

ACADEMIA ROMÂNĂ

DOCUMENTE  
PRIVIND  
ISTORIA  
ROMÂNILOR



**COLECȚIA EUDOXIU HURMUZAKI**

Seria a 3-a

VOLUMUL X

Rapoarte diplomatice ruse din România (1909–1911)  
Дипломатические документы российских  
представителей в Румынии (1909–1911)

Editori / Редакторы-составители

Flavius Solomon (editor coordonator), Andrei Cușco, Alexandr Stâkalin  
Флавиус Соломон (главный редактор-составитель),  
Андрей Кушко, Александр Стыкалин

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

*Rapoarte diplomatice ruse din România (1909–1911)*  
*Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1909–1911)*

Editori / Редакторы-составители

Flavius Solomon (editor coordonator), Andrei Cușco, Alexandr Stâkalin  
Флавиус Соломон (главный редактор-составитель), Андрей Кушко, Александр Стыкалин

*Documente privind istoria românilor*

*Colecția Eudoxiu Hurmuzaki*

Seria a 3-a, Volumul X

*Documente privind istoria românilor*  
*Colecția Eudoxiu Hurmuzaki*  
**Seria a 3-a**

*Coordonatori:*  
**Victor Spinei, Ionel Câdea**

**Volumul X**

*Colegiul editorial:*  
**Gheorghe E. Cojocaru, Ioan-Aurel Pop,**  
**Dorina N. Rusu**

ACADEMIA ROMÂNĂ  
INSTITUTUL DE ISTORIE „A. D. XENOPOL”, IAȘI

# DOCUMENTE

PRIVIND

# ISTORIA ROMÂNILOR

COLECȚIA EUDOXIU HURMUZAKI

Seria a 3-a  
Volumul X

*Rapoarte diplomatice ruse din România (1909–1911)*

*Дипломатические документы российских  
представителей в Румынии (1909–1911)*

Editori / Редакторы-составители

Flavius Solomon (editor coordonator), Andrei Cușco, Alexandr Stâkalin  
Флавиус Соломон (главный редактор-составитель),  
Андрей Кушко, Александр Стыкалин



EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI  
2024

Copyright ©2024, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”  
Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași  
All rights reserved

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași  
700539 – Iași, Str. Munteni nr. 34, tel. 0232.314.947  
[http:// www.editura.uaic.ro](http://www.editura.uaic.ro); e-mail: [editura@uaic.ro](mailto:editura@uaic.ro)

Seria *Documenta Diplomatica*  
coordonată de Flavius Solomon  
IV

**Referenți științifici:**

Prof. dr. Gheorghe Cliveti

Prof. dr. Claudiu-Lucian Topor

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**

**Rapoarte diplomatice ruse din România (1909-1911)** / ed.: Flavius

Solomon (ed. coord.), Andrei Cușco, Alexandr Stâkalin = **Diplomatičeskie**

**dokumenty rossijskih predstavitelej v Rumynii (1909-1911)** / red.-sost.:

Flavius Solomon (glavnyj red.-sost.), Andrej Kuško, Aleksandr Stykalin. -

Iași : Editura Universității "Al. I. Cuza", 2024

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-714-890-9

I. Solomon, Flavius (ed.)

II. Cușco, Andrei (ed.)

III. Stykalin, Aleksandr (ed.)

94

Asistent editorial: Mihaela Răducă

Coperta: Ionel Căndea

Tiparul executat la Tipografia PIM

Iași, Strada Smârdan 76, e-mail: [tipografiaiasi@pimcopy.ro](mailto:tipografiaiasi@pimcopy.ro)

## CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI .....	7
STUDIU INTRODUCȚIV .....	11
LISTA DOCUMENTELOR .....	55
LISTA ABREVIERILOR .....	115
DOCUMENTE .....	117
BIBLIOGRAFIE .....	525
INDICE DE NUME DE PERSOANE .....	531
INDICE DE NUME GEOGRAFICE .....	539

## СОДЕРЖАНИЕ

ОТ РЕДАКТОРОВ-СОСТАВИТЕЛЕЙ .....	9
ВСТУПИТЕЛЬНАЯ СТАТЬЯ .....	31
СПИСОК ДОКУМЕНТОВ .....	83
СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ .....	115
ДОКУМЕНТЫ .....	117
БИБЛИОГРАФИЯ .....	525
УКАЗАТЕЛЬ ИМЁН .....	535
УКАЗАТЕЛЬ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ .....	543

## NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prin volumul de față este continuată publicarea rapoartelor reprezentanților diplomatici ruși din România din perioada 1877–1916. Inițiată în 2014, prin volumul *Rapoarte diplomatice ruse din România (1888–1898)*<sup>1</sup>, ca parte a seriei *Documenta diplomatica*, această inițiativă editorială a continuat cu publicarea, în anul 2020, a volumului cuprinzând anii 1899–1905<sup>2</sup>. Tot în această serie, în 2022, a apărut și volumul *Rapoarte consulare și diplomatice austro-ungare din România (1877–1881)*<sup>3</sup>.

Așa cum era și firesc, intenția inițială a fost de a continua publicarea rapoartelor diplomatice ruse din România cu un volum dedicat anilor 1906–1908, în acest sens fiind făcute, prin Institutul de Studii Slave din Moscova al Academiei de Științe din Federația Rusă, solicitările necesare în vederea obținerii accesului la fondurile Arhivei de Politică Externă a Imperiului Rus de la Moscova (APEIR). Chiar dacă participanților la proiect le-a fost asigurat accesul la fondurile de arhivă și a fost început lucrul asupra volumului, înghețarea relațiilor academice oficiale dintre statele Uniunii Europene și Federația Rusă, ca urmare a războiului Rusiei împotriva Ucrainei, a făcut imposibilă activitatea la pregătirea volumului amintit. Din fericire însă, proiectul a putut continua prin publicarea rapoartelor aferente anilor 1909–1911, care au fost xerografiate în anii 1990, în urma unui acord semnat între Roskomarhiv și Direcția Generală a Arhivelor Statului din România. Aceste documente se află, în copie, în fondurile Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București (ANIC)<sup>4</sup>, ca parte a patrimoniului acestora.

Precizăm că datarea documentelor este conformă cu originalele. La transcrierea documentelor originale în rusă și în franceză au fost folosite normele actuale ale limbilor

---

<sup>1</sup> *Rapoarte diplomatice ruse din România (1888–1898)*, editori Flavius Solomon, Adrian-Bogdan Ceobanu, Andrei Cușco, Grigorii Șkundin / *Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1888–1898)*, издатели Флавиус Соломон, Адриан-Богдан Чеобану, Андрей Кушко, Григорий Шкундин, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014.

<sup>2</sup> *Rapoarte diplomatice ruse din România (1899–1905)*, editori Flavius Solomon (editor coordonator), Andrei Cușco, Grigorii Șkundin, Alexandr Stâkalin / *Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1899–1905)*, издатели Флавиус Соломон (главный издатель), Андрей Кушко, Григорий Шкундин, Александр Стыкалин, București – Brăila, Editura Academiei Române – Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, 2020. Începând cu acest volum seria *Documenta diplomatica* a devenit parte a proiectului editorial *Documente privind istoria românilor – Colecția Eudoxiu Hurmuzaki*, editată de Academia Română (Victor Spinei, *The Editing of Historical Sources. The Hurmuzaki Collection of Documents / Editarea izvoarelor istorice. Colecția de documente Hurmuzaki*, București – Brăila, Editura Academiei Române – Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, 2018).

<sup>3</sup> *Rapoarte consulare și diplomatice austro-ungare din România (1877–1881)*, editori Flavius Solomon (editor coordonator), Philippe Henri Blasen, Sorin Cristescu, Andrei Cușco / *Berichte österreichisch-ungarischer Konsuln und Diplomaten aus Rumänien (1877–1881)*, Herausgeber Flavius Solomon (leitender Herausgeber), Philippe Henri Blasen, Sorin Cristescu, Andrei Cușco, București – Brăila, Editura Academiei Române – Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, 2022.

<sup>4</sup> Octavian Dascăl, *Demersurile Arhivelor Naționale ale României pentru cercetarea și recuperarea unor fonduri de documente românești din arhivele Federației Ruse (1992–2004)*, în „Revista Arhivelor” (București), LXXXVI, 2009, nr. 1.



rusă și franceză, iar numele de persoane și localități au fost adaptate, pe cât posibil, la standardele ortografice din prezent. De asemenea, în indicii de nume și notele explicative sunt folosite variantele uzuale pentru limbile română și rusă.

Transcrierea și colaționarea documentelor a fost făcută de Flavius Solomon, Andrei Cușco și Alexandr Stâkalin. De asemenea, în transcrierea documentelor a fost implicată și Anna Rudi. Traducerea documentelor din limba rusă în limba română a fost efectuată de către Andrei Cușco și Flavius Solomon. Flavius Solomon a elaborat lista și rezumatele documentelor, precum și notele și comentariile de la sfârșitul documentelor, iar indicii de nume au fost alcătuiți de Andrei Cușco. Lui Alexandr Stâkalin îi aparține traducerea din limba română în limba rusă a listei / rezumatelor documentelor, a *Studiului introductiv* și a notelor explicative.

Editorii mulțumesc, pe această cale, personalului de la Arhivele Naționale Istorice Centrale ale României pentru asistența profesională și suportul colegial în timpul cercetărilor. De asemenea, mulțumim Filialei Iași a Academiei Române pentru tot suportul administrativ oferit în timpul pregătirii volumului pentru tipar, iar Editurii Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași pentru includerea volumului în planul său editorial. De asemenea, gândurile noastre de grațitudine se îndreaptă către doamna Mihaela Răducă, de la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, pentru excelenta asistență editorială. Mulțumim, totodată, Tipografiei PIM din Iași pentru condițiile grafice deosebite în care apare volumul. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, Flavius Solomon și Andrei Cușco îi sunt profund recunoscători colegului Alexandr Stâkalin de la Institutul de Studii Slave din Moscova pentru disponibilitatea de a continua colaborarea în cadrul acestui proiect științific și editorial comun într-o perioadă atât de tensionată politic, plină de incertitudini și riscuri.

*Flavius Solomon*  
Iași, septembrie 2024

## ОТ РЕДАКТОРОВ-СОСТАВИТЕЛЕЙ

Настоящий том продолжает публикацию донесений российских дипломатических представителей в Румынии за период 1877–1916 гг. Начало этому проекту было положено в 2014 году изданием тома «Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1888–1898)»<sup>1</sup> в рамках серии «Documenta diplomatica». Работа была продолжена публикацией в 2020 году тома, охватывающего 1899–1905 годы<sup>2</sup>. В рамках той же серии в 2022 г. вышел также том австро-венгерских консульских и дипломатических донесений из Румынии (1877–1881 гг.)<sup>3</sup>.

Естественно, первоначальным нашим намерением было продолжить начатую публикацию российских дипломатических донесений из Румынии томом, посвящённым периоду 1906–1908 годов. В этой связи, через Институт славяноведения Российской академии наук было сделано обращение в Архив внешней политики Российской империи (АВПРИ) МИД РФ с просьбой о предоставлении доступа к соответствующим документам. Хотя участникам проекта доступ был предоставлен и работа над сборником была начата, замораживание официальных академических связей между государствами Европейского Союза и Российской Федерацией с началом военных действий России против Украины создало препятствия для полноценной подготовки тома. К счастью, однако, проект удалось продолжить путём опубликования дипломатических донесений, относящихся к 1909–1911 годам. Эти документы были ксерокопированы в 1990-х годах в соответствии с соглашением, подписанным между Роскомархивом и Главным управлением государственных архивов Румынии. Сейчас копии этих документов находятся в Центральном национальном историческом архиве в Бухаресте (ANIC)<sup>4</sup>, являясь частью основного архивного фонда этого учреждения.

---

<sup>1</sup> *Rapoarte diplomatice ruse din România (1888–1898)*, editori Flavius Solomon, Adrian-Bogdan Ceobanu, Andrei Cușco, Grigorii Șkundin / *Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1888–1898)*, издан под редакцией Флавиуса Соломона, Адриана-Богдана Чеобану, Андрея Кушко, Григория Шкундина. Iași: Editura Universității «Alexandru Ioan Cuza», 2014.

<sup>2</sup> *Rapoarte diplomatice ruse din România (1899–1905)*, editori Flavius Solomon (editor coordonator), Andrei Cușco, Grigorii Șkundin, Alexandr Stăkalin / *Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1899–1905)*, редакторы-составители Флавиус Соломон (главный редактор-составитель), Андрей Кушко, Григорий Шкундин, Александр Стыкалин. București – Brăila: Editura Academiei Române – Muzeul Brăilei «Carol I», Editura Istros, 2020. Начиная с этого тома, серия «Documenta diplomatica» стала частью издательского проекта «*Documente privind istoria românilor – Colecția Eudoxiu Hurmuzaki*», осуществляемого Румынской академией под общей редакцией академика Виктора Спиenea (*The Editing of Historical Sources. The Hurmuzaki Collection of Documents / Editarea izvoarelor istorice. Colecția de documente Hurmuzaki*, București – Brăila: Editura Academiei Române – Muzeul Brăilei «Carol I», Editura Istros, 2018).

<sup>3</sup> *Rapoarte consulare și diplomatice austro-ungare din România (1877–1881)*, editori Flavius Solomon (editor coordonator), Philippe Henri Blasen, Sorin Cristescu, Andrei Cușco / *Berichte österreichisch-ungarischer Konsuln und Diplomaten aus Rumänien (1877–1881)*, Herausgeber Flavius Solomon (leitender Herausgeber), Philippe Henri Blasen, Sorin Cristescu, Andrei Cușco, București – Brăila: Editura Academiei Române – Muzeul Brăilei «Carol I», Editura Istros, 2022.

<sup>4</sup> Dascăl, Octavian. *Demersurile Arhivelor Naționale ale României pentru cercetarea și recuperarea unor fonduri de documente românești din arhivele Federației Ruse (1992–2004)* // *Revista Arhivelor* (București), LXXXVI, 2009, nr. 1.

Следует уточнить, что датировка публикуемых документов соответствует оригиналам. При воспроизведении в данном сборнике подлинных документов на русском и французском языках использовались действующие нормы русского и французского языков, а имена и фамилии упомянутых персоналий и географические названия были адаптированы, насколько это возможно, к действующим орфографическим нормам. В указателях имён и географических названий, как, впрочем, и в пояснительных примечаниях к документам, также используются характерные для современных румынского и русского языков варианты.

Работу по переписыванию и сверке документов выполнили Флавиус Соломон, Андрей Кушко и Александр Стыкалин. В переписывании документов также участвовала Анна Рудь. Перевод документов с русского на румынский язык осуществили Андрей Кушко и Флавиус Соломон. Флавиус Соломон разработал список и краткое изложение документов, а также комментарии и примечания к документам, а указатели имён и географических названий составил Андрей Кушко. Александр Стыкалин взял на себя работу по переводу с румынского языка на русский списка и краткого резюме документов, вступительной статьи и пояснительных комментариев и примечаний к документам.

Редакторы-составители выражают благодарность сотрудникам Центрального национального исторического архива Румынии за высокопрофессиональную помощь и товарищескую поддержку, оказанную в ходе работы над проектом. Мы также благодарим Ясский филиал Румынской академии за административное содействие при подготовке тома к печати, а также издательство Университета им. Александру Иоана Кузы в Яссах за включение этого тома в редакционный план. Мы выражаем признательность лично г-же Михаэле Рэдукэ из Института истории им. А. Д. Ксенопола за неоценимую редакторскую помощь. Мы также хотели бы поблагодарить типографию РІМ из Ясс за прекрасное полиграфическое качество нашего конечного продукта. Наконец, но не в последнюю очередь, Флавиус Соломон и Андрей Кушко глубоко благодарны своему коллеге Александру Стыкалину из Института славяноведения РАН за готовность продолжить сотрудничество над нашим общим научным и издательским проектом в столь политически напряжённый период времени, полный неопределённостей и рисков.

*Флавиус Соломон*  
Яссы, сентябрь 2024 г.

## STUDIU INTRODUCŢIV

### Relațiile internaționale și politica externă a Rusiei în anii 1909–1911

La începutul secolului XX, sistemul relațiilor internaționale, construit, timp de câteva decenii, pe baza principiului de *echilibru al Puterilor*<sup>1</sup>, a continuat să se erodeze sub presiunea „revoluției diplomatice”<sup>2</sup>. Creșterea rolului ideologiilor și a numărului actorilor interni implicați în luarea deciziilor de politică externă, precum și afirmarea statelor „secundare” pe scena politicii internaționale, au influențat puternic relațiile dintre Marile Puteri europene, favorizând apariția unor factori suplimentari de risc. În acest context general, la începutul secolului XX, Rusia a fost nevoită să navigheze într-un mediu politic extern tot mai complex, marcat de amplificarea tensiunilor dintre Marile Puteri, inclusiv în Balcani, o regiune de interes major pentru Imperiul rus timp de două secole. Dificultățile cu care s-a confruntat Rusia în această perioadă, pe fondul complexității tot mai pronunțate a relațiilor internaționale, erau amplificate și de mărirea decalajelor economice față de alte state europene, în special față de Germania, o țară care se anunța drept principal concurent pentru influență în estul Europei. Dovada cea mai importantă a slăbiciunilor externe și interne în perioada amintită a fost înfrângerea umilitoare în războiul cu Japonia din anii 1904–1905<sup>3</sup>.

În aceste condiții, între 1906 și 1909, politica externă a Imperiului rus a fost dominată de atitudini prudente și defensive, fapt care s-a reflectat în diverse inițiative privind instituirea unor mecanisme capabile să asigure *status-quo*-ul în regiunile cu potențial conflictual, din Extremul Orient, prin Asia Centrală, până în Balcani<sup>4</sup>. În anii 1908–1909, cea mai mare provocare pentru politica externă a Rusiei a fost reprezentată de „criza bosniacă”, declanșată de revendicarea deschisă de către Austro-Ungaria a moștenii otomane în Peninsula Balcanică prin anexarea formală a Bosniei și Herțegovina (ocupate încă din anul 1878)<sup>5</sup>. Conștientizând izolarea în care se afla pe plan internațional, după câteva încercări mai

---

<sup>1</sup> Jennifer Mitzen, *Power in Concert. The Nineteenth-Century Origins of Global Governance*, Chicago, The University of Chicago Press, 2013.

<sup>2</sup> Printre factorii de referință ai schimbării de paradigmă în sistemul relațiilor internaționale s-au numărat: creșterea importanței presei; apariția unor noi canale de comunicare; ascensiunea și afirmarea unor noi lideri politici, proveniți din mediile burgheze și intelectuale; scăderea rolului diplomaților de carieră în luarea deciziilor; avansarea în prim-plan a unor ideologii radicale (Gordon A. Craig; Alexander L. George, *Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time*, New York, Oxford University Press, 1985, p. 286).

<sup>3</sup> *The Impact of the Russo-Japanese War*, edited by Rotem Kowner, London and New York, Routledge, 2007; *Русско-японская война 1904–1905. Взгляд через столетие*, под редакцией О. Р. Айрапетова, Москва, Три квадрата, 2004; *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века (от русско-французского союза до Октябрьской революции)*, отв. ред. А. В. Игнатъев, Москва, Международные отношения, 1997, p. 196 și urm.

<sup>4</sup> Олег Айрапетов, *Внешняя политика Российской империи, 1801–1914*, Москва, Издательство «Европа», 2006, p. 516–526.

<sup>5</sup> Holger Afflerbach, *Der Dreibund. Europäische Großmacht- und Allianzpolitik vor dem Ersten Weltkrieg*, Wien, Böhlau, 2002, p. 620 și urm.; А. И. Кузнецов, Ю. Я. Райков, В. В. Самойленко, *История дипломатии России*, том 1, IX – начало XX века, Москва, Аспект Пресс, 2018, p. 323–326.

degrabă timide de a susține protestele Serbiei față de anexare, în condițiile lipsei unui suport din partea Franței și a Marii Britanii, în anii 1909–1911 Rusia a fost obligată să facă mai multe concesii diplomatice Germaniei și Austro-Ungariei<sup>6</sup>. Pe de altă parte, experiența din timpul crizei bosniace a contribuit, în perioada amintită, la o reevaluare profundă și reasezare a politicii externe a Rusiei în Europa, atât prin pașii făcuți în direcția consolidării relațiilor cu Franța și Marea Britanie, cât și prin demersurile de câștigare a simpatiei statelor din Balcani<sup>7</sup>.

### **Politica balcanică a Rusiei în anii 1909–1911**

Alături de chestiunea bosniacă, politica Rusiei în Balcani în anii 1909–1911 a fost puternic influențată de factorul turcesc, de situația creată după revoluția Junilor Turci din 1908<sup>8</sup>. Creșterea alarmantă a tensiunilor dintre Imperiul otoman și Bulgaria, la cumpăna anilor 1908–1909, ca urmare a solicitărilor Porții de a obține compensații financiare substanțiale pentru recunoașterea independenței Țaratului, a amplificat în cercurile diplomatice ruse temerile privind apariția unei noi crize majore în regiune<sup>9</sup>. După ruperea relațiilor diplomatice dintre Constantinopol și Sofia, fiind îngrijorată de perspectiva izbucnirii unui conflict militar, pentru care nu era deloc pregătită, Rusia a întreprins mai multe demersuri cu scopul obținerii unei reglementări pașnice a diferendului financiar bulgaro-turc, inclusiv prin preluarea unei părți a sumelor solicitate de către Turcia Bulgariei<sup>10</sup>. Această intervenție a avut ca efect nu doar atenuarea temerilor Turciei privitoare la intențiile diplomației ruse în zona Strâmtoarelor, ci și o ameliorare treptată a relațiilor dintre Rusia și Bulgaria, un prim pas în această direcție consumându-se în luna februarie 1909, cu ocazia vizitei în Rusia a țarului Ferdinand. Tot în prima parte a anului 1909, profitând de restabilirea relațiilor de prietenie dintre Serbia și Muntenegru, ambele îngrijorate de urmările pe termen lung ale anexării Bosniei și Herțegovina de către Austro-Ungaria, diplomația rusă a acționat în direcția consolidării influenței sale asupra cercurilor de putere de la Belgrad și Cetinje. Aceste demersuri trebuie văzute în contextul tentativelor constituirii unei alianțe balcanice, aflate sub controlul Rusiei, ce ar fi servit în viitor și ca o pârghie prin care Rusia ar fi limitat influența Austro-Ungariei și ar fi atras statele balcanice în sfera sa de influență<sup>11</sup>.

Inițiativele diplomatice ale Rusiei în Balcani s-au lovit însă, chiar de la început, de opoziția Austro-Ungariei și Germaniei. Cu concursul nemijlocit al Berlinului, în februarie 1909, Viena a reușit să ajungă la un acord cu Turcia privitor la compensațiile pentru pierderea definitivă a drepturilor suverane asupra Bosniei și Herțegovina. După aceasta, Austro-Ungaria și-a îndreptat toată atenția asupra Serbiei. În condițiile în care Anglia și Franța au avertizat pe diverse căi Rusia asupra riscurilor de a rămâne izolată, în cazul implicării militare de partea Serbiei, diplomația rusă a fost constrânsă să se replieze din nou, acceptând o altă înfrângere dureroasă în confruntarea diplomatică cu Germania și Austro-Ungaria. Criza bosniacă, cu implicațiile sale pentru întreaga zonă balcanică, s-a încheiat, astfel, cu victoria politico-diplomatică a „blocului germano-austriac”. Pentru Rusia,

---

<sup>6</sup> *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*, p. 233–246.

<sup>7</sup> Ю. А. Писарев, *Великие державы и Балканы накануне Первой мировой войны*, Москва, Наука, 1985, p. 13 și urm.

<sup>8</sup> Alan Bodger, *Russia and the End of the Ottoman Empire*, în *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire*, edited by Marian Kent, London, Frank Cass, 2005, p. 76–88.

<sup>9</sup> *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*, p. 246–247.

<sup>10</sup> *Ibidem*, p. 247; F. R. Bridge, *From Sadowa to Sarajevo. The Foreign Policy of Austria-Hungary, 1866-1914*, London and New York, Routledge, 2016, p. 313–314.

<sup>11</sup> Писарев, *Великие державы и Балканы*, p. 54–63.

acest lucru a însemnat, de fapt, că niciuna din țintele diplomatice urmărite în Balcani nu a putut fi atinsă. Astfel, statutul Strâmtoarelor a rămas intact, apropierea de Turcia nu s-a mai produs, ideea organizării unei conferințe internaționale de pace a trebuit să fie abandonată, iar aliații săi tradiționali din Balcani – Serbia și Muntenegru – au constatat că trebuie să se mulțumească doar cu asigurări formale de sprijin din partea Imperiului rus<sup>12</sup>.

De aceea, din primăvara-vara anului 1909, politica Rusiei în Balcani a revenit la abordări mai prudente. În acest sens, este revelator modul în care a fost gestionată criza declanșată de rebeliunea din Turcia de la sfârșitul lunii martie a anului respectiv<sup>13</sup>. Pentru a putea contrabalansa influența tot mai mare a Berlinului la Constantinopol<sup>14</sup>, Rusia a încercat să apeleze la anumite inițiative care ar fi suscitât interesul Turciei și ar fi provocat mai puține iritări în Germania. În acest sens sunt de amintit mai ales demersurile lui Ciarâkov<sup>15</sup>, numit ambasador al Imperiului rus pe lângă Poarta Otomană în mai 1909. Printre altele, acesta propunea susținerea publică, de către Rusia, a integrității teritoriale a Turciei și renunțarea la obiecțiile legate de situația din Macedonia și statutul insulei Creta. Totuși, din cauza intervențiilor insistente ale Germaniei la Constantinopol, apropierea rusoturcă nu a avut loc<sup>16</sup>. Tot în aceeași perioadă, Rusia a încercat să ajungă la o înțelegere cu Austro-Ungaria și Germania privind chestiunile balcanice, nu doar prin eforturile coordonate ale celor trei state, ci și prin implicarea Italiei, Franței și Angliei. Pentru armonizarea intereselor Rusiei și Italiei în Balcani, deosebit de importantă a fost întâlnirea de la Racconigi, din octombrie 1909, a țarului Nicolae II cu regele Italiei, Victor Emmanuel III, întâlnire la care au participat și miniștrii de externe din cele două țări<sup>17</sup>.

Destinderea din Balcani din cursul anului 1909, la care diplomația rusă a contribuit într-o măsură semnificativă, a creat cadrul necesar pentru discuții și tatonări dintre statele balcanice însele. În toamna anului 1909, de pildă, a avut loc o întâlnire a regelui sârb Petar I Karadorđević cu țarul bulgar Ferdinand, ce a fost văzută și ca un prim pas în crearea unui bloc al statelor balcanice. Totuși, foarte curând, diplomația rusă avea să constate faptul că în fața acestui deziderat se aflau obstacole greu, dacă nu chiar imposibil, de depășit. La propunerea făcută de către Rusia Bulgariei, cu ocazia vizitei țarului Ferdinand la Sankt-Petersburg în februarie 1910, de a căuta o apropiere de Turcia și Serbia, suveranul bulgar ar fi răspuns cu un acord de principiu, vag formulat, de a încheia acorduri doar cu Serbia, Muntenegru și Grecia, dar și aceasta numai în cazul în care aceste state ar fi fost gata să recunoască drepturile Bulgariei asupra Macedoniei și Adrianopolului<sup>18</sup>. De altfel, și discuțiile avute de țarul Nicolae II cu regele sârb<sup>19</sup>, respectiv de A. P. Izvolskii cu Hüseyin Hilmi Pașa, au confirmat imposibilitatea armonizării intereselor statelor balcanice. În cursul anilor 1910–1911, Rusia va constata că în locul unui bloc balcanic se contura tot mai mult o alianță greco-bulgară îndreptată împotriva Turciei și Serbiei, precum și o înțelegere anti-bulgară între Turcia și România<sup>20</sup>.

---

<sup>12</sup> *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*, p. 252–255.

<sup>13</sup> *Ibidem*, p. 252–255.

<sup>14</sup> Jonathan S. McMurray, *Distant Ties. Germany, the Ottoman Empire, and the Construction of the Baghdad Railway*, London, Praeger, 2001, p. 69 și urm.

<sup>15</sup> *Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII – начало XX в.*, отв. ред. Н. С. Киняпина, Москва, Издательство Наука, 1978, p. 341–343.

<sup>16</sup> *Ibidem*; *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*, p. 255.

<sup>17</sup> *Ibidem*, p. 258–262.

<sup>18</sup> *Ibidem*, p. 264–265.

<sup>19</sup> П. А. Искендеров, *Челночная дипломатия: визиты сербов в Россию накануне Первой мировой войны*, în „Славяне и Россия”, 2018, p. 210–224.

<sup>20</sup> *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*, p. 264–265.

### Relațiile româno-ruse în anii 1909–1911. Context general

Încadrată în acest context general, perioada anilor 1909–1911 poate fi catalogată, din perspectiva relațiilor româno-ruse, drept una calmă, de consolidare a tendințelor specifice deceniului anterior. Acest interval temporal a fost „flancat”, pe de o parte, de ecourile încă proaspete ale revoltei țărănești din 1907 și ale „crizei bosniace” din 1908 – și, pe de altă parte, de tensiunile tot mai vizibile din regiunea Balcanilor, devenite evidente de la sfârșitul anului 1911, care au culminat cu formarea alianței dintre Serbia, Bulgaria și Grecia și cu declanșarea războaielor balcanice, în anul următor. În această perioadă, aflată sub semnul continuității, are loc o apropiere treptată – încă nesigură și ezitantă, dar tot mai palpabilă – între Rusia și România, pe fundalul distanțării crescânde a elitelor românești față de politica Austro-Ungariei în regiune și al temerilor constante afișate de guvernarea români față de ambițiile regionale ale Bulgariei, stat curtat tot mai intens de către Monarhia Dualistă<sup>21</sup>. Această continuitate, manifestată, printre altele, prin evoluția oscilantă a relațiilor româno-bulgare și prin persistența conflictului diplomatic româno-grec, rezolvat, prin medierea comună a Rusiei și Italiei, abia în primăvara anului 1911, nu este însă absolută. Astfel, „chestiunea aromână”, aflată în centrul atenției Marilor Puteri și a decidenților români în primii ani ai secolului al XX-lea, trece acum în plan secund, devenind chiar marginală în raport cu scopul declarat de menținere a *status-quo*-ului teritorial în Balcani<sup>22</sup>. În condițiile în care reverberațiile crizei bosniace au făcut, așa cum am văzut, tot mai improbabilă reconcilierea dintre Rusia și Austro-Ungaria, iar guvernul rus înclină, tot mai mult, spre o apropiere de Serbia, ca o contrapondere față de ambițiile austro-ungare și față de politica imprevizibilă a Bulgariei, România devine o piesă tot mai importantă în jocurile de putere la nivel regional.

Un indiciu al schimbării graduale a atitudinii Rusiei față de România este moderarea retoricii și scăderea intensității criticilor, altădată virulente și vitriolante, față de proiectul național românesc și față de modelul occidental al modernizării adoptat de către elitele statului român. Ponderea elementelor ideologice din rapoartele trimisului rus în România, Mihail N. Giers, care va rămâne în această funcție până la începutul anului 1912<sup>23</sup>, este în scădere în comparație cu primii ani ai misiunii acestuia la București, iar prudența, atitudinea echilibrată și pragmatismul afișate de diplomatul rus i-au asigurat acestuia o reputație bună în capitala României. Componenta analitică din cuprinsul rapoartelor diplomatice ruse publicate în acest volum este mai puțin prezentă în rapoartele lui Giers, fiind ceva mai pregnantă în textele semnate de Aleksandr I. Lâsakovskii, secretarul legației ruse de la București, începând cu mai 1909. Aceste tendințe nu înseamnă, firește, dispariția totală a unor evaluări critice, sarcastice sau ironice ale realității românești, și nici estomparea suspiciunilor permanente ale diplomației ruse în legătură cu ambiguitatea politicii externe românești, cu prezumtiva alianță dintre România și Puterile Centrale (chiar dacă Giers nu a reușit să obțină vreodată informații certe în acest sens, limitându-se la speculații și conjecturi)<sup>24</sup> sau

<sup>21</sup> Bridge, *From Sadowa to Sarajevo*, p. 314 și urm.

<sup>22</sup> Pentru evoluția „chestiunii aromâne” în perioada 1899–1905, a se vedea *RDRR (1899–1905)*, p. 18–21.

<sup>23</sup> Pentru detalii privind personalitatea și rolul lui M. N. Giers în această perioadă, a se vedea *RDRR (1899–1905)*, p. 21–22.

<sup>24</sup> A se vedea, în special, raportul lui Giers din 30 noiembrie 1910 (doc. nr. 100), în care diplomatul rus își exprimă „convingerea” că „între România și ambele imperii ale Europei Centrale s-a produs și s-a statornicit o mare și profundă apropiere în domeniul chestiunilor militare, [...] care [...] înlesnește posibilitatea tranziției în direcția unor relații de alianță”. În același timp, Giers își afișează „dubii[le] privind existența acestora”.

cu tendințele ideologice și preferințele geopolitice ale unor oameni politici români (de exemplu, P. P. Carp sau Titu Maiorescu). Totuși, aspectele pragmatice ale atitudinii Rusiei față de România, care își fac apariția în primii ani ai secolului al XX-lea, se intensifică în această perioadă, în contextul reconfigurării politicii alianțelor la nivel regional și al regândirii priorităților de politică externă ale României. Această din urmă tendință este asociată, mai ales, cu strategia politică a tânărului și ambițiosului lider liberal, Ion I. C. Brătianu, care preia conducerea guvernului la începutul anului 1909.

### **Imagini și percepții ale României în rapoartele diplomatice ruse din anii 1909–1911**

În continuare, discuția se va axa pe anumite aspecte relevante pentru viziunile diplomaților ruși asupra României din acea epocă. Chiar dacă, așa cum am subliniat deja în volumul anterior al seriei<sup>25</sup>, perspectiva imagologică nu este nici pe departe exhaustivă, necesitând coroborarea cu alte categorii de surse și fiind esențialmente subiectivă, aceasta contribuie, totuși, la o înțelegere complexă și multidimensională a perioadei. Printre temele importante ce se desprind din conținutul documentelor publicate, unele ilustrează o continuitate a preocupărilor diplomaților ruși în raport cu perioada anterioară (de exemplu, transferul modelelor politice occidentale, dependența de Germania și Austro-Ungaria și filo-germanismul, rolul Bisericii Ortodoxe în România și presupusul impact al „propagandei catolice”, proiectul național românesc și evoluția acestuia, cu un accent deosebit pe „chestiunea ardeleană”, mișcarea socialistă românească și amenințarea revoluționară sau, în fine, practicile și „portretele” politice ale elitei românești și, în special, rolul Casei Regale). Totodată, unele aspecte importante pentru primii ani ai secolului al XX-lea (de pildă, „chestiunea evreiască” sau „chestiunea cuțovlahă”) sunt fie totalmente absente în acest interval temporal, fie devin cu totul secundare, reflectând schimbarea priorităților geopolitice și a percepțiilor reciproce. Aceeași tendință se poate observa și în cazul ierarhiilor naționale românești percepute prin prisma diplomației ruse: chiar dacă nu sunt cu totul ignorate, „problemei Dobrogei” sau „chestiunii basarabene” li se acordă o atenție mult mai mică decât până atunci, spre deosebire de „chestiunea transilvană”, care crește în importanță pe măsura distanțării României de Austro-Ungaria. În cele ce urmează, ne vom limita la discutarea acestor subiecte-cheie pentru evoluția percepției diplomaților ruși asupra realităților românești, fără a aborda aspectele generale referitoare la dinamica relațiilor internaționale și la modificarea echilibrului de forțe din Balcani, asupra cărora am insistat deja mai sus.

#### **a) „Forme fără fond” și elita politică românească în oglinda diplomației ruse**

În pofida accentelor critice persistente din cuprinsul rapoartelor diplomatice ruse din anii 1909–1911, mai ales în raport cu obiceiurile și cutumele vieții politice din Regat, retorica de acest gen are mai puține elemente peiorative și este contrabalansată de anumite aprecieri pozitive care erau aproape de neimaginat cu un deceniu în urmă. Poate cel mai elocvent exemplu general în acest sens este atitudinea diplomaților ruși față de „naționalismul” românesc, care, departe de a fi blamat sau condamnat în bloc, apare drept o strategie politică rațională și pragmatică, mai ales atunci când este vorba de caracterizarea lui Ion I. C. Brătianu, perceput drept politicianul cel mai convenabil pentru Rusia, chiar în virtutea naționalismului afișat de el în mod ostentativ<sup>26</sup>. Fără a fi surprinzătoare în cazul

---

<sup>25</sup> A se vedea: *RDRR (1899–1905)*, p. 22, 50.

<sup>26</sup> Brătianu este calificat, destul de frecvent, drept reprezentant al „curentului național” în politica românească, tendință care ar însemna, în interpretarea diplomaților ruși, o abordare pragmatică ce ar presupune îndepărtarea treptată de influența austro-germană, dominantă până atunci, și apropierea de Rusia. Conotațiile



imperiului „naționalizant” al Romanovilor din ultimii ani antebelici<sup>27</sup>, această atitudine provine și din anumite calcule geopolitice, conform cărora intensificarea naționalismului românesc îi putea fi chiar favorabilă Rusiei, atâta timp cât aceste impulsuri naționaliste puteau fi canalizate contra Puterilor Centrale și presupuneau distanțarea graduală față de hegemonia germană și austro-ungară. Mai surprinzătoare sunt unele evaluări ale politicienilor din tabăra conservatoare în contextul schimbării de guvern de la sfârșitul anului 1910 și al aplanării conflictului diplomatic româno-elen în primăvara lui 1911. Într-un raport redactat cu ocazia reluării relațiilor diplomatice dintre România și Grecia, pe 2 aprilie 1911, secretarul de legație Lâsakovskii se referă, mai întâi, la dimensiunea „întunecată” a naționalismului românesc, manifestat, în acest caz, prin „ura față de greci”, care „este încă prea puternică” în România din cauza moștenirii fanariote, dar și a transformării „ur[ii] de natură economică [...] în una națională”, concluzia diplomatului rus fiind tranșantă: „aici există o antipatie față de tot ceea ce este grecesc, iar în cazul unor noi dispute această ură ar putea redeveni acută”<sup>28</sup>. Totodată însă, în același document, Lâsakovskii descrie guvernul român ca fiind lipsit de orice veleități sau tendințe naționaliste: „actualul guvern român este format în mare parte din oameni nu tocmai tineri, instruiți în străinătate, care au asimilat cultura străină și care sunt lipsiți de orice influență șovină”<sup>29</sup>. Mai mult, în următorul său raport, în contextul evoluțiilor din jurul „chestiunii cuțovlahe”, reprezentantul Rusiei la București subliniază din nou aceleași idei, afirmând că „politica sa [a guvernului] față de românii din afara granițelor, lipsită de șovinism și străină ideii unei Români Mari, se înscrie pe aceeași linie pacifistă” și adăugând, ca un fel de concluzie generală, că „cercurile politice și opinia publică din România de astăzi sunt dominate puternic de ideile pacifiste”<sup>30</sup>. Aceste viziuni nuanțate și chiar pozitive față de unele aspecte ale proiectului național românesc coexistă, firește, cu clișeele referitoare la orgoliul nemăsurat și la ambițiile exagerate ale conducătorilor statului român, mai ales în domeniul maritim și militar, care sunt calificate drept fanteziste sau, în cel mai bun caz, periculoase și lipsite de realism<sup>31</sup>. Totuși, perspectiva mai echilibrată asupra politicii României sau chiar evaluarea naționalismului românesc drept o forță pozitivă – fie și din rațiuni pragmatice – sunt inovații incontestabile ale discursului rus față de România.

O mare parte a rapoartelor diplomatice ruse se referă la disensiunile permanente din sânul ambelor partide dominante din România, accentuând slăbiciunea cronică și situația precară a guvernelor sau conflictele acerbe dintre diferitele facțiuni ale liberalilor și conservatorilor<sup>32</sup>. În aceeași cheie, sunt condamnate fenomene bine cunoscute ale vieții politice

---

pozitive (pentru Rusia) ale acestui nou tip de naționalism pragmatic sunt greu de ignorat în cazul unor aprecieri precum: „[Brătianu] este, fără nici o îndoială, reprezentantul cel mai talentat al naționaliștilor români”. Raportul lui Giers din 6 octombrie 1909 (doc. nr. 45).

<sup>27</sup> A se vedea, în special, Ștefan Berger și Alexei Miller (eds.), *Nationalizing Empires*, New York, CEU Press, 2015.

<sup>28</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 2 aprilie 1911 (doc. nr. 123).

<sup>29</sup> *Ibidem*.

<sup>30</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 2 aprilie 1911 (doc. nr. 124).

<sup>31</sup> A se vedea, în acest sens, raportul lui Giers din 11 noiembrie 1910 (doc. nr. 99), raportul lui Giers din 9 decembrie 1911 (doc. nr. 159) și, mai ales, raportul lui Giers din 14 mai 1911 (doc. nr. 129), în cuprinsul căruia, relatând despre proiectele de dezvoltare a flotei românești, trimisul rus își exprimă nemulțumirea privind „succesul” României în dezvoltarea navigației pe Prut, ceea ce ar fi „deosebit de sensibil” și „chiar ofensator” pentru Rusia.

<sup>32</sup> A se vedea, în acest sens, doc. nr. 17 din 2 aprilie 1909, nr. 54 din 22 decembrie 1909, nr. 59 din 19 februarie 1910, nr. 71 din 13 aprilie 1910, nr. 116 din 19 februarie 1911, nr. 117 din 2 martie 1911, nr. 125 din 2 aprilie 1911, nr. 135 din 13 iulie 1911, nr. 147 din 26 octombrie 1911, nr. 156 din 8 decembrie 1911, nr. 157 din 8 decembrie 1911.

românești, precum manipularea alegerilor, coruperea alegătorilor, violențele asociate procesului electoral sau caracterul problematic (dacă nu cu totul fals) al constituționalismului românesc. Vom cita, drept exemplu revelator, câteva opinii dintr-un raport sintetic al lui Giers, din iulie 1911, redactat în contextul acutizării conflictului dintre conservatori și opoziția liberală. Cu privire la situația conservatorilor, trimisul rus observă că fuziunea dintre „vechii conservatori” și junimiști, „cauzată de teama violențelor țaranilor la adresa moșierilor, nu a fost niciodată sinceră” și nu a făcut decât să se adâncească în timpul guvernării, iar „o astfel de lipsă de solidaritate în Cabinet, de neînțeles într-o țară constituțională, reduce în mod semnificativ din puterea guvernului, a cărui situație este deja oricum destul de precară”<sup>33</sup>. Afirmând că „pasiunile politice ating în România proporții greu de imaginat”, Giers conchide – în consonanță cu obișnuita atitudine sceptică a diplomaților ruși față de elita politică românească, dar și anticipând corect evoluțiile politice interne – că va urma „o perioadă foarte turbulentă în viața politică internă a Regatului”<sup>34</sup>.

În paralel cu acest scepticism general față de politica românească, ce rămâne specific diplomației ruse, „portretele” unor personalități politice românești sunt însă destul de elocvente și relevante. Am menționat deja că Ion I. C. Brătianu este figura centrală pentru apropierea treptată a României de Rusia și, din acest motiv, acesta suscită un interes deosebit din partea trimișilor imperiali. Contrastul dintre profilul prim-ministrului demisionar, D. A. Sturdza, și cel al tânărului său succesori este aproape total în oglinda diplomației ruse. Astfel, Sturdza, „fiind educat în Germania, [...] a rămas, toată viața sa, partizan și admirator al acestei țări, servind drept un promotor cu totul ferm și hotărât al influenței germane în România. Pe parcursul celei mai mari părți a activității sale politice el a nutrit sentimente abia disimulate de antipatie și dușmănie față de Rusia, considerând că aceasta din urmă reprezintă un mare pericol” pentru România<sup>35</sup>. Brătianu, dimpotrivă, în ochii lui Giers, „nu este absolut deloc supus vreunui fel de influență din străinătate. El nu a fost educat în Germania, și nici nu este adept al acesteia, spre deosebire de predecesorul său. În persoana sa noi vom avea de a face cu un om de stat care [...] are un orgoliu național un pic exagerat, dar care se conduce, în acțiunile sale, în mod exclusiv de interesele patriei sale [...], iar nu de anumite influențe care își au originea în afara țării”<sup>36</sup>. Această caracterizare favorabilă a lui Brătianu (cu mici variații) rămâne valabilă pe tot parcursul celor doi ani, în care liderul liberal a rămas în fruntea guvernului, în pofida previziunilor sumbre ale lui Giers în privința durabilității și prestigiului guvernului liberal<sup>37</sup>. Sunt extrem de interesante opiniile lui Giers exprimate în raportul său din 8 decembrie 1910, redactat în contextul preconizatei retrageri a liberalilor de la guvernare, în care trimisul rus nu ezită chiar să formuleze o opoziție tranșantă între viziunile anti-ruse și prooccidentale ale majorității oamenilor politici români, „educați mult prea adânc în spiritul ostilității și animozității față de noi și al ploconirii și venerației față de Occident”, și opiniile lui Brătianu, care este prezentat drept „promotor al unei politici naționale românești, ceva mai independente față de Occident, iar pe acest fâgaș el a fost nevoit să caute un oarecare sprijin și suport în

---

<sup>33</sup> Raportul lui Giers din 16 iulie 1911 (doc. nr. 138).

<sup>34</sup> *Ibidem*.

<sup>35</sup> Raportul lui Giers din 5 ianuarie 1909 (doc. nr. 1).

<sup>36</sup> Raportul lui Giers din 8 ianuarie 1909 (doc. nr. 3).

<sup>37</sup> Pentru alte aprecieri, la fel de pozitive, la adresa lui Brătianu, a se vedea doc. nr. 15, 23, 28, 36, 42, 45, 52, 53, 57, 58, 90, 94. De exemplu, în raportul lui Giers din 10 octombrie 1910 (doc. nr. 94), politica lui Brătianu este văzută drept „națională” și „independentă”, iar liderul liberal este lăudat pentru că „a depus [...] multe eforturi, până în acest moment, în vederea pregătirii unei căi pentru consolidarea unor relații amicale ale României atât cu noi [Rusia], cât și cu Bulgaria”.

apropierea față de noi [Rusia]”<sup>38</sup>. Chiar și în aceste condiții, trimisul rus este nevoit să recunoască că acest nou curent pragmatic și potențial pro-rus este încă în minoritate și că „opiniile și viziunile [lui Brătianu] nu sunt încă, nici pe departe, împărtășite de către majoritatea oamenilor politici români din sânul taberei liberale”<sup>39</sup>. Dintre alți lideri liberali marcantți (în afara lui Constantin Stere, despre care vom vorbi în continuare), interesul diplomaților ruși se îndreaptă doar spre Mihail Pherekyde și Alexandru Djuvara, ambii cu prezențe destul de efemere în guvernul Brătianu. Dacă lui Pherekyde îi sunt consacrate doar câteva rânduri în contextul scurtei sale reveniri în componența guvernului în iarna lui 1909–1910<sup>40</sup>, atunci Djuvara, care ocupă funcția de Ministru al Afacerilor Străine timp de un an, se bucură de ceva mai multă atenție. Atitudinea inițială a lui Giers față de Djuvara este destul de favorabilă, el calificându-l pe noul ministru drept „cel mai remarcabil și influent membru al guvernului” și „o persoană foarte cultă, instruită și relativ echilibrată în ceea ce privește convingerile sale politice”<sup>41</sup>. Totuși, pe măsură ce Djuvara și-a dovedit lipsa de inițiativă și subordonarea totală față de Brătianu, perspectiva trimisului rus se schimbă, iar Djuvara apare, în relatările acestuia, drept un om „extrem de ambițios și orgolios”, dar un ministru „cu totul accidental și ocazional”, care, „în pofida întregii sale inteligențe și amabilități, nu a reușit, totuși, să obțină și să câștige autoritatea și prestigiul cuvenit” în domeniul său nici în țară, nici în străinătate<sup>42</sup>.

Schimbarea vectorului politicii externe românești nu era, cel puțin aparent, cu mult mai populară nici în rândurile conservatorilor, mai ales că liderul acestora, P. P. Carp, era unul dintre cei mai consecvenți și intransigenți adepți ai Puterilor Centrale (fiind și unul dintre puținii oameni politici informați despre existența tratatului secret de alianță cu Germania și Austro-Ungaria). Nu este, de aceea, deloc surprinzător că portretul lui Carp este lipsit de nuanțe și construit în antiteză cu cel al lui Brătianu. În contextul unui discurs programatic al lui Carp rostit în parlament, în decembrie 1909, în care liderul conservator își afirmă fără ezitare frica față de „enorm[ul] ocean al slavilor, valurile căruia [...] macină și șubrelesc” statul român și pleda pentru „a slăbi forța de expansiune a slavismului”, trimisul rus îl percepea pe Carp ca un exponent de frunte al majorității „intelectualității românești, care, îndrăznesc să cred, este în dezacord, în această privință, cu sentimentele exprimate de masele populare” și care împărtășește ideea că „România este amenințată de un mare pericol din partea Rusiei”<sup>43</sup>. Punând, din nou, această viziune, ce presupunea apropierea României de Tripla Alianță, în opoziție cu strategia pragmatică a lui Brătianu, Giers îi reproșează lui Carp „lipsa de tact” și „comportamentul său extravagant”<sup>44</sup>, contestându-i până și competența sau calitățile administrative<sup>45</sup>. Într-un alt raport din toamna anului 1910,

<sup>38</sup> Raportul lui Giers din 8 decembrie 1910 (doc. nr. 102).

<sup>39</sup> *Ibidem*.

<sup>40</sup> Pherekyde este calificat drept „unul dintre oamenii politici cei mai remarcabili din rândurile Partidului Liberal” și „renumit pentru energia sa”, fiind inclus printre liberalii din facțiunea de stânga a partidului. Raportul lui Giers din 22 decembrie 1909 (doc. nr. 54).

<sup>41</sup> Raportul lui Giers din 30 aprilie 1909 (doc. nr. 23). În aceeași cheie, Giers scria, în octombrie 1909, că Djuvara este un membru influent al Partidului Liberal și că „se evidențiază prin mult tact, calm și sânge rece”, împărtășind opiniile lui Brătianu în privința politicii externe. Raportul lui Giers din 29 octombrie 1909 (doc. nr. 49). Giers reiterează aceeași opinie în următorul său raport (doc. nr. 50), apreciindu-l pe Djuvara drept „un om politic inteligent, serios și conștiincios,” și, în plus, convenabil Rusiei. Raportul lui Giers din 12 noiembrie 1909.

<sup>42</sup> Raportul lui Giers din 11 noiembrie 1910 (doc. nr. 98).

<sup>43</sup> Raportul lui Giers din 9 decembrie 1909 (doc. nr. 52).

<sup>44</sup> *Ibidem*.

<sup>45</sup> Raportul lui Giers din 10 octombrie 1910 (doc. nr. 94).

Giers își exprimă o opinie la fel de critică față de Carp, subliniind că acesta, având o vârstă înaintată, se bucură de „reputația unui om inteligent și energic, însă, totodată, foarte samavolnic și abuziv, a unui om care plutește undeva în sferile principiilor teoretice, destul de puțin aplicabile în viața reală”<sup>46</sup>. Chiar dacă „opiniile și viziunile lui Carp asupra lumii slave” nu erau împărtășite de majoritatea colegilor săi de partid și nu afectau politica externă a guvernului, care rămânea de competența regelui, declarațiile sale publice „despre atașamentul său față de Tripla Alianță”<sup>47</sup> stârneau îngrijorarea și nemulțumirea diplomației ruse. Dintre alți lideri conservatori, Giers schițează scurte portrete ale lui Titu Maiorescu<sup>48</sup> și Alexandru Marghiloman<sup>49</sup>, dar și a lui Nicolae Filipescu, pe care îl prezintă drept un om energic, „extrem de aprins și înfocat”, dar și ca pe un „naționalist convins, care este de părerea că România trebuie să se țină la o parte și departe de orice fel de alianțe și să își îndrepte toate eforturile în direcția îmbunătățirii și ameliorării armatei sale”<sup>50</sup>. În general, contrar speranțelor exprimate de către trimisul rus privind o posibilă apropiere a României de Rusia în timpul guvernării liberale, conservatorii i se păreau mult mai puțin dispuși să meargă în această direcție, Giers opinând chiar că „în privința apropierii noastre [ruse] de România a intervenit un blocaj, care, probabil, nu va fi înlăturat atâta timp cât la cârma guvernului vor fi domnii Carp și Maiorescu, ambii susținători convinși ai aderării României la Tripla Alianță” și subliniind, în plus, că viziunile politice ale conservatorilor „sunt în concordanță cu direcțiile mari ale politicii externe a României de-a lungul multor ani și corespund, și în prezent, relațiilor care leagă Regatul de Austro-Ungaria și Germania”, în pofida unor tendințe recente – întruchipate în persoana lui Brătianu, dar și în anumite poziții ale regelui și ale unor conservatori de genul lui Filipescu – „către o politică națională mai independentă”<sup>51</sup>.

În contextul analizei evoluțiilor politice interne din Regat și al subminării coeziunii partidelor tradiționale, o figură care se bucură de interesul crescând al diplomației ruse este cea a lui Take Ionescu, perceput ca o alternativă față de partidele istorice și ca un factor care ar putea fi, pe viitor, favorabil politicii ruse. Pe lângă constatarea revelatoare a lui Giers că Partidul Conservator-Democrat este „ceva mai independent” și „își trage forța din energia vie și nouă a maselor populare”<sup>52</sup>, reprezentând „o forță politică electorală de mari dimensiuni și foarte abilă”<sup>53</sup>, este la fel de sugestiv tonul laudativ adoptat de trimisul rus privind calitățile personale ale lui Take Ionescu. Politicianul român este descris drept „fără îndoială, cel mai talentat om politic din România, care a supus influenței sale toate guvernele din care a făcut parte până acum”, posedând o „inteligentă și abilitate” ieșite din comun<sup>54</sup>. Totodată, Giers subliniază ambiția nemăsurată a lui Ionescu, care i-a permis să

<sup>46</sup> *Ibidem*.

<sup>47</sup> Rapoartele lui Giers din 10 octombrie 1910 (doc. nr. 94) și 2 martie 1911 (doc. 117).

<sup>48</sup> Acesta este descris, într-un raport din decembrie 1910, drept „unul dintre cei mai buni profesori ai Universității din București”, care „se bucură de reputația unui om absolut corect, cinstit și onest”, dar, totodată, și drept o persoană, care, deși educat în Germania și admirând această țară, „spre deosebire de Carp, [...] nu este un adept și partizan înflăcărat al Austro-Ungariei”. Raportul lui Giers din 9 decembrie 1910 (doc. nr. 104).

<sup>49</sup> Marghiloman este văzut drept un politician conservator care a intrat în politică în calitate de diletant, dar care a devenit extrem de bogat și influent, atât în partid, cât și în guvern, ca ministru al Afacerilor Interne (doc. nr. 104, doc. nr. 154).

<sup>50</sup> Raportul lui Giers din 9 decembrie 1910 (doc. nr. 104).

<sup>51</sup> Raportul lui Giers din 2 martie 1911 (doc. nr. 118).

<sup>52</sup> Raportul lui Giers din 8 decembrie 1910 (doc. nr. 102).

<sup>53</sup> Raportul lui Giers din 9 decembrie 1910 (doc. nr. 104).

<sup>54</sup> Raportul lui Giers din 27 octombrie 1911 (doc. nr. 148).

facă o carieră strălucită, în pofida originii sale „foarte modeste”, dar și „oportunism[ul] dus la extrem” al acestuia în activitatea sa politică<sup>55</sup>. Departe de a fi percepute ca un dezavantaj, aceste însușiri îl făceau pe Take Ionescu, în opinia lui Giers, mult mai maleabil și acceptabil, din perspectiva priorităților ruse de politică externă, în comparație cu colegii săi conservatori de „școală veche”.

Diplomații ruși au schițat, de asemenea, scurte „portrete” ale unor personalități militare importante din epocă. Deosebit de interesantă este caracterizarea generalului Averescu, perceput, pe de o parte, ca relativ apropiat de Rusia (din cauza originii sale basarabene și a cunoașterii limbii ruse), iar, pe de altă parte, ca unul „dintre cei mai buni generali români”, bucurându-se de favoarea și „protecția deosebită” a regelui Carol, dar și de „prietenia personală” a lui Take Ionescu<sup>56</sup>. Ar trebui să menționăm, de asemenea, opiniile exprimate de Giers în cazul generalului Crăiniceanu<sup>57</sup> și al generalului Iliescu<sup>58</sup>. Ultimul – cu o viitoare carieră remarcabilă la vârful armatei române – are o imagine destul de contradictorie, fiind caracterizat, pe de o parte, ca foarte influent, „foarte bine educat, instruit și abil”, iar, pe de alta, drept „un om ambițios și arivist”, care „nu poate inspira nici un fel de încredere” din punct de vedere politic<sup>59</sup>.

#### **b) Filo-germanismul și rolul Casei Regale române**

În perioada reflectată în documentele incluse în volum, dependența României față de Germania și Austro-Ungaria continuă să reprezinte o preocupare constantă a diplomaților ruși, însă este frecvent contrapusă tendințelor românești de a promova o politică relativ independentă. Acest lucru nu înseamnă abandonarea totală a clișeelelor privind occidentalizarea superficială a României sau a criticilor legate de germanizare (proces perceput, ca și în deceniul anterior, mai degrabă din perspectiva dominației economice și hegemoniei geopolitice a Germaniei la Dunărea de Jos). Cu toate acestea, reprezentanții Imperiului rus recurg tot mai des la constatări precum: „La Berlin și la Viena a devenit tot mai evident faptul că conștiința națională a românilor din Regat se deșteaptă treptat și că acest lucru îi atrage pe calea creșterii independenței față de tutela austro-germană”<sup>60</sup>. Chiar dacă, așa cum am văzut, filo-germanismul și antipatia față de Rusia continuă să structureze imaginarea unei mari părți a elitelor românești, România devine acum un spațiu disputat între Rusia și Puterile Centrale într-o măsură mult mai mare față de primii ani ai secolului. Această tendință se reflectă în diminuarea „docilit[ății] față de conducerea și îndrumarea” Germaniei<sup>61</sup>, observație recurentă în rapoartele trimișilor ruși la București. Această tendință se manifestă nu doar în domeniul politic, ci și în cel economic și financiar, unde preponderența austro-germană rămăsese multă vreme incontestabilă. Într-un raport de la începutul anului 1910, Giers subliniază „năzuința crescândă și tot mai puternică a românilor de a se elibera de subordonarea politică și economică față de interesele austro-germane”, recomandând direct

<sup>55</sup> *Ibidem*.

<sup>56</sup> Raportul lui Giers din 5 martie 1909 (doc. nr. 14). A se vedea, de asemenea, raportul lui Giers din 24 noiembrie 1911 (doc. nr. 154).

<sup>57</sup> Raportul lui Giers din 29 octombrie 1909 (doc. nr. 49). Crăiniceanu „este considerat drept unul dintre cei mai buni generali ai armatei române, dar nu este iubit, în mod deosebit, în sânul acesteia, din cauza caracterului său ursuz și nesociabil”.

<sup>58</sup> Raportul lui Giers din 12 mai 1910 (doc. nr. 75).

<sup>59</sup> *Ibidem*. În același document există scurte caracterizări ale altor demnitari militari români (generalii Zosima și Vartiadi și amiralul (ret.) Murgescu).

<sup>60</sup> Raportul lui Giers din 15 aprilie 1909 (doc. nr. 22).

<sup>61</sup> *Ibidem*.

guvernului rus să sprijine „prin toate măsurile posibile eliberarea României de grava ei dependență financiară și economică față de Austro-Ungaria și Germania”<sup>62</sup>. Concepțiile politice germanofile ale regelui Carol I sunt invocate periodic de observatorii ruși (mai ales în contextul relațiilor monarhului român cu Hohenzollernii germani și al suspiciunilor legate de presupusa alianță a României cu Puterile Centrale)<sup>63</sup>, însă aceste afirmații sunt nuanțate și relativizate prin poziția tot mai critică a unor lideri politici români (este vorba, în special, de Brătianu) față de ingerințele germane în politica internă a țării<sup>64</sup>. Într-un raport din mai 1911, amintit deja în contextul proiectelor de dezvoltare a flotei românești, Giers căuta să tempereze optimismul afișat de Carol I privind „obținerea independenței economice depline” a României, afirmând că, pentru a atinge cu adevărat acest scop, România ar trebui să „scape din strânsoarea cleștelor puternice austro-germane, care au reușit să acapareze deja aproape toate ramurile vieții economice”<sup>65</sup>. În contextul tensionării relațiilor internaționale din vara anului 1911 și al neîncrederii și iritării crescânde față de Austro-Ungaria în rândul statelor din regiune, Giers constata chiar și slăbirea tendințelor „austrofile” ale lui P. P. Carp și Titu Maiorescu, mai ales din cauza aprehensiunilor românești față de Bulgaria, susținută tot mai fățiș de guvernul vienez<sup>66</sup>. Chiar dacă regele Carol I continua să se bazeze, într-o anumită măsură, în domeniul politicii externe, pe relația confidențială cu șeful diplomației germane, fostul trimis german la București, Kiderlen-Waechter<sup>67</sup>, nu se mai putea vorbi despre un consens germanofil în sânul elitei politice românești.

Atitudinea diplomaților ruși față de Casa Regală și, mai ales, față de persoana regelui continuă să fie destul de ambiguă, deși este mult mai puțin ostilă în comparație cu sfârșitul secolului al XIX-lea. Prestigiul și autoritatea „venerabilului monarh”, cum este calificat în general Carol I de către observatorii ruși<sup>68</sup>, nu mai sunt contestate de reprezentanții Rusiei, deși ecourile unor atitudini mai critice din perioada anterioară apar sporadic, ca, de exemplu, în raportul lui Giers din 3 februarie 1909, când, în contextul sărbătoririi aniversării de cincizeci de ani de la Unirea Principatelor, acesta observă că se putea încă sesiza, deși destul de rar, „un sentiment de antipatie față de actualul august conducător al regatului, care a reușit, prin puterea voinței sale și prin viața sa ireproșabilă, să îi insuflă poporului său un sentiment de respect față de el, dar care nu a reușit, cu toate acestea, să îi câștige iubirea și afecțiunea”<sup>69</sup>. Trimisul rus remarcă, de asemenea, sensibilitatea deosebită a regelui în privința experienței și înțelepciunii sale în domeniul politicii externe și, mai ales, în privința calității sale de comandant militar: „orice minimalizare a importanței ajutorului pe care ni l-a acordat tânăra armată română [la Plevna] este interpretată de el aproape drept o ofensă și jignire personală, sentiment împărtășit, de altminteri, și de către supușii săi, care sunt extrem

---

<sup>62</sup> Raportul lui Giers din 20 ianuarie 1910 (doc. nr. 56). Acest sprijin presupunea, printre altele, și înlăturarea „elementului evreiesc, extrem de nepopular în România”, de la orice participare în potențialele proiecte economice comune dintre Rusia și România.

<sup>63</sup> A se vedea, în acest sens, rapoartele lui Giers din 14 aprilie 1910 (doc. nr. 73) și 12 mai 1910 (doc. nr. 74).

<sup>64</sup> A se vedea, de exemplu, raportul lui Giers din 11 octombrie 1910 (doc. nr. 96).

<sup>65</sup> Raportul lui Giers din 14 mai 1911 (doc. nr. 129).

<sup>66</sup> Raportul lui Giers din 13 iulie 1911 (doc. nr. 136).

<sup>67</sup> A se vedea, în acest sens, raportul lui Giers din 22 decembrie 1911 (doc. nr. 160).

<sup>68</sup> A se vedea, de exemplu, rapoartele lui Giers din 6 iulie 1909 (doc. nr. 32), 3 octombrie 1909 (doc. nr. 43), 14 aprilie 1910 (doc. nr. 72) sau 14 mai 1911 (doc. nr. 129).

<sup>69</sup> Raportul lui Giers din 3 februarie 1909 (doc. nr. 5). În aceeași cheie, într-un raport din 5 ianuarie 1911, Giers afirmă că, în ciuda lipsei inițiale de popularitate în România, Carol I, „grație persistenței și calmului ce îl caracterizează, precum și capacității sale de a slăbi influența liderilor partidelor politice, [...] a reușit să dobândească o autoritate pe care nu o contestă nimeni în țară” (doc. nr. 107).

de ambițioși și orgolioși”<sup>70</sup>. Este destul de curioasă referința dintr-un raport al secretarului legației ruse, Lâsakovskii, la fostele ambiții exagerate ale suveranului român, care ar fi renunțat „la planurile de preamărire, cultivate cândva de el, când, chiar potrivit propriilor Memorii, publicate deja parțial, se vedea purtând pe cap coroana bizantină”, promovând în schimb, în prezent, o politică externă prudentă și echilibrată<sup>71</sup>. Carol I este uneori caracterizat drept orgolios și extrem de sensibil, fiind o persoană care „crede în infailibilitatea judecăților sale” și care poate fi chiar manipulat din cauza „emotivității și sensibilității” sale<sup>72</sup>. Aceste evaluări sunt însă însoțite de relatări frecvente privind starea de sănătate tot mai precară a regelui, ce ar avea drept consecință slăbirea puterii de voință a monarhului și ar induce chiar „o stare de mare incertitudine privitoare la evoluția în continuare a vieții politice interne din România”<sup>73</sup>. Starea proastă de sănătate și vârsta înaintată a regelui sunt, de altfel, preocupări recurente ale diplomaților ruși, care atribuie acestor factori o diminuare constantă a influenței regelui asupra politicii interne<sup>74</sup>. Dincolo de acești factori obiectivi, diplomații ruși observă însă și o tendință a actorilor politici (mai cu seamă a lui Brătianu) de a limita treptat ingerințele regelui în politica internă. Astfel, într-un raport din 30 aprilie 1909, subliniind „tenacitate[a] și independent[a] caracterului” lui Brătianu, Giers observă că acesta ar fi mai puțin „influențat și fascinat de personalitatea regelui”, în comparație cu predecesorii săi, și că „el a reușit deja să își manifeste intenția destul de fermă și insistență de limitare a amestecului Majestății Sale în chestiunile legate de guvernarea țării”<sup>75</sup>. Doi ani mai târziu, într-un alt context politic, Lâsakovskii remarca faptul că în România „se impune tot mai mult perspectiva cu adevărat constituțională că regele este deasupra partidelor și că opoziția față de guvern este pe deplin în acord cu loialitatea deplină față de Tron”<sup>76</sup>.

În comparație cu rolul central al lui Carol I, care rămâne o figură fundamentală – deși aflată în declin – a vieții politice românești, alți membri ai familiei regale se bucură doar de o atenție sporadică în corespondența diplomatică rusă. Imaginea reginei Elisabeta este cu totul absentă, iar personalitatea principelui moștenitor Ferdinand este descrisă, în contrast cu cea a regelui, în culori predominant negative<sup>77</sup>. Astfel, Ferdinand este caracterizat drept un om „aspru și autoritar”, ceea ce ar fi provocat „ură și animozitate împotriva sa” din partea corpului de ofițeri<sup>78</sup>. Mai grav, principele moștenitor „nu a reușit încă să câștige simpatia deosebită a românilor” și „nu se bucură de aceeași autoritate [ca și Carol I], ci, dimpotrivă, este mai degrabă nepopular în această țară”<sup>79</sup>. Spre deosebire de tatăl său, tânărul prinț Carol – viitorul rege Carol al II-lea – beneficiază de o imagine mult mai

<sup>70</sup> Raportul lui Giers din 2 septembrie 1910 (doc. nr. 90).

<sup>71</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 21 august 1911 (doc. nr. 141).

<sup>72</sup> A se vedea rapoartele lui Giers din 22 decembrie 1911 (doc. nr. 160) și din 26 octombrie 1911 (doc. nr. 147).

<sup>73</sup> Raportul lui Giers din 27 septembrie 1911 (doc. nr. 145).

<sup>74</sup> A se vedea, în acest sens, raportul lui Giers din 5 ianuarie 1911 (doc. nr. 107), raportul lui Lâsakovskii din 17 martie 1911 (doc. nr. 119) și rapoartele lui Giers din 27 septembrie și 26 octombrie 1911 (doc. nr. 145 și 147).

<sup>75</sup> Raportul lui Giers din 30 aprilie 1909 (doc. nr. 23).

<sup>76</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 17 martie 1911 (doc. nr. 119).

<sup>77</sup> Cu excepția raportului lui Giers din 3 octombrie 1909 (doc. nr. 42). Participarea principelui Ferdinand la solemnitățile organizate cu prilejul sosirii în România a unei delegații militare ruse este interpretată în cheie favorabilă. Cu această ocazie Giers subliniază că „principesa moștenitoare Maria [...] dobândește treptat o influență indubitabilă asupra augustului său soț” și că ambii îl sprijină pe Brătianu în fața regelui.

<sup>78</sup> Raportul lui Giers din 19 martie 1910 (doc. nr. 67).

<sup>79</sup> A se vedea raportul lui Giers din 5 ianuarie 1911 (doc. nr. 107) și raportul lui Lâsakovskii din 17 martie 1911 (doc. nr. 119).

pozitivă, fiind perceput drept cel mai popular membru al familiei regale datorită nașterii sale în România, botezului său în confesiunea ortodoxă, dar și faptului că a fost „educat în spiritul naționalismului extrem”<sup>80</sup>. Toate acestea contribuie la imaginea tânărului prinț în calitate de „primul reprezentant al dinastiei românești, cu adevărat naționale, a Hohenzollernilor”<sup>81</sup>. Într-un alt raport, redactat pe 3 octombrie 1909, cu ocazia aniversării de șaisprezece ani a tânărului prinț, Giers creionează un portret surprinzător de favorabil al lui Carol, descriindu-l astfel: „Pentru vârsta sa, prințul este un tânăr foarte dezvoltat. El a primit o educație științifică serioasă și dă dovadă de o înclinație deosebită pentru arta militară”<sup>82</sup>. Această subliniere a semnificației „naționalizării” dinastiei române subminează vechea narațiune bazată pe evidențierea caracterului „străin” și nepopular al casei domnitoare, ceea ce reflectă și schimbarea prisme de percepție a realităților românești în discursul diplomației ruse din epocă.

### c) Chestiunea identitară și proiectul național românesc

Tema „construcției naționale” românești și a priorităților proiectului național rămâne importantă și în intervalul acoperit de documentele publicate în acest volum. Totuși, ierarhiile din cadrul acestuia se modifică substanțial. Astfel, chestiunea „cuțovlahă”, atât de vizibilă în primii ani ai secolului, este abordată destul de rar și sporadic în această perioadă. Problema aromână este menționată în legătură cu relațiile dintre guvernul român și Patriarhia Ecumenică, cu evoluția conflictului româno-elen, cu proiectele de creare a unei episcopii separate pentru cuțovlahii din Macedonia sau în contextul scăderii evidente a interesului guvernului conservator față de soarta aromânilor sud-dunăreni<sup>83</sup>. În același timp, Dobrogea și Basarabia rămân în vizorul diplomației ruse, dar într-o măsură mult mai mică în comparație cu Transilvania, care, din motive evidente, acaparează aproape toată atenția trimișilor ruși de la București. Dobrogea este prezentă, în general, în două ipostaze în documentele epocii: fie ca o regiune multietnică supusă unui proces intens de „românizare”, colonizare și integrare simbolică în „corpul” națiunii române, fie drept spațiu-țintă al ambițiilor maritime ale României moderne. Ne vom referi doar la prima dimensiune, relevantă sub aspect tematic. Astfel, într-un raport din februarie 1909 Giers relatează despre posibilitatea emigrării masive a rușilor lipoveni din Dobrogea înspre Imperiul rus, evidențiind pregătirile guvernului rus în acest sens, dar și poziția ambiguă a guvernului român. Autoritățile române ar fi, pe de o parte, conștiente de „urmări[le] dăunătoare pentru dezvoltarea economică a Dobrogei” care ar rezulta din emigrarea „masivă și simultană a credincioșilor de rit vechi din Dobrogea”<sup>84</sup>. Pe de altă parte însă, Giers observă cu perspicacitate că această migrațiune „ar trebui să fie acceptată și privită în mod foarte favorabil de către guvernul român, care năzuiește deja de mult timp să populeze Dobrogea cu elementul românesc” și care avea în vedere noi măsuri legislative de colonizare a Dobrogei cu veterani ai armatei române<sup>85</sup>. Într-un alt raport, redactat în martie 1910, Giers subliniază temerile constante ale guvernului român față de tendințele iredentiste ale Bulgariei în cazul Dobrogei și, în consecință, eforturile autorităților române „îndreptate spre românizarea, pe cât posibil mai rapidă,

---

<sup>80</sup> Raportul lui Giers din 12 mai 1909 (doc. nr. 24).

<sup>81</sup> *Ibidem*.

<sup>82</sup> Raportul lui Giers din 3 octombrie 1909 (doc. nr. 43).

<sup>83</sup> A se vedea, în acest sens, raportul lui Giers din 29 mai 1909 (doc. nr. 26), rapoartele lui Lâsakovskii din 18 iulie 1910 (doc. nr. 83) și din 31 iulie 1910 (doc. nr. 86), raportul lui Giers din 20 august 1910 (doc. nr. 89) și rapoartele lui Lâsakovskii din 17 martie 1911 (doc. nr. 120) și 2 aprilie 1911 (doc. nr. 124).

<sup>84</sup> Raportul lui Giers din 18 februarie 1909 (doc. nr. 9).

<sup>85</sup> *Ibidem*.



a acestei regiuni. Guvernul porcede, în această provincie, la răscumpărarea pământurilor deținute de populația slavă de acolo și repartizează aceste loturi unor români, în special, mai ales veteranilor războiului din anul 1877”<sup>86</sup>. Chiar dacă aceste tendințe de „românizare” și colonizare a Dobrogei nu sunt condamnate în mod univoc de diplomatul rus, atitudinea critică a lui Giers față de aceste procese reiese mult mai clar atunci când trimisul rus comentează, aparent în treacăt, mizele și scopurile dislocării unui nou corp de armată în Dobrogea. În acest context, el observă fără ocolișuri că această unitate militară va fi menită „să servească drept un instrument de românizare a acestei regiuni recent dobândite, majoritatea populației căreia este, chiar și în prezent, compusă din slavi și turci”<sup>87</sup>. Un raport analitic al lui Lâsakovskii din martie 1911, care constată caracterul fundamental al rivalității româno-bulgare pentru dominație regională, se referă și la măsurile represive luate de guvernul român față de câteva școli bulgare din România, subliniind că autoritățile române percep aceste școli, „nu fără motiv”, drept „un obstacol major în calea românizării elementului bulgar din Regat, deosebit de puternic mai ales în Dobrogea”<sup>88</sup>.

Aspectul identitar al „chestiunii basarabene” este doar o preocupare sporadică pentru diplomații ruși în această perioadă destul de calmă și lipsită de momente acute ale „concuvenței simbolice” ruso-române. Una dintre puținele referiri substanțiale la Basarabia ca teritoriu disputat este legată de primele discuții dintre Giers și Brătianu după preluarea guvernării de către cel din urmă. Brătianu încearcă să se justifice „cu privire la încercarea cercurilor șovine din România să profite de războiul ruso-japonez în vederea inițierii și organizării unei propagande active în Basarabia”<sup>89</sup>. Nu este de mirare că, în acest context, este amintită și activitatea iredentistă (din perioada 1905-1906) a lui Constantin Stere, care, chipurile, „ar fi considerat [...] că, prin sprijinul acordat românilor din Basarabia pentru consolidarea conștiinței lor naționale, el lucra, de fapt, în deplin acord și armonie cu planurile și intențiile acelui partid politic [se are în vedere, probabil, partidul constituțional-democrat – F.S., A.C.] care, așa cum i se părea lui atunci, ar fi trebuit să vină la putere la noi [în Rusia]”<sup>90</sup>. Este cumva naivă încercarea lui Brătianu de a-l convinge pe Giers că, „imediat ce s-a clarificat faptul că în Rusia a triumfat curentul politic diametral opus, [toate încercările] de susținere a naționalității române din Basarabia” ar fi încetat<sup>91</sup>. „Chestiunea basarabească” revine într-un alt raport al lui Giers, din 30 aprilie 1909, tot în legătură cu activitatea lui Stere și posibila sa cooptare în componența guvernului. Trimisul rus amintește de conversația sa cu Brătianu din ianuarie 1909, afirmând tranșant că „o asemenea activitate a unui ministru român [pe tărâmul „propagandei naționale”], în cazul unei manifestări active a acesteia din urmă, va primi, fără îndoială, din partea mea, riposta cea mai energică cu putință”<sup>92</sup>. Ca urmare a asigurărilor lui Brătianu că „va răspunde cu capul și va garanta că atitudinea domnului Stere față de Rusia va fi pe deplin corectă și cea mai amicală”, Giers adoptă un ton (în aparență) conciliant, afirmând că Rusia nu ar trebui să se opună năzuințelor politice ale lui Stere, „numai de se va pune capăt tuturor aspirațiilor și dorințelor sale cu privire la Basarabia”<sup>93</sup>. Aceeași „campanie de propagandă” inițiată în timpul revoluției ruse „pentru a consolida elementele românești din Basarabia”, dar care, „ce-i drept, nu a

<sup>86</sup> Raportul lui Giers din 17 martie 1910 (doc. nr. 63).

<sup>87</sup> Raportul lui Giers din 19 martie 1910 (doc. nr. 67).

<sup>88</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 17 martie 1911 (doc. nr. 121).

<sup>89</sup> Raportul lui Giers din 8 ianuarie 1909 (doc. nr. 3).

<sup>90</sup> *Ibidem*.

<sup>91</sup> *Ibidem*.

<sup>92</sup> Raportul lui Giers din 30 aprilie 1909 (doc. nr. 23).

<sup>93</sup> *Ibidem*.

adus nici un rezultat palpabil și la care cei de aici [din România] au renunțat, în prezent”<sup>94</sup> este amintită într-un raport al lui Lâsakovskii consacrat organizării unui congres studentesc „naționalist” la Iași, cu implicarea lui Nicolae Iorga și a lui A. C. Cuza. În continuare, Basarabia este menționată doar în legătură cu anumite incidente ruso-române de frontieră cauzate de activitatea ilegală a pescarilor ruși în Delta Dunării<sup>95</sup> sau în contextul negocierilor dintre Rusia și România pentru răscumpărarea, de către guvernul rus, a moșiilor din Basarabia aparținând spitalului ieșean Sf. Spiridon<sup>96</sup>.

Așa cum am menționat deja, „chestiunea ardeleană” este în centrul atenției diplomaților ruși, mai ales în contextul distanțării treptate a României de Austro-Ungaria și al ostilității tot mai evidente a opiniei publice românești față de Monarhia Dualistă. Această preocupare pentru Transilvania are legătură, desigur, cu încercările asidue ale Rusiei de a „devia” atenția elitelor românești de la problema Basarabiei în favoarea Ardealului, dar și cu rivalitatea geopolitică tot mai acerbă dintre imperiile Romanovilor și Habsburgilor în Balcani. Astfel, Giers constată, cu satisfacție nedisimulată, că „sentimentul național al românilor” îi este ostil Austro-Ungariei, fapt confirmat și de refuzul medicilor români de a participa la lucrările congresului medical internațional de la Budapesta în semn de protest față de persecuțiile, la care sunt supuși românii ardeleni din partea guvernului maghiar<sup>97</sup>. În vara anului 1909, în contextul vizitei principelui moștenitor austro-ungar Franz Ferdinand în România, Giers și Lâsakovskii redactează un șir de rapoarte, în care evidențiază, pe de o parte, simpatiile acestuia față de românii transilvăneni, iar pe de altă parte – polemica aprinsă dintre presa română și cea maghiară privind ceremoniile oficiale solemne organizate cu prilejul evenimentului. În raportul său din 8 iulie 1909, Giers afirmă că persecuțiile oficiale împotriva românilor transilvăneni s-au acutizat îndeosebi „din momentul organizării expoziției jubiliare de la București, cu ocazia aniversării a patruzeci de ani de domnie a regelui Carol” (în 1906), confirmând astfel importanța semnalelor reciproce trimise de către statele care administrează comunități etnice cu conexiuni transfrontaliere<sup>98</sup>. În rapoartele sale, Lâsakovskii este chiar mai tranșant decât superiorul său. Astfel, fără a uita să menționeze posibilele avantaje pentru Rusia, el pune distanțarea României de Austro-Ungaria și tendințele tot mai evidente de schimbare a vectorului politicii externe românești pe seama intensificării iredentismului românesc în raport cu Transilvania, și anume a faptului că „românii nu pot uita că în componența imperiului vecin intră România subjugată, adică Transilvania, unificarea căreia cu România suverană constituie visul lor cel mai scump”<sup>99</sup>. În aceeași cheie a importanței fundamentale a „chestiunii ardeleni” pentru politica României poate fi citită și afirmația lui Lâsakovskii că „în România se intensifică, actualmente, tendința de a întări legăturile care creează conexiuni între Regat și Transilvania, o provincie bogată, în sine, și în cuprinsul căreia locuiesc trei milioane de români”<sup>100</sup>. În contextul intensificării conflictelor naționale din Ungaria și al sentimentului de „iritare” împotriva maghiarilor,

<sup>94</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 27 august 1909 (doc. nr. 38).

<sup>95</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 23 martie 1911 (doc. nr. 122).

<sup>96</sup> Raportul lui Giers din 28 septembrie 1911 (doc. nr. 146).

<sup>97</sup> A se vedea, în acest sens, rapoartele lui Giers din 5 martie 1909 (doc. nr. 12) și din 25 iunie 1909 (doc. nr. 29).

<sup>98</sup> Raportul lui Giers din 8 iulie 1909 (doc. nr. 33).

<sup>99</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 30 iulie 1909 (doc. nr. 34). În rapoartele sale ulterioare, Lâsakovskii menționează creșterea „sentimentului de ură față de maghiari”, care ar fi „interesant” de urmărit pentru ruși (raportul din 30 iulie 1909, doc. nr. 35), precum și reacția virulentă și „extrema nemulțumire” a guvernului și a opiniei publice din România față de aplicarea „legilor Apponyi” în Transilvania (raportul din 27 august 1909, doc. nr. 37).

<sup>100</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 27 august 1909 (doc. nr. 38).

vizibil în România, din cauza acestei „lupte pe tărâm național”, sunt deosebit de interesante afirmațiile lui Giers despre influența exercitată de românii ardeleni asupra vieții culturale și politice a Regatului. Chiar dacă trimisul rus percepe această influență în culori sumbre, legând-o de impactul „propagandei catolice”<sup>101</sup>, el remarcă, totuși, profunzimea și durabilitatea acestui impact, chiar în comparație cu manifestările iredentismului românesc, fenomen destul de recent: românii transilvăneni ar fi „dobândit o anumită influență asupra dezvoltării spirituale a locuitorilor fostelor principate ale Moldovei și Țării Românești, care se aflau pe o treaptă inferioară față de ei, din punct de vedere al culturii, cu mult mai devreme, încă începând din epoca stăpânirii turcești”, iar „încă relativ nu demult, persoanele originare din regiunile românești ale Austriei și Ungariei reprezentau o parte însemnată a personalului didactic din instituțiile de învățământ ale României”<sup>102</sup>. Această „ogindă inversată” este deosebit de revelatoare pentru evoluția ierarhiilor simbolice și (geo)politice din cadrul proiectului național românesc. În raportul său din 26 mai 1910, consacrat polemicii dintre ziarul budapestan „Pester Lloyd” și guvernul român privind chestiunea finanțării mișcării naționale române din Transilvania, Giers menționează „viul interes și evidenta simpatie” cu care „majoritatea oamenilor politici români urmăresc [...] lupta pe fâgaș național a conașionalilor lor din cuprinsul teritoriilor maghiare”, dar și dilemele elitelor românești – în primul rând ale regelui – în contextul schimbării probabile a poziției Vienei într-o direcție nefavorabilă românilor ardeleni<sup>103</sup>. Secretarul legației ruse, Lâsakovskii, într-un raport din vara anului 1910, se referă la reacția opiniei publice românești, „care are o atitudine extrem de atentă și sensibilă față de destinele românilor din străinătate”<sup>104</sup>, în raport cu un discurs al contelui Tisza în care acesta făcea apel la unitatea tuturor grupurilor etnice din Ungaria. În pofida diferențelor de opinie din sânul presei române, Lâsakovskii evidențiază poziția ziarului „Minerva”, care pleda pentru „relații de strânsă prietenie cu lumea slavă, pentru a respinge ofensiva germanismului”, apreciind că acest curent de opinie, „atât de nou și neobișnuit”<sup>105</sup> în România, merita toată atenția și deplinul interes al diplomației ruse.

#### **d) Situația Bisericii Ortodoxe și rolul „propagandei catolice”**

În intervalul temporal 1909–1911, problema religioasă nu mai reprezintă un element central al discursului critic formulat de diplomații ruși la adresa modernității românești. Continuând tendința cristalizată în primii ani ai secolului, ponderea documentelor care abordează acest subiect este destul de mică. În plus, nu se mai poate vorbi despre caracterul obsesiv, recurent al acestei tematici, așa cum se întâmpla în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. Totuși, pericolul „propagandei catolice” rămâne prezent în analizele diplomaților ruși, de rând cu problemele interne și „superficialitatea” ortodoxiei românești. Pe lângă percepția asupra „propagandei catolice” drept o amenințare la adresa „esenței populare” românești, aceasta este interpretată și ca un instrument geopolitic, utilizat în mod abil de către puterile occidentale. Este curios faptul că prima mențiune privind „propaganda catolică” apare într-un raport al lui Giers consacrat „chestiunii cuțovlahe”, în special proiectului de creare a unei episcopii autonome pentru aromâni. În acest context, trimisul rus afirmă: „Propaganda catolică se străduie să profite de intoleranța clerului grecesc pentru a-i abate pe cuțovlahi din calea cea dreaptă și a-i convinge să se alăture Bisericii Unite. Partizani ai

<sup>101</sup> A se vedea secțiunea următoare.

<sup>102</sup> A se vedea rapoartele lui Giers din 17 și 19 martie 1910 (doc. nr. 64 și 65).

<sup>103</sup> Raportul lui Giers din 26 mai 1910 (doc. nr. 78).

<sup>104</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 16 iulie 1910 (doc. nr. 82).

<sup>105</sup> *Ibidem*.

unei asemenea soluții pentru cuțovlahi nu sunt puțini atât în Macedonia, cât și în Regatul României”<sup>106</sup>. Chiar dacă subliniază poziția critică a lui Brătianu în acest sens (acesta ar fi declarat că „un asemenea curent nu corespunde intereselor rasei și neamului românesc”<sup>107</sup>), Giers pare să sugereze că anumite cercuri din Regat nu ar fi cu totul străine de propagarea ideii unirii cu Roma printre aromâni, făcând o paralelă revelatoare, în același context, cu situația din Transilvania.

În primăvara anului 1910, Giers redactează o serie de trei rapoarte care abordează direct (și critic) problema presupusei „propagande catolice” în România, ceea ce demonstrează persistența temerilor de acest gen în discursul oficial rus. În primul raport, diplomatul rus, după ce constată „eforturile celor doi prelați catolici, ale arhiepiscopului de București și ale episcopului de Iași, de a susține și sprijini propaganda catolică din România”, își îndreaptă atenția spre comunitatea „greco-catolicilor transilvăneni care locuiesc la București”, care reușiseră, cu ajutorul arhiepiscopului romano-catolic de București, monseniorul Raymund Netzhammer, să construiască prima biserică greco-catolică din România<sup>108</sup>. Cu acest prilej, Giers subliniază dimensiunea nocivă a înrâuririi românilor transilvăneni asupra vieții din Regat, afirmând că, deși ardelenii reprezintă un „element superior din punct de vedere cultural”, impactul lor în sfera religioasă nu poate avea decât consecințe nefaste și „foarte grave”<sup>109</sup>. Chiar dacă admite că eforturile de prozelitism ale ierarhilor catolici au rămas fără urmări, afectând doar „tânăra generație din cadrul protipendadei locale”, Giers nu își poate stăpâni fobia față de „propaganda religioasă” catolică. Această fobie este doar întărită de dubiile sale privind prestigiul și gradul de educație al preoțimii ortodoxe române, care, „atât din punct de vedere al cunoștințelor sale, cât și din punct de vedere al calităților sale morale, se află pe o treaptă cu mult mai joasă de dezvoltare în comparație cu clerul greco-catolic”<sup>110</sup>. Același împletire a temerilor față de „propaganda catolică” cu scepticismul privind situația Bisericii Ortodoxe Române este evidentă în alte două rapoarte din aprilie 1910, consacrate scandalului provocat de protonotarul apostolic (și confesorul regal) Josef Baud. Prelatul catolic afirmase (invocând anumite documente pe care le-ar avea în posesie) că defunctul mitropolit primat Calinic Miculescu (1864–1886) s-ar fi convertit la catolicism pe patul de moarte<sup>111</sup>. Relatând despre reacția violentă a opiniei publice și despre „furtun[a] de indignare în rândurile clerului ortodox și ale apărătorilor zeloși ai ortodoxiei din sânul mirenilor”, Giers nu a ratat ocazia să laude atitudinea intransigentă a guvernului Brătianu, care l-a impus pe Baud să își retracteze scrisoarea trimisă ziarului „Seara” și să părăsească țara<sup>112</sup>. În următorul său raport, Giers evidențiază poziția prudentă și pragmatică a regelui Carol I, care, „fiind, personal, un catolic convins, [...] s-a ferit, cu mare grijă, să acorde orice fel de protecție propagandei catolice din România”, dându-și acordul pentru botezul copiilor principelui moștenitor Ferdinand în confesiunea ortodoxă<sup>113</sup>. Încercând să minimizeze daunele cauzate de incidentul legat de canonicul Baud, regele – „uluit și stupefiat” – a adoptat o poziție dură față de acest caz, recomandându-i prelatului să plece urgent din țară

---

<sup>106</sup> Raportul lui Giers din 29 mai 1909 (doc. nr. 26).

<sup>107</sup> *Ibidem*.

<sup>108</sup> Raportul lui Giers din 19 martie 1910 (doc. nr. 65).

<sup>109</sup> *Ibidem*.

<sup>110</sup> *Ibidem*.

<sup>111</sup> Pentru detalii, a se vedea: Dinu Bălan, *Națiune și confesiune la începutul secolului al XX-lea în Regatul României: „Afacerea Baud”*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, LV, 2018, p. 169-185.

<sup>112</sup> Raportul lui Giers din 1 aprilie 1910 (doc. nr. 69). Giers invocă, cu vădită satisfacție, afirmația lui Brătianu că gestul lui Baud echivala cu „o insultă adusă românilor în sentimentele lor naționale.”

<sup>113</sup> Raportul lui Giers din 2 aprilie 1910 (doc. nr. 70).

și ignorând intervențiile comunității catolice în favoarea acestuia. Elocventă este însă afirmația lui Giers că nefericitul incident s-ar datora uneltirilor „unei clici puțin numeroase a tineretului român originar din înalta societate [...] pe care el [Baud] o convertise la catolicism” și care ar fi fost condusă de viitorul prelat și martir pentru credință Vladimir Ghika<sup>114</sup>. Confirmând totala lipsă de temeii a zvonurilor privind posibila „trădare” a ortodoxiei de către mitropolitul Calinic, trimisul rus nu se abține totuși de la constatarea că acesta „nu a fost, nici pe departe, ireproșabil din punct de vedere moral”<sup>115</sup>.

Perspectiva critică a trimisului rus față de situația Bisericii Ortodoxe din România, sugerată de această apreciere, este confirmată într-un alt raport al lui Giers, din vara anului 1911, referitor la conflictul din jurul mitropolitului primat Atanasie, care fusese constrâns să demisioneze. În viziunea lui Giers, acest regretabil „scandal bisericesc” ar fi putut duce la consecințe foarte grave. Pe de o parte, era vorba despre riscul de subordonare politică a bisericii și de creare a unui „precedent periculos pentru schimbarea capului Bisericii odată cu schimbarea guvernului”<sup>116</sup>. Pe de altă parte, revenind la retorica (aparent depășită) a fobiilor anti-catolice și a concurenței geopolitice dintre Occident și „lumea slavă”, Giers conchidea, afirmând că acest incident „nu va contribui la întărirea sentimentelor religioase și la afirmarea ortodoxiei, într-o țară de aceeași credință cu a noastră, unde aceste sentimente sunt puse deja la îndoială și unde se desfășoară o intensă propagandă catolică, prin care se urmărește, în parte, separarea definitivă a românilor de lumea slavă și inocularea conștiinței originii lor exclusiv latine”<sup>117</sup>. Astfel, în pofida scăderii ponderii elementelor alarmiste din discursul diplomației ruse privind fenomenul religios românesc, acestea nu dispar definitiv, marcând o anumită continuitate față de perioada anterioară.

#### e) Mișcarea socialistă și amenințarea revoluționară

Ecourile revoltei țărănești din 1907 sunt prezente doar indirect în relatările diplomaților ruși, în special în legătură cu proiectele de reformă agrară a guvernului liberal și cu implicarea unor demnitari liberali în reprimarea brutală a răscoalei<sup>118</sup>. Nici mișcarea socialistă românească nu se bucură de mai multă atenție, cu excepția unor mențiuni sporadice ale unor activiști relativ importanți<sup>119</sup>. În general, mișcarea socialistă este considerată de observatorii ruși, ca și în primii ani ai secolului al XX-lea, un fenomen exogen, fără rădăcini locale, o *plantă exotică* importată din exterior, un produs secundar al mișcării revoluționare europene sau ruse. Acest lucru se confirmă în cazul celor două figuri emblematice asociate de diplomația rusă, în această perioadă, cu forțele de stânga din România: Constantin Stere și Cristian Racovski.

După cum am văzut deja, Stere era considerat de către reprezentanții Imperiului rus drept unul dintre principalii exponenți ai direcției basarabene din cadrul iredentismului românesc, acesta fiind și un motiv serios al respingerii categorice a posibilității intrării sale în guvernul liberal<sup>120</sup>. Stere întruchipa însă un pericol dublu pentru Rusia: pe lângă activitățile sale pe fâgaș național, el era suspectat (pe bună dreptate) de simpatii politice de

<sup>114</sup> *Ibidem*.

<sup>115</sup> *Ibidem*. Giers se referă, de asemenea, la amploarea protestelor organizate de clerul românesc împotriva „propagandei catolice”.

<sup>116</sup> Raportul lui Giers din 5 iulie 1911 (doc. nr. 132).

<sup>117</sup> *Ibidem*.

<sup>118</sup> A se vedea, în acest sens, documentele nr. 71 din 13 aprilie 1910, nr. 103 din 8 decembrie 1910, nr. 105 din 3 ianuarie 1911, nr. 106 din 5 ianuarie 1911, nr. 119 din 17 martie 1911, nr. 135 din 13 iulie 1911.

<sup>119</sup> De exemplu, Constantin Mille. A se vedea raportul lui Giers din 29 octombrie 1909 (doc. nr. 48).

<sup>120</sup> A se vedea secțiunea *Chestiunea identitară și proiectul național românesc*.

stânga, fiind etichetat drept fost socialist<sup>121</sup>. În același raport, Giers îi schițează lui Stere un portret destul de amplu, amintindu-le superiorilor săi că acesta era „originar din Basarabia, fost supus rus și fost elev al liceului de tip gimnazial din Chișinău, fiind exilat, pentru convingerile sale politice, în Siberia”<sup>122</sup>. Menționând asigurările lui Brătianu că Stere „ar fi renunțat în totalitate la vechile sale convingeri radicale” și că acesta va fi supravegheat îndeaproape de prim-ministru, Giers mimează o atitudine de totală indiferență față de potențiala cooptare a lui Stere în guvern<sup>123</sup>, pretinzând că l-ar interesa doar viziunile acestuia în legătură cu Basarabia. Totuși, insistența cu care Giers încearcă să-l discrediteze pe Stere în ochii superiorilor săi<sup>124</sup> confirmă faptul că acesta era perceput ca un pericol serios pentru interesele ruse în România și că diplomația rusă intenționa să blocheze, prin toate mijloacele posibile, intrarea sa în guvern. Aceeași impresie se degajă și dintr-un raport ulterior al lui Giers, care relatează despre eșecul „basarabeanului” Stere, „care fusese socialist și supus rus, fiind exilat în Siberia din cauza atitudinii sale neloiale din punct de vedere politic”, de a deveni ministru<sup>125</sup>. Trimisul rus explică acest eșec prin „rezistența înverșunată” a liberalilor moderați față de candidatura sa și prin „antipatia pe care o nutrește regele față de” Stere<sup>126</sup> deși se pot bănui și alte motive, trecute sub tăcere de Giers.

Tema amenințării revoluționare este asociată, în special, cu activitatea lui Cristian Racovski, unul dintre liderii marcanți ai socialismului românesc și balcanic din epocă. Numele său este menționat, pentru prima oară, în contextul unor acțiuni de protest ale socialiștilor români, care manifestau contra expulzării sale din România. Giers subliniază că Racovski „este bine cunoscut și de către Departamentul nostru [rus] de Poliție, din cauza activității sale revoluționare”<sup>127</sup>. Racovski era acuzat, printre altele, de complicitate cu echipajul rebel al cuirasatului *Potemkin* și de participare la tulburările țărănești din 1907, dar Giers se referă și la motivele formal-legale ale expulzării sale<sup>128</sup>. Sunt evidențiate, în special, legăturile sale „extrem de apropiate cu socialiștii români” și continuarea „activității sale nefaste” din România, în pofida eforturilor autorităților române<sup>129</sup>. Într-un alt raport din februarie 1910, dedicat refondării partidului social-democrat din România, Giers observă că „principalul animator al acestei idei, persoana care a elaborat, din câte se pare, programul politic al noului partid, este tot același bulgar – doctorul Racovski, care a fost expulzat de pe teritoriul României cu doi ani în urmă”, accentuând și „tendența către internaționalism” a

---

<sup>121</sup> Raportul lui Giers din 30 aprilie 1909 (doc. nr. 23). În același timp, Giers îi recunoștea lui Stere statutul de „cel mai remarcabil” reprezentant al comunității basarabenilor strămutați în România. A se vedea raportul lui Giers din 8 ianuarie 1909 (doc. nr. 3).

<sup>122</sup> *Ibidem*.

<sup>123</sup> *Ibidem*. „Eu am afirmat că îmi este indiferent dacă viziunile domnului Stere asupra chestiunilor de politică internă sunt revoluționare sau nu”.

<sup>124</sup> *Ibidem*. „el [Stere] nu a manifestat, până în acest moment, nici un fel de calități deosebite sau remarcabile”; „eu am mari dubii în privința capacităților sale intelectuale deosebite și consider că, fiind la putere, el se va epuiza în cel mai scurt timp”.

<sup>125</sup> Raportul lui Giers din 29 octombrie 1909 (doc. nr. 49).

<sup>126</sup> *Ibidem*. A se vedea și raportul lui Giers din 30 aprilie 1909 (doc. nr. 23).

<sup>127</sup> Raportul lui Giers din 29 octombrie 1909 (doc. nr. 48).

<sup>128</sup> Pentru detalii a se vedea: Flavius Solomon, *În căutarea unui certificat. Cristian Racovski și expulzarea sa din România în 1907*, în *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european* (coordonator Victor Spinei), vol. I, *Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etno-lingvistice actuale* (editori Flavius Solomon, Alexandru Cohal, Leonidas Rados), București, Editura Academiei Române, 2019, p. 257-270.

<sup>129</sup> *Ibidem* (doc. nr. 48). Giers era însă sceptic cu privire la impactul acestor manifestații asupra vieții politice din România.

noii formațiuni politice<sup>130</sup>. În fine, într-un raport confidențial din martie 1910, trimisul rus relatează despre o conversație cu monarhul român, care revelează, în mod neașteptat, dimensiunea externă a amenințării revoluționare și caracterul „de import” al mișcării socialiste. Prin intermediul cazului lui Cristian Racovski, care a cauzat chiar un incident diplomatic între București și Sofia, Bulgaria este prezentată drept sursă a „a acestei doctrine nocive și nefaste pentru orice stat”<sup>131</sup>. Mai mult, regele ar fi declarat literalmente că cei „care organizează și dirijează propaganda socialistă în România” o fac „de pe teritoriul Bulgariei”, acuzând guvernul de la Sofia că i-ar „permite lui Racovski să ducă o propagandă socialistă organizată în România de pe teritoriul Bulgariei”<sup>132</sup>. Dincolo de tensiunile constante ce dominau relațiile româno-bulgare, această strategie de *externalizare* a socialismului drept un fenomen nefiresc, care s-ar răspândi în România prin „contaminare” de la vecini, este elocvent pentru viziunile elitelor românești de atunci. Departă de a fi accidentală, această imagine a Bulgariei drept sursă a pericolului revoluționar revine într-un raport ulterior al lui Lâsakovskii, care afirmă – în cursul analizei traiectoriei sinuoase a relațiilor româno-bulgare – că autoritățile române „se tem de propaganda revoluționară desfășurată de muncitorii veniți din Bulgaria în rândul populației rurale locale”<sup>133</sup>. În acest context, Racovski apare nu doar ca un „Celălalt” ideologic, ci și ca o întruchipare paradoxală a alterității etnice, nocivă și distructivă pentru pretinsa puritate a națiunii române.

*Flavius Solomon  
Andrei Cușco*

---

<sup>130</sup> Raportul lui Giers din 4 februarie 1910 (doc. nr. 58). Giers menționează, în mod previzibil, insuccesul congresului socialiștilor, „din motivul numărului neînsemnat” al celor prezenți.

<sup>131</sup> Raportul lui Giers din 17 martie 1910 (doc. nr. 63).

<sup>132</sup> *Ibidem*. Guvernul bulgar a fost nevoit să declare că „prețuiește cu mult mai mult relațiile sale bune cu România decât pe un oarecare Racovski” și că va lua măsurile de rigoare împotriva acestuia.

<sup>133</sup> Raportul lui Lâsakovskii din 17 martie 1911 (doc. nr. 121).

## ВСТУПИТЕЛЬНАЯ СТАТЬЯ

### Международные отношения и внешняя политика России в 1909–1911 гг.

В начале XX века система международных отношений, выстраивавшаяся на протяжении нескольких десятилетий на основе принципа равновесия и *баланса сил* Великих держав<sup>1</sup>, продолжала разрушаться под давлением «дипломатической революции»<sup>2</sup>. Повышение роли идеологий и увеличение числа внутренних акторов, вовлечённых в процесс принятия внешнеполитических решений, а также повышение роли ранее всегда считавшихся «второстепенными» государств на арене международной политики сильно повлияли на отношения между Великими европейскими державами, способствуя появлению дополнительных факторов риска. В этом общем контексте Россия в начале XX века была вынуждена маневрировать, учитывая всё более сложную внешнеполитическую обстановку, отмеченную усилением напряжённости между Великими державами, в том числе на Балканах, в регионе, представлявшем наибольший интерес для Российской империи на протяжении двух предшествующих столетий. Трудности, с которыми столкнулась Россия в этот период, на фоне всё более явного усложнения международных отношений, усугублялись ещё и вследствие всё большего её экономического отставания от других европейских государств, особенно от Германии, страны, постепенно ставшей главным её конкурентом за влияние на востоке Европы. Наиболее наглядным свидетельством как внешнеполитической, так и внутренней слабости России в указанный период стало её унижительное поражение в войне с Японией в 1904–1905 гг.<sup>3</sup>

В этих условиях в 1906–1909 гг. во внешней политике Российской империи преобладала осторожная и оборонительная линия, что нашло отражение в различных инициативах по созданию механизмов, способных обеспечить *статус-кво* в потенциально конфликтных регионах – от Дальнего Востока, через Центральную Азию и вплоть до Балкан<sup>4</sup>. В 1908–1909 гг. важнейшим вызовом для российской внешней политики стал Боснийский кризис, спровоцированный открытыми претензиями Австро-Венгрии на османское наследие на Балканском полуострове посредством формальной

---

<sup>1</sup> Mitzen J. *Power in Concert. The Nineteenth-Century Origins of Global Governance*. Chicago: The University of Chicago Press, 2013.

<sup>2</sup> Среди решающих факторов, повлиявших на смену парадигмы в системе международных отношений, можно отметить: повышение значимости прессы; возникновение новых каналов коммуникации; появление и утверждение новых политических лидеров, выходцев из буржуазных и интеллектуальных кругов; снижение роли профессиональных дипломатов в принятии решений; выдвижение на первый план некоторых радикальных идеологий. См.: Craig, Gordon A; George, Alexander L. *Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time*. New York: Oxford University Press, 1985. P. 286.

<sup>3</sup> *The Impact of the Russo-Japanese War* / ed. by Rotem Kowner. London and New York: Routledge, 2007; *Русско-японская война 1904-1905. Взгляд через столетие* / под ред. О. Р. Айрапетова. М.: Три квадрата, 2004; *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века (от русско-французского союза до Октябрьской революции)* / отв. ред. А. В. Игнатъев. М.: Международные отношения, 1997. С. 196 и следующие.

<sup>4</sup> Айрапетов О. *Внешняя политика Российской империи, 1801–1914*. М.: Европа, 2006. С. 516-526.



аннексии Боснии и Герцеговины (оккупированных ею ещё в 1878 г.)<sup>5</sup>. Осознавая свою международную изоляцию, Россия после некоторых довольно робких попыток поддержать протесты Сербии против аннексии была вынуждена в 1909–1911 гг., при отсутствии должной поддержки со стороны Франции и Великобритании, пойти на всё новые дипломатические уступки Германии и Австро-Венгрии<sup>6</sup>. С другой стороны, опыт и последствия Боснийского кризиса способствовали в данный период глубокой переоценке и переосмыслению внешней политики России в Европе, как в результате некоторых шагов, направленных на укрепление отношений с Францией и Великобританией, так и посредством усилий по завоеванию симпатий балканских государств<sup>7</sup>.

### **Балканская политика России в 1909–1911 гг.**

Наряду с боснийским вопросом, политика России на Балканах в 1909–1911 годах находилась под сильным влиянием турецкого фактора, в частности, положения, сложившегося после младотурецкой революции 1908 года<sup>8</sup>. Вызывавший тревогу рост напряжённости в отношениях между Османской империей и Болгарией на рубеже 1908–1909 гг., вызванный требованиями Порты по получению существенной финансовой компенсации за признание независимости Болгарского царства, усилил в российских дипломатических кругах опасения в связи с возникновением нового масштабного кризиса в регионе<sup>9</sup>. После разрыва дипломатических отношений между Константинополем и Софией Россия, опасаясь перспективы развязывания военного конфликта, к которому она была совершенно не готова, предприняла ряд шагов с целью добиться мирного урегулирования болгаро-турецких финансовых разногласий, в том числе взяв на себя выплату части суммы, затребованной Турцией у Болгарии<sup>10</sup>. Вмешательство России в этот двусторонний конфликт привело не только к уменьшению опасений Турции относительно намерений российской дипломатии в зоне Черноморских проливов, но и способствовало постепенному улучшению отношений между Россией и Болгарией. Первый шаг в этом направлении был сделан в феврале 1909 г., по случаю визита болгарского царя Фердинанда в Россию. В начале всё того же 1909 г., воспользовавшись восстановлением дружественных отношений между Сербией и Черногорией, обеспокоенными долгосрочными последствиями аннексии Боснии и Герцеговины Австро-Венгрией, российская дипломатия предприняла определённые действия по усилению своего влияния на круги, находившиеся у власти в Белграде и Цетинье. Эти шаги необходимо рассматривать в контексте попыток создания некоего «балканского союза» под контролем Российской империи, который послужил бы в будущем рычагом, с помощью которого Россия смогла бы ограничить

---

<sup>5</sup> Afflerbach H. *Der Dreibund. Europäische Großmacht- und Allianzpolitik vor dem Ersten Weltkrieg*. Wien: Böhlau, 2002, P. 620 и следующие; Кузнецов А.И., Райков Ю. Я., Самойленко В. В. *История дипломатии России*. Том 1. IX – начало XX века. М.: Аспект Пресс, 2018. С. 323–326.

<sup>6</sup> *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*. С. 233–246.

<sup>7</sup> Писарев Ю. А. *Великие державы и Балканы накануне Первой мировой войны*. М. Наука, 1985. С. 13 и следующие.

<sup>8</sup> Bodger A. *Russia and the End of the Ottoman Empire, in The Great Powers and the End of the Ottoman Empire* / ed. by Marian Kent. London: Frank Cass, 2005. P. 76–88.

<sup>9</sup> *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*. С. 246–247.

<sup>10</sup> Там же. С. 247; Bridge F. R. *From Sadowa to Sarajevo. The Foreign Policy of Austria-Hungary, 1866–1914*. London and New York: Routledge, 2016. P. 313–314.

доминирование Австро-Венгрии в регионе и вовлечь балканские страны в сферу своего влияния<sup>11</sup>.

Дипломатические инициативы России на Балканах с самого начала столкнулись, однако, с противодействием со стороны Австро-Венгрии и Германии. При прямом содействии Берлина Вене в феврале 1909 г. удалось достичь соглашения с Турцией о компенсациях за окончательную утрату Османской империей своих прав на Боснию и Герцеговину. После этого Австро-Венгрия сконцентрировала всё свое внимание на Сербии, имевшей свои виды на эти бывшие османские провинции. Поскольку Англия и Франция по разным каналам предупреждали петербургскую дипломатию о рисках для России остаться в изоляции, Российская империя не поддержала своего союзника, Сербию, готовившуюся к военному вмешательству в боснийский конфликт, и тем самым потерпела очередное болезненное поражение в дипломатическом противостоянии с Германией и Австро-Венгрией. Таким образом, Боснийский кризис, имевший глубокие последствия для всего Балканского региона, завершился политико-дипломатической победой «германо-австрийского блока». Для России это фактически означало, что ни одна из её дипломатических целей, преследуемых на Балканах, не была достигнута. Так, прежний статус Протоков не был изменён, не произошло и предполагавшегося сближения с Турцией. К тому же, России пришлось отказаться от проведения международной мирной конференции в целях урегулирования боснийского вопроса, а традиционным российским союзникам на Балканах – Сербии и Черногории – пришлось довольствоваться лишь простыми формальными заверениями об их поддержке со стороны Российской империи<sup>12</sup>.

Вследствие всего вышесказанного, начиная с весны-лета 1909 г. политика России на Балканах вернулась к более осторожным подходам. В этом смысле показательно то, как удалось разрешить кризис, спровоцированный восстанием в Турции в конце марта того же года<sup>13</sup>. Чтобы уравновесить растущее влияние Берлина в Константинополе<sup>14</sup>, Россия попыталась прибегнуть к определённым инициативам, которые вызвали бы интерес Турции, а с другой стороны, не слишком сильно раздражали бы Германию. В этом плане следует упомянуть, прежде всего, действия Н. В. Чарыкова, назначенного послом Российской империи при Османской Порте в мае 1909 г.<sup>15</sup> Чарыков, среди прочего, предлагал, чтобы Россия публично поддержала территориальную целостность Турции и отказалась от прежних своих возражений, связанных с положением в Македонии и со статусом острова Крит. Однако, вследствие настойчивого давления германской дипломатии на Константинополь, русско-турецкое сближение не состоялось<sup>16</sup>. В тот же самый период Россия пыталась достичь соглашения с Австро-Венгрией и Германией по балканским вопросам не только посредством скоординированных усилий этих трёх государств, но и при участии дипломатий Италии, Франции и Англии. Для согласования интересов России и Италии на Балканах особое значение имела встреча в Раккониджи, в октябре 1909 года, царя Николая II с

---

<sup>11</sup> Писарев Ю. А. *Великие державы и Балканы накануне Первой мировой войны*. С. 54-63.

<sup>12</sup> *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*. С. 252-255.

<sup>13</sup> Там же. С. 252-255.

<sup>14</sup> McMurray J. S. *Distant Ties. Germany, the Ottoman Empire, and the Construction of the Baghdad Railway*. London: Praeger, 2001. P. 69 etc.

<sup>15</sup> *Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII – начало XX в.* / отв. ред. Н. С. Киняпина, М.: Наука, 1978. С. 341-343.

<sup>16</sup> Там же; *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*. С. 255.

королём Италии Виктором Эммануилом III, в которой также приняли участие министры иностранных дел обеих стран<sup>17</sup>.

Ослабление напряжённости на Балканах в течение 1909 года, которому в значительной мере содействовала российская дипломатия, создало необходимые предпосылки для дискуссий между самими балканскими государствами и для выяснения ими позиций друг друга. К примеру, осенью 1909 г. состоялась встреча сербского короля Петра I Карагеоргиевича с болгарским царём Фердинандом, что также рассматривалось как первый шаг в процессе создания блока балканских государств. Однако очень скоро российская дипломатия вынуждена была заключить, что на пути реализации этого замысла стояли серьёзные, и даже почти непреодолимые, препятствия. На предложение искать пути сближения с Турцией и Сербией, сделанное Россией Болгарии в ходе визита царя Фердинанда в Петербург в феврале 1910 г., болгарский монарх готов был ответить лишь принципиальным согласием, правда довольно туманно сформулированным, о заключении соглашения только с Сербией, Черногорией и Грецией, но и то только в том случае, если эти государства признают за Болгарией права на Македонию и Адрианополь<sup>18</sup>. Беседы царя Николая II с сербским королём<sup>19</sup> и, соответственно, А. П. Извольского с Хусейном Хильми-пашой также подтвердили невозможность согласования интересов всех балканских государств. В течение 1910–1911 годов Россия всё яснее осознавала, что вместо Балканского союза происходит формирование греко-болгарского союза, направленного против Турции и Сербии, а также намечается сближение между Турцией и Румынией на антиболгарской основе<sup>20</sup>.

### **Румынско-русские отношения в 1909–1911 гг. Общий контекст**

Если учитывать этот общий исторический контекст, период 1909–1911 гг. в развитии румынско-русских отношений в целом можно охарактеризовать как период довольно спокойный, когда происходило закрепление и усиление характерных тенденций предыдущего десятилетия. Временные рамки этого периода определили, с одной стороны, ещё свежие отголоски крестьянского восстания 1907 г. и Боснийского кризиса 1908 г., а с другой — всё более заметная напряжённость в Балканском регионе, ставшая очевидной с конца 1911 г. Кульминацией происходивших в это время процессов явились заключение союза между Сербией, Болгарией и Грецией и начало Балканских войн в следующем, 1912 году. В этот период, находившийся в целом под знаком преемственности с предыдущим этапом, происходит постепенное сближение — пока ещё неопределённое, сопровождавшееся попятными движениями, однако всё более ощутимое — между Россией и Румынией на фоне растущего дистанцирования румынских элит от политики Австро-Венгрии в регионе и постоянных опасений румынских правителей в отношении региональных амбиций Болгарии, государства, которое всё интенсивнее обхаживала дипломатия Двуетной монархии<sup>21</sup>. Эта преемственность, проявившаяся, среди прочего, в колебаниях, характерных для развития

---

<sup>17</sup> Там же. С. 258-262.

<sup>18</sup> Там же. С. 264-265.

<sup>19</sup> Искендеров П. А. *Челночная дипломатия: визиты сербов в Россию накануне Первой мировой войны* // Славяне и Россия: славяне в Москве. М.: Институт славяноведения РАН, 2018 (серия: Славяне и Россия). С. 210-224.

<sup>20</sup> *История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века*. С. 264-265.

<sup>21</sup> Bridge F. R. *From Sadowa to Sarajevo*. P. 314 etc.

румынско-болгарских отношений, и в продолжении румыно-греческого дипломатического конфликта, разрешённого при совместном посредничестве России и Италии только весной 1911 года, не была, впрочем, абсолютной. Так, «арумынский вопрос», который находился в центре внимания Великих держав и румынских политиков в первые годы XX века, теперь отошёл на второй план и даже стал маргинальным по сравнению с заявленной румынскими элитами целью сохранения территориального *статус-кво* на Балканах<sup>22</sup>. В условиях, когда отзвуки Боснийского кризиса, как мы уже видели, сделали примирение между Россией и Австро-Венгрией всё менее вероятным, а российское правительство всё больше склонялось к сближению с Сербией в качестве противовеса австро-венгерским амбициям и реагируя на непредсказуемую политику Болгарии в регионе, Румыния становится всё более важным элементом в борьбе различных сил на региональном уровне.

Показателем постепенного изменения отношения России к Румынии явилось смягчение риторики и снижение интенсивности критики, когда-то яростной и резкой, в адрес румынского национального проекта и западной модели модернизации, принятой на вооружение элитами румынского государства. Удельный вес идеологических элементов в донесениях российского посланника в Румынии Михаила Н. Гирса, который оставался на этой должности до начала 1912 года<sup>23</sup>, явно уменьшается по сравнению с первыми годами его миссии в Бухаресте. В то же время осмотрительность российского дипломата, взвешенность его оценок, присущий ему прагматизм обеспечили ему хорошую репутацию в столице Румынии. Аналитическая составляющая российских дипломатических донесений, публикуемых в этом томе, в меньшей степени присутствующая в депешах Гирса, несколько более значительна в текстах, подписанных Александром Иосифовичем Лысаковским, начиная с мая 1909 г. служившим секретарём русской миссии в Бухаресте. Выше указанные тенденции не означают, конечно, ни полного исчезновения критических, саркастических или иронических оценок румынской действительности, ни ослабления постоянных подозрений российской дипломатии в отношении двойственности румынской внешней политики, предполагаемого союза между Румынией и Центральными державами (даже если Гирсу так и не удалось получить достоверную информацию об этом и приходилось ограничиваться домыслами и догадками)<sup>24</sup>, а также относительно идеологических взглядов и геополитических предпочтений некоторых румынских политиков (например, П. П. Карпа или Титу Майореску). Несмотря на это, прагматическое измерение в отношении России к Румынии, проявившееся ещё в первые годы XX века, в рассматриваемый нами период усиливается – особенно в контексте переформатирования альянсов на региональном уровне и переосмысления внешнеполитических приоритетов Румынии. Постепенное изменение внешнеполитического вектора Румынии связано, прежде всего, с политической стратегией молодого и амбициозного либерального лидера Иона И. К. Брэтиану, принявшего на себя руководство румынским правительством в начале 1909 года.

---

<sup>22</sup> Об эволюции «арумынского вопроса» в 1899–1905 гг. см.: *ДДРПП (1899–1905)*. С. 45–48.

<sup>23</sup> См. подробнее о личности М. Н. Гирса и его роли в рассматриваемый период: *ДДРПП (1899–1905)*. С. 49–50.

<sup>24</sup> См., как наглядный пример, донесение Гирса от 30 ноября 1910 г. (док. № 100), в котором российский дипломат выражает своё «убеждение» в том, что «между Румынией и обеими империями Центральной Европы установилась большая близость в области военных вопросов, близость, бесспорно, облегчающая возможность перехода к союзным отношениям». Что касается последних, то Гирс выразил здесь свои сомнения в их существовании.

### **Образ и восприятие Румынии в российских дипломатических донесениях 1909–1911 гг.**

В последующем наше обсуждение сосредоточится на некоторых аспектах, касающихся взгляда российских дипломатов на Румынию той эпохи. Даже если, как мы уже подчёркивали в предыдущем томе нашей серии<sup>25</sup>, имагологический подход является далеко не исчерпывающим, а требует сопоставления уже сформировавшегося взгляда со всё новыми источниками и в принципе является по своей сути субъективным, он, тем не менее, способствует более комплексному пониманию соответствующего исторического периода во всей его многогранности. Среди важных сюжетов, которые продиктованы самим содержанием публикуемых документов, есть темы, сохраняющие преемственность по сравнению с предшествующим историческим периодом (например, трансфер западных политических моделей; зависимость Румынии от Германии и Австро-Венгрии и связанное с этим германофильство; роль Православной церкви в Румынии и предполагаемое влияние «католической пропаганды»; румынский национальный проект и его эволюция, с особым акцентом на «трансильванский вопрос»; румынское социалистическое движение и связанная с ним революционная угроза; и наконец, румынские политические практики и политические «портреты» румынской элиты и, в частности, роль Королевского дома). В то же время, некоторые существенные для первых лет XX века аспекты (например, «еврейский вопрос» или «куцовлашский вопрос») либо совсем не затронуты в документах периода 1909–1911 гг., либо совершенно отодвинуты на второй план, и в этом находит своё отражение изменение геополитических приоритетов и взаимного восприятия. Ту же тенденцию можно наблюдать и в том, что касается иерархии румынских национальных приоритетов, воспринимаемых сквозь призму представлений российской дипломатии: даже если они не игнорируются полностью, «проблеме Добруджи» или «бессарабскому вопросу» уделяется теперь гораздо меньше внимания, чем раньше, в отличие от «трансильванского вопроса», важность которого возрастает по мере отдаления Румынии от Австро-Венгрии. В дальнейшем мы ограничимся рассмотрением именно этих тем, ключевых для эволюции восприятия российскими дипломатами румынских реалий, не затрагивая общих аспектов, связанных с динамикой международных отношений и изменением баланса сил на Балканах, на которых мы уже останавливались выше.

#### **а) «Формы, не имеющие под собой основ» и румынская политическая элита в зеркале восприятия русской дипломатии**

Несмотря на устойчивые критические акценты в содержании российских дипломатических донесений 1909–1911 гг., особенно в отношении обычаев и традиций политической жизни в Румынском королевстве, такого рода риторика имеет в этот период меньше эмоциональных и субъективных элементов и уравнивается некоторыми положительными оценками, которые трудно было себе представить за десятилетие до этого. Пожалуй, наиболее красноречивый в этом контексте общий пример – отношение российских дипломатов к румынскому «национализму», который не только не подвергается теперь постоянному порицанию и осуждению, но, напротив, выглядит в их глазах как рациональная и прагматичная политическая стратегия, особенно когда речь заходит о характеристике Иона И. К. Брэтиану, который в этот

---

<sup>25</sup> См.: ДДРПР (1899-1905). С. 22, 50.

период воспринимается как наиболее удобный для России политик именно в силу своего национализма, причём весьма подчёркнуто демонстрируемого<sup>26</sup>. Это, впрочем, неудивительно в случае «национализирующей(ся)» империи Романовых последних предвоенных лет.<sup>27</sup> Но, кроме того, такое отношение проистекает также из определённых геополитических расчётов, согласно которым усиление румынского национализма могло быть даже выгодно России – до тех пор, пока эти националистические устремления были направлены против Центральных держав и, соответственно, могли повлечь за собой постепенный отход Румынии из сферы немецкой и австро-венгерской гегемонии. Ещё неожиданнее некоторые оценки, высказанные в отношении политиков консервативного лагеря в контексте смены правительства в конце 1910 г. и урегулирования румыно-греческого дипломатического конфликта весной 1911 г. В донесении, отправленном по случаю возобновления дипломатических отношений между Румынией и Грецией 2 апреля 1911 года, секретарь дипломатической миссии Лысаковский прежде всего отмечает «тёмное», неприглядное измерение румынского национализма, которое проявляется, в данном случае, в «ненависти к грекам», «слишком ещё сильной» в Румынии в силу фанариотского наследия, но также и в том, что «понемногу эта ненависть с экономической почвы перешла на национальную». Причём вывод русского дипломата весьма однозначен: «И поныне здесь существует неприязнь ко всему эллинскому и при новых препирательствах она снова может принять острую форму»<sup>28</sup>. Однако далее, в том же документе, Лысаковский характеризует румынское правительство как лишённое сколько-нибудь сильных националистических устремлений: «нынешний румынский кабинет состоит по большей части из людей не молодых, воспитывавшихся за границей, воспривших иностранную культуру и чуждых всякого шовинизма»<sup>29</sup>. Более того, в своем следующем донесении, в связи с развитием событий вокруг «куцовлашского вопроса», российский представитель в Бухаресте ещё раз подчёркивает ту же мысль, когда пишет, что «лишённая шовинизма и чуждая идеи о великой Румынии политика его [т.е. действующего румынского правительства] по отношению к зарубежным румынам принимает ту же миротворную окраску». Он добавляет к этому, тем самым, по сути, формулируя общий вывод, что «политические и общественные круги современной Румынии настроены крайне миролюбиво», в частности в македонском вопросе<sup>30</sup>. Этот нюансированный и даже вполне положительный взгляд на некоторые измерения и стремления румынского национального проекта, конечно, сосуществует с давно сложившимися стереотипами о крайней гордости и чрезмерных амбициях лидеров румынского государства, особенно в тех случаях, когда дело касается морской и военной сфер. Такого рода претензии характеризуются как фантастические или, по

---

<sup>26</sup> Брэтиану теперь довольно часто оценивается как представитель «национального течения» в румынской политике, т.е. тенденции, которая, в интерпретации российских дипломатов, воплощает прагматический подход, предполагающий постепенное ограничение доминировавшего доселе австро-венгерского влияния, а значит сближение с Россией. Положительные (с российской точки зрения) аспекты этого нового типа прагматического национализма трудно оставить без внимания, когда встречаются такие оценки, как та, что квалифицирует Брэтиану как, «несомненно, самого талантливого представителя румынских националистов» (донесение Гирса от 6 октября 1909 г.. Док. № 45).

<sup>27</sup> См., в частности: Berger Stefan and Miller Alexei (eds.) *Nationalizing Empires*. New York: CEU Press, 2015.

<sup>28</sup> Донесение Лысаковского от 2 апреля 1911 г. (док. № 123).

<sup>29</sup> Там же.

<sup>30</sup> Донесение Лысаковского от 2 апреля 1911 г. (док. № 124).

меньшей мере, опасные и лишённые реализма<sup>31</sup>. Как бы то ни было, более сбалансированный взгляд на румынскую политику и довольно частая оценка румынского национализма как позитивной силы – даже если эти изменения были вызваны только прагматическими соображениями – явились бесспорными новациями в российском дискурсе по отношению к Румынии.

В большей части российских дипломатических донесений из Румынии затрагивается тема постоянных разногласий внутри обеих партий, доминирующих на политической арене Румынии. При этом особо подчёркивались хроническая слабость и шаткое положение правительств, а также острые конфликты между различными фракциями либералов и консерваторов<sup>32</sup>. В том же ключе осуждаются такие хорошо известные явления румынской политической жизни, как манипулирование выборами, «подкуп» избирателей, проявления насилия в ходе избирательного процесса или же проблематичный (если не откровенно фальшивый и формальный) характер румынского конституционализма. Приведём в качестве показательного примера некоторые мнения Гирса из его обобщающего донесения июля 1911 г., составленного в условиях обострения конфликта между консерваторами и либеральной оппозицией. Относительно положения консерваторов российский посланник отмечал, что сращивание «старо-консерваторов» с жунимистами, «вызванное опасением резни помещиков крестьянами, никогда не отличалось искренностью», а во время пребывания консерваторов у власти противоречия лишь усугубились, и «такое отсутствие солидарности в кабинете, непонятное в конституционной стране, значительно ослабляет правительство, положение коего без того уже весьма шаткое»<sup>33</sup>. Утверждая, что «политические страсти достигают в Румынии невероятных размеров», Гирс заключает – в соответствии с обычным, скептическим отношением российских дипломатов к румынской политической элите, но при этом трезво и точно прогнозируя дальнейшее развитие внутривнутриполитических событий – что вскоре последует «весьма бурное время в области внутренней политической жизни королевства»<sup>34</sup>.

Параллельно с этим общим скептицизмом в отношении румынской политики, который оставался характерным для российской дипломатии, «портреты» некоторых румынских политических деятелей, прорисованные в дипломатических документах, весьма выразительны и показательны. Мы уже упоминали, что Ион И. К. Брэтиану был центральной фигурой в тех случаях, когда дело касалось постепенного сближения Румынии с Россией и по этой причине он вызывал особый интерес имперских посланников. Контраст между описанием ушедшего в отставку премьер-министра Д. А. Стурдзы и его молодого преемника, отображённым в зеркале российских дипломатических донесений, очень ярок и всеобъемлющ. Так, Стурдза, «воспитанный в Германии, [...]», оставался поклонником её всю свою жизнь, служа вполне убеждённым

<sup>31</sup> См. в этой связи донесение Гирса от 11 ноября 1910 г. (док. № 99), его же донесение от 9 декабря того же года (док. № 159), но прежде всего донесение Гирса от 14 мая 1911 г. (док. № 129), в котором, сообщая о проектах развития румынского флота, российский посланник выражает неудовольствие «успехами» Румынии в развитии судоходства на Пруте как «особенно чувствительными» и даже «оскорбительными» для России.

<sup>32</sup> См. в этом плане док-ты № 17 от 2 апреля 1909 г., № 54 от 22 декабря 1909 г., № 59 от 19 февраля 1910 г., № 71 от 13 апреля 1910 г., № 116 от 19 февраля 1911 г., № 117 от 2 марта 1911 г., № 125 от 2 апреля 1911 г., № 135 от 13 июля 1911 г., № 147 от 26 октября 1911 г., № 156 от 8 декабря 1911 г., № 157 от 8 декабря 1911 г.

<sup>33</sup> Донесение Гирса от 16 июня 1911 г. (док. № 138).

<sup>34</sup> Там же.

проводником её влияния в Румынии. В течение большей части политической своей деятельности он питал чувства нескрываемого нерасположения к России, считая, что она представляет собою серьёзную опасность» для Румынии<sup>35</sup>. Брэтиану, напротив, по представлениям Гирса, «чужд иноземного какого-либо влияния. Он не воспитанник и приверженец Германии, как его предшественник. В нём мы найдём государственного деятеля, быть может, с немного преувеличенным национальным самомнением, но руководствующегося исключительно интересами своей родины, так, как он их понимает, а не влияниями, исходящими извне»<sup>36</sup>. Эта благоприятная характеристика Брэтиану (с небольшими вариациями) оставалась неизменной на протяжении тех двух лет, пока лидер либералов стоял во главе правительства, даже несмотря на мрачные прогнозы Гирса относительно долговечности и престижа либерального правительства<sup>37</sup>. Чрезвычайно интересны мнения Гирса, высказанные в его донесении от 8 декабря 1910 г., написанном в условиях ожидавшегося ухода либералов от власти. Российский посланник не останавливается в нём даже перед резким противопоставлением антирусских и прозападных взглядов большинства румынских политиков, которые «слишком воспитаны в духе неприязни к нам и поклонения западу, чтобы легко изменить традиционное своё отношение к нам», и «молодым вождём либералов Брэтиану», который за последнее время стал «проводником более независимой от запада национальной румынской политики и на этом пути должен был искать опору в сближении с нами» [т.е. с Россией]<sup>38</sup>. Всё же, даже в сложившихся условиях российский посланник был вынужден признать, что это новое, прагматичное и потенциально пророссийское течение всё ещё находится в меньшинстве и что взгляды Брэтиану, «конечно, далеко ещё не разделяются большинством политических деятелей либерального лагеря»<sup>39</sup>. Из других видных либеральных лидеров (кроме Константина Стере, о котором речь пойдёт ниже) интерес российских дипломатов был проявлен только к Михаилу Ферекиде и Александру Джуваре, присутствие которых в правительстве Брэтиану было довольно недолгим. Если Ферекиде было уделено всего несколько строк в связи с его кратковременным возвращением в состав правительства зимой 1909–1910 годов<sup>40</sup>, то несколько большего внимания удостоился Джувара, занимавший в течение года должность министра иностранных дел. Первоначальное отношение Гирса к Джуваре было весьма благосклонным: он охарактеризовал нового министра как «самого выдающегося и влиятельного» члена правительства и при этом «весьма образованного и сравнительно уравновешенного в политических своих воззрениях» человека<sup>41</sup>. Однако,

---

<sup>35</sup> Донесение Гирса от 5 января 1909 г. (Док. № 1).

<sup>36</sup> Донесение Гирса от 8 января 1909 г. (Док. № 3).

<sup>37</sup> Другие, столь же положительные оценки Брэтиану см. в док. № 15, 23, 28, 36, 42, 45, 52, 53, 57, 58, 90, 94. К примеру, в донесении Гирса от 10 октября 1910 г. (док. № 94) политика Брэтиану характеризуется как «национальная» и «независимая», а лидер либералов удостоился похвалы как «несомненно, работавший до сих пор на пути скрепления дружбы как с нами [т.е. с Россией], так и с Болгарией».

<sup>38</sup> Донесение Гирса от 8 декабря 1910 г. (док. № 102).

<sup>39</sup> Там же.

<sup>40</sup> Ферекиде был охарактеризован Гирсом как «один из самых видных политических деятелей либеральной партии, славящийся своей энергией». Гирс отмечал, что по своим убеждениям он принадлежал к более левой фракции либералов. См. донесение Гирса от 22 декабря 1909 г. (док. № 54).

<sup>41</sup> Донесение Гирса от 30 апреля 1909 г. (док. № 23). В том же ключе Гирс характеризовал Джувару в октябре 1909 года, когда писал, что тот является влиятельным членом Либеральной партии, «отличается тактом и хладнокровием и, по-видимому, вполне разделяет взгляды председателя Совета



по мере того, как Джуvara проявлял свою безынициативность и полное подчинение воле Брэтиану, точка зрения российского посланника меняется, и Джуvara теперь уже предстаёт в его донесениях как человек «крайне честолюбивый», при этом «совершенно случайный министр иностранных дел, не сумевший, при всём своём уме и обходительности, приобрести должного авторитета в области внешних сношений ни за границей, ни в самой Румынии»<sup>42</sup>.

Несмотря на постепенное изменение общественного мнения и политической конъюнктуры, смена вектора внешней политики Румынии не пользовалась большой поддержкой и среди консерваторов (по крайней мере, из документов создаётся такое впечатление). Более того, их лидер, П. П. Карп, был одним из самых последовательных и бескомпромиссных приверженцев Центральных держав (будучи также одним из немногих румынских политиков, осведомлённых о существовании секретного союзного договора с Германией и Австро-Венгрией). Поэтому совсем неудивительно, что портрет Карпа лишён каких-либо оттенков и очерчен в полной противоположности образу Брэтиану. В контексте программной речи Карпа в парламенте, произнесённой в декабре 1909 года, в которой лидер консерваторов, не колеблясь, заявил о своём страхе перед «громким океаном славян, волны коего подтачивают» румынское государство, и призывал приложить усилия для ослабления «славянского экспансионизма», российский посланник описывал Карпа как ведущего представителя того «большинства румынской интеллигенции, расходящейся в этом, смею думать, с чувствами народных масс», которое «продолжает держаться предвзятой мысли, что Румынии угрожает опасность со стороны России»<sup>43</sup>. Снова противопоставляя такую концепцию, предполагавшую сближение Румынии с Тройственным союзом, прагматичной стратегии Брэтиану, Гирс упрекает Карпа в «бестактности и сумасбродстве»<sup>44</sup>, даже ставя под сомнение его компетентность и его управленческие способности<sup>45</sup>. В другом отчёте осени 1910 года Гирс высказывает столь же критическое мнение о Карпе, указывая, что Карп, будучи в преклонном возрасте, пользуется «репутацией человека умного и энергичного, но в высшей степени своевольного, витающего в области теоретических принципов, мало применимых к действительной жизни»<sup>46</sup>. Хотя взгляды Карпа на славянство не разделялись большинством его соратников по партии и не влияли напрямую на внешнюю политику правительства, которая оставалась прерогативой короля, публичные заявления Карпа «о своей привязанности к Тройственному союзу, хотя и искренние, но тем не менее неуместные»<sup>47</sup>, вызывали озабоченность и недовольство российской дипломатии. Среди других консервативных лидеров Гирс рисует немногословными красками портреты Титу Майореску<sup>48</sup> и

---

в вопросах внешней политики». См. донесение Гирса от 29 октября 1909 г. (док. № 49). И в следующем своём донесении, от 12 ноября 1909 г. (док. № 50), Гирс характеризует Джувару как «умного, серьёзного и добросовестного деятеля», и к тому же довольно удобного для России.

<sup>42</sup> Донесение Гирса от 11 ноября 1910 г. (док. № 98).

<sup>43</sup> Донесение Гирса от 9 декабря 1909 г. (Док. № 52).

<sup>44</sup> Там же.

<sup>45</sup> Донесение Гирса от 10 октября 1910 г. (док. № 94).

<sup>46</sup> Там же.

<sup>47</sup> См. донесения Гирса от 10 октября 1910 г. (док. № 94) и от 2 марта 1911 г. (док. 117).

<sup>48</sup> В отчёте за декабрь 1910 года он характеризуется как «один из лучших профессоров Бухарестского университета», который при этом «пользуется репутацией человека вполне порядочного и честного», но также и как человек, который, хотя и «воспитывался в Германии и, по-видимому, преклоняется перед ней», «в отличие от Карпа ... не ярый, однако, приверженец Австро-Венгрии». Донесение Гирса от 9 декабря 1910 г. (док. № 104).

Александру Маргиломана<sup>49</sup>, а также Николае Филипеску, которого он представляет как человека энергичного и «крайне горячего», который, при этом, в области внешней политики является «убеждённым националистом, придерживающимся мнения, что Румыния должна держать себя в стороне от всяких союзов и направлять усилия к усовершенствованию своей армии»<sup>50</sup>. В целом, в противоположность либералам, надежды на правительство которых российский посланник выражал в тех случаях, когда дело касалось возможного сближения Румынии с Россией, консерваторы, похоже, были, по его мнению, гораздо менее склонны двигаться в этом направлении. Гирс даже полагал, что «в деле дальнейшего нашего [т.е. российского] сближения с Румынией наступил застой, который, вероятно, продолжится, пока будут стоять у кормила правления господа Карп и Майореску, оба убеждённые сторонники присоединения Румынии к Тройственному союзу». Он подчёркивал также, что политические взгляды консерваторов «соответствовали направлению высшей политики Румынии в течение многих лет и, быть может, и по настоящую пору соответствуют отношениям, связывающим королевство с Австро-Венгрией и Германией». Это казалось вполне вероятным даже несмотря на «стремление к более независимой внешней политике», с недавних пор всё более настойчиво обнаруживавшееся в качестве новой тенденции не только в случае Брэтиану, но и со стороны короля и некоторых консерваторов, таких как Филипеску<sup>51</sup>.

В контексте анализа траектории внутриполитической жизни в Королевстве и вследствие подрыва прежнего единства традиционных партий, растущий интерес российской дипломатии вызывала фигура Таке Ионеску, воспринимавшегося как некая альтернатива «историческим» партиям и как фактор, который в будущем мог оказаться благоприятным для российской политики. Кроме показательного замечания Гирса о том, что Консервативно-демократическая партия несколько более самостоятельна и «черпает свою силу из свежих народных масс»<sup>52</sup>, представляя собой «крупную и умелую избирательную силу»<sup>53</sup>, можно отметить и довольно хвalebный тон, используемый российским посланником в отношении личных качеств Таке Ионеску. Последний характеризуется как, «бесспорно, самый талантливый политический деятель в Румынии», который «выдвинулся благодаря своему уму и ловкости», и даже как человек, «подчинявший своему влиянию все министерства [т.е. правительства], в состав коих он входил до сих пор»<sup>54</sup>. Вместе с тем, Гирс отмечал непомерные амбиции Ионеску, позволившие ему сделать блестящую карьеру, несмотря на его «весьма скромное» происхождение, но также и «крайний оппортунизм», которым «он отличается в политической своей деятельности»<sup>55</sup>. Это его качество не только отнюдь не воспринималось русским посланником как недостаток, но, напротив, делало Таке Ионеску в глазах Гирса деятелем гораздо более гибким и приемлемым, с точки зрения приоритетов российской внешней политики,

---

<sup>49</sup> Маргиломан рассматривается как консервативный политик который хотя и «занимается политикой более в качестве дилетанта», но влияние его как в партии, так и в правительстве, в качестве министра внутренних дел, «благодаря его денежным средствам, по-видимому, довольно сильное» (см. док-ты № 104 и 154).

<sup>50</sup> См. донесение Гирса от 9 декабря 1910 г. (док. № 104).

<sup>51</sup> Донесение Гирса от 2 марта 1911 г. (док. № 118).

<sup>52</sup> Донесение Гирса от 8 декабря 1910 г. (док. № 102).

<sup>53</sup> Донесение Гирса от 9 декабря 1910 г. (док. № 104).

<sup>54</sup> Донесение Гирса от 27 октября 1911 г. (док. № 148).

<sup>55</sup> Там же.

по сравнению с теми его соратниками по консервативному лагерю, которые относились к консерваторам «старой школы».

Российские дипломаты также кратко набросали в своих донесениях «портреты» виднейших военных деятелей той эпохи. Особенно интересна характеристика генерала Авереску, воспринимавшегося, с одной стороны, как человек, относительно близкий России (в силу его бессарабского происхождения и знания русского языка), а с другой стороны, как один из «лучших румынских генералов», который при этом пользовался благосклонностью и даже «особенным покровительством» короля Карла, а также «личной дружбой» с Таке Ионеску<sup>56</sup>. Следует также упомянуть мнения, высказанные Гирсом относительно генерала Крэйничану<sup>57</sup> и генерала Илиеску<sup>58</sup>. При этом, образ Илиеску в восприятии российского посланника был достаточно противоречивым. Гирс признаёт, что этого «очень образованного и ловкого человека», к тому же близкого Брэтиану, ожидала блестящая военная карьера в румынской армии, но, вместе с тем, будучи прежде всего карьеристом, он «в политическом отношении... не внушал доверия»<sup>59</sup>.

### **в) Германофильство и роль румынского Королевского дома**

В период, отражённый в документах, включённых в настоящий том, зависимость Румынии от Германии и Австро-Венгрии продолжала вызывать постоянную озабоченность российских дипломатов. Вместе с тем, они не могли не признать, что эта зависимость часто контрастировала со стремлением Румынии к проведению относительно самостоятельной внешней политики. Признание этого факта не означало, однако, полного отказа от стереотипов, касавшихся поверхностной вестернизации Румынии, или от критики германизации (процесса, который, как и в предыдущее десятилетие, воспринимался прежде всего с точки зрения экономического доминирования, «засилья» и геополитической гегемонии Германии на Нижнем Дунае). Вместе с тем, представители Российской империи всё чаще приходили к следующим выводам: «В Берлине и в Вене почувствовали, что национальное сознание румын королевства пробуждается и влечёт их на путь независимости от австро-германской опеки»<sup>60</sup>. Даже если, как мы отметили, германофильство и антипатия к России продолжали доминировать в восприятии значительной части румынских элит, Румыния теперь превратилась в оспариваемое пространство (предмет спора) между Россией и Центральными державами в гораздо большей степени, чем это было в первые годы XX века. Эта тенденция отражалась в ослаблении «покорности руководству» со стороны Германии<sup>61</sup>, о чём то и дело говорилось в донесениях российских посланников в Бухаресте. Эти изменения проявлялись не только в политической, но также в экономической и финансовой сферах, где австро-германское превосходство

---

<sup>56</sup> Донесение Гирса от 5 марта 1909 г. (док. № 14). См. также донесение Гирса от 24 ноября 1911 г. (док. № 154).

<sup>57</sup> См. донесение от 29 октября 1909 г. (док. № 49). Он отметил, что Крэйничану считается «одним из лучших генералов румынской армии, но, благодаря неуживчивости его характера, не особенно ею любимый».

<sup>58</sup> См. донесение Гирса от 12 мая 1910 г. (док. № 75).

<sup>59</sup> Там же. В этом документе содержались краткие характеристики и других высокопоставленных румынских военных, например, генералов Зоссима и Вартиади, а также отставного адмирала Мурджеску.

<sup>60</sup> Донесение Гирса от 15 апреля 1909 г. (док. № 22).

<sup>61</sup> Там же.

долгое время оставалось неоспоримым. В донесении начала 1910 года Гирс подчёркивает «усиливающееся стремление румын вырваться из политического и экономического подчинения австро-германским интересам и стать на путь большей национальной независимости», открыто рекомендуя российскому правительству, воспользовавшись «благоприятно слагающимися обстоятельствами», «всеми мерами содействовать освобождению Румынии от тяжёлой финансовой и экономической зависимости от Австро-Венгрии и Германии»<sup>62</sup>. Российские наблюдатели периодически отмечали германофильские политические настроения короля Карла I (особенно в контексте отношений румынского монарха с немецкими Гогенцоллернами и подозрений, связанных с предполагаемым союзом Румынии с Центральными державами)<sup>63</sup>. Тем не менее, эти оценки всё больше подвергались сомнению и релятивизировались из-за усиления отрицательного отношения некоторых румынских политических лидеров (в частности, Брэтиану) к вмешательству Германии во внутренние дела Румынии<sup>64</sup>. В донесении мая 1911 года, уже упомянутом выше в связи с проектами развития румынского флота, Гирс стремился умерить оптимизм, проявленный Карлом I в отношении достижения Румынией «полной экономической независимости», поскольку для действительного достижения этой цели «ей предстоит вырваться из цепких австро-германских клещей, успевших уже глубоко захватить почти все отрасли экономической её жизни»<sup>65</sup>. В условиях обострения международных отношений летом 1911 года и растущего раздражения и недоверия к Австро-Венгрии среди государств региона Гирс отмечал даже ослабление «австрофильских» тенденций у П. П. Карпа и Титу Майореску, прежде всего в силу опасений Румынии в отношении Болгарии, пользовавшейся всё большей поддержкой со стороны венского правительства<sup>66</sup>. Даже учитывая, что король Карл I продолжал, в известной степени, полагаться в области внешней политики на свои доверительные отношения с главой германской дипломатии, бывшим германским посланником в Бухаресте, Кидерленом-Вехтером<sup>67</sup>, уже едва ли можно было бы говорить о доминировании прежнего германофильского консенсуса среди румынской политической элиты.

Отношение российских дипломатов к румынскому Королевскому дому, и особенно к персоне самого короля, продолжало оставаться достаточно неоднозначным, хотя и гораздо менее враждебным по сравнению с концом XIX века. Престиж и авторитет «маститого монарха», как обычно характеризуют Карла I российские наблюдатели<sup>68</sup>, больше не подвергались сомнению российскими представителями, хотя иногда всё ещё проявлялись отголоски более критического и негативного отношения, характерного для предшествующего периода. Одним из таких примеров было донесение Гирса от 3 февраля 1909 года. В связи с празднованием пятидесятилетия объединения румынских княжеств он отметил, что ещё можно было наблюдать,

---

<sup>62</sup> Донесение Гирса от 20 января 1910 г. (док. № 56). Это предполагало, среди прочего, исключение «еврейского элемента, крайне непопулярного в Румынии», из любого участия в возможных совместных экономических проектах, могущих возникнуть в результате сотрудничества России и Румынии.

<sup>63</sup> См. в этом плане донесения Гирса от 14 апреля 1910 г. (док. № 73) и 12 мая 1910 г. (док. № 74).

<sup>64</sup> См. в качестве примера донесение Гирса от 11 октября 1910 г. (док. № 96).

<sup>65</sup> Донесение Гирса от 14 мая 1911 г. (док. № 129).

<sup>66</sup> Донесение Гирса от 13 июля 1911 г. (док. № 136).

<sup>67</sup> См. в этой связи донесение Гирса от 22 декабря 1911 г. (док. 160).

<sup>68</sup> См., например, донесения Гирса от 6 июля 1909 г. (док. № 32), от 3 октября 1909 г. (док. № 43), от 14 апреля 1910 г. (док. № 72) или от 14 мая 1911 г. (док. № 129).

хотя и довольно редко, «чувство нерасположения к нынешнему августейшему правителю королевства, сумевшему силой своей воли и безупречной жизнью внушить уважение к себе своего народа, но не снискавшему, однако, его любви и привязанности»<sup>69</sup>. Российский посланник отмечал также особую чувствительность короля к оценке его собственного опыта и мудрости в сфере внешней политики, а также его крайне болезненное отношение к восприятию его качеств военачальника: любое «умаление значения помощи, оказанной нам молодой румынской армией [в районе Плевны во время кампании 1877 г.], принимается им едва ли не за личную обиду, разделяемую, впрочем, и крайне честолюбивыми его подданными»<sup>70</sup>. Весьма любопытно упоминание в донесении секретаря русской дипмиссии Лысаковского, якобы чрезмерных в прошлом амбиций румынского монарха. По замечанию российского дипломата, король, в конце концов, отказался «от грандиозных планов, некогда лелеемых им, когда, судя по собственным его мемуарам, частью уже изданным, ему мерещилась византийская корона», а в настоящее время монарх проводит осторожную и сбалансированную внешнюю политику<sup>71</sup>. Иногда дипломаты всё же характеризуют Карла I как очень самолюбивого и тщеславного человека, «верующего в непогрешимость своих суждений» и поддающегося внешнему влиянию именно «вследствие [своей] чуткости и впечатлительности»<sup>72</sup>. Нередко эти оценки сопровождались сообщениями о всё более нестабильном и плохом состоянии здоровья короля, что неизбежно приводило к ослаблению силы воли монарха и «вносит большую неопределённость в дальнейшем развитии внутренней политической жизни Румынии»<sup>73</sup>. Надо сказать, что плохое здоровье и преклонный возраст короля стали предметом постоянной озабоченности российских дипломатов, связывавших с этими факторами неуклонное снижение влияния монарха на внутреннюю политику<sup>74</sup>. Помимо этих объективных факторов, российские дипломаты также отмечали стремление некоторых политических игроков (особенно Брэтиану) постепенно ограничивать вмешательство короля во внутреннюю политику страны. Так, в донесении от 30 апреля 1909 г., подчёркивая «большую настойчивость и самостоятельность характера» Брэтиану, Гирс отметил, что последний менее всех своих предшественников «поддаётся обаянию короля и за кратковременное своё нахождение во главе правительства успел обнаружить довольно упорное стремление ограничить вмешательство Его Величества в дела правления страной»<sup>75</sup>. Два года спустя, в другом политическом контексте, Лысаковский отмечал, что в Румынии «всё более утверждается действительно конституционная точка зрения, что король вне партий и что быть в оппозиции к правительству вполне совместно с полной преданностью престолу»<sup>76</sup>.

<sup>69</sup> См. донесение Гирса от 3 февраля 1909 г. (док. № 5). В том же духе, в донесении от 5 января 1911 года Гирс замечает, что, несмотря на изначальную свою непопулярность в Румынии, Карл I, благодаря «свойственным его характеру настойчивости и хладнокровию и его умению ослаблять личный престиж руководителей политических партий [...] сумел приобрести в стране никем более не оспариваемый авторитет» (док. № 107).

<sup>70</sup> Донесение Гирса от 2 сентября 1910 г. (док. № 90).

<sup>71</sup> Донесение Лысаковского от 21 августа 1911 г. (док. № 141).

<sup>72</sup> См. донесения Гирса от 22 декабря 1911 г. (док. № 160) и от 26 октября 1911 г. (док. № 147).

<sup>73</sup> Донесение Гирса от 27 сентября 1911 г. (док. № 145).

<sup>74</sup> См. в этой связи донесение Гирса от 5 января 1911 г. (док. № 107), донесение Лысаковского от 17 марта 1911 г. (док. № 119) и донесения Гирса от 27 сентября и 26 октября 1911 г. (док. № 145 и 147).

<sup>75</sup> Донесение Гирса от 30 апреля 1909 г. (док. № 23).

<sup>76</sup> Донесение Лысаковского от 17 марта 1911 г. (док. № 119).

В сравнении с Карлом I, продолжавшим оставаться фигурой, игравшей выдающуюся роль в румынской политической жизни (даже при том, что его влияние уже начало снижаться), другие члены королевской семьи удостоивались лишь спорадического внимания в российской дипломатической переписке. Образ королевы Елизаветы в посольских донесениях полностью отсутствует, а личность наследного принца Фердинанда описана, в отличие от короля, преимущественно в отрицательных красках<sup>77</sup>. Так, в одном из донесений говорится о том, что «резкий и властный характер Его Высочества приводил его к слишком частым стычкам с некоторыми офицерами его корпуса, возбуждая злобу против него»<sup>78</sup>. Более того, как утверждали российские дипломаты, наследный принц «не сумел до сих пор снискать себе особенного расположения румын», поскольку он не пользуется таким же авторитетом, как король, «а, наоборот, скорее непопулярен в этой стране»<sup>79</sup>. В отличие от своего отца, молодой принц Карл – будущий король Карл II – имел гораздо более положительный имидж, являясь самым популярным представителем правящей династии. На формировании его позитивного образа сказывались сам факт его рождения в Румынии, крещение по православным канонам и его воспитание в духе крайнего румынского национализма<sup>80</sup>. В силу особенностей своего происхождения и воспитания, он являлся в глазах румын, согласно заключению Гирса, «первым представителем действительно национальной румынской династии Гогенцоллернов»<sup>81</sup>. В другом донесении, отправленном 3 октября 1909 года, по случаю достижения молодым принцем 16-летия, Гирс набрасывает на удивление благосклонный портрет Карла: «для своего возраста принц – очень развитой юноша, получивший серьёзное научное образование и выказывающий особенную склонность к военному делу»<sup>82</sup>. Этот вновь проявившийся интерес к тенденции «национализации» румынской династии подрывал прежний нарратив, основанный на подчёркивании «иностранный» характера (и связанной с этим непопулярности) правящего дома. В более общем ключе, это также отражало изменение призмы восприятия румынских реалий в дискурсе российской дипломатии того времени.

### **с) Национальная идентичность и румынский национальный проект**

Тема румынского «национального строительства» и приоритетов национального проекта остаётся важной и в период времени, нашедший отражение в документах, опубликованных в настоящем томе. Однако иерархия приоритетов в рамках румынского национального проекта в сравнении с предшествующим периодом существенно меняется. Так, «куцовлашский» вопрос, столь заметный в первые годы века, в рассматриваемый нами период обсуждается довольно редко. Арумынский вопрос упоминается в связи с отношениями между румынским правительством и Вселенской Патриархией,

---

<sup>77</sup> Исключение составляет лишь донесение Гирса от 9 октября 1909 г. (док. № 42). Участие принца Фердинанда в торжествах, организованных по случаю прибытия в Румынию российской военной делегации, трактуется в благоприятном ключе. По этому поводу Гирс подчёркивает, что наследная принцесса Мария «приобретает несомненное влияние на августейшего своего супруга», причём оба они поддерживают Брэтиану перед королём.

<sup>78</sup> Донесение Гирса от 19 марта 1910 г. (док. № 67).

<sup>79</sup> См. донесения Гирса от 5 января 1911 г. (док. № 107) и Лысаковского от 17 марта 1911 г. (док. № 119).

<sup>80</sup> Донесение Гирса от 12 мая 1909 г. (док. № 24).

<sup>81</sup> Там же.

<sup>82</sup> Донесение Гирса от 3 октября 1909 г. (док. № 43).

в связи с развитием и разрешением румыно-греческого конфликта, с проектами создания в Македонии отдельной епископии для куцовлахов либо в контексте очевидного уменьшения интереса консервативного правительства к судьбе южно-дунайских арумын<sup>83</sup>. В то же время Добруджа и Бессарабия оставались в поле зрения российской дипломатии, однако в гораздо меньшей степени по сравнению с Трансильванией, которая, по понятным причинам, монополизировала почти всё внимание российских дипломатов в Бухаресте. Добруджа, в общем, присутствует в документах той эпохи в двух ипостасях: либо как полиэтничный регион, подвергающийся интенсивному процессу «румынизации», колонизации и символической интеграции в «тело» румынской нации, либо как пространство, предназначенное для осуществления морских амбиций современной Румынии. Мы коснёмся только первого измерения, которое напрямую относится к рассматриваемой нами теме. Так, в донесении от февраля 1909 года Гирс сообщает о перспективах массовой эмиграции русских липован из Добруджи в пределы Российской империи, отмечая подготовительные меры российского правительства в этом отношении, а также неоднозначную позицию румынского правительства. Румынские власти, с одной стороны, осознавали, что массовый и единовременный отъезд старообрядцев может «вредно отразиться на экономическом развитии Добруджи»<sup>84</sup>. С другой же стороны, как пронизательно замечает Гирс, постепенный переход липован в Россию «должен быть принят весьма сочувственно румынским правительством, давно уже стремящимся населить Добруджу румынским элементом» и уже планирующим принять законодательно закреплённые меры для раздачи земель, ранее принадлежавших старообрядцам, ветеранам румынской армии<sup>85</sup>. В другом донесении, относящемся к марту 1910 года, Гирс отмечает постоянные опасения румынского правительства по поводу ирредентистских устремлений Болгарии в отношении Добруджи и, как следствие, его усилия, направленные на то, «чтобы возможно быстрее обрумынить эту область. Оно выкупает в ней земли славянского её населения и раздаёт румынам, главным же образом ветеранам войны 1877 года»<sup>86</sup>. Если даже эти тенденции «румынизации» и колонизации Добруджи не осуждались однозначно российским дипломатом, критическое отношение Гирса к данным процессам проявляется гораздо отчётливее, когда российский посланник касается вскользь тех целей, которые преследовались румынскими властями при размещении нового армейского корпуса в Добрудже. Он прямо и без обиняков отмечает, что это воинское соединение призвано «служить средством обрумынить эту вновь приобретённую область, большинство населения коей всё ещё состоит из славян и турок»<sup>87</sup>. Аналитическая записка Лысаковского от марта 1911 года, в которой говорится о фундаментальном характере румыно-болгарского соперничества за региональное доминирование, также упоминает репрессивные меры, принятые румынским правительством в отношении нескольких болгарских школ в Румынии, подчёркивая, что румынские власти «не без основания видят в этих школах крупный тормоз романизации болгарского элемента в королевстве, особенно сильного в Добрудже»<sup>88</sup>.

<sup>83</sup> См. в этом плане донесение Гирса от 29 мая 1909 г. (док. № 26), донесения Лысаковского от 18 июля 1910 г. (док. № 83) и от 31 июля 1910 г. (док. № 86), донесение Гирса от 20 августа 1910 г. (док. № 89) и донесения Лысаковского от 17 марта 1911 г. (док. № 120) и от 2 апреля 1911 г. (док. № 124).

<sup>84</sup> Донесение Гирса от 18 февраля 1909 г. (док. № 9).

<sup>85</sup> Там же.

<sup>86</sup> Донесение Гирса от 17 марта 1910 г. (док. № 63).

<sup>87</sup> Донесение Гирса от 19 марта 1910 г. (док. № 67).

<sup>88</sup> Донесение Лысаковского от 17 марта 1911 г. (док. № 121).

Идентификационный аспект «бессарабского вопроса» вызывал лишь изредка беспокойство российских дипломатов в этот достаточно спокойный и лишённый острых моментов период российско-румынского «символического противостояния» вокруг Бессарабии. Одно из немногих существенных упоминаний Бессарабии как спорной территории относится к первым беседам между Гирсом и Брэтиану после того, как последний возглавил правительство. Брэтиану пытался дать объяснения «по поводу попытки румынских шовинистов воспользоваться русско-японской войной для ведения активной пропаганды в Бессарабии»<sup>89</sup>. Неудивительно, что в этом контексте упоминается и ирредентистская деятельность (периода 1905–1906 гг.) Константина Стере, который «полагал, будто бы, что, содействуя румынам Бессарабии в укреплении их национального самосознания, он работал лишь в согласии с видами той политической партии, которая, как казалось ему в то время, должна была прийти у нас [т.е. в России] ко власти» [имеется в виду, по всей видимости, конституционно-демократическая партия – Ф. С., А. К.]<sup>90</sup>. Кажется несколько наивной попытка Брэтиану убедить Гирса в том, что «как только, однако, выяснилось, что в России восторжествовало противоположное течение, попыткам поддержать румынскую национальность в Бессарабии был, будто бы, положен конец»<sup>91</sup>. К «бессарабскому вопросу» Гирс обращается и в своём донесении от 30 апреля 1909 года, также в связи с деятельностью Стере и его возможным вхождением в состав правительства. Российский посланник вспоминает свой разговор с Брэтиану в январе 1909 года, когда Гирс решительно заявил, что подобного рода деятельность в области «национальной пропаганды» «в случае активного её проявления», несомненно, встретит с его стороны «самый энергичный отпор»<sup>92</sup>. После заверений Брэтиану в том, что он «ручается головой, что отношение господина Стере к России будет самое корректное и дружественное», Гирс прибёг (во всяком случае внешне) к более примирительному тону. По его мнению, у России нет никаких причин становиться на пути честолюбивых стремлений Стере, «лишь бы всем его вожделениям касательно Бессарабии был положен конец»<sup>93</sup>. Та же самая «пропагандистская кампания», начатая во время русской революции «для укрепления румынских элементов в Бессарабии», «не давшая, правда, никаких результатов и от которой ныне здесь [т.е. в Румынии] отказались»<sup>94</sup>, упоминается и в донесении Лысаковского, посвящённом организации в Яссах «националистического» студенческого конгресса с участием Николае Йорги и А. К. Кузы. Далее Бессарабия упоминается лишь в связи с некоторыми инцидентами на российско-румынской границе, вызванными незаконными действиями российских рыбаков в дельте Дуная<sup>95</sup>, или же в контексте переговоров между Россией и Румынией о выкупе российским правительством имений, находившихся в Бессарабии и принадлежавших Ясской больнице Св. Спиридона<sup>96</sup>.

Как нами уже отмечалось, «трансильванский вопрос» находился в центре внимания российских дипломатов, особенно в контексте постепенного дистанцирования Румынии от Австро-Венгрии и всё более очевидной враждебности румынского

---

<sup>89</sup> Донесение Гирса от 8 января 1909 г. (док. № 3).

<sup>90</sup> Там же.

<sup>91</sup> Там же.

<sup>92</sup> Донесение Гирса от 30 апреля 1909 г. (док. № 23).

<sup>93</sup> Там же.

<sup>94</sup> Донесение Лысаковского от 27 августа 1909 г. (док. № 38).

<sup>95</sup> Донесение Лысаковского от 23 марта 1911 г. (док. № 122).

<sup>96</sup> Донесение Гирса от 28 сентября 1911 г. (док. № 146).



общественного мнения по отношению к двуединой монархии. Этот интерес к Трансильвании был, конечно, связан с настойчивыми попытками России «отвлечь» внимание румынских элит от «бессарабского вопроса» в пользу Трансильвании, но также и со всё более ожесточённым геополитическим соперничеством между империями Романовых и Габсбургов в балканском регионе. Так, Гирс с нескрываемым удовлетворением отмечал, что «национальное чувство румын» враждебно Австро-Венгрии и что этот факт нашёл своё подтверждение в отказе румынских врачей участвовать в работе международного медицинского конгресса в Будапеште в знак протеста против притеснений, которым подвергались трансильванские румыны со стороны венгерского правительства<sup>97</sup>. Летом 1909 года, в связи с визитом австро-венгерского наследного принца Франца Фердинанда в Румынию, Гирс и Лысаковский составили ряд донесений, в которых отмечались, с одной стороны, симпатии эрцгерцога к трансильванским румынам, а с другой нашла отражение полемика, разгоревшаяся между румынскими и венгерскими газетами по поводу торжественных официальных церемоний, организованных по случаю этого события. В своём донесении от 8 июля 1909 г. Гирс сообщает, что притеснения, чинимые венгерскими властями против трансильванских румын, «приняли особенно острый характер со времени юбилейной выставки в Бухаресте по случаю сорокалетия царствования короля Карла» (в 1906 г.)<sup>98</sup>. Хотя российский посланник прямо об этом не говорит, это упоминание косвенно подтверждает важность взаимных «сигналов», посылаемых друг другу государствами, управляющими родственными этническими сообществами, имеющими трансграничные связи. Лысаковский в своих донесениях ещё менее деликатен, чем сам посланник. Так, например, не забывая упомянуть о возможных преимуществах для России, он ставит дистанцирование Румынии от Австро-Венгрии и всё более очевидные тенденции к изменению вектора румынской внешней политики во взаимосвязь с усилением румынского ирредентизма по отношению к Трансильвании, так как «румыны не забывают, что в состав последней [т.е. Австро-Венгерской монархии] входит подъяремная Румыния – Трансильвания, присоединение коей к Румынии державной составляет заветную их мечту»<sup>99</sup>. В том же ключе, принципиальная важность «трансильванского вопроса» для румынской политики ясно вытекает из утверждения Лысаковского о том, что «в Румынии усиливается в настоящее время стремление укрепить узы, связывающие её с Трансильванией, богатой самой по себе и насчитывающей 3 миллиона румын»<sup>100</sup>. В условиях обострения национальных конфликтов в Венгрии и усиления чувства «раздражения» против венгров, очень заметного в Румынии, которое возникло в связи с обострением этой взаимной борьбы на «национальной почве», особый интерес представляют высказывания Гирса о влиянии, оказываемом трансильванскими румынами на культурную и политическую жизнь Королевства. Хотя российский посланник воспринимает это влияние в мрачных тонах, связывая его с воздействием на Румынию

<sup>97</sup> См. в этой связи донесения Гирса от 5 марта 1909 г. (док. № 12) и от 25 июня 1909 г. (док. № 29).

<sup>98</sup> Донесение Гирса от 8 июля 1909 г. (док. № 33).

<sup>99</sup> Донесение Лысаковского от 30 июля 1909 г. (док. № 34). В своих последующих донесениях Лысаковский упоминает о «растущем здесь чувстве ненависти к мадьярам, наблюдать за которым для нас небезынтересно» (донесение от 30 июля 1909 г., док. № 35), а также о болезненной реакции и «крайнем недовольстве» правительства и общественного мнения Румынии в связи с принятием венгерским парламентом «закона Аппони», ограничивавшего права румынских школ в Трансильвании (донесение от 27 августа 1909 г., док. № 37).

<sup>100</sup> Донесение Лысаковского от 27 августа 1909 г. (док. № 38).

«католической пропаганды»<sup>101</sup>, он тем не менее отмечает глубину и большую долговечность этого воздействия по сравнению с проявлениями румынского ирредентизма в отношении Трансильвании, явления довольно недавнего. Он отмечает, что трансильванские румыны издавна, ещё со времён турецкого владычества «приобрели влияние на духовное развитие жителей бывших княжеств Молдавии и Валахии, стоявших ниже их в культурном отношении. Ещё не так давно выходцы из румынских областей Австрии и Венгрии составляли значительную часть преподавательского персонала в учебных заведениях ныне независимой Румынии»<sup>102</sup>. Это «перевернутое зеркало» особенно показательно для постепенного изменения символической и (гео)политической иерархии в рамках румынского национального проекта. В своём донесении от 26 мая 1910 года, посвящённом полемике между будапештской газетой «*Pester Lloyd*» и румынским правительством по вопросу о финансировании румынского национального движения в Трансильвании, Гирс упоминает «о живом участии», с которым большинство румынских политиков следит «за национальной борьбой их единоплеменников в мадьярских пределах». Он также упоминает о дилеммах, возникших перед румынскими элитами, и в первую очередь перед королём, в условиях вероятного изменения политики Вены в направлении, неблагоприятном для трансильванских румын<sup>103</sup>. Секретарь российской дипломатической миссии, Лысаковский, в своём донесении лета 1910 г. ссылается на реакцию румынского общественного мнения, «весьма чутко относящегося к судьбам зарубежных румын»<sup>104</sup>, на речь графа И. Тисы, в которой последний призывал к единству всех этнических групп Венгрии. Несмотря на разногласия по этому поводу в среде румынской прессы, Лысаковский выделяет позицию газеты «*Minerva*», которая призывала «отказаться от немецкой опеки и вступить в тесную дружбу со славянством для отражения германизма». По мнению российского дипломата, «эта точка зрения, столь новая в общем тоне местной прессы»<sup>105</sup>, бесспорно, заслуживала внимания.

#### **d) Положение Православной церкви и роль «католической пропаганды»**

В период 1909–1911 гг. религиозный вопрос больше не являлся центральным элементом критического дискурса, сформулированного российскими дипломатами относительно румынской модернизации. В продолжение тенденции, закрепившейся в первые годы XX века, доля документов, посвящённых этой теме, весьма невелика. Кроме того, мы уже не можем говорить о навязчивом, повторяющемся характере этого сюжета, как это было в последнее десятилетие XIX века. Однако тема угроз, связанных с «католической пропагандой» в Румынии, по-прежнему присутствовала в аналитических донесениях российских дипломатов, наряду с обсуждением внутренних церковных проблем и «поверхностности» румынского православия. Помимо восприятия «католической пропаганды» как угрозы для самой национальной сущности румынского народа, она трактуется также как геополитический инструмент, умело используемый западными державами. Любопытно, что первое упоминание о «католической пропаганде» появляется в донесении Гирса, посвящённом «куцовлашскому вопросу», и, в частности, проекту создания автономной епископии для арумын. В этом контексте

---

<sup>101</sup> См. следующий раздел вступительной статьи.

<sup>102</sup> См. донесения Гирса от 17 и 19 марта 1910 г. (док. № 64 и 65).

<sup>103</sup> Донесение Гирса от 26 мая 1910 г. (док. № 78).

<sup>104</sup> Донесение Лысаковского от 16 июня 1910 г. (док. № 82).

<sup>105</sup> Там же.

российский посланник утверждал, что «католическая пропаганда стремится воспользоваться нетерпимостью греческого духовенства для совращения куцо-влахов в унию. Сторонников такого выхода для куцо-влахов немало как в Македонии, так и в Румынском королевстве»<sup>106</sup>. Хотя Гирс подчёркивал критическое отношение Брэтиану к этому вопросу (тот заявлял, что «считает подобное направление не соответствующим интересам румынской расы»<sup>107</sup>), он, судя по всему, полагал, что определённые круги в Королевстве были напрямую вовлечены в пропаганду среди арумын идеи унии с Римом, проводя в этой связи показательные параллели с положением в Трансильвании.

Весной 1910 года Гирс составил серию из трёх донесений, в которых прямо (и критически) рассмотрел проблему предполагаемой «католической пропаганды» в Румынии, что свидетельствует о сохранении в официальном российском дискурсе постоянных опасений на этот счёт. В первом своём донесении российский дипломат, отметив усилия двух католических прелатов, архиепископа Бухарестского и епископа Ясского, по поддержке католической пропаганды в Румынии, обратил также внимание на сообщество проживающих в Бухаресте униатов-трансильванцев, которым удалось, с помощью римско-католического архиепископа Бухареста, монсеньора Раймунда Нецхаммера, построить первую греко-католическую церковь в Румынии<sup>108</sup>. В связи с этим Гирс подчёркивал разрушительное влияние трансильванских румын на религиозную жизнь Королевства, отмечая, что, хотя трансильванцы представляют собой «более культурный элемент», их влияние в религиозной сфере не всегда «оказывается благотворным», а, напротив, может «привести к серьёзным последствиям»<sup>109</sup>. Признавая, что усилия католических иерархов по прозелитизму «не имели до сих пор чувствительного успеха» и что эта пропаганда находила своих приверженцев «почти исключительно в среде молодого поколения высшего общества», Гирс всё-таки не мог воздержаться от открытого высказывания своего неприятия католической «религиозной пропаганды». Эта фобия только усиливалась из-за его сомнений относительно высокого престижа и уровня образования румынского православного духовенства, которое, по его убеждению, «по своим познаниям и нравственным качествам» стояло «несравненно ниже униатского духовенства»<sup>110</sup>. Такое же переплетение опасений по поводу «католической пропаганды» со скептицизмом в отношении современного состояния Румынской Православной Церкви проявилось и в двух других его донесениях апреля 1910 г., посвящённых скандалу, учинённому апостольским протонотарием (и королевским духовником) Жозефом Бо. Этот католический прелат утверждал (ссылаясь на некоторые документы, которые он якобы имел в своём распоряжении), что покойный митрополит-примас Румынии (в 1864–1886 гг.) Калиник Миклеску якобы обратился в католицизм на смертном одре<sup>111</sup>. Сообщая о яростной реакции общественного мнения и о «буре негодования среди православного духовенства и ревнителей православия из мирян», Гирс не упустил возможности похвалить бескомпромиссную позицию правительства Брэтиану, вынудившего Бо отречься от своих прежних утверждений в письме, направленном в редакцию газеты

<sup>106</sup> Донесение Гирса от 29 мая 1909 г. (док. № 26).

<sup>107</sup> Там же.

<sup>108</sup> Донесение Гирса от 19 марта 1910 г. (док. № 65).

<sup>109</sup> Там же.

<sup>110</sup> Там же.

<sup>111</sup> См. подробности в статье: Bălan D. *Națiune și confesiune la începutul secolului al XX-lea în Regatul României: „Afacerea Baud”* // Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol», LV, 2018, P. 169-185.

«*Seara*», и покинуть страну<sup>112</sup>. В следующем своём донесении Гирс отметил осторожную и прагматичную позицию короля Карла I, который, «будучи лично убеждённым католиком, [...] тем не менее тщательно избегал оказывать какое-либо покровительство католической пропаганде в Румынии», дав своё согласие на крещение детей наследного принца Фердинанда в православном исповедании<sup>113</sup>. Пытаясь минимизировать ущерб, нанесённый инцидентом, связанным с каноником Бо, ошеломлённый король проявил жёсткость, рекомендовав прелату срочно покинуть страну и проигнорировав обращение местной католической общины в его защиту. Красноречиво, однако, заявление Гирса о том, что злосчастный инцидент произошёл из-за происков окружавшей каноника Бо «немногочисленной клики румынской молодёжи высшего общества, обращённой им в католичество». Во главе её якобы стоял будущий католический прелат и мученик за веру Владимир Гика<sup>114</sup>. Не удержавшись от замечания о том, что митрополит Калиник «был в нравственном отношении далеко не безупречен», российский посланник вместе с тем указал на полную необоснованность слухов о том, «чтобы он мог бы изменить православию»<sup>115</sup>.

Проявившийся в оценке Калиника критический взгляд российского посланника на нравственное положение Румынской православной церкви нашёл отражение и в другом донесении Гирса (летом 1911 г.), в котором речь шла о конфликте вокруг митрополита-примаса Афанасия, вынужденного уйти в отставку. По мнению Гирса, этот прискорбный «церковный скандал» мог привести к очень серьёзным последствиям. С одной стороны, речь шла о риске политического подчинения церкви и о создании «пагубного прецедента смены главы церкви со сменой правительства»<sup>116</sup>. С другой стороны, возвращаясь к (очевидно, уже устаревшей) риторике, основанной на антикатолических фобиях и подчёркивавшей геополитическое противостояние между Западом и «славянским миром», Гирс пришёл к заключению, что этот инцидент «не послужит к укреплению религиозных чувств и к утверждению православия в единоверной нам стране, где эти чувства без того уже шатки и где ведётся усиленная католическая пропаганда, преследующая, отчасти, и политическую цель окончательного отделения румын от славянского мира и укрепления в них сознания их исключительного, будто бы, латинского происхождения»<sup>117</sup>. Таким образом, несмотря на ослабление алармистских элементов в дискурсе российской дипломатии относительно румынского религиозного феномена, они не исчезают полностью, в чём проявляется определённая преемственность по отношению к предыдущему периоду.

### е) Социалистическое движение и революционная угроза

Отголоски крестьянского восстания 1907 года в рассматриваемый период лишь косвенно присутствуют в донесениях российских дипломатов, в частности, в связи с проектами аграрной реформы либерального правительства и с участием

---

<sup>112</sup> Донесение Гирса от 1 апреля 1910 г. (док. № 69). Гирс с явным удовлетворением ссылается на утверждение Брэтиану о том, что Бо своим жестом оскорбил румын в их национальных чувствах.

<sup>113</sup> Донесение Гирса от 2 апреля 1910 г. (док. № 70).

<sup>114</sup> Там же.

<sup>115</sup> Там же. Гирс упомянул также о том, что румынское духовенство, поощряемое правительством, «желая воздействовать против впечатления, произведённого всем инцидентом», организовывало «внушительные демонстрации против клеветы католического священника».

<sup>116</sup> Донесение Гирса от 5 июля 1911 г. (док. № 132).

<sup>117</sup> Там же.

некоторых высокопоставленных либералов в жестоком подавлении восстания<sup>118</sup>. Румынское социалистическое движение также не привлекало большого внимания, если не считать редких упоминаний некоторых относительно видных его активистов<sup>119</sup>. В целом социалистическое движение рассматривается российскими наблюдателями, как и в первые годы XX века, в качестве занесённого извне явления, не укоренённого на румынской почве, как своего рода привозное *экзотическое растение*, завезённое извне, или как побочный продукт европейского или российского революционного движения. Это вполне подтверждается на примере двух знаковых фигур, которых русская дипломатия в этот период связывала с левыми силами в Румынии: Константина Стере и Христиана Раковского.

Как мы уже отмечали, Стере рассматривался представителями Российской империи как один из главных выразителей бессарабского направления в рамках румынского ирредентизма, что также являлось серьёзным поводом для категорического неприятия возможности его вхождения в либеральное правительство<sup>120</sup>. При этом Стере представлял двойную опасность для России: помимо его деятельности на национальном поприще, его вполне небезосновательно подозревали в левых политических симпатиях и прямо называли бывшим социалистом<sup>121</sup>. В том же донесении Гирс рисует довольно пространный портрет Стере, напоминая вышестоящим лицам в МИДе о том, что он «уроженец Бессарабии, бывший русский подданный и воспитанник кишинёвской гимназии, сосланный за политические убеждения в Сибирь»<sup>122</sup>. Выслушав заверения Брэтиану в том, что Стере «совершенно отказался от прежних крайних своих убеждений» и что он будет находиться под пристальным контролем главы правительства, Гирс дал понять премьер-министру, что он якобы совершенно безразлично относится к возможному включению Стере в состав правительства<sup>123</sup> и что его интересуют, будто бы, исключительно вождедения последнего относительно Бессарабии. Как бы то ни было, настойчивость, с которой Гирс пытался дискредитировать Стере в глазах вышестоящих лиц<sup>124</sup>, скорее подтверждает, что тот воспринимался как серьёзная угроза российским интересам в Румынии и, в силу этого, российская дипломатия намеревалась всеми возможными способами заблокировать его вхождение в правительство. Такое же впечатление создаётся из более позднего донесения Гирса, в котором рассказывается о том, как «бессарабцу» Стере, «бывшему социалистом и русским подданным, сосланным, по политической неблагонадёжности, в Сибирь», так и не удалось стать министром<sup>125</sup>.

<sup>118</sup> См. в этом плане док-ты № 71 от 13 апреля 1910 г., № 103 от 8 декабря 1910 г., № 105 от 3 января 1911 г., № 106 от 5 января 1911 г., № 119 от 17 марта 1911 г., № 135 от 13 июля 1911 г.

<sup>119</sup> Например, Константина Милле. См. донесение Гирса от 29 октября 1909 г. (док. № 48).

<sup>120</sup> См. раздел «Национальная идентичность и румынский национальный проект».

<sup>121</sup> Донесение Гирса от 30 апреля 1909 г. (док. № 23). В то же время Гирс признал, что Стере являлся «самым выдающимся» представителем сообщества бессарабцев, переселившихся в Румынию. См. его донесение от 8 января 1909 г. (док. № 3).

<sup>122</sup> Донесение Гирса от 30 апреля 1909 г. (док. № 23).

<sup>123</sup> Там же. Гирс высказал своему собеседнику, что, поскольку он «нисколько не намерен вмешиваться во внутренние дела Румынии», ему безразлично, «революционны или нет взгляды господина Стере на вопросы внутренней политики».

<sup>124</sup> Там же. Стере, по его словам, в своей парламентской деятельности «до сих пор никаких особенных выдающихся качеств не проявлял». В общем, Гирс выразил в своём донесении сильные сомнения «в высоких умственных его дарованиях», как и уверенность, что «у власти он выдохнется весьма скоро».

<sup>125</sup> Донесение Гирса от 29 октября 1909 г. (док. № 49).

Русский посланник объяснял эту его неудачу «упорным сопротивлением со стороны умеренных либералов», а также «нерасположением к нему короля»<sup>126</sup>, хотя можно подозревать и другие скрытые причины, замалчиваемые Гирсом.

Тема революционной угрозы особенно ярко проявилась в связи с деятельностью Христиана Раковского, одного из видных лидеров румынского и балканского социализма того времени. Его имя впервые упоминается в связи с акциями протеста, организованными румынскими социалистами, выступавшими против его изгнания из Румынии. Гирс отмечал, что «Раковский, неоднократно ездивший в Россию, известен и нашему [т.е. российскому] Департаменту Полиции своей революционной деятельностью»<sup>127</sup>. Раковского обвиняли, среди прочего, в пособничестве взбунтовавшемуся экипажу броненосца «Потёмкин» и в причастности к крестьянским волнениям 1907 г., однако Гирс упоминает и формально-правовые причины его высылки<sup>128</sup>. В частности, подчёркиваются «весьма близкие его сношения с румынскими социалистами» и продолжение «пагубной его деятельности» в Румынии, несмотря на усилия румынских властей пресечь её<sup>129</sup>. В другом отчёте, февраля 1910 года, посвящённом воссозданию социал-демократической партии в Румынии, Гирс отмечает, что «главный вдохновитель этой идеи, выработавший, по-видимому, политическую программу новой партии, всё тот же болгарин – доктор Раковский, высланный из пределов Румынии два года тому назад». Он также указывает на присущее этому новому формированию «стремление к интернационализму»<sup>130</sup>. Наконец, в доверительном донесении марта 1910 г. российский посланник рассказывает о своём разговоре с румынским монархом, который неожиданно раскрыл внешнее измерение революционной угрозы и настаивал на «импортном» характере социалистического движения. На примере дела Христиана Раковского, которое даже вызвало мелкий дипломатический инцидент между Бухарестом и Софией, Болгария представлена как источник распространения социализма, якобы пагубного для любого государства учения<sup>131</sup>. Более того, король буквально заявил, что силы, которые организуют и направляют социалистическую пропаганду в Румынии, делают это «из пределов Болгарии», по сути обвинив софийское правительство в том, что оно позволяет Раковскому вести со своей территории организованную социалистическую пропаганду, нацеленную на Румынию<sup>132</sup>. Несмотря на постоянную напряжённость, которая отличала румынско-болгарские отношения, эта стратегия *экстернализации* социализма, взгляд на это движение как на противоестественное явление, которое распространилось в Румынии

---

<sup>126</sup> Там же. См. также донесение Гирса от 30 апреля 1909 г. (док. № 23).

<sup>127</sup> Донесение Гирса от 29 октября 1909 г. (док. № 48).

<sup>128</sup> См. подробно: Solomon F. *În căutarea unui certificat. Cristian Racovski și expulzarea sa din România în 1907 // Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european* (coordonator Victor Spinei). Vol. I. *Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etnolingvistice actuale* (editori Flavius Solomon, Alexandru Cohal, Leonidas Rados), București, Editura Academiei Române, 2019. P. 257-270.

<sup>129</sup> Донесение Гирса от 29 октября 1909 г. (док. № 48). Гирс, однако, довольно скептичен, оценивая влияние этих проявлений на политическую жизнь Румынии.

<sup>130</sup> Донесение Гирса от 4 февраля 1910 г. (док. № 58). Гирс предсказуемо упоминает в нём и о «созванном на днях конгрессе социалистов, не имевшем, однако, успеха ввиду малочисленности собравшихся на нём лиц».

<sup>131</sup> Донесение Гирса от 17 марта 1910 г. (док. № 63).

<sup>132</sup> Там же. Болгарское правительство в ответ было вынуждено заявить, что «несравненно более дорожит добрыми отношениями с Румынией, чем каким-либо Раковским», и заверить румынское правительство, что оно примет строгие меры к недопущению такого рода пропаганды в будущем.

через «заражение» со стороны её соседей, красноречиво отражает восприятие румынской элиты того времени. Этот образ Болгарии как источника революционной опасности был далеко не случайным. Эта тема вновь возникает в более позднем донесении Лысаковского, который, в ходе анализа извилистой траектории румынско-болгарских отношений, утверждал, что румынские власти боятся революционной пропаганды, распространяемой рабочими, приезжающими из Болгарии, среди местного сельского населения<sup>133</sup>. В этом контексте Раковский предстаёт не только как «Другой» в идеологическом плане, но и как парадоксальное воплощение этнической инаковости, которая воспринимается как вредное и разрушительное явление с точки зрения мнимой «чистоты» румынской нации.

*Флавиус Соломон  
Андрей Кушко*

---

<sup>133</sup> Донесение Лысаковского от 17 марта 1911 г. (док. № 121).

## LISTA DOCUMENTELOR

Nr.	Expeditor/destinatar	Data st.v.	Loc.	Rezumat
1	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	5.01.1909	B.	Retragerea lui D. Sturdza din viața politică din cauza stării de sănătate. Biografia și portretul politic al lui D. Sturdza. Frica acestui față de Rusia s-a atenuat în ultimii ani.
2	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	5.01.1909	B.	Numirea lui Ion I. C. Brătianu în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri. Nemulțumirea opoziției față de graba cu care regele l-a înlocuit pe Sturdza cu Brătianu. Existența a două tabere în rândul liberalilor.
3	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	8.01.1909	B.	O discuție cu Brătianu. Despre moștenirea politică a tatălui său (I. C. Brătianu) și relațiile româno-ruse. Activitatea politică a emigrației basarabene în România. Rolul lui Constantin Stere.
4	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	8.01.1909	B.	Audiență la regele Carol I. Chestiunea navigației comerciale pe Dunăre și relațiile româno-austro-ungare. Discuțiile privitoare la această chestiune între D. Sturdza și baronul Aehrenthal. Carol I nu este de acord cu poziția Austro-Ungariei.
5	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	3.02.1909	B.	Sărbătorirea aniversării a cincizeci de ani a unirii Principatelor. Discursul regelui Carol I la un banchet. Evocarea personalității lui Alexandru Ioan Cuza. Reflecția evenimentului în presa românească.
6	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	6.02.1909	B.	Despre discuțiile regelui Carol I cu diplomații străini la un bal organizat la palatul regal. Atitudinea lui Carol I față de criza din Peninsula Balcanică și relațiile româno-bulgare. Reacția agentului diplomatic bulgar (Hesapciev).
7	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru	17.02.1909	B.	Despre o întrevedere cu Brătianu. Situația politică din Peninsula Balcanică



	plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei			discutată de Brătianu cu trimisul sârb la București (Ristić). Rolul tot mai mare al Bulgariei în chestiunile balcanice, perspectiva relațiilor româno-bulgare și îngrijorările exprimate de Brătianu.
8	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	18.02.1909	B.	Relațiile comerciale româno – austro-ungare, chestiunea litigioasă privind exportul cărnii din România în Austro-Ungaria. Intenția lui Brătianu de a denunța convenția comercială româno – austro-ungară în cazul în care Austro-Ungaria nu va accepta revendicările românești.
9	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	18.02.1909	B.	O discuție cu Brătianu privind posibilitatea emigrării în Rusia a unei părți a credincioșilor de rit vechi (rușii lipoveni) din Dobrogea. Despre intențiile României de a încuraja colonizarea Dobrogei cu țărani din alte părți ale Regatului și eventualele despăgubiri plătite rușilor lipoveni strămutați în Rusia.
10	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	3.03.1909	B.	Despre reacțiile la vizita principelui bulgar Ferdinand în România. Dorința lui Brătianu de a avea relații bune cu Bulgaria. Opoziția României față de ideea construirii unui pod peste Dunăre la granița româno-bulgară.
11	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	5.03.1909	B.	Discuție cu Brătianu despre posibilitatea eliminării chestiunii dunărene din programul conferinței internaționale privind situația din Peninsula Balcanică propusă de Rusia. Poziția lui Brătianu față de propunerile Rusiei.
12	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	5.03.1909	B.	Negocierile româno – austro-ungare privind încheierea unei noi convenții comerciale între România și Austro-Ungaria. Situația din Balcani și dorința Austro-Ungariei de a nu provoca un conflict comercial cu România.
13	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	5.03.1909	B.	Poziția României față de criza din Peninsula Balcanică. Discutarea la o întrevedere cu Brătianu a chestiunii balcanice, în special a relațiilor Austro-Ungariei cu Serbia.
14	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei	5.03.1909	B.	Criza guvernamentală din România, declanșată de dorința lui Brătianu de a-l îndeparta din guvern pe ministrul de

	în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei			Război, Averescu. Formarea unui nou guvern. O caracterizare a lui Averescu.
15	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	17.03.1909	B.	Discuție confidențială cu Brătianu. Este invocată o întrevedere a lui Izvolskii cu Rosetti-Solescu, trimisul român în Rusia, la care a fost discutată situația din Balcani și poziția României. Prudența cu care tratează Brătianu criza balcanică și atitudinea partidelor politice și a opiniei publice față de Rusia.
16	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	2.04.1909	B.	Marcarea împlinirii de către regele Carol I a vârstei de 70 de ani. Anularea călătoriei în România a prințului Eitel Friedrich de Prusia și organizarea vizitei prințului moștenitor german Friedrich Wilhelm. Semnificația acestei vizite pentru întă- rirea influenței germane în România.
17	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	2.04.1909	B.	Închiderea sesiunii camerelor legislative în contextul disensiunilor în rândurile liberalilor și scindarea conservatorilor.
18	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	13.04.1909	B.	Decernarea de către împăratul german lui Carol I a gradului de feldmareșal al armatei prusiene. Audiența oficială oferită de către Carol I prințului moștenitor german, Friedrich Wilhelm.
19	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	13.04.1909	B.	Despre posibilitatea ca arhiducele Franz Ferdinand să viziteze România și starea precară de sănătate a regelui Carol I. Este avută în vedere o călătorie a regelui României la Karlsbad pentru tratament, cu o oprire la Viena pentru o întâlnire cu împăratul Franz Iosif.
20	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei	14.04.1909	B.	Despre schimbul de telegrame între regele Carol I și țarul bulgar, Ferdinand, precum și între Brătianu și prim-ministrul bulgar, în legătură cu recunoașterea de către România a independenței Bulgariei. Brătianu urmărește eliminarea oricărui dubii în ceea ce privește dorința României de a avea relații bune cu Bulgaria.
21	M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei	14.04.1909	B.	Preocupările Bulgariei de a afla atitu- dinea României în cazul unui conflict cu Imperiul otoman. Discuția cu agentul

- în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei
- diplomatic bulgar de la București  
(Hesapciiev) și atașatul militar bulgar  
(Stanciov). Giers consideră că România  
va dori să aibă relații bune cu Bulgaria  
până în momentul în care echilibrul  
dintre cele două țări va fi încălcat.
- 22** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei 15.04.1909 B. Despre impactul vizitei la București a  
moștenitorului tronului Imperiului german  
(Friedrich Wilhelm) asupra opiniei  
publice din România. Creșterea încre-  
derii clasei politice românești în capa-  
citatea României de a juca un rol impor-  
tant în relațiile internaționale. Îngri-  
jorările Germaniei și Austro-Ungariei  
privitoare la creșterea independenței  
României față de acestea.
- 23** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
S. D. Sazonov, adjunct al  
ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 30.04.1909 B. Brătianu întâmpină dificultăți în comple-  
tarea guvernului, fiind în dezacord cu  
regele Carol I în privința candidaților  
pentru posturile vacante. Brătianu dorește  
să coopteze membri progresiști ai parti-  
dului liberal, în timp ce regele preferă  
elemente mai moderate. Posibilitatea coop-  
tării în guvern a lui Constantin Stere.  
Asigurările exprimate de Brătianu privind  
împiedicarea oricăror activități care ar  
putea dăuna relațiilor româno-ruse.
- 24** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
N. V. Ciarâkov, adjunct al  
ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 12.05.1909 B. Audiența trimisului german în România  
(Kiderlen Waechter) la regele Carol I.  
Decernarea ordinului prusian al Vulturului  
Negru către prințul Carol, fiul princi-  
pelui moștenitor al României. Popula-  
ritatea în România a prințului Carol.
- 25** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
N. V. Ciarâkov, adjunct al  
ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 12.05.1909 B. Posibilitatea ca vizita preconizată în  
România a moștenitorului tronului austro-  
ungar (arhiducele Franz Ferdinand) să  
aibă loc în jurul datei de 14/27 iunie  
1909. Intenția Austro-Ungariei de a  
acorda ordinul Lâna de Aur principelui  
moștenitor al României (Ferdinand).
- 26** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei 29.05.1909 B. Discuție cu Brătianu. Îngrijorările  
României privitoare la situația cuțo-  
vlahilor din Macedonia, în contextul  
relațiilor încordate ale României cu  
Grecia și Patriarhia Ecumenică. Dorința  
României ca Patriarhia Ecumenică să fie  
scoasă de sub influența politică a grecilor.

- |    |   |            |    |  |
|----|---|------------|----|--|
| 27 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 29.05.1909 | B. | Ruptura diplomatică dintre România și Grecia, provocată de afacerea referitoare la moștenirea Zappa. Încercările Greciei de a obține sprijinul Rusiei în rezolvarea litigiului în instanță.  |
| 28 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 29.05.1909 | B. | Invitația trimisă de către Italia României de a participa la expozițiile de la Torino și Roma din 1911. Existența unor interese asemănătoare ale Italiei și României în relația cu Austro-Ungaria. Singura preocupare a lui Brătianu este urmărirea intereselor naționale românești.   |
| 29 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 25.06.1909 | B. | Refuzul medicilor români de a participa la un congres internațional la Budapesta, din cauza discriminării la care sunt supuși românii din Ungaria.   |
| 30 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 25.06.1909 | B. | Despre sosirea așteptată la Sinaia, pe data de 27 iunie 1909, a moștenitorului tronului austro-ungar, Franz Ferdinand, și a consoartei sale, principesa de Hohenberg. Regele Carol apreciază faptul că Franz Ferdinand este un susținător al naționalităților din Austro-Ungaria. Giers se așteaptă ca delegația austro-ungară să fie primită cu o simpatie deosebită.                                     |
| 31 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 6.07.1909  | S. | Șederea de patru zile la Sinaia a arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale, principesa de Hohenberg. Despre primirea deosebită a acestora, grație simpatiei generale de care se bucură în rândurile opiniei publice și în mediul politic din România. Reacția ostilă a presei maghiare.  |
| 32 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 6.07.1909  | S. | Impresiile formate în urma discuțiilor avute cu Brătianu privitoare la vizitele pe care intenționează să le facă țarul Nicolae II șefilor de stat ale unor Mari Puteri. Dorința exprimată de Brătianu pentru organizarea unei vizite în România a unor membri ai familiei imperiale ruse. Printre posibilități este amintită oprirea țarului Nicolae II într-un port românesc. Giers susține această idee. |
| 33 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei   | 8.07.1909  | S. | Audiență la regele Carol I. Impresiile regelui României privitoare la vizita principelui moștenitor al Austro-Ungariei.  |

- în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei
- 34** A. I. Lâsakovskii, secretar al  
Legăției Rusiei la București,  
către A. P. Izvolskii, ministru  
al Afacerilor Străine al  
Rusiei 30.07.1909 S. Despre itinerarul țarului Nicolae II în  
călătoria pe care intenționează să o  
întreprindă în toamnă în Italia. Regele  
Carol I ar fi bucuros dacă țarul s-ar opri  
și în România. În regat are loc o  
schimbare treptată a politicii externe,  
cauzată de criza din Balcani și situația  
românilor din Austro-Ungaria. În acest  
context, poate avea loc o apropiere de  
Rusia.
- 35** A. I. Lâsakovskii, secretar al  
Legăției Rusiei la București,  
către A. P. Izvolskii, ministru  
al Afacerilor Străine al  
Rusiei 30.07.1909 S. Vizita în România a comandantului  
corpului XII de armată austriac. Primirea  
generalului Haudernack de către regele  
Carol I. Impactul propagandei anti-  
maghiare din România asupra primirii  
reci de care s-a bucurat delegația militară  
austro-ungară. Relațiile tot mai ten-  
sionate ale României cu Ungaria.
- 36** A. I. Lâsakovskii, secretar al  
Legăției Rusiei la București,  
către S. D. Sazonov, adjunct  
al ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 17.08.1909 S. Receptarea politicii externe a României  
de către opinia publică românească. Reacția  
la vizitele lui Brătianu la Viena, Berlin și  
la întâlnirea cu regele Angliei la Marienbad.  
Situația guvernului Brătianu și folosirea  
de către acesta a călătoriilor în străinătate  
cu scopul de a-și consolida poziția.
- 37** A. I. Lâsakovskii, secretar al  
Legăției Rusiei la București,  
către S. D. Sazonov, adjunct  
al ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 27.08.1909 S. Anularea de către regele Carol I a  
călătoriei în străinătate, în timpul căreia  
urma să fie primit în audiență la Viena  
de către împăratul Franz Iosif. Printre  
posibilele cauze s-ar putea număra dis-  
criminarea românilor din Ungaria și  
refuzul Austro-Ungariei de a discuta  
despre situația acestora.
- 38** A. I. Lâsakovskii, secretar al  
Legăției Rusiei la București,  
către S. D. Sazonov, adjunct  
al ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 27.08.1909 S. Despre aspirațiile opiniei publice din  
România și ale unei părți a oamenilor  
politici privind unirea teritoriilor din  
Austro-Ungaria și Rusia populate de  
români. Amânarea organizării la Iași a  
unui congres internațional al studenților  
din cauza unor divergențe dintre organi-  
zatori și cercurile politice și intelectuale  
naționaliste.

- |    |  |            |    |   |
|----|--|------------|----|---|
| 39 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei          | 6.09.1909  | S. | Preconizata vizită în România a unei delegații a secției din Odesa a Societății Imperiale Militar-Istorice. Giers consideră că acestei călătorii nu ar trebui să i se confere un caracter politic.  |
| 40 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei          | 6.09.1909  | S. | Despre impresiile lui Brătianu din călătoria în străinătate, în timpul căreia s-a întâlnit cu regele Angliei, noul cancelar german și cu ministrul Afacerilor Străine al Austro-Ungariei și a discutat pe larg despre situația din Balcani.   |
| 41 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei          | 16.09.1909 | S. | Noi amănunte despre anularea călătoriei în străinătate a regelui Carol I. Reacția austro-ungară la anularea călătoriei. Giers consideră că anularea călătoriei a avut la bază atât motive personale (vârsta înaintată și starea de sănătate a lui Carol I), cât și politice (situația românilor din Ungaria).   |
| 42 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei          | 3.10.1909  | B. | Detalii despre vizita în România a unei delegații a secției din Odesa a Societății Imperiale Militar-Istorice, conduse de baronul Kaulbars. Exprimarea de către Carol I și Brătianu a sentimentelor de simpatie și prietenie față de Rusia. Atmosfera din timpul întrevederilor demonstrează îndepărtarea treptată a României de Austro-Ungaria. Rolul benefic al lui Brătianu.                                   |
| 43 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei          | 3.10.1909  | B. | O caracterizare a prințului Carol, fiul principelui moștenitor al României, Ferdinand, cu ocazia împlinirii vârstei de 16 ani. Pentru vârsta sa, prințul este foarte dezvoltat și dispune de o educație solidă, obținută sub îndrumarea regelui Carol I. Evocarea posibilității ca prințul să fie înscris în listele regimentului de Vologda.   |
| 44 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 6.10.1909  | B. | Despre acordul dintre România și Bulgaria privind stabilirea frontierei pe Dunăre. Activitatea comisiei mixte româno-bulgare de stabilire a apartenenței insulelor dunărene. Chestiunea conectării căilor ferate române și bulgare. Bulgarii consideră că România va renunța la construirea unui pod de cale ferată peste Dunăre la granița româno-sârbă în cazul construirii unui pod la granița româno-bulgară. |

Rapoarte diplomatice ruse din România (1909–1911)

- |    |  |            |    |  |
|----|--|------------|----|--|
| 45 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 6.10.1909  | B. | Despre călătoria în România a unei delegații științifice franceze. Creșterea sentimentelor filofranceze. Viitorul investițiilor franceze în domeniul bancar.   |
| 46 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 7.10.1909  | B. | Întrevedere cu Brătianu. România ar fi de acord, în principiu, cu conectarea liniilor sale de cale ferată cu cele bulgare și sârbe. Problemele ar putea fi doar de ordin financiar.  |
| 47 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 15.10.1909 | B. | Încheierea lucrărilor comisiei româno-bulgare de trasare a graniței pe Dunăre. Se așteaptă și o propunere din partea comisiei comune de stabilire a locului unde va fi construit podul de cale ferată peste Dunăre. Brătianu este interesat de stabilirea unor relații amicale între România și Bulgaria. Este îngrijorat însă de ambițiile personale ale țarului Ferdinand. |
| 48 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei          | 29.10.1909 | B. | Despre protestele organizate în multe orașe din România ca urmare a expulzării socialistului Cristian Racovski. Acesta este bine cunoscut în Rusia, în special prin sprijinirea revoltei de pe cuirasatul „Cneazul Potemkin”.  |
| 49 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei          | 29.10.1909 | B. | Despre situația politică din România. Concentrarea puterii în mâinile lui Brătianu și raportul de forțe dintre aripa de stânga și aripa moderată din partidul liberal. Amânarea cooptării în guvern a lui Constantin Stere.  |
| 50 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei          | 12.11.1909 | B. | Reconfigurarea guvernului Brătianu. Preluarea ministerului Afacerilor Străine de către Alexandru G. Djuvara, considerat foarte bine pregătit și favorabil inițierii unor relații mai strânse cu Rusia.   |
| 51 | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei          | 13.11.1909 | B. | Discuție confidențială cu Brătianu. Starea negocierilor cu Serbia privitoare la construirea podului de cale ferată peste Dunăre. Aspecte privind relațiile comerciale româno-sârbe.  |

- |           |   |            |    |   |
|-----------|---|------------|----|---|
| <b>52</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 9.12.1909  | B. | Dezbateri în Parlament privind politica externă a României. Perspectiva lui P. P. Carp asupra politicii externe. Scopul principal al acestuia ar fi slăbirea forței de expansiune a lumii slave, în special prin alianța cu Germania și Austro-Ungaria. Răspunsul lui Brătianu, care insistă pe echilibru în politica externă, respectiv pe relații bune cu toate Marile Puteri.        |
| <b>53</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 9.12.1909  | B. | Despre atentatul asupra lui Brătianu. Prinderea autorului – un muncitor sindicalist. Impactul atentatului asupra opiniei publice.   |
| <b>54</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 22.12.1909 | B. | Numirea lui M. Pherekyde în calitate de ministru de Interne. Situația internă din partidul liberal.   |
| <b>55</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 23.12.1909 | B. | Călătoria în România a ministrului turc al Finanțelor, Djavid Bey. Prezența acestuia la București a avut și o importantă semnificație politică, chiar dacă s-a afirmat că vizita are doar un caracter privat.   |
| <b>56</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 20.01.1910 | B. | Despre anumite tendințe de îndepărtare a României de Germania și Austro-Ungaria, manifestate în domeniul bancar și industrial, mai ales prin înființarea unei rețele de bănci locale românești. Giers consideră că momentul este oportun pentru a încerca o pătrundere a băncilor rusești în România.   |
| <b>57</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 21.01.1910 | B. | Călătoria lui Brătianu în Italia, pentru refacerea sănătății. Din conversațiile avute cu ministrul Afacerilor Străine al Italiei, el a rămas cu convingerea că politica externă a României este în acord cu cea a Italiei. În drum spre România, Brătianu s-a oprit la Viena, unde a discutat cu împăratul Franz Iosif și ministrul Afacerilor Străine al Austro-Ungariei (Aehrenthal). |
| <b>58</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru  | 4.02.1910  | B. | Crearea unui partid social-democrat în România, la inițiativa lui Cristian  |



- plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei
- 59** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 19.02.1910 B. Racovski. Programul partidului a fost elaborat după modelele ale unor partide social-democrate din Europa. Despre atacurile opoziției la adresa guvernului Brătianu.
- 60** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 19.02.1910 B. Prelungirea sesiunii Camerelor Legislative. Este puțin probabil ca Parlamentul să reușească să examineze legea privitoare la reforma Curții de Casație și să adopte bugetul de stat. Conflictele din tabăra conservatorilor și incertitudinile privind organizarea viitoarelor alegeri parlamentare.
- 61** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 4.03.1910 B. Despre ecourile în România a călătoriei în Rusia a cuplului regal bulgar. Zvonurile privind faptul că Rusia i-ar fi dăruit Bulgariei câteva nave militare. Regele Carol I și Brătianu sunt convinși că Rusia îi va da cele mai bune sfaturi țarului bulgar pentru păstrarea liniștii în Balcani.
- 62** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 5.03.1910 B. Stadiul negocierilor dintre România și Serbia privitoare la construirea podului de cale ferată peste Dunăre. Posibilitatea ca această chestiune să fie discutată cu ocazia așteptatei călătorii a regelui Serbiei în Rusia. Comparatie cu proiectul conectării căilor ferate române și bulgare la Dunăre.
- 63** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 17.03.1910 B. Despre posibila reluare a negocierilor româno-turce privitoare la încheierea unor convenții comerciale și consulare, precum și a unui acord privind soarta proprietăților imobiliare ale musulmanilor abandonate în Dobrogea.
- 63** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 17.03.1910 B. Audiență privată la regele României. Carol I are o atitudine binevoitoare față de vizitarea Constantinopolului de către cuplul regal bulgar. Consideră că situația țarului Ferdinand nu este foarte sigură. Este îngrijorat de uneltirile socialiștilor bulgari, care influențează și viața politică din România. În relațiile cu Bulgaria, România va ține cont și de atitudinea acesteia față de socialistul Racovski. România este îngrijorată de posibilitatea revendicării în viitor de către Bulgaria a Dobrogei.

- |           |  |            |    |  |
|-----------|--|------------|----|--|
| <b>64</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>A. P. Izvolskii, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei             | 17.03.1910 | B. | Opinia publică și oamenii politici din România urmăresc cu interes evenimentele din Ungaria, în contextul situației românilor transilvăneni. Regele Carol I consideră că prim-ministrul Ungariei (Khuen) are o atitudine binevoitoare față de naționalități. Apreciază drept binevenită participarea românilor la alegerile parlamentare din Ungaria.  |
| <b>65</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>A. P. Izvolskii, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei             | 19.03.1910 | B. | Interesul oamenilor politici din România pentru soarta românilor din Ungaria este relativ nou. Acesta datează din perioada în care românii din Transilvania și Bucovina, care se află pe o treaptă superioară de dezvoltare culturală față de conaționalii din Regat, au început să influențeze viața spirituală din România. Influența românilor din Austro-Ungaria are și aspecte negative, cum ar fi creșterea influenței catolicismului. |
| <b>66</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>A. P. Izvolskii, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei             | 19.03.1910 | B. | Audiență privată la regele Carol I. Acesta intenționează să trimită o delegație importantă la Cetinje, condusă de ministrul de Război (Crăiniceanu), pentru a participa la evenimentele prilejuite de aniversarea a cincizeci de ani de domnie a principelui Nicolae al Muntenegrului. Carol I este animat de sentimentul unei afecțiuni sincere față de acesta.   |
| <b>67</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>A. P. Izvolskii, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei             | 19.03.1910 | B. | Despre așteptata reformare a Ministerului de Război din România. Urmează a fi instituită o nouă demnitate – cea de inspector general al trupelor. În această funcție va fi numit principele moștenitor, Ferdinand. Prin aceasta se urmărește pregătirea principelui moștenitor pentru viitoarele obligații care îi vor reveni în calitate de rege.   |
| <b>68</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>S. D. Sazonov, adjunct al<br>ministrului Afacerilor<br>Străine al Rusiei | 1.04.1910  | B. | Impactul întreruperii relațiilor diplomatice dintre Grecia și România asupra activității navelor de comerț grecești în România. Măsurile luate de România față de acestea. Dorința Companiei Române de Navigație de a folosi drept escală portul Pireu. Reacțiile autorităților elene și ecoul acestora în România. Rolul de intermediar jucat de Legația rusă de la București în discuțiile în această chestiune.                           |

- |           |  |            |    |   |
|-----------|--|------------|----|---|
| <b>69</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 1.04.1910  | B. | Despre sprijinirea de către Arhiepiscopia catolică de București a propagandei catolice în România. Reacțiile vehemente ale presei și oamenilor politici români la afirmația protonotarului apostolic la București (Baud) privitoare la presupusa convertire la catolicism înainte de moarte a mitropolitului primat al Ungro-Vlahiei, Calinic Miclescu.   |
| <b>70</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 2.04.1910  | B. | Declarația protonotarului apostolic la București și situația complicată a regelui Carol I. Acesta ar fi încurajat guvernul să ia decizia de expulzare a lui Baud din România. Baud ar fi făcut declarația privind presupusa convertire la catolicism a lui Calinic Miclescu influențat de un mic grup din înalta societate, favorabil catolicismului, condus de Vladimir Ghika.   |
| <b>71</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 13.04.1910 | B. | Încheierea sesiunii Camerelor Legislative. Slăbiciunea guvernului Brătianu, ca urmare a disensiunilor dintre aripile moderată și radicală din partidul liberal. Din cauza rezistenței manifestate de „bătrânii liberali” și a reacțiilor opoziției, Brătianu a fost obligat să retragă o parte din proiectele de lege în diverse domenii. Regele Carol I l-ar fi sfătuit pe P. P. Carp să cadă de acord cu Take Ionescu, în eventualitatea preluării puterii de către conservatori. |
| <b>72</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 14.04.1910 | B. | Despre speranțele regelui Carol I și ale guvernului Brătianu privind o posibilă călătorie în România a țarului Nicolae II. Giers consideră că amânarea vizitei ar fi în folosul Austro-Ungariei și Germaniei, în condițiile în care în ultimii ani simpatiile pentru acestea au scăzut în România.  |
| <b>73</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 14.04.1910 | B. | Informații din surse confidențiale privitoare la posibilitatea ca împăratul german să viziteze România în anul în curs. Relațiile dintre împăratul Wilhelm II și Carol I nu sunt foarte cordiale, inclusiv din cauze familiale. Trimisul german din România încearcă să refacă relația dintre cei doi monarhi.  |
| <b>74</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei  | 12.05.1910 | B. | Discuțiile politice declanșate de un articol publicat în ziarul vienez „Neue Freie Presse”, potrivit căruia regele Carol I  |

- în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei
- nu ar fi fost de acord cu reformele propuse de guvern. Brătianu consideră că autorul articolului nu redă în mod corect opiniile regelui, inclusiv privitor la natura relațiilor României cu Austro-Ungaria și Bulgaria.
- 75** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei 12.05.1910 B. Plecarea spre Odesa a unei misiuni militare române. Caracterizarea ofițerilor care fac parte din misiune: generalul-adjutant Vartiadi, generalul Zosima, amiralul în retragere Murgescu, colonelul Statutului Major General, Iliescu. Regele Carol I dorește ca acestei misiuni să-i fie imprimat un caracter pur protocolar și militar.
- 76** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei 12.05.1910 B. Discuție confidențială cu ministrul Afacerilor Străine al României, Djuvara. Prezentarea scrisorii regelui Carol I către împăratul Rusiei, pe care șeful misiunii militare române urmează să o înmâneze lui Nicolae II.
- 77** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei 25.05.1910 B. Potrivit unor informații confidențiale, motivul călătoriei ministrului de Război al României la Constantinopol ar fi fost tatonarea terenului pentru încheierea unei convenții militare între România și Turcia, îndreptate împotriva Bulgariei. Giers nu crede că ministrul a fost împuțernicit să ducă negocieri privitoare la o convenție militară.
- 78** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei 26.05.1910 B. Despre disputa provocată de un articol din ziarul budapestan „Pester Lloyd”, potrivit căruia România ar sprijini financiar mișcarea națională a românilor din Transilvania. Chiar dacă nu poate confirma implicarea financiară a României în campania electorală din Ungaria, Giers remarcă simpatiile exprimate în favoarea românilor din Austro-Ungaria de către oamenii politici din România.
- 79** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
A. P. Izvolskii, ministru al  
Afacerilor Străine al Rusiei 27.05.1910 B. Revenirea la București a misiunii militare românești care a călătorit în Rusia. Impresia puternică produsă de primirea cordială de care s-a bucurat misiunea în Rusia în mediile politice din România. Satisfacția regelui Carol I în legătură cu reușita călătoriei.

- |           |   |            |    |  |
|-----------|---|------------|----|--|
| <b>80</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 24.06.1910 | S. | Devastarea vaporului românesc „Împăratul Traian” în portul din Pireu. Convocarea de către Brătianu a unei ședințe de urgență a Consiliului de Miniștri. Discuțiile privitoare la modul în care ar trebui să răspundă România. Discutarea incidentului la o întrevedere a lui Giers cu Brătianu. Posibilitatea ca Rusia și Italia să asume rolul de intermediari în depășirea crizei. Reacțiile Marilor Puteri.                                     |
| <b>81</b> | A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei                      | 9.07.1910  | S. | Transmiterea către ministrul român al Afacerilor Străine a unui cec în valoare de douăzeci de mii de franci eliberat de guvernul grec, drept compensație pentru prejudiciile produse la bordul vaporului „Împăratul Traian”. Mulțumirile exprimate de guvernul român pentru rolul de intermediar asumat de Rusia. Impactul incidentului asupra evoluției relațiilor româno-elene, în contextul încercărilor de reluare a raporturilor diplomatice. |
| <b>82</b> | A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei                      | 16.07.1910 | S. | Reacțiile din România la discursul contelui Tisza în parlamentul Ungariei, în care România este amintită pozitiv. În marea ei majoritate, presa românească a adoptat o atitudine sceptică față de discurs.   |
| <b>83</b> | A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei                      | 18.07.1910 | S. | Situația românilor din Macedonia și politica balcanică a României. Rolul bisericii în consolidarea identității naționale a cuțovlahilor, posibilitatea înființării unei episcopii autonome pentru românii din Macedonia. Sosirea la București a unei delegații cuțovlahe, conduse de inspectorul școlilor românești din Macedonia.   |
| <b>84</b> | A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. P. Izvolskii, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei                      | 18.07.1910 | S. | Organizarea în luna septembrie a anului în curs a unor exerciții militare de proporție la Oltenița. Generalul Iliescu a anunțat că la aceste exerciții vor fi invitați să asiste agenții militari ai statelor străine acreditați în România. Posibilitatea desemnării unui nou agent militar rus în România, în condițiile în care actualul agent a fost numit în altă funcție și nu va mai reveni în România.                                     |
| <b>85</b> | A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei             | 31.07.1910 | S. | Publicarea în România a <i>Cărții Verzi</i> , unde este reprodusă corespondența dintre guvernul român și reprezentanții diplomați italieni de la Atena și București în chestiunea incidentului de la bordul vaporului „Împăratul Traian”. Atacurile  |

- din partea opoziției la adresa guvernului în chestiunea respectivă.
- 86** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 31.07.1910 S. Despre aflarea în România a marelui vizir (İbrahim Hakkı Paşa) și audiența acestuia la regele Carol I. Reacția opiniei publice românești. În ultimul timp se poate observa o îmbunătățire a relațiilor dintre România și Turcia. Acest lucru se explică și prin dorința României de a tempera ambițiile Bulgariei.
- 87** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 17.08.1910 S. Vizita reginei Bulgariei (Eleonora) în România. Întâlnirea cu cuplul regal român. Este posibil ca unul dintre scopurile vizitei să fi fost obținerea de informații privitoare la apropierea dintre România și Turcia.
- 88** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 19.08.1910 S. Vizita în România a feldmareșalului britanic Roberts cu scopul anunțării decesului regelui Eduard VII și urcării pe tron a regelui George V. Reacția pozitivă a regelui Carol I și a opiniei publice românești la atenția deosebită acordată României de către Marea Britanie.
- 89** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 20.08.1910 S. Confirmarea faptului că aflarea în România a marelui vizir (İbrahim Hakkı Paşa) nu a avut o semnificație politică importantă. Întâlnirea cu regele Carol I a fost, mai degrabă, una protocolară. Carol I a fost uimit de faptul că Hakkı Paşa a relatat în detaliu conținutul discuțiilor avute în România. Regele Carol I ar dori o apropiere de Turcia, pentru a contrabalansa ambițiile Bulgariei, dar nu are încredere în stabilitatea guvernului turc.
- 90** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 2.09.1910 S. Reacțiile românești la numirea regelui Muntenegrului drept general-feldmareșal al armatei ruse. Amintirile lui Carol I legate de luptele de la Plevna. Minimizarea în Rusia a importanței participării României la acele lupte este considerată de regele român drept o ofensă personală. Giers apreciază rolul deosebit jucat de Brătianu în apropierea recentă dintre Rusia și România și susține ideea unei călătorii a țarului Nicolae II în România.

- 91 M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru ad-interim al Afacerilor Străine al Rusiei 14.09.1910 S. Informațiile din ziarul francez „Matin” privind încheierea unei convenții militare între Turcia și România. Discuțiile lui Giers despre acest subiect cu trimisul francez în România (Blondel). Diplomatul francez consideră că acest lucru nu s-ar fi putut întâmpla în timpul aflării în România a marelui vizir. Giers este de acord cu această supoziție. Există multe puncte de interes comun pentru Turcia și România, în special interesul de a tempera ambițiile Bulgariei. Pe de altă parte, regele Carol I nu exclude o înțelegere cu Bulgaria, în detrimentul Turciei, în cazul în care vor fi luate în considerare interesele României. Dorința României de a avea relații bune cu Bulgaria a fost confirmată și de discuțiile avute de Giers cu Brătianu și ministrul român al Afacerilor Străine (Djuvara).
- 92 M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru ad-interim al Afacerilor Străine al Rusiei 27.09.1910 S. Călătoria în România a secretarului german pentru Afaceri Străine (Kiderlen-Waechter). Primirea fastuoasă a acestuia. Încântarea românilor că fostul trimis german la București a preluat conducerea diplomației Germaniei (comparațiile cu Bülow, Aehrenthal și Gołuchowski).
- 93 M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru ad-interim al Afacerilor Străine al Rusiei 28.09.1910 S. Despre implicarea lui Giers, alături de trimisul italian în România (marchizul di Beccaria Incisa), în lichidarea consecințelor incidentului de pe vaporul „Împăratul Traian” din portul Pireu. Dorința comună a Rusiei și Italiei de a contribui la îmbunătățirea relațiilor româno-elene.
- 94 M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru ad-interim al Afacerilor Străine al Rusiei 10.10.1910 S. Așteptata venire la putere a conservatorilor conduși de P. P. Carp. Profilul politic al lui Carp și viitorul relațiilor ruso-române. Viitorul prim-ministru este un adept convins al alianței cu Germania și Austro-Ungaria. Impactul lui Carp asupra politicii externe va fi însă limitat, grație influenței pe care o are încă regele Carol I. Preferința pentru politica externă promovată de Brătianu.
- 95 M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către 11.10.1910 S. Brătianu este deranjat de atacurile la adresa României din presa bulgară. Acest lucru este în legătură cu zvonurile privind încheierea unei convenții militare între

- S. D. Sazonov, ministru ad-interim al Afacerilor Străine al Rusiei
- România și Turcia. Închiderea școlii românești de la Turtucaia. Posibila rechemare a trimisului bulgar din România (Hesapciev) și numirea în locul acestuia a lui Toșev, trimisul Bulgariei în Serbia. Franța poartă o parte de vină pentru înrăutățirea relațiilor româno-bulgare.
- 96** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru ad-interim al Afacerilor Străine al Rusiei 11.10.1910 S. Călătoria recentă a lui Kiderlen-Waechter în România. Criticile acestuia față de intenția României de a favoriza prin lege băncile și industria cu capital românesc.
- 97** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 11.11.1910 B. Încercările lui Brătianu de a reduce tensiunile din relațiile româno-bulgare, declanșate de zvonurile privind încheierea unei convenții militare între Turcia și România. Dezaprobarea de către Brătianu a intenției guvernului bulgar de a-l înlocui pe Hesapciev cu Toșev în funcția de trimis bulgar în România. Inspecțiile efectuate la școlile bulgare din București, Brăila și Constanța ca răspuns la închiderea școlii românești din Turtucaia. Suspiciunile autorităților bulgare față de lipsa de loialitate din partea etnicilor români din Turtucaia.
- 98** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 11.11.1910 B. Reacții în presa europeană la călătoria în străinătate a ministrului român al Afacerilor Străine, Djuvara. Este puțin probabil ca Djuvara să fi fost însărcinat cu misiuni secrete la Viena și Berlin. Giers consideră că Djuvara nu are anvergura politică și diplomatică necesară pentru îndeplinirea unor misiuni cu totul speciale.
- 99** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 11.11.1910 B. Eforturile lui Carol I de a crea o flotă maritimă puternică. Intențiile României în această direcție sunt încurajate de anumite uzine din străinătate. România nu are la dispoziție mijloacele financiare necesare pentru proiecte de anvergură în domeniul naval.
- 100** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 30.11.1910 B. Zvonurile privind existența între România și Austro-Ungaria a unor acorduri secrete. Discuțiile trimisului italian în România (marchizul di Beccaria Incisa) cu regele Carol I despre pretinsa convenție militară româno-turcă. Carol I



- a negat încheierea unei astfel de convenții. Regele consideră că relațiile ruso-române sunt foarte bune și apreciază acest fapt.
- 101** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 1.12.1910 B. Audiența trimisului italian în România (marchizul di Beccaria Incisa) la regele Carol I. Chestiunea privind posibilitatea reluării relațiilor diplomatice dintre România și Grecia. Problema școlilor și bisericilor grecești din România. Opoziția lui Carol I față de ideea acordării pentru acestea a unor privilegii speciale. Reconcilierea româno-elenă ar putea dăuna intereselor statelor slave din Balcani.
- 102** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 8.12.1910 B. Situația politică din România. Lupta dintre conservatori și conservatorii-democrați, în perspectiva alegerilor parlamentare și retragerea liberalilor de la guvernare. Încercarea regelui Carol I de a unifica cele două partide. Suferind eșec în această încercare, regele a decis să dea preferință conservatorilor lui Carp. Rusia ar putea beneficia de pe urma consolidării conservatorilor-democrați conduși de Take Ionescu.
- 103** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 8.12.1910 B. Reformele agrare inițiate de guvernul liberal au reprezentat o reacție la revoltele țărănești. Discursul ținut de Brătianu în Parlament în apărarea reformelor. Esența reformelor și reacția critică a conservatorilor.
- 104** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 9.12.1910 B. Chemarea probabilă la guvernare a conservatorilor. Guvernul urmează a fi format de către P. P. Carp, fără participarea conservatorilor-democrați ai lui Take Ionescu. Lista și caracterizarea posibililor miniștri.
- 105** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 3.01.1911 B. Trecerea de către guvernul Brătianu prin Parlament a Legii sanitare și a Legii privind drenarea terenurilor inundate de apele Dunării și Prutului. Semnificația acestor legi.
- 106** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei 5.01.1911 B. Introducerea pe ordinea de zi a ședinței Parlamentului, înainte de căderea guvernului liberal, a proiectului Legii privind impozitarea progresivă. Prezentarea proiectului de lege.

- |            |  |            |    |   |
|------------|--|------------|----|---|
| <b>107</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>S. D. Sazonov, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei | 5.01.1911  | B. | Guvernul Carp își începe activitatea în condiții complicate. Posibilitatea constituirii unei alianțe electorale între liberali și conservatorii-democrați. Conform practicilor electorale românești, partidul aflat la conducerea guvernului are cele mai mari șanse de a câștiga alegerile.                      |
| <b>108</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>S. D. Sazonov, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei | 5.01.1911  | B. | Prima recepție diplomatică la noul ministru al Afacerilor Străine (Măiorescu). Asigurări primite din partea lui Măiorescu privind dorința României de a avea relații bune cu Rusia. Acest lucru a fost cerut probabil de regele Carol I, în condițiile cunoscutei aversiuni a lui P. P. Carp față de lumea slavă. |
| <b>109</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>S. D. Sazonov, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei | 6.01.1911  | B. | Despre aflarea la București a ministrului Afacerilor Străine al Serbiei (Milovanović). În ciuda caracterului privat al vizitei, Milovanović s-a întâlnit cu regele Carol I și mai mulți oameni politici români. La aceste întâlniri s-a discutat și despre proiectul conectării căilor ferate române și sârbe.    |
| <b>110</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>S. D. Sazonov, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei | 20.01.1911 | B. | Despre proiectele mai vechi de încheiere între Turcia și România a unor convenții comerciale și consulare. Semnarea acestora a fost amânată de mai multe ori din cauza evenimentelor din Turcia. Partea turcă este interesată de reluarea negocierilor.   |
| <b>111</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>S. D. Sazonov, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei | 21.01.1911 | B. | Zvonul lansat de ziarul „Vossische Zeitung” despre descoperirea unei presupuse conspirații împotriva moștenitorului tronului austro-ungar (Franz Ferdinand), în timpul aflării acestuia în România. Dezmințirea guvernului român.   |
| <b>112</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>S. D. Sazonov, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei | 3.02.1911  | B. | Informații obținute de la trimisul sârb din România (Ristić) privind proiectul construirii unui pod de cale ferată peste Dunăre. Posibilitatea modificării convenției româno-sârbe din 1898. Serbia dorește ca podul să se construiască între Gruia și Radujevac.   |
| <b>113</b> | M. N. Giers, trimis<br>extraordinar și ministru<br>plenipotențiar al Rusiei<br>în România, către<br>S. D. Sazonov, ministru al<br>Afacerilor Străine al Rusiei | 3.02.1911  | B. | Declarația guvernului Greciei privind dorința de a relua relațiile diplomatice cu România. Guvernul României este dispus să dea curs aspirațiilor elene. Discuțiile lui Măiorescu despre acest subiect cu Giers și trimisul italian la București (marchizul di Beccaria Incisa).                                  |

Rapoarte diplomatice ruse din România (1909–1911)

- |            |   |            |    |  |
|------------|---|------------|----|--|
| <b>114</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 13.02.1911 | B. | Despre comandarea de către România la uzina Krupp a o sută douăzeci și opt de tunuri de campanie, modelul 1904, pentru unitățile de infanterie și a paisprezece tunuri, modelul 1908, pentru cavalerie. Noile tunuri urmează a fi livrate în cursul anului 1912.   |
| <b>115</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 18.02.1911 | B. | Ecourile publicării în ziarul „Le Figaro” a unui interviu cu P. P. Carp. Simpatiile lui Carp pentru Tripla Alianță. Declarațiile sale privitoare la cauza românilor transilvăneni au provocat nedumeriri chiar și în rândul conservatorilor.   |
| <b>116</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 19.02.1911 | B. | Alegerile parlamentare din România. Numărul relativ mare de deputați și senatori care vor fi aleși din partea opoziției poate fi considerat un fenomen rar pentru viața parlamentară din regat. Guvernul conservator continuă să fie slab și nepopular.  |
| <b>117</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 2.03.1911  | B. | Audiență la regele Carol I. Regele roagă să-i fie transmise țarului Nicolae II sentimentele de loialitate și prietenie cordială. Carol I este nemulțumit de agitația politică din țară. Nu este de acord cu unele propuneri ale conservatorilor în domeniul reformei agrare. Giers i-a declarat că Rusia este satisfăcută de faptul că deciziile majore de politică externă sunt luate în România de către rege. |
| <b>118</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 2.03.1911  | B. | Discuție cu ministrul Afacerilor Străine (Măiorescu) la recepția diplomatică. Măiorescu a declarat că politica externă este de competența exclusivă a regelui Carol I. Interviul acordat de Măiorescu ziarului „Neue Freie Presse”, în care ziaristul ar fi deformat sensul celor afirmate de el. Giers consideră că atât Carp cât și Măiorescu sunt susținători ai Triplei Alianțe.                             |
| <b>119</b> | A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei           | 17.03.1911 | B. | Deschiderea de către regele Carol I a sesiunii camerelor legislative. Conținutul Mesajului Tronului. Sunt preconizate măsuri prin care urmează a fi ameliorate condițiile de viață ale angajaților de la căile ferate, profesorilor din clasele primare și secundare, precum și ale țăranilor. Regele Carol I nu este de acord   |

- cu toate inițiativele guvernului condus de P. P. Carp. Partidele politice încearcă să implice Casa Regală în disputele politice.
- 120** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 17.03.1911 B. Pentru România, reluarea relațiilor diplomatice cu Grecia nu reprezintă o prioritate. Inițiativele de politică externă (inclusiv sprijinirea cuțovlahilor) sunt afectate puternic de slăbiciunile guvernului. Caracterizarea lui Alexandru Florescu, care ar putea fi numit trimis al României în Grecia.
- 121** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 17.03.1911 B. Pe planul politicii internaționale, adversarul principal al României este Bulgaria. Ca reacție la închiderea școlii românești din Turtucaia, guvernul român a luat măsuri împotriva școlilor bulgare din România. Au fost stabilite reglementări stricte privind traversarea frontierei de către muncitorii sezonieri bulgari.
- 122** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către K. E. Arghiropulo, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 23.03.1911 B. Despre incidentul de la Stambulul Vechi, în Delta Dunării, provocat de pescuitul ilegal practicat de pescarii ruși. Notă a ministrului român al Afacerilor Străine adresată Legației Rusiei de la București.
- 123** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 2.04.1911 B. Reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Grecia. Numirea lui Alexandru Florescu în calitate de trimis al României în Grecia. Ura față de greci, cu rădăcini în epoca fanariotă, este foarte puternică în România. Totuși, majoritatea oamenilor politici sunt de acord cu reluarea relațiilor diplomatice. Guvernul român apreciază în mod special rolul de intermediari asumat de către Rusia și Italia în negocierile româno-elene. Reluarea relațiilor dintre cele două țări reprezintă un lucru pozitiv și pentru Rusia.
- 124** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 2.04.1911 B. Guvernul P. P. Carp promovează o politică moderată în relația cu etnicii români din afara granițelor. Au fost reduse fondurile alocate școlilor și bisericilor din Macedonia. Tăierile de fonduri au provocat reacții negative la aromânii stabiliți în România.
- 125** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către 2.04.1911 B. Adoptarea de către Parlament a mai multor proiecte de lege în domeniul social și fiscal. A fost aprobat și bugetul.

- A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei
- Prin corupere și promisiuni, guvernul reușește să câștige încă destui susținători. Din toamnă acesta se va confrunta însă cu foarte multe dificultăți.
- 126** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 2.04.1911 B. Activitatea coloniei albaneze din București. Constituirea în 1908 a Societății „Bashkimi”, care susține revoltele albanezilor din Imperiul otoman. Ambițiile politice ale lui Albert Ghica, care își dorește să obțină tronul albanez.
- 127** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 9.04.1911 B. Negocierile româno-sârbe privind construirea podului de cale ferată peste Dunăre. Guvernul român ar fi dispus să accepte modificarea convenției româno-sârbe privind conectarea căilor ferate din cele două țări, cu condiția încheierii negocierilor dintre Serbia și Turcia privind calea ferată adriatică.
- 128** A. I. Lâsakovskii, secretar al Legației Rusiei la București, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 9.04.1911 B. Discuție cu ministrul român al Afacerilor Străine (Măiorescu) despre reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Grecia. Accentuarea de către Măiorescu a rolului benefic pe care l-au jucat Rusia și Italia în aplanarea incidentului de la Pireu și în restabilirea relațiilor diplomatice. România speră că raporturile dintre Patriarhia Ecumenică și guvernul elen se vor îmbunătăți și se așteaptă la o implicare a Rusiei în negocieri.
- 129** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 14.05.1911 B. Audiență privată la regele Carol I. Împărtășirea de către Carol I a sentimentului de mândrie față de modul în care se dezvoltă România. O dovadă în acest sens este modernizarea portului Constanța și creșterea rapidă a numărului navelor comerciale. România urmărește creșterea rolului în comerțul dunărean și deschiderea de noi rute maritime de pasageri. Se constată și creșterea importanței navelor românești pentru transportul pe Prut. Acest aspect reprezintă un motiv de îngrijorare pentru Rusia.
- 130** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 14.05.1911 B. Călătoria reginei Elisabeta în Bulgaria, la Euxinograd, pentru a face o vizită de răspuns reginei Bulgariei, Eleonora. Carol I nu știe dacă țarul Ferdinand va fi prezent la întâlnire. Este mulțumit de preluarea guvernului Bulgariei de către Ivan E. Gheșov, despre care are o părere foarte bună.

- |            |  |            |    |  |
|------------|--|------------|----|--|
| <b>131</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 12.06.1911 | B. | Despre primirea extrem de cordială oferită în România comisiei secției din Odesa a Societății Militar-Istorice ruse, conduse de generalul Romanenko. Unul dintre scopurile vizitei acestei comisii este alegerea locului de amplasare a monumentului dedicat lui Suvorov. După vizita comisiei respective, a urmat călătoria în România a unui grup de cursanți ai Primului Corp de Cadeți din Sankt Petersburg. Ambele evenimente reprezintă manifestări de simpatie din partea cercurilor militare române față de armata rusă. |
| <b>132</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 5.07.1911  | S. | Conflictul dintre Mitropolitul primat Atanasie și episcopul de Roman, Gherasim. Implicarea guvernului în conflictul respectiv. Judecata Sfântului Sinod. Cererea de demisie depusă de către Mitropolitul primat. Disputa va încuraja partidele politice în tentația de a subordona înalții ierarhi ai Bisericii propriilor interese.   |
| <b>133</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 6.07.1911  | S. | Guvernul român a aflat despre faptul că albanezii din București au început să cumpere puști, pe care le trimit în Albania. Puștile erau procurate din depozitele a două regimente dislocate în București.  |
| <b>134</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 6.07.1911  | S. | Sosirea la București a mareșalului japonez Nogi. Opinia publică din România este măgulită de trecerea acestuia prin România. Onorurile acordate lui Nogi de către armata română.   |
| <b>135</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 13.07.1911 | S. | Trecerea prin Parlament a unei legi prin care sunt scutiți de impozite proprietarii de terenuri cu o suprafață de până la șase hectare. Intenția guvernului Carp de a adopta o lege privind răscumpărarea de către stat a moșiilor fără moștenitori. Aceste suprafețe vor putea fi folosite la împroprietărirea țăranilor. Obiectivul guvernului este de a crea o clasă de proprietari de pământ de mărime medie.  |
| <b>136</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei  | 13.07.1911 | S. | Discutarea situației din Peninsula Balcanică cu ministrul român al Afacerilor Străine (Mairescu). În statele slave din Balcani   |

- în România, către  
A. A. Neratov, adjunct  
al ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei
- crește neîncrederea în Austro-Ungaria.  
România nu are nicio înțelegere secretă  
cu Turcia. Maiorescu nu înțelege care  
este sensul tulburărilor din Balcani.  
România va reacționa doar dacă la sud  
de Dunăre se vor produce schimbări  
majore. Giers menționează că atât Carp  
cât și Maiorescu s-au remarcat mereu  
prin tendințe austrofile.
- 137** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
A. A. Neratov, adjunct  
al ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 16.07.1911 S. Organizarea la sfârșitul lunii sep-  
tembrie a anului în curs, în nordul  
Moldovei, a unor manevre militare de  
amplare. După manevre, familia regală  
va merge la Iași pentru a participa la  
festivitățile organizate de către Universi-  
tatea din Iași. Giers sugerează trimiterea  
cu această ocazie la Iași a unei delegații,  
conduse de guvernatorul Basarabiei.
- 138** M. N. Giers, trimis  
extraordinar și ministru  
plenipotențiar al Rusiei  
în România, către  
A. A. Neratov, adjunct  
al ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 16.07.1911 S. Situația politică din România. Raportul  
de forțe în tabăra conservatorilor. Lipsa  
de coeziune a guvernului conservator.  
Atacurile guvernului asupra unor afaceri  
aparținând liberalilor. Cazul Societății de  
Tramvaie din București. Încercarea guver-  
nului de a modifica statutele acestei  
societăți; reacția liberalilor.
- 139** A. I. Lâsakovskii, secretar  
al Legației Rusiei la  
București, către  
A. A. Neratov, adjunct  
al ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 4.08.1911 S. Îngrijorările României privind stabi-  
litatea politică din Turcia; situația guver-  
nului Junilor Turci. Eventualele schimbări  
majore în Turcia ar putea afecta *status-  
quo*-ul din Balcani, pe care România  
dorește să-l păstreze. Este posibil ca  
revoltele albanezilor să conducă la  
crearea în timp a unei „autonomii  
albaneze”.
- 140** A. I. Lâsakovskii, secretar  
al Legației Rusiei la  
București, către  
A. A. Neratov, adjunct  
al ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 21.08.1911 B. Atitudinea rezervată a României față de  
proiectul căii ferate adriatice. Situația  
politică incertă din Turcia afectează  
perspectivele realizării proiectului, inclusiv  
conectarea căilor ferate române cu cele  
sârbe.
- 141** A. I. Lâsakovskii, secretar  
al Legației Rusiei la  
București, către  
A. A. Neratov, adjunct  
al ministrului Afacerilor  
Străine al Rusiei 21.08.1911 B. Trecerea prin România a prințului Yusuf  
Izzeddin, moștenitor al tronului otoman.  
Din cauza situației politice din Turcia,  
România nu pare a fi dispusă să accepte  
o înțelegere politică cuprinzătoare cu  
Imperiul otoman. Maiorescu contrazice  
zvonurile potrivit cărora ar fi avut loc un  
schimb de telegrame între el și marele  
vizir.

- |            |  |            |    |   |
|------------|--|------------|----|---|
| <b>142</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 26.09.1911 | S. | Conflictul dintre Turcia și Italia în Tripolitania a provocat în cercurile guvernamentale din România o stare de nedumerire și nemulțumire față de Italia. Se consideră că acest conflict va afecta <i>status-quo</i> -ul din Balcani, inclusiv prin creșterea importanței Bulgariei. Clasa politică românească este dominată de un sentiment de invidie față de Bulgaria. Regele Carol I este informat cu regularitate de către Kiderlen-Waechter privitor la conflictul italo-turc. |
| <b>143</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 27.09.1911 | S. | Știrile despre decernarea ordinului românesc al regelui de gradul I sultanului otoman au provocat îngrijorarea trimișilor sârb și bulgar în România. Maiorescu le-a declarat acestora că decernarea ordinului nu are nicio legătură cu războiul italo-turc.   |
| <b>144</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 27.09.1911 | S. | Sosirea la Constanța a unei escadre ruse. Aceasta a fost întâmpinată de către Ferdinand, moștenitorul tronului. În onoarea ofițerilor ruși a fost organizat un banchet. Delegația a fost primită la Sinaia de către regele Carol I. Impresia generală a fost pozitivă.  |
| <b>145</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 27.09.1911 | S. | Situația politică din România. Relația regelui Carol I cu partidele politice. Încercarea unei reconcilierii între conservatori și conservatorii-democrați.  |
| <b>146</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 28.09.1911 | S. | Chestiunea moșiilor din Basarabia aparținând spitalului Sf. Spiridon din Iași. Dorința guvernului rus de a le răscumpara. Giers consideră că, din rațiuni politice, Rusia ar trebui să fie de acord cu suma de șapte milioane franci avansată în discuții de către ministrul Afacerilor Străine român.  |
| <b>147</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 26.10.1911 | S. | Negocierile de reconciliere purtate de conservatori și conservatorii-democrați au fost întrerupte din cauza condițiilor puse de Take Ionescu. Conservatorii-democrați poartă discuții cu liberalii, atacându-i pe conservatori. Punctul comun de atac îl reprezintă chestiunea Societății de Tramvaie din București. Indiferent de raportul de forțe dintre   |



- partide, decizia privind formarea viitorului guvern va aparține regelui Carol I.
- 148** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 27.10.1911 S. În cazul în care disensiunile dintre conservatori și conservatorii-democrați vor fi depășite, Take Ionescu ar putea fi de acord cu intrarea în guvern, ocupând funcția de ministru al Afacerilor Străine. Fiind cel mai talentat om politic din România, prin personalitatea sa, Ionescu va domina guvernul. El ar putea oferi mai multe garanții de independență față de Tripla Alianță decât Carp.
- 149** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 27.10.1911 S. Despre transferarea în Rusia a osemintelor generalului aghiotant Schilder, decedat în 1853 în Valahia și înmormântat la Călărași. Primirea deosebită de care s-a bucurat în România delegația militară rusă însărcinată cu transportarea osemintelor.
- 150** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 8.11.1911 S. Atenția cu care autoritățile române urmăresc evoluția evenimentelor din Tripolitania. Informații contradictorii care sosesc de la Berlin și Viena.
- 151** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 8.11.1911 S. Recepția oficială de la Ministerul Afacerilor Străine al României. Trimisul italian în România (Carlo Fasciotti) este deranjat de tonul adoptat de presa românească în chestiunea conflictului italo-turc. Aprecierile lui P. P. Carp și T. Maiorescu.
- 152** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 8.11.1911 S. Discuții cu T. Maiorescu privitoare la situația din Peninsula Balcanică. Călătoria la Constantinopol a însărcinatului român cu afaceri de la Sofia (C. Langa-Rășcanu) pentru a înmâna ministrului Afacerilor Străine al Turciei (Mustafa Asım Bey), din partea trimisului italian de la Sofia (Alessandro de Bosdari), un plic cu informații secrete.
- 153** M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei 24.11.1911 B. Guvernul român urmărește cu îngrijorare evoluția conflictului italo-turc. Maiorescu crede că, în cazul în care acesta nu se va încheia până în primăvară, va fi greu să se mențină pacea în Peninsula Balcanică. Regele Carol I consideră că războiul nu poate fi încheiat fără o mediere din partea Marilor Puteri.

- |            |  |            |    |  |
|------------|--|------------|----|--|
| <b>154</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 24.11.1911 | B. | Numirea neașteptată a generalului Averescu în funcția de șef al Statului Major General. Averescu este cel mai important general român. Desemnarea s-a făcut la insistențele regelui Carol I și este legată de intențiile României de a se pregăti pentru eventualele complicații din Peninsula Balcanică.  |
| <b>155</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către A. A. Neratov, adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei | 25.11.1911 | B. | Reacțiile presei românești la războiul italo-turc. Impactul analizelor critice la adresa Italiei din ziarele românești asupra relațiilor italo-române. Semnalele de nemulțumire transmise de Italia produc o impresie puternică în România. Punctul de vedere al regelui Carol I asupra greșelilor comise de Italia. Carol I își fundamentează opiniile pe informațiile primite de la Kiderlen-Waechter. |
| <b>156</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei            | 8.12.1911  | B. | Viața politică din România. Reluarea sesiunilor camerelor legislative. Refuzul partidelor de opoziție de a participa la discutarea adresei de răspuns la Mesajul Tronului. Interpelarea depusă de opoziție privind acțiunile guvernului față de Societatea de Tramvaie din București. Partidele de opoziție intenționează să demisioneze în bloc din Parlament.  |
| <b>157</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei            | 8.12.1911  | B. | Caracterizarea partidului liberal din România, preocupat de acapararea afacerilor financiare și industriale din țară. Implicarea membrilor săi în diverse afaceri profitabile este explicată de acest partid prin dorința de a sprijini capitalul național. Cazul Societății de Tramvaie din București și impactul său asupra vieții politice din România.   |
| <b>158</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei            | 9.12.1911  | B. | Zvonurile privind rugămintea adresată de către țarul bulgar ministrului Afacerilor Străine al Austro-Ungariei de a media îmbunătățirea relațiilor româno-bulgare. Acest lucru a fost dezmințit de către prințul Fürstenberg, trimisul Austro-Ungariei în România. Maiorescu crede că nu este necesară intervenția Austro-Ungariei.   |
| <b>159</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către  | 9.12.1911  | B. | Maiorescu afirmă că guvernul român a cheltuit în decursul unui an circa treizeci și opt de milioane de franci pentru a satisface solicitările urgente ale armatei.   |

- |            |   |            |    |  |
|------------|---|------------|----|--|
|            | S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei   |            |    | Potrivit unor informații, guvernul a plasat o nouă comandă de armament. Se colectează date despre Bulgaria. Zvonurile privind luarea unor măsuri speciale în districtul militar Iași nu s-au confirmat.  |
| <b>160</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 22.12.1911 | B. | Guvernul român se teme în continuare de impactul conflictului italo-turc asupra situației din Peninsula Balcanică. Corespondența regelui Carol I cu Kiderlen-Waechter. Analizele acestuia sunt apreciate foarte mult de către regele României. |
| <b>161</b> | M. N. Giers, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, către S. D. Sazonov, ministru al Afacerilor Străine al Rusiei | 22.12.1911 | B. | Pregătirile României pentru posibile complicații externe. Procurarea unor hărți detaliate ale Bulgariei. România este îngrijorată de o eventuală modificare a <i>status-quo</i> -ului în Balcani.  |

#### Abrevieri

- B. – București  
 S. – Sinaia  
 st.v. – stil vechi  
 Loc. – localitatea

## СПИСОК ДОКУМЕНТОВ

№г.	Отправитель и адресат	Дата ст.с.	Место	Содержание
1	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	5.01.1909	Б.	Уход Д. Стурдзы из политической жизни по причине плохого состояния здоровья. Биография и политический портрет Д. Стурдзы. Его страх перед Россией ослабел в последние годы.
2	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	5.01.1909	Б.	Назначение Иона И. К. Брэтиану председателем Совета министров. Недовольство оппозиции поспешностью, с которой король заменил Стурдзу на Брэтиану. Существование двух лагерей в рядах либералов.
3	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	8.01.1909	Б.	Беседа с Брэтиану о политическом наследии его отца (И. К. Брэтиану) и румынско-русских отношениях. Политическая деятельность бессарабской эмиграции в Румынии. Роль Константина Стере.
4	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	8.01.1909	Б.	Аудиенция у короля Карла I. Вопросы навигации торговых судов по Дунаю и отношений Румынии с Австро-Венгрией. Беседы по этому вопросу между Д. Стурдзой и бароном Эренталем. Карл I не согласен с позицией Австро-Венгрии.
5	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	3.02.1909	Б.	Празднование 50-летия объединения румынских Княжеств. Речь короля Карла I на праздничном банкете. Чествование личности Александру Иоана Кузы. Отражение события в румынской прессе.
6	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России	6.02.1909	Б.	О беседах короля Карла I с иностранными дипломатами на балу, организованном в королевском дворце. Позиция

	в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому			Карла I в связи с кризисом на Балканском полуострове и румыно-болгарскими отношениями. Реакция болгарского дипломатического представителя Хесапчиева.
7	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	17.02.1909	Б.	О встрече с Брэтиану. Обсуждение Брэтиану политической ситуации на Балканском полуострове с сербским посланником Ристичем. Озабоченность, выраженная Брэтиану в связи с возрастающей ролью Болгарии в балканских делах и перспективами румыно-болгарских отношений.
8	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	18.02.1909	Б.	Торговые отношения между Румынией и Австро-Венгрией, спорный вопрос, связанный с экспортом мяса из Румынии в Австро-Венгрию. Намерения Брэтиану разорвать торговую конвенцию с Австро-Венгрией в случае, если австро-венгерские власти не примут румынские требования.
9	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	18.02.1909	Б.	Беседа с Брэтиану относительно возможностей переселения в Россию части старообрядцев (русских липован) из Добруджи. О намерениях Румынии стимулировать колонизацию Добруджи путем переселения в этот край крестьян из других частей Королевства с выплатой возможных компенсаций русским липованам, перемещенным в Россию.
10	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	3.03.1909	Б.	Об отклике на визит в Румынию болгарского князя Фердинанда. Стремление Брэтиану иметь хорошие отношения с Болгарией. Возражения Румынии в связи с идеей строительства моста через Дунай на румынско-болгарской границе.
11	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому	5.03.1909	Б.	Беседа с Брэтиану относительно возможного исключения дунайского вопроса из программы предложенной Россией международной конференции в связи с ситуацией на Балканском полуострове. Позиция Брэтиану в отношении предложений России.
12	М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии,	5.03.1909	Б.	Переговоры Румынии с Австро-Венгрией относительно заключения новой торговой конвенции между двумя странами. Положение на Балканах и

- |    |  |            |    |  |
|----|--|------------|----|--|
|    | министру иностранных дел России,<br>А. П. Извольскому  |            |    | желание Австро-Венгрии не провоцировать торговый конфликт с Румынией.  |
| 13 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>А. П. Извольскому | 5.03.1909  | Б. | Позиция Румынии в отношении кризиса на Балканском полуострове. Обсуждение на встрече с Брэтиану балканского вопроса, особенно отношений Австро-Венгрии с Сербией.  |
| 14 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>А. П. Извольскому | 5.03.1909  | Б. | Правительственный кризис в Румынии, вызванный желанием Брэтиану удалить из правительства военного министра Авереску. Формирование нового правительства. Характеристика Авереску.   |
| 15 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>А. П. Извольскому | 17.03.1909 | Б. | Доверительная беседа с Брэтиану, вызванная встречей А. П. Извольского с Г. Росетти-Солеску, румынским посланником в России, на которой обсуждались положение на Балканах и позиция Румынии. Осторожность Брэтиану в подходе к балканскому кризису и отношение румынских политических партий и общественного мнения к России. |
| 16 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>А. П. Извольскому | 2.04.1909  | Б. | Король Карл I отмечает своё 70-летие. Отмена поездки в Румынию принца Эйтеля Фридриха Прусского и организация визита германского наследного принца Фридриха Вильгельма. Значение этого визита для расширения германского влияния в Румынии.  |
| 17 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>А. П. Извольскому | 2.04.1909  | Б. | Закрытие сессии законодательных палат на фоне разногласий в рядах либералов и раскола консерваторов.   |
| 18 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>А. П. Извольскому | 13.04.1909 | Б. | Присвоение германским императором Карлу I звания фельдмаршала прусской армии. Официальная аудиенция, данная Карлом I наследному принцу Германии Фридриху Вильгельму.   |

- |    |   |            |    |   |
|----|---|------------|----|---|
| 19 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 13.04.1909 | Б. | О возможности посещения Румынии австро-венгерским эрцгерцогом Францем Фердинандом и о неудовлетворительном состоянии здоровья короля Карла I. Рассматривается вопрос о поездке короля Румынии в Карлсбад на лечение с остановкой в Вене для встречи с императором Францем Иосифом.  |
| 20 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 14.04.1909 | Б. | Об обмене телеграммами между королем Карлом I и болгарским царём Фердинандом, а также между Брэтиану и премьер-министром Болгарии в связи с признанием Румынией независимости Болгарии. Брэтиану стремится устранить любые сомнения относительно желания Румынии иметь хорошие отношения с Болгарией.   |
| 21 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 14.04.1909 | Б. | Стремление Болгарии прояснить позицию Румынии в случае болгарского конфликта с Османской империей. Беседа с болгарским дипломатическим представителем в Бухаресте Хесапчиевым и болгарским военным атташе Станчевым. Гирс полагает, что Румыния предпочтет иметь хорошие отношения с Болгарией до того момента, пока равновесие между двумя странами не будет нарушено. |
| 22 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 15.04.1909 | Б. | О влиянии визита в Бухарест наследника престола Германской империи Фридриха Вильгельма на общественное мнение в Румынии. Рост уверенности румынского политического класса в способности Румынии играть важную роль в международных отношениях. Обеспокоенность Германии и Австро-Венгрии в связи с усилением независимости Румынии от них.                              |
| 23 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, Н. В. Чарыкову | 30.04.1909 | Б. | Брэтиану сталкивается с трудностями при формировании правительства, из-за разногласий с королём Карлом I относительно кандидатов на вакантные должности. Брэтиану хочет привлечь прогрессивных членов либеральной партии, в то время как король предпочитает более умеренные элементы. Возможность включения в правительство Константина Стере. Заверения,              |

- выраженные Брэтиану, в том, что он воздержится от любых действий, которые могут нанести ущерб румынско-российским отношениям.
- 24** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, Н. В. Чарыкову 12.05.1909 Б. Аудиенция германского посла в Румынии Кидерлен-Вехтера у короля Карла I. Вручение прусского ордена Черного орла принцу Карлу, сыну наследного принца Румынии. Популярность молодого принца Карла в Румынии.
- 25** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, Н. В. Чарыкову 12.05.1909 Б. Ожидаемый визит в Румынию наследника австро-венгерского престола эрцгерцога Франца Фердинанда может состояться примерно 14/27 июня 1909 года. Намерение Австро-Венгрии вручить орден Золотого руна румынскому наследному принцу Фердинанду.
- 26** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 29.05.1909 Б. Беседа с Брэтиану. Обеспокоенность Румынии по поводу положения куцовлахов в Македонии на фоне напряженных отношений Румынии с Грецией и Вселенским Патриархатом. Желание Румынии вывести Вселенский Патриархат из-под политического влияния греков.
- 27** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 29.05.1909 Б. Разрыв дипломатических отношений между Румынией и Грецией, вызванный делом о наследстве Заппы. Попытки Греции заручиться поддержкой России в разрешении спора в суде.
- 28** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 29.05.1909 Б. Приглашение, направленное Италией Румынии относительно участия в Туринской и Римской выставках 1911 г. Наличие у Италии и Румынии сходных интересов в отношениях с Австро-Венгрией. Единственная забота Брэтиану – это осуществление национальных интересов Румынии.
- 29** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 25.06.1909 Б. Отказ румынских врачей участвовать в международном конгрессе в Будапеште из-за дискриминации, которой подвергаются румыны в Венгрии.



- |           |   |            |    |   |
|-----------|---|------------|----|---|
| <b>30</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 25.06.1909 | Б. | Об ожидаемом прибытии в Синаю 27 июня 1909 года наследника австро-венгерского престола Франца Фердинанда и его морганатической супруги светлейшей герцогини Гогенберг. Король Карл высоко ценит поддержку Францем Фердинандом требований национальных меньшинств Австро-Венгрии. Гирс ожидает, что австро-венгерская делегация будет принята с особой симпатией.            |
| <b>31</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 6.07.1909  | С. | Четырехдневное пребывание в Синае эрцгерцога Франца Фердинанда и его морганатической супруги светлейшей герцогини Гогенберг. Об их особом приеме, благодаря всеобщей симпатии, которой они пользуются в глазах общественного мнения и в политических кругах Румынии. Враждебная реакция венгерской прессы.  |
| <b>32</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 6.07.1909  | С. | Впечатления, сложившиеся от бесед с Брэтиану о тех визитах, которые намеревается совершить к главам некоторых великих держав царь Николай II. Высказанное Брэтиану пожелание об организации визита в Румынию некоторых членов российской императорской семьи. Среди упомянутых возможностей – остановка царя Николая II в румынском порту. Гирс поддерживает эту идею.      |
| <b>33</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 8.07.1909  | С. | Аудиенция у короля Карла I. Впечатления короля Румынии от визита наследного принца Австро-Венгрии. Карл I полагает, что после вступления на престол Франц Фердинанд столкнется с сильным противодействием со стороны венгерской элиты. Мнение румынского короля о политической ситуации в Австро-Венгрии и Германии, а также о будущих отношениях Румынии с этими странами. |
| <b>34</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому                    | 30.07.1909 | С. | О маршруте путешествия царя Николая II в Италию, которое он намеревается совершить осенью. Король Карл I был бы рад, если бы царь посетил и Румынию. О постепенном изменении внешней политики королевства, вызванном кризисом на Балканах и положением румын в Австро-Венгрии. В этом контексте может произойти сближение с Россией.  |

- |           |   |            |    |  |
|-----------|---|------------|----|--|
| <b>35</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому                    | 30.07.1909 | С. | Визит в Румынию командующего XII австрийского армейского корпуса. Прием генерала Гаудернака королем Карлом I. Влияние анти-венгерской пропаганды в Румынии на холодный прием, оказанный австро-венгерской военной делегации. Ухудшение отношений Румынии с Венгрией.   |
| <b>36</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову              | 17.08.1909 | С. | Восприятие внешней политики Румынии румынским общественным мнением. Реакция на визиты Брэтиану в Вену, Берлин и встречу с королем Англии в Мариенбаде. Положение правительства Брэтиану и использование им зарубежных поездок для укрепления своих позиций.  |
| <b>37</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову              | 27.08.1909 | С. | Отмена королем Карлом I заграничной поездки, в ходе которой ему должен был дать аудиенцию в Вене император Франц Иосиф. Среди возможных причин можно назвать дискриминацию румын в Венгрии и отказ Австро-Венгрии обсуждать сложившееся положение.   |
| <b>38</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову              | 27.08.1909 | С. | О чаяниях румынского общественного мнения и части политиков относительно воссоединения с Румынией территорий Австро-Венгрии и России, населенных румынами. Отсрочка проведения в Яссах. международного съезда студентов из-за разногласий организаторов с политическими и интеллектуальными кругами националистического толка. |
| <b>39</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 6.09.1909  | С. | Ожидаемый приезд в Румынию делегации одесского отдела Императорского Военно-исторического общества. Гирс считает, что этой поездке не следует придавать политический характер.   |
| <b>40</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 6.09.1909  | С. | О впечатлениях Брэтиану от зарубежной поездки, в ходе которой он встретился с королем Англии, новым канцлером Германии и министром иностранных дел Австро-Венгрии и подробно обсудил с ними положение на Балканах.   |

- |    |   |            |    |  |
|----|---|------------|----|--|
| 41 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 16.09.1909 | С. | Новые подробности об отмене заграничной поездки короля Карла I. Реакция Австро-Венгрии на отмену поездки. Гирс полагает, что отмена была вызвана как личными причинами (преклонный возраст и состояние здоровья Карла I), так и политическими факторами (положение румын в Венгрии).   |
| 42 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 3.10.1909  | Б. | Подробности поездки в Румынию делегации одесского отдела Императорского Военно-исторического общества во главе с бароном Каульбарсом. Выражение Карлом I и Брэтиану чувств симпатии и дружбы к России. Атмосфера встреч демонстрирует постепенное дистанцирование Румынии от Австро-Венгрии. Положительная роль Брэтиану.  |
| 43 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 3.10.1909  | Б. | Характеристика принца Карла, сына наследного принца Румынии Фердинанда, по случаю его 16-летия. Для своих лет юный принц очень развит и имеет хорошее образование, полученное под руководством короля Карла I. О возможном зачислении юного принца в списки российского Вологодского полка, шефом которого состоит румынский король.   |
| 44 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 6.10.1909  | Б. | О соглашении между Румынией и Болгарией об установлении границы по Дунаю. Деятельность совместной румынско-болгарской комиссии по установлению принадлежности Дунайских островов. Вопрос соединения румынских и болгарских железных дорог. Болгары считают, что Румыния откажется от сооружения железнодорожного моста через Дунай на румынско-сербской границе в случае строительства моста на румынско-болгарской границе. |
| 45 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 6.10.1909  | Б. | О поездке в Румынию французской научной делегации. Рост франкофильских настроений. Перспективы французских инвестиций в банковский сектор Румынии.   |

- |           |   |            |    |  |
|-----------|---|------------|----|--|
| <b>46</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 7.10.1909  | Б. | Встреча с Брэтиану. Румыния в принципе согласилась бы на соединение своих железнодорожных путей с болгарскими и сербскими. Могут возникнуть только проблемы финансового характера.   |
| <b>47</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 15.10.1909 | Б. | Завершение работы румынско-болгарской совместной комиссии по вопросам демаркации границы по Дунаю. Ожидается также предложение совместной комиссии по определению места строительства железнодорожного моста через Дунай. Брэтиану заинтересован в установлении дружественных отношений между Румынией и Болгарией. Однако его беспокоят личные амбиции царя Фердинанда. |
| <b>48</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 29.10.1909 | Б. | О протестах, организованных во многих городах Румынии вследствие выдворения социалиста Христиана Раковского, который хорошо известен в России, особенно своей поддержкой мятежа на броненосце «Князь Потёмкин».  |
| <b>49</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 29.10.1909 | Б. | О политической ситуации в Румынии. Концентрация власти в руках Брэтиану и соотношение сил между левым и умеренным крылом либеральной партии. Отсрочка включения в состав правительства Константина Стере.  |
| <b>50</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 12.11.1909 | Б. | Реорганизация правительства Брэтиану. Министр иностранных дел Александру Джуvara воспринимается как очень хорошо подготовленный и положительно относящийся к установлению более тесных отношений с Россией.  |
| <b>51</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 13.11.1909 | Б. | Доверительная беседа с Брэтиану. Состояние переговоров с Сербией о строительстве железнодорожного моста через Дунай. Аспекты румынско-сербских торговых связей.  |
| <b>52</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и  | 9.12.1909  | Б. | Дебаты в парламенте по поводу внешней политики Румынии. По   |

- |    |   |            |    |   |
|----|---|------------|----|---|
|    | полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому                                      |            |    | мнению П. П. Карпа, главной целью внешней политики страны должно стать противодействие славянскому экспансионизму, особенно посредством союза с Германией и Австро-Венгрией. В противовес этой позиции Брэтиану настаивает на более сбалансированной внешней политике и, соответственно, на хороших отношениях со всеми великими державами. |
| 53 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 9.12.1909  | Б. | О покушении на Брэтиану. Арест покушавшегося – рабочего-синдикалиста. Отклик на это преступление в рядах общественного мнения.  |
| 54 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 22.12.1909 | Б. | Назначение М. Ферекиде министром внутренних дел. Положение внутри либеральной партии.   |
| 55 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 23.12.1909 | Б. | Визит в Румынию турецкого министра финансов Джавид-бея. Его приезд в Бухарест имел и важное политическое значение, хотя и было заявлено, что визит носит лишь частный характер.   |
| 56 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 20.01.1910 | Б. | Об определенных тенденциях к отдалению Румынии от Германии и Австро-Венгрии, что проявилось в банковской и промышленной сфере, особенно в создании сети местных румынских банков. По мнению Гирса, наступил подходящий момент для проникновения российских банков в Румынию.  |
| 57 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 21.01.1910 | Б. | Поездка Брэтиану в Италию для восстановления здоровья. Из бесед, которые он имел с министром иностранных дел Италии, у него сложилось убеждение, что внешняя политика Румынии находится в полном согласии с внешней политикой Италии. По пути в Румынию Брэтиану  |

- остановился в Вене, где беседовал с императором Францем Иосифом и министром иностранных дел Австро-Венгрии Эренталем.
- 58** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 4.02.1910 Б. Создание в Румынии социал-демократической партии по инициативе Христиана Раковского. Программа партии была разработана, следуя примеру социал-демократических партий Европы. О нападках оппозиции на правительство Брэтиану.
- 59** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 19.02.1910 Б. Продление сессии законодательных палат. Парламент вряд ли сможет вовремя рассмотреть закон о реформе Кассационного суда и принять государственный бюджет. Конфликты в консервативном лагере и неопределённость относительно проведения предстоящих парламентских выборов.
- 60** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 19.02.1910 Б. Об откликах в Румынии на поездку в Россию болгарской царской четы. Распространение слухов о том, что Россия подарила Болгарии несколько военных кораблей. Король Карл I и Брэтиану убеждены, что Россия преподаст болгарскому царю наилучшие советы относительно сохранения мира на Балканах.
- 61** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 4.03.1910 Б. Ход переговоров между Румынией и Сербией о строительстве железнодорожного моста через Дунай. Возможно, этот вопрос будет обсуждаться в ходе ожидаемой поездки короля Сербии в Россию. Сравнение с проектом соединения румынской и болгарской железных дорог на Дунае.
- 62** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 5.03.1910 Б. О возможном возобновлении румынско-турецких переговоров относительно заключения торговой и консульской конвенций, а также соглашения относительно судьбы мусульманской недвижимости, оставшейся в Добрудже после переселения мусульман в Османскую империю.
- 63** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, 17.03.1910 Б. Частная аудиенция у короля Румынии. Карл I благосклонно отнесся к визиту болгарской царской четы в Константинополь. Он считает, что положение

- министру иностранных дел России,  
А. П. Извольскому
- 64 М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 17.03.1910 Б. царя Фердинанда не очень безопасно. Его беспокоят интриги болгарских социалистов, которые влияют и на политическую жизнь Румынии. В отношениях с Болгарией Румыния будет также учитывать ее позицию, касающуюся социалиста Раковского. В Румынии обеспокоены возможными будущими претензиями Болгарии на Добруджу.
- 65 М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 19.03.1910 Б. Общественное мнение и политики Румынии с интересом следят за событиями в Венгрии в контексте положения трансильванских румын. Король Карл I считает, что премьер-министр Венгрии Куэн-Хедервари благожелательно относится к национальным меньшинствам страны. Он приветствует участие румын в парламентских выборах в Венгрии.
- 66 М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 19.03.1910 Б. Интерес политиков Румынии к судьбе румын Венгрии возник относительно недавно. Он проявился в тот период, когда на духовную жизнь Румынии начали влиять румыны из Трансильвании и Буковины, находящиеся на более высокой ступени культурного развития, чем их соотечественники в Королевстве. Влияние румын из Австро-Венгрии имеет и отрицательные последствия, например усиление влияния католицизма.
- 67 М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 19.03.1910 Б. Частная аудиенция у короля Карла I. Он намерен направить в Цетине представительную делегацию во главе с военным министром Крэйничану для участия в мероприятиях, посвященных пятидесятилетию правления князя Николая Черногорского. Карл I питает к нему чувство искренней привязанности.
- 67 М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому 19.03.1910 Б. Об ожидаемой реформе военного министерства Румынии. Учреждается новая должность — генерального инспектора войск. На этот пост будет назначен наследный принц Фердинанд. Все это делается с целью подготовки наследного принца к будущим обязанностям, которые ему придется исполнять в качестве короля.

- |           |   |            |    |  |
|-----------|---|------------|----|--|
| <b>68</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 1.04.1910  | Б. | Разрыв дипломатических отношений между Грецией и Румынией привел к введению румынскими властями ограничений в отношении греческих торговых судов. Реакция греческих властей на желание Румынской навигационной компании использовать греческий порт Пирей и отклик на неё в Румынии. Посредническая роль российской миссии в Бухаресте в разрешении этих конфликтов.   |
| <b>69</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 1.04.1910  | Б. | О поддержке Католической архиепархией Бухареста католической пропаганды в Румынии. Резкая реакция румынской прессы и политиков на заявление апостольского протонотария в Бухаресте, Бо, по поводу предполагаемого обращения в католицизм перед смертью митрополита Унговлахийского Калиника Миклеску.  |
| <b>70</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 2.04.1910  | Б. | Заявление апостольского протонотария в Бухаресте и сложное положение короля Карла I. В сложившейся ситуации правительство, поощрённое королем, примет решение о выдворении протонотария Бо из Румынии. Бо сделал заявление о предполагаемом обращении в католицизм Калиника Миклеску под влиянием небольшой группы в высшем обществе, благосклонно относящейся к католицизму, во главе с Владимиром Гикой.                       |
| <b>71</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 13.04.1910 | Б. | Завершение сессии законодательных палат. Слабость правительства Брэтиану как следствие разногласий между умеренным и радикальным крылом либеральной партии. Из-за сопротивления старейшин либеральной партии и реакции оппозиции Брэтиану был вынужден отозвать часть законопроектов в различных областях. Король Карл I посоветовал П. П. Карпу сблизиться с Таке Ионеску, что даст возможность прихода к власти консерваторов. |
| <b>72</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии,  | 14.04.1910 | Б. | О надеждах короля Карла I и правительства Брэтиану на возможный приезд в Румынию царя Николая II. Гирс полагает, что отсрочка визита   |



- |    |   |            |    |  |
|----|---|------------|----|--|
|    | товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову  |            |    | была бы только на руку Австро-Венгрии и Германии в условиях ослабления к ним симпатий в Румынии в последние годы.  |
| 73 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 14.04.1910 | Б. | Информация из доверительных источников относительно возможного визита в Румынию германского императора в текущем году. Отношения между императором Вильгельмом II и Карлом I не очень сердечные, в том числе и по семейным обстоятельствам. Германский посланник в Румынии пытается улучшить отношения между двумя монархами.                                    |
| 74 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 12.05.1910 | Б. | Политические дискуссии, возникшие вследствие опубликованной в венской газете «Neue Freie Presse» статьи, согласно которой король Карл I не поддерживает планы реформ, предложенные правительством. Брэтиану считает, что автор статьи неверно интерпретирует взгляды короля, в том числе относительно характера отношений Румынии с Австро-Венгрией и Болгарией. |
| 75 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 12.05.1910 | Б. | Отъезд румынской военной миссии в Одессу. Характеристика офицеров, входящих в состав миссии: генерал-адъютанта Вартиади, генерала Зосима, адмирала в отставке Мурджеску, полковника генерального штаба Илиеску. Король Карл I хочет, чтобы этой миссии был придан чисто протокольный и военный характер.   |
| 76 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 12.05.1910 | Б. | Доверительная беседа с министром иностранных дел Румынии Джуварой. Глава российской дипмиссии ознакомлен с содержанием письма короля Карла I императору России, которое глава румынской военной миссии должен будет передать лично Николаю II.   |
| 77 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому       | 25.05.1910 | Б. | По некоторым доверительным сведениям, причиной поездки военного министра Румынии в Константинополь было зондирование почвы для заключения военной конвенции между Румынией и Турцией, направленной против Болгарии. Гирс не верит, что министр был уполномочен вести переговоры о военной конвенции.   |

- |           |   |            |    |  |
|-----------|---|------------|----|--|
| <b>78</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 26.05.1910 | Б. | О разногласиях, вызванных статьей в будапештской газете «Пестер Ллойд», согласно которой Румыния оказывает финансовую поддержку национальному движению румын Трансильвании. Если даже участие Румынии в финансировании венгерской избирательной кампании невозможно подтвердить, Гирс отмечает симпатии, выраженные по отношению к румынам Австро-Венгрии со стороны румынских политиков.  |
| <b>79</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 27.05.1910 | Б. | Возвращение в Бухарест румынской военной миссии, посетившей Россию. Сердечный приём, оказанный миссии в России, произвёл сильное впечатление в румынских политических кругах. Король Карл I удовлетворён успешными итогами поездки.  |
| <b>80</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому | 24.06.1910 | С. | Погром, устроенный в греческом порту Пирей на румынском корабле «Император Траян». Брэтиану созывает экстренное заседание Совета министров. Споры о том, как должна реагировать Румыния. Обсуждение инцидента на встрече Гирса с Брэтиану. Существует возможность того, что Россия и Италия возьмут на себя роль посредников в разрешении кризиса. Реакция Великих держав.   |
| <b>81</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому                    | 9.07.1910  | С. | Передача министру иностранных дел Румынии чека на сумму двадцать тысяч франков, выданного греческим правительством в качестве компенсации за ущерб, причиненный вследствие погрома на борту корабля «Император Траян». Благодарность, выраженная румынским правительством за посредническую роль, взятую на себя Россией. Влияние инцидента на развитие румыно-греческих отношений в контексте попыток возобновления дипломатических отношений между двумя странами. |
| <b>82</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, министру иностранных  | 16.07.1910 | С. | Реакция в Румынии на выступление графа Тисы в венгерском парламенте, во время которого венгерский премьер-министр положительно высказался о  |

- |    |   |            |    |  |
|----|---|------------|----|--|
|    | дел России,<br>А. П. Извольскому  |            |    | Румынии. Подавляющее большинство румынских газет отнеслось к выступлению Тисы скептически.   |
| 83 | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому                          | 18.07.1910 | С. | Положение румын в Македонии и балканская политика Румынии. Роль православной церкви в укреплении национальной идентичности куцовлахов. Возможность создания автономной епископии для румын Македонии. Прибытие в Бухарест делегации куцовлахов во главе с инспектором румынских школ в Македонии.  |
| 84 | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, министру иностранных дел России, А. П. Извольскому                          | 18.07.1910 | С. | Планы проведения в сентябре текущего года крупных военных учений в Олтенице. Генерал Илиеску сообщил, что на них будут приглашены военные агенты иностранных государств, аккредитованные в Румынии. Перспективы назначения нового российского военного агента в Румынии, учитывая, что действующий агент назначен на другую должность и не вернётся в Румынию. |
| 85 | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову                    | 31.07.1910 | С. | Публикация в Румынии «Зелёной книги», в которой содержится переписка между румынским правительством и итальянскими дипломатическими представителями в Афинах и Бухаресте по поводу инцидента на борту корабля «Император Траян». Нападки оппозиции на правительство по этому поводу.   |
| 86 | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову                    | 31.07.1910 | С. | О приезде в Румынию великого визиря Ибрагима Хаккы Паши и его аудиенции у короля Карла I. Реакция румынского общественного мнения. В последнее время наблюдается улучшение отношений между Румынией и Турцией. Это также объясняется желанием Румынии умерить амбиции Болгарии.  |
| 87 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 17.08.1910 | С. | Визит королевы Болгарии Элеоноры в Румынию, её встреча с румынской королевской четой. Не исключено, что одной из целей её визита было получение дополнительной информации о сближении Румынии и Турции.  |
| 88 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр  | 19.08.1910 | С. | Визит в Румынию британского фельдмаршала Робертса с целью извещения о кончине короля Эдуарда VII и вос-  |

- России в Румынии,  
товарищу министра  
иностраннных дел России,  
С. Д. Сазонову
- 60
- 89 М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностраннных дел России, С. Д. Сазонову 20.08.1910 С. Подтверждение того факта, что приезд великого визиря Ибрагима Хаккы Паши в Румынию не имел важного политического значения. Встреча с королем Карлом I носила, скорее, протокольный характер. Карл I был поражён тем, что Хаккы Паша подробно доложил графу Эрентало о дискуссиях, имевших место в Румынии. Король Карл I хотел бы сближения с Турцией, чтобы уравновесить амбиции Болгарии, но он не верит в стабильность нынешнего турецкого правительства.
- 90 М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностраннных дел России, С. Д. Сазонову 2.09.1910 С. Реакция в Румынии на присвоение королю Черногории титула генерал-фельдмаршала русской армии. Сражения под Плевной остались в памяти Карла I и принижение в России значимости румынского участия в тех сражениях рассматривается королем Румынии как личное оскорбление. Гирс ценит особую роль Брэтиану в недавно начавшемся сближении России и Румынии и поддерживает идею визита царя Николая II в Румынию.
- 91 М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, управляющему МИД России, С. Д. Сазонову 14.09.1910 С. Сообщение французской газеты «Матен» о заключении военной конвенции между Турцией и Румынией. Беседа Гирса по этому поводу с французским посланником в Румынии Блонделем. По мнению французского дипломата, подписание этой конвенции не могло произойти во время пребывания великого визиря в Румынии. Гирс согласен с этим предположением. Интересы Турции и Румынии действительно по многим пунктам совпадают, обе стороны особенно заинтересованы в сдерживании амбиций Болгарии. С другой стороны, король Карл I не исключает соглашения с Болгарией за счёт Турции, если будут приняты во внимание интересы Румынии. Желание Румынии иметь хорошие отношения с Болгарией было также подтверждено в беседах Гирса с Брэтиану и министром иностраннных дел Румынии Джуварой.

- |           |  |            |    |   |
|-----------|--|------------|----|---|
| <b>92</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, управляющему МИД России, С. Д. Сазонову | 27.09.1910 | С. | Поездка в Румынию статс-секретаря Германии по иностранным делам Кидерлен-Вехтера, его роскошный приём. Радость румын в связи с тем, что бывший германский посланник в Бухаресте взял на себя руководство дипломатией Германии (сравнения с Бюловым, Эренталем и Голуховским).   |
| <b>93</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, управляющему МИД России, С. Д. Сазонову | 28.09.1910 | С. | О причастности Гирса вместе с итальянским посланником в Румынии, маркизом ди Беккариа Инчиза, к устранению последствий происшествия на корабле «Император Траян» в порту Пирей. Общее стремление России и Италии способствовать улучшению румынско-греческих отношений.   |
| <b>94</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, управляющему МИД России, С. Д. Сазонову | 10.10.1910 | С. | Ожидаемый приход к власти консерваторов во главе с П. П. Карпом. Политический портрет Карпа и будущее российско-румынских отношений. Будущий премьер-министр является убежденным сторонником союза с Германией и Австро-Венгрией. Однако влияние Карпа на внешнюю политику.<br>будет ограничено благодаря влиянию, которое всё ещё имеет король Карл I. Предпочтение отдается внешнеполитической линии, которой следует Брэтиану. |
| <b>95</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, управляющему МИД России, С. Д. Сазонову | 11.10.1910 | С. | Брэтиану обеспокоен нападками на Румынию в болгарской прессе. Это связано со слухами о заключении военной конвенции между Румынией и Турцией. Закрытие румынской школы в Туртукае. Возможный отзыв болгарского посланника в Румынии Хесапчиева и назначение на его место Тошева, болгарского посланника в Сербии. Часть ответственности за ухудшение румынско-болгарских отношений несёт Франция.                                 |
| <b>96</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, управляющему МИД России, С. Д. Сазонову | 11.10.1910 | С. | Недавняя поездка Кидерлен-Вехтера в Румынию. Критика с его стороны предложенного правительством законопроекта о покровительстве национальной промышленности и банковского дела.   |

- |            |   |            |    |  |
|------------|---|------------|----|--|
| <b>97</b>  | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 11.11.1910 | Б. | Попытки Брэтиану снизить напряженность в румынско-болгарских отношениях, вызванную слухами о заключении военной конвенции между Турцией и Румынией. Неодобрение Брэтиану намерения болгарского правительства заменить Хесапчиева Тошевым на посту посланника Болгарии в Румынии. В ответ на закрытие румынской школы в Туртукае проведены проверки в болгарских школах в Бухаресте, Брэиле и Констанце. Подозрения болгарских властей относительно нелояльности этнических румын Туртукая. |
| <b>98</b>  | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 11.11.1910 | Б. | Реакция европейской прессы на поездку за границу министра иностранных дел Румынии Джувары. Вряд ли Джуваре были поручены секретные миссии в Вене и Берлине. По мнению Гирса, Джувара не имеет необходимых политических и дипломатических качеств для выполнения особых секретных миссий.   |
| <b>99</b>  | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 11.11.1910 | Б. | Усилия Карла I по созданию мощного флота. Соответствующие намерения Румынии поощряются некоторыми заводами за рубежом. Румыния не имеет необходимых финансовых средств для осуществления масштабных проектов в военно-морской сфере.   |
| <b>100</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 30.11.1910 | Б. | Слухи о существовании секретных соглашений между Румынией и Австро-Венгрией. Беседы итальянского посланника в Румынии маркиза ди Беккариа Инчиза с королем Карлом I о предполагаемой румынско-турецкой военной конвенции. Карл I отрицает заключение такой конвенции. Король считает российско-румынские отношения очень хорошими, и ценит этот факт.  |
| <b>101</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 1.12.1910  | Б. | Аудиенция итальянского посланника в Румынии, маркиза ди Беккариа Инчиза, у короля Карла I. Вопрос о возможности восстановления дипломатических отношений между Румынией и Грецией. Проблема греческих школ и церквей в Румынии. Противодействие Карла I идее предоставления им особых привилегий. Румынско-эллинское примирение может нанести ущерб интересам славянских государств на Балканах.   |

- |            |   |           |    |  |
|------------|---|-----------|----|--|
| <b>102</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 8.12.1910 | Б. | Политическая ситуация в Румынии. Борьба консерваторов с консерваторами-демократами в контексте предстоящих парламентских выборов и ухода либерального правительства от власти. Попытка короля Карла I объединить эти две партии. Потерпев в этом неудачу, король решил отдать предпочтение консерваторам Карпа. Россия могла бы выиграть от укрепления консерваторов-демократов во главе с Таке Ионеску. |
| <b>103</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 8.12.1910 | Б. | Аграрные реформы, выработанные либеральным правительством, были реакцией на крестьянские восстания. Выступление Брэтиану в парламенте в защиту реформ. Суть реформ и их критика со стороны консерваторов.  |
| <b>104</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 9.12.1910 | Б. | Вероятный призыв ко власти партии консерваторов. Правительство будет сформировано П. П. Карпом, без участия консерваторов-демократов Таке Ионеску. Список возможных министров будущего правительства и их характеристика.  |
| <b>105</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 3.01.1911 | Б. | Проведение правительством Брэтиану через парламент Санитарного закона и Закона об осушении земель, затопленных водами Дуная и Прута. Значение этих законов.  |
| <b>106</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 5.01.1911 | Б. | Внесение проекта закона о прогрессивном налогообложении в повестку дня сессии парламента ещё до падения либерального правительства. Представление и обсуждение законопроекта.  |
| <b>107</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 5.01.1911 | Б. | Правительство Карпа начинает свою работу в сложных условиях. Возможность формирования на будущих выборах блока либералов и консерваторов-демократов. Согласно румынской избирательной практике, партия, стоящая во главе правительства, имеет больше шансов на победу на новых выборах.  |

- |            |   |            |    |   |
|------------|---|------------|----|---|
| <b>108</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 5.01.1911  | Б. | Первый дипломатический приём у нового министра иностранных дел, Майореску. Получены заверения от Майореску относительно желаний Румынии иметь хорошие отношения с Россией. Вероятно, это было предписано министру королём Карлом I, ввиду известной неприязни П. П. Карпа к славянскому миру. |
| <b>109</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 6.01.1911  | Б. | О прибытии в Бухарест министра иностранных дел Сербии, Миловановича. Несмотря на частный характер визита, Милованович встретился с королём Карлом I и многими румынскими политиками. На этих встречах обсуждался также проект соединения румынских и сербских железных дорог.                 |
| <b>110</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 20.01.1911 | Б. | О более давних проектах торговой и консульской конвенций между Турцией и Румынией. Их подписание несколько раз откладывалось из-за событий в Турции. Турецкая сторона заинтересована в возобновлении переговоров.   |
| <b>111</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 21.01.1911 | Б. | Газета «Vossische Zeitung» пустила слух о раскрытии предполагаемого заговора против наследника австро-венгерского престола Франца Фердинанда во время его пребывания в Румынии. Официальное опровержение этого факта румынским правительством.  |
| <b>112</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 3.02.1911  | Б. | Информация, полученная от сербского посланника в Румынии Ристича относительно проекта строительства железнодорожного моста через Дунай. Возможность внесения поправок в румынско-сербскую конвенцию 1898 года. Сербия хочет построить мост между Груей и Радуевацем.                          |
| <b>113</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России,<br>С. Д. Сазонову | 3.02.1911  | Б. | Заявление правительства Греции о желании возобновить дипломатические отношения с Румынией. Румынское правительство выразило готовность пойти навстречу греческим пожеланиям. Беседы Майореску на эту тему с Гирсом и итальянским посланником в Бухаресте, маркизом ди Беккариа Инчиза.        |



- |            |  |            |    |  |
|------------|--|------------|----|--|
| <b>114</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 13.02.1911 | Б. | О заказе Румынией заводу Круппа 128 полевых орудий образца 1904 г. для пехотных частей и 14 орудий образца 1908 г. для кавалерии. Новые орудия должны быть поставлены в течение 1912 г.  |
| <b>115</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 18.02.1911 | Б. | Отклики на публикацию в газете «Фигаро» интервью П. П. Карпа. Симпатии Карпа по отношению к Тройственному союзу. Его заявления относительно положения трансильванских румын вызвали замешательство даже среди консерваторов.   |
| <b>116</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 19.02.1911 | Б. | Парламентские выборы в Румынии. Сравнительно большое количество депутатов и сенаторов, избранных от оппозиции, можно считать редким явлением для парламентской жизни королевства. Консервативное правительство продолжает оставаться слабым и непопулярным.  |
| <b>117</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 2.03.1911  | Б. | Аудиенция у короля Карла I. Король просит выразить от своего имени царю Николаю II чувства преданности и сердечной дружбы. Карл I недоволен политически напряженной атмосферой в стране. Он не согласен с некоторыми предложениями консерваторов в области аграрных реформ. Гирс сообщил ему, что Россия удовлетворена тем, что основные внешнеполитические решения принимаются в Румынии королём. |
| <b>118</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 2.03.1911  | Б. | Беседа с министром иностранных дел Майореску на дипломатическом приёме. Майореску заявил, что внешняя политика находится исключительно в компетенции короля Карла I. По словам министра, журналист газеты «Neue Freie Presse», которому Майореску давал интервью, искажил смысл сказанного министром. Гирс считает, что и Карп, и Майореску являются сторонниками Тройственного союза.             |
| <b>119</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу   | 17.03.1911 | Б. | Открытие королём Карлом I сессии законодательных палат. Содержание его тронного послания. Ожидается,   |

- |            |   |            |    |   |
|------------|---|------------|----|---|
|            | министра иностранных дел России,<br>А. А. Нератову  |            |    | что будут приняты меры, которые позволят улучшить уровень жизни железнодорожников, учителей начальных и средних школ, а также части крестьян. Король Карл I согласен не со всеми инициативами правительства во главе с П. П. Карпом. Политические партии пытаются вовлечь династию в политические конфликты.  |
| <b>120</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову  | 17.03.1911 | Б. | Для Румынии возобновление дипломатических отношений с Грецией не является приоритетом. На внешнеполитические инициативы правительства (включая поддержку куцовлахов) значительно влияет его слабость. Характеристика Александру Флореску, который должен занять пост посланника Румынии в Греции.   |
| <b>121</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову  | 17.03.1911 | Б. | Во внешнеполитическом плане главным соперником Румынии является Болгария. В ответ на закрытие румынской школы в Туртукае правительство Румынии приняло меры против болгарских школ в Румынии. Установлены строгие правила пересечения границы болгарскими сезонными рабочими.   |
| <b>122</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, К.Э. Аргиропуло | 23.03.1911 | Б. | Об инциденте в районе Старого Стамбула, в дельте Дуная, вызванном незаконной ловлей рыбы российскими рыбаками. Нота министра иностранных дел Румынии, адресованная российской миссии в Бухаресте.   |
| <b>123</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову  | 2.04.1911  | Б. | Восстановление дипломатических отношений между Румынией и Грецией. Назначение Александру Флореску посланником Румынии в Греции. В Румынии очень сильна ненависть к грекам, уходящая корнями в эпоху фанариотов. Однако большинство румынских политиков поддерживает восстановление дипломатических отношений между странами. Правительство Румынии особенно ценит посредническую роль, которую взяли на себя Россия и Италия во время румынско-греческих переговоров. Возобновление отношений между двумя странами желательно и для России. |

- |            |  |            |    |   |
|------------|--|------------|----|---|
| <b>124</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 2.04.1911  | Б. | Правительство П. П. Карпа выступает за умеренную политику в отношении этнических румын, живущих за пределами Румынии. Сокращение средств, выделяемых школам и церквям в Македонии, вызвало негативную реакцию арумын (куцовлахов), переселившихся в Румынию.  |
| <b>125</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 2.04.1911  | Б. | Принятие парламентом ряда законопроектов в социальной и налоговой сферах. Утверждение бюджета. Благодаря обещаниям и подкупам правительству все же удалось приобрести достаточно много сторонников. Однако осенью ему предстоит столкнуться с серьезными трудностями.   |
| <b>126</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 2.04.1911  | Б. | Деятельность албанской колонии в Бухаресте. Создание в 1908 г. общества «Башкими», поддерживающего албанские восстания в Османской империи. Политические амбиции Альберта Гики, желающего получить албанский престол.   |
| <b>127</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 9.04.1911  | Б. | Румынско-сербские переговоры о строительстве железнодорожного моста через Дунай. Правительство Румынии было бы готово согласиться с изменением румыно-сербской конвенции относительно соединения железных дорог двух стран при условии завершения переговоров между Сербией и Турцией относительно Адриатической железной дороги.   |
| <b>128</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 9.04.1911  | Б. | Беседа с министром иностранных дел Румынии, Майореску, о восстановлении дипломатических отношений между Румынией и Грецией. Майореску подчеркнул благотворную роль России и Италии в урегулировании Пирейского инцидента и в восстановлении дипломатических отношений с Грецией. Румыния надеется, что отношения между Вселенским Патриархатом и правительством Греции улучшатся, и ожидает участия России в переговорах. |
| <b>129</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии,                                       | 14.05.1911 | Б. | Частная аудиенция у короля Карла I, который с гордостью говорил о бурном развитии Румынии, о чём свидетельствуют модернизация порта   |

- |     |   |            |    |   |
|-----|---|------------|----|---|
|     | товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову  |            |    | Констанца и быстрый рост количества торговых судов. Стремление Румынии укрепить свою роль в дунайской торговле, открыть новые морские пассажирские маршруты. Возрастает и значение румынских кораблей для перевозок по Пруту, что даёт России основания для озабоченности.  |
| 130 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 14.05.1911 | Б. | Поездка королевы Елизаветы в Болгарию, в Евксиноград, с ответным визитом к болгарской королеве Элеоноре. Карл I не знает, будет ли присутствовать на встрече царь Фердинанд. Он доволен назначением на пост главы болгарского правительства Ивана Е. Гешова, о котором король очень высокого мнения.  |
| 131 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 12.06.1911 | Б. | О чрезвычайно радушном приёме, оказанном в Румынии комиссии одесского отдела Русского военно-исторического общества, возглавляемой генералом Романенко. Одна из целей приезда комиссии – выбор места для установки памятника Суворову. После визита этой комиссии в Румынию отправилась на экскурсию группа воспитанников Первого кадетского корпуса из Санкт-Петербурга. Оба события являются проявлениями симпатии со стороны румынских военных кругов по отношению к российской армии. |
| 132 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 5.07.1911  | С. | Конфликт между Митрополитом-примасом Румынской православной церкви Афанасием и епископом Романским Герасимом. Участие правительства в разрешении этого конфликта. Решение Священного Синода и прошение Митрополита-примаса об отставке. По мнению посланника, этот скандал поощрит политические партии в их стремлении подчинить высших иерархов Церкви своим интересам.  |
| 133 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 6.07.1911  | С. | Правительству Румынии стало известно, что албанцы, проживающие в Бухаресте, начали скупать ружья, которые переправляются в Албанию. Они закуплены на складах двух полков, расквартированных в Бухаресте.  |

- |            |   |            |    |   |
|------------|---|------------|----|---|
| <b>134</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 6.07.1911  | С. | Прибытие в Бухарест, по пути в Константинополь, японского маршала Ноги. Общественное мнение польщено его проездом через Румынию, ему оказаны почести со стороны румынской армии.  |
| <b>135</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 13.07.1911 | С. | Прохождение через парламент закона, освобождающего от налогов владельцев площадью до шести гектаров. Намерение правительства Карпа принять закон о государственном выкупе имений без наследников. Эти земли можно будет передать в собственность крестьянам. Задача правительства — создать класс средних землевладельцев.  |
| <b>136</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 13.07.1911 | С. | Обсуждение ситуации на Балканском полуострове с министром иностранных дел Румынии, Майореску. В славянских государствах на Балканах растет недоверие к Австро-Венгрии. У Румынии нет никакого секретного соглашения с Турцией. Майореску не понимает, в чём значение и смысл волнений, происходящих на Балканах. Румыния отреагирует только в том случае, если серьезные изменения произойдут к югу от Дуная. При этом Гирс напоминает, что как Карп, так и Майореску всегда отличались австрофильскими настроениями. |
| <b>137</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 16.07.1911 | С. | Проведение в конце сентября текущего года на севере Молдавии широкомасштабных военных учений. После маневров королевская семья отправится в Яссы для участия в торжествах, организованных Яским университетом. Гирс предлагает направить в Яссы по этому поводу российскую делегацию во главе с губернатором Бессарабии.  |
| <b>138</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 16.07.1911 | С. | Политическая ситуация в Румынии. Соотношение сил в консервативном лагере. Отсутствие сплоченности в консервативном правительстве. Репрессивные меры правительства по отношению к предприятиям, принадлежащим либералам. Дело Бухарестской трамвайной компании. Попытка правительства изменить статут этой компании и реакция либералов.   |

- |            |   |            |    |   |
|------------|---|------------|----|---|
| <b>139</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову                    | 4.08.1911  | С. | Обеспокоенность Румынии по поводу политической стабильности в Турции; положение правительства младотурок. Возможные серьезные перемены в Турции могут нарушить статус-кво на Балканах, который Румыния хочет сохранить. Весьма вероятно, что албанские восстания в итоге приведут к созданию «албанской автономии».   |
| <b>140</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову                    | 21.08.1911 | Б. | Сдержанное отношение Румынии к проекту Адриатической железной дороги. Неопределенная политическая ситуация в Турции влияет на перспективы реализации проекта, в том числе в смысле соединения румынских и сербских железных дорог.  |
| <b>141</b> | А. И. Лысаковский, секретарь миссии России в Бухаресте, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову                    | 21.08.1911 | Б. | Проезд через Румынию принца Юсуфа Изеддина, наследника османского престола. Из-за политической ситуации в Турции Румыния, судя по всему, не готова пойти на заключение с Османской империей всеобъемлющего политического соглашения. Майореску опровергает слухи об обмене телеграммами между ним и великим визирем.  |
| <b>142</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 26.09.1911 | С. | Конфликт между Турцией и Италией в Триполитании вызвал в румынских правительственных кругах недоумение и недовольство Италией. Здесь считают, что этот конфликт может привести к нарушению статус-кво на Балканах, в том числе за счёт повышения значимости Болгарии. В румынских политических элитах преобладает чувство зависти к Болгарии. Кидерлен-Вехтер регулярно информирует короля Карла I об итало-турецком конфликте. |
| <b>143</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 27.09.1911 | С. | Известие о награждении османского султана румынским орденом короля I-й степени вызвало беспокойство сербского и болгарского посланников в Румынии. Майореску заявил им, что вручение ордена не имеет никакого отношения к итало-турецкой войне.   |
| <b>144</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии,  | 27.09.1911 | С. | Прибытие русской эскадры в Констанцу. Ее встретил наследник престола принц Фердинанд, в честь русских офицеров был устроен банкет.  |

- |     |   |            |    |  |
|-----|---|------------|----|--|
|     | товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову  |            |    | Делегацию принял в Синае король Карл I. Общее впечатление от встреч было положительным.  |
| 145 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 27.09.1911 | С. | Политическая ситуация в Румынии. Отношения короля Карла I с политическими партиями. Неудачная попытка примирения между консерваторами и консерваторами-демократами.  |
| 146 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 28.09.1911 | С. | Вопрос об имениях в Бессарабии, принадлежащих больнице Св. Спиридона в Яссах. Желание российского правительства выкупить их. Гирс считает, что по политическим причинам Россия должна согласиться на сумму в семь миллионов франков, предложенную в ходе переговоров румынским министром иностранных дел.  |
| 147 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 26.10.1911 | С. | Переговоры о примирении, которые вели консерваторы и консерваторы-демократы, были прерваны из-за неприемлемых условий, выдвинутых Таке Ионеску. Консерваторы-демократы ведут переговоры с либералами, нападая на консерваторов. Отправной точкой для нападков является вопрос об отмене концессии, выданной Бухарестской трамвайной компании. Независимо от соотношения сил между партиями, решение о формировании будущего правительства будет принадлежать королю Карлу I. |
| 148 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову | 27.10.1911 | С. | Если разногласия между консерваторами и консерваторами-демократами будут преодолены, Таке Ионеску может согласиться войти в правительство, заняв должность министра иностранных дел. Будучи самым талантливым политиком Румынии, Ионеску, благодаря своему личному влиянию, займёт в правительстве преобладающее положение. Он мог бы добиться больших гарантий независимости Румынии от Тройственного союза, чем Карп.  |
| 149 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр  | 27.10.1911 | С. | О переносе в Россию останков генерал-адъютанта Шильдера, умершего в 1853 году в Валахии и похороненного в  |

- России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову
- Кэлэраше. Прибывшей с этой целью в Румынию российской военной делегации был оказан особый приём.
- 150** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову 8.11.1911 С. Особое внимание, с которым румынские власти следят за развитием событий в Триполитании. Из Берлина и Вены поступает противоречивая информация.
- 151** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову 8.11.1911 С. Официальный приём в Министерстве иностранных дел Румынии. Итальянский посланник в Румынии, Карло Фашотти, обеспокоен тоном румынской прессы в отношении итало-турецкого конфликта. Оценки ситуации, предложенные П. П. Карпом и Т. Майореску.
- 152** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову 8.11.1911 С. Беседа с Т. Майореску о положении на Балканском полуострове. Поездка в Константинополь временного поверенного в делах Румынии в Софии, К. Ланга-Рэшкану, для вручения министру иностранных дел Турции, Мустафе Ассим-бею, конверта с секретной информацией, переданного итальянским посланником в Софии Алессандро де Босдари.
- 153** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову 24.11.1911 Б. Правительство Румынии с обеспокоенностью следит за развитием итало-турецкого конфликта. По мнению Майореску, если он не будет урегулирован к весне, то сохранить мир на Балканском полуострове будет сложно. Король Карл I считает, что война не может быть окончена без посредничества великих держав.
- 154** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову 24.11.1911 Б. Неожиданное назначение генерала Авереску начальником Генерального штаба. Авереску – наиболее выдающийся румынский генерал. Его назначение состоялось по настоянию короля Карла I и связано с намерениями Румынии лучше подготовиться к возможным осложнениям на Балканском полуострове.
- 155** М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, 25.11.1911 Б. Реакция румынской прессы на итало-турецкую войну. Влияние критики по отношению к Италии в румынских газетах на итало-румынские сношения.



- |     |  |           |    |  |
|-----|--|-----------|----|--|
|     | товарищу министра иностранных дел России, А. А. Нератову   |           |    | Сигналы недовольства, посланные из Италии, производят сильное впечатление в Румынии. Взгляд короля Карла I на ошибки, допущенные Италией. Мнение Карла I основано на сведениях, полученных им от Кидерлен-Вехтера.   |
| 156 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 8.12.1911 | Б. | Политическая жизнь в Румынии. Возобновление заседаний законодательных палат. Отказ оппозиционных партий участвовать в обсуждении ответного послания на тронную речь короля. Запрос оппозиции по поводу незаконных действий правительства в отношении Бухарестской трамвайной компании. Оппозиционные партии планируют вместе покинуть заседания парламента.                          |
| 157 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 8.12.1911 | Б. | Характеристика либеральной партии Румынии, стремящейся захватить в свои руки ключевые финансовые и промышленные предприятия в стране. Вовлечение членов данной партии в различные прибыльные проекты либералы объясняют стремлением поддержать национальный капитал, в ущерб иностранному. Дело Бухарестской трамвайной компании и его влияние на политическую жизнь в Румынии.      |
| 158 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 9.12.1911 | Б. | Возникновение слухов о просьбе болгарского царя к министру иностранных дел Австро-Венгрии выступить посредником в деле улучшения румыно-болгарских отношений. Это категорически отрицал, от имени своего правительства, князь Фюрстенберг, посланник Австро-Венгрии в Румынии. По мнению Майореску, во вмешательстве Австро-Венгрии в болгаро-румынские отношения нет необходимости. |
| 159 | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 9.12.1911 | Б. | Майореску утверждает, что румынское правительство потратило в течение года около 38 миллионов франков на удовлетворение насущных потребностей армии. По некоторым данным, правительство сделало новый заказ на поставку вооружения. Происходит сбор данных по Болгарии. Слухи о принятии специальных мер в Яском военном округе не подтвердились.                                    |

- |            |  |            |    |   |
|------------|--|------------|----|---|
| <b>160</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 22.12.1911 | Б. | Правительство Румынии продолжает опасаться влияния итало-турецкого конфликта на положение на Балканском полуострове. Переписка короля Карла I с Кидерлен-Вехтером. Анализ внешнеполитической ситуации германским статс-секретарем высоко ценится королем Румынии. |
| <b>161</b> | М. Н. Гирс, чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии, министру иностранных дел России, С. Д. Сазонову | 22.12.1911 | Б. | Подготовка Румынии к возможным внешнеполитическим осложнениям. Приобретение подробных карт Болгарии. Румыния обеспокоена возможным изменением статус-кво на Балканах.   |

### Сокращения

- Б. – Бухарест  
С. – Синая  
ст.с. – старый стиль



## LISTA ABREVIERILOR / СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ

ANIC	Arhivele Naționale Istorice Centrale (București)
APEIR	Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus (Moscova)
DAD	<i>Desbaterile Adunării Deputaților</i> , București, Monitorul Oficial (Anexe la „Monitorul Oficial”)
DS	<i>Desbaterile Senatului</i> , București, Monitorul Oficial (Anexe la „Monitorul Oficial”)
GPEK, 27.1	<i>Die große Politik der europäischen Kabinette 1871–1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes</i> , im Auftrage des Auswärtigen Amtes, hrsg. von Johannes Lepsius u.a., 40 Bände, Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte m.b.H, 1922-1927, 27. Band, Erste Hälfte, 1927
MO	„Monitorul Oficial”
ÖUA, 2	<i>Österreich-Ungarns Aussenpolitik. Von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch-Ungarischen Ministeriums des Äusseren</i> , bearbeitet von Ludwig Bittner und Hans Uebersberger, 2. Band, 27. Februar 1909 bis 31. August 1910, Wien – Leipzig, Österreichischer Bundesverlag, 1930
RDRR, 1888–1898	<i>Rapoarte diplomatice ruse din România (1888–1898)</i> , editori Flavius Solomon, Adrian-Bogdan Ceobanu, Andrei Cușco, Grigorii Șkundin, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014
RDRR, 1899–1905	<i>Rapoarte diplomatice ruse din România (1899–1905)</i> , editori Flavius Solomon (editor coordonator), Andrei Cușco, Grigorii Șkundin, Alexandr Stâkalin, București – Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2020
АВПРИ	Архив внешней политики Российской империи (Москва)
ДДРПР, 1888–1898	<i>Rapoarte diplomatice ruse din România (1888–1898)</i> / Ed. F. Solomon, A.-B. Ceobanu, A. Cușco, G. Șkundin / <i>Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1888–1898)</i> / Изд. Ф. Соломон, А.-Б. Чеобану, А. Кушко, Г. Шкундин. Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014
ДДРПР, 1899–1905	<i>Rapoarte diplomatice ruse din România (1899–1905)</i> . Ed. Flavius Solomon (editor coordonator), Andrei Cușco, Grigorii Șkundin, Alexandr Stâkalin / <i>Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1899–1905)</i> . Ред. сост. Флавиус Соломон (главный редактор-составитель), Андрей Кушко, Григорий Шкундин, Александр Стыкалин. București – Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2020
ЦНИА	Центральный национальный исторический архив (Бухарест)



**DOCUMENTE /  
ДОКУМЕНТЫ**



1

**Бухарест, 5 января 1909 г., № 1. Гирс<sup>1</sup> – Извольскому<sup>2</sup>**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Вашему Высокопревосходительству уже известно, что господин Стурдза вышел по болезни в отставку и что Его Величество король Карл назначил его преемником, в качестве председателя Совета нынешнего либерального министерства, господина Брэтиану<sup>3</sup>.

По-видимому, состояние здоровья господина Стурдзы<sup>4</sup> совершенно безнадежно. Умственные его способности повреждены настолько, что, по совету парижских докторов, он помещён в лечебницу нервных больных<sup>5</sup>.

Удаление его от государственной деятельности является событием, далеко не лишённым значения в политической жизни Румынии.

Уже в 1866 году, при избрании принца Карла Гогенцоллерна в правители Придунайских княжеств, он входил в состав министерства, находившегося тогда у власти. С того времени он многократно призывался к правлению сперва как министр, а затем как председатель Совета и глава либеральной партии.

Столь многолетнее сотрудничество снискало ему, в особенности за последние годы, расположение и доверие его монарха, высказывающего в самых прочувственных выражениях глубокое своё сожаление о потере опытного, работающего и вполне преданного советника.

Воспитанный в Германии, Стурдза оставался поклонником её всю свою жизнь, служа вполне убеждённым проводником её влияния в Румынии. В течение большей части политической своей деятельности он питал чувства нескрываемого нерасположения к России, считая, что она представляет собою серьёзную опасность, от которой Румынии не следует ожидать ничего доброго. Эти чувства, объясняемые им затем в частных беседах страхом перед Россией, за последние годы очень смягчились, и я должен засвидетельствовать, что за шестилетнее пребывание моё здесь он неуклонно обнаруживал стремление установить вполне дружественные сношения с нами, улаживая вопросы, могущие привести к каким-либо недоразумениям.

От такого образа действий он не уклонялся даже когда руководимая им либеральная партия находилась в оппозиции.

Во время русско-японской войны<sup>6</sup> более пылкие либералы, в числе коих был и нынешний первый министр Брэтиану, пытались воспользоваться постигшими нас осложнениями, чтобы вести активную румынскую пропаганду в Бессарабии, объясняя, что, не находясь у власти и не неся поэтому никакой ответственности перед нами, либеральная партия свободна в своих действиях. Против таких враждебных нам поползновений молодых либералов восстал вождь партии Стурдза, доказывая, что переживаемые нами затруднения лишь временные и что именно в подобные минуты Румыния корректным своим поведением по отношению к нам должна убедить нас в том, что дружба её имеет некоторую цену.



No влияние Стурдзы было особенно сильно в области внутренней политики Румынии, благодаря тому обстоятельству, что он стоял во главе самой значительной в стране либеральной партии и долгое время властно руководил ею, умело сохраняя согласие между разнородными элементами, вошедшими в её состав.

Лишь со вступлением его в более преклонный возраст его авторитет пошатнулся и в партии возникли раздоры, грозящие распадением её на два лагеря.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 2–3 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Михаил Николаевич Гирс (1856–1932), российский дипломат. Чрезвычайный посланник и полномочный министр России в Румынии в 1902–1912 гг.

<sup>2</sup> Александр Петрович Извольский (1856–1919), российский государственный деятель и дипломат. Министр иностранных дел Российской империи с мая 1906 по сентябрь 1910 г.

<sup>3</sup> Ион И. К. (Ионел) Брэтиану (1864–1927). Крупный румынский политический деятель, приступил к исполнению обязанностей премьер-министра 27 декабря 1908 г. Пять раз становился премьер-министром Румынии.

<sup>4</sup> Димитрие А. Стурдза (1833–1914). Крупный румынский политический деятель, четырежды становился премьер-министром Румынии. В конце жизни он страдал от серьёзных психических расстройств.

<sup>5</sup> Госпиталь Св. Антуана.

<sup>6</sup> 1904–1905.

## **București, 5 ianuarie 1909, nr. 1. Giers<sup>1</sup> către Izvolskii<sup>2</sup>**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Excelența Voastră cunoaște deja faptul că domnul Sturdza și-a dat demisia din motive de sănătate și că Majestatea Sa, regele Carol, I-a numit drept succesor al acestuia, în calitate de președinte al Consiliului în cadrul actualului guvern liberal, pe domnul Brătianu<sup>3</sup>.

Din câte se pare, starea de sănătate a domnului Sturdza<sup>4</sup> este cu totul fără scăpare. Capacitățile sale intelectuale s-au deteriorat în asemenea măsură, încât, în urma recomandărilor unor medici parizieni, el a fost internat într-o clinică specială pentru pacienți cu boli de nervi<sup>5</sup>.

Retragerea sa din activitatea politică și de stat reprezintă un eveniment care este departe de a fi lipsit de importanță pentru viața politică a României.

Deja în anul 1866, în timpul alegerii prințului Carol de Hohenzollern drept conducător al Principatelor Dunărene, el intra în componența guvernului care se afla atunci la putere. Începând din acea perioadă, el a fost chemat de mai multe ori la putere, mai întâi în calitate de ministru, iar după aceea – ca președinte al Consiliului și șef al partidului liberal.

O colaborare atât de îndelungată, pe parcursul mai multor ani, l-a făcut să câștige, în special în ultimii ani, simpatia și încrederea monarhului său, care își exprimă acum, în cuvinte deosebit de emoționante, profundul său regret de a fi pierdut un consilier și sfătuitor experimentat, muncitor și pe deplin devotat.

Fiind educat în Germania, Sturdza a rămas, toată viața sa, partizan și admirator al acestei țări, servind drept un promotor cu totul ferm și hotărât al influenței germane în România. Pe parcursul celei mai mari părți a activității sale politice el a nutrit sentimente abia disimulate de antipatie și dușmănie față de Rusia, considerând că aceasta din urmă reprezintă un mare pericol și o forță, din partea căreia România nu ar trebui să se aștepte la nimic bun. Aceste sentimente, pe care chiar el le explica mai târziu, în anumite convorbiri private, prin frica sa față de Rusia, s-au atenuat foarte mult în ultimii ani, și eu sunt nevoit să confirm aici că, pe parcursul celor șase ani ai aflării mele în România, el și-a manifestat, ferm și fără șovăire, năzuința de a stabili relații pe deplin amicale cu noi, prin rezolvarea acelor chestiuni care ar fi putut duce la apariția anumitor neînțelegeri.

El nu a renunțat la un asemenea mod de acțiune nici măcar atunci, când partidul liberal, pe care îl conducea, se afla în opoziție.

În timpul războiului ruso-japonez<sup>6</sup>, anumiți liberali mai înflăcărați, printre care se număra și actualul prim-ministru, Brătianu, au încercat să profite de complicațiile care se abătuseră asupra țării noastre pentru a iniția și organiza o campanie activă de propagandă românească în Basarabia, explicând acest proiect prin faptul că, nefiind atunci la putere și, din acest motiv, fiind scutit de orice responsabilitate față de noi, partidul liberal s-ar bucura de libertate în acțiunile sale. Împotriva unor asemenea intenții și ambiții ale tinerilor liberali, ostile și dușmănoase nouă, s-a ridicat chiar conducătorul partidului, Sturdza, demonstrându-le că dificultățile prin care treceam atunci nu erau decât temporare și că, anume în astfel de momente, România, prin comportamentul său plin de corectitudine față de noi, trebuia să ne convingă de faptul că amicitia sa avea o oarecare valoare.

Totuși, influența lui Sturdza era deosebit de puternică în domeniul politicii interne a României, grație acelei circumstanțe că el se afla în fruntea Partidului Liberal, cel mai important partid din țară, și că a condus acest partid un timp îndelungat și într-un mod autoritar, păstrând cu dibăcie armonia și buna înțelegere între elementele eterogene care intraseră în componența partidului.

Doar odată cu avansarea sa în vârstă și cu intrarea în perioada bătrâneții, autoritatea sa a început să se clatine, iar în partid au apărut neînțelegeri, care amenință să ducă la scindarea acestuia în două tabere.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 2–3 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Mihail Nikolaevici Giers (1856–1932), diplomat rus. Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România în anii 1902–1912.

<sup>2</sup> Aleksandr Petrovici Izvolskii (1856–1919), om de stat și diplomat rus. Ministru al Afacerilor Străine al Rusiei în perioada mai 1906 – septembrie 1910.

<sup>3</sup> Ion I. C. (Ionel) Brătianu (1864–1927), important om de stat român. Și-a început activitatea de prim-ministru pe data de 27 decembrie 1908. A deținut de cinci ori funcția de prim-ministru.

<sup>4</sup> Dimitrie A. Sturdza (1833–1914), important om de stat român. A avut patru mandate de prim-ministru. La sfârșitul vieții a suferit de tulburări mintale majore.

<sup>5</sup> Spitalul Saint-Antoine.

<sup>6</sup> 1904–1905.

**Бухарест, 5 января 1909 г., № 2. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

То обстоятельство, что король Карл, по получении отставки господина Стурдзы, немедленно назначил председателем совета министров господина Брэтиану, выслушав предварительно мнение лишь остальных министров и председателей законодательных палат, вызвало недоумение и недовольство оппозиционных политических партий в Румынии.

Осуждая способ перехода власти к господину Брэтиану, они признают его незаконным даже с формальной стороны, утверждая, что с уходом председателя Совета всё министерство, по конституционным требованиям, прекращало своё существование и должно было немедленно подать в отставку, предоставляя королю возможность поручить составление нового министерства лицу по выбору Его Величества из либеральной же или же из одной из оппозиционных партий.

Таковое неодобрение поспешности, обнаруженной королём, вызвано, конечно, не столько заботой о сохранении чистоты конституционных принципов, сколько надеждой, что в случае отставки министерства раздоры в либеральной партии возгорелись бы с новой силой и умеренная её фракция потребовала бы несколько портфелей, ставя быть может Брэтиану в необходимость расстаться с некоторыми из нынешних своих сотоварищей, или же отказаться от власти.

Нельзя отрицать, что таковая опасность для либерального министерства до некоторой степени существовала и, быть может, действительно желание предупредить её, главным образом, и побудило короля ограничиться простой передачей председательства в Совете от одного министра другому. Что передача эта совершилась в пользу господина Брэтиану предрешает вопрос о выборе его в ближайшем будущем партийным вождём либералов, так как она привлечёт к нему, как к носителю власти, значительное число сторонников.

Поступок короля с формальной стороны, быть может, не вполне конституционный – что, впрочем, оспаривается либералами – оправдывается, однако, предположением, что Его Величество предпочитает сохранить ныне у кормила правления именно либералов, не считая ещё возможным предоставить власть ни консервативной, ни консервативно-демократической партиям, недавно разъединившимся и не представляющим ещё, каждая в отдельности, достаточно гарантий для образования прочного правительства.

Политические соображения, побудившие поспешить с назначением господина Брэтиану первым министром, обнаружились и в том факте, что назначение это состоялось накануне дополнительных выборов трёх депутатов от Бухареста в нижнюю законодательную палату<sup>1</sup>. Оно, несомненно, должно было, по мнению правительства, повлиять на избирателей, указывая им, в чьих руках останется власть.

Но расчёт этот не оправдался. Избраны были все три кандидата консервативно-демократической партии, в числе коих бывший посланник в Риме, господин Флева<sup>2</sup>.

Подобный результат не изменит, конечно, нынешнего громадного правительственного большинства в палатах, тем не менее он наносит чувствительное поражение

либералам в нравственном отношении, так как до сих пор, какая бы партия ни стояла у власти, она всегда проводила исключительно своих приверженцев в народные представители от столицы государства.

Нынешняя же неудача правительства объясняется тем, что не все либералы примирились с мыслью подчиниться руководительству господина Брэтиану. Этот последний должен будет приложить ещё немало труда и такта, чтобы вновь привлечь к себе отпавших членов партии и водворить в неё необходимое единодушие.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 6–8.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Палата депутатов.

<sup>2</sup> Николае Флева (1840–1920). Подробнее о его дипломатической деятельности в Италии см.: Dinu R. *Diplomația Vechiului Regat 1878–1914. Studii*. București: Monitorul Oficial, Presa Universitară Clujeană, 2014. P. 315–344 (глава «*Elita diplomatică a Vechiului Regat în corespondența privată. Nicolae Fleva și legația României la Roma*»).

## **București, 5 ianuarie 1909, nr. 2. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Acea împrejurare că regele Carol, după primirea cererii de demisie a domnului Sturdza, l-a numit imediat în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe domnul Brătianu, consultând, în prealabil, doar opinia celorlalți miniștri și a președinților camerelor legislative, a provocat nedumerirea și nemulțumirea partidelor politice de opoziție din România.

Condamnând modalitatea prin care s-a făcut transferul de putere către domnul Brătianu, ei consideră această acțiune drept ilegală chiar și sub aspect formal, afirmând că, odată cu plecarea din funcție a președintelui Consiliului, întregul guvern, conform cerințelor constituționale, își înceta existența și ar fi trebuit, astfel, să își prezinte imediat demisia, acordându-i regelui posibilitatea să îi încredințeze sarcina formării noului guvern unei persoane, la alegerea Majestății Sale, fie, de asemenea, din rândurile Partidului Liberal, fie din cadrul unuia dintre partidele de opoziție.

O astfel de condamnare a grabei precipitate manifestate de rege este provocată, desigur, nu atât de marea grijă pentru păstrarea purității principiilor constituționale, cât, mai ales, de speranța că, în cazul unei demisii a guvernului, disensiunile din sânul Partidului Liberal ar fi reizbucnit din nou, chiar cu mai multă putere, iar facțiunea moderată din partid ar fi cerut insistent câteva portofolii ministeriale, punându-l, se prea poate, pe Brătianu în fața necesității de a se despărți de unii dintre actualii săi camarazi, sau chiar de a renunța la guvernare.

Nu se poate tăgădui faptul că un asemenea pericol exista cu adevărat, într-o oarecare măsură, pentru guvernul liberal și că, posibil, dorința de a preîntâmpina acest pericol l-ar fi determinat, într-adevăr, pe rege, în special, să se limiteze la un simplu transfer al funcției de Președinte al Consiliului de la unul dintre miniștri către altul. Faptul că acest transfer s-a produs în favoarea domnului Brătianu decide dinainte chestiunea privind alegerea sa, în viitorul cel mai apropiat, drept lider de partid al liberalilor, deoarece acest transfer de putere va atrage către persoana sa, în calitatea sa de exponent al puterii, un important număr de partizani.

Această acțiune a regelui, care nu este, poate, pe deplin constituțională din punct de vedere formal – fapt care este, de altfel, contestat de către liberali – poate fi justificată, totuși, de presupuziția că Majestatea Sa ar prefera să îi păstreze, în prezent, anume pe liberali la cârma statului, pentru că regele nu consideră încă de domeniul posibilului să îi ofere puterea nici Partidului Conservator, nici Partidului Conservator-Democrat, partide care s-au separat nu demult și care nu prezintă încă, fiecare în parte, suficiente garanții pentru formarea unui guvern durabil.

Considerentele politice care l-au determinat pe rege să se grăbească cu desemnarea domnului Brătianu în funcția de prim-ministru s-au manifestat și prin acel fapt că respectiva numire a avut loc în ajunul alegerilor repetate pentru trei deputați din partea Bucureștiului în camera legislativă inferioară<sup>1</sup>. Această numire ar fi trebuit, fără îndoială, după părerea guvernului, să exercite o anumită influență asupra alegătorilor, indicându-le, în mâinile cui va rămâne puterea în continuare.

Dar aceste calcule și speranțe nu s-au adevărit. Au fost aleși toți cei trei candidați din partea Partidului Conservator-Democrat, printre care figurează și fostul trimis la Roma, domnul Fleva<sup>2</sup>.

Un asemenea rezultat nu va modifica, desigur, actuala majoritate guvernamentală covârșitoare din ambele camere, însă, cu toate acestea, acest rezultat le provoacă o înfrângere gravă liberalilor, din punct de vedere moral, deoarece, până în acest moment, indiferent de partidul care se afla la putere, acesta reușea întotdeauna să facă astfel încât să fie aleși drept reprezentanți ai poporului din partea capitalei țării, în mod exclusiv, doar propriii aderenți.

Cât privește actualul eșec al guvernului, acesta se explică prin faptul că nu toți liberalii s-au împăcat cu gândul de a se supune conducerii domnului Brătianu. Acesta din urmă va trebui să depună încă multe eforturi și să manifeste mult tact pentru a-i atrage din nou de partea sa pe membrii partidului care au ieșit din rândurile sale și pentru a restabili armonia atât de necesară în interiorul său.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 6–8.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Camera Deputaților.

<sup>2</sup> Nicolae Fleva (1840–1920). Pentru activitatea sa diplomatică în Italia, a se vedea Rudolf Dinu, *Diplomația Vechiului Regat 1878–1914. Studii*, București, Monitorul Oficial, Presa Universitară Clujeană, 2014, capitolul *Elita diplomatică a Vechiului Regat în corespondența privată. Nicolae Fleva și legația României la Roma*, p. 315–344.

### 3

**Бухарест, 8 января 1909 г., № 3. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

По назначении своём председателем Совета министров, господин Брэтиану посетил меня на следующий же день<sup>1</sup> и в беседе, имевшей вполне дружественный

характер, стал высказывать свои убеждения по вопросу о взаимных отношениях между Россией и Румынией.

Он утверждал, что совершенно неосновательно составилось у нас мнение, будто бы его отец<sup>2</sup>, игравший столь видную роль в истории развития Румынии, был враждебен России. В действительности же покойный государственный деятель питал совершенно противоположные чувства. Он был вполне, будто бы, искренним сторонником сближения с Россией в то время, когда число наших приверженцев было очень незначительно, и если в течение политической его жизни ему иногда и приходилось выступать против нас, то он подчинялся в таких случаях лишь давлению исключительных обстоятельств.

Будучи глубоким поклонником и убеждённым последователем политики своего отца, нынешний председатель Совета вполне сознаёт, что интересы Румынии требуют установления самых дружественных сношений с Россией. Со своей стороны, он приложит всё своё старание к достижению этой цели и надеется, что и мы, в случае возникновения между нами даже самых малозначущих инцидентов, будем стремиться к скорейшему их улажению, дабы устранять всякий повод к каким-либо недоразумениям.

В течение нашей беседы, господин Брэтиану не уклонился и от объяснений по поводу попытки румынских шовинистов воспользоваться русско-японской войной для ведения активной пропаганды в Бессарабии<sup>3</sup>. Он усиленно утверждал, что лично не принимал, будто бы, никакого участия в этом деле. Да и само дело не носило, будто бы, враждебного к России характера. Среди бессарабцев, переселившихся окончательно в Румынию, и в особенности в уме самого выдающегося из них, господина Стере<sup>4</sup>, составилось, будто бы, убеждение, что в России установится федеративный строй, предоставляющий широкую автономию населяющим её народностям. Господин Стере полагал, будто бы, что, содействуя румынам Бессарабии в укреплении их национального самосознания, он работал лишь в согласии с видами той политической партии, которая, как казалось ему в то время, должна была прийти у нас ко власти. Как только, однако, выяснилось, что в России восторжествовало противоположное течение, попыткам поддержать румынскую национальность в Бессарабии был, будто бы, положен конец.

Разъяснения господина Брэтиану нисколько, конечно, не оправдывают действий шовинистов румынского королевства. Какой бы строй ни восторжествовал у нас, никакое иноземное государство не имело бы права принимать в установлении его ни прямого, ни косвенного участия.

Полагаю, что господин Брэтиану сам отлично отдавал себе отчёт в этой истине, и поэтому он так усердно и отрекался от личного содействия шовинистам.

Будучи, бесспорно, человеком очень умным, он не упустит, конечно, из виду, что в положении председателя Совета министров и главы крупной политической партии ему необходимо быть особенно осторожным в области международных сношений, не допуская в ней противозаконных выступлений, ответственность за коих падёт всё же на него.

В сравнении с господином Стурдзой, он пользуется в моих глазах тем преимуществом, что он чужд иноземного какого-либо влияния. Он не воспитанник и приверженец Германии, как его предшественник. В нём мы найдём государственного деятеля, быть может, с немного преувеличенным национальным самомнением, но руководствующего исключительно интересами своей родины, так, как он их понимает, а не влияниями, исходящими извне.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 11–13.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> 28 декебря 1908 г.

<sup>2</sup> Ион К. Брэтиану (1821–1891). Крупный румынский политический деятель. Основатель и лидер Национальной Либеральной партии. Несколько раз занимал должность премьер-министра, а также различные министерские посты в других правительствах.

<sup>3</sup> См.: Cusco A. *A Contested Borderland. Competing Russian and Romanian Visions of Bessarabia in the Late Nineteenth and Early Twentieth Century*. Budapest – New York: Central European University Press, 2017. P. 193-232.

<sup>4</sup> Константин Стере (1865–1936). Румынский политик, эмигрант из Бессарабии. Идеолог и пропагандист идей попоранизма. Был также ректором Ясского университета (1913–1916 гг.).

### **București, 8 ianuarie 1909, nr. 3. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

După numirea sa în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, domnul Brătianu m-a vizitat chiar a doua zi<sup>1</sup> și, într-o convorbire ce a avut un caracter cu totul amical, a început să își expună convingerile cu privire la chestiunea relațiilor reciproce dintre Rusia și România.

El a afirmat că este complet nefundamentată opinia, care s-a format și s-a încetățenit la noi, că tatăl său<sup>2</sup>, care a jucat un rol atât de însemnat în istoria dezvoltării României, ar fi fost, chipurile, ostil Rusiei. În realitate însă, defunctul om de stat român ar fi nutrit, se pare, sentimente diametral opuse. El ar fi fost, chipurile, în totalitate, un adept sincer al apropierii de Rusia, chiar într-o perioadă, în care numărul partizanilor noștri [din România] era extrem de neînsemnat, și chiar dacă, pe parcursul vieții sale politice, el a și fost nevoit, uneori, să se manifeste public împotriva noastră, el trebuia să se supună, în asemenea cazuri, doar presiunii exercitate de anumite circumstanțe excepționale.

Fiind un admirator profund și un adept convins al politicii tatălui său, actualul președinte al Consiliului este pe deplin conștient de faptul că interesele României cer cu insistență stabilirea unor relații cât se poate de amicale cu Rusia. Din partea sa, el își va depune întreaga străduință pentru atingerea acestui scop, și el speră că și noi, în cazul apariției, între țările noastre, chiar și a celor mai neînsemnate incidente, vom tinde spre aplanarea cât mai grabnică a acestora, în vederea înlăturării oricărui motiv sau prilej de apariție a unor posibile diferende.

Pe parcursul conversației noastre domnul Brătianu nu s-a eschivat, de asemenea, de la anumite explicații cu privire la încercarea cercurilor șovine din România să profite de războiul ruso-japonez în vederea inițierii și organizării unei propagande active în Basarabia<sup>3</sup>. El a afirmat insistent că el personal, chipurile, nu ar fi fost implicat în niciun fel în această afacere. Și chiar și afacerea în sine nu ar fi avut, chipurile, un caracter ostil față de Rusia. În mediul basarabenilor care se strămutaseră definitiv în România, și în special în mintea celui mai remarcabil dintre ei, a domnului Stere<sup>4</sup>, s-a încetățenit, chipurile, convingerea că în Rusia se va instaura un sistem politic federal, care ar acorda o largă autonomie tuturor

popoarelor care locuiesc pe teritoriul statului rus. Domnul Stere ar fi considerat, chipurile că, prin sprijinul acordat românilor din Basarabia pentru consolidarea conștiinței lor naționale, el lucra, de fapt, în deplin acord și armonie cu planurile și intențiile acelui partid politic care, așa cum i se părea lui atunci, ar fi trebuit să vină la putere la noi. Cu toate acestea, imediat ce s-a clarificat faptul că în Rusia a triumfat curentul politic diametral opus, tuturor încercărilor de susținere a naționalității române din Basarabia li s-ar fi pus, chipurile, capăt.

Aceste clarificări și explicații ale domnului Brătianu nu justifică, firește, absolut deloc acțiunile forțelor șovine din Regatul României. Orice sistem politic ar fi triumfat la noi, niciun stat străin nu ar fi avut dreptul să ia parte la instaurarea acestuia, fie în mod direct sau indirect.

Consider că domnul Brătianu însuși își dădea foarte bine seama de acest adevăr, și tocmai de aceea el nega cu atâta zel orice implicare personală în sprijinirea șovinilor români.

Fiind, fără îndoială, un om foarte inteligent, el nu va pierde, desigur, din vedere faptul că, în calitatea sa actuală de președinte al Consiliului de Miniștri și șef al unui mare partid politic, el trebuie să demonstreze o prudență deosebită în domeniul relațiilor internaționale, neadmițând, în această privință, niciun fel de manifestări publice contrare legii, responsabilitatea pentru asemenea acțiuni revenindu-i, totuși, lui personal.

În comparație cu domnul Sturdza, el se bucură, în ochii mei, de acel avantaj că nu este absolut deloc supus vreunui fel de influență din străinătate. El nu a fost educat în Germania, și nici nu este adept al acesteia, spre deosebire de predecesorul său. În persoana sa noi vom avea de a face cu un om de stat care, se prea poate, are un orgoliu național un pic exagerat, dar care se conduce, în acțiunile sale, în mod exclusiv de interesele patriei sale, așa cum le înțelege el, iar nu de anumite influențe care își au originea în afara țării.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 11–13.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> 28 decembrie 1908.

<sup>2</sup> Ion C. Brătianu (1821–1891). Important om politic român. Fondator și conducător al Partidului Național Liberal. A deținut funcția de prim-ministru și diverse portofolii în alte guverne.

<sup>3</sup> A se vedea: Andrei Cușco, *A Contested Borderland. Competing Russian and Romanian Visions of Bessarabia in the Late Nineteenth and Early Twentieth Century*, Budapeșt – New York, Central European University Press, 2017, p. 193–232.

<sup>4</sup> Constantin Stere (1865–1936). Emigrant politic basarabean. Ideolog și promotor al poporanismului. A fost rector al Universității din Iași.

4

**Бухарест, 8 января 1909 г., № 4. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Его Величеству королю Карлу благоугодно было на этих днях удостоить меня частной аудиенцией.



В продолжительной беседе король соизволил, по милостивому своему обычаю, коснуться вопросов внешней и внутренней политики Румынии, не высказывая, однако, ничего такого, что не было бы уже известно Вашему Высокопревосходительству из предыдущих моих донесений.

Его Величество был крайне огорчён болезнью бывшего председателя Совета министров Стурдзы, о государственной деятельности коего он отзывался в самых сочувственных выражениях<sup>1</sup>. Говоря о сдержанности и корректности Стурдзы, никогда не превышавшего данных ему королём указаний, Его Величество присовокупил, что и в объяснениях своих с бароном Эренталем<sup>2</sup> по поводу Дунайского вопроса Стурдза высказывал лишь академически о желательности улучшения условий судоходства по этой реке, излагая тоже только академически свои соображения в этом направлении<sup>3</sup>.

Ничто не уполномочивало австро-венгерского министра заключать, что с ним входят уже в предварительные переговоры, а тем более ничто не давало ему права, не предупредив Румынии, заявлять в делегациях о частных своих беседах с господином Стурдзой, придавая последним неверное освещение.

Король настойчиво повторял, что он в высшей степени неприятно поражён таким образом действий Барона Эренталья и весьма решительно выразил своё неудовольствие моему австро-венгерскому сотоварищу<sup>4</sup>.

Его Величество энергично, будто бы, потребовал от венского кабинета, чтобы столь неправильно поставленный им на очередь вопрос о Дунае был снят с программы предполагаемой конференции, предупреждая, что всеми зависящими от неё мерами Румыния воспротивится исполнению каких-либо решений конференции по этому предмету.

Его Величество изволил продержать меня в своём кабинете около трёх часов, и я мог только удивляться, насколько, несмотря на преклонный уже свой возраст, король оправился от своей болезни, выглядывая таким же бодрым и крепким, каким он был лет шесть тому назад.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 16–17.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. предыдущий документ.

<sup>2</sup> Алоиз граф Лекса фон Эренталь (1854–1912), в то время министр иностранных дел Австро-Венгрии.

<sup>3</sup> О дунайском судоходстве и деятельности Дунайской Комиссии см.: Ardeleanu C. *The European Commission of the Danube, 1856–1948. An Experiment in International Administration*. Leiden: Brill, 2020.

<sup>4</sup> Йоханнес фон Шёнбург-Хартенштейн, барон (1864–1937), посланник Австро-Венгрии в Бухаресте в 1906–1911 гг.

**București, 8 ianuarie 1909, nr. 4. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Majestatea Sa regele Carol a binevoit, zilele acestea, să îmi acorde onoarea unei audiențe private.

În timpul conversației îndelungate care a urmat, regele a binevoit, după bunul și milostivul său obicei, să abordeze anumite chestiuni privind politica externă și internă a României, fără a enunța însă nimic nou față de ceea ce Excelența Voastră nu ar cunoaște deja din rapoartele mele anterioare.

Majestatea Sa a fost extrem de mâhnit de boala fostului președinte al Consiliului de Miniștri, Sturdza, pronunțându-se despre activitatea de om de stat a acestuia din urmă în cuvinte pline de simpatie și emoție<sup>1</sup>. Vorbind despre discreția și corectitudinea lui Sturdza, care nu a depășit niciodată limitele instrucțiunilor ce i-au fost date de rege, Majestatea Sa a adăugat că, inclusiv în timpul discuțiilor sale cu Baronul Aehrenthal<sup>2</sup> cu privire la chestiunea dunăreană, Sturdza s-a exprimat, doar strict la nivel academic, referitor la necesitatea îmbunătățirii condițiilor de navigație pe acest fluviu, expunându-și, la fel din punct de vedere pur academic, propriile considerații în acest sens<sup>3</sup>.

Nimic nu îl autoriza pe ministrul austro-ungar să tragă concluzia că s-ar fi dorit deja inițierea unor negocieri preliminare cu el, și cu atât mai mult nimic din cele spuse nu îi dădea dreptul, fără a avertiza măcar România, să facă declarații, la ședințele delegațiilor ministeriale, despre conversațiile sale private cu domnul Sturdza, atribuind acestor conversații o interpretare absolut greșită.

Regele repeta insistent că el este neplăcut surprins, în cel mai înalt grad, de un asemenea mod de a acționa din partea Baronului Aehrenthal și că și-a arătat nemulțumirea, într-un mod foarte categoric, în fața colegului meu austro-ungar<sup>4</sup>.

Majestatea Sa, chipurile, ar fi prezentat o solicitare energică adresată cabinetului vienez în sensul ca această chestiune legată de Dunăre, care a fost pusă de către Viena la ordinea zilei, într-un mod atât de incorect, să fie scoasă din programul prezumtivei conferințe, avertizând Viena că România se va opune, folosindu-se de toate măsurile care depind de ea, executării oricăror decizii ale viitoarei conferințe cu privire la acest subiect.

Majestatea Sa a binevoit să conversezeze cu mine, în cabinetul său, timp de aproape trei ore. Eu nu puteam decât să fiu uimit de măsura în care, în pofida vârstei sale deja destul de înaintate, regele și-a revenit în urma bolii sale, arătând acum la fel de viguros și puternic precum fusese cu vreo șase ani în urmă.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 16–17.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea documentul anterior.

<sup>2</sup> Alois Lexa von Aehrenthal (1854–1912). La vremea respectivă ministru al Afacerilor Străine al Austro-Ungariei.

<sup>3</sup> Pentru navigația pe Dunăre și activitatea Comisiei Dunărene: Constantin Ardeleanu, *The European Commission of the Danube, 1856–1948. An Experiment in International Administration*, Leiden, Brill, 2020.

<sup>4</sup> Johannes von Schönburg-Hartenstein (1864–1937), ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei la București în anii 1906–1911.

**Бухарест, 3 февраля 1909 г., № 9. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

24 числа прошлого января месяца Румыния праздновала пятидесятилетие объединения Молдавии и Валахии.

В истории развития бывших Придунайских княжеств факт избрания в князя Молдавии и Валахии одного и того же лица, князя Александра Кузы<sup>1</sup>, имел, несомненно, весьма важное значение. Таковое избрание было первым решительным шагом к созданию ныне независимого государства, долженствующего, по понятиям многих из пылких политических его деятелей, объединить со временем всё румынское племя.

Поэтому, как король Карл, так и его правительство приложили старание к приданию юбилейному торжеству всенародного политического характера.

В речи, произнесённой на банкете, данном во дворце министрам всех политических партий, как настоящим, так и бывшим, Его Величество указал, что без объединения княжеств ни избрание его, ни создание могущественной династии, служащей гарантией прочности объединения, не были бы мыслимы. Благодаря лишь объединению, румыны, по словам их монарха, приобрели возможность завоевать на поле брани свою независимость и корону свободного королевства, благодаря лишь ему страна приобрела силу и новые средства к непрерывному и здоровому развитию национальной своей жизни. «Дай Бог», заключил король, «чтобы проникнутые идеей, приведшей к объединению княжеств, румыны подняли свой дух всё выше и выше и направили свои усилия к исполнению высокой судьбы румынского народа»<sup>2</sup>.

При чествовании исторического для края события, совершившегося пятьдесят лет тому назад, не была, конечно, забыта личность Александра Кузы, избранного сперва в Молдавии, а затем, несколько дней спустя, и в Валахии<sup>3</sup>.

В газетных статьях и в народных манифестациях восхвалялись его мудрость и любовь к родине. В этих хвалах, не лишённых иногда намеренного преувеличения, звучало в некоторых случаях, хотя сравнительно и довольно редких, чувство нерасположения к нынешнему августейшему правителю королевства, сумевшему силой своей воли и безупречной жизнью внушить уважение к себе своего народа, но не снискавшему, однако, его любви и привязанности.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 28–29.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Александру Иоан Куза (1820–1873).

<sup>2</sup> *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*. Vol. II, 1887–1914 / Ed. Constantin C. Giurescu. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. P. 400–402.

<sup>3</sup> Был избран господарем Молдавии 5 января 1859 г. и господарем Валахии 24 января 1859 г.

**București, 3 februarie 1909, nr. 9. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Pe data de 24 a lunii ianuarie trecut, România a sărbătorit aniversarea de cincizeci de ani a unirii dintre Moldova și Valahia.

În istoria dezvoltării fostelor Principate Dunărene, faptul alegerii ca domnitor al Moldovei și Valahiei a unei și aceleiași persoane, principelui Alexandru Cuza<sup>1</sup>, a avut, fără nicio îndoială, o semnificație foarte importantă. Această alegere a reprezentat primul pas hotărât în direcția creării statului actualmente independent, care ar trebui, în conformitate cu concepțiile multora dintre înflăcărații oameni politici ai regatului, să reunească, cu timpul, întregul neam românesc.

Din acest motiv atât regele Carol, cât și guvernul său au depus toate eforturile pentru a le imprima acestor festivități jubiliare un caracter politic de sărbătoare a întregului popor.

În discursul pe care l-a ținut în timpul unui banchet organizat la palat în onoarea miniștrilor din toate partidele politice, atât celor actuali, cât și foștilor demnitari, Majestatea Sa a arătat că, fără unirea Principatelor, nici alegerea sa, nici crearea unei dinastii foarte puternice, care servește drept garanție pentru trăinicia unirii, nu ar fi fost nici măcar imaginabile. Doar datorită unirii românilor, după spusele monarhului lor, au obținut posibilitatea să își cucerească, pe câmpul de bătălie, propria independență și să câștige dreptul la coroana unui regat liber, și doar grație unirii țara a dobândit mai multă putere și a acumulat noi mijloace pentru o dezvoltare neîntreruptă și sănătoasă a vieții sale naționale. „Dea Dumnezeu”, și-a încheiat regele discursul, „ca însuflețindu-ne de mântuitoarea idee a Unirii – pe care o sărbătorește astăzi toată suflarea românească – să ne înălțăm inimile tot mai sus și – conștienți de faptul că tăria statelor stă în unirea și în buna stare a tuturor treptelor – să ne închinăm toate silințele întru îndeplinirea înaltei meniri a iubitului nostru popor”<sup>2</sup>.

În timpul sărbătoririi acestui eveniment istoric pentru țară, care s-a împlinit acum cincizeci de ani, nu a fost, desigur, uitată nici personalitatea lui Alexandru Cuza, care a fost ales mai întâi în Moldova, iar mai apoi, peste câteva zile, și în Valahia<sup>3</sup>.

În articolele de ziar și în timpul manifestațiilor populare au fost elogiate înțelepciunea lui Cuza și dragostea sa de patrie. În aceste elogii, care nu erau lipsite, uneori, de anumite exagerări intenționate, se putea sesiza, în unele cazuri, chiar dacă aceste cazuri rămâneau, totuși, relativ izolate și destul de rare, un sentiment de antipatie față de actualul august conducător al regatului, care a reușit, prin puterea voinței sale și prin viața sa ireproșabilă, să îi însuflească poporul său un sentiment de respect față de el, dar care nu a reușit, cu toate acestea, să îi câștige iubirea și afecțiunea.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 28–29.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Alexandru Ioan Cuza (1820–1873).

<sup>2</sup> *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 400–402.

<sup>3</sup> A fost ales domn al Moldovei pe data de 5 ianuarie 1859 și domn al Valahiei pe data de 24 ianuarie 1859.

**Бухарест, 6 февраля 1909 г., № 12. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

На прошлой неделе в королевском дворце состоялся бал, на коем, по своему обычаю, Его Величество король Карл обходил всех дипломатических представителей, беседуя с ними о вопросах дня в области международной политики.

Отличающийся вообще большим оптимизмом, Его Величество высказывал в этот раз некоторое беспокойство касательно возможности сохранения мира на Ближнем Востоке<sup>1</sup>. По его словам, кризис<sup>2</sup> слишком затягивался, а между тем всякое промедление в его разрешении представляет опасность ввиду крайней нервности сербов и убеждения болгар, что в настоящее время они более подготовлены к войне, чем турки. Король верит, что убеждение болгар основательно, ввиду слабости и неопытности турецкой артиллерии, а потому он далеко не может рассчитывать, что Болгария не воспользуется своим превосходством в случае, если её отношения к Оттоманской империи не войдут в нормальную колею в самом скором времени.

Подойдя к болгарскому дипломатическому агенту<sup>3</sup>, Его Величество, в присутствии моём и моих сотоварищей, стал убеждать его в необходимости для Болгарии запастись большой долей терпения, дабы торопливым решением не произвести смуты на Балканском полуострове, конечные результаты коей никогда не могут быть предвидены.

Вашему Высокопревосходительству не безызвестно, что король Карл, глубоко убеждённый в государственной своей мудрости и политической опытности, любит давать советы в вопросах международных сношений. Этим чувством Его Величество и руководствовался, обращаясь к полковнику Хесапчиеву, весьма озадаченному столь публичным и внезапным для него заявлением короля.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 36–37.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Балканский полуостров.

<sup>2</sup> Имеется в виду кризис, вызванный аннексией Боснии и Герцеговины Австро-Венгрией в 1908 г.

<sup>3</sup> Христофор Георгиев Хесапчиев (1858–1938), дипломатический агент Болгарии в Бухаресте с октября 1905 по июль 1909 г. и болгарский посланник в Румынии с июля 1909 по январь 1911 г.

**București, 6 februarie 1909, nr. 12. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Doamnăle Alexandr Petrovici,

Săptămâna trecută, la palatul regal a avut loc un bal, în timpul căruia, după obiceiul său cunoscut, Majestatea Sa regele Carol a făcut turul tuturor reprezentanților diplomați, discutând cu ei despre chestiunile aflate la ordinea zilei în domeniul politicii internaționale.

Remarcându-se, în general, printr-o mare doză de optimism, Majestatea Sa, de această dată, și-a exprimat o oarecare îngrijorare în privința posibilității menținerii și păstrării păcii în Orientul Apropiat<sup>1</sup>. După spusele sale, actuala criză<sup>2</sup> se prelungește prea mult, în vreme ce orice fel de întârziere în rezolvarea acesteia reprezintă un pericol real, avându-se în vedere extrema nervozitate a sârbilor și ferma convingere a bulgarilor că, în prezent, ei ar fi mai bine pregătiți de război decât turcii. Regele crede că această convingere a bulgarilor este absolut întemeiată, ținând cont de slăbiciunea și lipsa de experiență a artileriei turcești, și tocmai din acest motiv el nu este convins, nici pe departe, de faptul că Bulgaria nu va profita de actuala sa superioritate militară în cazul în care relațiile sale cu Imperiul otoman nu vor reintra pe un făgaș normal în timpul cel mai apropiat.

Apropiindu-se de agentul diplomatic bulgar<sup>3</sup>, Majestatea Sa, în prezența mea și a colegilor mei, a început să îl convingă insistent pe diplomatul bulgar de necesitatea ca Bulgaria să se înarmeze cu multă răbdare, astfel încât, printr-o hotărâre pripită, să nu producă anumite tulburări în Peninsula Balcanică, tulburări, rezultatele finale ale cărora nu ar putea fi niciodată prevăzute.

Excelența Voastră cunoaște deja faptul că regelui Carol, care este profund convins de înțelepciunea sa de om de stat și de bogata sa experiență politică, îi place să dea sfaturi în chestiunile care privesc relațiile internaționale. Probabil că Majestatea Sa era călăuzit anume de acest sentiment atunci când i s-a adresat colonelului Hesapciev, care a rămas extrem de nedumerit din cauza acestei declarații făcute de rege, mai ales într-un mod atât de public și de neașteptat pentru diplomatul bulgar.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 36–37.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Peninsula Balcanică.

<sup>2</sup> Referință la criza provocată de anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria în anul 1908.

<sup>3</sup> Hristofor Gheorghiev Hesapciev (1858–1938), agent diplomatic al Bulgariei la București în perioada octombrie 1905 – iulie 1909 și ministru plenipotențiar al Bulgariei în România în perioada iulie 1909 – ianuarie 1911.

7

**Бухарест, 17 февраля 1909 г., № 13. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Получив секретные телеграммы Вашего Высокопревосходительства от 14 числа текущего месяца касательно преподанных нами Сербии советов избегать всего, что могло бы привести к столкновению с Австро-Венгрией, я не преминул ознакомить с их содержанием председателя Совета министров Румынии.

Выслушав меня весьма внимательно, господин Брэтиану сообщил мне, что на этих днях он имел серьёзный разговор с пребывающим здесь сербским посланником<sup>1</sup>, коего он убеждал, что война с Австро-Венгрией неминуемо нанесёт Сербии непоправимый материальный и нравственный ущерб. Она в корне разорит финансовые средства страны и пошатнёт окончательно сербское влияние на Балканском полуострове, каковым обстоятельством не преминут воспользоваться остальные балканские государства. Между тем, Румыния, никогда не ссорившаяся с Сербией, во многом солидарная с нею и питающая к ней чувства искренней дружбы, заинтересована, конечно, в сохранении нынешнего равновесия влияний на Балканах.

Быть может, в своих объяснениях с господином Ристичем господин Брэтиану выражал свою мысль определённое. Но и в словах, обращённых им ко мне, сквозило ясно опасение, что, с принижением Сербии, Болгария приобретёт слишком большое значение и станет действительно опасной соседкой для Румынии.

По-видимому, здесь продолжают следить с напряжённым вниманием за всем, что происходит в Болгарском княжестве.

Во время дальнейшей нашей беседы Брэтиану развивал мысль, что сербско-австрийский кризис дошёл уже до кульминационного пункта и что, в том или другом смысле, он всё же будет разрешён в ближайшем будущем и перестанет быть угрозой для сохранения мира на Ближнем Востоке.

Между тем, болгарский вопрос продолжает представлять серьёзную опасность. Никому, по словам моего собеседника, не известно в точности, какое направление примет, после признания независимости молодого королевства, народное чувство в Болгарии, недовольное внутренними её порядками и встречавшее до сих пор некоторое успокоение в своих македонских вождениях, от коих придётся ныне отказаться. Неизвестно, будет ли король Фердинанд достаточно авторитетен, чтобы обуздать недовольство своих подданных и не пасть жертвой их недоброжелательства к нему?

Вообще, в речи председателя румынского Совета министров обнаружилось довольно много пессимизма по отношению к Болгарии, основанного на чувстве не раз замечаемых мной зависти и недоверия к миролюбию и дружбе столь быстро окрепшего и добившегося своей самостоятельности юного государства.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 39–40 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Михайло Г. Ристич (1864–1925). Сербский и югославский дипломат. Посланник Сербии в Бухаресте в 1906–1914 гг.

**București, 17 februarie 1909, nr. 13. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În urma primirii telegramelor secrete ale Excelenței Voastre din data de 14 a lunii curente cu privire la sfaturile pe care i le-am oferit Serbiei în sensul evitării oricăror acțiuni

care ar putea avea drept consecință o confruntare cu Austro-Ungaria, eu nu am pierdut ocazia să îi aduc la cunoștință conținutul acestora președintelui Consiliului de Miniștri al României.

Ascultându-mă cu foarte mare atenție, domnul Brătianu mi-a comunicat că zilele acestea el a avut o convorbire serioasă cu trimisul sârb aflat la Curtea de aici<sup>1</sup>. El a încercat să îl convingă de faptul că un război cu Austro-Ungaria îi va pricinui Serbiei, în mod inevitabil, daune materiale și morale iremediabile. Războiul va ruina cu desăvârșire resursele financiare ale țării și va zdruncina definitiv influența sârbă în Peninsula Balcanică, iar de această ultimă împrejurare nu vor ezita nicio clipă să profite celelalte state balcanice. În același timp, România, care nu a intrat niciodată în conflict cu Serbia și care, în multe privințe, este solidară cu ea și nutrește față de Serbia sentimente de sinceră prietenie, este desigur foarte interesată de păstrarea actualului echilibru de influențe în regiunea Balcanilor.

Se prea poate ca, în timpul discuțiilor sale cu domnul Ristić, domnul Brătianu să-și fi exprimat gândurile sale într-un mod ceva mai limpede. Totuși, chiar și în cuvintele pe care mi le-a adresat mie, se putea simți, în mod evident, temerea că, odată cu umilirea Serbiei, Bulgaria va dobândi o importanță mult prea mare și va deveni, într-adevăr, o vecină periculoasă pentru România.

Din câte se pare, aici se urmărește în continuare, cu o atenție încordată la maxim, tot ce se întâmplă în Principatul Bulgar.

În timpul conversației noastre ulterioare, Brătianu a dezvoltat ideea, conform căreia criza sârbo-austriacă și-ar fi atins deja punctul culminant și că, într-un anumit sens sau în altul, această criză va fi, totuși, rezolvată în viitorul cel mai apropiat și va înceta, astfel, să mai reprezinte o amenințare pentru păstrarea păcii în Orientul Apropiat.

Cu toate acestea, chestiunea bulgară continuă să reprezinte un grav pericol. Nimeni, după spusele interlocutorului meu, nu cunoaște cu exactitate, în ce direcție se va îndrepta, după recunoașterea independenței tânărului regat, sentimentul popular din Bulgaria, care este nemulțumit de orânduirea sa internă din prezent și care, până în acest moment, se bucura de o oarecare calmare și domolire a aspirațiilor sale legate de Macedonia, la care va trebui să se renunțe în prezent. Nu se știe dacă țarul Ferdinand va da dovadă de suficientă autoritate pentru a potoli cumva nemulțumirea supușilor săi sau dacă va cădea cumva victimă sentimentelor lor de dușmănie față de el?

În general, în această alocuțiune a președintelui Consiliului de Miniștri român s-a manifestat destul de mult pesimism cu privire la Bulgaria. Acest pesimism are la bază anumite sentimente, pe care le-am observat nu o singură dată, de invidie și neîncredere față de năzuințele pacifice și tendințele amicale ale tânărului stat bulgar, care s-a întărit atât de rapid și care a reușit să își câștige dreptul la independență.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 39–40 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Mihailo G. Ristić (1864–1925). Diplomat sârb și iugoslav. Ministru plenipotențiar al Serbiei la București în anii 1906–1914.



**Бухарест, 18 февраля 1909 г., № 14. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

В предшествующих донесениях моих касательно австро-румынских переговоров о заключении нового торгового соглашения я имел честь доводить до сведения Вашего Высокопревосходительства, что прерванные в Вене переговоры эти должны были возобновиться в Бухаресте в прошлом январе месяце.

Они к тому времени начались здесь дипломатическим путём непосредственных объяснений между председателем румынского Совета министров и австро-венгерским посланником князем Шёнбург<sup>1</sup>.

По доверительным сведениям, сообщённым мне господином Брэтиану, в настоящий момент они вновь приостановлены, причём с обеих сторон были предъявлены крайние требования, с категорическим заявлением как той, так и другой стороны, что на дальнейшие уступки они не пойдут.

Предъявив друг другу такого рода ультиматум, господин Брэтиану и князь Шёнбург ожидают, что из него выйдет. Спорный вопрос касается количества и способа ввоза румынского мяса в Австро-Венгрию.

Председатель Совета высказал мне, что он действительно твёрдо решил, будто бы, настоять на принятии румынских требований и что он заявил австро-венгерскому посланнику, что, в случае неудовлетворения их, австро-румынский торговый договор, находящийся ещё в силе<sup>2</sup>, будет денонсирован Румынией. Мой австро-венгерский сотовариц усмотрел сперва в этом заявлении угрозу, – но ему было объяснено, что право денонсации выговорено в тексте договора и, потому, применение этого права никакой угрозы собой не представляет.

Господин Брэтиану не теряет, однако, ещё надежды, что дело не дойдёт до денонсации. Он полагает, что Австро-Венгрия поймёт, что от таможенной войны пострадает, прежде всего, она и что её же выгоды требуют большей сговорчивости с её стороны. По неофициальным данным, получаемым им из Вены, он заключает, что в настоящее время австрийские и венгерские министры совещаются между собой с целью найти возможность удовлетворить Румынию.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 42–43.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Йоханнес фон Шёнбург-Хартенштейн.

<sup>2</sup> Речь идёт о торговом соглашении, заключённом между Румынией и Австро-Венгрией 9/21 декабря 1893 г. Подробнее о различных аспектах торговых отношений между Румынией и Австро-Венгрией в начале XX в. см.: Căzan Gh. N., Rădulescu-Zoner Ş. *România și Tripla Alianță, 1878–1914*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1979. P. 225–297.

**București, 18 februarie 1909, nr. 14. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În rapoartele mele anterioare referitoare la negocierile austro-române privind încheierea unui nou acord comercial, eu am avut onoarea să îi aduc la cunoștință Excelenței Voastre faptul că aceste negocieri, care fuseseră întrerupte la Viena, ar fi trebuit să fie reluate la București, în luna ianuarie a anului curent.

Către acel moment, aceste negocieri au și început aici, pe cale diplomatică, prin intermediul unor discuții directe între președintele Consiliului de Miniștri român și trimisul austro-ungar, principele Schönburg<sup>1</sup>.

Conform unor informații confidențiale care mi-au fost comunicate de către domnul Brătianu, în momentul de față aceste negocieri sunt din nou întrerupte. Totodată, ambele părți au formulat cerințe și revendicări extrem de radicale, însoțite de o declarație categorică, atât dintr-o parte, cât și din cealaltă că ambele părți nu vor mai accepta să facă nicio concesie pe viitor.

Înaintându-și unul altuia un astfel de ultimatum, domnul Brătianu și principele Schönburg sunt în expectativă, dorind să vadă ce va ieși din această situație. Principala chestiune litigioasă se referă la cantitatea și la modul de import al cărnii românești în Austro-Ungaria.

Președintele Consiliului s-a exprimat, în fața mea, în sensul că el, chipurile, ar fi luat, într-adevăr, o hotărâre fermă de a insista pe acceptarea revendicărilor românești, și că el i-ar fi declarat trimisului austro-ungar că, în cazul în care aceste cerințe nu vor fi satisfăcute, convenția comercială austro-română, care este încă în vigoare<sup>2</sup>, va fi denunțată de către România. Colegul meu austro-ungar a considerat, la început, această declarație drept o amenințare. Totuși, i s-a explicat că dreptul de a denunța acest act era garantat chiar în textul convenției și că, din acest motiv, aplicarea acestui drept nu putea reprezenta niciun fel de amenințare sau pericol.

Cu toate acestea, domnul Brătianu nu își pierde încă speranța că nu se va ajunge, până la urmă, la denunțarea tratatului. El consideră că Austro-Ungaria va înțelege că anume ea va avea, întâi de toate, de suferit de pe urma acestui război vama, și că propriile ei avantaje economice ar cere insistent ceva mai mult spirit conciliator din partea acestei țări. Conform unor informații neoficiale pe care le primește de la Viena, el ajunge la concluzia că, în prezent, miniștrii austrieci și maghiari se consultă între ei cu scopul de a găsi o posibilitate de a-i da o oarecare satisfacție României.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 42-43.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Johannes von Schönburg-Hartenstein.

<sup>2</sup> Referință la Convenția de comerț încheiată între România și Austro-Ungaria în data de 9/21 decembrie 1893. Pentru diferite aspecte ale relațiilor comerciale româno-austro-ungare la începutul secolului XX: Gheorghe Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță, 1878–1914*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 225–297.

**Бухарест, 18 февраля 1909 г., № 15. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Ещё в прошлом году я имел честь доносить Вашему Высокопревосходительству, что румынское правительство, заметив среди старообрядцев<sup>1</sup>, населяющих Добруджу, стремление переселиться в Россию, выразило надежду, что в случае осуществления такого переселения мы своевременно войдём с ним в сношение, дабы дать ему возможность принять некоторые меры предосторожности, необходимые при массовом выселении жителей какой-либо местности.

Получив на днях телеграмму гофмейстера Чарыкова, извещающую меня о нашем решении, отнюдь не вызывая течения к переселению среди старообрядцев, не ставить ему, однако, преграды и, считаясь с начавшимся уже движением, урегулировать его на легальных основаниях, я не преминул объяснить в этом смысле с председателем Совета министров, временно управляющим Министерством иностранных дел.

Господин Брэтиану, относящийся несколько сдержаннее к вопросу о выселении старообрядцев, чем его недавний предместник Стурдза, высказал мне, что, вполне понимая точку зрения императорского правительства и отчасти разделяя её, он несколько не намерен ставить какие-либо препятствия единичным случаям эмиграции, даже если бы она захватила несколько сот семей старообрядцев, но, тем не менее, он сохраняет за собой право воздействовать против неё, если бы она приняла слишком массовый характер, могущий вредно отразиться на экономическом развитии Добруджи. Он выразил при этом благодарность за сообщение ему нашего решения не вызывать искусственно среди старообрядцев стремления к переселению в наши пределы.

Полагаю, что опасения румынского первого министра об одновременном массовом выселении старообрядцев Добруджи едва ли основательны. Постепенный же их переход к нам должен быть принят весьма сочувственно румынским правительством, давно уже стремящимся населить Добруджу румынским элементом. По частным сведениям, королевское Министерство государственных имуществ предполагает уже внести в законодательные палаты проект о выкупе в казну старообрядческих земельных участков в Добрудже для раздачи их румынским ветеранам.

К сожалению, весьма вероятно, что при продаже покидаемых ими здесь земель старообрядцы потерпят убытки и подвергнутся недобросовестной эксплуатации. Румынское их подданство не даст вверенной мне миссии возможности оказывать им официальное заступничество в этом деле. Но, насколько обстоятельства позволят, я приложу старания к возможному облегчению их участи путём частных и доверительных объяснений с председателем Совета.

Желая получить возможно подробные сведения о настоящем их положении в Румынии, я поручил генеральному нашему консулу в Галаце<sup>2</sup>, проживающему в портах Нижнего Дуная уже более 20 лет и на опытность и такт коего я могу вполне положиться, изучить их быт и экономическое их благосостояние и представить мне результаты своих исследований в возможно скором времени.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 44–44 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Речь идёт о русских старообрядцах (липованах). См также: *RDRR, 1899–1905*. Док. № 22 от 31 января 1899 г.

<sup>2</sup> Пётр Алексеевич Картамышев (1857– ?), бывший российский вице-консул в Сулине и генеральный консул в Галаце в 1904–1916 гг.

### **București, 18 februarie 1909, nr. 15. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Încă anul trecut eu am avut onoarea să îi raportez Excelenței Voastre că guvernul român, observând, în rândurile credincioșilor de rit vechi<sup>1</sup> care locuiesc în Dobrogea, o tendință de a se strămuta în Rusia, și-a exprimat speranța că, în cazul înfăptuirii unei asemenea migrații, noi vom intra, în timp util, în legătură cu guvernul regal pentru a-i oferi posibilitatea să ia anumite măsuri de precauție, care sunt necesare în cazul unei strămutări în masă a locuitorilor dintr-o anumită localitate sau teritoriu.

După primirea, zilele acestea, a telegramei hofmeister-ului Ciarâkov, care mă anunță despre decizia noastră conform căreia, fără a provoca în niciun fel vreun curent favorabil migrației în sânul credincioșilor de rit vechi, noi, totuși, nu vom ridica niciun fel de obstacole în calea acestei mișcări și, ținând cont de mișcarea respectivă, care a început deja, vom căuta să rezolvăm această problemă pe baze legale, eu nu am pierdut ocazia să am o discuție, în acest sens, cu președintele Consiliului de Miniștri, care și-a asumat temporar gestionarea administrativă a Ministerului Afacerilor Străine.

Domnul Brătianu, care are o atitudine ceva mai rezervată față de chestiunea privind emigrarea credincioșilor de rit vechi, în comparație cu recentul său predecesor, Sturdza, a afirmat în fața mea că, înțelegând pe deplin punctul de vedere al guvernului imperial, și chiar împărtășindu-l, într-o anumită măsură, el nu are nici cea mai mică intenție de a pune anumite piedici în calea unor cazuri izolate de emigrare, chiar și dacă acest proces ar cuprinde câteva sute de familii ale credincioșilor de rit vechi, dar că, cu toate acestea, el își rezervă dreptul de a exercita o anumită influență contra acestei migrații în cazul în care procesul ar căpăta proporții prea mari și ar avea un caracter de masă, care ar putea să aibă urmări dăunătoare pentru dezvoltarea economică a Dobrogei. În același timp, el și-a exprimat recunoștința pentru că a fost informat despre decizia noastră de a nu provoca, în mod artificial, în mediul credincioșilor de rit vechi, vreo tendință de emigrare în cuprinsul hotarelor noastre.

Consider că temerile prim-ministrului român privind o emigrare masivă și simultană a credincioșilor de rit vechi din Dobrogea abia dacă sunt întemeiate. Totodată, o trecere treptată a lor înspre granițele noastre ar trebui să fie acceptată și privită în mod foarte favorabil de către guvernul român, care năzuiește deja de mult timp să populeze Dobrogea cu elementul românesc. Conform unor informații de natură privată, Ministerul regal al

Domeniilor Statului intenționează deja să supună discuției plenului camerelor legislative un proiect privind răscumpărarea, de către vistieria statului, a loturilor de pământ care aparțineau credincioșilor de rit vechi din Dobrogea, pentru a fi ulterior distribuite veteranilor români.

Din păcate, este foarte probabil că, în timpul vânzării pământurilor pe care le părăsesc aici, credincioșii de rit vechi vor suporta anumite pagube și vor fi supuși unei exploatare izvorâte din rea credință. Supușenia lor românească nu îi va oferi posibilitatea misiunii diplomatice care mi-a fost încredințată să le acorde orice fel de protecție oficială în legătură cu această chestiune. Totuși, în măsura în care circumstanțele îmi vor permite, eu îmi voi depune toate eforturile pentru a le ușura, pe cât va fi posibil, soarta acestor oameni, prin intermediul unor discuții private și confidentiale cu președintele Consiliului.

Din dorința de a primi informații cât se poate de detaliate privind situația lor actuală din România, eu l-am însărcinat pe consulul nostru general din Galați<sup>2</sup>, care locuiește în porturile Dunării de Jos deja de peste douăzeci de ani, și pe a cărui bogată experiență și tact deosebit mă pot bizui întru totul, cu misiunea să studieze și să cerceteze viața lor cotidiană și gradul lor de prosperitate economică, iar apoi să îmi prezinte rezultatele cercetărilor sale în timpul cel mai apropiat cu putință.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 44–44 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Referință la rușii lipoveni. A se vedea și *RDRR, 1899–1905*, doc. nr. 22 din 31 august 1899.

<sup>2</sup> Petr Alekseevici Kartamășev (n. 1857), fost viceconsul la Sulina, consul general rus la Galați în anii 1904–1916.

## 10

**Бухарест, 3 марта 1909 г., № 17. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высочеству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Во время пребывания своего в Бухаресте князь Болгарский<sup>1</sup> принимал в продолжительной аудиенции председателя румынского Совета министров и, судя по словам болгарского дипломатического агента<sup>2</sup>, остался весьма доволен своими объяснениями с господином Брэтиану. Его Высочество вынес, будто бы, из них убеждение, что нынешний глава румынского министерства несравненно сговорчивее своего предместника Стурдзы и благоприятнее относится к Болгарии.

Я не имел ещё случая беседовать с председателем Совета по поводу его встречи с князем Фердинандом, но мне известно, что, вслед за отъездом Его Высочества, мой болгарский сотоварищ возобновил переговоры с румынским правительством касательно соединения румынских и болгарских железных дорог сооружением моста через Дунай<sup>3</sup>.

Полковник Хесапчиев сообщил мне, что Брэтиану выразил ему полную готовность войти в соглашение по предмету исполнения этого давнишнего домогательства болгар, желая доказать искренность своего стремления установить вполне доверчивые отношения с соседним молодым государством.

Из донесений моих за прошлые года Вашему Высокопревосходительству не безызвестно, что Стурдза отклонял все настояния болгар о скорейшем построении моста, ссылаясь на то обстоятельство, что Румынии несравненно важнее дополнить сперва свою внутреннюю железнодорожную сеть, требующую ещё крупных расходов и много времени работы.

Готовность Брэтиану идти в этом деле навстречу вожделениям болгар представляет собой, если она действительно искренна, благоприятное явление во взаимных отношениях обоих государств.

По-видимому, Брэтиану отстранил, однако, проект построения моста у Руцука, опасаясь открытием нового параллельного рельсового пути, в сравнительно недалёком расстоянии от железнодорожной линии на Констанцу, подорвать деятельность последней. Он принципиально возражал и против соединения румыно-болгарских дорог близ Видина, соединения, не отвечающего интересам Румынии.

Полковник Хесапчиев полагает, что обе стороны сговорятся построить рельсовый мост между Систово<sup>4</sup> и Зимницей<sup>5</sup>, и надеется, что можно будет приступить к его сооружению в скором времени.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 47–48.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Фердинанд. Болгарский князь остановился в Бухаресте по пути в Болгарию после своей поездки в Россию. См. подробнее: Cain D. *Diplomați și diplomație în sud-estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*. București: Editura Academiei Române, 2012. P. 207–208.

<sup>2</sup> Хесапчиев.

<sup>3</sup> Болгария рассматривала возможность строительства железнодорожного моста через Дунай на болгаро-румынской границе. См. об этом вопросе также док. № 44 от 6 октября 1909 г. См. также документы, опубликованные в данном сборнике, касающиеся румыно-сербских переговоров о строительстве железнодорожного моста на румыно-сербской границе.

<sup>4</sup> Свиштов. В настоящее время находится в области Велико-Тырново в Болгарии.

<sup>5</sup> В настоящее время в уезде Телеорман, Румыния.

**București, 3 martie 1909, nr. 17. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În timpul aflării sale în vizită la București, principele Bulgariei<sup>1</sup> l-a primit, într-o audiență îndelungată, pe președintele Consiliului de Miniștri român și, judecând după spusele agentului diplomatic bulgar<sup>2</sup>, a rămas extrem de mulțumit de discuțiile sale cu

domnul Brătianu. Alteța Sa ar fi căpătat, chipurile, în urma acestor discuții, convingerea că actualul șef al guvernului român este cu mult mai conciliant decât predecesorul său, Sturdza, și că are o atitudine mult mai favorabilă față de Bulgaria.

Eu nu am avut încă ocazia să am o discuție cu președintele Consiliului în legătură cu întrevederea sa cu principele Ferdinand, dar cunosc faptul că, imediat după plecarea Alteței Sale, colegul meu bulgar a reluat negocierile cu guvernul român cu privire la crearea unei conexiuni între căile ferate române și bulgare prin construirea unui pod peste Dunăre<sup>3</sup>.

Colonelul Hesapciev mi-a comunicat că Brătianu și-a exprimat, în fața sa, deplinul său consimțământ de a începe negocierile pentru încheierea unui acord cu scopul de a asigura realizarea acestei revendicări formulate de multă vreme de către bulgari, dorind să își demonstreze astfel sinceritatea năzuinței sale de a stabili relații bazate pe încredere deplină cu tânărul stat vecin.

Din rapoartele mele expediate în anii trecuți, Excelența Voastră cunoaște deja faptul că Sturdza respingea toate insistențele bulgarilor privind construirea cât mai grabnică a podului, invocând acea împrejurare că pentru România este cu mult mai important să își completeze, mai întâi, rețeaua sa feroviară internă, care mai necesita încă anumite cheltuieli importante și mult timp pentru executarea lucrărilor.

Faptul că Brătianu este de acord să satisfacă, în acest caz, această dorință și aspirație a bulgarilor reprezintă, dacă este, într-adevăr, un gest sincer, un fenomen favorabil în cadrul relațiilor reciproce dintre cele două state.

Din câte se pare, totuși, Brătianu a dat la o parte proiectul de construire a unui pod lângă Rusciuc, având temerea că, prin inaugurarea unei noi căi ferate paralele, aflate la o distanță relativ apropiată de linia căii ferate în direcția Constanța, va fi subminată activitatea acestei din urmă căi ferate. El s-a opus, în mod principial, și proiectatei conexiuni a căilor ferate româno-bulgare în apropiere de Vidin, conexiune care nu ar corespunde intereselor României.

Colonelul Hesapciev consideră că ambele părți vor cădea de acord să construiască un pod feroviar între Șiștov<sup>4</sup> și Zimnicea<sup>5</sup>. El mai speră că lucrările de construcție a podului vor putea fi începute în timpul cel mai apropiat.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 47–48.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Ferdinand. Principele bulgar s-a oprit la București în drum spre Bulgaria, după călătoria efectuată în Rusia. Pentru detalii: Daniel Cain, *Diplomați și diplomație în sud-estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*, București, Editura Academiei Române, 2012, p. 207-208.

<sup>2</sup> Hesapciev.

<sup>3</sup> Bulgaria urmărea construirea unui pod de cale ferată peste Dunăre la granița bulgaro-română. Pentru aceeași problemă: doc. nr. 44 din 6 octombrie 1909. A se vedea și documentele din acest volum privitoare la negocierile româno-sârbe privind construirea unui pod de cale ferată la granița româno-sârbă.

<sup>4</sup> Șiștov. În prezent în regiunea Veliko Târnovo, Bulgaria.

<sup>5</sup> În prezent în județul Teleorman, România.

**Бухарест, 5 марта 1909 г., № 18. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Получив секретную телеграмму Вашего Высокопревосходительства касательно возможности исключить из программы предполагаемой конференции<sup>1</sup> вопрос о прибрежных правах балканских государств лишь с согласия всех держав, подписавших Берлинский трактат, и нашей готовности способствовать приданию Дунайскому вопросу направления, обеспечивающего интересы не только общеевропейские, но и румынские, я не преминул сообщить содержание её председателю румынского Совета министров. Я присовокупил при этом, согласно Вашим указаниям, что мы имеем в виду войти в доверительные сношения в указанном смысле с державами в связи с прочими вопросами, подлежащими предварительному их обсуждению.

Господин Брэтиану, выслушав меня весьма внимательно, просил передать Вам выражение искренней благодарности румынского правительства за решение наше взять на себя инициативу доверительных сношений с великими державами в смысле, благоприятном Румынии. Он высказал, при этом, надежду, что Вашему Высокопревосходительству удастся совершенно изъять Дунайский вопрос из программных пунктов будущей конференции, к чему, главным образом, и стремится Румыния. Он доверительно сообщил мне, что предполагает, с разрешения короля, обратиться с таковой просьбой к аккредитованным при здешнем дворе представителям других держав, не предупреждая их, однако, о нашем намерении принять на себя почин в обмене мнений по содержанию румынского ходатайства. Он полагает, что таковым обращением он лишь подготовит почву к сочувственному принятию ими нашего предложения. До сих пор он имел случай объясниться по этому поводу лишь с великобританским и итальянским посланниками.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 50–51.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Речь идёт о предложении России созвать международную конференцию в целях разрешения балканского кризиса. Она не была проведена из-за противодействия Австро-Венгрии и Германии.

**București, 5 martie 1909, nr. 18. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În urma primirii telegramei secrete a Excelenței Voastre referitor la posibilitatea eliminării, din programul preconizatei conferințe<sup>1</sup>, a chestiunii privind drepturile riverane



ale statelor balcanice doar cu acordul preliminar al tuturor Marilor Puteri semnatare ale Tratatului de la Berlin, precum și referitor la disponibilitatea noastră de a acorda sprijinul nostru pentru imprimarea unei noi direcții chestiunii dunărene, orientare care ar asigura respectarea nu doar a intereselor europene comune, ci și a celor românești, eu nu am pierdut ocazia să îi comunic conținutul acestei telegrame președintelui Consiliului de Miniștri al României. Am adăugat, în același timp, în conformitate cu instrucțiunile Domniei Voastre că noi intenționăm să inițiem anumite contacte confidentiale, în sensul arătat mai sus, cu Marile Puteri, în legătură directă cu celelalte chestiuni care urmează a fi supuse unor dezbateri preliminare de către Marile Puteri.

Domnul Brătianu, ascultându-mă cu cea mai mare atenție, m-a rugat să Vă transmit expresia celei mai sincere gratitudini din partea guvernului român pentru decizia noastră de a ne asuma inițiativa stabilirii unor contacte confidentiale cu Marile Puteri într-un sens care s-ar dovedi favorabil României. El și-a exprimat, în același timp, speranța că Excelența Voastră va reuși să excludă cu totul chestiunea dunăreană din lista punctelor programatice ale viitoarei conferințe, fapt spre care tindem, cu precădere, înainte de toate, România. El mi-a comunicat, în mod confidential, că intenționează să se adreseze cu o asemenea rugămintă, cu permisiunea regelui, către reprezentanții celorlalte Mari Puteri acreditați pe lângă Curtea de aici, fără însă a-i anunța din timp despre intenția noastră de a ne asuma inițiativa unui schimb de opinii cu privire la conținutul acestei solicitări românești. El consideră că, prin intermediul unei asemenea adresări, el nu va face decât să pregătească terenul pentru acceptarea binevoitoare de către Marile Puteri a propunerii noastre. Până în prezent, el a avut ocazia să discute în legătură cu acest subiect doar cu trimișii Marii Britanii și ai Italiei.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 50–51.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Referință la propunerea Rusiei de a convoca o conferință internațională pentru depășirea crizei balcanice. Aceasta nu a fost organizată din cauza opoziției Austro-Ungariei și Germaniei.

## 12

**Бухарест, 5 марта 1909 г., № 19. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Со времени отправления последнего моего донесения касательно австро-румынских переговоров о заключении нового торгового между ними соглашения<sup>1</sup> вопрос этот пережил довольно тревожный период. На прошлой неделе румынские государственные деятели были уверены, ввиду упорства Австро-Венгрии, что им придется денонсировать старый трактат, дабы окончательно убедить противную сторону, что Румыния не намерена более подчиняться запретительному режиму, наносящему существенный ущерб её экономическому развитию. В официальном органе королевского Министерства иностранных дел, «L'Indépendance Roumaine», появилась инспирированная статья, категорически заявляющая, что, если через несколько дней

не будет получено согласие Австро-Венгрии на румынские требования по поводу допущения ввоза румынских свиней в пределы Двуетидной Империи, то старый трактат будет немедленно денонсирован.

Вчера господин Брэтиану, ссылаясь на эту статью, не без самодовольства поведал мне, что она возымела своё действие и что мой австро-венгерский товарищ<sup>2</sup> вчера же сообщил ему о новых уступках своего правительства, настолько подходящих к румынским требованиям, что подписание нового торгового трактата состоится, весьма вероятно, в скором времени. С самого начала переговоров я высказывал предположение, что, при настоящих политических затруднениях, переживаемых Австро-Венгрией<sup>3</sup>, едва ли пожелает она подать повод к усилению враждебного ей национального чувства румын и, вероятно, приложит старание к некоторому успокоению последнего на почве экономических уступок. Таковой образ действий соответствовал нынешней политической необходимости и, в этом отношении, удовлетворял интересам Австро-Венгрии. Тем не менее, уступчивость её считается здесь крупной победой Румынии, одержанной благодаря её настойчивости и энергии, и председатель Совета, сообщая мне о ней, с чувством удовлетворения заметил, что давно было пора вновь заговорить более независимым голосом, несколько позабытым за последнее время в сношениях с Австро-Венгрией.

Успех, достигнутый Румынией, более морального свойства; он не так ещё скоро принесёт ей материальные выгоды. Недостаточно получить право ввозить свой скот в соседнее государство, нужно ещё иметь его в достаточном количестве для вывоза. Между тем, вследствие запретительных ветеринарных мер, принимавшихся на австро-венгерской границе с 1885 года<sup>4</sup>, скотоводство сильно пало в Румынии<sup>5</sup>. Для поднятия же его на прежнюю высоту необходима упорная работа в течение, по крайней мере, пяти лет.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 52–53 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 8 от 18 февраля 1909 г.

<sup>2</sup> Йоханнес фон Шёнбург-Хартенштейн.

<sup>3</sup> Имеются в виду последствия боснийского кризиса и проблемы взаимоотношений между двумя частями империи.

<sup>4</sup> В феврале 1885 г. румынское правительство расторгло торговое соглашение между Румынией и Австро-Венгрией от 1875 г.

<sup>5</sup> Это привело к увеличению экспорта зерна.

### **București, 5 martie 1909, nr. 19. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Din momentul trimiterii ultimului meu raport referitor la negocierile austro-române cu privire la încheierea unei noi convenții comerciale între cele două părți<sup>1</sup>, această chestiune a trecut printr-o perioadă destul de agitată. Săptămâna trecută, oamenii de stat români

erau siguri, avându-se în vedere încăpățânarea Austro-Ungariei, că ei vor fi nevoiți să denunțe vechea convenție, pentru a convinge în mod definitiv partea adversă că România nu mai are de gând să se supună, în viitor, unui regim prohibitiv care provoacă anumite daune substanțiale pentru dezvoltarea sa economică. În organul de presă oficios al Ministerului regal al Afacerilor Străine, „L'indépendance Roumaine”, a apărut un articol, influențat de anumite cercuri, care declară în mod categoric că, în caz dacă, peste câteva zile, nu va fi notificat acordul oficial al Austro-Ungariei față de insistentele cereri românești în legătură cu permisiunea importului porcilor din România pe teritoriul Imperiului Dualist, atunci vechea convenție va fi denunțată imediat.

Ieri domnul Brătianu, făcând referință la acest articol, nu fără o oarecare mulțumire de sine, mi-a comunicat faptul că articolul a avut efectul scontat și că colegul meu austro-ungar<sup>2</sup> l-a informat chiar ieri pe domnul Brătianu despre noile concesii făcute de guvernul său, concesii care se potrivesc în asemenea măsură cu cerințele și solicitările românești, încât semnarea noului tratat comercial va avea loc, foarte probabil, în timpul cel mai apropiat. Chiar de la începutul acestor negocieri eu mi-am exprimat supoziția că, având în vedere dificultățile politice actuale prin care trece Austro-Ungaria<sup>3</sup>, este greu de crezut că ea ar dori să dea vreun prilej pentru intensificarea sentimentului național al românilor, care îi este ostil, și că, cel mai probabil, Austro-Ungaria va depune toate eforturile pentru o oarecare calmare și domolire a acestui din urmă sentiment, pe terenul concesiilor economice. Un asemenea mod de acțiune corespundea pe deplin necesităților politice actuale și, în această privință, satisfăcea interesele Austro-Ungariei. Cu toate acestea, spiritul conciliant manifestat de Monarhie este considerat aici drept o mare victorie a României, care ar fi fost reputată datorită perseverenței și energiei părții române. Președintele Consiliului, informându-mă despre această victorie, a remarcat, cu un evident sentiment de satisfacție, că era demult timpul ca România să înceapă din nou să vorbească cu o voce mai de sine stătătoare, voce care a fost dată uitării, într-o oarecare măsură, în ultimul timp, în relațiile României cu Austro-Ungaria.

Acest succes obținut de către România este de natură, mai degrabă, morală; el nu îi va aduce încă, mult prea curând, anumite avantaje de ordin material. Nu este suficient să primești dreptul de a exporta propriile vite sau alte animale pe teritoriul unui stat vecin, mai trebuie să le și ai la dispoziție în cantități suficiente pentru export. Cu toate acestea, ca urmare a măsurilor veterinare prohibitive care au fost luate, la frontiera austro-ungară, începând cu anul 1885<sup>4</sup>, creșterea vitelor a intrat, în România, într-un declin profund<sup>5</sup>. Pentru ridicarea acestui domeniu la nivelul său înalt din trecut este necesară o muncă asiduă și neîntreruptă, pe parcursul a, cel puțin, cinci ani.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 52–53 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 8 din 18 februarie 1909.

<sup>2</sup> Johannes von Schönburg-Hartenstein.

<sup>3</sup> Consecințele crizei bosniace și relațiile dintre cele două părți ale imperiului.

<sup>4</sup> În februarie 1885, guvernul român a denunțat convenția comercială româno-austro-ungară din 1875.

<sup>5</sup> Acest lucru a condus la creșterea exporturilor de cereale.

**Бухарест, 5 марта 1909 г., № 20. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Секретной телеграммой от вчерашнего числа<sup>1</sup> я почёл долгом донести Вашему Высокопревосходительству, что румынский посланник при императорском дворе<sup>2</sup> уведомил своё правительство о замечаемых им у нас опасениях касательно политического положения в Европе ввиду серьёзного оборота, принимаемого австро-сербским кризисом. Известие это произвело здесь некоторую тревогу, и председатель Совета воспользовался вчерашним свиданием со мной, чтобы доверительно запросить меня, имею ли я непосредственные сведения, подтверждающие впечатления господина Росетти-Солеску. Господин Брэтиану прибавил, при этом, что он виделся с австро-венгерским моим сотоварищем, относящимся вполне спокойно к сербскому вопросу. Спокойствие князя Шёнбурга привело моего собеседника к заключению, что Австро-Венгрия не собирается воевать с соседним славянским королевством.

Я возразил господину Брэтиану, что сведения, имеющиеся у меня, относятся к событиям, совершавшимся несколько недель тому назад, между тем политическое положение, по-видимому, изменилось за последние дни, и потому я лишён возможности поделиться с ним положительными данными о нынешнем фазисе австро-сербских отношений. Чтение же венских газет вызывает во мне сомнение относительно искренности миролюбивых чувств к Сербии венского кабинета, допускающего толки о карательной экспедиции великой державы против маленького государства.

Принцип такого произвольного карания во всяком случае опасен, добавил я, так как сегодня он применяется к Сербии, а при других обстоятельствах может быть применён Австро-Венгрией и к Румынии. Председатель Совета не возражал против моего замечания, высказанного в совершенно частном разговоре, но мне было известно, что оно вполне отвечало личным его воззрениям.

Толки о предстоящем военном столкновении между Австро-Венгрией и Сербией производят волнение и в общественном мнении Румынии.

В нём вкоренилось убеждение, что Румыния связана военной конвенцией с соседней империей, и потому оно недоумевает перед вопросом, действительно ли может Румыния быть втянута в дело, ей нисколько не симпатичное, предпринятое, не испросив её согласия, и идущее вразрез солидарности, ощущаемой всеми маленькими государствами, когда одному из них приходится покоряться произволу силы.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 55–56.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Не публикуется.

<sup>2</sup> Георге Росетти-Солеску (1853–1916) – чрезвычайный и полномочный посланник Румынии в Российской империи в 1895–1911 гг.

**București, 5 martie 1909, nr. 20. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Prin telegrama secretă trimisă în data de ieri<sup>1</sup>, am considerat de datoria mea să Vă raportez Excelenței Voastre că trimisul român acreditat pe lângă Curtea imperială<sup>2</sup> și-a informat guvernul despre temerile pe care le-ar fi observat la noi referitor la situația politică din Europa din cauza întorsăturii grave pe care a luat-o în prezent criza austro-sârbă. Această știre a produs aici o oarecare îngrijorare, și președintele Consiliului a profitat de întrevăderea pe care a avut-o ieri cu mine pentru a mă întreba, în mod confidențial, dacă am cumva la dispoziție anumite informații directe care ar confirma impresiile domnului Rosetti-Solescu. Domnul Brătianu a adăugat, în același timp, că el a avut o întrevădere cu colegul meu austro-ungar, care ar avea o atitudine cu totul calmă față de chestiunea sârbă. Acest calm al principelui Schönburg l-a condus pe interlocutorul meu la concluzia că Austro-Ungaria nu are de gând să poarte un război cu regatul slav învecinat.

Eu i-am obiectat domnului Brătianu că informațiile de care dispun în prezent se referă la anumite evenimente care au avut loc cu câteva săptămâni în urmă, în timp ce situația politică, după cât se pare, s-a schimbat pe parcursul ultimelor zile, și, din acest motiv, eu sunt lipsit de posibilitatea să îi ofer vreo informație sigură cu privire la faza actuală a relațiilor austro-sârbe. Totodată, lectura ziarelor vieneze îmi provoacă anumite îndoieli în ceea ce privește sinceritatea sentimentelor pașnice și amicale pe care le-ar nutri față de Serbia cabinetul vienez, care îngăduie circulația anumitor zvonuri despre o expediție punitivă a unei Mari Puteri împotriva unui stat mic.

Principiul unei asemenea pedepse sau reprimări arbitrare este, în orice caz, periculos, am adăugat eu, deoarece astăzi el se aplică în cazul Serbiei, iar în alte circumstanțe același principiu ar putea fi aplicat de către Austro-Ungaria și față de România. Președintele Consiliului nu a formulat niciun fel de obiecții contra observației mele, exprimate în timpul unei convorbiri cu caracter absolut privat, dar eu cunoșteam faptul că această remarcă corespundea pe deplin concepțiilor sale personale.

Zvonurile despre o viitoare confruntare militară dintre Austro-Ungaria și Serbia generează o anumită agitație și în cadrul opiniei publice din România.

În rândurile acestei opinii publice s-a înrădăcinat convingerea că România este legată, printr-o convenție militară, de imperiul vecin și, din acest motiv, opinia publică rămâne consternată în fața întrebării dacă, într-adevăr, România ar putea fi atrasă, contrar voinței sale, într-o afacere care nu se bucură deloc de simpatia ei, afacere întreprinsă fără a i se cere sau obține consimțământul și care se află în contradicție cu solidaritatea resimțită de către toate statele mici în acele cazuri când unul dintre ele este nevoit să se supună arbitrarului forței.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 55–56.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nu se publică.

<sup>2</sup> Gheorghe Rosetti-Solescu (1853–1916), ministru plenipotențiar al României în Imperiul rus în anii 1895–1911.

**Бухарест, 5 марта 1909 г., № 21. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Вчера разыгрался в Румынии министерский кризис, немедленно же получивший разрешение.

Председатель Совета хотел избавиться от неприятного ему военного министра, генерала Авереску<sup>1</sup>, не желавшего покинуть портфель. Чтобы заставить последнего удалиться, всё министерство подало в отставку, и король тут же поручил господину Брэтиану составить новое министерство, в состав коего уже не вошёл генерал Авереску. Военное же министерство передано во временное управление министра юстиции, господина Стелиан<sup>2</sup>.

Генерал Авереску, далеко не безызвестный нашему военному ведомству, пользуется репутацией одного из лучших румынских генералов. Уроженец Бессарабии, хорошо владеющий русским языком, он получил высшее военное образование в Италии, был долгое время военным агентом в Берлине, а затем, в румынском генеральном штабе, пользовался особенным покровительством Его Величества короля Карла, быстро выдвигавшего своего любимца. Он был назначен военным министром во время крестьянских беспорядков<sup>3</sup> по настоянию короля, несмотря на то что не принадлежал ни к какой политической партии и, во всяком случае, никогда не считался приверженцем либералов. Последние относились даже подозрительно к его личной дружбе с главой Консервативно-Демократической партии, Таке Ионеску<sup>4</sup>.

Таковые условия должны были привести его к столкновению с председателем Совета, Брэтиану, не отличающимся терпимостью.

Столкновение это разыгралось не на красивой почве.

В палате депутатов один из вождей консерваторов, Маргилومان<sup>5</sup>, предъявил военному министру запрос по поводу злоупотреблений в поставках военного ведомства<sup>6</sup>. По-видимому, злоупотребления действительно были, но генерал Авереску несколько не был в них причастен.

Защитительная его речь была неудачна, и большинство палаты, несочувственно настроенное к нему, приняло её очень холодно. Вслед за ним на трибуну взошёл председатель Совета и заявил, довольно двусмысленно, что он примет меры против возможности повторения злоупотреблений.

Генерал Авереску потребовал производства следствия, отказываясь подать в отставку до назначения следственной комиссии. Брэтиану не согласился на это требование и представил королю отставку всего министерства, приведшую к отстранению генерала Авереску.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 57–58 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док-ты № 23 от 30 апреля 1911 г., № 49 от 29 октября 1909 г. и № 154 от 24 ноября 1911 г.

<sup>2</sup> Тома Стелиан (1860–1925), временно исполняющий обязанности военного министра с 4 марта по 31 октября 1909 г.

<sup>3</sup> 13 марта 1907 г.

<sup>4</sup> Take Ionescu (1858–1922). Крупный румынский политический деятель. Был неоднократно министром и премьер-министром Румынии в 1921–1922 годах.

<sup>5</sup> Александру Маргиломан (1854–1925). Видный румынский политик, консерватор. Сторонник союза Румынии с Германией и Австро-Венгрией.

<sup>6</sup> DAD, февраль-март 1909 г.

### **București, 5 martie 1909, nr. 21. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Ieri în România s-a declanșat o criză guvernamentală, care însă a fost soluționată imediat cu succes.

Președintele Consiliului a vrut să se debaraseze de ministrul de Război, generalul Averescu<sup>1</sup>, care îi este dezagreabil și care nu dorea să își părăsească portofoliul. Pentru a-l impune pe acesta din urmă să se retragă din funcție, întregul guvern și-a dat demisia, iar regele l-a însărcinat imediat pe domnul Brătianu să formeze un nou guvern, în componența căruia nu a mai intrat deja generalul Averescu. În același timp, Ministerul de Război i-a fost transmis, în gestiune provizorie, ministrului Justiției, domnului Stelian<sup>2</sup>, care va asigura interimatul.

Generalul Averescu, care nu este nici pe departe necunoscut departamentului nostru militar, se bucură de reputația unuia dintre cei mai buni generali români. Fiind originar din Basarabia și cunoscând bine limba rusă, el și-a făcut studiile superioare în domeniul militar în Italia, a fost apoi, un timp îndelungat, agent militar al României la Berlin, iar după aceea, în cadrul Statului Major General român, s-a bucurat de protecția deosebită a Majestății Sale regelui Carol, care l-a avansat destul de rapid pe ofițerul său favorit. El a fost numit ministru de Război în timpul tulburărilor țărănești<sup>3</sup> anume la insistența regelui, în pofida faptului că nu făcea parte din niciun partid politic și, în orice caz, nu a fost considerat niciodată un partizan al liberalilor. Aceștia din urmă manifestau chiar o atitudine suspicioasă față de prietenia personală care îl lega pe Averescu de șeful Partidului Conservator-Democrat, Take Ionescu<sup>4</sup>.

Asemenea circumstanțe trebuiau, inevitabil, să îl conducă spre o confruntare cu președintele Consiliului, Brătianu, care nu se evidențiază printr-o toleranță deosebită.

Această ciocnire s-a declanșat dintr-un motiv destul de urât.

În plenul Camerei Deputaților, unul dintre conducătorii conservatorilor, Marghiloman<sup>5</sup>, i-a înaintat Ministrului de Război o interpelare în legătură cu abuzurile care au avut loc în timpul livrărilor de materiale pentru departamentul militar<sup>6</sup>. Din câte se pare, aceste abuzuri au avut, într-adevăr, loc, dar generalul Averescu nu a fost în niciun fel implicat în aceste evenimente.

Discursul său de apărare din plen nu s-a încununat de succes, iar majoritatea din Cameră, care era deja predispusă în sens răuvoitor față de el, a recepționat acest discurs într-un mod foarte rece. Imediat după Averescu, la tribună a urcat președintele Consiliului, care a declarat, într-un mod destul de ambiguu, că el va lua toate măsurile împotriva oricărei posibilități de repetare a unor asemenea abuzuri.

Generalul Averescu a cerut vehement efectuarea unei anchete, refuzând să își dea demisia înainte de desemnarea unei comisii de anchetă. Brătianu nu a fost de acord cu această solicitare și i-a prezentat regelui cererea de demisie a întregului guvern, demisie care a dus la înlăturarea din funcție a generalului Averescu.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 57–58 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 23 din 30 aprilie 1911, doc. nr. 49 din 29 octombrie 1909, doc. nr. 154 din 24 noiembrie 1911.

<sup>2</sup> Toma Stelian (1860–1925), ministru ad-interim la Ministerul de Război în perioada 4 martie – 31 octombrie 1909.

<sup>3</sup> 13 martie 1907.

<sup>4</sup> Take Ionescu (1858–1922). Important om politic român. A fost ministru în repetate rânduri și prim-ministru al României în anii 1921–1922.

<sup>5</sup> Alexandru Marghiloman (1854–1925). Important om politic român conservator. Adept al alianței României cu Germania și Austro-Ungaria.

<sup>6</sup> DAD, februarie-martie 1909.

## 15

### **Бухарест, 17 марта 1909 г., № 22. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Получив секретное письмо Ваше, за № 190, касательно беседы Вашего Высокопревосходительства с румынским посланником при Высочайшем дворе по поводу отношения Румынии к современным событиям на Ближнем Востоке, я не преминул в доверительном разговоре объяснить с председателем Совета министров по содержанию заверений, данных Вам господином Росетти-Солеску.

Румынский представитель в Санкт-Петербурге не доносил ещё о них своему правительству, а потому я почёл долгом ознакомить господина Брэтиану несколько подробнее с обменом мнений, последовавшим между Вашим Высокопревосходительством и господином Росетти-Солеску.

Отзыв Ваш об осторожности и сдержанности политики Румынии, не подающей никакого повода к подозрению, произвёл наилучшее впечатление на моего собеседника. Он просил меня выразить Вам глубокую его благодарность за столь лестную её оценку.

Румыния, высказал он мне, стремится, прежде всего, к сохранению мира. Её сочувствие и содействие будут всегда на стороне того, кто станет на страже мира. Если бы австро-сербский спор привёл обе стороны к вооружённому столкновению, Румыния, по словам Брэтиану, несомненно, осталась бы строго нейтральной. Она предполагала выставить лишь военный кордон вдоль границы, прилегающей к театру военных действий.

В самый разгар конфликта, когда здесь были убеждены в неминуемости войны между Австро-Венгрией и Сербией, Брэтиану сменил своего военного министра<sup>1</sup>, чего он никогда не сделал бы, если бы питал малейшие агрессивные намерения.



По его уверениям, неоднократно уже излагаемым мне со времени принятия им кормила правления, отношение к нам румынского правительства и общественного мнения изменилось к лучшему коренным образом, с тех пор как здесь убедились, что Россия не представляет постоянную опасность для Румынии. Убеждение это разделяется, будто бы, уже всеми правящими здесь сферами, и оно привело моего собеседника к глубокому сознанию, что интересы Румынии требуют установления вполне дружественных отношений к нам. Будучи искренним сторонником сближения с Россией, Брэтиану горячо желает скорейшего улажения незначительных разногласий по отдельным вопросам, существующим между нами, дабы устранить всякий повод к возникновению каких-либо недоразумений, даже в будущем.

Он зорко, будто бы, следит, чтобы деятельность всех дипломатических представителей Румынии была проникнута чувством дружбы к России. В этих видах, когда один из румынских посланников донёс ему, что в беседе с министром иностранных дел страны, в коей он аккредитован, он выражал опасения относительно вероятности похода России на Константинополь путём через Румынию, Брэтиану немедленно предписал, будто бы, посланнику заявить министру, беседовавшему с ним, что он излагал исключительно личные свои взгляды, несколько не согласные с мнением румынского правительства.

Представляя на Ваше усмотрение, насколько возможно точнее, заявление председателя румынского Совета министров, полагаю не лишним присовокупить, что, при определении их искренности, не следует терять из виду горячность темперамента господина Брэтиану.

Он, вероятно, был вполне искренен в момент излияния дружественных своих чувств к нам, но, страдая чрезмерным шовинизмом, он легко может изменить им в случае возникновения каких-либо трений между нами. К сожалению, далеко ещё не вполне он прав, утверждая, будто бы общественное мнение в Румынии окончательно повернулось к нам. Оно, несомненно, к нам менее враждебно, в особенности в среде либеральной и консервативно-демократической партий и, главным образом, в придворных кругах, но далеко ещё не вполне отказалось оно от недоверия и недоброжелательства, столь долгое время вдохновлявших политику Румынии по отношению к России.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 60–62.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 14 от 5 марта 1909 г.

**București, 17 martie 1909, nr. 22. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În urma primirii scrisorii secrete a Excelenței Voastre, sub nr. 190, care se referă la convorbirea Excelenței Voastre cu trimisul român acreditat pe lângă Înalta Curte imperială

cu privire la chestiunea atitudinii României față de evenimentele care au loc, în prezent, în Orientul Apropiat, eu nu am pierdut ocazia, în timpul unei conversații confidențiale, să inițiez o discuție cu președintele Consiliului de Miniștri cu privire la conținutul exact al asigurărilor pe care i le-a dat Excelenței Voastre domnul Rosetti-Solescu.

Reprezentantul diplomatic român la Sankt-Petersburg nu a raportat încă despre aceste asigurări guvernului său, și, din acest motiv, eu am considerat de datoria mea să îi aduc la cunoștință domnului Brătianu, într-un mod ceva mai detaliat, acel schimb de opinii care a avut loc recent între Excelența Voastră și domnul Rosetti-Solescu.

Opinia Excelenței Voastre privind prudența și cumpătarea politicii României, care nu oferă niciun fel de prilej pentru apariția oricăror suspiciuni, a produs cea mai bună impresie cu putință asupra interlocutorului meu. El m-a rugat să îi transmit Excelenței Voastre expresia profunde sale recunoștințe pentru o apreciere atât de elogioasă a politicii românești.

România, a afirmat Brătianu în fața mea, are năzuința, înainte de toate, spre păstrarea păcii în regiune. Simpatia și sprijinul său vor fi întotdeauna de partea aceluia, care va sta de pază pentru păstrarea păcii. Dacă diferendul austro-sârb ar fi dus la izbucnirea, între ambele părți, a unui conflict armat, România, după spusele lui Brătianu, ar fi adoptat, fără nicio îndoială, o poziție de strictă neutralitate. Ea ar fi intenționat să amplaseze doar un cordon militar de-a lungul frontierei care se învecinează cu teatrul operațiilor militare.

Chiar în toiul conflictului, când aici domina convingerea privind inevitabilitatea unui război între Austro-Ungaria și Serbia, Brătianu l-a înlocuit pe ministrul său de război<sup>1</sup>, un lucru pe care nu l-ar fi făcut niciodată dacă ar fi nutrit chiar și cele mai mici intenții agresive.

În conformitate cu asigurările sale, pe care Brătianu mi le-a expus deja, nu o singură dată, din momentul asumării de către el a conducerii statului, atitudinea guvernului român și a opiniei publice față de noi s-a schimbat spre bine, în mod fundamental, din momentul în care cei de aici s-au convins de faptul că Rusia nu reprezintă un pericol permanent pentru România. Această convingere ar fi, chipurile, împărtășită deja de către toate sferile conducătoare de aici, și tocmai această convingere l-a făcut pe interlocutorul meu să ajungă la conștientizarea profundă a faptului că interesele României cer insistent stabilirea unor relații de deplină amicitie în raport cu noi. Fiind un adept sincer al apropierei față de Rusia, Brătianu își dorește cu ardoare aplanarea cât mai grabnică a acelor divergențe neînsemnate care există încă între noi, cu privire la anumite chestiuni particulare, în scopul de a înlătura astfel orice prilej pentru apariția oricăror neînțelegeri, chiar și pe viitor.

El urmărește, chipurile, cu mare atenție faptul ca activitatea tuturor reprezentanților diplomatici ai României să fie pătrunsă de sentimentul de prietenie față de Rusia. Având în vedere această perspectivă, atunci când unul dintre trimișii români din străinătate i-a raportat că, în timpul unei convorbiri cu ministrul Afacerilor Străine al țării, în care diplomatul era acreditat, acesta din urmă și-a exprimat temerile sale cu privire la probabilitatea unei campanii militare a Rusiei îndreptate contra Constantinopolului, folosindu-se de calea care trece prin România, Brătianu i-ar fi transmis, chipurile, imediat instrucțiunile sale acestui trimis român, cerându-i să-i declare ministrului cu care avusese acea convorbire că el și-a expus, în mod exclusiv, opiniile sale personale, care sunt în dezacord total cu părerea guvernului român.

Prezentându-vă aici, la discreția și latitudinea Excelenței Voastre, într-un mod cât se poate de exact și fidel, declarația președintelui Consiliului de Miniștri român, consider că nu ar fi de prisos să adaug faptul că, atunci când încercăm să stabilim gradul de sinceritate

al acestor declarații, nu ar trebui să pierdem din vedere, cât de înflăcărat este temperamentul domnului Brătianu.

Este foarte probabil ca el să fi fost completamente sincer în momentul când își exprima cu efuziune sentimentele sale amicale față de noi, dar, deoarece suferă de un anume șovinism exagerat, el poate foarte ușor să calce peste aceste sentimente în cazul apariției oricărui gen de fricțiuni sau neînțelegeri între cele două țări. Din păcate, el nu are, nici pe departe, cu totul dreptate și atunci când afirmă că opinia publică din România, chipurile, s-ar fi schimbat, în mod definitiv, în favoarea noastră. Opinia publică a devenit, fără îndoială, mai puțin ostilă față de noi, mai cu seamă în mediul aderenților Partidului Liberal și ai Partidului Conservator-Democrat, precum și, în special, în sânul cercurilor legate de Curtea regală, dar opinia publică nu a renunțat încă, nici pe departe, cu totul la neîncrederea și dușmănia care au animat și au inspirat, pe parcursul unui timp atât de îndelungat, politica României față de Rusia.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 60–62.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 14 din 5 martie 1909.

## 16

**Бухарест, 2 апреля 1909 г., № 25. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Седьмого числа текущего апреля месяца Его Величеству королю Карлу минёт семьдесят лет.

Первоначально румынское правительство предполагало ознаменовать этот день особенно выдающимися празднествами, но, по настоянию короля, оно отказалось от этой мысли, и юбилейным торжествам сохранён будет, насколько возможно, обычный характер ежегодных празднеств.

По-видимому, Его Величество отклонил приезд иностранных военных делегаций. Из членов же царствующих домов придёт к юбилею, насколько известно до сих пор, лишь германский наследный принц.

По словам пребывающего здесь германского посланника, господина Кидерлен Вехтер<sup>1</sup>, король Карл выразил, несколько времени тому назад, удивление, что при посещении Константинополя его крестник, принц Эйтель Прусский<sup>2</sup>, не заехал к нему в Румынию. Вследствие этого, тогда же было решено воспользоваться настоящей годовщиной для официальной поездки принца к августейшему своему восприемнику. Однако принц Эйтель оказался в невозможности прибыть в Бухарест к указанному дню, и германскому правительству пришлось озаботиться заменой его, достойным образом, другим членом Гогенцоллернского дома. Выбор при этом пал на наследника германского престола<sup>3</sup>.

Такова официальная версия условий, вызвавших приезд сюда Его Императорского Высочества. Она, полагаю я, далеко не исчерпывает причин внимания, оказываемого ныне германским двором королю румынскому. Вашему Высокопревосходительству небезызвестно, что, благодаря семейным недоразумениям и отстранению от командования германским корпусом ныне уже покойного брата короля, личные отношения между императором Вильгельмом и королём Карлом не отличались особенной близостью.

Весьма вероятно, что господин Кидерлен, трудящийся, не без успеха, в течение уже девяти лет, над утверждением германского влияния в Румынии, воспользовался последним своим пребыванием в Берлине для восстановления более интимных сношений между обоими монархами Гогенцоллернского дома. Нынешний визит принца Фридриха Вильгельма<sup>4</sup> подготовлен, вероятно, его заботами.

Наследного принца сопровождает многочисленная свита из двенадцати офицеров полков, в коих служил король Карл. Во главе её поставлено доверенное лицо императора, специально назначенное состоять при наследнике.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 67–68 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Альфред фон Кидерлен-Вехтер (1852–1912), видный германский дипломат и политический деятель. В 1900 г. был назначен посланником Германии в Бухаресте, а в 1908 г. временно исполняющим обязанности статс-секретаря по иностранным делам Германии, сохранив при этом должность посланника Германии в Румынии. С июня 1910 по декабрь 1912 г. был статс-секретарём по иностранным делам Германии.

<sup>2</sup> Принц Эйтель Фридрих Прусский (1883–1942).

<sup>3</sup> См. док. № 18 от 13 апреля 1909 г.

<sup>4</sup> Прусский принц Фридрих Вильгельм (1882–1951), наследник германского престола.

## **București, 2 aprilie 1909, nr. 25. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Pe data de șapte a lunii aprilie, aflată în curs, Majestatea Sa regele Carol va împlini vârsta de șaptezeci de ani.

La început, guvernul român intenționa să marcheze această zi jubiliară prin festivități deosebit de strălucite, dar, la insistența regelui, guvernul a renunțat la această idee, iar festivitățile jubiliare vor păstra, pe cât va fi posibil, caracterul obișnuit pentru serbările anuale ale evenimentului.

Din câte se pare, Majestatea Sa a respins ideea sosirii delegațiilor militare din străinătate. Dintre membrii caselor domnitoare în România va sosi, pentru a fi prezent la jubileu, din câte se cunoaște până în acest moment, doar prințul moștenitor german.

După spusele trimisului german acreditat pe lângă Curtea de aici, domnului Kiderlen-Waechter<sup>1</sup>, regele Carol și-ar fi exprimat, cu ceva timp în urmă, uimirea în legătură cu faptul că, în timpul vizitei făcute la Constantinopol, finul său de botez, prințul Eitel de Prusia<sup>2</sup>, nu a trecut și pe la el, prin România. Ca urmare a acestui fapt, chiar atunci s-a luat

hotărârea de a se folosi de prilejul actualei aniversări pentru o călătorie oficială a prințului în scopul vizitării augustului său naș. Cu toate acestea, prințul Eitel s-a pomenit în imposibilitatea de a sosi la București la timp, către ziua arătată mai sus, iar guvernul german a fost nevoit să se îngrijească de înlocuirea sa, într-un mod cât se poate de onorabil, cu un alt membru al Casei de Hohenzollern. În acest sens, a fost ales moștenitorul tronului german<sup>3</sup>.

Aceasta este versiunea oficială a împrejurărilor care au determinat sosirea la București a Alteței Sale Imperiale. Eu presupun însă că această versiune nu epuizează nici pe departe motivele atenției deosebite care i se acordă în prezent de către Curtea imperială germană regelui României. Excelența Voastră cunoaște deja faptul că, din cauza unor neînțelegeri de ordin familial și, mai ales, din cauza demiterii, din funcția de comandant al unui corp de armată german, a fratelui regelui, în prezent deja defunct, relațiile personale dintre împăratul Wilhelm și regele Carol nu se caracterizează printr-o apropiere deosebită.

Este foarte probabil că domnul Kiderlen, care își depune toată silința, nu fără un oarecare succes, pe parcursul a nouă ani deja, pentru afirmarea și consolidarea influenței germane în România, a profitat de ultima sa perioadă de ședere la Berlin pentru a restabili anumite relații mai intime între cei doi monarhi din Casa de Hohenzollern. Actuala vizită a prințului Friedrich Wilhelm<sup>4</sup> a fost pregătită, cel mai probabil, prin grija și eforturile domnului Kiderlen.

Principele moștenitor este însoțit de o numeroasă suită, compusă din doisprezece ofițeri ai acelor regimente, în care și-a făcut serviciul militar regele Carol. În fruntea acestei suite a fost numită o persoană de încredere a împăratului, care a fost desemnată, în mod special, pentru a-l însoți pe moștenitorul tronului.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 67–68 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Alfred von Kiderlen-Waechter (1852–1912), important diplomat și om politic german. În 1900 a fost numit ministru plenipotențiar al Germaniei la București, iar în 1908 secretar de stat ad-interim la Ministerul Afacerilor Străine, ocupând în continuare funcția de trimis german în România. Din iunie 1910 și până în decembrie 1912 a ocupat funcția de secretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine. Pentru biografia lui Kiderlen-Waechter: Ralf Forsbach, *Alfred von Kiderlen-Wächter (1852–1912). Ein Diplomatenleben im Kaiserreich*, zwei Bände, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1997.

<sup>2</sup> Prințul Eitel Friedrich de Prusia (1883–1942).

<sup>3</sup> A se vedea doc. nr. 18 din 13 aprilie 1909.

<sup>4</sup> Friedrich Wilhelm de Prusia (1882–1951), prinț moștenitor al tronului german.

**Бухарест, 2 апреля 1909 г., № 26. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

24 прошлого марта месяца состоялось закрытие сессии румынских законодательных палат. В течение её, правительству удалось провести несколько серьёзных законопроектов, из коих реформы, касающиеся румынской церкви и судебных учреждений, составят предмет отдельных моих донесений.

Несмотря на такой успех правительственных начинаний, несмотря на принадлежность громадного большинства сенаторов и депутатов к правительственной либеральной партии, отношения между министерством Брэтиану и палатами не носили обычного в Румынии характера полной солидарности между правительством и законодательной властью.

На отношениях этих отразилось, в значительной степени, внутреннее несогласие, усилившееся за последнее время в самой либеральной партии между умеренными её элементами и крайней левой её фракцией<sup>1</sup>, к которой принадлежит большинство нынешних министров.

Умеренные, преобладая в Сенате, не упускали случая выразить неодобрение слишком радикальному, на их взгляд, министерству, в особенности же в вопросах, не настолько важных, чтобы привести к министерскому кризису и к удалению от правления страной всей либеральной партии. Так, например, они проводили в вице-председатели верхней палаты не кандидатов министерства, а лиц, ему нежелательных. Они не одобрили представленного министром народного просвещения<sup>2</sup> законопроекта об учреждении комиссии для изучения исторических памятников, законопроекта, не имеющего политического значения и, потому, не настолько связывающего министерство, чтобы послужить поводом к его падению.

Хотя в серьёзных делах их оппозиционное стремление не принимало острого характера и всегда покорялось резко выраженным требованиям энергичного председателя Совета, тем не менее, оно создавало атмосферу, ослабляющую нравственный авторитет правительства и заставляющую предполагать, что дни его сочтены. Слабость его обнаруживалась и в том обстоятельстве, что в течение сессии председатель Совета Брэтиану не решался пополнить министерство замещением двух вакантных постов министров иностранных дел и военного, дабы не возбуждать новой борьбы из-за этих портфелей между умеренными и крайними.

С закрытием сессии Брэтиану, почувствовав себя свободнее, не преминёт, вероятно, выбрать себе новых сотоварищей по кабинету и направит усилия к приобретению более прочного влияния на политических своих единомышленников. Возможно, что он и успеет в этой нелёгкой задаче и тем обеспечит за собой власть ещё на некоторое время.

Ему многим содействуют в достижении последней цели политические его враги, консерваторы, ослабившие себя распадением на две самостоятельные политические партии консерваторов и консерваторов-демократов. Не будь такового распада, я полагаю, что король давно уже призвал бы их к правлению. Но не думаю, чтобы Его Величество легко решился вручить власть исключительно одной из этих двух оппозиционных партий. По понятиям короля, в стране должны быть лишь две политические партии, чередующиеся у власти<sup>3</sup>. Существование же нескольких партий, ставя монарха в затруднение, заставляет прибегать к всевозможным политическим компромиссам, вредно отзывающимся, по мнению Его Величества, на устойчивости правительства.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 70–71 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Речь идёт о некоторых бывших социалистах и о Константине Стере, вошедших в состав Либеральной партии.

<sup>2</sup> Спиру Харет (1851–1912), в то время министр народного просвещения и вероисповеданий.

<sup>3</sup> Объединение консерваторов было одной из постоянных целей и забот короля Карла I в течение 1909–1911 г.

## **București, 2 aprilie 1909, nr. 26. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Pe data de 24 a lunii martie, trecute deja, a avut loc închiderea sesiunii camerelor legislative românești. Pe parcursul acesteia, guvernul a reușit să facă să fie adoptate câteva proiecte de lege importante, dintre care reformele care se referă la biserica română și la instituțiile judecătorești vor constitui obiectul câtorva dintre rapoartele mele separate.

În pofida unui asemenea succes al inițiativelor guvernamentale, în pofida faptului că majoritatea covârșitoare a senatorilor și deputaților fac parte din rândurile Partidului Liberal, aflat la guvernare, relațiile dintre guvernul Brătianu și cele două Camere nu se caracterizau, așa cum se întâmpla de obicei în România, printr-o deplină solidaritate între guvern și puterea legislativă.

Asupra acestor relații și-au pus amprenta, într-o măsură destul de semnificativă, disensiunile interne care s-au intensificat în ultimul timp chiar în sânul Partidului Liberal, între elementele sale moderate și facțiunea sa de extremă stângă<sup>1</sup>, din care fac parte majoritatea actualilor miniștri.

Moderații, care au o poziție dominantă în Senat, nu au pierdut ocazia de a-și exprima dezaprobarea față de guvernul mult prea radical, din punctul lor de vedere, mai cu seamă în privința anumitor chestiuni care nu erau chiar într-atât de importante încât să aibă drept urmare o criză de guvern care ar fi dus la înlăturarea de la guvernarea țării a întregului Partid Liberal. Astfel, de exemplu, moderații i-au promovat în funcțiile de vicepreședinți ai Camerei Superioare nu pe candidații susținuți de guvern, ci anumite persoane indezirabile pentru acesta din urmă. Ei nu au aprobat proiectul de lege ce prevedea instituirea unei comisii pentru studierea și cercetarea monumentelor istorice, proiect prezentat de către ministrul Instrucțiunii Publice<sup>2</sup>. Acest proiect de lege nu avea niciun fel de importanță politică și, din acest motiv, nu stânjenea acțiunile guvernului în asemenea măsură, încât să servească drept pretext pentru căderea acestuia.

Deși, atunci când era vorba despre chestiuni importante, tendințele de opoziție ale moderaților nu degenerau în conflicte cu un caracter acut și se supuneau mereu cerințelor și solicitărilor insistente ale energicului președinte al Consiliului, cerințe exprimate în mod vehement și tăios, cu toate acestea, această tendință crea o atmosferă care ducea la slăbirea autorității morale a guvernului și care impunea formularea presupunerii că zilele guvernului ar fi fost numărate. Slăbiciunea guvernului se manifesta și prin acea împrejurare că, pe parcursul sesiunii parlamentare, președintele Consiliului, Brătianu, nu se putea hotărî să își completeze propriul guvern prin numirea unor titulari în două posturi vacante, cele ale miniștrilor Afacerilor Străine și de Război, pentru a nu provoca o nouă luptă politică, din cauza acestor portofolii, între moderați și radicali.

Odată cu închiderea sesiunii, Brătianu, simțindu-se ceva mai liber în acțiuni, nu va pierde, probabil, ocazia să își aleagă noi colegi de cabinet și își va îndrepta eforturile în direcția dobândirii unei influențe mai durabile asupra camarazilor și partizanilor săi politici.

Este foarte posibil ca el să rezolve chiar cu succes această problemă dificilă și, astfel, să își asigure propria rămânere la putere pentru un timp oarecare, de acum încolo.

În atingerea acestui din urmă scop, în multe privințe, Brătianu primește un ajutor involuntar din partea inamicilor săi politici, a conservatorilor, care și-au slăbit propriile rânduri prin scindarea lor în două partide politice de sine stătătoare, Partidul Conservator și Partidul Conservator-Democrat. Dacă nu ar exista o asemenea scindare, eu consider că regele i-ar fi chemat deja mai demult la guvernare. Dar nu cred că Majestatea Sa s-ar hotărî cu mare ușurință să îi încredințeze frâiele puterii doar unuia dintre aceste două partide de opoziție. În conformitate cu concepțiile regelui, în țară trebuie să existe doar două partide politice, care ar trebui să alterneze la putere<sup>3</sup>. Totuși, existența câtorva partide, plasându-l pe monarh într-o situație dificilă, îl impune să recurgă la tot felul de compromisuri politice, ceea ce, după părerea Majestății Sale, ar avea anumite urmări nocive pentru stabilitatea guvernului.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 70–71 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Referință la unii socialiști și Constantin Stere deveniți membri ai Partidului Liberal.

<sup>2</sup> Spiru Haret (1851–1912), la vremea respectivă ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor.

<sup>3</sup> Unificarea conservatorilor a fost una dintre preocupările constante ale regelui Carol I în anii 1909–1911.

## 18

**Бухарест, 13 апреля 1909 г., № 29. Гирс – Извольскому<sup>1</sup>**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Посылая старшего сына своего<sup>2</sup> приветствовать короля румынского по случаю его семидесятилетней годовщины, германский император возвел, вместе с тем, августейшего юбиляра в чин фельдмаршала прусской армии.

По-видимому, до самого последнего дня, король Карл не знал об ожидавшем его высоком отличии, тем более ценном для него, что он любит военное дело и серьезно считает себя выдающимся полководцем, сумевшим на плевненских полях повести к победе подчиненные ему войска.

В день юбилея принц Вильгельм испросил официальную аудиенцию и, при торжественной обстановке, прочитав поздравительное письмо германского императора, вручил королю фельдмаршальский жезл. Румыны, присутствовавшие на этой аудиенции, рассказывали мне, что им было в высшей степени лестно то обстоятельство, что, при вручении жезла, наследник могущественного императора нагнулся к руке их монарха и поцеловал её.

Почитаю долгом представить при сём, на благоусмотрение Ваше, опубликованные в официальной французской газете<sup>3</sup> переводы письма императора Вильгельма и ответной речи короля Карла, обращенной к германскому наследному принцу.



Покорнейше прошу Ваше Высочайшее Превосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 82–82 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> В донесении № 28 от того же дня Гирс сообщал о проведении юбилейных торжеств по случаю 70-летия короля Карла, коснувшись, в частности, хода официальных церемоний, плохого состояния здоровья короля и значения визита наследника германского престола в Румынию. (Архив внешней политики Российской империи. Ф. 151. Политархив. Оп. 482. Д. 689. Л. 79–80.)

<sup>2</sup> Фридрих Вильгельм Прусский. См. также док. № 17 от 2 апреля 1909 г.

<sup>3</sup> Не публикуется. *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*. Vol. II, 1887–1914 / Ed. Constantin C. Giurescu. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. P. 407–409.

### **București, 13 aprilie 1909, nr. 29. Giers către Izvolskii<sup>1</sup>**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Trimițându-l pe fiul său mai mare<sup>2</sup> să îl salute, în mod oficial, pe regele României cu ocazia aniversării sale la împlinirea vârstei de șaptezeci de ani, împăratul german i-a conferit, în același timp, augustului sărbătorit gradul de feldmareșal al armatei prusiene.

Din câte se pare, chiar până în ultima zi înainte de ceremonie, regele Carol nu știa nimic despre înalta distincție care îl aștepta, distincție cu atât mai prețioasă pentru el, ținând cont de faptul că îi place foarte mult arta militară și că el se consideră, în mod cât se poate de serios, un conducător de oști strălucit, care a reușit, pe câmpiile Plevnei, să conducă spre victorie trupele care îi erau subordonate.

În ziua jubileului, prințul Wilhelm a obținut învoirea pentru o audiență oficială și, într-o atmosferă festivă, după ce a dat citire scrisorii oficiale de felicitare din partea împăratului german, i-a înmănat regelui bastonul de feldmareșal. Românii care au fost prezenți în timpul acestei audiențe îmi povesteau mai târziu că ei au fost măguliți, în cel mai înalt grad, de acea împrejurare că, atunci când i-a înmănat bastonul, moștenitorul tronului unui împărat atât de puternic s-a aplecat spre mâna monarhului lor și a sărutat-o.

Consider de datoria mea să vă prezint, în anexă la acest raport, la latitudinea și discreția Excelenței Voastre, traducerea scrisorii împăratului Wilhelm și ale discursului de răspuns al regelui Carol, adresat prințului moștenitor al Germaniei, care au fost publicate într-un ziar oficios de limbă franceză<sup>3</sup>.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 82–82 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> În raportul nr. 28, redactat în aceeași zi, Giers relatează despre desfășurarea festivităților jubiliare ce marcau aniversarea de 70 de ani a regelui Carol, subliniind, în special, cursul ceremoniilor oficiale, starea precară de sănătate a regelui și semnificația vizitei moștenitorului tronului german în România. (APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 79–80).

<sup>2</sup> Friedrich Wilhelm de Prusia. A se vedea și doc. nr. 17 din 2 aprilie 1909.

<sup>3</sup> Nu se publică. *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 407–409.

19

**Бухарест, 13 апреля 1909 г., № 30. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Из политических моих донесений за 1908 год Вашему Высокопревосходительству известно, что ещё прошлой осенью ожидался приезд в Синаю наследника австро-венгерского престола, эрцгерцога Франца Фердинанда, и его супруги, принцессы Гогенберг<sup>1</sup>. Эрцгерцогский визит был тогда отложен по просьбе румынского правительства, вследствие неудовлетворительного состояния здоровья Его Величества короля Карла.

На этих днях, в разговоре по поводу посещения Румынии германским принцем Вильгельмом<sup>2</sup>, господин Брэтиану сообщил мне, что эрцгерцог Франц Фердинанд, несомненно, навестит короля в Синае в течение наступающего лета. Председатель Совета не мог указать точнее времени эрцгерцогского приезда, определение коего находится в полной зависимости от здоровья Его Величества, подвергающегося частым изменениям.

Доктора, пользующие августейшего больного, настаивают на лечении водами в Карлсбаде<sup>3</sup>, но король не решается ещё выехать туда.

В случае же, если Его Величество подчинится их настояниям, то весьма вероятно, что на пути в Карлсбад состоится его свидание с императором Францем Иосифом.

По-видимому, теперь не подлежит более сомнению, что король страдает лишь печенью. Его болезнь весьма мучительна, но не представляет серьёзной опасности для его жизни.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 86–87.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> София фон Гогенберг (1868–1914).

<sup>2</sup> См. предыдущий документ.

<sup>3</sup> Карловы Вары, в настоящее время город в Чехии.

**București, 13 aprilie 1909, nr. 30. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Din cuprinsul rapoartelor mele politice pentru anul 1908, Excelența Voastră cunoaște deja faptul că, încă toamna trecută, aici era așteptată sosirea la Sinaia a moștenitorului

tronului austro-ungar, arhiducelui Franz Ferdinand, și a consoartei sale, principesei de Hohenberg<sup>1</sup>. Vizita arhiducelui a fost atunci amânată la rugămintea guvernului român, ca urmare a stării nesatisfăcătoare de sănătate a Majestății Sale regelui Carol.

Zilele acestea, în timpul unei convorbiri avute cu mine în legătură cu vizitarea României de către prințul german Wilhelm<sup>2</sup>, domnul Brătianu mi-a comunicat faptul că arhiducele Franz Ferdinand, fără nicio îndoială, îi va face o vizită regelui la Sinaia, pe parcursul verii viitoare. Președintele Consiliului nu a putut indica cu o mai mare exactitate timpul preconizatei sosiri a arhiducelui, deoarece stabilirea orarului vizitei este în totală dependență de starea de sănătate a Majestății Sale, care este supusă unor schimbări destul de frecvente.

Medicii care îl tratează pe augustul pacient insistă pe o cură specială la stațiunea balneară de la Karlsbad<sup>3</sup>, însă regele nu se hotărăște încă să plece încolo.

Totuși, în cazul în care Majestatea Sa se va supune și va ceda în fața insistențelor medicilor, este foarte probabil că, în drum spre Karlsbad, va avea loc întrevederea sa cu împăratul Franz Josef.

Din câte se pare, acum nu mai există deja niciun fel de îndoială în privința faptului că regele suferă doar de o boală a ficatului. Boala sa este extrem de chinuitoare, dar nu reprezintă un grav pericol pentru viața sa.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 86–87.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Sofia de Hohenberg (1868–1914).

<sup>2</sup> A se vedea documentul anterior.

<sup>3</sup> Karlovy Vary, în prezent Republica Cehă.

## 20

**Бухарест, 14 апреля 1909 г., № 31. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Почитаю долгом представить при сём тексты телеграмм, обмененных между королём Карлом и королём Фердинандом, председателем румынского Совета министров и болгарским его коллегой<sup>1</sup> по поводу признания Румынией независимости Болгарии<sup>2</sup>.

Господин Брэтиану был очень нам благодарен за своевременное сообщение ему о признании нами юного королевства, что дало ему возможность немедленно последовать нашему примеру.

Он стремился доказать этим Болгарии искренность добрососедских своих к ней отношений, вполне отвечающих его убеждениям, пока она останется в пределах нынешних своих территориальных границ.

К тому же, председатель румынского Совета министров желал исчерпать возможно раньше инцидент, возникший между монархами Румынии и Болгарии и задевший самолюбие правителя последней.

Очарованный приёмом и королевскими почестями, оказанными ему в Бухаресте при проезде его из России в Болгарию, король Фердинанд послал королю Карлу из Рушука благодарственную телеграмму, оставшуюся без ответа. Болгарскому представителю в Румынии было предписано объяснить по этому поводу с господином Брэтиану, давшим весьма уклончивые разъяснения.

Неудовлетворённый ими, король Фердинанд воздержался от посылки королю Карлу поздравительной телеграммы в семидесятилетнюю его годовщину, ограничившись передачей своих пожеланий румынскому правительству через дипломатического своего агента<sup>3</sup>. При этом полковник Хесапчиев должен был вновь высказать господину Брэтиану причину, побудившую короля Фердинанда не обращаться непосредственно к августейшему юбилею.

Нынешний обмен телеграмм вполне исчерпывает недоразумение, тем более что, по-видимому, Болгария не ожидала столь скорого признания её здешним правительством.

Накануне ещё, болгарский мой сотоварищ доказывал мне, что приезд германского кронпринца настолько поднял здесь обаяние Германии и Австро-Венгрии, что Румыния никогда не посмеет опередить эти державы в признании независимости соседнего молодого королевства.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 89–90.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Александр П. Малинов (1867–1938), премьер-министр Болгарии с января 1908 по март 1911 г.

<sup>2</sup> Декларация независимости Болгарии была обнародована князем Фердинандом в Велико-Тырнове 22 сентября / 5 октября 1908 г. В этот же день Фердинанд был провозглашён «царём болгар». Румыния официально признала независимость Болгарии 8(21) апреля 1909 г. В июле 1909 г. дипломатические представительства двух стран были одновременно возведены в ранг дипломатических миссий.

<sup>3</sup> См. подробнее в: Cain D. *Diplomați și diplomație în sud-estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*. București: Editura Academiei Române, 2012. P. 207–208.

## **București, 14 aprilie 1909, nr. 31. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Consider de datoria mea să vă prezint, în anexă la acest raport, textele telegramelor pe care le-au schimbat între ei regele Carol și țarul Ferdinand, precum și președintele Consiliului de Miniștri al României și colegul său bulgar<sup>1</sup> în legătură cu recunoașterea, de către România, a independenței Bulgariei<sup>2</sup>.

Domnul Brătianu ne-a fost foarte recunoscător pentru că l-am informat la momentul oportun despre recunoașterea de către noi a tânărului regat bulgar, ceea ce i-a oferit posibilitatea ca el să ne urmeze imediat exemplul.

El s-a străduit să îi demonstreze Bulgariei, prin această acțiune, sinceritatea atitudinii sale față de ea, bazate pe sentimente de bună vecinătate, care corespund pe deplin convingerilor sale actuale, atâta timp cât Bulgaria va rămâne în limitele frontierelor sale teritoriale din prezent.

În afară de aceasta, președintele Consiliului de Miniștri român dorea să lichideze, cât mai curând posibil, un incident care a apărut recent între monarhii României și Bulgariei și care l-a jignit în amorul propriu pe conducătorul celui din urmă stat.

Fiind încântat de primirea solemnă și de onorurile regale cu care a fost întâmpinat la București, atunci când a trecut prin România în timpul călătoriei sale din Rusia în Bulgaria, țarul Ferdinand i-a trimis regelui Carol, din Rusciuc, o telegramă în care își exprima gratitudinea, telegramă rămasă fără niciun răspuns. Reprezentantul diplomatic bulgar în România a primit instrucțiuni să inițieze discuții, în această privință, cu domnul Brătianu, care însă a oferit doar anumite explicații extrem de evazive.

Nefiind deloc satisfăcut de aceste explicații, țarul Ferdinand a renunțat să îi trimită regelui Carol o telegramă oficială de felicitare cu ocazia aniversării sale la împlinirea a șaptezeci de ani, limitându-se doar la a transmite felicitările și urările sale către guvernul român, prin intermediul agentului său diplomatic<sup>3</sup>. În același timp, colonelul Hesapciev a trebuit să expună din nou, în fața domnului Brătianu, motivele care l-au determinat pe țarul Ferdinand să nu se adreseze, în mod direct, augustului sărbătorit.

Actualul schimb de telegrame lichidează cu totul această neînțelegere reciprocă, cu atât mai mult cu cât, așa cum s-ar părea, Bulgaria nu se aștepta la o recunoaștere atât de rapidă a independenței sale de către guvernul de aici.

Încă în ajun chiar, colegul meu bulgar încerca să-mi dovedească faptul că sosirea principelui moștenitor al coroanei germane ar fi crescut, aici, în asemenea măsură, atracția și fascinația față de Germania și Austro-Ungaria că România nu va îndrăzni niciodată să o ia înaintea acestor Mari Puteri în ceea ce privește recunoașterea independenței tânărului regat vecin.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 89–90.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Aleksandăr P. Malinov (1867–1938), prim-ministru al Bulgariei în perioada ianuarie 1908 – martie 1911.

<sup>2</sup> Declarația de independență a Bulgariei a fost proclamată de către principele Ferdinand la Veliko Târnovo pe data de 22 septembrie / 5 octombrie 1908. În aceeași zi, Ferdinand a fost proclamat „țar al bulgarilor”. România a recunoscut oficial independența Bulgariei pe data de 8/21 aprilie 1909. În iulie 1909, reprezentanțele diplomatice ale celor două țări au fost ridicate simultan la rangul de legații diplomatice.

<sup>3</sup> Pentru detalii: Daniel Cain, *Diplomați și diplomație în sud-estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*, București, Editura Academiei Române, 2012, p. 207–208.

**Бухарест, 14 апреля 1909 г., № 32. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Судя по нервности, обнаруживаемой пребывающими здесь болгарскими агентами, софийское правительство очень заинтересовано выяснить теперь же вероятные отношения Румынии к Болгарии в случае столкновения последней с Оттоманской империей.

Болгарский представитель полковник Хесапчиев, посетив меня и сообщив мне, что ему известно из вполне верного источника содержание беседы моей с господином Брэтиану, причём он почти дословно передал мне тексты секретных моих телеграмм Вашему Высокопревосходительству от 4 и 5 апреля, стремился выяснить, брало ли на себя румынское правительство официальный почин в деле предложения своего активного содействия великим державам для производства давления на Болгарию или нет.

С желанием возможно подробнее выяснить отношения Румынии к Болгарии навестил меня и болгарский военный атташе Станчов<sup>1</sup>, спешно вызванный в Софию для личного доклада.

Как я имел честь доносить Вашему Высокопревосходительству телеграммой от 5 текущего месяца, предложение услуг Румынии было сделано председателем Совета не мне, а великобританскому посланнику<sup>2</sup>, что полковнику Хесапчиеву неизвестно, а потому, в ответе моём я должен был соблюсти некоторую сдержанность, тем более что к осторожности моего болгарского коллеги я отношусь несколько скептически.

Однако, как ему, так и Станчову, я высказал личное своё убеждение, что в отношении Румынии к Болгарии никакого изменения за последнее время не последовало. Как прежде, так и теперь Румыния стремится, в видах своих интересов, слить свою политику на Балканах с действиями на этой почве великих держав и, конечно, была бы крайне польщена, если бы могла принять деятельное участие в этих действиях; что, сознавая пользу установления дружественных отношений с Болгарией, она будет всеми средствами поддерживать их, но исключительно, пока равновесие между ними не будет нарушено. Как только она усмотрит намерение Болгарии воспользоваться балканскими событиями для расширения своей территории, Румыния, неминуемо, немедленно приступит к мобилизации своих войск для восстановления равновесия и для побуждения болгар прийти к соглашению с ней, невзирая на то, будет ли таковой её шаг одобрен или нет великими державами.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 94–95 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Константин Константинов Станчев (1870– ?). Болгарский военный атташе в Бухаресте в 1905–1909 гг.

<sup>2</sup> Уильям Кониногхэм Грин (1854–1934). Британский дипломат. Посланник Великобритании в Бухаресте с января 1906 по январь 1911 г.

**București, 14 aprilie 1909, nr. 32. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Judecând după nervozitatea manifestată de către agenții diplomatici bulgari care se află la Curtea de aici, guvernul de la Sofia este extrem de interesat să clarifice, chiar în acest moment, atitudinea probabilă a României față de Bulgaria în cazul unei confruntări militare între aceasta din urmă și Imperiul otoman.

Reprezentantul diplomatic bulgar, colonelul Hesapciev, făcându-mi o vizită și informându-mă despre faptul că el ar cunoaște, dintr-o sursă absolut sigură, conținutul convorbirii mele cu domnul Brătianu și, în același timp, reproducându-mi, aproape cuvânt cu cuvânt, textele telegramelor mele secrete trimise Excelenței Voastre în data de 4 și 5 aprilie, s-a străduit să clarifice faptul dacă guvernul român și-a asumat, într-adevăr, sau nu vreo inițiativă oficială în chestiunea privind oferta sa de a acorda un sprijin activ Marilor Puteri în scopul exercitării unei anumite presiuni asupra Bulgariei.

Din dorința de a clarifica, într-un mod cât se poate de detaliat, atitudinea României față de Bulgaria, mi-a făcut o vizită și atașatul militar bulgar, Stanciov<sup>1</sup>, care a fost chemat de urgență la Sofia pentru a prezenta personal un raport asupra situației.

Așa cum am avut onoarea să vă raportez Excelenței Voastre în cuprinsul telegramei din data de 5 a lunii curente, oferta privind bunele oficii ale României i-a fost făcută de către președintele Consiliului trimisului Marii Britanii<sup>2</sup>, și nu mie, fapt pe care colonelul Hesapciev nu îl cunoaște, iar, din acest motiv, în răspunsul meu eu am fost nevoit să păstrez o oarecare rețineră și discreție, cu atât mai mult, cu cât eu am o atitudine destul de sceptică față de prudența exagerată a colegului meu bulgar.

Cu toate acestea, atât în fața sa, cât și a lui Stanciov, eu mi-am exprimat convingerea personală că, în ceea ce privește atitudinea României față de Bulgaria, în ultimul timp nu a avut loc niciun fel de schimbare. Atât în trecut, cât și în prezent, ținând cont de interesele sale, România se străduie să își contopească politica sa din regiunea Balcanilor cu acțiunile întreprinse, pe acest teren, de către Marile Puteri și că, desigur, ea ar fi extrem de măgulită dacă ar putea să ia o parte activă în cadrul acestor acțiuni. Eu am mai subliniat că, fiind conștientă de avantajele stabilirii unor relații amicale cu Bulgaria, România va căuta să le mențină bune, prin toate mijloacele avute la dispoziție, însă doar până în acel moment în care echilibrul dintre cele două țări va fi încălcat. Imediat ce va observa orice intenție a Bulgariei de a profita de actualele evenimente din Balcani pentru a-și extinde propriul teritoriu, România, în mod inevitabil, va purcede imediat la mobilizarea trupelor sale în scopul restabilirii echilibrului și pentru a-i face pe bulgari să ajungă la un acord cu statul român, indiferent de faptul dacă un asemenea pas făcut de România va fi sau nu încuviințat de către Marile Puteri.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 94–95 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Konstantin Konstantinov Stanciov (n. 1870). Atașat militar bulgar la București în anii 1905–1909.

<sup>2</sup> William Conyngham Greene (1854–1934). Diplomat britanic. Ministru plenipotențiar al Marii Britanii la București în perioada ianuarie 1906 – ianuarie 1911.

**Бухарест, 15 апреля 1909 г., № 33. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Приезд в Бухарест наследника престола Германской империи<sup>1</sup> настолько польстил самолюбию румын, что и до сих пор столбцы румынской печати переполняются описаниями малейших подробностей его пребывания в столице Румынии, причём малейшему слову и движению Его Императорского Высочества придаётся политическое значение первостепенной важности.

Но, со свойственным им чрезмерным самомнением, восхваляя доблесть августейшего их гостя и могущество Германской империи, румыны не забывают, главным образом, себя. Из приезда кронпринца они выводят заключение, что Румыния стала уже, чуть ли, не великой державой, что европейской своей цивилизацией, образцовым, по их мнению, состоянием своего войска она может играть решающую роль в политических сочетаниях Европы.

В особенности откровенны в самовосхвалении органы оппозиции, ничем не сдерживаемые и усматривающие некоторое затруднение к использованию столь блестящего, по их мнению, положения их родины лишь в том, что не их политическая партия стоит в настоящее время у кормила правления.

Газета, служащая официальным органом Консервативной партии<sup>2</sup> господ Карпа<sup>3</sup> и Кантакузино<sup>4</sup>, оповещая, что Румыния связана союзными обязательствами с Германией и Австро-Венгрией, объясняет посещение принца Вильгельма желанием германского императора предупредить короля Карла, что в ближайшем будущем следует ожидать крупных исторических событий, в коих Румыния и её армия призваны будут играть видную роль; конечно, при условии, чтобы она управлялась сильным правительством, то есть, чтобы ко власти были призваны консерваторы.

Подобные статьи, при всей их наивности, всё же оказывают влияние на пылкое воображение румын, и в этом отношении меня несколько удивляет, что либеральное министерство оставляет их до сих пор без внимания.

Оно выступило с опровержением лишь против утверждения парижской газеты «Temps», что с приездом кронпринца Румыния совершенно подпала исключительному влиянию Германии.

В официальном французском органе нынешнего председателя Совета, «L'Indépendance Roumaine», появилась инспирированная статья, озаглавленная «Анахронизм», кою почитаю долгом приложить при сем<sup>5</sup>.

Газета «Temps» не ошибается, говорит эта статья, видя в посещении кронпринца доказательство отличных дружественных отношений, так счастливо развивающихся между Румынией и Германией. Но она странным образом расходится с истиной, воображая, что дружба с Германской империей может существовать лишь в ущерб Франции или какой-либо другой державе.

Этот взгляд на роль Румынии и её политику не соответствует ни действительности фактов, ни положению Румынского королевства по отношению к Европе.

Румыния отказывается служить местом конфликтов, так как она не клиент, на территории коего борются противоположные влияния.



Она сумела стать фактором порядка и цивилизации, у коего найдут путь к соглашению все искренно желающие развития европейского Востока. Она имеет законное желание поддерживать дружественные сношения со всеми теми, кто уважает её интересы и не оскорбляет её чувства. Она настолько возмужала, что имеет право на дружественное внимание всех государств, к коим она питает дружбу.

Полагаю, что разъяснения значения визита германского наследного принца на столбцах румынской прессы ещё не исчерпаны. Я не премину зорко следить за ними и доносить Вашему Высокопревосходительству о всяком проявлении румынской впечатлительности, заслуживающем какого-либо внимания.

Не подлежит сомнению, что ни визит принца Вильгельма, ни уступчивость Австро-Венгрии в вопросе о заключении торгового соглашения<sup>6</sup> не случайные явления.

В Берлине и в Вене почувствовали, что национальное сознание румын королевства пробуждается и влечёт их на путь независимости от австро-германской опеки.

В Берлине и в Вене пожелали воздействовать против такого направления и сильнее привлечь к себе честолюбивых румын.

Найденный для этого способ, несомненно, в настоящее время возымел действие, но, вместе с тем, он развил до крупных размеров самомнение румын и, вероятно, увеличил их требовательность. Недалёкое будущее обнаружит, насколько это последнее чувство совместимо с той покорностью её руководству, кою навязывает Германия странам, подпадающим под её влияние.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 97–99 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 18 от 13 апреля 1909 г. и док. № 19 от 13 апреля 1909 г.

<sup>2</sup> «Ероса».

<sup>3</sup> Петре П. Карп (1837–1919). Крупный румынский политический деятель. Трижды становился премьер-министром Румынии.

<sup>4</sup> Георге Гр. Кантакузино (1832–1913). Крупный румынский политический деятель. Дважды становился премьер-министром Румынии.

<sup>5</sup> Не публикуется.

<sup>6</sup> Дополнительное торговое соглашение между Румынией и Австро-Венгрией было подписано 10/23 апреля 1909 г. (вступило в силу в сентябре 1910 г.).

## **București, 15 aprilie 1909, nr. 33. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Sosirea la București a moștenitorului tronului Imperiului german<sup>1</sup> a măgulit într-atât de mult orgoliul românilor, încât, chiar și până în ziua de azi, coloanele presei românești sunt pline până la refuz de descrieri ale celor mai mici detalii legate de șederea sa în capitala României. În același timp, celui mai neînsemnat cuvânt și gest al Alteței Sale Imperiale i se acordă o semnificație politică de importanță primordială.

Însă, cu o îngâmfare exagerată care le este caracteristică, ridicând în slăvi înaltele virtuți ale augustului lor oaspete și puterea impresionantă a Imperiului german, românii nu se uită, mai ales, pe sine. Din faptul sosirii prințului moștenitor al coroanei germane ei trag concluzia că România ar fi devenit deja, aproape, o Mare Putere, și că, prin civilizația sa europeană și prin starea exemplară, după părerea lor, a armatei sale, ea ar putea chiar juca un rol decisiv în cadrul combinațiilor politice din Europa.

În această autoelogiere se remarcă, în mod deosebit de fățiș și evident, organele de presă ale opoziției, care nu manifestă niciun fel de rețineră și care consideră că o oarecare dificultate în folosirea, cu randament maxim, a situației atât de strălucite, după părerea lor, a propriei lor patrii ar proveni doar din faptul că un alt partid politic, și nu partidul lor, se află, în prezent, la cârma statului.

Ziarul care reprezintă organul de presă oficial al Partidului Conservator<sup>2</sup> condus de domnia Carp<sup>3</sup> și Cantacuzino<sup>4</sup>, informându-și cititorii că România este legată, prin anumite obligații de alianță militară, de Germania și Austro-Ungaria, explică vizitarea țării de către prințul Wilhelm prin dorința împăratului german de a-l avertiza pe regele Carol că, în viitorul cel mai apropiat, toată lumea ar trebui să se aștepte la anumite evenimente istorice majore, în cadrul cărora România și armata sa vor fi chemate să joace un rol important; sigur, asta doar cu condiția ca țara să fie condusă de către un guvern puternic, adică cu condiția ca Partidul Conservator să fie chemat la guvernare.

Asemenea articole, în pofida întregii lor naivități, exercită, totuși, o anumită influență asupra înflăcăratei imaginații a românilor, iar, în această privință, eu sunt destul de mirat de faptul că guvernul liberal nu acordă, cel puțin până în acest moment, nicio atenție acestor articole.

Guvernul a venit cu o dezmințire doar ca răspuns la afirmația gazetei pariziene „Tems”, conform căreia, odată cu sosirea la București a prințului moștenitor german, România ar fi căzut completamente sub influența exclusivă a Germaniei.

În organul de presă oficios, de limbă franceză, al actualului președinte al Consiliului, „L’Indépendance Roumaine”, a apărut un articol influențat direct de guvern, sub titlul „Anacronism”, pe care consider de datoria mea să îl anexez la acest raport<sup>5</sup>.

Ziarul „Tems” nu greșește, afirmă acest articol, atunci când interpretează vizita în România a prințului moștenitor german drept o dovadă a excelentelor relații amicale care se dezvoltă, într-un mod atât de fericit, între România și Germania. Dar ziarul parizian se află, în mod bizar, în dezacord total cu adevărul atunci când își imaginează că relațiile prietenești cu Imperiul german pot exista doar în detrimentul Franței sau al oricărei dintre celelalte Mari Puteri.

Această opinie cu privire la rolul României și la politica sa nu corespunde nici adevărului confirmat de fapte, nici situației Regatului României în raport cu Europa.

România refuză să aibă rolul unui loc de generare a conflictelor, deoarece această țară nu este un stat clientelar, pe teritoriul căruia se confruntă influențe contrare.

România a reușit să devină un factor de ordine și civilizație, un spațiu în care toți aceia care doresc, în mod sincer, dezvoltarea Orientului european, vor găsi o cale de a ajunge la un acord. România își manifestă dorința legitimă de a menține relații amicale cu toți cei care îi respectă interesele și nu îi insultă sentimentele. Ea s-a întărit în asemenea măsură, încât are dreptul să conteze pe atenția amicală și binevoitoare a tuturor statelor pentru care și ea nutrește sentimente de prietenie.

Consider că aceste clarificări și explicații ale importanței vizitei prințului moștenitor german, expuse în coloanele presei românești, nu sunt încă pe deplin epuizate. Eu nu voi pierde ocazia să urmăresc aceste relatări cu mare atenție și să vă raportez Excelenței

Voastre despre orice fel de manifestare a sensibilității românești care mi se va părea, oricât de puțin, demnă de atenție.

Nu există vreo îndoială în privința faptului că nici vizita prințului Wilhelm, nici disponibilitatea Austro-Ungariei de a face concesiuni în chestiunea privind încheierea convenției comerciale<sup>6</sup> nu reprezintă fenomene întâmplătoare.

La Berlin și la Viena a devenit tot mai evident faptul că conștiința națională a românilor din Regat se deșteaptă treptat și că acest lucru îi atrage pe calea creșterii independenței față de tutela austro-germană.

Cei de la Berlin și de la Viena au dorit să exercite o oarecare influență împotriva unei asemenea tendințe și să îi atragă mai puternic de partea lor pe românii ambițioși.

Mijlocul care a fost găsit pentru a atinge acest scop a avut, fără îndoială, un oarecare efect în acest moment, dar, în același timp, aceste evenimente au dezvoltat, într-o foarte mare măsură, îngâmfarea și orgoliul românilor și, probabil, au crescut, în mod proporțional, și exigențele lor. Viitorul apropiat va dezvălui, în ce măsură acest din urmă sentiment este compatibil cu acea docilitate față de conducerea și îndrumarea sa pe care o impune Germania acelor state care cad sub influența sa.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 97–99 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 18 din 13 aprilie 1909 și doc. nr. 19 din 13 aprilie 1909.

<sup>2</sup> „Епока”.

<sup>3</sup> Petre P. Carp (1837–1919), important om de stat român. A fost de trei ori prim-ministru al României.

<sup>4</sup> Gheorghe Gr. Cantacuzino (1832–1913), important om de stat român român. A deținut două mandate de prim-ministru al României.

<sup>5</sup> Nu se publică.

<sup>6</sup> Convenția de comerț adițională între România și Austro-Ungaria a fost semnată la 10/23 aprilie 1909 (a intrat în vigoare în septembrie 1910).

## 23

**Бухарест, 30 апреля 1909 г., № 35. Гирс – Чарыкову<sup>1</sup>**

Весьма доверительно

Его Превосходительству Н. В. Чарыкову

Милостивый государь Николай Валерьевич,

Со времени удаления от власти господина Стурдзы и генерала Авереску прошло уже несколько недель<sup>2</sup>, а между тем председатель Совета не пополнил еще своего министерства, в коем остаются вакантными портфели министров иностранных дел и военного. Первым из них временно заведывает господин Брэтиану<sup>3</sup>, вторым же управляет, временно же, министр юстиции<sup>4</sup>, не имевший в предыдущей своей карьере никакого касательства к военному ведомству.

Такое замедление в выборе новых двух министров происходит от стремления председателя Совета, Брэтиану, привлечь к правлению людей, принадлежащих к более передовой фракции Либеральной партии и считавшихся до сих пор приверженцами социалистических идей. В частной беседе Брэтиану излагал мне своё убеждение, что более талантливым людям из этого лагеря надлежит поручить ответственные правительственные места, дабы испытать их работоспособность на деле. Те из них, кто обладает действительно государственным умом, вскоре убедятся, насколько крайние идеи неприменимы в государственном правлении и, отказавшись от своих увлечений, станут весьма полезными государственными деятелями. Фанатики же так же скоро обнаружат свою несостоятельность, потеряют добрую долю своего влияния на приютившую их политическую партию, что только послужит в пользу ответственным руководителям последней.

По-видимому, однако, подобные взгляды первого министра не встречают сочувствия со стороны Его Величества короля Карла. Насколько мне известно из источника, заслуживающего доверия, Его Величество неоднократно отклонял кандидатов, предлагаемых господином Брэтиану, указывая на желательность вручать портфели лишь более умеренным и опытным элементам партии, стоящей у власти.

Как я уже имел честь докладывать в предшествующих моих донесениях, молодой председатель Совета отличается большой настойчивостью и самостоятельностью характера. Он менее своих предместников поддаётся обаянию короля, и за кратковременное своё нахождение во главе правительства успел обнаружить довольно упорное стремление ограничить вмешательство Его Величества в дела правления страной. Удаление военного министра, генерала Авереску, ставленника короля Карла, было, по-видимому, вызвано именно желанием Брэтиану доказать, что и в области военных дел Его Величество не является полновластным хозяином положения, зависящего, в значительной степени, от политических убеждений всего министерства.

Для меня не подлежит сомнению, что, при других обстоятельствах, если бы оппозиционные консервативные партии были в настоящее время сплочены и, в особенности, если бы здоровье Его Величества не влияло ослабляющим образом на силу его воли, Брэтиану поплатился бы уже властью за свою самостоятельность и упорство. Но полагаю, что ныне он возлагает большие надежды на болезненное состояние Его Величества, предполагая, что ему удастся сломить противодействие короля.

На последнем дипломатическом приёме он доверительно сообщил мне, что, вероятно, в скором времени он реорганизует и пополнит министерство. Он не мог ещё указать мне окончательным образом, кто именно войдёт в состав министерства. Но в виде предположения высказал, что нынешний министр торговли и промышленности Джуvara<sup>5</sup> получит министерство иностранных дел, а на его место будет, быть может, назначен адвокат Стере<sup>6</sup>.

Не знаю ещё, насколько предположение это осуществится. Брэтиану, по-видимому, сомневался ещё относительно исполнимости последнего из этих двух назначений, лежащего, всё же, близко ему к сердцу. Выбор Александра Джуvara на пост министра иностранных дел я считал бы довольно удачным, хотя до сих пор он и не принимал активного участия в ведении иностранной политики Румынии. После авторитетного и энергичного председателя Совета он является, бесспорно, самым выдающимся и влиятельным членом министерства, весьма образованным и сравнительно уравновешенным в политических своих воззрениях.

Личность адвоката Стере не безызвестна императорскому министерству. Уроженец Бессарабии, бывший русский подданный и воспитанник кишинёвской гимназии, сосланный за политические убеждения в Сибирь, он бежал оттуда и, исполнив, по-видимому, все требования нашего закона, принял затем румынское подданство. Здесь он считался долгое время социалистом, но, сблизившись с Брэтиану, он перешёл в Либеральную партию и состоит ныне главой либералов в Молдавии. Лично я с ним не знаком; в парламентской же своей деятельности он до сих пор никаких особенных выдающихся качеств не проявлял. Называя мне его, как возможного кандидата в министры, Брэтиану стал усиленно доказывать, что Стере совершенно отказался от прежних крайних своих убеждений и что, в случае проявления их вновь у власти, он немедленно и навсегда уже будет отстранён от всякого влияния в партии.

Разговор наш носил совершенно доверительный и частный характер, а потому я воспользовался им, чтобы высказать моему собеседнику, что я несколько не намерен вмешиваться во внутренние дела Румынии, что, революционны или нет взгляды господина Стере на вопросы внутренней политики, мне безразлично, и что председатель Совета имеет, конечно, полное право выбирать в министры торговли кого ему угодно. При всём том, я напомнил господину Брэтиану, что когда, при принятии им несколько месяцев тому назад председательства в Совете Министров, мы объяснились с ним по поводу стремления некоторых членов его партии воспользоваться нашими затруднениями на Дальнем Востоке для ведения румынской национальной пропаганды в Бессарабии<sup>7</sup>, он сам назвал мне господина Стере, как одного из вероятных сторонников этой пропаганды. Таковая деятельность румынского министра, в случае активного её проявления, несомненно встретит с моей стороны самый энергичный отпор.

Господин Брэтиану не поспешил самыми положительными уверениями, что он никогда не позволит ни одному из правительственных лиц, а, тем более, из товарищей своих по министерству, принимать хотя бы косвенное участие в какой-либо пропаганде в соседних государствах. Назначение господина Стере министром, по его словам, не совершившийся ещё факт, но, если ему суждено осуществить его, то он, Брэтиану, ручается головой, что отношение господина Стере к России будет самое корректное и дружественное. Я предпочёл прекратить на этом мои объяснения с председателем Совета по поводу господина Стере. Полагаю, что нам надлежит отнестись безучастно к тому обстоятельству, попадёт ли он в министры, несмотря на нерасположение к нему короля, или нет. По мнению моему, не в наших расчётах становиться на пути честолюбивых его стремлений, лишь бы всем его вожделениям касательно Бессарабии был положен конец. К тому же, как я имел уже честь высказаться, я сильно сомневаюсь в высоких умственных его дарованиях и полагаю, что у власти он выдохнется весьма скоро.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 104–107 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Николай Валерьевич Чарыков (1855–1930), российский дипломат. Некоторое время находился в должности товарища (т.е., по современным представлениям, заместителя) министра иностранных дел Российской империи.

<sup>2</sup> См. предыдущие документы.

<sup>3</sup> До ноября 1909 г.

<sup>4</sup> Тома Стелиан, до ноября 1909 г.

<sup>5</sup> Александру Г. Джуvara (1858–1913) занял пост министра иностранных дел Румынии в ноябре 1909 г. и оставался в этой должности до декабря 1910 г.

<sup>6</sup> Константин Стере.

<sup>7</sup> См. док. № 3 от 8 января 1909 г.

## **București, 30 aprilie 1909, nr. 35. Giers către Ciarâkov<sup>1</sup>**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, N. V. Ciarâkov

Stimate Domnule Nikolai Valerievici,

Din momentul plecării de la putere a domnului Sturdza și al înlăturării din funcție a generalului Averescu au trecut deja câteva săptămâni<sup>2</sup>, dar, cu toate acestea, președintele Consiliului nu și-a completat încă propriul cabinet de miniștri, în componența căruia rămân vacante portofoliile miniștrilor Afacerilor Străine și de Război. Primul dintre aceste ministere este administrat temporar de către domnul Brătianu<sup>3</sup>, iar al doilea este condus, la fel în calitate de interimar, de către ministrul Justiției<sup>4</sup>, care, în timpul carierei sale anterioare, nu a avut niciun fel de legătură cu departamentul de Război.

O asemenea întârziere în alegerea celor doi noi miniștri rezultă din străduințele președintelui Consiliului, Brătianu, de a coopta la guvernare anumite persoane care fac parte din facțiunea mai progresistă a Partidului Liberal și care erau considerate, până în prezent, adepți ai ideilor socialiste. În timpul unei convorbiri private, Brătianu mi-a expus convingerea sa fermă că persoanele ceva mai talentate din această tabără ar trebui să fie însărcinate cu anumite funcții de răspundere din cadrul guvernului, pentru a le pune la încercare capacitatea de muncă și de acțiune prin fapte. Aceia dintre ei care sunt, într-adevăr, înzestrați cu o minte de oameni de stat se vor convinge, în cel mai scurt timp, cât de puțin aplicabile sunt ideile radicale în domeniul guvernării statului și, renunțând la vechile lor pasiuni politice, vor deveni oameni de stat extrem de folositori. Pe de altă parte, politicienii fanatici își vor manifesta, la fel de curând, propria incapacitate și neputință și își vor pierde, astfel, o bună parte din influența pe care o au asupra partidului politic care i-a adăpostit, ceea ce va fi doar în avantajul conducătorilor responsabili ai acestui din urmă partid.

Totuși, din câte se pare, asemenea opinii ale prim-ministrului nu se bucură de niciun fel de simpatie din partea Majestății Sale regelui Carol. Din câte cunosc dintr-o sursă demnă de încredere, Majestatea Sa, nu o singură dată, i-a respins pe candidații propuși de către domnul Brătianu, referindu-se la faptul că ar fi de dorit ca portofoliile de miniștri să fie încredințate doar elementelor mai moderate și cu mai multă experiență în cadrul partidului aflat acum la putere.

Așa cum am avut deja onoarea să raportez în cuprinsul rapoartelor mele anterioare, tânărul președinte al Consiliului se evidențiază printr-o mare tenacitate și independență a caracterului. El este influențat și fascinat de personalitatea regelui într-o măsură mai mică față de predecesorii săi și, în scurtul timp de când se află în fruntea guvernului, el a reușit deja să își manifeste intenția destul de fermă și insistentă de limitare a amestecului Majestății Sale în chestiunile legate de guvernarea țării. Înlăturarea din funcție a ministrului

de Război, generalul Averescu, protejat al regelui Carol, a fost provocată, din câte s-ar părea, tocmai de dorința lui Brătianu de a demonstra că, până și în domeniul chestiunilor militare, Majestatea Sa nu este stăpân absolut pe situație, ci că această situație depinde, într-o măsură semnificativă, de convingerile și viziunile politice ale întregului guvern.

Pentru mine nu există nicio îndoială în privința faptului că, în alte circumstanțe, în caz dacă partidele conservatoare de opoziție ar fi, în acest moment, strâns unite în interior, și, mai ales, dacă sănătatea Majestății Sale nu ar influența, într-un mod negativ, asupra puterii sale de voință, Brătianu ar fi plătit deja scump, prin pierderea puterii, pentru independența și tenacitatea sa încăpățânată. Consider însă că, în prezent, el își pune mari speranțe în starea actuală, bolnăvicioasă, a Majestății Sale, presupunând că el va reuși să înfrângă rezistența regelui.

În timpul ultimei recepții diplomatice, el mi-a comunicat, în mod confidențial, faptul că, probabil, în cel mai apropiat timp va reorganiza și va completa componența guvernului. El nu a putut încă să îmi indice, în mod definitiv, cine anume va intra în componența guvernului remaniat. Dar a afirmat, în formă de supoziție, că actualul ministru al Comerțului și Industriei, Djuvara<sup>5</sup>, va primi conducerea Ministerului Afacerilor Străine, iar în locul său va fi, se prea poate, numit avocatul Stere<sup>6</sup>.

Eu nu cunosc încă, în ce măsură această presupunere se va realiza. Brătianu, din câte se pare, mai avea încă anumite îndoieli în privința posibilității de realizare a ultimei dintre aceste două numiri în funcție, desemnare care, totuși, îi este cumva mai aproape de inimă. Alegerea lui Alexandru Djuvara în funcția de ministru al Afacerilor Străine aș considera-o destul de reușită, chiar dacă, până în acest moment, el nu a luat parte, în mod activ, la conducerea și coordonarea politicii externe a României. În afară de președintele Consiliului, care este energic și se bucură de mare autoritate, Djuvara este, indiscutabil, cel mai remarcabil și influent membru al guvernului. El este o persoană foarte cultă, instruită și relativ echilibrată în ceea ce privește convingerile sale politice.

Personalitatea avocatului Stere îi este bine cunoscută ministerului imperial. Originar din Basarabia, fost supus rus și fost elev al liceului de tip gimnazial din Chișinău, fiind exilat, pentru convingerile sale politice, în Siberia, el a reușit să fugă de acolo și, îndeplinind, după cum se pare, toate cerințele în conformitate cu legile noastre, a primit, după aceea, cetățenia română. Aici el a fost considerat, un timp îndelungat, socialist, dar, după ce s-a împrietenit cu Brătianu, a trecut în rândurile Partidului Liberal, și acum ocupă funcția de șef al liberalilor din Moldova. Eu nu îl cunosc personal; totuși, în activitatea sa parlamentară el nu a manifestat, până în acest moment, niciun fel de calități deosebite sau remarcabile. Menționând numele său în fața mea, drept un posibil candidat la funcția de ministru, Brătianu a început să îmi dovedească, în mod insistent că Stere ar fi renunțat în totalitate la vechile sale convingeri radicale și că, în cazul în care acestea se vor manifesta din nou atunci când el va fi la putere, el va fi înlăturat imediat și, de astă dată, pentru totdeauna, din orice funcție cu influență din sânul partidului.

Convorbirea noastră a avut un caracter cu totul confidențial și privat, iar, din acest motiv, eu am profitat de această conversație pentru a mă exprima, în fața interlocutorului meu, în sensul că eu nu intenționez nicidecum să mă amestec în treburile interne ale României. Eu am afirmat că îmi este indiferent dacă viziunile domnului Stere asupra chestiunilor de politică internă sunt revoluționare sau nu și că președintele Consiliului are, desigur, tot dreptul să își aleagă, ca ministru al Comerțului, pe oricine dorește. Cu toate acestea, eu i-am amintit domnului Brătianu că, atunci când, în momentul în care și-a asumat, acum câteva luni, funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, noi am avut o discuție în legătură cu încercările asidui ale unor membri ai partidului său să profite de dificultățile pe care noi le

aveam atunci în Extremul Orient pentru inițierea și organizarea propagandei naționale românești în Basarabia<sup>7</sup>, chiar el însuși mi l-a menționat pe domnul Stere drept unul dintre cei mai probabili partizani ai acestei propagande. O asemenea activitate a unui ministru român, în cazul unei manifestări active a acesteia din urmă, va primi, fără îndoială, din partea mea, riposta cea mai energică cu putință.

Domnul Brătianu nu s-a zgârcit să îmi dea cele mai clare și precise asigurări în sensul că el nu îi va permite niciodată vreunei persoane care face parte din guvern și, cu atât mai mult, vreunui dintre colegii săi din componența cabinetului, să ia parte, fie și indirect, în orice fel de propagandă organizată pe teritoriul statelor vecine. Numirea domnului Stere în funcția de ministru, după spusele sale, încă nu este un fapt consumat, dar, dacă îi este într-adevăr sortit ca acest fapt să devină realitate, atunci el, Brătianu, va răspunde cu capul și va garanta că atitudinea domnului Stere față de Rusia va fi pe deplin corectă și cea mai amicală. Eu am preferat să pun capăt, în acest moment, discuției mele cu președintele Consiliului în legătură cu domnul Stere. Consider că noi ar trebui să adoptăm o atitudine de totală indiferență față de acea împrejurare dacă va nimeri sau nu domnul Stere în rândul miniștrilor, în pofida antipatiei pe care o nutrește regele față de el. După părerea mea, pentru noi nu are niciun rost să ne punem în calea năzuințelor sale ambițioase sau să le împiedicăm, numai de se va pune capăt tuturor aspirațiilor și dorințelor sale cu privire la Basarabia. În afară de aceasta, așa cum am avut deja onoarea să mă pronunț, eu am mari dubii în privința capacităților sale intelectuale deosebite și consider că, fiind la putere, el se va epuiza în cel mai scurt timp.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea respectului meu deosebit și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 104–107 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nikolai Valerievici Ciarâkov (1855–1930), diplomat rus. A deținut un timp funcția de adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Imperiului rus.

<sup>2</sup> A se vedea documentele anterioare.

<sup>3</sup> Până în noiembrie 1909.

<sup>4</sup> Toma Stelian, până în noiembrie 1909.

<sup>5</sup> Alexandru G. Djuvara (1858–1913), a preluat funcția de ministru al Afacerilor Străine în noiembrie 1909 și a deținut-o până în decembrie 1910.

<sup>6</sup> Constantin Stere.

<sup>7</sup> A se vedea doc. nr. 3 din 8 ianuarie 1909.

**Бухарест, 12 мая 1909 г., № 37. Гирс – Чарыкову**

Его Превосходительству Н. В. Чарыкову

Милостивый государь Николай Валерьевич,

В день национального румынского праздника<sup>1</sup> мой германский коллега, господин Кидерлен Вехтер, был принят в полуофициальной аудиенции королём и в присутствии Его Величества вручил пятнадцатилетнему сыну наследного принца, принцу Каролу<sup>2</sup>, прусский орден Чёрного Орла<sup>3</sup>.



Принц Карол – самый популярный член королевской семьи в Румынии. Православный по вероисповеданию, рождённый в Румынии и воспитанный в духе крайнего национализма, он является в глазах румын первым представителем действительно национальной румынской династии Гогенцоллернов.

Вручение ему прусского высшего ордена именно 10 мая не случайное обстоятельство; оно вполне отвечает нынешнему стремлению германской политики привлечь на свою сторону симпатии румын. Самое же пожалование ордена последовало ещё во время посещения Бухареста германским наследником<sup>4</sup> и, насколько мне известно, по почину последнего.

Молодой принц получит, однако, разрешение короля Карла носить орден Чёрного Орла лишь по достижении им шестнадцатилетнего возраста, то есть в будущем октябре месяце.

По-видимому, по семейному статуту Гогенцоллернов, все мужские представители этого дома получают, по достижении шестнадцати лет, незначительную пожизненную ренту и право носить звезду королевского ордена дома Гогенцоллернов<sup>5</sup>. Принц Карол будет пользоваться этими же преимуществами, коими дорожит король Карл для основанной им румынской династии.

В видах сохранения в ней традиций Гогенцоллернов, Его Величество и не даёт возможности внучатному своему племяннику и будущему наследнику румынского престола ныне же возложить на себя орденские знаки Чёрного Орла, ввиду неполучения им ещё Гогенцоллернской звезды.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 115–116.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Румыния провозгласила свою независимость 9 мая 1877 г. (по старому стилю), когда соответствующая декларация была принята парламентом. 10 мая того же года она была подписана князем Карлом I.

<sup>2</sup> Карл (1893–1953), будущий король Румынии Кароль II. Сын наследного принца Фердинанда, будущего короля Румынии, и его жены Марии, будущей румынской королевы.

<sup>3</sup> Орден Чёрного орла. Учреждён в 1701 г. Высшая королевская награда Пруссии. Его вручали высокопоставленным лицам по случаю юбилеев и особых событий.

<sup>4</sup> Фридрих Вильгельм. См. док. № 16 от 2 апреля 1909 г. и № 18 от 13 апреля 1909 г.

<sup>5</sup> Речь идёт о высшей награде королевского дома Гогенцоллернов, учреждённой в 1851 г.

## **București, 12 mai 1909, nr. 37. Giers către Ciarâkov**

Excelenței Sale, N. V. Ciarâkov

Stimate Domnule Nikolai Valerievici,

În ziua marcării sărbătorii naționale românești<sup>1</sup>, colegul meu german, domnul Kiderlen-Waechter, a fost primit, într-o audiență semi-oficială, de către rege și, în prezența Majestății Sale, i-a înmănat fiului principelui moștenitor, prințului Carol<sup>2</sup>, în vârstă de cincisprezece ani, ordinul prusian al Vulturului Negru<sup>3</sup>.

Prințul Carol este cel mai popular membru al familiei regale din România. Fiind botezat în confesiunea ortodoxă, născut în România și educat în spiritul naționalismului

extrem, el este, în ochii românilor, primul reprezentant al dinastiei românești, cu adevărat naționale, a Hohenzollernilor.

Faptul că înmânarea celui mai înalt ordin al Prusiei prințului Carol a avut loc anume în data de 10 mai nu este o circumstanță întâmplătoare; acest eveniment corespunde într-un mod total actualei tendințe și intenții a politicii germane de a atrage de partea sa simpatiile românilor. Acordarea propriu-zisă a acestui ordin a avut loc, de fapt, încă în timpul vizitării Bucureștiului de către moștenitorul tronului german<sup>4</sup> și, din câte cunosc, chiar la inițiativa acestuia din urmă.

Cu toate acestea, tânărul prinț va primi permisiunea, din partea regelui Carol, de a purta ordinul Vulturului Negru abia atunci când va împlini vârsta de șaisprezece ani, adică în luna octombrie a anului curent.

Din câte se pare, conform statutului familial al Hohenzollernilor, toți reprezentanții de sex masculin ai acestei case domnitoare primesc, la împlinirea vârstei de șaisprezece ani, o mică rentă viageră și dreptul de a purta, la ocazii oficiale, steaua ordinului regal al Casei de Hohenzollern<sup>5</sup>. Prințul Carol se va bucura de aceleași privilegii, la care ține foarte mult regele Carol, pentru dinastia românească pe care a întemeiat-o actualul monarh.

Tocmai având în vedere scopul păstrării, în cadrul acestei dinastii, a tradițiilor Casei de Hohenzollern, Majestatea Sa nu îi dă încă posibilitatea fiului nepotului său de frate și viitorului moștenitor al tronului României să se folosească, chiar din acest moment, de decorațiile și însemnele distinctive ale ordinului Vulturului Negru, având în vedere faptul că el nu a primit încă steaua ordinului regal al Casei de Hohenzollern.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea respectului meu deosebit și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 115–116.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> România și-a declarat Independența pe data de 9 mai 1877 (st.v.), printr-o declarație adoptată de Parlament. Pe data de 10 mai 1877 declarația a fost semnată de principele Carol I.

<sup>2</sup> Carol (1893–1953), viitor rege al României cu numele Carol II. Fiul principelui moștenitor Ferdinand, viitor rege al României, și al soției acestuia Maria, viitoare regină a României.

<sup>3</sup> Schwarzer Adlerorden. Instituit în anul 1701. Cea mai înaltă distincție oferită de regele Prusiei. Era decernat unor persoane de rang înalt, cu ocazia unor aniversări și evenimente speciale.

<sup>4</sup> Friedrich Wilhelm. A se vedea doc. nr. 16 din 2 aprilie 1909 și doc. nr. 18 din 13 aprilie 1909.

<sup>5</sup> Königlich Hausorden von Hohenzollern. A fost instituit în anul 1851.

**Бухарест, 12 мая 1909 г., № 38. Гирс – Чарыкову**

Доверительно

Его Превосходительству Н. В. Чарыкову

Милостивый государь Николай Валерьевич,

Политическим письмом от 13 числа прошлого апреля месяца, за № 30<sup>1</sup>, я имел честь доносить о предстоящем приезде в Синаю наследника австро-венгерского

престола, эрцгерцога Франца Фердинанда, и его супруги, принцессы Гогенберг. Хотя день приезда окончательно ещё не установлен, но, по-видимому, он состоится около 14/27 будущего июня месяца.

Из доверительного придворного источника мне сообщают, что на этих днях австро-венгерский посланник, князь Шёнбург, зондировал здесь почву, насколько пожалование принцу Фердинанду Румынскому ордена Золотого Руна<sup>2</sup>, по случаю посещения Румынии эрцгерцогом, будет приятно Его Величеству королю Карлу. Ответ последовал, несомненно, утвердительный.

Таковой же орден был вручён Его Величеству несколько десятков лет тому назад покойным сыном императора Франца Иосифа, эрцгерцогом Рудольфом<sup>3</sup>, при подобных же условиях посещения Синаи Его Императорским Высочеством<sup>4</sup>.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 118–118 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 19.

<sup>2</sup> Речь идёт об Ордене Золотого руна, рыцарском ордене, основанном герцогом Бургундии Филиппом III в 1429 г. С начала XVIII в. его использовал в качестве своей государственной награды австрийский дом Габсбургов.

<sup>3</sup> Наследный принц Рудольф Габсбург (1858–1889).

<sup>4</sup> Посетил Румынию вместе со своей женой, бельгийской принцессой Стефанией, 13/25–14/26 апреля 1884. Орден Золотого руна был вручён королю Карлу I в Бухаресте 14/26 апреля 1884 г.

## **București, 12 mai 1909, nr. 38. Giers către Ciarâkov**

Confidențial

Excelenței Sale, N. V. Ciarâkov

Stimate Domnule Nikolai Valerievici,

În cuprinsul relatării mele privind chestiuni politice din data de 13 a lunii aprilie, trecute deja, sub nr. 30<sup>1</sup>, am avut onoarea să raportez despre viitoarea sosire la Sinaia a moștenitorului tronului austro-ungar, arhiducele Franz Ferdinand, și a soției sale, principesa de Hohenberg. Deși ziua exactă a sosirii arhiducelui încă nu a fost stabilită în mod definitiv, totuși, din câte se pare, această vizită va avea loc în jurul datei de 14/27 iunie a anului curent.

Dintr-o sursă confidențială de pe lângă Curtea regală mi s-a comunicat că, zilele acestea, trimisul austro-ungar în România, principele Schönburg, a sondat aici terenul în privința faptului, în ce măsură acordarea ordinului Lâna de Aur<sup>2</sup> principelui Ferdinand de România, cu ocazia vizitării României de către arhiduce, i-ar fi agreabilă Majestății Sale regelui Carol. Răspunsul care a urmat a fost, fără nicio îndoială, afirmativ.

Exact același ordin i-a fost înmănat Majestății Sale, acum câteva zeci de ani, de către defunctul fiu al împăratului Franz Josef, arhiducele Rudolf<sup>3</sup>, în circumstanțele relativ similare ale vizitării Sinaiei de către Alteța Sa Imperială<sup>4</sup>.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea respectului meu deosebit și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 118–118 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Doc. nr. 19.

<sup>2</sup> Der Orden vom Goldenen Vlies. Ordin cavaleresc înființat în anul 1429 de către ducele de Burgundia, Philippe III. A fost preluat de Casa de Habsburg la începutul secolului XVIII.

<sup>3</sup> Rudolf de Habsburg (1858–1889).

<sup>4</sup> A vizitat România, împreună cu soția sa, prințesa Stéphanie a Belgiei, pe data de 13/25–14/26 aprilie 1884. Ordinul Lâna de Aur a fost înmănat regelului Carol I la București, pe data de 14/26 aprilie 1884.

## 26

**Бухарест, 29 мая 1909 г., № 40. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

В беседе, изложенной в предшествующем донесении моём, председатель румынского Совета министров коснулся вопроса об отношении Румынии ко Вселенской Патриархии.

По получаемым им сведениям, преследование куцо-влахов в Македонии греческой народностью и, в особенности, греческим духовенством нисколько не прекращается. Если случаи убийства куцо-влахов повторяются реже, то уничтожение их стад для их разорения становится обычным явлением. В сравнительно короткий срок их было уничтожено, по румынским данным, на 50.000 франков. С другой стороны, патриарх и местные епархиальные начальники сделали распоряжение о недопущении в греческие церкви родителей, посылающих своих детей в куцо-влахские школы, между тем, куцо-влахских церквей нет, за отсутствием священнослужителей<sup>1</sup>.

Таковой порядок, по отзыву Брэтиану, не может быть более терпим, тем более что он представляет некоторую опасность и для Румынского королевства. Католическая пропаганда стремится воспользоваться нетерпимостью греческого духовенства для совращения куцо-влахов в унию. Сторонников такого выхода для куцо-влахов немало как в Македонии, так и в Румынском королевстве. Брэтиану считает подобное направление не соответствующим интересам румынской расы и противодействует ему. Создаётся положение, подобное существующему в Трансильвании, где румыны раздвоены благодаря унию, что не может не печалить румын королевства.

Виной неудовлетворения духовных стремлений куцо-влахов является обще-признанное зло исключительно эллинского характера всего духовенства Вселенской Патриархии. Против этого зла должны воздействовать, по словам Брэтиану, все православные государства, имеющие интересы в Турции и, в том числе, Россия<sup>2</sup> и Румыния. Они должны стремиться к превращению Константинопольской церкви в действительно Вселенскую, а не исключительно греческую. Брэтиану вполне сознаёт,

что достичь этого возможно лишь многолетней упорной работой, но отказываться от неё, ввиду её трудности, не следует. Председатель Совета не верит в прочность нынешнего строя в Оттоманской империи, но он всё же надеется, что настанет время, когда христианское население Турции получит законные права на существование, равные с правами мусульман. При наличии таких прав политические привилегии Патриархии, служащие орудием эллинской пропаганды, не могут иметь более места.

В своих упованиях на лучшее будущее для куцо-влахов Брэтиану исходит, равным образом, из той точки зрения, что с провозглашением независимости Болгарии должен быть решён и вопрос об Экзархате. Рассуждая, что каждая независимая православная страна должна иметь свою автокефальную православную Церковь, он заключает, что Экзархат будет раздвоен. Часть его перейдёт в Болгарию, другая же останется независимым учреждением исключительно для болгар Турции, или же войдёт в состав Синода Вселенской Церкви в лице епископов болгарской национальности. Последнее решение, несомненно, более симпатично моему собеседнику. Он надеется, что, вслед за болгарскими епископами, откроется доступ в Синод и епархиальным начальникам из куцо-влахов.

Малочисленность куцо-влахов сравнительно с другими христианскими народностями, населяющими турецкие вилайеты – малочисленность, впрочем, оспариваемая румынами – не оправдывала, казалось бы, стремления Брэтиану принимать деятельное участие в развитии церковной и политической жизни христиан в Турции.

Конечной целью этого стремления является, несомненно, желание создать для Румынии равновесие по отношению к балканским государствам и, на почве права, влиять на дальнейшую судьбу европейских вилайетов Оттоманской империи.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 125–127.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. в этой связи: Ineoan E. *Aspecte privind viața religioasă a comunităților aromâne de la sud de Dunăre la începutul secolului XX* // Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca, LVII, 2018. P. 453–464.

<sup>2</sup> Об отношениях России со Вселенской Патриархией в начале XX в. см. подробнее: Герд Л. А. *Константинопольский патриархат и Россия, 1901–1914*. Москва: Индрик, 2012.

**București, 29 mai 1909, nr. 40. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În timpul conversației pe care am expus-o în cuprinsul raportului meu anterior, președintele Consiliului de Miniștri al României s-a referit la chestiunea privind atitudinea României față de Patriarhia Ecumenică.

Conform informațiilor pe care le primește în prezent, persecuțiile contra cuțovlahilor în Macedonia, atât din partea populației de etnie greacă, cât și, mai ales, din partea

clerului grecesc, nu au încetat câtuși de puțin. Dacă numărul cazurilor de asasinare a cuțovlahilor tinde să aibă o frecvență mai mică, atunci distrugerea turmelor acestora din urmă, în scopul ruinării lor economice, devine un fenomen obișnuit. Într-o perioadă relativ scurtă de timp, conform datelor deținute de români, au fost nimicite turme în valoare de 50.000 de franci. Pe de altă parte, patriarhul și șefii eparhiilor bisericești locale au emis o dispoziție, conform căreia nu este permis accesul, în bisericile grecești, pentru acei părinți care își trimit copiii la școlile pentru cuțovlahi. În același timp, biserici cuțovlahe nu există, din cauza lipsei preoților și altor slujitori ai cultului<sup>1</sup>.

O asemenea stare de lucruri, conform opiniei lui Brătianu, nu mai poate fi tolerată, cu atât mai mult că această situație reprezintă un oarecare pericol și pentru Regatul României. Propaganda catolică se străduie să profite de intoleranța clerului grecesc pentru a-i abate pe cuțovlahi din calea cea dreaptă și a-i convinge să se alătore Bisericii Unite. Partizani ai unei asemenea soluții pentru cuțovlahi nu sunt puțini atât în Macedonia, cât și în Regatul României. Brătianu consideră că un asemenea curent nu corespunde intereselor rasei și neamului românesc și i se împotrivesc. Se creează o situație similară cu cea care există în Transilvania, unde românii sunt împărțiți în două din cauza Unirii cu Roma, ceea ce nu poate să nu îi mâhnească pe românii din Regat.

De vină pentru neîmplinirea năzuințelor spirituale ale cuțovlahilor este un rău general recunoscut, și anume caracterul în exclusivitate elen al întregului cler al Patriarhiei Ecumenice. Împotriva acestui rău general ar trebui să își exercite înrâurirea, după spusele lui Brătianu, toate statele ortodoxe care au anumite interese în Turcia, adică inclusiv Rusia<sup>2</sup> și România. Acestea ar trebui să tindă spre transformarea bisericii de la Constantinopol într-una cu adevărat Ecumenică, și nu într-una în exclusivitate grecească. Brătianu este pe deplin conștient de faptul că atingerea acestui scop este posibilă doar printr-o muncă îndârjită și asiduă, timp de mai mulți ani, dar nu ar trebui să se renunțe la această muncă din cauza dificultății proiectului. Președintele Consiliului nu crede în trăinicia actualei orânduiri politice din Imperiul otoman, dar el speră, totuși că va veni și timpul când populației creștine a Turciei îi vor fi acordate drepturile legitime la existență, drepturi egale cu cele ale musulmanilor. Cu condiția existenței unor asemenea drepturi, privilegiile politice ale Patriarhiei, care servesc, în prezent, drept instrument pentru propaganda elenă, nu vor mai putea exista în realitate.

În speranțele sale privind un viitor mai bun pentru cuțovlahi, Brătianu se bizuie, de asemenea, pe acel punct de vedere conform căruia, odată cu proclamarea independenței Bulgariei, ar trebui să fie rezolvată și chestiunea privitoare la Exarhat. Expunându-și raționamentul că fiecare țară ortodoxă independentă trebuie să își aibă propria Biserică ortodoxă autocefală, el conchide că Exarhatul va fi împărțit în două. O parte a acestuia va trece sub jurisdicția Bulgariei, iar cealaltă parte va rămâne o instituție autonomă, destinată, în mod exclusiv, bulgarilor din Turcia, sau, poate, va intra în componența Sinodului Bisericii Ecumenice, în persoana episcopilor de naționalitate bulgară. Ultima variantă de rezolvare a chestiunii îi este, fără îndoială, mult mai simpatcă interlocutorului meu. El speră că, după episcopii bulgari, accesul în Sinod se va deschide și pentru conducătorii de eparhii din rândul cuțovlahilor.

Numărul redus al cuțovlahilor, în comparație cu alte popoare creștine care alcătuiesc populația vilaietelor turcești – număr mic care este, de altfel, contestat de către români – nu ar justifica, cel puțin în aparență, tendințele stăruitoare ale lui Brătianu de a lua parte, în mod activ, la dezvoltarea vieții ecleziastice și politice a creștinilor din Turcia.

Scopul final al acestor eforturi stăruitoare este, fără îndoială, dorința de a crea, pentru România, un echilibru în raport cu statele balcanice și, pe terenul dreptului, de a

asigura influența României asupra destinului ulterior al vilaietelor europene ale Imperiului otoman.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 125–127.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Pentru context: Emanuil Ineoan, *Aspecte privind viața religioasă a comunităților aromâne de la sud de Dunăre la începutul secolului XX*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, LVII, 2018, p. 453–464.

<sup>2</sup> Pentru relațiile dintre Rusia și Patriarhia Ecumenică la începutul secolului XX: Л. А. Герд, *Константинопольский патриархат и Россия, 1901–1914*, Москва, «Индрик», 2012.

27

**Бухарест, 29 мая 1909 г., № 41. Гирс – Извольскому**

Весьма доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Вашему Высокопревосходительству небезызвестно, что причиной первого разрыва между Грецией и Румынией было дело о многомиллионном наследстве Заппа, завещанном комиссии Олимпиев, представителем коей явилось сперва греческое правительство. Наследство это оспаривалось ближайшими родственниками завещателя<sup>1</sup>.

В 1896 году греческому правительству было отказано в иске решением румынской Судебной Палаты, определившей, что помянутая комиссия представляет собой в Греции юридическое лицо, самостоятельное от греческого правительства.

В 1901 году процесс возобновился, причём стороной выступила уже комиссия Олимпиев, признанная к тому времени юридическим лицом и в Румынии.

Но процесс был проигран ею в двух инстанциях, и сегодня он подлежит разбирательству в Кассационном Суде в Бухаресте.

Официозный греческий агент при вверенной мне миссии обратился ко мне с просьбой от имени эллинского министра иностранных дел<sup>2</sup> произвести давление на румынское правительство, дабы оно повлияло на членов Кассационного Суда в греческую пользу, и объяснить Брэтиану, что в случае проигрыша процесса Греция поднимет шум, от коего может пострадать доброе имя Румынии.

Я не согласился прибегнуть к таковой угрозе, тем более что дипломатическое моё вмешательство в суждение высшей судебной инстанции ничем не могло бы быть оправдано.

При всём том, в частной и совершенно доверительной беседе я высказал господину Брэтиану, что, нисколько не касаясь существа процесса и могущего последовать решения суда, я просил бы его обратить внимание на этот процесс старшего председателя Кассационного Суда, ввиду его серьёзности.

Председатель Совета принял к сведению моё заявление и, оговаривая, что никакого влияния на суд он не может иметь, он, тем не менее, обещал дать частный совет старшему председателю лично председательствовать на заседании и руководить прениями.

Исход процесса мне ещё неизвестен.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоко моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 130–131.*

*Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. подробнее (в том числе общий контекст): Ulinici L. *Afacerea Zappa și conflictul diplomatic greco-român*, teză de doctorat. Iași, 2012; Streit G. *L'affaire Zappa. Conflit gréco-roumain*. Paris: Librairie du Recueil Général des Lois et des Arrêts, L. Larose Editeur, 1894. См. также: *RDRR, 1888–1898*. Док. № 63 от 21 мая 1896; *RDRR, 1899–1905*. Док. № 174 от 21 сентября 1905 г.; Док. № 178 от 2 ноября 1905.

<sup>2</sup> Георгиос Балтатзис (1868–1922), министр иностранных дел Греции с июля 1908 по июль 1909 г.

## **București, 29 mai 1909, nr. 41. Giers către Izvolskii**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Excelența Voastră cunoaște deja că motivul principal pentru prima ruptură diplomatică dintre Grecia și România a fost afacerea referitoare la moștenirea Zappa, în sumă de mai multe milioane, care a fost lăsată prin testament Comisiei Jocurilor Olimpice, al cărei reprezentant a devenit, la început, guvernul grec. Această moștenire a fost contestată de către rudele cele mai apropiate ale testatorului<sup>1</sup>.

În anul 1896, acțiunea în justiție a guvernului grec a fost respinsă printr-o hotărâre emisă de către cea mai înaltă instanță de judecată din România, care a stabilit faptul că sus-amintita comisie reprezintă, în Grecia, o persoană juridică cu statut autonom în raport cu guvernul grec.

În anul 1901 procesul de judecată a fost reluat, iar, de această dată, în calitate de parte reclamantă a pledat deja Comisia Jocurilor Olimpice, care fusese recunoscută, către acel moment, drept persoană juridică și în România.

Însă procesul a fost pierdut de către Comisie în două instanțe, iar astăzi intră în sfera de competență a Curții de Casație din București, unde vor fi inițiate noi dezbateri judiciare.

Agentul grec oficios acreditat pe lângă misiunea diplomatică ce mi-a fost încredințată mi s-a adresat cu o rugămintă, formulată din partea ministrului elen al Afacerilor Străine<sup>2</sup>, de a exercita o oarecare presiune asupra guvernului român, astfel încât acesta să îi influențeze pe membrii Curții de Casație într-o direcție favorabilă guvernului grec, și de a-i explica lui Brătianu că, în cazul pierderii acestui proces, Grecia va stârni multă gălăgie, în urma căreia ar putea avea de suferit și bunul renume al României.

Eu nu am fost de acord să recurg la o asemenea amenințare, mai ales având în vedere faptul că intervenția mea diplomatică într-o hotărâre a instanței judiciare supreme nu ar fi putut fi justificată în niciun fel.



Cu toate acestea, în timpul unei convorbiri private și cu totul confidențiale, eu am afirmat, în fața domnului Brătianu, că, fără a aborda, în cea mai mică măsură, esența și fondul acestui proces, precum și hotărârea judecătorească care ar putea urma, eu l-aș ruga mult să îi atragă atenția, asupra acestui proces, prim-președintelui al Curții de Casație, având în vedere caracterul serios și gravitatea acestui caz.

Președintele Consiliului a luat act de declarația mea și, precizând faptul că el nu poate avea niciun fel de influență asupra instanței de judecată, mi-a promis, cu toate acestea că îi va da un sfat cu caracter privat primului președinte al Curții, sugerându-i să prezideze personal ședința de judecată și să preia conducerea deliberărilor judiciare.

Deznodământul procesului de judecată nu îmi este încă cunoscut.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 130–131.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Pentru context și detalii: Laura Ulinici, *Afacerea Zappa și conflictul diplomatic greco-român*, teză de doctorat, Iași, 2012; Georges Streit, *L'affaire Zappa. Conflit gréco-roumain*, Paris, Librairie du Recueil Général des Lois et des Arrêts, L. Larose Editeur, 1894. A se vedea și: *RDRR, 1888–1898*, doc. nr. 63 din 21 mai 1896; *RDRR, 1899–1905*, doc. nr. 174 din 21 septembrie 1905; doc. nr. 178 din 2 noiembrie 1905.

<sup>2</sup> Georgios Baltatzis (1868–1922), ministru al Afacerilor Străine al Greciei în perioada iulie 1908 – iulie 1909.

28

**Бухарест, 29 мая 1909 г., № 42. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Румыния получила на днях приглашение Италии участвовать в туринской<sup>1</sup> и римской<sup>2</sup> выставках 1911 года.

Хотя официального ответа Румынии ещё не последовало, тем не менее, Брэтиану заверил итальянского моего сотоварища, что, несмотря на принципиальное его убеждение в преждевременности появления его отечества на международных выставках, он настаивает на участии Румынии как в Турине, так и в Риме, ввиду близких дружественных отношений, установившихся между ней и Италией.

По доверительным утверждениям маркиза Беккариа<sup>3</sup>, Брэтиану высказал ему при этом, что положение Италии и Румынии по отношению к их имперской соседке<sup>4</sup> совершенно идентично, одинаково страдают они от промахов неуклюжей её политики, и потому по многим вопросам им следовало бы идти рука в руку.

Слова моего сотоварища подтверждают замеченное мной обстоятельство, что за последнее время румыны, как политические деятели, так и военные, стали особенно усердно прислушиваться ко всему, что происходит в политической жизни Италии.

От характера независимости, проявляемой последней по отношению к обеим своим союзницам, зависит, до некоторой, конечно, степени, самостоятельность, обнаруживаемая по отношению к ним и молодым королевством, мнящим себя потомком древних римлян.

Обстоятельство это стало выясняться особенно чувствительно со времени прихода ко власти энергичного молодого председателя Совета, поставившего себе целью служить исключительно румынским национальным вождениям.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 132–133.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Всемирная промышленная выставка, апрель – ноябрь 1911 г. См.: *Guida ufficiale dell'esposizione internazionale*. Torino, 1911.

<sup>2</sup> Всемирная художественная выставка, апрель – ноябрь 1911 г. Об участии Румынии см.: Ceobanu A.-B. *Romanian Representatives in Italy in the Last Years of the Belle Époque: The Missions of Nanu and Diamandi (1909–1913) // Voices and Profiles of Romanian Diplomacy in Italy. His Majesty's Envoys in the Eternal City (1909–1947)* / Ed. by Emanuela Costantini, Rudolf Dinu, Adrian Vițalaru. Roma: Aracne, 2023. P. 25–26.

<sup>3</sup> Эмануэле Беккария Инчиза (1848–1923), посланник Италии в Румынии с февраля 1895 по июнь 1911 г.

<sup>4</sup> Австро-Венгрия.

## **București, 29 mai 1909, nr. 42. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

România a primit, zilele acestea, o invitație din partea Italiei de a participa la expozițiile de la Torino<sup>1</sup> și Roma<sup>2</sup>, care vor fi organizate în anul 1911.

Deși nu a fost încă formulat un răspuns oficial din partea României, cu toate acestea, Brătianu i-a dat asigurări colegului meu italian că, în pofida convingerii sale de principiu în privința faptului că pentru patria sa ar fi încă prematur să își facă apariția în cadrul unor expoziții internaționale, el va insista, totuși, asupra participării României atât la expoziția din Torino, cât și la cea din Roma, având în vedere relațiile apropiate de prietenie care s-au stabilit între statul român și Italia.

Conform afirmațiilor confidențiale pe care mi le-a făcut marchizul Beccaria<sup>3</sup>, Brătianu i-ar fi declarat, în același timp, că situația Italiei și cea a României, în raport cu statul imperial vecin cu ambele țări<sup>4</sup>, este absolut identică, deoarece ambele țări suferă, în mod similar, din cauza gafelor și eșecurilor politicii stângace a acestui stat, și, din acest motiv, în privința multor chestiuni actuale, ambele țări ar trebui să meargă mână în mână.

Cuvintele colegului meu confirmă o anumită împrejurare pe care am observat-o de ceva vreme, și anume că, în ultimul timp, românii, atât în cazul oamenilor politici de aici, cât și al militarilor, au început să țină seama, într-un mod deosebit de asiduu și stăruitor, de tot ceea ce se întâmplă în viața politică a Italiei.

De caracterul comportamentului independent manifestat de această din urmă țară în raport cu ambele sale aliante depinde, desigur, cel puțin într-o oarecare măsură, și autonomia pe care o manifestă, în privința celor două Puteri Centrale, tânărul regat român care se crede a fi urmașul romanilor din antichitate.

Această circumstanță a început să iasă în evidență într-un mod deosebit de palpabil din momentul venirii la putere a energicului și tânărului președinte al Consiliului, care și-a pus drept scop să lucreze doar pentru a servi, în mod exclusiv, realizării aspirațiilor naționale românești.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 132–133.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Expoziția internațională a industriei și muncii, aprilie–noiembrie 1911. A se vedea: *Guida ufficiale dell'esposizione internazionale*, Torino, 1911.

<sup>2</sup> Expoziția internațională de artă, aprilie–noiembrie 1911. Pentru participarea României: Adrian-Bogdan Ceobanu, *Romanian Representatives in Italy in the Last Years of the Belle Époque: The Missions of Nanu and Diamandi (1909–1913)*, în *Voices and Profiles of Romanian Diplomacy in Italy. His Majesty's Envoys in the Eternal City (1909–1947)*, ed. by Emanuela Costantini, Rudolf Dinu, Adrian Vițalaru, Roma, Aracne, 2023, p. 25–26.

<sup>3</sup> Emanuele Beccaria Incisa (1848–1923), ministru plenipotențiar al Italiei în România în perioada februarie 1895 – iunie 1911.

<sup>4</sup> Austro-Ungaria.

## 29

**Бухарест, 25 июня 1909 г., № 48. Гирс – Извольскому<sup>1</sup>**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Я имел честь доносить Вашему Высокопревосходительству, что румынские врачи, приглашённые в Будапешт на международный медицинский конгресс, отказались принимать в нём участие ввиду преследований, коим подвергаются в Венгрии трансильванские румыны.

Они постановили известить о своём решении и о причинах, вызвавших его, всех иностранных своих сотоварищей, званых в столицу венгерского королевства.

Местные румынские газеты напечатали прилагаемое при сём циркулярное их письмо к иностранным врачам<sup>2</sup>, подписанное самими выдающимися профессорами медицинских факультетов Бухарестского и Ясского университетов.

В этом письме румынские врачи заявляют о своём убеждении, что наука международна в самом возвышенном значении этого слова, что она создаёт между служителями её тесное братство, содействующее сохранению мира и установлению крепких уз между народами.

Но, с другой стороны, международные конгрессы сопровождаются празднествами, на коих участники конгресса являются гостями страны, где он созван.

Румынским врачам было бы больно присутствовать на увеселениях в Будапеште, тогда как нашёлся венгерский суд, приговоривший к тюремному заключению жену румынского депутата в венгерском парламенте за то, что она говорила румынским детям, в румынской школе, что они имеют право, и даже обязаны, не забывать материнского языка.

Осуждённая была помилована императором-королём. Но этот акт монаршей милости не уничтожает факта осуждения. Он, напротив, подчёркивает обидный его характер, доказывая очевидным образом, что в Венгрии суд не признаёт за румынами этой страны несомненное право каждого человека говорить на национальном своём языке.

Воздерживаясь от участия в будапештских празднествах, румынские врачи, по словам их, повинуются лишь велениям их совести образованных людей и просвещённых патриотов.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 144–145 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> В своём более раннем донесении Извольскому, от 10 июня № 43, лл. 135–136 об (не публикуется), Гирс информирует министра об отказе румынских медиков принять участие в работе международного медицинского съезда, проведённого в Будапеште в августе 1909 г. Отказ румынских врачей был мотивирован их протестом против притеснений трансильванских румын в Венгрии и, в частности, против вынесенного венгерским судом приговора к тюремному заключению госпожи Влад, жены румынского депутата венгерского парламента, за то, что она призывала румынских детей не забывать свой родной язык. Несмотря на то, что госпожа Влад была помилована императором Францем Иосифом, румынские врачи не отказались от своего решения бойкотировать съезд, причиной чему явилась острая, а иногда даже грубая полемика, возникшая по этому поводу между румынскими и венгерскими газетами. К тому же, эта полемика произошла в самое неблагоприятное время, учитывая ожидавшийся визит наследника австро-венгерского престола, эрцгерцога Франца Фердинанда, в Синаю. Документ, публикуемый здесь (№ 29), во многом повторяет содержание предыдущего документа (АВПРИ. Ф. 151. Политархив. Оп.482. Д. 689. Л. 135–136 об).

<sup>2</sup> Не публикуется.

### **București, 25 iunie 1909, nr. 48. Giers către Izvolskii<sup>1</sup>**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Eu am avut onoarea să vă raportez deja Excelenței Voastre că medicii români invitați la Budapesta pentru a participa la lucrările unui congres medical internațional au refuzat să ia parte la acest eveniment, având în vedere persecuțiile la care sunt supuși, în Ungaria, românii transilvăneni.

Ei au luat hotărârea de a-i anunța despre decizia lor și despre motivele care au provocat-o pe toți colegii lor din străinătate care fuseseră invitați în capitala Regatului Ungariei.

Ziarele românești locale au publicat scrisoarea circulară a medicilor români adresată medicilor străini, care se anexează la acest raport<sup>2</sup>. Această scrisoare a fost semnată de către cei mai străluciți profesori de la Facultățile de Medicină din cadrul Universităților din București și Iași.

În această scrisoare medicii români își afirmă convingerea că știința este internațională, în cel mai sublim sens al acestui cuvânt, că ea creează, între cei care se dedică slujirii ei, o strânsă fraternitate, care își aduce contribuția la păstrarea păcii și la stabilirea unor legături durabile între popoare.

Însă, pe de altă parte, congresele internaționale sunt însoțite de anumite festivități, în timpul cărora participanții la congres devin oaspeți ai acelei țări unde acesta a fost convocat.

Medicilor români le-ar fi fost dureros să fie prezenți la serbările de la Budapesta, în condițiile în care s-a găsit o anume instanță de judecată maghiară care a condamnat-o la închisoare pe soția unui deputat român din parlamentul maghiar doar pentru faptul că ea le spunea copiilor români, într-o școală românească, că ei au tot dreptul, și chiar obligația, să nu își uite limba maternă.

Doamna condamnată a fost grațiată de către regele-împărat. Însă acest act de clemență al monarhului nu desființează faptul condamnării. Grațierea, din contră, subliniază caracterul jignitor al condamnării, demonstrând, într-un mod evident, faptul că în Ungaria instanțele de judecată nu le recunosc românilor care locuiesc în această țară dreptul incontestabil al fiecărui om de a vorbi liber în limba sa națională.

Abținându-se de la participarea la festivitățile organizate la Budapesta, medicii români, după spusele lor, se supun doar acelor norme care le sunt dictate de propria lor conștiință de oameni cultivați și patrioți luminați.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 144–145 verso.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> În raportul său anterior către Izvolskii, din data de 10 iunie, nr. 43, filele 135–136 verso (care nu se publică), Giers relatează despre refuzul medicilor români de a participa la lucrările congresului medical internațional organizat la Budapesta în august 1909. Refuzul medicilor români a fost motivat de protestul lor împotriva persecuțiilor la care erau supuși românii transilvăneni în Ungaria și, în special, împotriva condamnării la închisoare, de către o instanță de judecată maghiară, a doamnei Vlad, soția unui deputat român din Dieta maghiară, pentru faptul de a-i fi îndemnat pe copiii români să nu-și uite limba maternă. Chiar dacă doamna Vlad a fost grațiată de către împăratul Franz Josef, medicii români și-au menținut decizia de a boicota congresul, în special, din cauza polemicii aprinse și, pe alocuri, grosolane iscate între presa maghiară și cea română pe marginea acestui subiect. În plus, această polemică a survenit într-un moment cât se poate de neprielnic, având în vedere preconizata vizită a moștenitorului tronului austro-ungar, arhiducele Franz Ferdinand, la Sinaia. Documentul publicat aici (nr. 29) reia, în mare parte, conținutul documentului precedent (APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 135–136 verso).

<sup>2</sup> Nu se publică.

**Бухарест, 25 июня 1909 г., № 49. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Приезд в Синаю наследника австро-венгерского престола и его супруги, княгини Гогенберг<sup>1</sup>, ожидается уже в субботу, 27 числа.

Говоря мне о дружбе своей с покойным отцом наследника и о личных качествах последнего, Его Величество король Карл высказал, что эрцгерцог Франц Фердинанд – сторонник национальностей как в Австрии, так и в Венгрии, и несколько не сочувствует притеснениям, коим подвержены румыны в Трансильвании.

По-видимому, здесь желают подчеркнуть, во время приёма Его Императорского Высочества, эти предполагаемые или действительные его симпатии к румынской национальности.

С этой целью воспользуются тем обстоятельством, что в настоящее время в Бухаресте собран съезд сельских учителей и учительниц королевства<sup>2</sup>.

Участники этого съезда в случае, если погода будет благоприятствовать, приглашены в Синаю, в национальных костюмах местностей их преподавательской деятельности, для приветствования эрцгерцога и пения, в присутствии его, румынских национальных песен.

Едва ли таковая демонстрация послужит к увеличению популярности Его Императорского Высочества среди будущих его подданных венгерцев.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 147–148.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 19 от 13 апреля 1909 г. и № 25 от 12 мая 1909 г.

<sup>2</sup> Такие съезды проводились периодически.

**București, 25 iunie 1909, nr. 49. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Sosirea la Sinaia a moștenitorului tronului austro-ungar și a consoartei sale, principesa de Hohenberg<sup>1</sup>, este așteptată aici deja sâmbăta viitoare, pe data de 27 iunie.

Relatându-mi despre prietenia sa cu defunctul tată al moștenitorului tronului austro-ungar și despre înaltele calități personale ale celui din urmă, Majestatea Sa regele Carol a afirmat că arhiducele Franz Ferdinand este un partizan convins al naționalităților, atât în cazul Austriei, cât și al Ungariei, și că nu are nici cea mai mică simpatie pentru persecuțiile, cărora le sunt supuși românii din Transilvania.

După cum s-ar părea, cei de aici doresc să sublinieze în mod special, în timpul primirii solemne a Alteței Sale Imperiale, aceste simpatii ale arhiducelui față de naționalitatea românească, fie că acestea sunt presupuse sau adevărate.

În acest scop, cei de aici vor profita de acea împrejurare că, în acest moment, la București s-a întrunit congresul învățătorilor și învățătoarelor sătești din tot Regatul<sup>2</sup>.

Participanții la acest congres, în acel caz dacă vremea de afară va fi favorabilă, au fost invitați la Sinaia, în costumele naționale ale acelor localități rurale unde își desfășoară activitatea didactică, pentru a-l saluta oficial pe arhiduce și a oferi, în prezența sa, un recital compus din cântece naționale românești.

Este foarte greu de crezut că o asemenea demonstrație cu caracter național va contribui la creșterea popularității Alteței Sale Imperiale în rândurile viitorilor săi supuși maghiari.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 147–148.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 19 din 13 aprilie 1909 și doc. nr. 25 din 12 mai 1909.

<sup>2</sup> Astfel de congrese erau organizate periodic.

## 31

**Синяя, 6 июля 1909 г., № 50. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Состоявшееся на прошлой неделе четырёхдневное пребывание в Синае эрцгерцога Франца Фердинанда и его супруги, княгини Гогенберг, сопровождалось рядом празднеств, коим румынские двор и правительство стремились придать характер народного чествования высоких посетителей.

Приём, им оказанный, был действительно торжественный.

Во всё его время и при всех обстоятельствах весьма чувствительно подчёркивалось желание румын предоставить княгине Гогенберг королевские почести и обнаружить предполагаемые симпатии к румынской национальности Трансильвании наследника австро-венгерского престола.

При официальных выездах супруга эрцгерцога сидела на правой руке от королевы, на официальных обедах её сажали выше наследной принцессы румынской.

Княгиня, принимая оказываемые ей почести, держала себя, при этом, в высшей степени просто и пленяла лиц, с коими она беседовала, любезностью и вниманием.

По-видимому, эрцгерцог был в высшей степени тронут обращением королевской семьи с его супругой, хотя соблюдаемый при этом этикет был заранее установлен предварительными переговорами с Веной. Таковое его чувство проявлялось, по-видимому, довольно наглядно в его обращении с членами царствующего румын-

ского дома. Его Императорское Высочество выказывал больше сдержанности, когда приходилось публично изъявлять националистические свои симпатии.

Председатель румынского Совета министров, Брэтиану, в частном разговоре сказал мне, что эрцгерцог в течение часовой с ним беседы действительно имел случай выразить ему своё расположение к румынской народности, заявив, что он знает её по её представителям, вошедшим в состав Австро-Венгрии, и ценит последних.

Весьма милостиво принял Его Высочество депутацию трансильванских румын, приветствовавшую его на территории Румынского королевства, и благодарил её за выражение чувств преданности Габсбургской династии.

Но когда политические румынские деятели, не находящиеся ныне у власти и мнящие, что они могут, ввиду их безответственности, быть свободнее в своих речах, говорили будущему австро-венгерскому монарху о его популярности среди румын королевства за доброе его отношение к румынам Трансильвании, эрцгерцог отмалчивался, кланялся и приветливо улыбался, вызывая в своих собеседниках недоумение, как надлежит им понять его улыбку.

Между тем, по отъезде Его Императорского Высочества, венгерская печать подняла целую бурю по поводу антимадьярских манифестаций, допущенных, по её уверениям, при приёме эрцгерцога. Она утверждала, будто бы венгерский флаг подвергся поруганию, и требовала удовлетворения.

Однако её утверждение не соответствует строгой истине.

Вообще, хотя вся Синая была разукрашена габсбургскими и австрийскими флагами, среди них венгерских флагов было очень мало, и выставлены были последние, конечно, исключительно из приличия.

Во время народного гуляния румынский студент действительно обнаружил намерение сорвать один из редких венгерских флагов, но, узнав об этом, румынские полицейские чины немедленно задержали его, и угроза молодого патриота не была приведена им в исполнение.

Площадная брань, коей разразились по этому поводу венгерские газеты, произвела здесь, несомненно, неприятное впечатление. Мой австро-венгерский сотоварищ был ею крайне смущён и, по его словам, донёс своему правительству о необходимости обуздать её.

По случаю посещения эрцгерцога состоялся, в первый же день приезда Его Императорского Высочества, весьма щедрый обмен орденами между Румынией и Австро-Венгрией. Как я имел уже честь доносить Вашему Высокопревосходительству, эрцгерцог передал принцу Фердинанду Румынскому орден Золотого Руна<sup>1</sup>. Орден Леопольда первой степени<sup>2</sup> был пожалован председателю Совета, Брэтиану, министру финансов, Костинеску<sup>3</sup>, и начальнику Генерального Штаба, генералу Крэйничану<sup>4</sup>, состоявшему при особе эрцгерцога. Получили ордена все члены дипломатических миссий, как австро-венгерской в Бухаресте, так и румынской в Вене.

В пожаловании начальнику румынского Штаба высокого отличия, не соответствующего его положению, общественное мнение в Румынии стремилось видеть указание на более тесное сближение на военной почве. Мне известно, из верного источника, что таковое пожалование не было приятно королю Карлу, любящему соблюдать известное соответствие в награждении его подданных даже иностранными орденами.

В свите, прибывшей с австро-венгерским наследником, не было выдающихся ни военных, ни политических деятелей.



Трудно ныне же представить полную оценку возможных политических результатов приезда эрцгерцога, но не подлежит сомнению, что он послужил к скреплению весьма сердечных уже уз, установившихся между Габсбургской династией и румынской ветвью Гогенцоллернского дома, и, до некоторой степени, поднял здесь обаяние будущего монарха Двуетидной Империи, от коего румыны ожидают улучшения участи их соплеменников, подвластных Короне Св. Стефана.

Почитаю долгом приложить к настоящему донесению моему текст тостов, произнесённых на французском языке королём<sup>5</sup> и эрцгерцогом<sup>6</sup> на парадном обеде в честь Его Императорского Высочества.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 150–153.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Австро-венгерский королевский орден Леопольда, учреждён в 1808 г.

<sup>2</sup> См. док. № 25 от 12 мая 1909 г.

<sup>3</sup> Эмиль Костинеску (1844–1921), министр финансов Румынии с марта 1909 по декабрь 1910 г.

<sup>4</sup> Григоре Крэйничану (1852–1935).

<sup>5</sup> *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*. Vol. II, 1887–1914 / Ed. Constantin C. Giurescu. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. P. 409–410.

<sup>6</sup> Выписка из газеты „La Roumanie”, 1/14 июля 1909.

## **Sinaia, 6 iulie 1909, nr. 50. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Șederea de patru zile la Sinaia a arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale, principesa de Hohenberg, care a avut loc săptămâna trecută, a fost însoțită de un șir întreg de festivități, căroră Curtea regală română și guvernul de aici s-au străduit să le imprime un caracter de sărbătorire populară a înalților vizitatori.

Primirea care li s-a făcut a fost, într-adevăr, una solemnă.

Pe parcursul întregii vizite și în toate împrejurările acesteia a fost subliniată, în mod foarte evident și palpabil, dorința românilor de a-i acorda principesei de Hohenberg onoruri regale și de a scoate la iveală presupusele simpatii ale moștenitorului tronului austro-ungar față de naționalitatea românească din Transilvania.

În timpul vizitelor și ieșirilor oficiale, soția arhiducelui era așezată pe mâna dreaptă față de regină, iar în timpul dineurilor oficiale ea era așezată la un nivel superior față de prințesa moștenitoare a României.

Principesa, acceptând fără a protesta onorurile care i se acordau, se comporta, în același timp, cu o foarte mare simplitate și le captiva pe acele persoane cu care intra în discuții prin amabilitatea și atenția sa binevoitoare.

Din câte s-ar părea, arhiducele a fost extrem de mișcat de comportamentul amabil al familiei regale față de soția sa, chiar dacă eticheta respectată cu aceste ocazii fusese stabilită din timp prin intermediul unor negocieri preliminare cu Curtea de la Viena. Un asemenea

sentiment al arhiducelui s-a manifestat, după cât se pare, în mod destul de evident, în atitudinea sa față de membrii Casei Domnitoare române. Alteța Sa Imperială a dat dovadă de mai multă rețineră atunci când era nevoit să își manifeste, în mod public, simpatiile sale naționaliste.

Președintele Consiliului de Miniștri al României, Brătianu, în timpul unei conversații cu caracter privat, mi-a spus că arhiducele, pe parcursul convorbirii de o oră pe care a avut-o cu el, a avut, într-adevăr, ocazia să își exprime, în fața sa, simpatia și atitudinea sa binevoitoare față de poporul român, declarându-i că el îi cunoaște pe români prin reprezentanții acestora care au intrat în componența Austro-Ungariei și că îi apreciază mult pe aceștia din urmă.

Alteța Sa a primit cu foarte multă grație și bunăvoință o delegație a românilor transilvăneni care s-a prezentat pentru a-l saluta oficial pe teritoriul Regatului României și le-a mulțumit delegaților pentru exprimarea sentimentelor de devotament și loialitate față de dinastia de Habsburg.

Însă atunci când unii oameni politici români care nu se află, în prezent, la putere și care își fac iluzii că, având în vedere lipsa lor de responsabilitate politică, ei pot să fie ceva mai liberi în propriile luări de cuvânt, îi povesteau viitorului monarh austro-ungar despre popularitatea sa în rândurile românilor din Regat datorită atitudinii sale binevoitoare față de românii din Transilvania, arhiducele nu răspundea nimic, făcea plecăciuni și zâmbea cu amabilitate, trezindu-le interlocutorilor săi o consternare totală, deoarece aceștia nu înțelegeau cum ar trebui să îi interpreteze zâmbetul.

Între timp, imediat după plecarea Alteței Sale Imperiale, presa ungară a declanșat o întreață furtună în legătură cu pretensele manifestații anti-maghiare care ar fi fost admise, conform asigurărilor date de aceste ziare, în timpul primirii arhiducelui. Presa ungară afirma că drapelul maghiar ar fi fost, chipurile, profanat, și îi cerea satisfacție României.

Cu toate acestea, această afirmație nu corespunde însă strictului adevăr.

În general, deși toată Sinaia era decorată cu drapele habsburgice și austriece, printre acestea erau foarte puține drapele maghiare, și acestea din urmă au fost expuse, desigur, doar din rațiuni de politețe.

În timpul serbării populare, un student român și-a manifestat, într-adevăr, intenția de a smulge unul dintre rarele drapele maghiare, dar, imediat ce au aflat despre acest lucru, funcționarii de poliție români l-au reținut de îndată, astfel încât amenințarea făcută de tânărul patriot nu a mai fost adusă la îndeplinire de către acesta.

Înjurăturile ca la ușa cortului la care s-au dedat, în legătură cu acest incident, ziarele maghiare, au produs aici, fără nicio îndoială, o impresie neplăcută. Colegul meu austro-ungar a fost extrem de jenat de acest ton necuviincios și, după spusele sale, a raportat guvernului său cu privire la necesitatea de a potoli elanul presei maghiare.

Cu ocazia vizitei arhiducelui la Sinaia, a avut loc, chiar în prima zi după sosirea Alteței Sale Imperiale, un schimb extrem de generos de ordine și decorații între România și Austro-Ungaria. Așa cum am avut deja onoarea să vă raportez Excelenței Voastre, arhiducele i-a transmis principelui Ferdinand de România Ordinul Lâna de Aur<sup>1</sup>. Ordinul Leopold de Clasa I<sup>2</sup> i-a fost conferit președintelui Consiliului, Brătianu, ministrului de Finanțe, Costinescu<sup>3</sup>, și șefului Statului Major General, generalului Crăiniceanu<sup>4</sup>, care a fost detașat ca aghiotant pe lângă persoana arhiducelui. Au primit diverse ordine și toți membrii misiunilor diplomatice, atât membrii misiunii austro-ungare la București, cât și cei ai misiunii românești de la Viena.

Opinia publică din România tinde să vadă în faptul că șefului Statului Major român i-a fost acordată o înaltă distincție care nu corespunde rangului și statutului său social un

indiciu al unei apropieri și mai strânse dintre cele două țări, pe teren militar. Eu cunosc, dintr-o sursă demnă de încredere, faptul că această acordare a respectivului ordin nu i-a fost agreabilă regelui Carol, căruia îi place să respecte o anumită conformitate convențională chiar și în cazul decorării supușilor săi cu ordine și distincții străine.

În situația care a sosit împreună cu moștenitorul tronului austro-ungar nu au fost incluși nici oameni politici, nici militari remarcabili.

Este complicat să prezint, chiar în acest moment, o evaluare completă a tuturor rezultatelor politice posibile care ar reieși din sosirea arhiducelui, dar nu poate exista niciun fel de îndoială în privința faptului că această vizită a contribuit la consolidarea legăturilor, deja foarte cordiale, care s-au stabilit între dinastia de Habsburg și ramura românească a Casei de Hohenzollern și, cel puțin într-o oarecare măsură, a crescut aici gradul de simpatie pentru viitorul monarh al Imperiului Dualist, din partea căruia românii așteaptă îmbunătățirea destinului consângenilor lor aflați sub dominația Coroanei Sfântului Ștefan.

Consider de datoria mea să anexez, la prezentul meu raport, textul toasturilor rostite, în limba franceză, de către rege<sup>5</sup> și arhiduce<sup>6</sup> în timpul prânzului de gală oferit în onoarea Alteței Sale Imperiale.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 150–153.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 25 din 12 mai 1909.

<sup>2</sup> „Österreichisch-kaiserlicher Leopold-Orden”. A fost instituit în 1808.

<sup>3</sup> Emil Costinescu (1844–1921), ministru al Finanțelor în perioada martie 1909 – decembrie 1910.

<sup>4</sup> Grigore Crăiniceanu (1852–1935).

<sup>5</sup> *Cuvântările regelui Carol I, 1866-1914*, vol. II, 1887-1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 409–410.

<sup>6</sup> Extras din ziarul „La Roumanie”, 1/14 iulie 1909.

32

**Синяя, 6 июля 1909 г., № 51. Гирс – Извольскому**

Весьма доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Весьма доверительным частным письмом от 29 мая и секретной телеграммой от 10 июня с.г. я имел честь доносить Вашему Высокопревосходительству о впечатлениях, вынесенных мной из двух бесед с председателем Совета министров касательно предстоящих высочайших посещений государем императором глав иностранных держав. Брэтиану, не называя августейшего нашего монарха, говорил, что Румыния была бы крайне счастлива, если бы, вслед за германским и австрийским визитами<sup>1</sup>, последовал визит русский.

Встречая с моей стороны крайнюю сдержанность, председатель Совета долгое время не возвращался к этому предмету, но третьего дня, посетив меня в Синае, он вновь навёл разговор на тему высочайших путешествий.

Оговорив сперва, что он не получал никаких полномочий, что слова его не имеют никакого даже официозного характера и что, пользуясь дружественными отношениями, установившимися между нами, он желает лишь обменяться мыслями со мной не как председатель Совета с русским посланником, а как Брэтиану с Гирсом, мой собеседник повёл приблизительно следующую речь.

Встречи, оказанные германскому и австро-венгерскому наследникам, обнаружили, насколько румынское общественное мнение чувствительно к посещениям высочайших особ. Если бы я был уже в Румынии, когда приезжал император Франц Иосиф<sup>2</sup>, то убедился бы, что восторг народа достигает ещё более высоких пределов, когда высокий посетитель – монарх могущественной империи. Восторг был бы, несомненно, чрезвычайный, если бы посетителем оказался Всероссийский император. По получаемым им сведениям, Брэтиану предполагает, что всемилостивейший наш государь соизволит предпринять осенью поездку в Италию и в Австро-Венгрию. Мой собеседник задаёт себе вопрос, не представляет ли ожидаемая поездка счастливый случай для посещения нашим монархом румынского порта и свидания Его Императорского Величества с королём Карлом.

Брэтиану не сомневается, что такой акт милостивого внимания государя был бы горячо оценен в Румынии, и в политическом отношении многим содействовал бы столь счастливо развивающемуся дальнейшему сближению её с Россией.

Когда два месяца тому назад Брэтиану впервые коснулся этого вопроса, я предполагал, что он действует исключительно по личному почину, без ведома короля, желая ознаменовать первое своё выступление в качестве главы правительства успехом на почве международных сношений. Продолжаю думать, что в то время предположения мои были вполне основательны. Но большая определённости нынешней его речи, хотя и облачённой в форму весьма доверительных дружеских излияний, возбуждает во мне сомнение, не заручился ли он в этот раз, если не одобрением, то молчаливым согласием короля Карла.

За семилетнее пребывание моё на настоящем моём посту мне неоднократно приходилось доносить императорскому министерству, что здесь относятся с некоторой болезненной чувствительностью к тому обстоятельству, что на поездку короля в Санкт-Петербург в 1897 году<sup>3</sup> не последовало высочайшего ответного посещения.

Приезд в Румынию в 1907 году<sup>4</sup>, с высочайшего разрешения государя императора, Их Императорских Высочеств великого князя Владимира Александровича<sup>5</sup> и великой княгини Марии Павловны<sup>6</sup>, несомненно, возымел благотворное действие и дал некоторое удовлетворение самолюбию румын и их маститого монарха, но не разрешил окончательно вопроса.

При этих условиях, да не будет сочтено смелостью с моей стороны, если я позволю себе высказаться в смысле желательности посещения государем императором румынского порта или румынского, лежащего близ границы, города в случае, если путь Его Императорского Величества будет лежать в близком расстоянии от Румынии.

Особенно больно отозвалось бы в ней подтверждение распространённого иностранной печатью слуха о заходе императорской яхты, на пути в итальянский порт, в Грецию, с коей дипломатические сношения Румынии прерваны.

Таковое чувство уязвлённого самолюбия по отношению к нам послужило бы, несомненно, в пользу Австро-Венгрии и Германии, облегчив им старания их вновь привлечь к себе симпатии румынского общественного мнения, обнаружившего за последние годы стремление к большей национальной независимости.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 157–159 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. документы № 16 от 2 апреля 1909, № 18 от 13 апреля 1909, № 19 от 13 апреля 1909, № 22 от 15 апреля 1909, № 25 от 12 мая 1909, № 30 от 25 июня 1909 и № 31 от 6 июля 1909 г.

<sup>2</sup> 16/28 сентября – 18/30 сентября 1896 г. См.: *RDRR, 1888–1898*. Док. № 66 от 21 сентября 1896 г.

<sup>3</sup> Так указано в оригинале. Правильно: 1898. См.: *RDRR, 1888–1898*. Док. № 80 от 7 июля 1898 г., док. № 81 от 22 июля 1898 г., док. № 82 от 1 августа 1898 г., док. № 83 от 5 августа 1898 г., док. № 84 от 9 августа 1898 г.

<sup>4</sup> В конце сентября 1907 г. по старому стилю.

<sup>5</sup> Великий князь Владимир Александрович (1847–1909).

<sup>6</sup> Великая княгиня Мария Павловна, принцесса Мекленбург-Шверинская (1854–1920).

## **Sinaia, 6 iulie 1909, nr. 51. Giers către Izvolskii**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În cuprinsul scrisorii foarte confidențiale și private din data de 29 mai și prin telegrama secretă din data de 10 iunie a.c., eu am avut onoarea să vă raportez Excelenței Voastre despre impresiile pe care mi le-am făcut în urma celor două convorbiri pe care le-am avut cu președintele Consiliului de Miniștri în privința viitoarelor înalte vizite pe care intenționează să le facă împăratul șefilor de stat ale unor Mari Puteri străine. Brătianu, fără a-l menționa direct pe augustul nostru monarh, îmi spunea că România ar fi extrem de fericită dacă, după vizitele întreprinse de membrii familiilor imperiale germană și austriacă<sup>1</sup>, ar urma o vizită similară din partea Rusiei.

Confruntându-se cu o reacție de extremă rețineră și rezervă din partea mea, președintele Consiliului nu a mai revenit, un timp îndelungat, la acest subiect, însă acum două zile, când mi-a făcut o vizită la Sinaia, el a adus din nou în discuție tema călătoriilor monarhului nostru.

Specificând, de la început, faptul că el nu a primit niciun fel de împuterniciri, că, în consecință, cuvintele sale nu au nici măcar vreun caracter oficial și că, profitând de relațiile amicale care s-au stabilit între noi doi, el ar dori doar să facă un schimb de idei cu mine nu în calitate sa de președinte al Consiliului cu trimisul rus, ci, pur și simplu, ca Brătianu cu Giers, interlocutorul meu a început să îmi țină aproximativ următorul discurs.

Întâlnirile solemne organizate cu prilejul sosirii moștenitorilor tronurilor german și austro-ungar au arătat, în ce măsură opinia publică românească este sensibilă față de vizitele oficiale ale capetelor încoronate. Dacă eu m-aș fi aflat deja în România atunci când țara a fost vizitată de către împăratul Franz Josef<sup>2</sup>, eu m-aș fi convins de faptul că entuziasmul poporului atinge anumite limite chiar și mai înalte atunci când înaltul vizitator este un monarh al unui prea puternic imperiu. Acest entuziasm ar fi, fără îndoială, unul extra-

ordinar dacă acest înalt oaspete s-ar dovedi a fi împăratul tuturor Rusiilor. Conform informațiilor primite de el, Brătianu presupune că prea milostivul nostru împărat va binevoi să întreprindă, toamna viitoare, o călătorie în Italia și în Austro-Ungaria. Interlocutorul meu își pune întrebarea dacă preconizata călătorie nu ar reprezenta oare o ocazie fericită pentru vizitarea, de către monarhul nostru, a unui port românesc și pentru o întrevvedere a Majestății Sale Imperiale cu regele Carol.

Brătianu nu are niciun dubiu că un asemenea act de atenție mărinimoasă și binevoitoare a împăratului s-ar bucura de o apreciere foarte călduroasă în România, iar din punct de vedere politic o asemenea vizită ar contribui, în multe privințe, la apropierea continuă a României de Rusia, apropiere care se dezvoltă, în mod atât de fericit, în prezent.

Atunci când, acum două luni, Brătianu s-a referit pentru prima dată la această chestiune, eu presupuneam că el acționează, în mod exclusiv, din inițiativa sa personală, fără știrea și consimțământul regelui, din dorința de a-și marca primele sale evoluții în calitate de șef al guvernului printr-un succes pe terenul relațiilor internaționale. Eu continuu să cred și acum că, la acea vreme, supozițiile mele erau pe deplin întemeiate. Însă caracterul mai limpede și mai clar al actualului său discurs, chiar dacă alocuțiunea sa era „îmbrăcată” în forma unor efuziuni amicale foarte confidențiale, îmi trezește anumite îndoieli în privința faptului dacă nu cumva, de această dată, el și-a asigurat, cel puțin, consimțământul tacit al regelui Carol, dacă nu și aprobarea expresă a monarhului.

Pe parcursul celor șapte ani ai aflării mele în funcția mea actuală, eu am avut ocazia să raportez ministerului imperial, nu o singură dată, faptul că cei de aici au o atitudine bazată pe o oarecare doză de sensibilitate patologică față de acea împrejurare că nu a mai urmat o vizită de răspuns a împăratului după călătoria regelui la Sankt-Petersburg, care a avut loc în anul 1897<sup>3</sup>.

Sosirea în România, în anul 1907<sup>4</sup>, cu înalta permisiune a împăratului, a Altețelor Lor Imperiale marelui duce Vladimir Alexandrovici<sup>5</sup> și mării ducese Maria Pavlovna<sup>6</sup> a avut, fără nicio îndoială, un efect benefic și a oferit o oarecare satisfacție orgoliului românilor și amorului propriu al venerabilului lor rege, însă nu a rezolvat această chestiune în mod definitiv.

În aceste condiții, sper să nu considerați că ar fi o prea mare îndrăzneală din partea mea dacă îmi voi permite să îmi exprim opinia în sensul în care eu cred că ar fi de dorit organizarea unei vizite a împăratului într-un port românesc sau într-un oraș românesc situat în apropierea frontierei, în acel caz dacă itinerarul Majestății Sale Imperiale ar fi îndreptat într-o direcție aflată la o distanță mică față de România.

Confirmarea zvonului, răspândit de presa din străinătate, conform căruia iahtul imperial va intra, în drum spre portul italian de destinație, în Grecia, cu care România a întrerupt relațiile diplomatice, ar avea repercusiuni deosebit de dureroase în țară.

Un asemenea sentiment de orgoliu lezat, în raport cu noi, ar constitui, fără îndoială, un avantaj în favoarea Austro-Ungariei și Germaniei, facilitându-le eforturile stăruitoare de a atrage din nou de partea lor simpatiile opiniei publice românești, care a manifestat, pe parcursul ultimilor ani, o tendință spre un grad mai mare de independență națională.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 157–159 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea documentele nr. 16 din 2 aprilie 1909, doc. nr. 18 din 13 aprilie 1909, doc. nr. 19 din 13 aprilie 1909, doc. nr. 22 din 15 aprilie 1909, doc. nr. 25 din 12 mai 1909, doc. nr. 30 din 25 iunie 1909 și doc. nr. 31 din 6 iulie 1909.

<sup>2</sup> 16/28 septembrie – 18/30 septembrie 1896. A se vedea, *RDRR, 1888–1898*, doc. nr. 66 din 21 septembrie 1896.

<sup>3</sup> Aşa este indicat în versiunea originală. Corect – 1898. A se vedea *RDRR, 1888–1898*, doc. nr. 80 din 7 iulie 1898, doc. nr. 81 din 22 iulie 1898, doc. nr. 82 din 1 august 1898, doc. nr. 83 din 5 august 1898, doc. nr. 84 din 9 august 1898.

<sup>4</sup> La sfârşitul lunii septembrie 1907 st.v.

<sup>5</sup> Marele duce Vladimir Alexandrovici (1847–1909).

<sup>6</sup> Marea ducesă Maria Pavlovna de Mecklenburg-Schwerin (1854–1920).

### 33

**Синая, 8 июля 1909 г., № 52. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Его Величеству королю Карлу благоугодно было принять меня вчера в частной аудиенции.

Его Величество был ещё под впечатлением посещения эрцгерцога Франца Фердинанда<sup>1</sup> и последних статей мадьярской прессы, ожесточённо обвиняющей Румынию во враждебных чувствах к Венгрии.

Король отзывался в тёплых выражениях о личности эрцгерцога, весьма образованного и обладающего твёрдой волей.

Король был, однако, удивлён, насколько наследник престола, играющий, несомненно, первенствующую роль в военных вопросах в Австро-Венгрии, мало влияет на ход политических дел своей страны. Между тем, по мнению короля, надлежало бы приучать эрцгерцога к более активному участию в правлении, в особенности ввиду предстоящей ему в будущем тяжёлой и ответственной работы. Главные затруднения причинят ему, несомненно, мадьяры. Они сознают, что благодаря лишь его энергии им не удалось ещё добиться отделения венгерской армии. Эрцгерцог сказал, де, королю, что он находит необходимым возможно тесное сплочение военных сил монархии. Его Величество не понимает неразумного поведения венгерцев, разразившихся неприличными нападками на эрцгерцога и на Румынию из-за факта, не имевшего никогда места. Нападки эти появились во всей венгерской прессе, не исключая и официозных органов королевства.

«На меня нападают, сказал Его Величество, за то, что в тосте на парадном обеде<sup>2</sup> я говорил о соседней монархии и не называл венгерского королевства, но венгерцы забывают, что я должен знать одну лишь Австро-Венгрию.»

Такого образа действий король придерживается с давних времён.

Когда барон Эренталь, будучи посланником в Бухаресте<sup>3</sup>, явился пригласить короля от имени императора Франца Иосифа на открытие Железных ворот, король поставил условием принятия приглашения, чтобы празднества носили австро-венгерский характер, а не исключительно венгерский, так как Дунай – река не венгерская, а всех прибрежных государств. Во время празднеств Бадени<sup>4</sup> подошёл к королю и заявил, что австрийцы обязаны Его Величеству, что и они присутствуют на открытии.

Венгры должны помнить, что они в меньшинстве в своём королевстве. Между тем, притеснения, чинимые ими румынам Трансильвании, достигают необычайных размеров.

Эти притеснения приняли особенно острый характер со времени юбилейной выставки в Бухаресте по случаю сорокалетия царствования короля Карла<sup>5</sup>. Согласившись принять официальное участие в выставке, Венгрия не могла закрыть доступ в Бухарест трансильванцам, но она не ожидала, что наплыв их в столицу независимой Румынии будет столь велик. Трансильванцы, коих видел с тех пор король, свидетельствовали, что положение их со времени выставки значительно ухудшилось.

Король удивляется изменению, происшедшему во взглядах Эренталя. Когда он был посланником в Бухаресте, он принимал всегда сторону румын против венгерцев. Теперь же он ищет поддержку в Венгрии. Он поддаётся, по мнению Его Величества, беспорному влиянию своей жены, но этим усложняет он своё, и без того уже не лёгкое, положение.

В течение разговора Его Величество выразил удовольствие, что он лично знаком со многими руководителями внешней политики великих держав. Он рад, что лично знает Ваше Высокопревосходительство. Он сожалеет об уходе князя Бюлова<sup>6</sup> и выразил ему дружеские свои чувства в телеграмме, появившейся в печати и прилагаемой при сём во французском переводе<sup>7</sup>. Бывший канцлер был, по словам короля, верным другом Румынии и, когда мог, помогал ей. С увлечением, обнаруживающим, насколько принимает ещё Его Величество близко к сердцу события внутренней жизни Германии, король стал осуждать поведение центра Рейхстага<sup>8</sup>, где сидят, по словам короля, не патриоты и не немцы, а римляне. Слепо поступили, по отзыву Его Величества, консерваторы<sup>9</sup>, отдающие себе уже отчёт в своей ошибке, и некоторые из коих уже вышли из состава своей партии.

Король радуется установлению добрых и частых сношений с Болгарией и всеми мерами будет содействовать их скреплению.

С Сербией Румыния всегда была в дружбе, и последней поездке четырёхсот румын в Сербию<sup>10</sup> король вполне сочувствует. Но король сожалеет, что один из них, румынский сенатор<sup>11</sup>, в произнесённой им речи заявил, что надлежит сплотиться против общего врага – Австро-Венгрии<sup>12</sup>. Король предполагает, по возвращении сенатора, поставить ему на вид, что публичные заявления касательно внешней политики Румынии должны исходить от него или от правительства, а не от члена законодательных палат.

Почитаю долгом представить на милостивое Ваше усмотрение вышеизложенные заявления, высказанные Его Величеством в отрывочном разговоре, носившем, скорее, частный характер, но характеризующие при этом довольно ясно личность и взгляды монарха, правящего уже более сорока трёх лет соседним с нами придунайским королевством.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 162–164 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 31 от 6 июля 1909 г.

<sup>2</sup> *Cuvântările regelui Carol I, 1866-1914*. Vol. II, 1887-1914 / Ed. Constantin C. Giurescu. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. P. 409–410.



<sup>3</sup> 1895–1898 гг.

<sup>4</sup> Казимир фон Бадени (1846–1909). В 1895–1897 гг. был в должности премьер-министра австрийской части Габсбургской монархии.

<sup>5</sup> Большая всерумынская выставка была открыта 6 июня 1906 г.

<sup>6</sup> Князь Бернгард фон Бюлов (1849–1929). С октября 1900 по июль 1909 г. – канцлер Германской империи.

<sup>7</sup> Не публикуется.

<sup>8</sup> Во главе с Георгом фон Хертлингом.

<sup>9</sup> Консервативная партия Германии сыграла важную роль в отставке правительства фон Бюлова в июле 1909 г., отказавшись голосовать за налоговую реформу.

<sup>10</sup> Состоялось 11 июля 1909 г. по новому стилю.

<sup>11</sup> Титу Д. Фрумушану (1861–1919). Был депутатом и сенатором от уезда Горж, а также мэром г. Тыргу-Жиу.

<sup>12</sup> Согласно донесению турецкого посланника в Сербии, на банкете, организованном городскими властями Белграда, Фрумушану якобы заявил следующее: «Мы приезжаем не как представители румынского правительства, а как делегаты румынского народа, чтобы засвидетельствовать сербскому народу нашу симпатию и любовь. Румынский народ не разделяет идей румынского правительства относительно внешней политики. Румыны хотят дружбы с сербами, вместе с которыми они будут сражаться против их общего врага до последней капли крови. Своим героическим сопротивлением Австрии сербам удалось завоевать симпатию всех румын и всего цивилизованного мира. Вот почему я возглашаю: да здравствует Сербия, да здравствует румыно-сербская дружба, да здравствует Балканская Конфедерация!» (Приведено по книге: *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, vol. I, *Documente externe 1879–1916* / Ed. Ion Ardeleanu ș.a.. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983. P. 304–305).

## Sinaia, 8 iulie 1909, nr. 52. Giers către Izvolskii

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Majestatea Sa regele Carol a găsit de cuviință să binevoiască de a mă primi ieri, într-o audiență cu caracter privat.

Majestatea Sa se afla încă sub impresia vizitării României de către arhiducele Franz Ferdinand<sup>1</sup> și a ultimelor articole ale presei maghiare, care acuză cu înverșunare România de sentimente ostile față de Ungaria.

Regele s-a exprimat în cele mai calde cuvinte cu privire la personalitatea arhiducelui, pe care îl consideră o persoană extrem de cultivată și înzestrată cu o voință fermă.

Regele a fost însă uimit de faptul, în ce măsură neînsemnată moștenitorul tronului, care deține, fără nicio îndoială, un rol de primă importanță în privința chestiunilor militare din Austro-Ungaria, își exercită influența asupra desfășurării evenimentelor politice din țara sa. Cu toate acestea, după părerea regelui, s-ar cuveni ca arhiducele să fie obișnuit tratat cu o participare mai activă la guvernarea imperiului, mai ales avându-se în vedere munca dificilă și de mare răspundere care îl va aștepta în viitor. Principalele dificultăți îi vor fi cauzate, fără niciun dubiu, de către maghiari. Ei conștientizează faptul că ei nu au reușit încă să obțină separarea armatei maghiare doar din cauza energiei sale în a li se opune. Arhiducele i-ar fi spus, chipurile, regelui că el consideră că ar fi necesară o consolidare, pe cât posibil, mai strânsă a forțelor militare ale monarhiei. Majestatea Sa nu înțelege comportamentul nechibzuit al maghiarilor, care au dezlănțuit atacuri indecente asupra arhiducelui

și a României din cauza unui fapt care nu a avut loc vreodată. Aceste atacuri au apărut pe paginile întregii prese maghiare, fără a excepa nici măcar organele de presă oficioase ale Regatului Ungar.

„Eu sunt atacat, a spus Majestatea Sa, pentru faptul că, în timpul toastului rostit la prânzul de gală<sup>2</sup>, am vorbit despre monarhia vecină și nu am menționat Regatul Ungariei, dar ungurii uită că eu nu am obligația de a recunoaște decât o singură Austro-Ungarie.”

Regele a urmat un asemenea mod de acțiune încă de mai demult.

Atunci când baronul Aehrenthal, fiind în funcția de trimis austro-ungar la București<sup>3</sup>, s-a prezentat pentru a-l invita pe rege, din partea împăratului Franz Josef, la ceremonia de deschidere a Porților de Fier, regele a insistat, drept condiție pentru acceptarea invitației, ca festivitățile să aibă un caracter general austro-ungar, și nu unul în exclusivitate maghiar, deoarece Dunărea nu este un fluviu maghiar, ci aparține tuturor statelor riverane. În timpul festivităților, Badeni<sup>4</sup> s-a apropiat de rege și i-a declarat că austriecii îi datorează Majestății Sale faptul că sunt și ei prezenți la ceremonia de deschidere.

Ungurii ar trebui să nu uite că ei sunt în minoritate în propriul lor regat. Cu toate acestea, persecuțiile pe care ungurii le întreprind împotriva românilor din Transilvania ating, în prezent, proporții extraordinare.

Aceste persecuții au dobândit un caracter deosebit de acut din momentul organizării expoziției jubiliare de la București, cu ocazia aniversării a patruzeci de ani de domnie a regelui Carol<sup>5</sup>. Căzând de acord să ia parte, în mod oficial, la această expoziție, Ungaria nu avea posibilitatea să le interzică transilvănenilor accesul la București, însă ea nu s-a așteptat la faptul că aflul ardelenilor în capitala României independente va fi atât de mare. Transilvănenii cu care regele a avut, de atunci, întreveneri i-au mărturisit că, din momentul acelei expoziții, situația lor s-a înrăutățit în mod semnificativ.

Regele este uimit de schimbarea care a avut loc în opiniile și viziunile lui Aehrenthal. Atunci când era trimis diplomatic la București, el se plasa întotdeauna de partea românilor și împotriva ungarilor. În prezent însă el caută sprijin în Ungaria. După părerea Majestății Sale, el cedează în fața influenței incontestabile a soției sale, dar, datorită acestui fapt, el își complică propria situație, care și așa nu este deja deloc simplă.

Pe parcursul convorbirii Majestatea Sa și-a exprimat satisfacția în legătură cu faptul că el îi cunoaște personal pe mulți dintre conducătorii politicii externe a Marilor Puteri. El este deosebit de bucuros că o cunoaște personal pe Excelența Voastră. El regretă plecarea din funcție a principelui Bülow<sup>6</sup>. El i-a exprimat sentimentele sale amicale într-o telegramă care a apărut în presă și care se anexează la acest raport, în traducere franceză<sup>7</sup>. Fostul cancelar german a fost, după spusele regelui, un prieten fidel al României și a ajutat-o oricând a putut să o facă. Cu o pasiune care scoate la iveală, în ce măsură Majestatea Sa încă mai pune la inimă evenimentele vieții politice interne din Germania, regele a început să condamne comportamentul deputaților centriști din componența Reichstag-ului<sup>8</sup>. Acolo nu s-ar afla, după spusele regelui, patrioți și nemți, ci adevărați romani. Au procedat orbește, în opinia Majestății Sale, și conservatorii<sup>9</sup>, care sunt deja conștienți de greșeala lor. Astfel, unii dintre aceștia au ieșit deja din componența propriului partid.

Regele se bucură de stabilirea unor relații bune și frecvente cu Bulgaria și își va oferi sprijinul, prin toate mijloacele pe care le are la dispoziție, pentru consolidarea acestora.

România a avut întotdeauna relații de prietenie cu Serbia, iar regele își manifestă deplina simpatie pentru recenta călătorie făcută de patru sute de români în Serbia<sup>10</sup>. Însă regele regretă că unul dintre ei, un senator român<sup>11</sup>, în timpul discursului pe care l-a ținut, a declarat că cele două țări ar trebui să își unească rândurile împotriva inamicului comun – Austro-Ungariei<sup>12</sup>. Regele intenționează, după revenirea în țară a senatorului, să îl admonesteze

în privința faptului că orice declarații publice referitor la politica externă a României trebuie să fie emise fie de el însuși, fie de către guvern, și nu de către un membru al Camerelor Legislative.

Consider că este de datoria mea să vă prezint, la latitudinea și discreția binevoitoare a Excelenței Voastre, declarațiile menționate mai sus, făcute de către Majestatea Sa în timpul unei convorbiri fragmentare și dispartate, care a avut, mai degrabă, un caracter privat. Cu toate acestea, conversația în cauză caracterizează, într-un mod destul de clar și limpede, personalitatea, opiniile și viziunile acestui monarh, care se află, de peste patruzeci și trei de ani deja, la cârma regatului dunărean care se învecinează cu noi.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 162–164 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 31 din 6 iulie 1909.

<sup>2</sup> *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 409–410.

<sup>3</sup> 1895–1898.

<sup>4</sup> Kasimir von Badeni (1846–1909). În anii 1895–1897 a deținut funcția de prim-ministru al părții austriece a Imperiului habsburgic.

<sup>5</sup> Expoziția Generală Română. A fost inaugurată pe data de 6 iunie 1906.

<sup>6</sup> Principele Bernhard von Bülow (1849–1929). În perioada octombrie 1900 – iulie 1909 a fost cancelar al Imperiului german.

<sup>7</sup> Nu se publică.

<sup>8</sup> Conduși de Georg von Hertling.

<sup>9</sup> Partidul Conservator German a jucat un rol important în demisia înaintată de guvernul condus de von Bülow în luna iulie 1909, prin refuzul de a vota reforma fiscală.

<sup>10</sup> Pe data de 11 iulie st.n. 1909.

<sup>11</sup> Titu D. Frumușanu (1861–1919). A fost deputat și senator de Gorj, precum și primar al orașului Târgu Jiu.

<sup>12</sup> Potrivit unui raport al trimisului turc în Serbia, la un banchet organizat de către municipalitatea din Belgrad, Frumușanu ar fi declarat următoarele: „Noi nu venim ca delegați ai guvernului român, ci ca delegați ai poporului român pentru a dovedi poporului sârb simpatia și dragostea noastră. Poporul român nu împărtășește ideile guvernului român în privința politicii externe. Români dorim prietenia sârbilor, alături de care ei vor lupta împotriva dușmanului comun până la ultima picătură de sânge. Prin eroica lor rezistență contra Austriei, sârbii au știut să câștige simpatia tuturor românilor și a lumii civilizate. De aceea eu strig: Trăiască Serbia, trăiască prietenia româno-sârbă, trăiască Confederația balcanică” (Apud: *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, vol. I, *Documente externe 1879–1916*, ed. Ion Ardeleanu ș.a., București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 304–305).

## 34

**Синяя, 30 июля 1909 г., № 56. Лысаковский<sup>1</sup> – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Как я имел честь донести императорскому министерству секретной телеграммой от 23 сего июля, король Карл на днях в разговоре со мной снова коснулся возмож-

ности избрания государем императором черноморского пути для следования в Италию, указав при этом на вероятность высочайшего посещения Константинополя. Его Величество затем перешёл к воспоминаниям о своих путешествиях и, в особенности, о пребывании его несколько лет тому назад в Санкт-Петербурге<sup>2</sup>, о котором он сохранил столь ценные воспоминания.

За неимением сведений о предполагаемом пути следования государя императора, я ограничился замечанием, что, насколько мне известно, государь император действительно намерен отправиться ныне осенью в Италию, но что маршрут высочайшего путешествия ещё окончательно не установлен.

Его Величество настолько дорожит даже возможностью посещения нашим августейшим монархом Румынии, что изменил сроки своего путешествия за границу. Вместо отъезда в сентябре король Карл предполагает выехать из Румынии 20 будущего августа и вернуться к середине сентября в Синау, дабы быть в Румынии в случае проезда государя императора через Чёрное море.

Из донесений гофмейстера Гирса Ваше Высокопревосходительство осведомлено о происходящей здесь перемене, как в общественном мнении, так и в правительственных сферах, относительно направления внешней политики королевства. Не говоря о довольно сильном антимадьярском движении, здесь всё более сознают желательность освободиться от, хотя и не особенно чувствительной, но всё же неприятной для румынского самолюбия опеки Двуетной Монархии.

Во время последнего балканского кризиса<sup>3</sup> здесь вполне отдавали себе отчёт в том, что для Румынии, несомненно, выгоднее оставаться нейтральной в случае австро-русского конфликта и выждать, на чьей стороне будет перевес, чем с самого начала военных действий участвовать в последних. Положение Румынии по отношению к Австро-Венгрии весьма схоже с положением Италии, и ныне здесь, как и в Италии, нельзя не отметить стремления освободиться от слишком тесной связи с Габсбургской монархией; румыны не забывают, что в состав последней входит подъярёмная Румыния – Трансильвания, присоединение коей к Румынии державной составляет заветную их мечту. Вместе с тем Румыния не может чувствовать себя достаточно сильной, чтобы остаться совершенно уединённой, и можно, мне кажется, до некоторой степени с уверенностью сказать, что, насколько уменьшается здесь тяготение к Австро-Венгрии, настолько имеет шансы увеличиться стремление Румынии сблизиться с нами. Спешу оговориться, что раньше всего Румыния хочет быть румынской и вовсе не готова увлечься дружбой с Россией; однако она ныне вполне сознаёт желательность противопоставления влияния двух сильных соседей. Всякое же уменьшение австро-венгерского влияния в Румынии не может не быть для нас желательным. Да будет мне поэтому позволено сказать, насколько настоящий момент являлся бы благоприятным для всего, что могло бы улучшить отношения наши с Румынией.

В этом отношении хотя бы кратковременная остановка государя императора в Констанце имела бы, несомненно, для короля и всей страны громадное значение.

Я вполне сознаю, что не мне судить о желательности высочайшего посещения Румынии и, если я позволил себе некоторые суждения по этому поводу, то лишь ввиду высказанного гофмейстером Гирсом в письме от 29 мая сего года и депеше от 6 июля сего года, за № 51<sup>4</sup>, мнения по сему вопросу.

С глубоким почтением и совершенной преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Высокопревосходительства покорнейшим слугою.  
А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 172–174.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Александр Иосифович Лысаковский (1879–1941), российский дипломат. С мая 1909 г. был первым секретарём российской дипломатической миссии в Бухаресте.

<sup>2</sup> В 1898 году.

<sup>3</sup> Боснийского кризиса.

<sup>4</sup> См. док № 32 от 6 июля 1909 г.

### **Sinaia, 30 iulie 1909, nr. 56. Lâsakovskii<sup>1</sup> către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Așa cum am avut onoarea să raportez ministerului imperial în cuprinsul telegramei secrete din data de 23 iulie a. c., zilele acestea regele Carol, în timpul unei convorbiri cu mine, s-a referit din nou la posibilitatea ca împăratul să aleagă itinerarul care trece prin Marea Neagră pentru călătoria sa spre Italia, indicându-mi, în același timp, probabilitatea ca înaltul nostru monarh să viziteze Constantinopolul. Majestatea Sa a trecut, după aceea, la subiectul amintirilor pe care le are despre călătoriile sale și, în special, despre șederea sa, de acum câțiva ani, la Sankt-Petersburg<sup>2</sup>, călătorie despre care el a păstrat amintiri atât de prețioase.

Deoarece eu nu dețin informații cu privire la presupusul itinerar al călătoriei împăratului, m-am limitat doar la observația că, din câte cunosc, împăratul intenționează, într-adevăr, să întreprindă o călătorie în Italia, în această toamnă, dar că itinerarul călătoriei înaltului monarh nu a fost încă stabilit în mod definitiv.

Majestatea Sa ține atât de mult chiar la simpla posibilitate a vizitării României de către augustul nostru monarh, încât el și-a schimbat perioada călătoriei sale peste hotare. În loc să plece din țară în septembrie, regele Carol intenționează să părăsească România pe data de 20 a lunii viitoare, august, și să revină la Sinaia către mijlocul lunii septembrie, pentru a fi prezent în România în cazul în care împăratul va trece prin Marea Neagră în drum spre Italia.

Excelența Voastră este deja informată, din rapoartele hofmeister-ului Giers, cu privire la schimbarea care se produce treptat aici, atât în cadrul opiniei publice, cât și în sferele guvernamentale, în ceea ce privește direcția politicii externe a Regatului. Fără a menționa mișcarea anti-maghiară, care este destul de puternică, aici se conștientizează tot mai mult faptul că ar fi de dorit ca țara să se elibereze de sub tutela Monarhiei Dualiste, tutelă care, chiar dacă nu este deosebit de palpabilă și importantă, este, totuși, neplăcută pentru orgoliul românesc.

În timpul ultimei crize balcanice<sup>3</sup> cei de aici își dădeau pe deplin seama de faptul că, pentru România, ar fi, fără nicio îndoială, mai convenabil să rămână neutră în cazul unui conflict austro-rus și să stea în expectativă până când va fi clar, de partea cui se va înclina

balanța superiorității militare, decât să participe la operațiunile militare chiar de la începutul acestora. Situația României în raport cu Austro-Ungaria este extrem de similară cu situația Italiei, și în prezent aici, la fel ca în Italia, nu putem să nu observăm o anumită tendință de a se elibera de legăturile prea strânse cu Monarhia Habsburgică; românii nu pot uita că în componența imperiului vecin intră România subjugată, adică Transilvania, unificarea căreia cu România suverană constituie visul lor cel mai scump. Totodată, România nu se poate încă simți îndeajuns de puternică pentru a rămâne cu totul izolată, și, de aceea, mi s-ar părea că se poate spune, până la un anumit punct, dar cu o oarecare doză de siguranță că, cu cât se micșorează aici atracția față de Austro-Ungaria, cu atât există șanse reale să se intensifice tendința României de a se apropia de noi. Mă grăbesc să precizez că, întâi de toate, România vrea să fie românească, și nu ar fi deloc pregătită să fie atrasă prea mult de prietenia sa cu Rusia; cu toate acestea, în prezent ea conștientizează pe deplin faptul că ar fi de dorit să existe o contrapunere a influenței celor doi vecini puternici ai Regatului. În același timp, orice scădere a influenței austro-ungare asupra României nu poate să nu fie dezirabilă pentru noi. De aceea, sper că îmi va fi permis să subliniez, cât de favorabil ar fi momentul de față pentru tot ceea ce ar putea să îmbunătățească relațiile noastre cu România.

În această privință, fie și o oprire de scurtă durată a împăratului la Constanța ar avea, fără niciun dubiu, o importanță colosală pentru rege și pentru întreaga țară.

Eu sunt pe deplin conștient de faptul că nu sunt eu persoana cea mai indicată pentru a mă pronunța în privința necesității vizitării României de către înaltul nostru monarh și, dacă mi-am permis să emit anumite păreri în legătură cu acest fapt, am făcut-o doar având în vedere opinia exprimată de către hofmeister-ul Giers cu privire la această chestiune în raportul său din data de 29 mai a. c. și în depeșa sa diplomatică din data de 6 iulie a. c., înregistrată sub nr. 51<sup>4</sup>.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 172–174.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Aleksandr Iosifovici Lâsakovskii (1879–1941), diplomat rus. Din luna mai 1909 a fost secretar 1 al Legației Rusiei la București.

<sup>2</sup> 1898.

<sup>3</sup> Criza bosniacă.

<sup>4</sup> A se vedea doc. nr. 32 din 6 iulie 1909.

**Синяя, 30 июля 1909 г., № 57. Лысаковский – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Среди общего летнего затишья в политической жизни Румынии, во время которого прерываются заседания палат и отсутствуют председатель Совета мини-

стров и большинство его членов, прошёл почти незамеченным визит командира XII австрийского корпуса<sup>1</sup>. Правда, визит этот имеет ежегодно место. Обыкновенно представлялся королю командир пограничного корпуса с 1-2 адъютантами<sup>2</sup>, но в последнее время австрийцы в стремлении, с одной стороны, придать большую торжественность этому приезду, а с другой, в целях постоянного поддержания общения между обеими армиями, начинают присылать командира корпуса в сопровождении нескольких генералов, штаб- и обер-офицеров. На этот раз король принял генерала Хаудернака<sup>3</sup> и его свиту, но никакой публичной демонстрации, даже военного характера, вроде смотра и.т.д., не имело места. Несомненно, что общая антимадьярская агитация в Румынии, о коей своевременно доносил гофмейстер Гирс, побудила короля Карла ограничиться кратким приёмом во дворце. Если я и считаю долгом донести об незначительном самом по себе факте, то главным образом ввиду действительно растущего здесь чувства ненависти к мадьярам, наблюдать за которым для нас небезынтересно.

На днях произошёл новый инцидент, вызвавший целую бурю негодования и послуживший поводом к новым обвинениям румынского общественного мнения против Венгрии.

Наследная принцесса румынская<sup>4</sup> на прошлой неделе намеревалась проследовать за границу через Венгрию. Когда вагон её прибыл на границу, венгерские железнодорожные власти признали его негодным и, несмотря на настояния помощника начальника управления румынских железных дорог, вагон не был прицеплен к отходящему поезду. Принцесса принуждена была вернуться в Синаю и могла выехать за границу лишь через сутки.

Я имел случай заметить на следующий день, насколько это обстоятельство вызвало раздражение в королевской семье. Раздражение это перешло и в прессу, и газеты прямо приписали этот факт мадьярской грубости.

Когда же смешанная венгерско-румынская комиссия, назначенная для исследования состояния вагона, нашла, что он в полном порядке, то здесь даже заговорили о нанесённом венгерцами оскорблении.

С глубоким почтением и совершенной преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Высокопревосходительства покорнейшим слугою.  
А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 175–176.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Место дислокации: Сибю.

<sup>2</sup> См. для сравнения: *RDRR, 1899–1905*. Док. № 79 от 14 июля 1902 г.

<sup>3</sup> Правильно: Гаудернак. Йозеф Гаудернак фон Киш-Деметер (1848–1924). Был командиром XII корпуса австро-венгерской армии в 1905–1911 гг.

<sup>4</sup> Мария.

**Sinaia, 30 iulie 1909, nr. 57. Lâsakovskii către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În mijlocul acalmiei generale instalate, peste vară, în viața politică a României, interval, în timpul căruia sunt întrerupte sesiunile Camerelor Legiuitoare, iar președintele

Consiliului de Miniștri și majoritatea membrilor acestuia sunt plecați din capitală, a trecut aproape neobservată vizita comandantului corpului XII de armată austriac<sup>1</sup>. Ce-i drept, această vizită are loc în fiecare an. De obicei, se prezenta în fața regelui comandantul corpului de armată al trupelor de grăniceri, împreună cu 1 sau 2 aghiotanți<sup>2</sup>, însă, în ultimul timp, austriecii, străduindu-se, pe de o parte, să îi atribuie o solemnitate ceva mai mare acestei sosiri oficiale, iar, pe de altă parte, cu scopul de a menține, în mod constant, comunicarea între cele două armate, au început să îl trimită aici pe comandantul unui corp de armată, care este însoțit de câțiva generali, ofițeri de Stat Major și ofițeri superiori. De această dată, regele i-a primit pe generalul Haudernack<sup>3</sup> și pe membrii suitei sale, dar nu a avut loc niciun fel de demonstrație cu caracter public, nici măcar vreo ceremonie cu caracter militar, de genul trecerii în revistă a trupelor etc. Nu există nicio îndoială că propaganda și agitația generală anti-maghiară din România, despre care v-a raportat, la momentul oportun, hofmeister-ul Giers, l-a determinat pe regele Carol să se limiteze doar la organizarea unei scurte recepții în incinta palatului. Dacă, totuși, consider de datoria mea să vă raportez despre acest eveniment, neînsemnat în esența sa, o fac, în special, din motivul că aici crește, într-adevăr, sentimentul de ură față de maghiari, sentiment pe care ne este, desigur, interesant să-l urmărim și să-l observăm.

Zilele acestea a avut loc un nou incident, care a provocat o întreagă furtună de indignare și care a servit drept pretext pentru noi acuzații formulate de opinia publică românească împotriva Ungariei.

Săptămâna trecută, principesa moștenitoare a României<sup>4</sup> avea de gând să călătorească peste hotare, tranzitând teritoriul Ungariei. Atunci când vagonul său a sosit la frontieră, autoritățile responsabile din cadrul Căii Ferate Maghiare au declarat că respectivul vagon ar fi defect și inutilizabil și, în pofida insistențelor adjunctului șefului de direcție al Căilor Ferate Române, acest vagon nu a fost atașat la trenul care pleca din gară. Principesa a fost nevoită să se întoarcă la Sinaia și a putut să își reia călătoria peste hotare abia după alte 24 de ore.

Eu am avut ocazia să observ, a doua zi, în ce măsură această circumstanță a produs o reacție de iritare în sânul familiei regale. Această stare de iritare s-a transmis și presei locale, iar ziarele au imputat, în mod direct, această întâmplare bătăniei și lipsei de tact ale maghiarilor.

Mai mult, atunci când comisia mixtă maghiaro-română numită special pentru cercetarea stării vagonului în cauză a ajuns la concluzia că acesta este în stare perfectă de funcționare, aici au început chiar să circule anumite vorbe despre ofensa insultătoare pe care ungerii i-ar fi provocat-o României.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 175–176.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Cu sediul la Sibiu.

<sup>2</sup> A se vedea, pentru comparație: *RDRR, 1899–1905*, doc. nr. 79 din 14 iulie 1902.

<sup>3</sup> Corect: Gaudernack. Josef Gaudernak von Kis-Demeter (1848–1924). A fost comandant al Corpului XII austro-ungar de armată în anii 1905–1911.

<sup>4</sup> Maria.



Синяя, 17 августа 1909 г., № 61. Лысаковский – Сазонову<sup>1</sup>

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Здесь общественное мнение с болезненным самолюбием следит за отношением к Румынии великих держав. Тщеславные, падкие до внешности румыны готовы на всё, лишь бы удалась показная сторона и заслужено было одобрение за рубежом. В Бухаресте издаются всеми тремя румынскими политическими партиями по газете на французском языке<sup>2</sup> исключительно с этой целью. При таких условиях весьма понятно, что приём, оказанный господину Брэтиану в Вене и Берлине во время недавней его поездки, и, в особенности, приём его английским королём в Мариенбаде<sup>3</sup> произвели здесь сильное впечатление и польстили народное самолюбие<sup>4</sup>. Эти обстоятельства отразились даже, в значительной степени, и на прочности нынешнего румынского кабинета, в особенности же на положении его председателя.

Положение кабинета нельзя было считать в последнее время прочным, и ярые нападки обеих оппозиционных партий имели шансы привести к его отставке.

Некоторые из этих обвинений не лишены основания. Между прочим, указывается, что два самых серьёзных министерства – военное и иностранных дел – шестой месяц уже вакантны и переданы во временное заведывание других министров, без того имеющих довольно дела. «Несмотря на это, некоторые министры позволили себе», с негодованием восклицает одна из оппозиционных газет, «воспользоваться отпуском». Так как здесь помощник министра не вступает в управление ведомством в случае отъезда министра, а таковое возлагается на одного из коллег последнего, то действительно, за отсутствием некоторых членов кабинета, почти все министры ведают двумя министерствами; все дела, благодаря этому, в большом застое.

Приём, оказанный за границей господину Брэтиану, даст ему, быть может, возможность закрепить в своих руках власть. Он заранее предвидел это и настоятельно добивался назначения ему аудиенции английским королём. Ему, однако, дважды было в этом отказано, но всё же, в конце концов, он был принят Его Величеством. Учёт премьером значения этого приёма оказался верен, так как последний значительно поднял его престиж не только в общественном мнении, но и среди его собственной партии, более консервативные элементы коей относились к нему не особенно сочувственно.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 187–188.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

<sup>1</sup> Сергей Дмитриевич Сазонов (1860–1927), российский государственный деятель и дипломат. Товарищ (заместитель) министра иностранных дел Российской империи с мая 1909 г., временно исполняющий обязанности министра с сентября 1910 г., министр иностранных дел с ноября 1910 г.

<sup>2</sup> „L'Indépendance Roumaine” (газета либерального толка, выходила начиная с 1907 г.); „La Roumanie” (газета консервативного направления, близкая к консерваторам-демократам, выходила в 1907–1916 гг.); „La Patrie. Journal conservateur quotidien” (издание выходило в 1908–1909 гг.).

<sup>3</sup> Ныне Марианске-Лазне, Чехия.

<sup>4</sup> Аудиенция состоялась 3/16 августа 1909 г. в гостинице «Веймар» в Мариенбаде. Вследствие посредничества британского посла в Вене и письма Карла I, адресованного британскому монарху, король Эдуард VII пригласил Брэтиану на обед, на котором также присутствовали шведский посол в Риме, Карл Бильдт, и португальский посол в Лондоне, Луиш Пинту де Совераль. После обеда Эдуард VII побеседовал с Брэтиану в течение нескольких минут.

### **Sinaia, 17 august 1909, nr. 61. Lâsakovskii către Sazonov<sup>1</sup>**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Opinia publică de aici urmărește, cu un orgoliu bolnăvicios, evoluția atitudinii Marilor Puteri față de România. Fiind vanitoși și ahtiați după aparențe, românii sunt gata de orice doar pentru a reuși să pună în valoare fațada aparentă a lucrurilor și pentru a obține aprobarea, meritată sau nu, a celor de peste hotare. La București se publică, de către toate cele trei partide politice românești, câte un ziar în limba franceză<sup>2</sup>, în exclusivitate cu acest scop. În asemenea condiții, este totalmente de înțeles faptul că primirea care i s-a făcut domnului Brătianu la Viena și la Berlin, în timpul recentei sale călătorii și, mai cu seamă, primirea sa în audiență de către regele Angliei, la Marienbad<sup>3</sup>, au produs aici o puternică impresie și au flatat orgoliul național<sup>4</sup>. Aceste circumstanțe s-au reflectat chiar, într-o măsură destul de semnificativă, și asupra durabilității actualului Cabinet de Miniștri român, iar, în mod special, asupra situației președintelui acestuia.

Situația cabinetului nu putea fi considerată, în ultimul timp, deosebit de trainică, iar atacurile violente declanșate de ambele partide de opoziție aveau anumite șanse să ducă la demisia guvernului.

Unele dintre aceste acuzații nu sunt lipsite de temei. Printre altele, partidele de opoziție se referă la faptul că două dintre cele mai importante ministere – cel de Război și cel al Afacerilor Străine – sunt vacante deja de șase luni și au fost transferate în gestiunea temporară a altor miniștri, care, și în afară de această obligație, au destule de făcut. „În pofida acestui fapt, unii miniștri și-au permis”, exclamă cu indignare unul dintre ziarele de opoziție, „să se folosească de concediu”. Deoarece aici adjunctul unui ministru nu poate exercita funcția de conducător al unei instituții sau al unui departament în cazul plecării sau lipsei respectivului ministru, iar administrarea instituției îi este încredințată unuia dintre colegii ministrului absent, reiese că, într-adevăr, din cauza lipsei unor membri ai Cabinetului de Miniștri, aproape toți miniștrii administrează câte două ministere; toate afacerile de stat se află, din această cauză, într-o mare stagnare.

Primirea care i s-a făcut peste hotare domnului Brătianu îi va oferi, se prea poate, posibilitatea să își consolideze puterea în mâinile sale. El a prevăzut din timp acest lucru, și, de aceea, a făcut eforturi insistente pentru a obține acordarea unei audiențe de către regele Angliei. Cu toate acestea, acest lucru i-a fost refuzat de două ori, dar, totuși, în cele din urmă, el a fost primit în audiență de Majestatea Sa. Luarea în considerație, de către prim-ministru, a importanței acestei audiențe s-a dovedit a fi un calcul absolut corect, deoarece acesta din urmă și-a crescut, în mod semnificativ, prestigiul nu doar în sânul opiniei publice, ci și în rândurile propriului său partid, elementele ceva mai conservatoare ale căruia nu manifestau o atitudine caracterizată de simpatie deosebită față de el.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 187–188.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Serghei Dmitrievici Sazonov (1860–1927), om de stat rus. Adjunct al ministrului Afacerilor Străine al Rusiei (din luna mai 1909), ministru ad-interim al Afacerilor Străine (din septembrie 1910), ministru al Afacerilor Străine (din noiembrie 1910).

<sup>2</sup> „L'Indépendance Roumaine” (ziar de orientare liberală, a apărut începând cu anul 1907); „La Roumanie” (ziar de orientare conservatoare, apropiat conservatorilor-democrați, a apărut în anii 1907–1916); „La Patrie. Journal conservateur quotidien” (a apărut în anii 1908–1909).

<sup>3</sup> Mariánské Lázně, în Republica Cehă.

<sup>4</sup> Audiența a avut loc pe data de 3/16 august 1909 în hotelul „Weimar” din Marienbad. În urma intervenției ambasadorului britanic la Viena și a unei scrisori adresate suveranului britanic de către Carol I, regele Edward VII l-a invitat pe Brătianu la o masă, la care au mai participat trimisul suedez la Roma (Carl Bildt) și trimisul portughez la Londra (Luís Pinto de Soveral). După prânz, Eduard VII s-a întreținut cu Brătianu timp de câteva minute.

37

**Синия, 27 августа 1909 г., № 63. Лысаковский – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Отмена предполагавшегося свидания между румынским и австро-венгерским монархами вызвала за последнее время много толков в иностранной прессе.

Несомненно, что король действительно имел в виду это свидание. По его поручению в Вене были предприняты шаги с целью узнать, как отнесутся в Австрии к его визиту в этом году. В Вене эти шаги были встречены очень сочувственно и до сведения короля Карла было доведено, что император Франц Иосиф примет его в Шёнбрунне между 2 и 7 сентября по новому стилю. Между тем, король отложил своё путешествие за границу и, даже получив такое положительное уведомление о готовности императора его принять, не выразил желаний им воспользоваться, ссылаясь на то, что шаги, предпринятые в Вене, касались лишь возможной его остановки, проездом через Вену, за границу, и совершенно не носили того определённого характера, который им был придан в Вене. Этот отказ вызвал недовольство австро-венгерского правительства, рассчитывавшего на этот визит.

Здесьнему императорскому – королевскому представителю<sup>1</sup> поручено было выяснить действительную причину сего отказа.

Трудно вполне определённо сказать, что побудило короля, в руках которого почти исключительно находится ведение иностранной политики Румынии, принять такое решение, но весьма вероятно, что причина носила политический характер. Когда приезжал сюда эрцгерцог Франц Фердинанд, то им, будто бы, были даны заверения об улучшении участи трансильванских румын. Между тем, здесь ходят слухи, что граф Эренталь отнёсся совершенно отрицательно к этому вопросу и имел

по сему поводу крайне неприятное объяснение с эрцгерцогом. Во всяком случае, несмотря на заверения последнего, положение трансильванцев не только не улучшилось за последнее время, а наоборот; недавний циркуляр графа Аппони<sup>2</sup> относительно употребления мадьярского языка в трансильванских школах вызвал здесь крайнее недовольство и ещё более усилил антимадьярское чувство<sup>3</sup>; весьма возможно, что король пожелал подчеркнуть неудовольствие, вызванное такими мерами в Румынии.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 197–198.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Йоханнес фон Шёнбург-Хартенштейн.

<sup>2</sup> Альберт Аппони, граф (1846–1933), венгерский политический деятель. Был министром просвещения Венгрии в 1906–1910 гг.

<sup>3</sup> Вследствие так называемого «Закона Аппони», принятого в 1907 г., школы невенгерских этнических групп в Венгрии были подвергнуты более интенсивной мадьяризации. О румынских школах в Венгрии см.: Puttkamer von J. *Schulalltag und nationale Integration in Ungarn. Slowaken, Rumänen und Siebenbürger Sachsen in der Auseinandersetzung mit der ungarischen Staatsidee 1867–1914*, München: R. Oldenbourg Verlag, 2003. P. 123–138, 152–167.

### **Sinaia, 27 august 1909, nr. 63. Lâsakovskii către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Anularea întrevederii care se preconiza să aibă loc între monarhii român și austro-ungar a provocat, în ultimul timp, multe zvonuri și interpretări în presa străină.

Nu există nicio îndoială că regele avea, într-adevăr, în vedere organizarea acestei întrevederi. Din însărcinarea sa, la Viena au fost întreprinși anumiți pași de ordin diplomatic cu scopul de a afla care va fi atitudinea Austriei față de o vizită a regelui pe parcursul acestui an. Acești pași au fost întâmpinați, la Viena, cu o foarte mare simpatie, iar regelui Carol i-a fost adus la cunoștință faptul că împăratul Franz Josef îl va primi în audiență la Schönbrunn, între 2 și 7 septembrie, stil nou. Cu toate acestea, regele și-a amânat călătoria peste hotare și, chiar și după ce a primit o asemenea notificare pozitivă și sigură cu privire la consimțământul împăratului de a-l primi în vizită, nu și-a exprimat dorința de a profita de această ocazie, făcând trimitere la faptul că pașii diplomatici întreprinși la Viena se refereau doar la o posibilă scurtă oprire a regelui atunci când se va afla în trecere prin Viena în drumul său de mai departe, peste hotare, și nu aveau absolut deloc acel caracter de certitudine care le-a fost atribuit la Viena. Acest refuz a provocat nemulțumirea guvernului austro-ungar, care conta mult pe succesul acestei vizite.

Reprezentantul diplomatic imperial și regal de aici<sup>1</sup> a primit însărcinarea să afle și să clarifice adevăratul motiv al acestui refuz.

Este complicat să spunem cu certitudine deplină, ce l-a determinat pe rege, în mâinile căruia se află, în mod aproape exclusiv, conducerea politicii externe a României, să ia o asemenea decizie, dar este foarte probabil că motivul acesteia avea un caracter esențialmente

politic. Atunci când a sosit aici arhiducele Franz Ferdinand, el ar fi oferit, chipurile, anumite asigurări cu privire la îmbunătățirea destinului românilor transilvăneni. Între timp, aici au început să circule anumite zvonuri, conform cărora contele Aehrenthal ar avea o atitudine totalmente negativă față de această chestiune și că acesta ar fi avut, în legătură cu acest subiect, o discuție extrem de neplăcută cu arhiducele. În orice caz, în pofida asigurărilor date de acesta din urmă, în ultimul timp situația transilvănenilor nu numai că nu s-a îmbunătățit, ci, dimpotrivă, s-a înrăutățit. Recenta scrisoare circulară a contelui Apponyi<sup>2</sup> cu privire la folosirea limbii maghiare în școlile din Transilvania a provocat aici o extremă nemulțumire și a intensificat și mai mult sentimentele anti-maghiare<sup>3</sup>. Este foarte posibil că regele a dorit să sublinieze, astfel, nemulțumirea și iritarea care a fost provocată în România de acest gen de măsuri.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 197–198.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Johannes von Schönburg-Hartenstein.

<sup>2</sup> Albert Apponyi (1846–1933), politician maghiar. A fost ministru al Învățământului al Ungariei în anii 1906–1910.

<sup>3</sup> Prin *Legile Apponyi*, adoptate în 1907, școlile grupurilor etnice non-maghiare din Ungaria au fost supuse unei maghiarizări intense. Pentru școlile românilor: Joachim von Puttkamer, *Schulalltag und nationale Integration in Ungarn. Slowaken, Rumänen und Siebenbürger Sachsen in der Auseinandersetzung mit der ungarischen Staatsidee 1867–1914*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2003, p. 123–138, 152–167.

### 38

**Синяя, 27 августа 1909 г., № 64. Лысаковский – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Здесь уже давно существовали, правда, довольно туманные, вожделения и мечты о соединении всех румынских земель и об образовании Великой Румынии. За последнее время идеи эти принимали подчас более реальный облик. Как своевременно доносил об этом гофмейстер Гирс, во время нашей последней войны<sup>1</sup> в Румынии возникла мысль воспользоваться благоприятными обстоятельствами для укрепления румынских элементов в Бессарабии и с этой целью была предпринята целая пропаганда, не давшая, правда, никаких результатов и от которой ныне здесь отказались.

Зато в Румынии усиливается в настоящее время стремление укрепить узы, связывающие её с Трансильванией, богатой самой по себе и насчитывающей 3 миллиона румын.

Если в правительственных и политических сферах, вообще довольно практически настроенных, относятся ко всяким проявлениям таковых вожделений крайне сдержанно, тем не менее, в некоторых кругах, в особенности студенческих, эти мечты начинают всё более и более усиливаться. Летом сего года должен был

собраться в Яссах студенческий съезд для обсуждения некоторых вопросов академической студенческой жизни. В Бухаресте захотели воспользоваться этим съездом для более обширных политических целей. Возникла мысль пригласить не только румынских студентов, но и вообще студентов всех других балканских государств. Мне известно, что к этой мысли относилось довольно сочувственно правительство. Уверенные в успехе, бухарестские студенты послали приглашения в Константинополь, Софию и Белград; из последнего же места прибыла даже депутация студентов, [так как, первоначально, съезд должен был состояться 5 августа], которая так и уехала ни с чем.

С другой стороны, среди некоторых шовинистов, с профессорами Йорга<sup>2</sup> и Куза<sup>3</sup> во главе, возникло желание придать съезду не международный характер, а наоборот, национальный, и даже пан-румынский, и привлечь к нему представителей всех зарубежных румын.

Между тем, яское студенчество не пожелало выйти из первичной, чисто академической, программы съезда. Возникшие из-за различных этих стремлений недоразумения заставили организаторов съезда отложить его собрание. Съезд состоится в Яссах лишь в первых числах сентября и будет носить чисто национальный характер, причём в самой полной форме, т. е. в нём примут участие и зарубежные румыны. Действительно, в опубликованной программе съезда содержится широковещательный пункт: «La situation des Roumains de partout sous le rapport de la culture nationale et de l'économie»<sup>4</sup>. В программе далее объясняется, что представители всех частей зарубежного румынского студенчества сделают доклад о положении румынской расы в Трансильвании, Буковине, Бессарабии и Македонии.

Не считая желательным придавать слишком серьёзного значения этому проявлению среди румынской учащейся молодёжи шовинизма, я счёл, однако, возможным в частном разговоре, во время прогулки, с господином Джувара коснуться деятельности съезда вообще, не настаивая даже на вышеуказанном его характере. И. о. министра иностранных дел, рассказав мне некоторые подробности студенческой жизни в Румынии, высказал мне при этом своё неудовольствие по поводу придания некоторыми профессорами и студентами политического направления съезду, долженствующему носить исключительно академический характер, и уверил меня, что правительство не допустит никаких политических манифестаций во время съезда.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 200–202.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Русско-японская война 1904–1905 гг.

<sup>2</sup> Николае Йорга (1871–1940).

<sup>3</sup> Александру К. Куза (1857–1947).

<sup>4</sup> Положение румын отовсюду с точки зрения национальной культуры и экономики (фр.). Подчёркнуто в оригинале.

**Sinaia, 27 august 1909, nr. 64. Lâsakovskii către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Aici existau deja de mult timp anumite aspirații și visuri, ce-i drept, destul de nebu-loase, cu privire la unirea tuturor pământurilor românești și la formarea României Mari. În ultimul timp aceste idei au început să ia, uneori, o înfățișare ceva mai reală. Așa cum a raportat despre acest lucru, la timpul oportun, hofmeister-ul Giers, în timpul ultimului război purtat de noi<sup>1</sup>, în România a ieșit la iveală ideea de a profita de aceste circumstanțe favorabile pentru a consolida elementele românești din Basarabia, iar în acest scop a fost întreprinsă o întreagă campanie de propagandă, care, ce-i drept, nu a adus niciun rezultat palpabil și la care cei de aici au renunțat, în prezent.

În schimb, în România se intensifică, actualmente, tendința de a întări legăturile care creează conexiuni între Regat și Transilvania, o provincie bogată, în sine, și în cuprinsul căreia locuiesc trei milioane de români.

Dacă în sferele guvernamentale și politice, care manifestă, în general, o orientare destul de pragmatică, atitudinea față de orice fel de manifestări ale unor asemenea aspirații și dorințe este extrem de rezervată, cu toate acestea, în anumite cercuri, în special în cercurile studentești, aceste visuri încep să se intensifice tot mai mult și mai mult. În vara acestui an trebuia să se întrunească, la Iași, un congres studentesc pentru a discuta anumite chestiuni legate de viața academică a studențimii. Cei de la București au vrut să profite de acest congres pentru anumite scopuri politice ceva mai ample. Astfel, a apărut ideea de a-i invita la congres nu doar pe studenții români, ci și, în general, pe studenții din toate celelalte state balcanice. Eu cunosc faptul că guvernul avea o atitudine destul de favorabilă și plină de simpatie față de această idee. Fiind siguri de succes, studenții din București au trimis invitații la Constantinopol, Sofia și Belgrad. Din acest din urmă oraș a sosit chiar o delegație a studenților, [deoarece, inițial, congresul ar fi trebuit să aibă loc pe data de 5 august], delegație care a plecat însă cu mâinile goale.

Pe de altă parte, în anumite cercuri și medii șovine, în frunte cu profesorii Iorga<sup>2</sup> și Cuza<sup>3</sup>, a început să se manifeste dorința de a-i imprima acestui congres nu un caracter internațional, ci, dimpotrivă, unul prin excelență național, și chiar pan-românesc, și de a-i implica, în lucrările sale, pe reprezentanții tuturor românilor de peste hotare.

Totuși, studențimea ieșeană nu a dorit să iasă din cadrul programului inițial, cu un caracter pur academic, al congresului. Neînțelegerile care au ieșit la iveală din cauza acestor tendințe divergente i-au silit pe organizatorii congresului să amâne convocarea acestuia. Congresul va avea loc la Iași abia în primele zile ale lunii septembrie și se va limita la un caracter pur național, și, pe deasupra, acest caracter se va manifesta în forma sa cea mai completă, adică la congres vor lua parte și românii de peste hotare. Într-adevăr, în progra-mul congresului, publicat deja, figurează următorul punct demagogic și zgomotos: «La situation des Roumains de partout sous le rapport de la culture nationale et de l'économie»<sup>4</sup>. În program se explică, mai departe, faptul că reprezentanții tuturor părților componente ale studențimii românești de peste hotare vor prezenta un raport despre situația neamului și a rasei românești din Transilvania, Bucovina, Basarabia și Macedonia.

Chiar dacă nu consider că ar fi de dorit să acordăm o importanță prea semnificativă acestei manifestări de șovinism, în sânul tineretului studios românesc, eu am găsit, totuși, de cuviință, să mă refer, într-o conversație privată cu domnul Djuvara, în timpul unei

plimbări, la activitatea acestui congres, în linii generale, fără a insista măcar asupra caracterului național al evenimentului, menționat mai sus. Ministrul interimar al Afacerilor Străine, după ce mi-a povestit anumite detalii ale vieții studentești din România, și-a exprimat în fața mea, în același timp, nemulțumirea în legătură cu faptul că acestui congres i-a fost imprimată, de către anumiți profesori și studenți, o direcție de natură politică, în timp ce congresul ar fi trebuit să aibă un caracter în exclusivitate academic. El mi-a dat asigurări că guvernul nu va admite niciun fel de manifestații politice care ar fi putut fi organizate în timpul congresului.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 200–202.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Războiul ruso-japonez din 1904–1905.

<sup>2</sup> Nicolae Iorga (1871–1940).

<sup>3</sup> Alexandru C. Cuza (1857–1947).

<sup>4</sup> Situația românilor de pretutindeni sub raportul culturii naționale și al economiei (fr.). Subliniere în original.

### 39

**Синая, 6 сентября 1909 года, № 65. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

На следующий же день по возвращении моём к месту служения из высочайше разрешённого мне отпуска меня посетил председатель Совета министров, дабы высказать мне, насколько румынское правительство относилось сочувственно к предполагавшейся поездке по Румынии членов одесского отдела Военно-Исторического общества<sup>1</sup> с председателем отдела, генералом бароном Каульбарсом<sup>2</sup>, во главе, и насколько оно огорчено тем неожиданным для него обстоятельством, что поездка эта внезапно отложена. Брэтиану выразил мне при этом в прочувствованных словах надежду, что члены отдела не окончательно отказались от поездки и что в скором времени румынам дана будет возможность оказать им самый сердечный приём.

Из предшествующей переписки Вашему Высокопревосходительству не безызвестно, что вопрос о посещении членами нашего Исторического общества Рымникского поля сражения<sup>3</sup> возник ещё в апреле месяце текущего года, что тогда же императорская миссия вошла по этому поводу в сношение с румынскими властями и что телеграммой императорского министерства от 1 текущего сентября миссия была уведоmlена, что выезд членов Общества из Одессы в Румынию предполагался второго или третьего числа.

На основании как этих данных, так и, в особенности, сведений, получаемых непосредственно из Одессы военным нашим агентом<sup>4</sup>, наш поверенный в делах спешно вступил в переговоры с председателем Совета касательно подробностей приёма и испросил для командующего войсками Одесского военного округа и имевших сопровождать его лиц аудиенцию у Его Величества короля Карла, назначенную на 9 число. При этих условиях внезапная отмена поездки должна была,



несомненно, произвести здесь некоторое впечатление, тем более что, как свидетельствует надворный советник Лысаковский, и в справедливости чего я мог лично убедиться, румынское правительство и королевский двор стремились придать приёму наших соотечественников самый сочувственный характер.

Весьма вероятно, что под этим стремлением скрывается и некоторая политическая подкладка эгоистического свойства. Весьма возможно, что, ввиду распространяемого заграничной печатью слуха о возобновлении военной конвенции между Австро-Венгрией и Румынией, здесь рады были бы случаю чествовать приезд русских офицеров. Чувство это выразилось, быть может, и слишком откровенно в словах Брэтиану, сказавшего мне, что появление в настоящее время русского мундира в Румынии настолько желательно, что, если бы он имел возможность, он готов был бы сам надеть его на себя.

Я вполне разделяю взгляд нашего бывшего поверенного в делах, одобренный императорским министерством, что поездке членов Исторического общества отнюдь не следует придавать с нашей стороны характер политической демонстрации. Но, по мнению моему, надлежит, равным образом, избежать того, чтобы внезапная и бессрочная отмена поездки могла быть принята за демонстративную недоброжелательность, крайне чувствительную в высшей степени самолюбивым румынам. Тем более, что, в принципе, возможно частое общение между нами и румынами, несомненно, может принести пользу и, до некоторой степени, содействовать улучшению взаимных наших отношений, даже и на политической почве.

В этих видах, я признал бы крайне желательным, чтобы оповещённое нами посещение Румынии командующим войсками Одесского военного округа и членами одесского отдела Военно-Исторического общества состоялось в самом непродолжительном времени.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 205–206.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Одесский отдел Императорского военно-исторического общества. См. док. № 42 от 3 октября 1909 г., док. № 45 от 6 октября 1909 г. и док. № 131 от 12 июня 1911 г.

<sup>2</sup> Александр фон Каульбарс. Генерал русской армии, имевший германское происхождение. Был командующим Одесским военным округом и председателем одесского отдела Императорского военно-исторического общества.

<sup>3</sup> Имеется в виду битва на реке Рымник (севернее Рымнику Сэрат, уезд Бузэу) от 11/22 сентября 1789 г. между объединённым русско-австрийским войском под командованием А. В. Суворова и османской армией под командованием великого визиря Коджа Юсуф-паши.

<sup>4</sup> Михаил Ипполитович Занкевич (1872–1945), российский военный агент в Румынии в 1905–1910 гг.

## **Sinaia, 6 septembrie 1909, nr. 65. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Chiar a doua zi după ce am revenit în localitatea în care îmi desfășor serviciul din concediul ce mi-a fost acordat cu permisiunea înaltului nostru monarh, am fost vizitat de

către președintele Consiliului de Miniștri, care mi-a împărtășit, cât de multă simpatie și bunăvoință a manifestat guvernul român față de preconizata călătorie prin România a membrilor secției din Odesa a Societății de Istorie Militară<sup>1</sup>, în frunte cu președintele acestei secții, generalul baron Kaulbars<sup>2</sup>, și cât de mult este mâhnit guvernul de împrejurarea, cu totul neașteptată pentru acesta, că această călătorie a fost amânată în mod subit. În același timp, Brătianu și-a exprimat, în fața mea, în cuvinte pline de emoție, speranța că membrii secției din Odesa nu au renunțat, în mod definitiv, la această călătorie și că, în timpul cel mai apropiat, românii vor avea posibilitatea să le organizeze acestora primirea cea mai cordială.

Din corespondența anterioară, Excelența Voastră cunoaște deja faptul că chestiunea privind vizitarea, de către membrii Societății noastre de Istorie Militară, a câmpului de bătaie de la Râmnic<sup>3</sup>, a ieșit la iveală încă în luna aprilie a anului curent, că, chiar atunci, misiunea imperială a intrat, în legătură cu acest fapt, în contact cu autoritățile române și că, prin telegrama ministerului imperial din data de 1 a lunii septembrie, aflată în curs, misiunea diplomatică a fost informată de faptul că plecarea membrilor Societății din Odesa spre România era preconizată pentru data de 2 sau 3 septembrie.

Pe temeiul atât al acestor informații, cât și, în special, al informațiilor primite, direct de la Odesa, de către agentul nostru militar<sup>4</sup>, însărcinatul nostru cu afaceri în România a inițiat, de urgență, negocieri cu președintele Consiliului referitor la detaliile primirii delegației și a solicitat oficial, pentru comandantul trupelor din Districtul Militar Odesa și pentru persoanele care trebuiau să îl însoțească, o audiență la Majestatea Sa regele Carol, care le-a fost acordată și fixată pentru data de 9 septembrie. În aceste condiții, anularea subită a călătoriei a trebuit, desigur, să producă aici o oarecare impresie, cu atât mai mult, cu cât, așa cum relatează consilierul de curte Lâsakovskii și deoarece am avut ocazia să mă conving personal de faptul că această relatare este absolut justă, guvernul român și Curtea regală s-au străduit să îi imprime recepției oficiale a compatrioților noștri caracterul cel mai binevoitor cu putință.

Este foarte probabil că, sub aparența acestor străduințe și eforturi, se ascunde și un anumit substrat politic de natură egoistă. Este foarte posibil că, luându-se în considerație zvonul răspândit de presa de peste hotare privind reînnoirea convenției militare dintre Austro-Ungaria și România, cei de aici s-ar fi bucurat mult de ocazia de a celebra sosirea ofițerilor ruși. Acest sentiment a fost exprimat, poate că chiar într-un mod mult prea franc, în cuvintele lui Brătianu, care mi-a spus că apariția, în acest moment, a unei uniforme militare rusești în România ar fi atât de binevenită, încât, dacă el ar fi avut această posibilitate, chiar el însuși ar fi fost gata să o îmbrace.

Eu împărtășesc pe deplin opinia fostului nostru însărcinat cu afaceri în România, opinie aprobată și de către ministerul imperial, că acestei călătorii a membrilor Societății de Istorie Militară nu ar trebui nicidecum să i se atribuie, din partea noastră, un caracter demonstrativ din punct de vedere politic. Însă, după părerea mea, ar trebui, la fel, să se evite faptul ca această anulare bruscă și fără un termen exact a călătoriei să poată fi interpretată drept rea-voință sau ostilitate demonstrativă din partea noastră, ceea ce ar fi o ofensă extrem de grea pentru români, care sunt orgolioși la culme. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât, în principiu, o comunicare cât se poate de frecventă între noi și români poate, fără îndoială, să aducă un anumit folos și chiar, într-o oarecare măsură, să contribuie la îmbunătățirea relațiilor noastre reciproce, până și pe teren pur politic.

Având în vedere acest scop, eu aș considera că ar fi extrem de dezirabil ca vizitarea României de către comandantul trupelor Districtului Militar Odesa și de către membrii secțiunii din Odesa a Societății de Istorie Militară, pe care am anunțat-o deja, să aibă loc în cel mai scurt timp cu putință.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 205–206.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Secția din Odesa a Societății Imperiale Militar-Istorice. A se vedea doc. nr. 42 din 3 octombrie 1909, doc. nr. 45 din 6 octombrie 1909, doc. nr. 131 din 12 iunie 1911.

<sup>2</sup> Alexander von Kaulbars. General de origine germană din armata imperială rusă. A fost comandant al Districtului militar Odesa și președinte al Secției din Odesa a Societății Imperiale Militar-Istorice.

<sup>3</sup> Referința la bătălia de pe râul Râmnic (la nord de Râmnicu Sărat, jud. Buzău), din 11/22 septembrie 1789, dintre armatele ruso-austriece, conduse de A. V. Suvorov, și cele otomane, aflate sub conducerea marelui vizir Koca Yusuf Pașa.

<sup>4</sup> Mihail Ippolitovici Zankevici (1872–1945), agent militar rus în România în anii 1905–1910.

#### 40

**Синая, 6 сентября 1909 г., № 66. Гирс – Извольскому**

Весьма доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

В доверительной беседе, о коей я донёс в предшествующем моём письме, председатель Совета министров нашёл, равным образом, возможным доверительно сообщить мне некоторые впечатления, вынесенные им из заграничной его поездки<sup>1</sup>.

Как известно Вашему Высокопревосходительству из депеш нашего поверенного в делах, Брэтиану был принят в Мариенбаде английским королём<sup>2</sup> и имел свидания в Берлине и в Вене<sup>3</sup> с новым германским канцлером и с австро-венгерским министром иностранных дел. Впечатления молодого и довольно ещё неопытного румынского премьера, высказанные при этом иностранному представителю, по отношению к коему силой обстоятельств соблюдались некоторые сдержанность, недоговорённость и, быть может, неискренность, не могут, конечно, принести ничего нового в освещении последних политических событий в Европе.

Тем не менее, почитаю долгом представить их на Ваше усмотрение как материал, могущий служить к характеристике личности государственного деятеля Румынии, призванного играть видную роль в дальнейшей политической её жизни.

Брэтиану встречал всюду большую озабоченность по поводу положения дел в Греции и в Турции. Везде относились к греческому вопросу в смысле желательности упрочения положения династии. Это стремление чувствовалось особенно сильно в Мариенбаде и было менее заметно в Вене. Везде высказывалось опасение за прочность нынешнего режима в Оттоманской империи и желание не причинять ему затруднений, могущих поколебать его шаткое положение.

При этом граф Эренталь обнаруживал больше оптимизма в определении политической почвы в Константинополе, чем недавно проезжавший через Бухарест австро-венгерский посол, маркиз Паллавичини<sup>4</sup>. Говоря о балканских делах, Эренталь

самым решительным, будто бы, образом заявил Брэтиану, что Австро-Венгрия достигла уже всего, чего она добивалась на Балканах, и, если бы у неё было стремление к дальнейшему расширению на юг, он, Эренталь, не был бы настоль прост, чтобы отказаться от Санджака<sup>5</sup>. В этом руководитель внешней политикой Двуетидной Империи хотел бы всех убедить.

Брэтиану констатировал, по его словам, несомненное сближение за последние полтора года между Австро-Венгрией и Болгарией. Хотя Эренталь и усиленно утверждал в разговоре с ним, что он ничем не поощрял короля Фердинанда к провозглашению независимости, он нисколько, тем не менее, не убедил в этом моего собеседника.

Брэтиану не отдаёт, однако, себе отчёта в причине нападков короля Фердинанда на Австро-Венгрию при проезде Его Величества через Румынию на обратном пути из России<sup>6</sup>.

Оценивая положение австро-венгерского министра, мой собеседник заметил, что оно сильно в области внешних сношений доверием императора и тем обстоятельством, что, со времени отставки князя Бюлова, граф Эренталь стал наиболее влиятельным из министров иностранных дел Тройственного Союза. Положение же его в вопросах внутренней политики – довольно трудное, благодаря его стараниям найти почву к соглашению с Венгрией, стараниям, возбуждающим недоверие других национальностей Двуетидной Империи и недостаточно удовлетворяющим венгров.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 207–208 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> С 8/21 июля по 21 августа/3 сентября 1909 г.

<sup>2</sup> См. док. № 36 от 17 августа 1909 г.

<sup>3</sup> Встречи Брэтиану с Эренталем имели место в Вене 24 июля 1909 г. (по новому стилю) и 10 сентября 1909 г. (по новому стилю), а его встреча в Берлине с германским канцлером Т. фон Бетман-Гольвегом состоялась 5 августа 1909 г. (по новому стилю). О содержании этих бесед см.: *Österreich-Ungarns Aussenpolitik. Von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch-Ungarischen Ministeriums des Äusseren*, bearbeitet von Ludwig Bittner und Hans Uebersberger, 2. Band, 27. Februar 1909 bis 31. August 1910, Wien – Leipzig: Österreichischer Bundesverlag, 1930, doc. № 1689. P. 413-416; *Die große Politik der europäischen Kabinette 1871–1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes // Auftrage des Auswärtigen Amtes*, hrsg. von Johannes Lepsius u.a., 40 Bände, Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte m.b.H., 1922–1927, 27. Band, Erste Hälfte, 1927, doc. №. 9756. P. 197–198. О значении этих встреч см. подробнее: Căzan Gh. N., Rădulescu-Zoner Ș., *România și Tripla Alianță, 1878–1914*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1979. P. 295–297.

<sup>4</sup> Иоганн (Янош) фон Паллавичини (1848–1941), австро-венгерский карьерный дипломат. С 1874 до 1894 г. последовательно занимал посты атташе в посольствах в Берлине, Париже и Лондоне. В 1894 г. назначен советником дипломатической миссии в Мюнхене, а затем в том же году советником посольства Австро-Венгрии в Санкт-Петербурге. В 1899 г. стал австро-венгерским посланником в Бухаресте, а в 1906–1918 гг. являлся послом Австро-Венгрии в Константинополе.

<sup>5</sup> Эта территория находилась под австро-венгерской оккупацией между 1878 и 1909 гг. Она вернулась под контроль Османской империи в 1909 г.

<sup>6</sup> См. док. № 10 от 3 марта 1909 г.

**Sinaia, 6 septembrie 1909, nr. 66. Giers către Izvolskii**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În timpul convorbirii confidențiale despre care am raportat în scrisoarea mea oficială precedentă, președintele Consiliului de Miniștri a găsit, la fel, de cuviință să îmi comunice, în mod confidențial, anumite impresii pe care și le-a făcut în urma călătoriei sale din străinătate<sup>1</sup>.

Așa cum Excelența Voastră cunoaște deja din depeșele diplomatice ale însărcinatului nostru cu afaceri, Brătianu a fost primit în audiență, la Marienbad, de către regele Angliei<sup>2</sup>, și a avut întrevederi, la Berlin și la Viena<sup>3</sup>, cu noul cancelar german și cu ministrul austro-ungar al Afacerilor Străine. Impresiile tânărului și încă destul de neexperimentatului prim-ministru român, care au fost exprimate, în același timp, în fața unui reprezentant diplomatic străin, în privința căruia, în virtutea circumstanțelor, a fost respectată o oarecare doză de discreție, reticență și, se prea poate, o anumită nesinceritate și ipocrizie, nu pot, desigur, să aducă nimic nou în privința interpretării ultimelor evenimente politice din Europa.

Cu toate acestea, consider de datoria mea să vă prezint aceste impresii, la discreția și latitudinea Excelenței Voastre, deoarece ele reprezintă materiale relevante care ar putea fi utile pentru caracterizarea personalității unui om de stat al României care este menit să joace un rol important în viața politică de mai departe a acestui stat.

Brătianu a găsit, pretutindeni, o mare îngrijorare în legătură cu starea de lucruri din Grecia și Turcia. Peste tot, atitudinea față de chestiunea grecească era orientată în sensul faptului că ar fi fost de dorit consolidarea situației dinastiei actuale. Această tendință se simțea, în mod deosebit de clar și palpabil, la Marienbad, dar era ceva mai puțin evidentă la Viena. Peste tot, au fost exprimate temeri cu privire la trăinicia actualului regim politic din Imperiul otoman și s-a enunțat dorința de a nu-i cauza acestuia anumite dificultăți care ar putea să îi zdruncine actuala sa situație precară.

În același timp, contele Aehrenthal a manifestat ceva mai mult optimism în privința definirii și clarificării terenului politic actual de la Constantinopol decât ambasadorul austro-ungar în capitala otomană, marchizul Pallavicini<sup>4</sup>, care a fost recent în trecere prin București. Vorbind despre afacerile balcanice, Aehrenthal i-ar fi declarat, chipurile, lui Brătianu, în modul cel mai categoric că Austro-Ungaria ar fi obținut deja tot ceea ce își propusese să obțină în Balcani și că, dacă ea ar fi avut orice tendință de expansiune spre sud, în viitor, atunci el, Aehrenthal, nu ar fi fost atât de naiv încât să renunțe la Sandžak<sup>5</sup>. Conducătorul politicii externe a Imperiului Dualist ar fi vrut să îi convingă pe toți de acest lucru.

Brătianu a constatat, după spusele sale, că ar exista o apropiere indubitabilă, pe parcursul ultimului an și jumătate, între Austro-Ungaria și Bulgaria. Deși Aehrenthal a afirmat, chiar în mod insistent, în timpul convorbirii cu Brătianu, că el nu l-a încurajat, în niciun fel, pe țarul Ferdinand în privința proclamării independenței Bulgariei, cu toate acestea, ministrul austro-ungar nu l-ar fi convins absolut deloc pe interlocutorul meu de acest lucru.

Brătianu nu își dă, totuși, seama care ar fi motivul pentru atacurile verbale ale țarului Ferdinand asupra Austro-Ungariei atunci când Majestatea Sa s-a aflat în trecere prin România, în timpul călătoriei sale de întoarcere din Rusia<sup>6</sup>.

Evaluând situația actuală a ministrului austro-ungar, interlocutorul meu a remarcat faptul că influența sa este puternică în domeniul politicii externe, mai ales datorită încrederii pe care o are din partea împăratului și din cauza acelei împrejurări că, din momentul demisiei principelui von Bülow, contele Aehrenthal a devenit cel mai influent dintre miniștrii Afacerilor Străine ai Triplei Alianțe. În schimb, situația sa în privința chestiunilor de politică internă este destul de dificilă, mai ales din cauza eforturilor sale de a găsi un teren comun pentru a ajunge la un acord cu Ungaria, eforturi care provoacă neîncredere și suspiciuni din partea celorlalte naționalități din componența Imperiului Dualist și nu îi satisfac, în suficientă măsură, nici pe maghiari.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 207–208 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> 8/21 iulie – 21 august/3septembrie 1909.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 36 din 17 august 1909.

<sup>3</sup> Întâlnirile lui Brătianu cu Aehrenthal au avut loc la Viena pe data de 24 iulie st.n. 1909 și 10 septembrie st.n. 1909, iar întrevederea de la Berlin cu cancelarul german Bethmann Hollweg pe data de 5 august st.n. 1909. Conținutul discuțiilor: *ÖUA*, 2, doc. nr. 1689, p. 413–416; *GPEK*, 27.1, doc. nr. 9756, p. 197–198. Pentru semnificația acestor întâlniri: Gheorghe N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță, 1878–1914*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 295–297.

<sup>4</sup> Johann (János) von Pallavicini (1848–1941), diplomat de carieră austro-ungar. Între 1874 și 1894, a fost succesiv atașat diplomatic la Berlin, Paris și Londra. 1894 – numit consilier de legăție la München, 1894 – numit consilier la ambasada Austro-Ungariei de la Sankt-Petersburg, 1899 – numit ministru al Austro-Ungariei la București, 1906–1918 – ambasador al Austro-Ungariei la Constantinopol.

<sup>5</sup> În anii 1878–1909 sub ocupație austro-ungară. Revenit sub controlul Imperiului otoman în anul 1909.

<sup>6</sup> A se vedea doc. nr. 10 din 3 martie 1909.

## 41

**Синая, 16 сентября 1909 г., № 67. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Депешей от 27 прошлого августа месяца императорская миссия имела честь доносить об отмене предполагавшегося свидания между румынским и австро-венгерским монархами и о толках, вызванных этой отменой<sup>1</sup>.

Почитаю долгом представить Вашему Высокопревосходительству некоторые дополнительные сведения по сему вопросу, доверительно полученные мной из вполне верного источника.

Отпуская первого своего министра в предпринятую последним заграничную поездку<sup>2</sup>, король Карл поручил БрэтIANУ узнать в Вене о предполагавшихся передвижениях императора Франца Иосифа, дабы руководствоваться ими для свидания с Его Императорским Величеством в случае, если бы король выехал из пределов Румынии для кратковременного пребывания в Баденском своём имении<sup>3</sup>.

В Вене Брѣтиану позабыл о возложенном на него поручении и, вспомнив о нём лишь в Карлсбаде, предписал румынскому посланнику при австро-венгерском дворе доверительно и частным образом объясниться по его поводу с графом Эренталем.

Эти объяснения были доложены письменно императору Францу Иосифу, отсутствовавшему в это время из Вены.

Здесь полагают, что они были неправильно поняты лицом ближайшей свиты маститого монарха Двуединой Империи, так как король Карл был извещён, что император Франц Иосиф ожидает его в Шёнбрунне, между 2 и 7 сентября.

При дальнейших переговорах недоразумение выяснилось. Оно было крайне неприятно моему австро-венгерскому коллеге, ввиду упорно распространяемого в Румынии слуха, что король не пожелал ехать в Шёнбрунн вследствие притеснений, причиняемых румынской национальности в Венгрии.

Без сомнения, трудно, как вполне основательно докладывал надворный советник Лысаковский, вполне определённо сказать, что побудило короля отказаться от заграничного путешествия<sup>4</sup>. Полагаю, что причин к тому было несколько, как личного, так и политического свойства. Полагаю, что на решение Его Величества повлиял отчасти преклонный его возраст и не раз высказываемое им чувство, что при болезненном его состоянии ему нигде не так хорошо, как у себя дома.

Полагаю, главным образом, что, не теряя надежды на возможность посещения его в Констанце государем императором в случае, если высочайшей поездке в Италию суждено осуществиться в течение нынешней осени<sup>5</sup>, король Карл считает более предусмотрительным не выезжать пока из Румынии.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 210–211 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 37 от 27 августа 1909 г.

<sup>2</sup> См. док. № 40 от 6 сентября 1909 г.

<sup>3</sup> Зигмаринген.

<sup>4</sup> См. док. № 37 от 27 августа 1909 г.

<sup>5</sup> См. док. № 32 от 6 июля 1909 г. и док. № 34 от 30 июля 1909 г.

## **Sinaia, 16 septembrie 1909, nr. 67. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Prin intermediul depeșei diplomatice din data de 27 august, trecut, misiunea imperială a avut onoarea să raporteze ministerului despre anularea întrevederii preconizate între monarhii român și austro-ungar și despre zvonurile și interpretările care au fost provocate de această anulare<sup>1</sup>.

Consider de datoria mea să vă prezint Excelenței Voastre anumite informații suplimentare cu privire la această chestiune, pe care le-am primit, în mod confidențial, dintr-o sursă pe deplin demnă de încredere.

Permițându-i prim-ministrului său să plece în călătoria din străinătate întreprinsă de către acesta din urmă<sup>2</sup>, regele Carol i-a dat lui Brătianu însărcinarea să afle detalii, la Viena, despre preconizatele deplasări ale împăratului Franz Josef cu scopul de a se ghida de acestea pentru organizarea întrevederii cu Majestatea Sa Imperială în cazul în care regele ar fi părăsit teritoriul României pentru o ședere de scurtă durată la domeniul său din Baden<sup>3</sup>.

Fiind la Viena, Brătianu a uitat de misiunea care i-a fost încredințată și, amintindu-și despre această însărcinare doar la Karlsbad, i-a dat instrucțiuni trimisului român acreditat pe lângă Curtea austro-ungară să inițieze discuții confidențiale și cu un caracter privat, în legătură cu această problemă, cu contele Aehrenthal.

Aceste convorbiri și discuții i-au fost raportate, în scris, împăratului Franz Josef, care nu era prezent la Viena în acel moment.

Cei de aici presupun că aceste convorbiri au fost înțelese în mod greșit de către o persoană din cadrul anturajului celui mai apropiat al venerabilului monarh al Imperiului Dualist, deoarece regele Carol a fost anunțat despre faptul că împăratul Franz Josef îl așteaptă în vizită la Schönbrunn, între 2 și 7 septembrie.

În timpul negocierilor ulterioare această neînțelegere a fost lămurită. Acest incident a fost extrem de neplăcut pentru colegul meu austro-ungar, avându-se în vedere zvonul, răspândit în mod insistent în România, că regele nu a dorit să călătorească la Schönbrunn ca urmare a persecuțiilor care îi sunt provocate naționalității românești în Ungaria.

Fără îndoială, este destul de complicat, așa cum a raportat, într-un mod pe deplin întemeiat, consilierul de curte Lásakovskii, să spunem cu deplină certitudine, ce l-a determinat pe rege să renunțe la călătoria sa în străinătate<sup>4</sup>. Consider că au existat câteva motive pentru această decizie, atât de natură personală, cât și de natură politică. Consider că decizia Majestății Sale a fost influențată, într-o oarecare măsură, de vârsta sa înaintată și de sentimentul, pe care l-a exprimat nu o singură dată, că, având în vedere starea sa bolnăvicioasă și precară, el nu se simte nicăieri atât de bine ca acasă la el.

Consider însă, în mod special, că, fără a-și pierde încă speranța privind posibilitatea de a fi vizitat, la Constanța, de către împărat în acel caz, în care călătoria înaltului nostru monarh în Italia va avea, totuși, anumite șanse să se înlăturească pe parcursul acestei toamne<sup>5</sup>, regele Carol consideră că ar fi mai prudent și mai precaut, din partea sa, să nu plece, deocamdată, din România.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 210–211 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 37 din 27 august 1909.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 40 din 6 septembrie 1909.

<sup>3</sup> Sigmaringen.

<sup>4</sup> A se vedea doc. nr. 37 din 27 august 1909.

<sup>5</sup> A se vedea doc. nr. 32 din 6 iulie 1909 și doc. nr. 34 din 30 iulie 1909.



**Бухарест, 3 октября 1909 г., № 69. Гирс – Извольскому**

Весьма доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Депешей от 6-го прошлого сентября я имел честь доносить о сожалении, вызванном в румынском правительстве тем обстоятельством, что предполагавшаяся поездка по Румынии членов Военного нашего Исторического общества была отложена<sup>1</sup>.

Поездка эта состоялась на этих днях.

Полагаю, что руководивший ею командующий войсками Одесского военного округа<sup>2</sup> представит императорскому правительству подробный отчёт об оказанном ему приёме и выслушанных им приветственных речах.

Со своей стороны, почитаю долгом свидетельствовать, что, как королевский двор, так и румынские министры и военные власти приложили всё доступное им старание, чтобы принять генерала барона Каульбарса и лиц, сопровождавших его, самым блестящим и сердечным образом.

В приветствиях короля и его первого министра сердечность эта стала высказываться особенно чувствительно после того, как генерал барон Каульбарс по высочайшему повелению передал Его Величеству милостивые слова государя императора, что августейший наш монарх соизволит сожалеть, что не мог посетить ещё Румынию.

Слова эти усугубили надежду, что посещение Его Императорским Величеством короля Карла состоится в недалёком будущем, что, несомненно, не могло не вызвать чувства глубокой радости в сердцах короля и его министров.

С этого момента частная экскурсия одесского отдела Военно-Исторического общества приняла стараниями румын политический характер.

В первой же своей речи председатель Совета министров Брэтиану сказал нашим соотечественникам, что их поездка предпринята с целью изучить историческое прошлое, а действительно она может оказать влияние и на историю будущего.

В этом же смысле говорились затем приветствия и румынскими высшими военными властями, провозглашавшими тосты за своих русских собратьев по оружию и по рати.

Трудно теперь же составить себе полное представление обо всех возможных политических последствиях нынешней братской встречи представителей двух армий, связанных узами общего религиозного мировоззрения и общими воспоминаниями о сравнительно недалёком боевом прошлом.

Ближайшим её результатом, благоприятным для нас и ныне уже осязаемым, является то обстоятельство, что она, до некоторой степени, отрезвляет румынское общественное мнение от упоения могуществом Германии и Австро-Венгрии, подогретого прошлой весной блестящими приездами в Румынию германского кронпринца<sup>3</sup> и австро-венгерского наследника престола<sup>4</sup>. Приезды эти сопровождались необычно щедрой раздачей высоких наград румынским сановникам и общественным деятелям.

Таковой оборот общественного мнения облегчит задачу румынским государственным людям, мечтающим о национальной политике, свободной от каких-либо

обязательств перед Тройственным Союзом. Наиболее цельным и даровитым их представителем я не могу не признать нынешнего главу министерства и Либеральной партии Ионела Брэтиану. Об его взглядах, соответствующих этому направлению, мне неоднократно приходилось уже доносить Вашему Высокопревосходительству.

Несомненно, деятельность его в области внешних сношений подчиняется сильному контролю короля, нелегко отказывающегося от традиций и сохраняющего близкие родственные свои связи с Германией.

Но и в воззрениях Его Величества за последние годы обнаруживается большая самостоятельность и большая независимость от внешних влияний.

Сомневаюсь, однако, чтобы в царствование Его Величества Румынии возможно было окончательно освободиться от них.

Как на новое и до некоторой степени неожиданное явление не могу не указать на сочувственное участие, принятое в чествовании нашей военной экскурсии наследным принцем Фердинандом, впервые, быть может, проявляющим инициативу в области международных отношений Румынии.

Ему в этом содействовала наследная принцесса Мария, приобретающая несомненное влияние на августейшего своего супруга.

В них, как я мог убедиться, Брэтиану неоднократно находил поддержку перед королём.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 217–219 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Док. № 39 от 6 сентября 1909 г.

<sup>2</sup> Александр фон Каульбарс.

<sup>3</sup> Фридрих Вильгельм (док. № 16 от 2 апреля 1909 г., док. № 18 от 13 апреля 1909 г., док. № 22 от 15 апреля 1909 г.).

<sup>4</sup> Франц Фердинанд (док. № 30 от 23 июня 1909 г. и док. № 31 от 6 июля 1909 г.).

### **București, 3 octombrie 1909, nr. 69. Giers către Izvolskii**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Prin intermediul depeșei diplomatice din data de 6 septembrie, trecut, eu am avut onoarea să vă raportez despre regretul provocat în sânul guvernului român de acea împrejurare că preconizata călătorie prin România a membrilor societății noastre de istorie militară a fost amânată<sup>1</sup>.

Această călătorie a avut loc zilele acestea.

Presupun că cel care a condus delegația noastră, comandantul trupelor din Districtul Militar Odesa<sup>2</sup>, îi va prezenta guvernului imperial un raport detaliat despre primirea care i s-a făcut și despre discursurile de salut pe care a avut ocazia să le asculte.

Din partea mea, consider de datoria mea să vă relatez despre faptul că atât Curtea regală, cât și miniștrii români, precum și autoritățile militare și-au depus toate eforturile pe care le aveau la îndemână pentru a îi primi, pe generalul baron Kaulbars și pe persoanele care îl însoțeau, în modul cel mai strălucit și cordial cu putință.

În alocuțiunile de salut ale regelui și prim-ministrului său, această cordialitate a început să fie exprimată într-un mod deosebit de adânc și sentimental după ce generalul baron Kaulbars, în conformitate cu porunca înaltului nostru monarh, i-a transmis Majestății Sale mărinimoasele cuvinte ale împăratului, conform cărora augustul nostru monarh a binevoit să își exprime regretul că nu a putut încă să viziteze România.

Aceste cuvinte au crescut speranța că vizita Majestății Sale Imperiale la regele Carol va avea loc într-un viitor nu prea îndepărtat, ceea ce, fără îndoială, nu a putut să nu producă un sentiment de profundă bucurie în inimile regelui și ale miniștrilor săi.

Din acest moment, excursia cu caracter privat a secțiunii din Odesa a Societății de Istorie Militară a dobândit, grație străduințelor românilor, un caracter politic.

Chiar în primul său discurs, președintele Consiliului de Miniștri, Brătianu, le-a spus compatrioților noștri că ei au întreprins această călătorie cu scopul de a cerceta trecutul istoric, iar, în realitate, călătoria poate să exercite o anumită influență și asupra istoriei viitorului.

În același sens, au fost rostite, după aceea, și discursurile de salut ale reprezentanților autorităților militare supreme din România. Aceștia ridicau toasturi în onoarea confrăților lor ruși, tovarăși de arme și de luptă.

Este complicat să ne formăm, chiar în acest moment, o impresie completă și deplină despre toate urmările posibile, de ordin politic, ale actualei întâlniri frățești dintre reprezentanții a două armate care se bucură de anumite legături datorate unei viziuni religioase comune despre lume și unor amintiri comune despre un trecut militar de lupte comune, care este încă relativ recent.

Rezultatul cel mai direct al acestei întâlniri, care ne este favorabil nouă și care este deja destul de palpabil în prezent, este acea circumstanță că respectiva întâlnire, într-o oarecare măsură, trezește la realitate opinia publică românească, care era încă entuziasmată de puterea impresionantă a Germaniei și Austro-Ungariei, sentiment ce a fost înviorat și stimulat primăvara trecută, prin călătoriile strălucite, în România, ale principelui moștenitor al coroanei germane<sup>3</sup> și ale moștenitorului tronului austro-ungar<sup>4</sup>. Aceste călătorii au fost însoțite de o distribuție neobișnuit de generoasă a unor înalte distincții, împărțite unor demnitari și personalități publice marcante din România.

O asemenea turnură în evoluția opiniei publice le va ușura misiunea acelor oameni de stat români care visează la o politică pur națională, liberă de orice fel de obligații și angajamente față de Tripla Alianță. Eu nu pot decât să îl consider drept cel mai integru și cel mai talentat dintre reprezentanții acestei tabere pe actualul șef al guvernului și al Partidului Liberal, Ionel Brătianu. Eu am avut ocazia să vă raportez deja Excelenței Voastre, nu o singură dată, despre opiniile și viziunile sale, care corespund pe deplin acestui curent politic.

Fără nicio îndoială, activitatea sa în domeniul politicii externe este supusă unui control puternic din partea regelui, care nu renunță foarte ușor la tradițiile consacrate și care își păstrează legăturile sale apropiate de rudenie și de familie cu Germania.

Totuși, chiar și în opiniile și convingerile Majestății Sale se manifestă, pe parcursul ultimilor ani, o mai mare autonomie și o mai mare independență față de diversele influențe din exterior.

Cu toate acestea, eu am dubii în privința faptului dacă, în timpul domniei Majestății Sale, România va avea posibilitatea să se elibereze, în mod definitiv, de aceste influențe.

Un fenomen nou și, într-o oarecare măsură, destul de neașteptat, asupra căruia nu pot să nu vă atrag atenția, este participarea plină de simpatie pe care a avut-o, în ceremoniile festive dedicate membrilor excursiei noastre militare, principele moștenitor Ferdinand, care a manifestat, cu această ocazie, se prea poate, chiar pentru prima oară, o asemenea inițiativă în domeniul relațiilor internaționale ale României.

El a fost sprijinit, în acest demers, de către principesa moștenitoare Maria, care dobândește dreptat o influență indubitabilă asupra augustului său soț.

În persoana lor, așa cum am putut să mă conving, Brătianu a găsit deja, nu o singură dată, sprijin și susținere în fața regelui.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 217–219 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Doc. nr. 39 din 6 septembrie 1909.

<sup>2</sup> Alexander von Kaulbars.

<sup>3</sup> Friedrich Wilhelm (doc. nr. 16 din 2 aprilie 1909, doc. nr. 18 din 13 aprilie 1909, doc. nr. 22 din 15 aprilie 1909).

<sup>4</sup> Franz Ferdinand (doc. nr. 30 din 23 iunie 1909 și doc. nr. 31 din 6 iulie 1909).

## 43

**Бухарест, 3 октября 1909 г., № 70. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Сегодня старшему сыну румынского наследника престола, принцу Каролу, исполнилось шестнадцать лет.

Его Королевское Высочество произведён по этому случаю в первый офицерский чин. Ему пожалованы все румынские ордена и семейный орден дома Гогенцоллернов. Ему официально разрешено носить орден Чёрного Орла, полученный им уже несколько месяцев тому назад, по поводу приезда в Бухарест германского кронпринца<sup>1</sup>.

Неоднократно имел я уже честь доносить императорскому министерству, что воспитанием молодого принца руководил до сих пор король Карл, питающий глубокую любовь к внучатому своему племяннику<sup>2</sup>. На днях только принц возвратился из продолжительной заграничной поездки, совершённой им, по требованию короля<sup>3</sup>, инкогнито, под фамилией графа Комана, в сопровождении своего воспитателя-швейцарца<sup>4</sup>. Для своего возраста принц – очень развитой юноша, получивший серьёзное научное образование<sup>5</sup> и выказывающий особенную склонность к военному делу.

Смею высказать предположение, что, ввиду сердечных отношений, связывающих короля с молодым принцем, зачисление последнего, при удобном случае, в список Вологодского нашего полка, коего шефом состоит румынский монарх<sup>6</sup>,

доставило бы большое удовольствие как маститому королю, командовавшему русскими войсками под Плевной, так и юному правнуку в Бозе почившего государя императора Александра Второго<sup>7</sup>.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 222–223.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 24 от 12 мая 1909 г.

<sup>2</sup> Там же.

<sup>3</sup> Он путешествовал по Европе и Османской империи.

<sup>4</sup> Имеется в виду воспитатель принца Карла Арнольд Мёрлен. Был уволен в 1912 г. королём Карлом I по причине своей гомосексуальной ориентации, а также из-за его социалистических и антимонархических убеждений.

<sup>5</sup> В числе частных педагогов, которые работали с принцем Карлом, были известные деятели румынской науки – Николае Йорга (история и география), Константин Литзика (латинский язык и философия), Георге Адамеску (румынский язык), Георге Мунтяну-Мургочь (химия и физика), Богдан Ионеску (математика).

<sup>6</sup> Король Карл I был назначен почётным командиром полка № 18, дислоцированного в Вологде, во время своей поездки в Россию, в июле 1898 г. (см.: *RDRR, 1888–1898*, док. № 82 от 1 августа 1898 г. и док. № 84 от 9 августа 1898 г.).

<sup>7</sup> По материнской линии будущая королева Румынии Мария, мать принца Карла (будущего короля Кароля II), приходилась внучкой русскому царю Александру II.

### **București, 3 octombrie 1909, nr. 70. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Astăzi fiul mai mare al moștenitorului tronului României, prințul Carol, a împlinit vârsta de șaisprezece ani.

Alteța Sa Regală a fost avansat, cu această ocazie, la primul grad de ofițer. Prințului i s-au conferit toate ordinele românești, precum și ordinul familial al Casei de Hohenzollern. Lui i s-a permis, în mod oficial, să poarte la uniformă ordinul Vulturul Negru, pe care l-a primit încă acum câteva luni, în legătură cu sosirea la București a principelui moștenitor al coroanei germane<sup>1</sup>.

Eu am avut deja onoarea, nu o singură dată, să raportez ministerului imperial faptul că educația tânărului prinț a fost îndrumată, până în acest moment, de către regele Carol, care nutrește un sentiment de dragoste profundă față de fiul nepotului său de frate<sup>2</sup>. Chiar zilele acestea, prințul a revenit dintr-o îndelungată călătorie în străinătate, pe care a efectuat-o, la solicitarea insistentă a regelui<sup>3</sup>, *incognito*, folosind numele de familie de pretins conte Coman și fiind însoțit de preceptorul său elvețian<sup>4</sup>. Pentru vârsta sa, prințul este un tânăr foarte dezvoltat. El a primit o educație științifică serioasă<sup>5</sup> și dă dovadă de o înclinație deosebită pentru arta militară.

Aș îndrăzni să îmi exprim presupunerea că, luând în considerație relațiile apropiate și foarte cordiale care îl leagă pe rege de tânărul prinț, înscrierea acestuia din urmă, cu vreo ocazie convenabilă, în listele regimentului nostru de Vologda, al cărui șef onorific este

monarhul român<sup>6</sup>, i-ar face o mare plăcere atât venerabilului rege, care a fost comandant al trupelor ruse la Plevna, cât și tânărului strănepot al adormitului întru Domnul împărat Alexandru II<sup>7</sup>.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 222–223.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 24 din 12 mai 1909.

<sup>2</sup> *Ibidem.*

<sup>3</sup> Prin Europa și Imperiul otoman.

<sup>4</sup> Arnold Möhrten. A fost concediat în 1912 de către regele Carol I din cauza orientării sale homosexuale și a convingerilor socialiste și antimonarhiste.

<sup>5</sup> Printre profesorii privați ai prințului Carol s-au numărat și cunoscuții oameni de știință români Nicolae Iorga (istorie și geografie), Constantin Litza (limba latină și filozofie), Gheorghe Adamescu (limba română), Gheorghe Munteanu-Murgoci (chimie și fizică), Bogdan Ionescu (matematică).

<sup>6</sup> Regele Carol I a fost numit comandant al Regimentului nr. 18 de Vologda în timpul călătoriei sale în Rusia în iulie 1898 (*RDRR, 1888–1898*, doc. nr. 82 din 1 august 1898 și doc. nr. 84 din 9 august 1898).

<sup>7</sup> Prin mama sa, Maria (viitoarea regină a României), mama prințului Carol (viitorul rege Carol II), a fost nepoata țarului rus Alexandru II.

#### 44

**Бухарест, 6 октября 1909 г., № 71. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Из предшествующих моих донесений императорскому министерству неизвестно, что между Румынией и Болгарией состоялось уже полное соглашение по вопросу об определении государственной их границы по Дунаю<sup>1</sup>.

Сегодня собирается в Журжеве смешанная румыно-болгарская комиссия, имеющая приступить к обмену островов, переходящих от одного государства к другому вследствие более точного проведения граничной черты.

На днях же должна собраться другая румыно-болгарская комиссия, на которую возложена задача изучения берегов Дуная от Зимницы<sup>2</sup> до Излаза<sup>3</sup>, с одной стороны, и от Систово<sup>4</sup> до Сомовицы<sup>5</sup>, с другой. Комиссии этой надлежит выбрать наиболее удобный пункт для сооружения соединительного моста между румынскими и болгарскими железнодорожными сетями<sup>6</sup>.

Переговоры о таком сооружении велись в течение нескольких лет.

Бывший председатель Совета и глава либералов, Стурдза<sup>7</sup>, не был его сторонником. Не возражая принципиально против моста, он ставил условием его постройки предварительное исполнение обширной программы по покрытию большей части Румынии рельсовыми путями. В действительности же он стремился отдалить

время постройки моста, опасаясь создать железнодорожный путь, могущий отвлечь часть груза от Черноводы-Констанцской линии.

С приходом ко власти Брэтиану взгляд либерального министерства значительно изменился. Новый премьер отдал себе отчёт, что совершенно избежать сооружения моста трудно, что при соединении южно-болгарских дорог с Кюстенджилем<sup>8</sup> Румыния извлечёт из него экономическую пользу и что при таковых условиях лучше теперь же идти навстречу пожеланиям Болгарии, дабы показать готовность жить в полной дружбе с ней. Политическая эта цель была, несомненно, одной из причин решения Брэтиану.

По словам болгарского моего сотоварища, в Софии предполагали, что мост будет построен между Излазом и Сомовицей. Но за последнее время Брэтиану стал указывать ему на предпочтительность соединить Турну Мэгуреле<sup>9</sup> с Никоподем<sup>10</sup>, так как Дунай наиболее узок между этими портами и достигает всего восьмисот метров ширины.

Хотя такое решение вопроса и не вполне отвечает интересам Болгарии, она тем не менее примет всякое предложение Румынии, лишь бы мост был построен.

По-видимому, болгарский посланник, полковник Хесапчиев, думает, что, соединяясь прямым рельсовым сообщением с Болгарией, Румыния отказывается навсегда от соединения с Сербией.

Он основывает своё мнение на утверждении короля Карла, высказавшего, будто бы, два года тому назад, что Дунай-Адриатическая железная дорога никогда не будет построена.

Здесь действительно относились прежде довольно скептически к этой дороге, но никогда не оспаривали силу соглашения с Сербией касательно железнодорожного соединения.

Нынешний же председатель Совета министров, Брэтиану, ещё в прошлом году выражал убеждение, что Румыния могла бы дать согласие на изменение конвенции в смысле постройки моста у Груи<sup>11</sup>, а не у Турну Северина.

С этого времени мне не приходилось беседовать с ним о Дунай-Адриатике<sup>12</sup>; но при первом удобном случае я не премину проверить, насколько заключения моего болгарского сотоварища основательны.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 224–226 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Румыно-болгарские переговоры по демаркации границы были начаты в апреле 1904 г. В октябре 1907 г. была создана смешанная техническая комиссия, которая изучила и описала течение Дуная. 1/14 января 1908 г. была подписана Конвенция по демаркации границы по реке Дунай между Румынией и Болгарией.

<sup>2</sup> В настоящее время находится в уезде Телеорман, Румыния.

<sup>3</sup> В настоящее время находится в уезде Телеорман, Румыния.

<sup>4</sup> Свиштов. В настоящее время находится в области Велико-Тырново, Болгария.

<sup>5</sup> В настоящее время находится в области Плевен, Болгария.

<sup>6</sup> Идея сооружения моста через Дунай на румыно-болгарской границе была выдвинута в 1881 г. Летом 1909 г. была создана смешанная экспертная комиссия. См. также док. № 10 от 3 марта 1909 г., док. № 46 от 7 октября 1909 г., док. № 61 от 4 марта 1910 г.

<sup>7</sup> Димитрие А. Стурдза.

<sup>8</sup> Кюстендил, город на юго-западе Болгарии.

<sup>9</sup> В настоящее время находится в уезде Телеорман, Румыния.

<sup>10</sup> Никополь, город в Болгарии, в области Плевен.

<sup>11</sup> Док. № 51 от 13 ноября 1909 г., док. № 61 от 4 марта 1910 г., док. № 112 от 2 февраля 1911 г., док. № 127 от 9 апреля 1911 г.

<sup>12</sup> Речь идёт о дискуссиях, касающихся соединения Сербии с Адриатическим морем через проведение железнодорожной линии, которая должна была пересечь территорию Османской империи (May A. J. *Trans-Balkan Railway Schemes* // *The Journal of Modern History*, Vol. 24 (1952), № 4. P. 352–367).

## **București, 6 octombrie 1909, nr. 71. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Din rapoartele mele precedente, ministerul imperial cunoaște deja faptul că între România și Bulgaria s-a ajuns deja la un acord deplin cu privire la chestiunea stabilirii frontierei lor de stat pe linia Dunării<sup>1</sup>.

Astăzi se întrunește, la Giurgiu, comisia mixtă româno-bulgară, care are sarcina să inițieze procesul de schimb reciproc al insulelor care trec de la un stat la altul ca urmare a trasării mai exacte a liniei de graniță.

Tot zilele acestea ar trebui să se întrunească o altă comisie româno-bulgară, căreia i s-a încredințat sarcina de a cerceta malurile Dunării începând de la Zimnicea<sup>2</sup> și până la Islaz<sup>3</sup>, pe de o parte, și de la Șiștov<sup>4</sup> până la Somovit<sup>5</sup>, pe de altă parte. Această comisie trebuie să aleagă punctul cel mai convenabil pentru construirea unui pod care va uni rețelele de căi ferate românești cu cele bulgare<sup>6</sup>.

Negocierile privind o asemenea construcție au continuat pe parcursul a câțiva ani.

Fostul președinte al Consiliului și șef al partidului liberal, Sturdza<sup>7</sup>, nu era un partizan al acestui proiect. Fără a avea obiecții de principiu împotriva acestui pod, el impunea ca o condiție a construirii sale executarea și implementarea preliminară a unui program vast de înzestrare a celei mai mari părți a României cu o rețea de căi ferate. În realitate însă, el se străduia să amâne momentul construirii acestui pod pentru că avea temerea că se va crea o linie de cale ferată care ar putea să redirecționeze și să preia o parte din încărcăturile marfare de pe linia ferată Cernavodă-Constanța.

Odată cu venirea la putere a lui Brătianu, opiniile guvernului liberal s-au schimbat în mod semnificativ. Noul prim-ministru a conștientizat faptul că va fi dificil să se eschiveze cu totul de la construirea acestui pod, că, odată cu unirea căilor ferate din sudul Bulgariei cu orașul Kiustendil<sup>8</sup>, România va obține anumite avantaje economice de pe urma acestei conexiuni și că, în asemenea condiții, ar fi mai bine să se meargă, chiar acum, în întâmpinarea dezideratelor Bulgariei pentru a își arăta astfel disponibilitatea de a conviețui cu ea în deplină amicitie. Acest scop politic a fost, fără nicio îndoială, una dintre cauzele deciziei luate de către Brătianu.

După spusele colegului meu bulgar, cei de la Sofia presupuneau că podul va fi construit între Islaz și Somovit. Dar, în ultimul timp, Brătianu a început să îi dea de înțeles că ar fi preferabil ca podul să unească între ele localitățile Turnu Măgurele<sup>9</sup> și Nicopole<sup>10</sup>,



deoarece Dunărea ar fi cea mai îngustă anume între aceste porturi, unde lăţimea fluviului atinge abia opt sute de metri.

Chiar dacă o asemenea rezolvare a chestiunii nu corespunde pe deplin intereselor Bulgariei, aceasta din urmă, totuşi, va accepta orice propunere făcută de România, cu singura condiţie ca acest pod să fie, până la urmă, construit.

Din câte s-ar părea, trimisul bulgar de aici, colonelul Hesapciev, crede că, în urma unirii cu Bulgaria printr-o conexiune directă de cale ferată, România ar renunţa pentru totdeauna la crearea unei conexiuni feroviare similare cu Serbia.

Trimisul bulgar îşi întemeiază opinia pe o afirmaţie a regelui Carol, care s-ar fi exprimat, chipurile, acum doi ani, în sensul că o cale ferată dintre Dunăre şi Marea Adriatică nu va fi construită niciodată.

Cei de aici aveau, într-adevăr, în trecut, o atitudine destul de sceptică faţă de această cale ferată, însă ei nu au contestat niciodată faptul că acordul cu Serbia în privinţa creării unei conexiuni feroviare comune rămăsese încă în vigoare.

Pe de altă parte, actualul preşedinte al Consiliului de Miniştri, Brătianu, îşi exprima convingerea, încă anul trecut, că România ar putea să îşi dea acordul în privinţa modificării convenţiei româno-sârbe, în sensul construirii podului feroviar în zona Gruia<sup>11</sup>, şi nu lângă Turnu Severin.

Din acel moment, eu nu am avut ocazia să discut cu el despre linia de cale ferată dintre Dunăre şi Marea Adriatică<sup>12</sup>; însă, cu prima ocazie convenabilă, eu nu voi pierde din vedere posibilitatea de a verifica, în ce măsură sunt întemeiate concluziile colegului meu bulgar.

Vă rog să primiţi, stimat domn, asigurarea deosebitului meu respect şi a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 224–226 verso.  
Copie la ANIC, Colecţia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Negocierile româno-bulgare privind delimitarea graniţei au fost iniţiate în aprilie 1904. În octombrie 1907 a fost instituită o comisie tehnică mixtă, care a cercetat şi descris talvegul Dunării. Pe data de 1/14 ianuarie 1908 a fost semnată Convenţia de delimitare fluvială dintre România şi Bulgaria.

<sup>2</sup> În prezent în judeţul Teleorman, România.

<sup>3</sup> În prezent în judeţul Teleorman, România.

<sup>4</sup> Sviştov. În prezent în regiunea Viliko Târnovo, Bulgaria.

<sup>5</sup> În prezent în regiunea Plevna, Bulgaria.

<sup>6</sup> Ideea construirii unui pod peste Dunăre la graniţa româno-bulgară a fost lansată la 1881. În vara anului 1909 a fost constituită o comisie mixtă de experţi. A se vedea şi doc. nr. 10 din 3 martie 1909, doc. nr. 46 din 7 octombrie 1909, doc. nr. 61 din 4 martie 1910.

<sup>7</sup> Dimitrie A. Sturdza.

<sup>8</sup> Kiustendil, oraş în sud-vestul Bulgariei.

<sup>9</sup> În prezent în jud. Teleorman, România.

<sup>10</sup> Nikopol, oraş în Bulgaria, regiunea Plevna.

<sup>11</sup> Doc. nr. 51 din 13 noiembrie 1909, doc. nr. 61 din 4 martie 1910, doc. nr. 112 din 2 februarie 1911, nr. 127 din 9 aprilie 1911.

<sup>12</sup> Referinţă la discuţiile privitoare la conectarea Serbiei la Marea Adriatică printr-o linie de calea ferată care urma să treacă pe teritoriul Imperiului otoman. (Arthur J. May, *Trans-Balkan Railway Schemes*, în „The Journal of Modern History”, 24 (1952), nr. 4, p. 352–367).

**Бухарест, 6 октября 1909 г., № 72. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

За две недели до приезда в Галац членов одесского отдела Военно-Исторического нашего общества<sup>1</sup> Румынию посетила учёная французская экскурсия, в состав коей вошло около двухсот туристов<sup>2</sup>.

Благодаря тому обстоятельству, что значительная часть румынской интеллигенции воспитывалась, да и теперь продолжает воспитываться во Франции, здесь заблаговременно стали готовиться к приезду французов.

Образовался специальный комитет из выдающихся деятелей как учёного мира, так и всех политических партий, устроивший грандиозный приём, к которому горячо и шумно присоединилось всё мыслящее население городов, посещаемых туристами. Министерство Брэтиану поощряло делаемые им орации, и сами министры, все воспитывавшиеся в Париже, один за другим устраивали гостям банкеты. Делегацию от них король Карл принял в Синае<sup>3</sup>.

Созданная пребыванием французов атмосфера, до некоторой степени, содействовала сердечности приёма, оказанного здесь нашим офицерам. Но, тогда как для французов общественное настроение увлекло правительство, при приёме наших соотечественников скорее само правительство направляло общественное мнение.

В обоих, однако, случаях как французский мой сотоварищ, так и я замечали усиленное стремление румын доказать, что они живут самостоятельной жизнью, а не являются ставленниками какой-либо другой державы.

Стремление это звучало особенно настойчиво в речах молодого председателя Совета, являющегося, несомненно, самым талантливым представителем румынских националистов.

Французский мой сотоварищ<sup>4</sup> пожелал воспользоваться благоприятным обстоятельством, чтобы установить некоторое сближение между Францией и Румынией на экономической почве<sup>5</sup>.

Он предложил румынскому министру финансов заключить заём непосредственно во Франции, не прибегая к посредничеству Берлинского Дисконто<sup>6</sup>.

Ему было, однако, отвечено, что румынский денежный рынок настолько обязан Дисконто, что министр не считает себя вправе входить в какие-либо переговоры о займах, минуя Берлин, несмотря на то, что 70% румынских займов помещаются германским банком во Франции. По-видимому, Румыния связана обязательством по отношению к Дисконто<sup>7</sup>.

На запрос моего коллеги, обратится ли Румыния непосредственно к французским банкам, если последние закроют Дисконто возможность помещать румынские займы во Франции, господин Блондель не получил положительного ответа, но он предполагает хлопотать об этом в Париже, будучи уверенным в поддержке своего правительства.

Полагаю, однако, что ему придётся приложить немало труда, чтобы повлиять на крупные банки.

Он надеется, равным образом, убедить последних в необходимости учредить французский банк в Бухаресте.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 227–229.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 39 от 6 сентября 1909 г.

<sup>2</sup> См. подробнее: Vesa V. *România și Franța la începutul secolului al XX-lea (1900–1916)*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1975. P. 24–25.

<sup>3</sup> Об этом см.: *Carol I. Corespondența personală (1878–1912)* / Ed. Sorin Cristescu. București: Tritonic, 2005. P. 464.

<sup>4</sup> Жан-Камиль Блондель (1853–1935), посланник Франции в Бухаресте с мая 1907 по 1916 г.

<sup>5</sup> В марте 1907 г. было подписано новое румыно-французское торговое соглашение.

<sup>6</sup> См. также док. № 65 от 19 августа 1901 г.

<sup>7</sup> См. подробнее: Hasse F. *Die Erdöl-Interessen der Deutschen Bank und der Direction der Disconto-Gesellschaft in Rumänien*. Berlin: Verlag für Fachliteratur GmbH, 1922; Pohl H. *Die Steaua Română und die Deutsche Bank (1903–1920)* // *Beiträge zu Wirtschafts- und Währungsfragen und zur Bankgeschichte*. № 24, 1989. P. 83-102.

## **București, 6 octombrie 1909, nr. 72. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Cu două săptămâni înaintea sosirii la Galați a membrilor secțiunii din Odesa a societății noastre de istorie militară<sup>1</sup>, România a fost vizitată de participanții la o excursie științifică franceză, în componența căreia au fost incluși aproximativ două sute de turiști<sup>2</sup>.

Datorită acelei circumstanțe că o parte importantă a intelectualității românești a fost educată și continuă, chiar și în prezent, să fie educată în Franța, cei de aici au început să se pregătească, din timp, de sosirea francezilor.

A fost format un comitet special, compus din personalități publice remarcabile, atât din rândurile lumii științifice, cât și din sânul tuturor partidelor politice. Acest comitet a organizat o ceremonie de primire grandioasă, căreia i s-a alăturat, cu înflăcărare și destul de zgomotos, toată populația capabilă de gândire rațională a orașelor care au fost vizitate de către acești turiști. Guvernul lui Brătianu a încurajat ovațiile cu care erau întâmpinați turiștii, iar miniștrii înșiși, fiind cu toții educați la Paris, organizau, unul după altul, banchete speciale pentru oaspeți. O delegație din partea francezilor a fost primită în audiență de către regele Carol la Sinaia<sup>3</sup>.

Atmosfera creată de șederea în România a acestor francezi a contribuit, într-o oarecare măsură, la caracterul cordial al primirii care li s-a făcut aici ofițerilor noștri. Însă, în timp ce, în cazul francezilor, starea de spirit din sfera publică a atras după sine acțiunile guver-

nului, în timpul primirii compatrioților noștri guvernul însuși a fost, mai degrabă, cel care a determinat direcția și orientarea opiniei publice.

Cu toate acestea, în ambele cazuri, atât colegul meu francez, cât și eu însumi am observat o tendință stăruitoare a românilor să demonstreze faptul că ei trăiesc o viață proprie și de sine stătătoare, nefiind marionete ale oricărei alte Mari Puteri.

Această tendință era exprimată în mod deosebit de insistent în discursurile tânărului președinte al Consiliului, care este, fără nicio îndoială, reprezentantul cel mai talentat al naționaliștilor români.

Colegul meu francez<sup>4</sup> a dorit să profite de această împrejurare favorabilă pentru a realiza o oarecare apropiere între Franța și România, pe teren economic<sup>5</sup>.

El i-a propus ministrului de finanțe al României să încheie un acord de împrumut, în mod direct, în Franța, fără a mai recurge la serviciile de intermediar ale băncii Disconto-Gesellschaft din Berlin<sup>6</sup>.

Lui i s-a răspuns, însă, că piața financiară românească are atâtea angajamente față de Disconto și este atât de dependentă de această bancă, încât ministrul nu se consideră în drept de a iniția orice fel de negocieri privind împrumuturile, trecând cu vederea poziția Berlinului, în pofida faptului că 70% din împrumuturile românești sunt plasate de către această bancă germană în Franța. Din câte se pare, România este constrânsă și legată de anumite creanțe sau angajamente financiare pe care le are față de Disconto<sup>7</sup>.

La întrebarea colegului meu dacă România se va adresa nemijlocit băncilor franceze în cazul în care acestea din urmă nu îi vor mai oferi băncii Disconto-Gesellschaft posibilitatea de a plasa împrumuturile românești în băncile din Franța, domnul Blondel nu a primit un răspuns precis sau favorabil, dar el intenționează să facă demersuri în acest sens la Paris, fiind sigur de sprijinul guvernului său.

Cu toate acestea, eu consider că el va fi nevoit să depună multă muncă și eforturi pentru a exercita o oarecare influență asupra marilor bănci franceze.

El speră, de asemenea, să convingă aceste bănci de necesitatea înființării unei bănci franceze la București.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 227–229.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 39 din 6 septembrie 1909.

<sup>2</sup> Pentru unele detalii: Vasile Vesa, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea (1900–1916)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 24–25.

<sup>3</sup> A se vedea: *Carol I. Corespondența personală (1878–1912)*, volum publicat de Sorin Cristescu, București, Tritonic, 2005, p. 464.

<sup>4</sup> Jean-Camille Blondel (1853–1935), ministru plenipotențiar al Franței la București în perioada mai 1907–1916.

<sup>5</sup> În luna martie 1907 fusese semnată o nouă convenție comercială româno-franceză.

<sup>6</sup> A se vedea și doc. nr. 65 din 19 august 1901.

<sup>7</sup> Pentru detalii: Friedrich Hasse, *Die Erdöl-Interessen der Deutschen Bank und der Direction der Disconto-Gesellschaft in Rumänien*, Berlin, Verlag für Fachliteratur GmbH, 1922; Hans Pohl, *Die Steaua Română und die Deutsche Bank (1903–1920)*, în „Beiträge zu Wirtschafts – und Währungsfragen und zur Bankgeschichte”, 24, 1989, p. 83–102.

**Бухарест, 7 октября 1909 г., № 73. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

В дополнение к доверительной моей депеше от вчерашнего числа касательно железнодорожных соединений Румынии с Болгарией и Сербией<sup>1</sup> почитаю долгом представить по их поводу некоторые сведения, сообщённые мне председателем Совета министров, посетившим меня сегодня.

Брэтиану выразил согласие приступить ныне же к сооружению моста через Дунай, будучи убеждённым сторонником кратчайших рельсовых сообщений и желая идти навстречу пожеланиям болгар и их короля.

Он полагает, что мост будет построен в местности, лежащей между Корабия<sup>2</sup> и Турну Мэгуреле, и надеется, что выпрямлением линий можно будет достичь того, что пассажирское беспересадочное движение на Константинополь направится через Румынию.

Вопрос о соединении с Болгарией несколько не связан с сербской конвенцией, и Брэтиану берётся во всякое время приступить к постройке моста от Турну Северина до Кладово<sup>3</sup>. Не видя принципиальных препятствий к сооружению моста у Груи, Брэтиану полагает, однако, что он встретит к тому финансовые затруднения, так как Румынии пришлось бы проводить рельсовый путь к Груе.

Председателю Совета ничего не известно о нынешнем положении вопроса о Дунай-Адриатической дороге<sup>4</sup> и, по его словам, он не получал за последнее время никаких донесений по её поводу от румынского представителя в Константинополе.

Вообще же отзывы его о господине Папиниу<sup>5</sup> заставляют предполагать, что румынский посланник при Порте не пользуется особым его доверием.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 231–232.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Док. № 44 от 6 октября 1909 г.

<sup>2</sup> В настоящее время находится в уезде Олт, Румыния.

<sup>3</sup> См. док. № 112 от 3 февраля 1911 г.

<sup>4</sup> См. док. № 44 от 6 октября 1909 г. и док. № 127 от 9 апреля 1911 г.

<sup>5</sup> Иоан (Ион) Н. Папиниу (1853–1924), посланник Румынии в Константинополе с марта 1906 по сентябрь 1911 г.

**București, 7 octombrie 1909, nr. 73. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Suplimentar la depeșa mea diplomatică confidențială din data de ieri privind conexiunile feroviare ale României cu Bulgaria și Serbia<sup>1</sup>, consider de datoria mea să vă prezint, în legătură cu acest subiect, anumite informații care mi-au fost comunicate de către președintele Consiliului de Miniștri, care mi-a făcut o vizită astăzi.

Brătianu și-a exprimat acordul de a începe, chiar în acest moment, construcția podului peste Dunăre, el fiind un adept convins al celor mai scurte și directe modalități de comunicație feroviară și dorind să meargă în întâmpinarea dezideratelor exprimate de către bulgari și de către țarul lor.

El presupune că podul va fi construit în regiunea situată între Corabia<sup>2</sup> și Turnu Măgurele și speră că, prin intermediul corectării și îndreptării liniilor de cale ferată, se va putea ajunge în situația, în care traficul direct de pasageri spre Constantinopol să fie redirecționat prin România.

Chestiunea privind conexiunea feroviară cu Bulgaria nu este legată, absolut deloc, de convenția sârbă, iar Brătianu își asumă obligația să înceapă, în orice moment, construcția podului de la Turnu Severin până la Kladova<sup>3</sup>. Fără a sesiza vreun obstacol de principiu în privința construirii podului feroviar lângă Gruia, Brătianu consideră, cu toate acestea, că el va întâmpina anumite dificultăți de ordin financiar în realizarea acestui proiect, deoarece România ar fi nevoită, în acest caz, să construiască o cale ferată specială până la Gruia.

Președintele Consiliului nu cunoaște nimic despre starea actuală a chestiunii privind calea ferată de la Dunăre spre Marea Adriatică<sup>4</sup> și, după spusele sale, el nu a primit, în ultimul timp, niciun fel de rapoarte în legătură cu acest subiect din partea reprezentantului diplomatic român de la Constantinopol.

În general însă, opiniile și aprecierile sale despre domnul Papiniu<sup>5</sup> ne obligă să formulăm presupuziția că trimisul român acreditat pe lângă Înalta Poartă nu se bucură de o încredere deosebită din partea domnului Brătianu.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 231–232.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Doc. nr. 44 din 6 octombrie 1909.

<sup>2</sup> În prezent în județul Olt, România.

<sup>3</sup> A se vedea doc. nr. 112 din 3 februarie 1911.

<sup>4</sup> A se vedea doc. nr. 44 din 6 octombrie 1909 și doc. nr. 127 din 9 aprilie 1911.

<sup>5</sup> Ioan (Ion) N. Papiniu (1853–1924), ministru plenipotențiar al României la Constantinopol în perioada martie 1906 – septembrie 1911.

**Бухарест, 15 октября 1909 г., № 75. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Румыно-болгарская комиссия, имевшая приступить к обмену островов, переходящих от одного государства к другому вследствие более точного проведения граничной черты по Дунаю, весьма быстро окончила свои занятия и подписала заключительный протокол, коим устраняются пограничные недоразумения, столь вредившие добрым отношениям между обеими странами<sup>1</sup>.

Вероятно, к столь же быстрому и благоприятному результату приведут работы комиссии, изучающей берега Дуная для определения места постройки моста, который должен соединить румынскую железнодорожную сеть с болгарской<sup>2</sup>.

Во главе делегаций, вошедших в состав этой комиссии, стоят, как с румынской стороны, так и с болгарской, начальники генеральных штабов обеих армий. Таковые назначения указывают, что, несмотря на отрицание румын и болгар, при выборе места для моста будут приняты во внимание и стратегические соображения.

Неоднократно имел я уже честь доносить, что нынешний председатель Совета министров Румынского королевства прилагает старания к установлению вполне дружеских отношений с Болгарией.

На днях мне пришлось вновь убедиться, что, придерживаясь по отношению к последней таковой политики, Брэтиану питает всё же к ней некоторое недоверие.

В доверительной беседе он высказал мне опасения касательно дальнейших политических замыслов короля Фердинанда.

Рассуждая, что наибольшего развития в Болгарии достигла, бесспорно, её армия, находящаяся в блестящем состоянии, что эта армия составляет единственную, будто бы, вполне надёжную опору нынешнего правителя страны и что тем не менее финансовое положение требует сокращения военных сил, Брэтиану задаёт себе вопрос, будет ли у короля Фердинанда достаточно мужества, чтобы подчиниться этому требованию или же, из боязни лишиться опоры войска, Его Величество бросится в рискованные предприятия?

Председатель Совета не решается остановиться на каком-либо ответе своему сомнению, не будучи достаточно осведомлён о нынешнем положении Болгарии. Он назначил туда румынским представителем господина Диаманди<sup>3</sup>, ближайшего своего сотрудника по внешним делам, полагаясь на его опытность и наблюдательность. Поручая ему поддерживать возможно близкую дружбу с софийским правительством, он при этом предписал ему чутко следить за политическими событиями в молодом королевстве и за отношением к ним впечатлительного монарха.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 236–237 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 10 от 3 марта 1909 г., док. № 44 от 6 октября 1909 г.

<sup>2</sup> См. док. № 44 от 6 октября 1909 г., док. № 47 от 7 октября 1909 г.

<sup>3</sup> Константин Диаманди (1868–1931), посланник Румынии в Болгарии с 1909 по 1911 гг.

## **București, 15 octombrie 1909, nr. 75. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Comisia româno-bulgară care avea sarcina să inițieze procesul de schimb reciproc al insulelor care trec de la un stat la altul ca urmare a trasării mai exacte a liniei de graniță de-a lungul Dunării și-a încheiat lucrările sale extrem de rapid și a semnat deja protocolul final, prin care se înlătură acele neînțelegeri în zona de frontieră care aduceau atât de multe prejudicii stabilirii unor bune relații între cele două țări<sup>1</sup>.

Cel mai probabil, se va ajunge la un rezultat la fel de rapid și favorabil ca urmare a lucrărilor comisiei care se ocupă de cercetarea malurilor Dunării pentru stabilirea locului exact al construcției podului care ar trebui să creeze o conexiune între rețeaua românească și cea bulgară de căi ferate<sup>2</sup>.

În fruntea delegațiilor care au intrat în componența acestei comisii se află, atât din partea română, cât și din cea bulgară, șefii de Stat Major General ai ambelor armate. Asemenea numiri în funcțiile respective sunt un indiciu al faptului că, în pofida acelei împrejurări că atât românii, cât și bulgarii, neagă acest lucru, în procesul de alegere a locului pentru noul pod vor fi luate în seamă și anumite considerente de ordin strategic.

Eu am avut deja onoarea să raportez, nu o singură dată, că actualul președinte al Consiliului de Miniștri al Regatului României își depune întreaga străduință în vederea stabilirii unor relații pe deplin amicale cu Bulgaria.

Zilele acestea, eu am avut ocazia să mă conving, din nou, de faptul că, urmând o asemenea politică în raport cu acest din urmă stat, Brătianu nutrește, totuși, față de Bulgaria o anumită doză de neîncredere.

În timpul unei convorbiri confidențiale, el și-a exprimat, în fața mea, temerile sale în privința planurilor și uneltirilor politice de viitor ale țarului Ferdinand.

Expunându-și raționamentele în sensul, că cel mai înalt grad de dezvoltare a fost atins, în Bulgaria, fără doar și poate, de către armata acesteia, care se află într-o stare strălucită, că această armată constituie, chipurile, singurul sprijin de nădejde suficient de sigur pentru actualul conducător al țării și că, cu toate acestea, situația financiară a Bulgariei reclamă reducerea dimensiunii forțelor armate, Brătianu își pune întrebarea dacă țarul Ferdinand va da oare dovadă de suficient curaj pentru a se conforma acestei cerințe necesare sau dacă, din teama de a pierde sprijinul armatei, Majestatea Sa se va avânta în anumite întreprinderi și proiecte riscante?

Președintele Consiliului nu se hotărăște să își oprească alegerea asupra unui anumit răspuns definitiv privind această îndoială a sa, el nefiind suficient de informat despre actuala situație a Bulgariei. El l-a numit reprezentant diplomatic al României la Sofia pe domnul Diamandi<sup>3</sup>, cel mai apropiat colaborator al său în domeniul afacerilor externe, contând pe bogata sa experiență și pe spiritul său de observație. Dându-i însărcinarea să mențină relații de prietenie pe cât posibil de apropiate cu guvernul de la Sofia, Brătianu, în același timp, i-a



dat instrucțiuni să urmărească cu mare atenție evenimentele politice din tânărul regat bulgar și atitudinea față de aceste evenimente a impresionabilului monarh al țării vecine.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 236–237 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 10 din 3 martie 1909, doc. nr. 44 din 6 octombrie 1909.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 44 din 6 octombrie 1909, doc. nr. 47 din 7 octombrie 1909.

<sup>3</sup> Constantin Diamandi (Diamandy) (1868–1931), ministru plenipotențiar al României în Bulgaria în anii 1909–1911.

## 48

**Бухарест, 29 октябрия 1909 г., № 78. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

В течение последних двух недель, как в Бухаресте, так и во многих других румынских городах устраивались социалистические сходки для протеста против изгнания из пределов Румынии доктора Раковского<sup>1</sup>, одного из вождей социалистического движения.

Раковский, неоднократно ездивший в Россию, известен и нашему Департаменту Полиции своей революционной деятельностью. Когда недоброй памяти броненосец «Князь Потёмкин» прибыл в Констанцу, Раковский первый взошёл на судно, и, владея русским языком, стал руководить бунтовщиками в их переговорах с румынским правительством<sup>2</sup>. С того времени его сношения с потёмкинцами не прекращались. Консервативное министерство, стоявшее тогда у власти, не решалось, однако, принять какие-либо меры против него, полагая, что он – румынский подданный, и опасаясь возбудить нарекания политических своих противников.

Между тем, крестьянское восстание 1907 года вновь обнаружило революционную деятельность Раковского. К тому же выяснилось, что настоящая фамилия доктора Раковского – Станчев, и что он родом болгарин, переселившийся в Добруджу уже после присоединения этой области к Румынии.

Более энергичный либеральный министр внутренних дел, Брэтиану, воспользовался этим обстоятельством для выяснения судебным порядком вопроса о национальности Раковского. Бухарестский кассационный суд признал его болгарским подданным и исключил из избирательных списков Добруджи. Вслед за тем он тогда же был изгнан из Румынии<sup>3</sup>. Но этим не был положен предел пагубной его деятельности в королевстве и весьма близким его сношениям с румынскими социалистами, не перестававшими добиваться его возвращения.

По-видимому, оппозиционная партия консерваторов-демократов, предводительствуемая бывшим консервативным министром Таке Ионеску, нашла своевременным воспользоваться таковым стремлением социалистов с целью создать затруднения правительству.

Один из её деятелей, Милле<sup>4</sup>, вошёл в сношения с Раковским и снабдил его фальшивым французским паспортом для въезда в Румынию. Но на границе Раковский был опознан властями и немедленно вновь препровождён в Венгрию.

Против этого второго изгнания и протестуют теперь на шумных митингах румынские синдикалисты. При этом дело не обошлось без рукопашных схваток между полицейскими чинами и демонстрантами. Случаи крутого обращения с последними дали повод такистам присоединиться к митингам под предлогом сочувствия не к социальному учению и к Раковскому, а ко всем жертвам полицейского произвола.

Полагаю, однако, что поднятый ими в стране шум не достигнет цели и мало отразится на положении либерального кабинета, несмотря на бесспорную его слабость.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 253–255.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Христиан Раковский (1873–1941), радикальный румынский социалист. Впоследствии – советский политический деятель и дипломат.

<sup>2</sup> Об этом см.: *RDRR, 1899–1905. Введение. С. 35–36*, а также док. № 165 от 1 июля 1905, док. № 187 от 29 декабря 1905 г. О роли Раковского см.: Гросул В.Я. *Х.Г. Раковский и социал-демократическое движение в России (конец XIX – начало XX вв.) // Связь веков: Исследования по источниковедению истории России до 1917 года. Памяти профессора А. А. Преображенского: сборник статей*. Москва: Российская академия наук, Институт российской истории, 2007. С. 395–413.

<sup>3</sup> О высылке Раковского из Румынии в 1907 г. см.: Solomon F. *În căutarea unui certificat. Cristian Racovski și expulzarea sa din România în 1907 // Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european / Ed. Victor Spinei. Vol. I. Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etnolingvistice actuale* (ed. Flavius Solomon, Alexandru-Laurențiu Cohal, Leonidas Rados). București: Editura Academiei Române, 2019. P. 257–267.

<sup>4</sup> Константин Милле (1861–1927), румынский журналист и радикальный политический деятель левого толка.

## **București, 29 octombrie 1909, nr. 78. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Pe parcursul ultimelor două săptămâni, atât la București, cât și în multe alte orașe din România au fost organizate întruniri socialiste pentru a protesta împotriva expulzării de pe teritoriul României a doctorului Racovski<sup>1</sup>, unul dintre principalii conducători ai mișcării socialiste.

Racovski, care a călătorit în Rusia nu o singură dată, este bine cunoscut și de către Departamentul nostru de Poliție, din cauza activității sale revoluționare. Atunci când cuirasatul „Cneazul Potemkin”, de tristă amintire, a sosit la Constanța, Racovski a urcat primul la bordul navei și, datorită faptului că vorbește limba rusă, a început să îi ghideze și să îi conducă pe rebeli în timpul negocierilor acestora cu guvernul român<sup>2</sup>. Din acel moment, relațiile sale cu marinarii de pe „Potemkin” nu au încetat nicio clipă. Guvernul conservator, care se afla atunci la putere, nu se putea hotărî, însă, să ia niciun fel de măsuri

contra sa, presupunând că el ar fi supus român și având temerea de a provoca anumite reproșuri din partea adversarilor săi politici.

Totodată, răscoala țărănească din anul 1907 a scos din nou la iveală activitatea revoluționară a lui Racovski. În afară de aceasta, s-a elucidat faptul că adevăratul nume de familie al doctorului Racovski este Stancev și că el este bulgar de origine. El s-ar fi strămutat în Dobrogea deja după ce această regiune a intrat în componența României.

Ministrul liberal al Afacerilor Interne, Brătianu, fiind ceva mai energic, a profitat de această circumstanță pentru a clarifica, pe cale judiciară, chestiunea privind cetățenia lui Racovski. Curtea de Casație din București l-a declarat drept supus bulgar și l-a exclus din listele electorale din Dobrogea. După aceea, el a fost expulzat, chiar atunci, de pe teritoriul României<sup>3</sup>. Dar, prin această decizie, nu s-a pus capăt activității sale nefaste din interiorul Regatului și relațiilor sale extrem de apropiate cu socialiștii români, care nu încetau nicio clipă să facă eforturi în vederea revenirii sale în țară.

Din câte se pare, partidul de opoziție al conservatorilor-democrați, aflat sub conducerea fostului ministru conservator Take Ionescu, a găsit de cuviință că ar fi momentul oportun să profite de o asemenea intenție și dorință a socialiștilor, cu scopul de a-i crea anumite dificultăți actualului guvern.

Unul dintre membrii activi ai acestui partid, Mille<sup>4</sup>, a intrat în contact direct cu Racovski și a reușit să-i facă rost de un pașaport francez fals pentru a-i permite intrarea în România. Însă, la frontieră, Racovski a fost recunoscut de către autoritățile române și a fost imediat condus, din nou, sub escortă înapoi în Ungaria.

Anume împotriva acestei de-a doua expulzări protestează acum, prin mitinguri și manifestații furtunoase, sindicaliștii români. În același timp, în toată această afacere nu au lipsit cazuri de lupte corp la corp între funcționarii de poliție și demonstranți. Aceste cazuri de comportament aspru și sever față de aceștia din urmă le-au oferit un motiv takiștilor să se alăture acestor mitinguri, sub pretextul că ei manifestă simpatie și compasiune nu față de o anumită doctrină socială sau față de Racovski, ci față de toate victimele acțiunilor arbitrare ale poliției.

Totuși, eu consider că vacarmul și gălăgia făcută de aceste adunări în țară nu își va atinge scopul preconizat și se va reflecta doar într-o mică măsură asupra situației cabinetului de miniștri liberal, în pofida slăbiciunii sale incontestabile.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 253–255.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Cristian Racovski (1873–1941), militant socialist român, om politic și diplomat sovietic.

<sup>2</sup> A se vedea *RDRR, 1899–1905, Studiu introductiv*, p. 35–36 și doc. nr. 165 din 1 iulie 1905, doc. nr. 187 din 29 decembrie 1905. Pentru rolul lui Racovski: В. Я. Гросул, Х. Г. Раковский и социал-демократическое движение в России (конец XIX – начало XX вв.), în *Связь веков: Исследования по источниковедению истории России до 1917 года. Памяти профессора А. А. Преображенского: сборник статей*, Москва, Российская академия наук, Институт российской истории, 2007, p. 395–413.

<sup>3</sup> Pentru expulzarea lui Racovski din România în 1907: Flavius Solomon, *În căutarea unui certificat. Cristian Racovski și expulzarea sa din România în 1907*, în *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european* (coordonator Victor Spinei), vol. I, *Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etnolingvistice actuale* (editori Flavius Solomon, Alexandru-Laurențiu Cohal, Leonidas Rados), București, Editura Academiei Române, 2019, p. 257–267.

<sup>4</sup> Constantin Mille (1861–1927), ziarist și militant politic de stânga.

**Бухарест, 29 октября 1909 г., № 79. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Из предшествующих донесений моих Вашему Высокопревосходительству небезызвестно, что, принимая председательство Совета министров по удалении Стурдзы<sup>1</sup>, Брэтиану оставил за собой портфели двух министерств – внутренних и иностранных дел<sup>2</sup>.

Вскоре затем вышел из кабинета министр военный, генерал Авереску<sup>3</sup>, и временно вступил в исправление его должности министр юстиции, оставшийся вместе с тем во главе судебного ведомства.

Министерство нуждалось, таким образом, в пополнении своего состава, чего усиленно требовало общественное мнение в Румынии.

Но достичь этой цели было не так легко ввиду розни в существующей правительственной партии между так называемыми старыми кадрами либералов и крайней её радикальной фракцией.

Брэтиану, связанный узами личной дружбы и прежней совместной деятельностью с крайними, стремился выбрать себе сотрудников из их среды. В особенности желал он вступления в министерство бессарабца Стере<sup>4</sup>, бывшего социалистом и русским подданным, сосланным, по политической неблагонадёжности, в Сибирь.

Такое намерение главы партии и правительства встретило, однако, упорное сопротивление со стороны умеренных либералов, грозивших выходом из её состава.

Переговоры с ними затянулись, и лишь на днях Брэтиану пришёл с ними к соглашению, отказавшись временно от Стере.

Министерство будет, по-видимому, реформировано следующим образом:

Военным министром назначается начальник генерального штаба Крэйничану<sup>5</sup>, считающийся одним из лучших генералов румынской армии, но, благодаря неуживчивости его характера, не особенно ею любимый. Нынешней осенью он ездил на большие манёвры в Австро-Венгрию и Германию.

Министерство иностранных дел предназначается нынешнему министру торговли Александру Джувара<sup>6</sup>, личному другу Брэтиану, пользующемуся большим влиянием в партии. Он отличается тактом и хладнокровием и, по-видимому, вполне разделяет взгляды председателя Совета в вопросах внешней политики.

На его место министром торговли назначается вице-председатель палаты депутатов Орляну<sup>7</sup>, принадлежащий к радикальной фракции.

Теперешний министр государственных имуществ и земледелия Антон Карп выходит из состава кабинета и заменяется вице-председателем сената Константинеску<sup>8</sup>, умеренным либералом.

Указ касательно вышеприведённых изменений в кабинете ещё не подписан и даже не одобрен королём, но трудно ожидать отказа Его Величества в утверждении списка министров, представленного ему председателем Совета<sup>9</sup>.

Покорнейше прошу Ваше Высочайшее Превосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 257–259.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Док. № 1 от 5 января 1909 г., док. № 2 от 5 января 1909 г., док. № 14 от 5 марта 1909 г.

<sup>2</sup> См. док. № 17 от 2 апреля 1909 г.

<sup>3</sup> См. док. № 14 от 5 марта 1909 г.

<sup>4</sup> См. док. № 3 от 8 января 1909 г., док. № 23 от 30 апреля 1909 г.

<sup>5</sup> Григоре Крэйничану.

<sup>6</sup> См. док. № 23 от 30 апреля 1909 г.

<sup>7</sup> Михаил Г. Орляну.

<sup>8</sup> Александру К. Константинеску («Порку») (1859–1926).

<sup>9</sup> Перестановки в правительстве были официально утверждены 1 ноября 1909 г.

### **București, 29 octombrie 1909, nr. 79. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Din cuprinsul rapoartelor mele precedente, Excelența Voastră cunoaște deja faptul că, preluând funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, după plecarea de la putere a lui Sturdza<sup>1</sup>, Brătianu și-a rezervat pentru el însuși portofoliile a două ministere – cel de Interne și cel al Afacerilor Străine<sup>2</sup>.

În curând după aceea, a ieșit din componența cabinetului ministrul de Război, generalul Averescu<sup>3</sup>, iar interimatul în exercițiul funcțiunii de ministru a fost preluat de către ministrul Justiției, care a rămas, concomitent, în fruntea instituției de coordonare a sferei judiciare.

Astfel, guvernul avea nevoie de o completare a componenței sale, fapt care era cerut cu insistență de către opinia publică din România.

Însă nu era chiar atât de ușor să se atingă acest scop, mai ales din motivul neînțelegerilor din sânul partidului de guvernământ aflat la putere la ora actuală între așa-numitele „cadre vechi” ale liberalilor și facțiunea de extremă stângă, radicală, a partidului.

Brătianu, care era legat, prin relații de prietenie personală și prin activitatea comună din trecut, de grupul de extremă stângă, se străduia să își aleagă colaboratori din rândurile acestei facțiuni. El își dorea, în mod deosebit, intrarea în componența guvernului a basarabeanului Stere<sup>4</sup>, care fusese socialist și supus rus, fiind exilat în Siberia din cauza atitudinii sale neloiale din punct de vedere politic.

O asemenea intenție a conducătorului partidului și al guvernului a provocat, însă, o rezistență înverșunată din partea liberalilor moderați, care au amenințat chiar că vor ieși din componența partidului.

Negocierile cu aceștia din urmă s-au târăgănat destul de mult, și Brătianu a ajuns la un acord cu ei abia zilele acestea, renunțând, temporar, la candidatura lui Stere.

Din câte se pare, guvernul va fi reorganizat în modul următor:

În funcția de ministru de Război va fi numit șeful Statului Major General al armatei, Crăiniceanu<sup>5</sup>, care este considerat drept unul dintre cei mai buni generali ai armatei române,

dar nu este iubit, în mod deosebit, în sânul acesteia, din cauza caracterului său ursuz și nesociabil. Toamna aceasta, el a plecat în Austro-Ungaria și Germania pentru a participa la exercițiile militare de mari proporții organizate acolo.

Ministerul Afacerilor Străine îi este destinat actualului ministru al Comerțului, Alexandru Djuvara<sup>6</sup>, care este un prieten personal al lui Brătianu și care se bucură de o mare influență în interiorul partidului. El se evidențiază prin mult tact, calm și sânge rece și, după câte s-ar părea, împărtășește pe deplin opiniile și viziunile președintelui Consiliului în privința chestiunilor legate de politica externă.

În locul său, ministru al Comerțului va fi numit vicepreședintele Camerei Deputaților, Orleanu<sup>7</sup>, care face parte din facțiunea radicală a Partidului Liberal.

Actualul ministru al Domeniilor Statului și Agriculturii, Anton Carp, va ieși din componența cabinetului de miniștri și va fi înlocuit de către vicepreședintele Senatului, Constantinescu<sup>8</sup>, un liberal moderat.

Decretul regal privind modificările menționate mai sus din componența cabinetului nu a fost încă semnat, și nici măcar aprobat, de către rege, dar este destul de greu să ne așteptăm la faptul că Majestatea Sa va refuza să aprobe și să confirme lista miniștrilor care îi va fi prezentată de către președintele Consiliului<sup>9</sup>.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 257–259.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Doc. nr. 1 din 5 ianuarie 1909, doc. nr. 2 din 5 ianuarie 1909, doc. nr. 14 din 5 martie 1909,

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 17 din 2 aprilie 1909.

<sup>3</sup> A se vedea doc. nr. 14 din 5 martie 1909.

<sup>4</sup> A se vedea doc. nr. 3 din 8 ianuarie 1909, doc. nr. 23 din 30 aprilie 1909.

<sup>5</sup> Grigore Crăiniceanu

<sup>6</sup> A se vedea doc. nr. 23 din 30 aprilie 1909.

<sup>7</sup> Mihail G. Orleanu.

<sup>8</sup> Alexandru C. Constantinescu („Porcu”) (1859–1926).

<sup>9</sup> Remanierea guvernamentală a fost oficializată pe data de 1 noiembrie 1909.

## 50

**Бухарест, 12 ноября 1909 г., № 81. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Я имел уже честь доносить Вашему Высокопревосходительству по телеграфу об изменениях, последовавших на этих днях в составе министерства Брэтиану<sup>1</sup>.

Перешедший на должность министра иностранных дел бывший министр торговли Джуvara принимал сегодня в первый раз дипломатических представителей иностранных держав.

Поэтому, будучи ещё совершенно новичком в области дипломатических сношений, проявлял он чрезвычайную осторожность в своих объяснениях.

При всём том он счёл долгом высказать мне, что глубоко и убеждённо сочувствует установлению между Россией и Румынией наилучших отношений, являющихся логическим результатом хода исторического развития его отечества.

О таковых политических взглядах нового министра я был уже осведомлён председателем Совета министров, присовокупившим, что, питая полное доверие к своему сотоварищу, он тем не менее предупредил его, что предоставляет себе право входить в непосредственные переговоры со мной по некоторым политическим вопросам, касающимся взаимных наших отношений, по коим он привык за последнее время сноситься со мной.

По словам Брэтиану, его положение главы правительства даёт ему полную возможность сохранить за собой исключительное ведение некоторыми вопросами международной политики, наиболее ему близкими.

При таких условиях, полагаю, что назначение Джуvara министром иностранных дел принесёт только пользу делу.

Личные его качества умного, серьёзного и добросовестного деятеля служат ручательством, что он приложит старание к скорейшему разрешению массы текущих вопросов, с коими Брэтиану не успевал даже основательно знакомиться, заведя двумя самыми серьёзными портфелями, вопросов, всё же не терпящих застоя. Затем, в лице Джуvara иностранные посланники будут всегда находить ответственного представителя власти, к коему им возможно будет обращаться во всякое время за необходимыми разъяснениями, между тем как до сих пор им приходилось улавливать свободные минуты слишком занятого главы министерства.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 266–267.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. предыдущий документ.

## **București, 12 noiembrie 1909, nr. 81. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Eu am avut deja onoarea să vă raportez Excelenței Voastre, prin intermediul telegrafului, despre modificările care au avut loc, zilele acestea, în componența guvernului condus de Brătianu<sup>1</sup>.

Fostul ministru al Comerțului, Djuvara, care a fost transferat în funcția de ministru al Afacerilor Străine, i-a primit astăzi în audiență, pentru prima oară, pe reprezentanții diplomați ai Puterilor străine.

Din acest motiv, fiind încă un absolut novice în domeniul relațiilor diplomatice, el a manifestat o prudență cu totul deosebită în timpul conversațiilor și discuțiilor pe care le-a avut cu noi.

Cu toate acestea, el a considerat de datoria sa să afirme, în fața mea, că el împărtășește, în mod profund și cu toată convingerea, ideea stabilirii, între Rusia și România, a

celor mai bune relații cu putință, relații care ar reprezenta un rezultat logic al întregului curs al dezvoltării istorice a patriei sale.

Eu fusesem deja informat despre aceste opinii și viziuni politice ale noului ministru de către președintele Consiliului de Miniștri, care adăugase că, având un sentiment de încredere totală față de colegul său, el, cu toate acestea, l-a avertizat că își rezervă dreptul de a intra în discuții și negocieri directe cu mine cu privire la anumite chestiuni politice care se referă la relațiile noastre reciproce și în privința cărora el s-a obișnuit, pe parcursul ultimei perioade, să comunice direct cu mine.

După spusele lui Brătianu, poziția și funcția sa de șef al guvernului îi oferă deplina posibilitate de a-și păstra, în sfera competenței sale exclusive, coordonarea anumitor chestiuni din domeniul politicii internaționale care sunt ceva mai apropiate de interesele și preferințele sale.

În aceste condiții, eu consider că numirea domnului Djuvara în funcția de ministru al Afacerilor Străine nu va face decât să aducă folos și avantaje cauzei noastre.

Calitățile sale personale, care îl recomandă drept un om politic inteligent, serios și conștiincios, servesc drept cea mai bună garanție a faptului că el își va depune întreaga străduință pentru rezolvarea cât mai grabnică a multitudinii de chestiuni curente cu care Brătianu nici măcar nu reușea să facă cunoștință, în mod temeinic, având în administrare două dintre cele mai importante portofolii ministeriale, chestiuni care, totuși, nu mai tolerau întârzieri sau blocaje. În afară de aceasta, în persoana lui Djuvara trimișii diplomatici străini vor găsi mereu acces la un reprezentant responsabil al guvernării, căruia vor avea posibilitatea să i se adreseze, în orice moment, pentru a primi explicațiile și clarificările necesare, în timp ce, până acum, ei erau nevoiți să prindă și să profite de puținele clipe libere ale mult prea ocupatului și împovăratului șef al guvernului.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 266–267.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea documentul anterior.

## 51

**Бухарест, 13 ноября 1909 года, № 84. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Председатель Совета Министров доверительно ознакомил меня с положением переговоров его с сербским посланником<sup>1</sup> касательно сооружения железнодорожного моста между румынскими и сербскими берегами Дуная<sup>2</sup>.

По словам Брэтиану, Румыния неоднократно обращалась к сербскому правительству с целью прийти с ним к непосредственному соглашению по вопросу о предоставлении Румынии исключительного права доставки соли.



Белградский кабинет отклонил румынское предложение, заявив, что вопрос о доставке соли Сербии будет решён путём публичных торгов.

Ввиду такового ответа румынский министр финансов<sup>3</sup>, опасаясь совершенно потерять сербский рынок, предпочёл войти в соглашение с Венгрией, на основании коего обе стороны обязались, кто бы из них ни получил доставку соли, предоставить шестьдесят процентов её Румынии и сорок процентов – Венгрии.

Между тем, вскоре затем Сербия, добиваясь нарушения железнодорожной конвенции, подписанной ею с Румынией, в смысле сооружения моста не у Турну Северина, а у Груи, предложила связать вопрос о железнодорожном соединении с вопросом о соли.

С таковой постановкой дела Брэтиану не мог согласиться.

Он возразил сербскому правительству, что во всякое время готов приступить к исполнению конвенции сооружением моста у Турну Северина.

Но если Сербия пожелала бы, чтобы сооружение это состоялось у Груи, то условия конвенции должны быть пересмотрены в смысле облегчения финансовых жертв Румынии.

По утверждению председателя Совета, жертвы эти достигают приблизительно суммы тридцати миллионов франков, так как в таком случае Румынии предстоит построить новую железнодорожную ветвь от Крайовы до Груи и – для вознаграждения Турну Северина, упорно сопротивляющегося переносу моста и грозящего отставкой всех муниципальных служащих, к какой политической партии они ни принадлежали бы – соорудить другую ветвь на север, соединяющую Турну Северин с Тыргу Жиу<sup>4</sup>.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 271–272.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Михайло Ристич.

<sup>2</sup> См. документы, опубликованные в этом томе, касающиеся дебатов и дискуссий относительно соединения румынских и сербских железных дорог.

<sup>3</sup> Эмиль Костинеску.

<sup>4</sup> В оригинале: *Тергулью*.

## **București, 13 noiembrie 1909, nr. 84. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Președintele Consiliului de Miniștri mi-a adus la cunoștință, în mod confidențial, starea actuală a negocierilor sale cu trimisul diplomatic sârb<sup>1</sup> în privința construirii podului feroviar între malurile românești și sârbe ale Dunării<sup>2</sup>.

După spusele lui Brătianu, România i s-a adresat, nu o singură dată, guvernului sârb cu scopul de a ajunge la un acord direct cu acesta din urmă referitor la chestiunea privind acordarea României a dreptului exclusiv de livrare a sării în Serbia.

Cabinetul de la Belgrad a respins această propunere românească, declarând că chestiunea privind livrarea sării către Serbia va fi rezolvată prin intermediul unei licitații publice.

Avându-se în vedere un asemenea răspuns, ministrul român al Finanțelor<sup>3</sup>, având temerea că România va pierde în totalitate piața sârbă, a preferat să încheie un acord special cu Ungaria, pe baza căruia ambele părți contractante și-au asumat obligația ca, indiferent de faptul care dintre cele două țări ar fi primit dreptul de livrare a sării, șaizeci la sută din valoarea acestor livrări să-i fie acordată României, iar celelalte patruzeci la sută să-i revină Ungariei.

Totodată, la puțin timp după aceea, Serbia, căutând să obțină o derogare de la convenția feroviară pe care o semnase cu România, în sensul construirii podului feroviar nu lângă Turnu Severin, ci lângă Gruia, a făcut propunerea ca chestiunea privind conexiunea feroviară să fie legată direct de chestiunea livrării sării.

Brătianu nu a putut fi de acord cu o asemenea abordare a problemei respective.

El i-a obiectat guvernului sârb că el ar fi gata să înceapă, în orice moment, îndeplinirea obligațiilor asumate prin convenția feroviară, prin inițierea construirii podului de lângă Turnu Severin.

Dar, în cazul în care Serbia și-ar fi exprimat dorința ca această construcție a podului feroviar să aibă loc lângă Gruia, condițiile stipulate în convenție ar trebui să fie revizuite în sensul reducerii și ușurării sacrificiilor financiare suportate de către România.

Conform afirmației făcute de președintele Consiliului, aceste sacrificii s-ar ridica la suma aproximativă de treizeci de milioane de franci, deoarece, în acest caz, România ar urma să construiască o nouă linie secundară de cale ferată, de la Craiova până la Gruia, dar și – pentru a oferi o recompensă orașului Turnu-Severin, care opune o rezistență îndârjită față de mutarea podului feroviar și care amenință guvernul cu demisia tuturor funcționarilor municipali, indiferent de partidul politic din care aceștia ar face parte – ar trebui să construiască o altă linie secundară de cale ferată, în direcție nordică, pentru a asigura legătura dintre Turnu Severin și Târgu Jiu<sup>4</sup>.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 271–272.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Mihailo Ristić.

<sup>2</sup> A se vedea documentele din acest volum referitoare la discuțiile privitoare la interconectarea căilor ferate române și sârbe.

<sup>3</sup> Emil Costinescu.

<sup>4</sup> În original: *Terguliu*.

**Бухарест, 9 декабря 1909 г., № 95. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Из политической переписки высочайше вверенной мне миссии императорскому министерству небезызвестно, что при обсуждении законодательными палатами

ответных адресов на тронную речь короля наиболее выдающиеся деятели среди сенаторов и депутатов, как оппозиционных, так и правительственной партий, пользуются случаем для изложения политических своих программ и критики действий политических своих противников.

Обыкновенно прения ограничиваются вопросами внутренней политики, причём оппозиция стремится доказать, что министерству пора удалиться от власти, а сторонники последнего, составляющие громадное большинство палат, восхваляют своих правителей.

В нынешнем году<sup>1</sup> глава оппозиционной консервативной партии, Карп, счёл нужным расширить прения и существенным образом коснуться международного положения Румынии<sup>2</sup>, указывая то направление внешней политики, коему, по его убеждению, должно придерживаться королевство.

По его словам, иностранная политика не может быть уделом партий, это не почва, на которой партии могут воевать друг против друга, ибо иностранная политика хороша только тогда, когда взгляды начальников вполне отвечают понятиям всей нации.

Политика, продолжает он, есть наука, но вместе с тем она и искусство, а поэтому настоящим в ней вождём является тот, кто даёт практическую форму великим задачам будущего, волнующим сердца народа, сознающего своё призвание.

В поисках за этой формулой, отвечающей интересам настоящего времени и готовящей будущее, Карп взирает на географическое положение Румынии и заключает, что, так как Румыния окружена со всех сторон громадным океаном славян, волны коего подтачивают её, то единственной разумной для неё политикой должно быть стремление ослабить силу расширения /expansion/ славянства, опираясь на славянском дуализме<sup>3</sup>.

Этот дуализм, представительницей коего является Австро-Венгрия, может быть могущественным, лишь если управление славянскими элементами соседней державы вверено Германно-Венгерской империи.

Ввиду этого политика Румынии должна быть направлена к Тройственному Союзу, с каковым направлением, очевидно, связана тесная дружба с Австро-Венгрией.

То обстоятельство, что в Венгрии страдают румыны Трансильвании, не смущает Карпа. К борьбе между ними и венгерцами румынское правительство должно относиться совершенно нейтрально. Карп ни минуты не сомневается в результате этой борьбы. Попытка отнять у народа его язык, его веру, всегда останется бесплодной.

Кто говорит о языке, не понимает под этим словом лишь возможность установить сношение между людьми, но указывает, как отражается в сердца и в умы весь окружающий мир.

Кто говорит о языке, указывает на способ любить, ненавидеть, радоваться настоящему и готовить будущее; и жестоко ошибаются те, которые думают, что румыны могут принять чужой способ любить и ненавидеть.

Убедившись в этом, венгерцы спросят, наконец, себя, не лучше ли вместо того, чтобы стремиться к достижению невозможного, удовольствоваться обращением закарпатских румын путём справедливости в добрых граждан Австро-Венгрии.

Этому обращению может в известный момент содействовать братство по оружию. Карп не желает предугадывать будущее, но, по его словам, внимательный наблюдатель должен понять, что готовятся события, которые, помимо даже воли румын, могут их увлечь в международные осложнения.

Полный текст ответной речи председателя Совета, произнесённой двумя днями спустя<sup>4</sup>, не появился ещё в печати, а потому я могу судить о ней лишь по кратким газетным извлечениям.

Брэтиану возразил пылкому, хотя и преклонных лет, вождю консерваторов, что он нисколько не разделяет его взглядов, что он не видит антагонизма между румынством и славянством и что он стоит за сохранение добрых сношений со всеми державами<sup>5</sup>.

Он останется верен своей политике, направленной к оказанию содействия всем факторам, работающим на пользу сохранения мира. Поэтому он радуется свиданиям в Киле<sup>6</sup> и в Ракониджи<sup>7</sup>.

Я почёл долгом обратить внимание Брэтиану на тон речи Карпа.

Я высказал ему моё удивление, что с кафедры румынского парламента раздаются слова ненависти по отношению к славянству, и это из уст вождя консервативной партии, игравшей до сих пор немаловажную роль в политической жизни страны.

Мой собеседник возразил мне, что не следует терять из виду, что этот случайный вождь всегда отличался бестактностью и сумасбродством и что в его же партии далеко не все разделяют его убеждения в области внешней политики.

По мнению же министра иностранных дел Джувара, вся речь Карпа построена на критике действий Брэтиану и на мечте, что каждением Вене он скорее достигнет здесь власти.

В этих уверениях обоих министров есть, несомненно, доля правды. Мне положительно известно, что некоторые консерваторы смущены выходкой своего главаря и что она произвела самое неблагоприятное впечатление на Его Величество короля Карла.

Тем не менее, она не лишена значения. До сих пор большинство румынской интеллигенции, расходящейся в этом, смею думать, с чувствами народных масс, продолжает держаться предвзятой мысли, что Румынии угрожает опасность со стороны России и что поэтому ей вполне естественно искать опоры в Тройственном Союзе.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 300–303.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Очередная сессия Палаты депутатов начала работу 15 ноября 1909 г. по старому стилю, когда перед ней было зачитано королевское послание (тронная речь).

<sup>2</sup> Имеется в виду его речь на заседании палаты депутатов 4 декабря 1909 г. по старому стилю.

<sup>3</sup> DAD, заседание от 4 декабря 1909 г., док. № 15. С. 125–126.

<sup>4</sup> Заседание Палаты депутатов от 5 декабря 1909 г. по старому стилю.

<sup>5</sup> DAD, заседание от 5 декабря 1909 г., док. № 16. С. 138.

<sup>6</sup> Имеется в виду встреча царя Николая II с германским императором Вильгельмом II на борту российской императорской яхты «Штандарт», состоявшаяся 7 августа 1909 г.

<sup>7</sup> Имеется в виду замок Ракониджи, загородная резиденция итальянских монархов в Пьемонте. 24 октября 1909 г. здесь состоялась встреча царя Николая II с королём Италии Виктором Эммануилом III.

**București, 9 decembrie 1909, nr. 95. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Din corespondența politică anterioară a misiunii diplomatice care mi-a fost încredințată de către înaltul nostru monarh, ministerul imperial cunoaște deja faptul că, în timpul discuțiilor, în plenul camerelor legislative, pe marginea mesajelor de răspuns la discursul oficial rostit de rege, cei mai remarcabili oameni politici din rândurile senatorilor și deputaților, atât ale celor care aparțin partidelor de opoziție, cât și ale celor din sânul partidului de guvernământ, profită de această ocazie pentru a-și expune programele politice și pentru a critica acțiunile adversarilor lor politici.

În mod obișnuit, aceste dezbateri se limitează la anumite chestiuni ce țin de politica internă, iar pe parcursul discuțiilor opoziția se străduie să demonstreze că a venit timpul ca guvernul să plece de la putere, iar partizanii acestuia din urmă, care constituie majoritatea covârșitoare în componența camerelor, își elogiază cârmuitorii.

Anul acesta însă<sup>1</sup>, șeful Partidului Conservator, de opoziție, Carp, a găsit de cuviință să extindă subiectul dezbaterilor și să se refere, în mod destul de substanțial, la situația României pe plan internațional<sup>2</sup>, indicând acea direcție a politicii externe, pe care, în conformitate cu convingerile sale, ar trebui să o urmeze Regatul României.

După spusele sale, politica externă nu poate reprezenta un apanaj al partidelor, ea nu este un teren pe care partidele ar putea lupta unul împotriva altuia, deoarece politica externă este bine gândită numai atunci, când opiniile și viziunile conducătorilor corespund pe deplin cu concepțiile împărtășite de întreaga națiune.

Politica, a continuat Carp, este o știință, dar, totodată, ea este și o artă, iar din acest motiv un adevărat conducător în acest domeniu poate fi doar acela, care cristalizează, în formă practică, acele mărețe sarcini și scopuri de viitor care agită și tulbură inimile unui popor care își conștientizează propria menire.

În căutarea acestei formule, care ar corespunde intereselor timpului prezent și care ar pregăti terenul pentru viitor, Carp își îndreaptă privirea asupra situației geografice a României și ajunge la concluzia că, deoarece România este înconjurată, din toate părțile, de un enorm ocean al slavilor, valurile căruia o macină și o șubrelesc, singura politică rațională pentru România ar trebui să fie tendința permanentă de a slăbi forța de expansiune a slavismului, bizuindu-se, în acest scop, pe dualismul slav<sup>3</sup>.

Acest dualism, principala reprezentantă al căruia este Austro-Ungaria, poate rămâne puternic și viguros doar cu condiția ca guvernarea elementelor slave din componența Marii Puteri vecine să îi fie încredințată Imperiului germano-maghiar.

Având în vedere acest fapt, politica României trebuie să fie orientată înspre Tripla Alianță, iar de această direcție este legată, în mod evident, strânsa prietenie cu Austro-Ungaria.

Acea împrejurare că, în Ungaria, suferă românii din Transilvania, nu pare să îl tulbure pe Carp. Guvernul român trebuie să aibă o atitudine totalmente neutră față de lupta dintre românii transilvăneni și unguri. Carp nu se îndoiește nicio clipă de rezultatul acestei lupte. Încercarea de a lipsi un popor, cu forța, de limba sa, de credința sa, va rămâne întotdeauna zadarnică.

Cel care vorbește despre limbă nu înțelege, prin acest cuvânt, doar posibilitatea de a stabili anumite relații între oameni, ci se referă la modul în care este reflectată, în inimile și în sufletul unui popor, întreaga lume înconjurătoare.

Cel care vorbește despre limbă se referă la un anumit fel de a iubi, de a urî, de a se bucura de prezent și de a pregăti viitorul; și se înșală amarnic cei care cred că românii ar putea accepta un mod străin de a iubi și de a urî.

Convingându-se de acest fapt, ungurii se vor întreba, în fine, pe ei înșiși dacă nu ar fi mai bine ca, în loc să depună eforturi pentru atingerea unui scop imposibil, ei ar trebui, poate, să se mulțumească cu transformarea românilor de dincolo de Carpați, prin intermediul unei politici bazate pe echitate, în buni cetățeni ai Austro-Ungariei.

La o asemenea transformare ar putea să contribuie, la un moment dat, și frăția de arme. Carp nu dorește să facă previziuni de viitor, dar, după spusele sale, orice observator ceva mai atent ar trebui să înțeleagă faptul că se fac pregătiri pentru anumite evenimente care, chiar și contrar voinței românilor, ar putea să îi atragă în anumite complicații politice la nivel internațional.

Textul complet al discursului de răspuns al președintelui Consiliului, care a fost ținut, în plen, două zile mai târziu<sup>4</sup>, nu a apărut încă în versiune tipărită, iar, din această cauză, eu pot să judec despre conținutul acestuia doar pe baza unor scurte extrase publicate în ziare.

Brătianu i-a replicat înflăcăratului, în pofida vârstei sale venerabile, șef al conservatorilor, declarând că el nu împărtășește câtuși de puțin viziunile lui Carp, că el nu vede niciun fel de antagonism între românism și slavism și că el pledează pentru păstrarea unor bune relații cu toate Marile Puteri<sup>5</sup>.

El va rămâne fidel politicii sale actuale, orientate în direcția acordării sprijinului României tuturor acelor factori internaționali care lucrează în favoarea menținerii păcii europene. Din acest motiv, el se bucură de întrevederile care au avut loc la Kiel<sup>6</sup> și la Racconigi<sup>7</sup>.

Eu am considerat de datoria mea să îi atrag atenția lui Brătianu asupra tonului discursului lui Carp.

Eu mi-am exprimat, în fața sa, uimirea din cauza faptului că, de la tribuna parlamentului român, pot fi auzite cuvinte pline de ură la adresa popoarelor slave, cuvinte care se revarsă din gura șefului Partidului Conservator, partid care a jucat, până în acest moment, un rol destul de însemnat în viața politică a țării.

Interlocutorul meu mi-a replicat că nu ar trebui să pierdem din vedere faptul că acest lider ocazional al conservatorilor s-a remarcat întotdeauna prin lipsă de tact și prin comportamentul său extravagant și că, chiar în sânul partidului său, mulți colegi de-ai săi nu împărtășesc, nici pe departe, convingerile sale din domeniul politicii externe.

Totodată, după părerea ministrului Afacerilor Străine, Djuvara, întregul discurs al lui Carp a fost construit pe baza criticilor la adresa acțiunilor lui Brătianu și pe baza visului său că, prin intermediul lingușirilor sale în fața Vienei, el va obține mai repede puterea la București.

În aceste asigurări pe care mi le-au dat ambii miniștri există, fără îndoială, un grăunte de adevăr. Eu cunosc, în mod sigur, faptul că unii conservatori sunt foarte jenați de această ieșire necugetată a căpeteniei lor de partid și că acest incident a produs o impresie extrem de nefavorabilă asupra Majestății Sale regelui Carol.

Cu toate acestea, incidentul respectiv nu este deloc lipsit de importanță. Până în prezent, majoritatea intelectualității românești, care, îndrăznesc să cred, este în dezacord, în această privință, cu sentimentele exprimate de masele populare, ține, în continuare, la ideea sa preconcepută că România este amenințată de un mare pericol din partea Rusiei și că, din această cauză, ar fi completamente firesc pentru România să caute sprijin în tabăra Triplei Alianțe.

Binevoiti, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundei mele considerații și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 300–303.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Sesiunea ordinară a Adunării Deputaților a început pe data de 15 noiembrie st.v. 1909 prin prezentarea Mesajului Tronului.

<sup>2</sup> Discurs ținut în plenul Adunării Deputaților pe data de 4 decembrie st.v. 1909.

<sup>3</sup> *DAD*, ședința din 4 decembrie 1909, nr. 15, p. 125–126.

<sup>4</sup> Ședința Adunării Deputaților din 5 decembrie st.v. 1909.

<sup>5</sup> *DAD*, ședința din 5 decembrie 1909, nr. 16, p. 138.

<sup>6</sup> Referință la întvederea din 7 august 1909 dintre țarul Nicolae II și împăratul Germaniei Wilhelm II, la bordul iahtului „Standart”.

<sup>7</sup> Castelul Racconigi, reședință din Piemont a monarhilor italieni. Referință la întâlnirea din 24 octombrie 1909 dintre țarul Nicolae II și regele Italiei, Victor Emmanuel III.

### 53

**Бухарест, 9 декабря 1909 г., № 96. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Из телеграммы моей<sup>1</sup> Вашему Высокопревосходительству уже известно, что вчера, в шесть часов вечера, было совершено покушение на председателя Совета министров Брэтиану.

В то время, когда первый министр подходил к своему дому, возвращаясь пешком из Сената, молодой человек<sup>2</sup> подошел к нему сзади и выпустил в него из револьвера три пули.

Две из них серьезно ранили Брэтиану в спину, а третья легко – в руку.

Врачи сравнительно все же довольны состоянием больного и не теряют надежды спасти его, если не произойдет никаких осложнений.

Преступник был схвачен на месте. Он оказался рабочим-синдикалистом казенных железных дорог, принимавшим деятельное участие в митингах, о коих я доносил в депеше за № 78<sup>3</sup>.

Преступление произвело весьма тяжелое и сильное впечатление в городе.

Как вчера вечером, так и сегодня утром улица, носящая имя отца председателя Совета, на коей Брэтиану и поныне живёт, была запружена народом, стремящимся высказать ему своё сочувствие. В числе посетивших его были и все политические его враги, отдающие полную справедливость его таланту и его обходительности.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 308–308 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Не публикуется.

<sup>2</sup> Георге Стоенеску-Желя.

<sup>3</sup> Док. № 48 от 29 октября 1909 г.

**București, 9 decembrie 1909, nr. 96. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Din cuprinsul telegrammei mele<sup>1</sup>, Excelența Voastră cunoaște deja faptul că ieri, la orele șase seara, a fost comis un atentat asupra președintelui Consiliului de Miniștri, Brătianu.

În momentul în care prim-ministrul se afla deja în apropierea casei sale, întorcându-se acasă pe jos de la sediul Senatului, un tânăr<sup>2</sup> s-a apropiat de el din spate și a tras în el, dintr-un revolver, trei gloanțe.

Două dintre aceste gloanțe l-au rănit grav pe Brătianu în spate, iar al treilea glonte l-a rănit ușor, în braț.

Cu toate acestea, medicii sunt relativ mulțumiți de starea pacientului și nu își pierd speranța că îl vor putea salva dacă nu vor surveni niciun fel de complicații.

Autorul crimei a fost prins pe loc. Acesta s-a dovedit a fi un muncitor sindicalist, angajat la căile ferate ale statului român, care a participat, în mod activ, la mitingurile și manifestațiile despre care v-am raportat în depeșa mea diplomatică sub nr. 78<sup>3</sup>.

Această crimă a produs o impresie extrem de penibilă și puternică în tot orașul.

Atât în seara zilei de ieri, cât și astăzi de dimineață strada care poartă numele tatălui actualului președinte al Consiliului, stradă pe care Brătianu locuiește și până în ziua de astăzi, era plină ochi de lume, oamenii silindu-se din răputeri să își exprime simpatia și compasiunea pentru el. Printre cei care l-au vizitat s-au numărat și toți inamicii săi politici, care îi recunosc pe deplin meritele atât în ceea ce privește talentul său de om politic, cât și în privința amabilității și a politeței sale.

Binevoîți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 308–308 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nu se publică.

<sup>2</sup> Gheorghe Stoenescu-Jelea.

<sup>3</sup> Doc. nr. 48 din 29 octombrie 1909.

**Бухарест, 22 декабря 1909 г., № 97. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Телеграммой от 16-го сего декабря<sup>1</sup> я донёс Вашему Высокопревосходительству, что королевским указом Брэтиану был освобождён от управления министерством внутренних дел, сохранив председательство Совета министров без портфеля, и что на



его место министром внутренних дел назначен председатель палаты депутатов, Михаил Ферекиде<sup>2</sup>. Тем же указом Брэтиану предоставлен пятнадцатидневный отпуск, во время коего он замещается Михаилом Ферекиде.

Новый министр – пожилой и один из самых видных политических деятелей либеральной партии, славящийся своей энергией и неоднократно бывший уже министром<sup>3</sup>. По убеждениям своим он принадлежит к более левой фракции либералов.

Войди он в состав министерства при образовании последнего, он, несомненно, значительно усилил бы его, но при нынешних обстоятельствах его назначение эксплуатируется оппозицией в смысле, враждебном нынешнему главе либеральной партии.

Политические неблагожелатели обвиняют Брэтиану в том, что под влиянием полученных им ран он поддался малодушию и, не решаясь лично принять суровые меры против синдикалистов, поспешил передать министерство внутренних дел в более смелые руки.

Для личного престижа председателя Совета было бы, несомненно, лучше не отказываться от министерства сейчас же после произведённого на него покушения, но полагаю, что в данном случае он уступил, главным образом, настояниям пользующих его врачей, признающих его жизнь вне опасности и общее состояние его здоровья вполне удовлетворительным, но всё же не решающихся ещё извлечь две довольно глубоко засевшие пули. Со времени его поранения я не мог ещё его видеть, а потому сужу о его положении лишь по отзывам близких ему лиц.

Вследствие назначения Ферекиде министром избран председателем палаты депутатов вице-председатель, Миссир<sup>4</sup>, старо-либеральной фракции, а на его место младо-либерал Радович<sup>5</sup>, бывший в своей юности социалистом<sup>6</sup>.

Этими выборами палата и правительство надеялись удовлетворить обе фракции либеральной партии, но, к сожалению, рознь между ними настолько ещё сильна, что цель примирителей не была достигнута.

Рознь эта наглядно обнаружилась на последних четырёх частичных выборах в народные представители, на коих правительство восторжествовало после перебаллотировок лишь в трёх округах и потерпело поражение в самой столице, представляющей в избирательном отношении особенную важность. Избранным в ней оказался консерватор-демократ, сторонник Таке Ионеску, Дмитрий Мурузи<sup>7</sup>, получивший голоса целой группы избирателей старо-либеральной фракции, недовольных преобладанием в их партии и, в особенности, в самом министерстве личных друзей Брэтиану из лагеря младо-либералов.

В Румынии третий год правления любого министерства считается самым тяжёлым, так как он предшествует году истечения четырёхлетнего срока депутатского полномочия, и в течение его оппозиция усиленно нападает на правительство, дабы убедить короля поручить ей руководство очередными выборами в парламент.

При обычных условиях либералы, несомненно, пали бы в течение этого года, так как трёхгодичное уже правление, осложнённое усмирением крестьянского восстания и проведением крупных аграрных реформ, их значительно истощило, не приведя к сплочению разнородных элементов, входящих в состав политической их партии. Положение их, бесспорно, ныне весьма шаткое. Но, с другой стороны, ни одна из оппозиционных партий, ни консерваторы, ни консерваторы-демократы, не обладают в настоящий момент достаточной силой для образования прочного правительства.

При этих обстоятельствах трудно определить, насколько долго продержится Брэтиану и кому король передаст затем власть. Вероятнее всего, что при решении этих вопросов немалую роль будут играть случайные события.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 689, Листы 310–312.*

*Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Не публикуется.

<sup>2</sup> Михаил Ферекиде (1842–1926). Министр внутренних дел Румынии с декабря 1909 по февраль 1910 г.

<sup>3</sup> Среди прочего, занимал прежде посты министра юстиции, министра общественных работ, министра иностранных дел. В 1881–1884 гг. был также посланником Румынии во Франции.

<sup>4</sup> Базил М. Миссир (1843–1929).

<sup>5</sup> Александру Г. Радович (1860–1918).

<sup>6</sup> В 1893 г. он был избран в состав руководящего органа (совета) социал-демократической партии рабочих Румынии.

<sup>7</sup> Димитрие Морузи (1847–1916), бывший префект полиции Бухареста.

## **București, 22 decembrie 1909, nr. 97. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În cuprinsul telegramei din data de 16 decembrie<sup>1</sup>, curent, eu v-am raportat Excelenței Voastre că, prin decret regal, Brătianu a fost eliberat din funcția de titular însărcinat cu administrarea ministerului Afacerilor Interne, păstrându-și postul de președinte al Consiliului de Miniștri, fără portofoliu, și că, în locul său, ministru al Afacerilor Interne a fost numit președintele Camerei Deputaților, Mihail Pherekyde<sup>2</sup>. Conform aceluiași decret, lui Brătianu i se acordă un concediu de cincisprezece zile, în timpul căruia el va fi înlocuit temporar de către Mihail Pherekyde.

Noul ministru este o persoană în etate, fiind unul dintre oamenii politici cei mai remarcabili din rândurile Partidului Liberal. El este renumit pentru energia sa și a fost deja, în trecut, ministru, nu o singură dată<sup>3</sup>. În conformitate cu convingerile sale, el face parte din facțiunea aflată ceva mai la stânga din interiorul Partidului Liberal.

Dacă el ar fi intrat în componența guvernului chiar în momentul formării acestuia din urmă, el l-ar fi întărit, fără îndoială, în mod considerabil, însă, în împrejurările actuale, numirea sa în funcția de ministru este exploatată de către opoziție într-un sens, mai curând, ostil față de actualul șef al Partidului Liberal.

Răuvoitorii și inamicii săi politici îl acuză pe Brătianu de faptul că, sub influența rănilor pe care le-a primit recent, el s-a lăsat cuprins de lașitate și, deoarece nu se hotărăște să ia personal măsurile severe necesare împotriva sindicaliştilor, el s-a grăbit să transfere ministerul Afacerilor Interne în niște mâini ceva mai curajoase.

Nu încapе nicio îndoială că, pentru prestigiul personal al președintelui Consiliului, ar fi fost preferabil ca el să nu fi renunțat la ministerul de Interne imediat după atentatul care s-a produs asupra sa, dar eu consider că, în acest caz, el a cedat, mai cu seamă, în fața

insistențelor medicilor care îl tratează. Aceștia consideră că viața sa se află în afara oricărui pericol și că starea sa generală de sănătate este pe deplin satisfăcătoare, dar, cu toate acestea, ei nu se pot încă hotărî să îi extragă două dintre gloanțe, care s-au oprit destul de adânc. Din momentul rănirii sale, eu nu am avut încă posibilitatea să îl văd personal, iar, din acest motiv, îmi pot forma o opinie despre starea sa doar prin intermediul relatărilor și părerilor unor persoane care îi sunt apropiate.

Ca urmare a numirii lui Pherekyde în funcția de ministru, în calitate de președinte al Camerei Deputaților a fost ales vicepreședintele acesteia, Missir<sup>4</sup>, membru al facțiunii „bătrânilor liberali”, iar în locul său a fost ales vicepreședinte al Camerei „tânărul liberal” Radovici<sup>5</sup>, care a fost, în tinerețea sa, socialist<sup>6</sup>.

Prin aceste alegeri atât Camera, cât și guvernul sperau să le dea satisfacție ambelor facțiuni din interiorul Partidului Liberal, dar, spre marele regret, neînțelegerile dintre aceste tabere sunt încă atât de puternice, încât scopul urmărit de acești împăciuitori nu a fost atins.

Aceste neînțelegeri s-au manifestat, în mod vizibil, în timpul ultimelor patru runde de alegeri parțiale ale reprezentanților poporului, pe parcursul cărora guvernul a triumfat, în urma unor proceduri de vot repetate, doar în trei circumscripții, și a suferit înfrângere chiar în capitală, care prezintă, din punct de vedere electoral, o importanță deosebită. În capitală a fost ales, până la urmă, un conservator-democrat, partizanul lui Take Ionescu, Dimitrie Moruzi<sup>7</sup>, care a primit voturile unui întreg grup de alegători care aparțineau facțiunii „bătrânilor liberali” și care erau nemulțumiți de preponderența, în sânul partidului lor, dar, mai ales, chiar în interiorul guvernului, a prietenilor personali ai lui Brătianu care făceau parte din tabăra „tinerilor liberali”.

În România, cel de-al treilea an de cârmuire al oricărui guvern este considerat drept cel mai dificil, deoarece acesta precede anul în care expiră perioada mandatului deputaților, care are o durată de patru ani, și pe parcursul acestui an opoziția atacă, extrem de insistent, guvernul, pentru a-l convinge pe rege să i se încredințeze sarcina de a organiza și dirija următoarele alegeri parlamentare ordinare.

În condiții normale, guvernul liberal ar fi căzut, fără nicio îndoială, pe parcursul acestui an, deoarece guvernarea acestui partid, care durează deja de trei ani, și care a fost complicată de înăbușirea răscoalei țărănești și de inițierea și aplicarea unor reforme agrare de mari proporții, i-a epuizat în mod semnificativ pe liberali, fără însă a avea drept rezultat consolidarea elementelor eterogene și diverse care intră în componența partidului lor politic. Nu se poate tăgădui faptul că situația liberalilor este, în prezent, extrem de precară și șubredă. Totuși, pe de altă parte, niciunul dintre partidele de opoziție, adică nici conservatorii, nici conservatorii-democrați, nu au, în momentul de față, suficientă forță pentru a forma un guvern trainic și durabil.

În asemenea circumstanțe, este complicat să afirmăm cu certitudine, cât de mult timp se va menține Brătianu la putere și în mâinile cui va preda regele guvernarea după aceea. Este cel mai probabil că, atunci când vor fi rezolvate aceste chestiuni, un rol destul de important îl vor avea anumite evenimente întâmplătoare și neașteptate.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 310–312.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nu se publică.

<sup>2</sup> Mihail Pherekyde (1842–1926). Ministru de Interne în perioada decembrie 1909 – februarie 1910.

<sup>3</sup> Printre altele, deţinuse anterior funcţiile de ministru al Justiţiei, ministru al Lucrărilor Publice, ministru al Afacerilor Străine. A fost şi ministru plenipotenţiar al României în Franţa (1881–1884).

<sup>4</sup> Basil M. Missir (1843–1929).

<sup>5</sup> Alexandru G. Radovici (1860–1918).

<sup>6</sup> În 1893 a fost ales în consiliul de conducere al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

<sup>7</sup> Dimitrie Moruzi (1847–1916), fost prefect al poliţiei Bucureşti.

## 55

**Бухарест, 23 декабря 1909 г., № 98. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Турецкий министр финансов Джавид-бей<sup>1</sup>, о поездке коего доносил Вашему Высокопревосходительству наш посол в Константинополе<sup>2</sup>, пробыл в Бухаресте всего два дня, не возбудив здесь особенного интереса<sup>3</sup>. Его приезд состоялся в то время, когда столица Румынии была ещё под тяжёлым и сильным впечатлением покушения, произведённого на председателя Совета министров. Он не видел первого министра и не испрашивал аудиенции у короля, ограничившись тем, что расписался в книге Его Величества.

Мой турецкий сотоварищ<sup>4</sup> в частных разговорах объяснял приезд в Бухарест Джавид-бея желанием последнего отдохнуть и не присутствовать на церемонии целования руки султана.

Итальянскому же посланнику<sup>5</sup> римский кабинет передал телеграмму маркиза Имперали<sup>6</sup>, сообщающего своему правительству категорические заверения великого визиря<sup>7</sup>, будто бы путешествие Джавида не имеет никакого официального, ни политического, ни экономического характера.

Не подлежит, однако, сомнению, что Джавид-бей, посетивший министров иностранных дел<sup>8</sup>, финансов<sup>9</sup> и военного<sup>10</sup>, коснулся в беседах с ними вопросов как политических, так и экономических, но ему здесь не было придано особенного значения.

Со стороны мне было сообщено, что он интересовался отношением Румынии к Балканской Федерации<sup>11</sup> и специально к Болгарии, и что ему было отвечено, что здесь не верят в возможность образования Федерации и стремятся прежде всего к сохранению мира.

Думаю, что такой ответ со стороны румынских министров весьма вероятен, так как он вполне соответствует взглядам нынешнего главы правительства и короля Карла.

В доверительных разговорах Брэтиану высказывал довольно ясно, что он мало верит в Балканскую Федерацию, признавая её, с румынской точки зрения, желательной в том случае, если бы Турция вошла в её состав. Исключение же из неё Оттоманской империи грозило бы серьёзной опасностью бросить последнюю в объятия Австро-Венгрии.

Покорнейше прошу Ваше Высочайшее Превосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 689, Листы 313–314.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Мехмет Джавид-бей (1875–1926).

<sup>2</sup> Николай Валерьевич Чарыков был послом Российской империи в Османской империи с мая 1909 г. по март 1912 г.

<sup>3</sup> В начале декабря 1909 г. Джавид-бей также посетил Сербию и Болгарию.

<sup>4</sup> Абдуллатиф Сафа-бей (1868–1931), посланник Османской империи в Бухаресте в 1908–1916 гг.

<sup>5</sup> Эмануэле Беккария Инчиза.

<sup>6</sup> Гуглиялмо Имперали (1858–1944), посол Италии в Османской империи.

<sup>7</sup> Хюсейн Хильми-паша (1855–1922), великий визирь Османской империи с 14 февраля 1909 г. по 13 апреля 1909 г. и с 5 мая 1909 г. по 12 января 1910 г.

<sup>8</sup> Александру Г. Джуvara.

<sup>9</sup> Эмиль Костинеску.

<sup>10</sup> Григоре Крэйничану.

<sup>11</sup> Идея, широко обсуждавшаяся в политических кругах той эпохи.

## **București, 23 decembrie 1909, nr. 98. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Ministrul turc al Finanțelor, Djavid Bey<sup>1</sup>, despre călătoria căruia în România v-a raportat Excelenței Voastre ambasadorul nostru de la Constantinopol<sup>2</sup>, s-a aflat la București doar timp de două zile, fără a provoca aici un interes deosebit<sup>3</sup>. Sosirea sa a avut loc în acel moment, în care capitala României se afla încă sub penibila și puternica impresie a atentatului care fusese comis asupra președintelui Consiliului de Miniștri. Djavid Bey nu s-a văzut cu prim-ministrul și nici nu a solicitat o audiență la rege, limitându-se doar la faptul de a-și pune semnătura în cartea de oaspeți a Majestății Sale.

Colegul meu turc<sup>4</sup>, în timpul unor conversații private, explica sosirea la București a lui Djavid Bey prin dorința acestuia din urmă de a se odihni și de a evita să fie prezent la ceremonia de sărutare a mâinii sultanului.

Totodată, cabinetul de la Roma i-a transmis trimisului italian de aici<sup>5</sup> telegrama marchizului Imperiali<sup>6</sup>, care îi comunica guvernului său asigurările ferme și categorice ale marelui vizir<sup>7</sup> că această călătorie a lui Djavid nu ar avea, chipurile, niciun fel de caracter oficial, nici de natură politică și nici de ordin economic.

Totuși, nu încapе niciun fel de îndoială în privința faptului că Djavid Bey, care i-a vizitat pe miniștrii Afacerilor Străine<sup>8</sup>, de Finanțe<sup>9</sup> și de Război<sup>10</sup>, s-a referit, în timpul convorbirilor cu ei, la anumite chestiuni atât de natură politică, cât și de natură economică. Cu toate acestea, vizitei sale nu i s-a acordat aici o importanță deosebită.

Dintr-o sursă externă, mi s-a comunicat faptul că el s-ar fi interesat de atitudinea României față de federația balcanică<sup>11</sup> și, în special, față de Bulgaria, și că lui i s-ar fi răspuns că cei de aici nu cred în posibilitatea formării acestei federații și că, întâi de toate, ei au năzuința să mențină pacea în regiune.

După părerea mea, un asemenea răspuns din partea miniștrilor români este foarte probabil, deoarece acest răspuns corespunde pe deplin cu opiniile și viziunile actualului șef al guvernului și cu cele ale regelui Carol.

În timpul unor convorbiri confidentiale pe care le-a avut cu mine, Brătianu a afirmat destul de clar faptul că el are puțină încredere în ideea unei federații balcanice, considerând că acest proiect ar fi dezirabil, din punctul de vedere românesc, doar în cazul în care Turcia ar intra în componența acestei federații. Totodată, excluderea Imperiului otoman din componența acesteia ar reprezenta o gravă primejdie, în sensul în care acest din urmă stat ar fi aruncat direct în brațele Austro-Ungariei.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 689, filele 313–314.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Mehmet (Mehmed) Djavid Bey (1875–1926).

<sup>2</sup> Nikolai Valerievici Ciarâkov, ambasador al Imperului rus în Imperiul otoman în perioada mai 1909 – martie 1912.

<sup>3</sup> La începutul lunii decembrie 1909, Djavid Bey a mai vizitat Serbia și Bulgaria.

<sup>4</sup> Abdüllatif Safa Bey (1868–1931), ministru plenipotențiar al Imperiului otoman la București în anii 1908–1916.

<sup>5</sup> Emanuele Beccaria Incisa.

<sup>6</sup> Guglielmo Imperiali (1858–1944), ambasador al Italiei în Imperiul otoman.

<sup>7</sup> Hüseyin Hilmi Paşa (1855–1922), mare vizir în perioada 14 februarie 1909 – 13 aprilie 1909 și 5 mai 1909 – 12 ianuarie 1910.

<sup>8</sup> Alexandru G. Djuvara.

<sup>9</sup> Emil Costinescu.

<sup>10</sup> Grigore Crăiniceanu.

<sup>11</sup> Idee vehiculată în mediile politice din epocă.

## 56

**Бухарест, 20 января 1910 г., № 3. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

В течение последних двух лет мне неоднократно приходилось отмечать в донесениях моих усиливающееся стремление румын вырваться из политического и экономического подчинения австро-германским интересам и стать на путь большей национальной независимости.

Стремление это обнаруживается ныне и в области банковских предприятий<sup>1</sup>.

За последнее время образовалось несколько провинциальных банков с основными капиталами, несомненно, ограниченными, но почерпнутыми почти исключительно из национального источника.

Главный организатор этих провинциальных частных банков сенатор Протопопеску направляет ныне свои усилия к объединению и расширению их деятельности учреждением центрального для них банка в столице королевства.

Располагая путём подписки среди своих соотечественников пятью миллионами франков, он старался увеличить этот капитал привлечением к делу французских и английских банков, но первые не пожелали войти в предприятие одни, а англичане обнаружили, к сожалению, весьма мало готовности работать на малоизвестном им рынке. По-видимому, Протопопеску, видя встречаемые им за границей затруднения, надеется войти в соглашение с Румынским Национальным Банком и в таком случае его предприятие сохранит исключительно румынский характер.

Рядом с деятельностью господина Протопопеску<sup>2</sup> и независимо от неё, в Бухаресте возникло предположение об открытии в Румынии частного банка при содействии русских, французских и румынских капиталов.

Инициатор его, некий господин Баумгартен<sup>3</sup>, пользующийся в Румынии репутацией опытного и заслуживающего доверия финансиста, представил мне прилагаемую при сём краткую записку<sup>4</sup>, в коей он излагает выгоды, могущие последовать для нашей вывозной торговли от учреждения в королевстве банка, вполне независимого от австро-германского влияния, и в круг деятельности которого входило бы и содействие торговому нашему обмену с Румынией.

Господин Баумгартен, собравший уже путём подписки среди румын капитал в 2 1/2 миллиона франков, ездил в Париж, где вошёл уже в переговоры с французским банком<sup>5</sup>, председателем совета коего состоит господин Рувье<sup>6</sup>.

Банк этот, ссужая деньгами некоторые австрийские банковские учреждения в Бухаресте и получая лишь незначительную от них прибыль, подвергаясь тому же риску, предпочёл бы, по-видимому, работать здесь независимо от них. Он ставит только условием не выступать на здешнем рынке совершенно самостоятельно, а лишь в товариществе с солидным русским банком.

Смею думать, что нам надлежит воспользоваться благоприятно слагающимися обстоятельствами и всеми мерами содействовать освобождению Румынии от тяжёлой финансовой и экономической зависимости от Австро-Венгрии и Германии. Работая в этом смысле, мы облегчим, равным образом, и доступ на румынский рынок производствам нашей промышленности.

В предположении, что Ваше Высокопревосходительство изволите согласиться с основательностью этого глубокого моего убеждения, решаюсь ходатайствовать о сношении с императорским министерством финансов<sup>7</sup> касательно привлечения одного из солидных наших банков к участию в открытии, совместно с французским банком и с румынскими частными капиталистами, банковского учреждения в Бухаресте. Насколько мне известно, господин Баумгартен во время пребывания своего в Париже входил в предварительные объяснения по настоящему вопросу с парижским представителем нашего Международного банка<sup>8</sup>.

Полагаю, что и с точки зрения финансовых интересов банковские операции не могут быть убыточными в Румынии при замечаемом ныне усиленном развитии её промышленности и торговли.

Полагаю, равным образом, что для начала дела возможно было бы ограничиться основным капиталом в размере восьми миллионов франков, так как существующие уже здесь солидные частные банки, в числе четырёх, имеют основной капитал приблизительно от восьми до двенадцати миллионов каждый.

Принимая в соображение местные политические условия, почитаю долгом обратить при этом благосклонное Ваше внимание на необходимость тщательно избежать придачи банку какого-либо местного, политического, партийного характера; равным образом, крайне желательно, насколько, конечно, возможно, отстранить от участия в администрации банка и его агентств еврейский элемент, крайне непопулярный в Румынии.

В надежде, что Ваше Высокопревосходительство признаете возможным поставить меня в известность о Вашем решении по содержанию настоящего моего донесения, покорнейше прошу Вас, милостивый государь, принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 9–11 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 45 от 6 октября 1909 г.

<sup>2</sup> Думитру (Таке) Протопопеску (1850–1911), неоднократно избирался депутатом и сенатором от уезда Олт. В 1910 г. входил в совет директоров банка Creditul Funciar Rural (Кредитный земельный сельский банк).

<sup>3</sup> Макс Хуго Баумгартен (1866–1914). Финансист австрийского происхождения, работавший в румынской банковской системе. В 1910 г. был уполномоченным администратором Государственной лотереи.

<sup>4</sup> См. приложение к русской версии документа.

<sup>5</sup> Banque française du commerce et de l'industrie (Французский коммерческо-промышленный банк).

<sup>6</sup> Морис Рувье (1842–1911), бывший премьер-министр, министр финансов и министр иностранных дел Франции.

<sup>7</sup> Владимир Николаевич Коковцов (1853–1943), российский политический деятель, председатель Совета министров Российской империи в 1911–1914 гг., министр финансов в 1904–1905, 1906–1914 гг.

<sup>8</sup> Санкт-Петербургский международный коммерческий банк. Большая часть его акций принадлежала немецким, австрийским, французским и американским акционерам. Банк проявлял большую активность в сфере железнодорожного строительства и тяжелой промышленности.

## Приложение

К № 3. Бухарест, 1910 г.

La Roumanie a pris, dans ces dernières années, un développement extraordinaire aussi bien comme industrie que commerce, et pourtant, abstraction faite de la création de la Banque Commerciale Roumaine, aucune augmentation des capitaux mis par les banques à la disposition du public, n'a pu être constatée.

La susdite banque a repris les affaires d'un nombre d'anciennes et importantes maisons de banque et, par cette fusion, le monde commercial se trouva privé de certaines anciennes sources de crédit.

La clientèle de la Banque Commerciale Roumaine consiste, en bonne partie, des propriétaires et fermiers. La Banque a ainsi tellement immobilisé son propre capital et les fonds mis à sa disposition par ses amis, qu'elle ne peut que très rarement entrer dans de nouvelles affaires. Quant à la Banque Agricole, on sait que la Banque Nationale de Roumanie – l'établissement d'émission de notre pays – lui a fait une réduction sensible de son crédit d'escompte ; elle a été forcée, par conséquent, de restreindre son activité, et ses placements actuels ne comportent pas même 50% du chiffre d'autrefois.



La fusion qui a eu lieu entre la Banque de Crédit Roumain et la maison Dickin&Co, ne contribue pas moins à généraliser le désir de créer une nouvelle banque qui serait destinée à ouvrir de nouvelles sources de crédit à l'Industrie, au Commerce et à l'Agriculture de notre pays ou de leur servir comme remplacement de leurs banquiers actuels.

Des fabriques russes ont pris part, dans les derniers temps, aux soumissions qui ont eu lieu en Roumanie pour différentes fournitures importantes, et quelques-unes de ces fabriques y sont restées même adjudicataires, ceci, toutefois, dans des conditions assez défavorables. Il en ressort la nécessité de faire quelque chose pour sauvegarder les intérêts russes. Il y a lieu à croire qu'un département de marchandises attaché à une banque trouverait là un vaste champ d'activité et contribuerait, certainement, beaucoup au développement des relations commerciales russo-roumaines.

Les céréales, dont le chargement se fait aux rivières du Prut et lesquels se transportent aux marchés d'Ismail etc., prennent leur chemin par la Roumanie.

Tant qu'il s'agit d'achats effectués par des commerçants russes, ce sont les banques de Braila et Galatz qui font les avances sur ces blés. Mais la majeure partie des céréales s'envoie en consignation aux commissionnaires de Galatz, qui en soignent la vente en ne sauvegardant pas toujours les intérêts des producteurs russes.

Cette branche d'activité pourrait procurer à la banque des bénéfices importants, apportant, en même temps, de réels avantages aux agriculteurs russes.

L'exportation du bétail roumain en Russie souffre par le fait que ce commerce n'est pas organisé. Une banque trouverait, là aussi, l'occasion de faire des affaires très appréciables.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 12–13.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

### **București, 20 ianuarie 1910, nr. 3. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Pe parcursul ultimilor doi ani, eu am avut ocazia să remarc, nu o singură dată, în cuprinsul rapoartelor mele, năzuința crescândă și tot mai puternică a românilor de a se elibera de subordonarea politică și economică față de interesele austro-germane și de a păși pe calea unei tot mai mari independențe naționale.

Această tendință se manifestă, în prezent, și în domeniul întreprinderilor și afacerilor bancare<sup>1</sup>.

În ultimul timp, au fost create câteva bănci provinciale, ale căror capitaluri de bază sunt, fără îndoială, destul de limitate, însă sunt adunate, aproape în exclusivitate, din surse naționale.

Principalul organizator al acestor bănci provinciale private, senatorul Protopopescu<sup>2</sup>, își îndreaptă, în prezent, eforturile în direcția unificării și extinderii activității acestor bănci, prin înființarea unei bănci centrale pentru întreaga rețea în capitala Regatului.

Disponând, prin intermediul unei subscripții lansate în sânul compatrioților săi, de cinci milioane de franci, el a depus eforturi pentru a mări acest capital inițial prin atragerea,

în această afacere, a unor bănci franceze și engleze, însă primele nu au dorit să se implice în această afacere de unele singure, iar englezii au manifestat, din păcate, foarte puțină disponibilitate să lucreze în cadrul unei piețe care le este destul de puțin cunoscută. Din câte se pare, Protopopescu, dându-și seama de dificultățile pe care le întâmpină în străinătate, speră să ajungă la un acord cu Banca Națională a României, iar, într-un asemenea caz, proiectul său de afaceri va păstra un caracter în exclusivitate românesc.

De rând cu activitatea domnului Protopopescu și în mod independent față de aceasta, la București a apărut un plan ce presupune deschiderea, în România, a unei bănci private, cu sprijinul și contribuția unor surse de capital de proveniență rusă, franceză și românească.

Inițiatorul acestui proiect, un oarecare domn Baumgarten<sup>3</sup>, care se bucură, în România, de reputația unui specialist financiar experimentat și demn de încredere, mi-a prezentat un scurt memoriu, pe care îl anexez la prezentul raport<sup>4</sup>, în cuprinsul căruia el expune acele avantaje, care ar putea să apară, pentru comerțul nostru de export, ca urmare a înființării, pe teritoriul Regatului, a unei bănci care ar fi pe deplin independentă față de influența austro-germană și care ar include, în cadrul cercului său de activități, printre altele, și sprijinirea schimburilor noastre comerciale cu România.

Domnul Baumgarten, care a adunat deja, prin intermediul subscripției pe care a lansat-o în rândurile românilor, un capital de două milioane și jumătate de franci, a călătorit recent la Paris, unde a inițiat deja negocieri cu o bancă franceză<sup>5</sup>, care îl are drept președinte al consiliului de administrație pe domnul Rouvier<sup>6</sup>.

Această bancă, care a acordat împrumuturi bănești anumitor instituții bancare austriece de la București și care a obținut, în urma acestor împrumuturi, doar un profit nesemnificativ, fiind însă supusă unor riscuri identice, ar prefera, se pare, să lucreze pe piața de aici în mod independent față de aceste bănci austriece. Banca impune, ca singură condiție, să nu se lanseze, pe piața de aici, într-un mod totalmente de sine stătător, ci doar în asociere cu o bancă rusească care se bucură de o reputație solidă.

Îndrăznesc să cred că noi ar trebui să profităm de împrejurările atât de favorabile care se creează acum pentru noi și să sprijinim, prin toate măsurile posibile, eliberarea României de grava ei dependență financiară și economică față de Austro-Ungaria și Germania. Lucrând serios în acest sens, noi vom facilita, în aceeași măsură, și accesul mărfurilor produse de către industria noastră pe piața românească.

Presupunând că Excelența Voastră va binevoi să fie de acord cu faptul că această profundă convingere a mea este pe deplin întemeiată, eu mă încumet să fac demersuri în privința intrării în legătură cu ministerul imperial al Finanțelor<sup>7</sup> referitor la cooptarea uneia dintre băncile noastre cu o reputație solidă pentru a participa la deschiderea unei noi instituții bancare la București, în colaborare cu banca franceză menționată mai sus și cu anumiți antreprenori români care dețin capitaluri private. Din câte cunosc, domnul Baumgarten, în timpul aflării sale recente la Paris, a inițiat anumite discuții preliminare, cu privire la chestiunea de față, cu reprezentantul parizian al Băncii noastre Internaționale<sup>8</sup>.

Consider că, inclusiv din punctul de vedere al intereselor noastre financiare, operațiunile bancare din România nu ar putea deveni nerentabile, având în vedere dezvoltarea tot mai intensă a industriei și comerțului acestei țări, care se poate observa în prezent.

Consider, de asemenea, că, pentru a iniția acest proiect, ar fi desigur posibil să ne limităm la un capital de bază în mărime de opt milioane de franci, deoarece băncile private cu o reputație solidă care există deja aici, în număr de patru instituții bancare, dispun, fiecare, de un capital de bază care oscilează, în mod aproximativ, între opt și douăsprezece milioane de franci.

Luând în considerație condițiile politice locale din România, cred, în același timp, că țin de datoria mea să vă atrag atenția binevoitoare a Excelenței Voastre asupra necesității de a evita, cu întreaga scrupulozitate posibilă, eventualitatea ca această bancă să capete, într-un fel, orice caracter local, politic sau de partid; la fel, ar fi extrem de dezirabil, firește, în măsura în care acest lucru ar fi posibil, ca elementul evreiesc, care este extrem de nepopular în România, să fie înlăturat de la orice fel de participare în administrația acestei bănci și în gestionarea agențiilor sale locale.

În speranța că Excelența Voastră veți considera de cuviință și oportun să mă puneți la curent cu privire la decizia Domniei Voastre referitor la conținutul prezentului meu raport, vă rog, stimate domn, să binevoiți de a primi asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 9–11 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 45 din 6 octombrie 1909.

<sup>2</sup> Dumitru (Tache) Protopopescu (1850–1911), în repetate rânduri deputat și senator de Olt. La 1910 făcea parte din consiliul de administrație al băncii Creditul Funciar Rural.

<sup>3</sup> Max Hugo Baumgarten (1866–1914). Om de afaceri de origine austriacă activ în sistemul bancar din România. La 1910 era administrator-delegat al Loteriei de Stat.

<sup>4</sup> A se vedea anexa la versiunea rusă a documentului.

<sup>5</sup> Banque française du commerce et de l'industrie (Bancă Franceză de Comerț și Industrie).

<sup>6</sup> Maurice Rouvier (1842–1911), fost prim-ministru, ministru de finanțe și ministru de externe al Franței.

<sup>7</sup> Vladimir Nikolaevici Kokovțov (1853–1943), om politic rus, președinte al Consiliului de Miniștri al Imperiului rus în anii 1911–1914, ministru al Finanțelor în anii 1904–1905, 1906–1914.

<sup>8</sup> Banca Internațională Comercială din St.-Petersburg (С. Петербургский международный коммерческий банк). Majoritatea acțiunilor erau deținute de acționari germani, austrieci, francezi și americani. Banca era foarte activă în domeniul căilor ferate și industriei grele.

## 57

**Бухарест, 21 января 1910 г., № 5. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Господин Брэтиану, председатель Совета министров, ездивший в Рим для поправления своего здоровья после совершённого на него покушения<sup>1</sup>, возвратился на днях в Бухарест<sup>2</sup> и вновь вступил в исправление обязанностей главы министерства.

В самом непродолжительном времени он примет, равным образом, вновь управление министерством внутренних дел, так как господин Ферекиде согласился стать во главе этого ведомства лишь на самый короткий срок.

Посетив меня сегодня, председатель Совета сообщил мне, что он был в высшей степени тронут приёмом, оказанным ему в Италии как королём, так и его правительством, и что из бесед с королевским министром иностранных дел<sup>3</sup> он вынес

отрадное для него убеждение, что нынешняя политика Румынии вполне оценивается и одобряется в Италии.

Справедливость такого уверения Брэтиану была доверительно подтверждена мне моим итальянским коллегой<sup>4</sup>, получившим секретное телеграфное сообщение от своего министра о полной солидарности во взглядах между руководителем внешней политикой Италии и румынским председателем Совета<sup>5</sup>.

Из пребывающих в Риме иностранных послов Брэтиану посетил только князя Долгорукого<sup>6</sup>, принявшего его весьма любезно и с коим он уже раньше имел случай познакомиться, когда князь приезжал в Румынию в качестве представителя государя императора на крестины малолетнего принца Николая Румынского<sup>7</sup>.

На обратном пути из Рима в Бухарест Брэтиану остановился на два дня в Вене<sup>8</sup>, где удостоился аудиенции у императора Франца Иосифа и имел продолжительный разговор с графом Эренталем.

Как император, так и его министр не преминули высказать господину Брэтиану, что они радуются тому обстоятельству, что взаимные отношения между Россией и Австро-Венгрией улучшаются.

По словам Брэтиану, граф Эренталь дал ему положительные уверения, что торговый договор, заключённый Румынией с Австро-Венгрией, будет распоряжением правительства применён в Венгрии, несмотря на запретительное голосование венгерской нижней палаты, не имеющее, по убеждению министра Двуетидной Империи, законной силы<sup>9</sup>.

Из беседы моей с председателем Совета я вынес впечатление, что он возвращается в страну физически и нравственно оправившимся от последствий полученных им ран, приобретшим больше самоуверенности от серьёзного отношения к нему и к его родине в Риме и в Вене и укреплённым в прежнем своём решении вести национальную и, насколько возможно, независимую политику, при сохранении наилучших отношений со всеми державами.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 16–17 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Брэтиану провёл в Италии три недели.

<sup>2</sup> 31 января 1910 г. по новому стилю.

<sup>3</sup> Брэтиану встречался с министром иностранных дел Италии, Франческо Гвиччардини, 12, 23 и 24 января 1910 г. по новому стилю

<sup>4</sup> Беккария Инчиза.

<sup>5</sup> См. подробнее: Dinu R. *Studi Italo-Romeni. Diplomazia e societă, 1879–1914 / Italian-Romanian Studies. Diplomacy and Society, 1879–1914*. București: Editura Militară, 2009. P. 168–173.

<sup>6</sup> Николай Сергеевич Долгоруков (1840–1913), посол Российской империи в Италии в 1909–1911 гг.

<sup>7</sup> Принц Николае (1903–1978), второй сын наследного принца Румынии Фердинанда (будущего короля Фердинанда I) и его жены Марии.

<sup>8</sup> 28–29 января 1910 г. по новому стилю.

<sup>9</sup> О содержании бесед между Брэтиану и Эренталем см.: *ÖUA*, № 2. Doc. № 1978. P. 686–688.

**București, 21 ianuarie 1910, nr. 5. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Domnul Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, care a călătorit la Roma în scopul refacerii sănătății sale în urma atentatului care a fost comis împotriva sa<sup>1</sup>, s-a întors, zilele acestea, la București<sup>2</sup> și a intrat din nou în exercițiul funcțiilor sale de șef al guvernului.

În timpul cel mai apropiat el își va asuma, de asemenea, din nou, sarcina administrării Ministerului Afacerilor Interne, deoarece domnul Pherekyde a fost de acord să fie instalat în fruntea acestei instituții doar pentru termenul cel mai scurt cu putință.

Făcându-mi o vizită astăzi, președintele Consiliului mi-a comunicat faptul că el a fost mișcat și emoționat, în cel mai înalt grad, de primirea care i s-a făcut în Italia, atât de către rege, cât și de către guvernul Majestății Sale, precum și faptul că, din conversațiile pe care le-a avut cu ministrul regal al Afacerilor Străine<sup>3</sup>, el a rămas cu convingerea, foarte îmbucurătoare pentru el, că actuala politică a României este pe deplin apreciată și încuviințată în Italia.

Justețea unei asemenea asigurări din partea lui Brătianu mi-a fost confirmată, în mod confidențial, de colegul meu italian<sup>4</sup>, care a primit un comunicat secret, prin telegraf, din partea ministrului său, cu privire la deplina solidaritate de opinii și viziuni dintre conducătorul politicii externe a Italiei și președintele Consiliului de Miniștri român<sup>5</sup>.

Dintre ambasadorii străini care sunt acreditați la Roma, Brătianu l-a vizitat doar pe cneazul Dolgorukov<sup>6</sup>, care l-a primit într-un mod extrem de amabil și cu care Brătianu a avut deja ocazia să facă cunoștință în trecut, atunci când cneazul a fost în România în calitate de reprezentant oficial al împăratului în cadrul ceremoniei de botez al micului prinț Nicolae al României<sup>7</sup>.

În timpul călătoriei de întoarcere, când a revenit de la Roma la București, Brătianu a făcut o oprire de două zile la Viena<sup>8</sup>, unde a avut onoarea de a fi primit în audiență de către împăratul Franz Josef și a avut o convorbire îndelungată cu contele Aehrenthal.

Atât împăratul, cât și ministrul său nu au pierdut ocazia să afirme, în fața domnului Brătianu, că ei se bucură de acea circumstanță că relațiile reciproce dintre Rusia și Austro-Ungaria se îmbunătățesc treptat.

După spusele lui Brătianu, contele Aehrenthal i-ar fi dat asigurări categorice în privința faptului că tratatul comercial care fusese încheiat între România și Austro-Ungaria va fi aplicat și în Ungaria, printr-o dispoziție specială a guvernului, în pofida votului negativ, de interdicție, din Camera Inferioară a Dietei maghiare, vot care, așa cum este ferm convins ministrul Imperiului Dualist, nu are nicio putere legală<sup>9</sup>.

Din conversația mea cu președintele Consiliului eu am rămas cu impresia că el s-a întors în țară cu totul recuperat, din punct de vedere fizic și moral, revenindu-și după consecințele rănilor pe care le-a suferit. El a dobândit chiar mai multă încredere în sine ca urmare a atitudinii serioase și favorabile față de el personal și față de patria sa pe care a găsit-o la Roma și la Viena, întărindu-și și mai mult hotărârea, pe care o luase deja în trecut, de a promova o politică națională și, pe cât va fi posibil, independentă, păstrând, totodată, cele mai bune relații cu toate Marile Puteri.

Binevoți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 16–17 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Brătianu a stat în Italia trei săptămâni.

<sup>2</sup> 31 ianuarie st.n. 1910.

<sup>3</sup> Brătianu s-a întâlnit cu ministrul Afacerilor Străine al Italiei (Francesco Guicciardini) pe data de 12, 23 și 24 ianuarie st.n. 1910.

<sup>4</sup> Beccaria Incisa.

<sup>5</sup> Pentru detalii: Rudolf Dinu, *Studi Italo-Romeni. Diplomazia e societă, 1879-1914 / Italian-Romanian Studies. Diplomacy and Society, 1879–1914*, București, Editura Militară, 2009, p. 168–173.

<sup>6</sup> Nikolai Sergheevici Dolgorukov (1840–1913), ambasador al Imperiului rus în Italia în anii 1909–1911.

<sup>7</sup> Prințul Nicolae (1903–1978), cel de-al doilea fiu al principelui moștenitor Ferdinand al României (viitorul rege Ferdinand I) și al soției acestuia, Maria.

<sup>8</sup> 28–29 ianuarie st.n. 1910.

<sup>9</sup> Conținutul discuțiilor dintre Brătianu și Aehrenthal: *ÖUA*, 2, doc. nr. 1978, p. 686–688.

## 58

**Бухарест, 4 февраля 1910 г., № 9. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Я имел честь доносить, что, не желая выпускать из рук рабочих железных дорог и правительственных учреждений, вынужденных выйти из состава синдикатов, руководители последних решили, с целью вновь сплотить рабочих, образовать на политической почве, доступной всем румынским гражданам, социал-демократическую партию, до сих пор не существовавшую в Румынии.

Главный вдохновитель этой идеи, выработавший, по-видимому, политическую программу новой партии, всё тот же болгарин – доктор Раковский, высланный из пределов Румынии два года тому назад<sup>1</sup>.

Его программа мало чем отличается от обычных изложений принципов и образа действий социал-демократических партий большинства европейских государств. В ней, быть может, сильнее оттеняется стремление к интернационализму.

Программа эта была принята созванным на днях конгрессом социалистов<sup>2</sup>, не имевшим, однако, успеха ввиду малочисленности собравшихся на нём лиц.

Вообще, ярые нападки на нынешнего председателя Совета министров привели к результатам, противоположным тем, кои ожидались его врагами. Если до произведённого на него покушения положение Брэтиану было очень шаткое, то после направленных на него револьверных выстрелов оно окрепло.

В доверительной беседе король соизволил высказаться мне в этом смысле, и слова его, ввиду крайней сдержанности Его Величества, не лишены значения.

Полагаю, что в наших интересах было бы весьма желательно, чтобы во главе румынского правительства стоял возможно дольше нынешний его вождь, Брэтиану.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 23–24.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 48 от 29 октября 1909 г.

<sup>2</sup> Имеется в виду съезд по воссозданию социал-демократической партии Румынии, который состоялся в Бухаресте в конце января – начале февраля 1910 г.

### **București, 4 februarie 1910, nr. 9. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Am avut deja onoarea să vă raportez că, din dorința de a nu îi scăpa din mâinile lor pe muncitorii de la căile ferate și pe angajații instituțiilor guvernamentale, care au fost nevoiți să iasă din componența sindicatelor, conducătorii acestora din urmă au hotărât, cu scopul de a-i consolida și a-i uni din nou pe muncitori, să formeze, pe un teren politic care ar fi accesibil tuturor cetățenilor români, un partid social-democrat, care nu a mai existat, până în acest moment, în România.

Principalul animator al acestei idei, persoana care a elaborat, din câte se pare, programul politic al noului partid, este tot același bulgar – doctorul Racovski, care a fost expulzat de pe teritoriul României cu doi ani în urmă<sup>1</sup>.

Programul său are destul de puține deosebiri față de expunerile obișnuite de principii și față de modul obișnuit de acțiune al partidelor social-democrate din majoritatea statelor europene. S-ar putea ca, în acest program, să se sublinieze, într-o proporție ceva mai mare, tendința către internaționalism.

Acest program a fost adoptat de către un congres al socialiștilor<sup>2</sup>, convocat zilele acestea, care, însă, nu a avut niciun succes, din motivul numărului neînsemnat al persoanelor care s-au adunat în cadrul întrunirii.

În general, atacurile înverșunate împotriva actualului președinte al Consiliului de Miniștri au produs anumite rezultate contrare celor pe care le anticipau inamicii săi. Dacă înainte de atentatul care a fost comis asupra sa situația lui Brătianu era foarte șubredă, atunci după împușcăturile de revolver îndreptate împotriva sa situația acestuia s-a întărit.

În timpul unei conversații confidențiale, regele a binevoit să se exprime, în fața mea, în acest sens, iar cuvintele sale, avându-se în vedere extraordinara cumpătate și discreție a Majestații Sale, nu sunt lipsite de importanță.

Consider că, în scopul promovării intereselor noastre, ar fi extrem de dezirabil ca în fruntea guvernului român să se mențină, cât mai mult timp posibil, actualul său conducător, Brătianu.

Binevoiiți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 23–24.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 48 din 29 octombrie 1909.

<sup>2</sup> Referință la Congresul de reconstituire a Partidului Social-Democrat din România, care a avut loc la București la sfârșitul lunii ianuarie – începutul lunii februarie 1910.

## 59

**Бухарест, 19 февраля 1910 г., № 12. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Королевским указом настоящая сессия законодательных палат, подлежавшая закрытию 15-го февраля, продолжена до 5-го числа будущего марта месяца.

Полагаю, однако, что и к этому последнему сроку палаты не успеют рассмотреть проект закона о реформе кассационного суда и государственный бюджет, к обсуждению коего они ещё не приступали. Вероятно, правительство вынуждено будет прибегнуть к новому продолжению нынешней сессии, несмотря на то что в течение её оно подвергается усиленным нападкам со стороны сенаторов и депутатов оппозиции<sup>1</sup>, стремящихся поколебнуть его положение, главным образом, ввиду предстоящих через год новых парламентских выборов.

До сих пор не выясняется ещё с достаточной определённости, какой политической партии Его Величество король Карл поручит произвести эти выборы.

Если бы консерваторы не распались на две партии, ожесточённо враждующие друг против друга, они, несомненно, были бы призваны к власти. При настоящих же обстоятельствах, могущих, однако, измениться в течение лета, либералы, руководимые молодым и симпатичным королю Брэтиану, представляют более надёжный элемент для составления прочного правительства, хотя и в их рядах далеко нет полного единодушия между умеренными старо-либералами и более молодыми деятелями политической их партии.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 31–32.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Консерваторов и консерваторов-демократов.



**București, 19 februarie 1910, nr. 12. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Prin decret regal, actuala sesiune a Camerelor Legislative, care ar fi trebuit închisă pe data de 15 februarie, a fost prelungită până pe data de 5 a viitoarei luni martie.

Cu toate acestea, eu consider că nici până la acest termen final Camerele nu vor reuși să examineze proiectul de lege cu privire la reforma Curții de Casație și bugetul de stat, discuțiile asupra căruia nu au fost încă inițiate în plen. Este destul de probabil că guvernul va fi nevoit să recurgă la o nouă prelungire a actualei sesiuni parlamentare, în pofida faptului că, pe parcursul prezentei sesiuni, cabinetul este supus unor atacuri insistente din partea senatorilor și deputaților din opoziție<sup>1</sup>, care fac eforturi pentru a zdruncina și șubrezi situația acestuia, mai cu seamă avându-se în vedere noile alegeri parlamentare care urmează să aibă loc peste un an.

Până în acest moment, nu a fost clarificată încă, cu suficientă certitudine, chestiunea privind partidul politic, care va fi însărcinat de către Majestatea Sa regele Carol cu organizarea acestor alegeri.

Dacă conservatorii nu s-ar fi scindat în două partide, care se dușmănesc cu înverșunare unul cu celălalt, ei, fără nicio îndoială, ar fi fost chemați la guvernare. Totuși, în circumstanțele actuale, care s-ar putea, însă, schimba pe parcursul verii, liberalii, aflați sub conducerea lui Brătianu, politician tânăr și care se bucură de simpatia regelui, reprezintă un element mai de încredere pentru formarea unui guvern trainic și durabil, chiar dacă nici în rândurile lor nu există, nici pe departe, o unanimitate deplină între gruparea moderată a „bătrânilor liberali” și activiștii și oamenii politici mai tineri din cadrul partidului lor politic.

Binevoiiți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 31–32.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Conservatorii și conservatorii-democrați.

**Бухарест, 19 февраля 1910 г., № 13. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Поездка в Россию болгарской королевской четы и радушный приём, оказанный ей государем императором<sup>1</sup>, возбудили здесь живой интерес, не лишённый чувства

некоторого недоверия и опасения касательно их влияния на политическое положение Румынии.

Переданное сюда по телеграфу интервью генерала Паприкова<sup>2</sup> произвело неблагоприятное впечатление. Но особенно встревожило общественное мнение в Румынии распространённое иностранной печатью известие, будто бы Россия подарила Болгарии несколько военных судов.

Из предшествующих донесений моих Вашему Высокопревосходительству небызвестно, что отсутствие военного румынского флота в водах Чёрного моря считается здесь самой слабой стороной военной обороны Румынии.

Противники участия Румынии в какой-либо коалиции против России указывают, главным образом, на то обстоятельство, что, господствуя на Чёрном море, мы легко можем разгромить румынские берега, защитить кои не успеют никакие союзники. Насколько я знаю, нынешний военный министр, генерал Крэйничану<sup>3</sup>, придерживается этого убеждения.

Появление же военного флота во власти такого малонадёжного, в глазах румын, повелителя, каким является король Фердинанд, было бы для них, несомненно, серьёзной опасностью.

Ввиду этого, как у страха глаза велики, некоторые впечатлительные румыны были готовы верить, что мы одарили болгар столь опасным оружием.

Я должен, однако, оговорить, что ни король Карл, ни первый его министр не поддались таковому впечатлению и не придавали никакой веры газетным слухам.

Секретные телеграммы Вашего Высокопревосходительства от 17-го числа были получены мной как раз в то время, когда сидел у меня Брэтиану, и я воспользовался случаем, чтобы передать ему, что Вы изволили сообщить мне весьма успокоительные сведения о болгарско-турецких пограничных инцидентах и об общем направлении болгарской политики.

Председатель Совета заметил при этом, что накануне он был с докладом у Его Величества и что, как король, так и он сошлись в убеждении, что пребывание болгарского монарха в Санкт-Петербурге может иметь лишь самое благоприятное влияние на положение дел на Балканах, так как ему, несомненно, будут преподаны у нас советы благоразумия и миролюбия.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 33–34.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Встреча болгарского царя с императором Николаем II состоялась 10/23 февраля 1910 г.

<sup>2</sup> Стефан Г. Паприков (1858–1920), болгарский военный, политический деятель и дипломат. В 1908 г. стал министром иностранных дел Болгарии, а в 1910–1912 гг. был посланником Болгарии в России. Имеется в виду интервью, которое Паприков дал в контексте российско-болгарских переговоров вокруг ситуации на Балканах, проходивших в Санкт-Петербурге. Болгарскую делегацию возглавлял премьер-министр Александр Малинов.

<sup>3</sup> Григоре Крэйничану.

**București, 19 februarie 1910, nr. 13. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Călătoria în Rusia a cuplului regal bulgar și primirea cordială care i s-a făcut de către împărat<sup>1</sup> au provocat aici un viu interes. Acest interes nu este însă lipsit de un sentiment însoțit de o anumită doză de neîncredere și de anumite temeri cu privire la influența acestor evenimente asupra situației politice a României.

Interviul generalului Paprikov<sup>2</sup>, care a fost transmis aici prin intermediul telegrafului, a produs o impresie nefavorabilă. Însă opinia publică din România a fost deosebit de alarmată din cauza știrii, răspândite de către presa din străinătate, că Rusia i-ar fi dăruit, chipurile, Bulgariei câteva nave militare.

Din cuprinsul rapoartelor mele precedente, Excelența Voastră cunoaște deja faptul că lipsa unei flote militare românești în apele Mării Negre este considerată aici ca fiind cel mai slab aspect al apărării militare a României.

Adversarii participării României în cadrul oricărui gen de coalitie împotriva Rusiei fac trimitere, mai cu seamă, la acea împrejurare că, având o poziție dominantă în Marea Neagră, noi putem foarte ușor să devastăm și să distrugem coasta maritimă a României, iar niciun fel de aliați nu vor reuși să apere litoralul românesc. Din câte cunosc, actualul ministru de Război, generalul Crăiniceanu<sup>3</sup>, împărtășește această convingere.

Totodată, faptul că ar putea apărea o flotă militară aflată sub controlul unui suveran în care nu prea poți avea încredere, așa cum este, în ochii românilor, țarul Ferdinand, ar reprezenta pentru ei, fără nicio îndoială, un grav pericol.

Din acest motiv, și pentru că frica are ochii mari, unii români ceva mai impresionabili erau gata să creadă că noi i-am fi dotat pe bulgari cu o armă atât de periculoasă.

Ar trebui, însă, să precizez faptul că nici regele Carol, nici prim-ministrul său nu s-au lăsat copleșiți de o asemenea impresie și nu au acordat niciun fel de încredere acestor zvonuri din diverse ziare.

Eu am primit telegramele secrete ale Excelenței Voastre din data de 17 februarie tocmai în acel moment, în care Brătianu se afla la mine în vizită, și am profitat de această ocazie pentru a-i transmite direct faptul că Domnia Voastră ați binevoit să îmi comunicați anumite informații foarte liniștitoare cu privire la incidentele de frontieră dintre Bulgaria și Turcia, dar și referitor la direcția și orientarea generală a politicii bulgare.

Președintele Consiliului a remarcat, cu această ocazie, că în ajunul întâlnirii noastre el a fost în audiență la Majestatea Sa pentru a-i prezenta un raport și că atât regele, cât și el însuși au ajuns la aceeași convingere comună, și anume că actuala aflare a monarhului bulgar la Sankt-Petersburg ar putea avea doar influența cea mai favorabilă cu putință asupra stării de lucruri din regiunea Balcanilor, deoarece noi, fără îndoială, îi vom da anumite sfaturi de a urma, în viitor, o politică bazată pe prudență și pe năzuința spre pace.

Binevoiiți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 33–34.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Întâlnirea dintre țarul bulgar și împăratul Nicolae II a avut loc pe data de 10/23 februarie 1910.

<sup>2</sup> Stefan Gh. Paprikov (1858–1920), militar, om politic și diplomat bulgar. În 1908 a devenit ministru al Afacerilor Străine al Bulgariei, iar în 1910–1912 a fost ministru plenipotențiar al Bulgariei în Rusia. În contextul negocierilor bulgaro-ruse privitoare la situația din Balcani, purtate la Sankt-Petersburg de către o delegație bulgară condusă de prim-ministrul Aleksandăr Malinov.

<sup>3</sup> Grigore Crăiniceanu.

61

**Бухарест, 4 марта 1910 г., № 16. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Доверительной депешей от 17-го прошлого февраля месяца<sup>1</sup> я имел честь доносить об инциденте, возникшем между Сербией и Румынией в ходе их переговоров касательно сооружения дунайского моста, инциденте, приведшем к категорическому заявлению председателя румынского Совета министров, что иного, как отрицательного, ответа он не может дать на предложение Сербии построить мост у Груи, а не у Турну Северина<sup>2</sup>.

Предстоящий приезд в Санкт-Петербург<sup>3</sup> короля сербского<sup>4</sup> и связанное с ним предположение, что Дунай-Адриатическая железная дорога составит один из предметов объяснений Вашего Высокопревосходительства с Пашичем<sup>5</sup> и Миловановичем<sup>6</sup>, побуждают меня вновь коснуться этого вопроса.

В помянутом донесении моём я позволил себе высказаться в том смысле, что неловкость Миловановича, вызвав здесь чувство раздражения, временно лишь усилила недоверие румын к сербскому правительству и к исполнимости в ближайшем будущем проведения рельсового пути от Дуная до Адриатики, но едва ли она могла существенно изменить их взгляд на вопрос о соединении румынских и сербских железных дорог.

Не встречая принципиальных препятствий к изменению конвенции в пользу Груи, они не считают возможным возложить исключительно на румынскую казну лишний расход в 20 или 30 миллионов франков, являющийся результатом такового изменения, выгодного прежде всего Сербии.

Правительству последней следовало бы помириться с этим обстоятельством и, не теряя времени, вновь приступить к переговорам с бухарестским кабинетом путём определённого формулирования своей готовности облегчить Румынии финансовые условия, налагаемые на неё конвенцией по сооружению моста через Дунай.

Как я имел уже честь доносить, весьма желательно, в видах интересов сербов, чтобы такое их предложение было сделано до заключения соглашения между Болгарией и Румынией<sup>7</sup> о постройке болгарско-румынского моста, так как, связав себя новым обязательством по отношению к Болгарии, Румыния, несомненно, будет ещё настойчивее стремиться к возможному сокращению предстоящих ей расходов по удовлетворению сербских требований.

К тому же, далеко не утверждая, что, соединив мостом свой берег с сербским, Румыния откажется от подобного же соединения с Болгарией, я тем не менее

полагаю, что, насколько ей возможно, не рискуя добрыми сношениями с южной своей соседкой, она будет стремиться отдалить время постройки третьего её моста через Дунай.

Я почёл долгом не скрыть такового моего убеждения от сербского моего сотоварища, по-видимому, разделяющего его. Но я не могу одобрить сообщённого им своему правительству мнения итальянского нашего коллеги<sup>8</sup>, что Сербия могла бы сперва ограничиться заявлением румынскому кабинету, что она готова пересмотреть все статьи конвенции по постройке моста, не упоминая специально о финансовых её условиях.

Подобное выступление Сербии грозило бы осложнить положение, вызвав вторично отрицательный ответ, словесно раз уже данный господином Брэтиану в пылу раздражения.

Полагаю, что лишь, хотя бы принципиальное, согласие вступить в переговоры на почве финансовой стороны дела могло бы подвинуть последнее, тем более что, категорически заявляя об отказе Румынии изменить конвенцию, Брэтиану оговорил, что отказ этот основан на соображениях финансового характера.

Я не берусь определить, каких размеров достигают финансовые требования Румынии, и полагаю, что они должны быть выяснены путём непосредственных переговоров между обеими заинтересованными сторонами, причём, конечно, дело не обойдётся без торга.

Но едва ли Сербии удастся, не принося никакой жертвы, добиться тех несомненных выгод, кои извлекли бы как она, так и синдикат, имеющий эксплуатировать турецкий участок Адриатического рельсового пути<sup>9</sup>, от соединения с румынскими железными дорогами у Груи, а не у Турну Северина. В этом отношении было бы, быть может, справедливо, чтобы синдикат оказал некоторое содействие молодому сербскому королевству.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 38–40.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Не публикуется.

<sup>2</sup> По вопросу о соединении румынской и сербской железных дорог см. док. № 44 от 7 октября 1909 г., док. № 51 от 13 ноября 1909 г., док. № 61 от 4 марта 1910 г., док. № 109 от 6 января 1911 г., док. № 112 от 3 февраля 1911 г., док. № 127 от 9 апреля 1911 г., док. № 140 от 21 августа 1911 г.

<sup>3</sup> 10 марта 1910 г.

<sup>4</sup> Петр I Карагеоргиевич (1844–1921), король Сербии в 1903–1918 гг., король Королевства сербов, хорватов и словенцев в 1918–1921 гг.

<sup>5</sup> Никола Пашич (1845–1926), многократно занимал пост премьер-министра Сербии, а впоследствии и Югославии.

<sup>6</sup> Милован Милованович (1863–1912) – видный сербский политический деятель и учёный-юрист. В 1908 г. стал министром иностранных дел, а в июле 1911 г. – премьер-министром Сербии, сохранив за собой и портфель министра иностранных дел.

<sup>7</sup> См. док. № 10 от 3 марта 1909 г., док. № 44 от 6 октября 1909 г., док. № 47 от 15 октября 1909 г.

<sup>8</sup> Эмануэле Беккария Инчиза.

<sup>9</sup> См. док. № 140 от 21 августа 1911 г.

**București, 4 martie 1910, nr. 16. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Prin intermediul depeșei diplomatice confidențiale din data de 17 a lunii februarie<sup>1</sup>, trecute deja, am avut onoarea să raportez despre incidentul care a apărut între Serbia și România pe parcursul negocierilor dintre cele două țări în privința construirii podului dunărean. Acest incident a dus la o declarație categorică a președintelui Consiliului de Miniștri al României, conform căreia el nu poate da decât un singur fel de răspuns, și anume negativ, ca reacție la propunerea Serbiei de a construi acest pod lângă Gruia, și nu lângă Turnu Severin<sup>2</sup>.

Viitoarea sosire la Sankt-Petersburg<sup>3</sup> a regelui Serbiei<sup>4</sup> și presupunerea, pe care o am în legătură cu această călătorie, că unul dintre subiectele discuțiilor Excelenței Voastre cu Pašić<sup>5</sup> și cu Milovanović<sup>6</sup> o va reprezenta calea ferată care va lega Dunărea de Marea Adriatică, m-au determinat să mă refer, din nou, la această chestiune.

În cuprinsul raportului meu menționat mai sus, eu mi-am permis să îmi exprim opinia în sensul că gafa făcută de Milovanović, care a provocat aici un sentiment de iritare, nu a făcut decât să crească, temporar, neîncrederea românilor față de guvernul sârb și față de posibilitatea de realizare, în viitorul cel mai apropiat, a proiectului de construire a unei căi ferate care ar uni Dunărea cu Marea Adriatică, dar este foarte puțin probabil că această gafă ar fi putut schimba, în mod substanțial, opiniile și viziunile românilor privind chestiunea legată de crearea unei conexiuni dintre căile ferate române și cele sârbe.

Fără a identifica vreun obstacol de principiu în calea modificării prevederilor convenției în favoarea variantei Gruia, românii nu consideră că ar fi posibil să pună, în exclusivitate, în sarcina vistieriei române, o cheltuială suplimentară inutilă în mărime de douăzeci sau treizeci de milioane de franci, care ar reprezenta rezultatul unei asemenea modificări, modificare ce ar fi avantajoasă, înainte de toate, pentru Serbia.

Guvernul acestei din urmă țări ar trebui să se împace cu această împrejurare și, fără a pierde timpul în continuare, să înceapă, din nou, negocieri cu cabinetul de la București prin intermediul formulării clare și exacte a disponibilității sale de a îi ușura și facilita României condițiile financiare pe care aceasta din urmă s-a obligat să le respecte conform stipulărilor convenției privind construirea podului peste Dunăre.

Așa cum am avut deja onoarea să raportez, ar fi foarte mult de dorit, în vederea protejării intereselor sârbilor, ca o asemenea propunere din partea lor să fie făcută înainte de încheierea unui acord, între Bulgaria și România<sup>7</sup>, privind construirea unui pod dunărean bulgaro-român, deoarece, asumându-și o nouă obligație față de Bulgaria, România, fără îndoială, va depune eforturi chiar mai insistente pentru a reduce, pe cât posibil, cheltuielile pe care va urma să le suporte pentru a satisface cerințele și revendicările sârbe.

În afară de aceasta, chiar dacă sunt departe de a afirma că, după unirea malului său dunărean cu cel sârbesc, prin intermediul acestui pod, România va renunța cu totul la crearea unei conexiuni asemănătoare și cu Bulgaria, eu consider, cu toate acestea, că, în măsura în care îi va fi posibil acest lucru și fără a risca deteriorarea bunelor relații cu vecina sa de la sud, România va avea tendința să amâne cât mai mult termenul de construire a celui de-al treilea său pod peste Dunăre.

Eu am considerat de datoria mea să nu îi ascund această convingere a mea colegului meu sârb de aici, care, după câte se pare, o împărtășește pe deplin. Dar eu nu pot să încuviințez opinia colegului nostru italian<sup>8</sup>, pe care acesta din urmă i-a comunicat-o guvernului său, că Serbia s-ar putea limita, pentru început, la o declarație făcută cabinetului de miniștri român, prin care l-ar asigura că ea ar fi gata să revizuiască toate articolele convenției privitoare la construirea podului, fără a aminti, în mod special, despre condițiile și prevederile financiare ale acesteia.

Un asemenea demers al Serbiei ar amenința să complice situația actuală, provocând, a doua oară deja, un răspuns negativ, răspuns care a fost formulat deja o dată, în formă verbală, de către domnul Brătianu, atunci când era enervat la culme.

Consider că doar un acord, fie acesta chiar și de principiu, de a iniția negocieri pe terenul laturii financiare a chestiunii ar putea să grăbească rezolvarea acestei afaceri, cu atât mai mult, cu cât, declarând, în mod categoric, că România refuză să modifice convenția, Brătianu a precizat, totuși, că acest refuz se bazează pe anumite considerații de ordin financiar.

Eu nu îmi asum responsabilitatea să afirm cu certitudine care ar fi volumul exact la care ar ajunge revendicările financiare ale României și consider, că acestea ar trebui clarificate prin intermediul unor negocieri directe între ambele părți interesate în chestiunea de față. În aceste condiții, firește, chestiunea nu va putea fi rezolvată fără anumite tranzacții și cedări reciproce.

Dar este foarte puțin probabil că Serbia va reuși, fără a face niciun fel de sacrificii, să obțină acele avantaje indubitabile pe care le-ar putea dobândi atât ea însăși, cât și consorțiul care va primi, în viitor, dreptul de a exploata și de a administra secțiunea turcească a căii ferate înspre Marea Adriatică<sup>9</sup>, în urma creării unei conexiuni cu căile ferate românești lângă Gruia, și nu în zona Turnu Severin. În această privință, ar fi, se prea poate, just și echitabil ca acest consorțiu să îi acorde un oarecare ajutor și sprijin tânărului regat sârb.

Binevoii, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 38–40.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nu se publică.

<sup>2</sup> Pentru chestiunea conectării căilor ferate române și sârbe: doc. nr. 44 din 7 octombrie 1909; doc. nr. 51 din 13 noiembrie 1909; doc. nr. 61 din 4 martie 1910; doc. nr. 109 din 6 ianuarie 1911; doc. nr. 112 din 3 februarie 1911; doc. nr. 127 din 9 aprilie 1911; doc. nr. 140 din 21 august 1911.

<sup>3</sup> 10 martie 1910.

<sup>4</sup> Petru (Petar) I Karađorđević (1844–1921), rege al Serbiei în anii 1903–1918, respectiv al sârbilor, croaților și slovenilor în 1918–1921.

<sup>5</sup> Nikola Pašić (1845–1926), a fost în mai multe rânduri prim-ministru al Serbiei, precum și prim-ministru al Iugoslaviei.

<sup>6</sup> Milovan Milovanović (1863–1912), savant și important om politic sârb. În 1908 a devenit ministru al Afacerilor Străine, iar iulie 1911 prim-ministru al Serbiei, cu păstrarea portofoliului de ministru al Afacerilor Străine.

<sup>7</sup> A se vedea doc. 10 din 3 martie 1909, doc. nr. 44 din 6 octombrie 1909, doc. nr. 47 din 15 octombrie 1909.

<sup>8</sup> Emanuele Beccaria Incisa.

<sup>9</sup> A se vedea doc. nr. 140 din 21 august 1911.

**Бухарест, 5 марта 1910 г., № 17. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

В своё время я имел честь доносить, что торговая и консульская между Турцией и Румынией конвенции, равно как и соглашение касательно мусульманских недвижимых имуществ, покинутых в Добрудже, были уже совершенно подготовлены к заключению накануне падения старого режима в Оттоманской империи. Константинопольские события 1908 года<sup>1</sup> помешали, однако, их подписанию.

По словам румынского министра иностранных дел, нынешнее турецкое правительство стремится войти в переговоры о внесении некоторых изменений в выработанные уже соглашения, в принципе признаваемые румынами окончательными.

Турция добивается уменьшения тарифных ставок на некоторые предметы её ввоза в Румынию, а главным образом увеличения суммы в миллион семьсот пятьдесят тысяч франков, подлежащей уплате мусульманскому населению, выселившемуся в пределы Оттоманской империи, в вознаграждение за покинутое ими имущество в ныне румынской области.

По доверительному заявлению господина Джувара, румынское правительство никоим образом не согласится увеличить сумму, признаваемую им чрезмерной и на кою оно согласилось, уступая лишь усиленным настояниям бывшего председателя Совета министров, Стурдзы.

Что же касается до уменьшения некоторых тарифных ставок, то этот вопрос мог бы ещё подлежать рассмотрению и решение по его поводу будет принято в зависимости от заключений румынских финансового и торгового ведомств.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 41–42.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Младотурецкая революция, состоявшаяся в июле 1908 г.

**București, 5 martie 1910, nr. 17. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Cu ceva timp în urmă, eu am avut onoarea să vă raportez faptul că convențiile comercială și consulară dintre Turcia și România, precum și acordul privind averile și proprietățile imobiliare ale musulmanilor, care au fost abandonate în Dobrogea, fuseseră deja completamente pregătite pentru a fi încheiate, în ajunul căderii vechiului regim din Imperiul otoman. Evenimentele din Constantinopol, din anul 1908<sup>1</sup>, au împiedicat, însă, semnarea acestor documente.



După spusele ministrului român al Afacerilor Străine, actualul guvern turc face eforturi pentru a iniția negocieri privind introducerea anumitor modificări în acordurile care au fost deja elaborate și care, în principiu, sunt considerate de către români drept finale și definitive.

Turcia încearcă să obțină micșorarea cuantumurilor tarifare pentru anumite articole pe care le exportă înspre România, dar, mai ales, creșterea sumei, în mărime de un milion șapte sute cincizeci de mii de franci, care urmează a fi plătită către populația musulmană care s-a strămutat pe teritoriul Imperiului otoman, în calitate de despăgubire compensatorie pentru averile și proprietățile pe care le-a abandonat în ținutul care face, în prezent, parte din România.

Conform unei declarații confidențiale a domnului Djuvara, guvernul român nu va fi de acord, în niciun caz, să mărească această sumă, pe care o consideră exorbitantă și cu care a fost de acord doar ca urmare a faptului că a cedat în fața insistențelor stăruitoare ale fostului președinte al Consiliului de Miniștri, Sturdza.

În ceea ce privește micșorarea anumitor cuantumi tarifare, această chestiune ar mai putea fi încă examinată și supusă cercetării, iar decizia în legătură cu această problemă va fi luată în dependență de concluziile și avizele la care vor ajunge ministerele românești ale Finanțelor și Comerțului.

Binevoiți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 41–42.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Revoluția Junilor Turci din iulie 1908.

**Бухарест, 17 марта 1910 г., № 19. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

На днях Его Величество король Карл соизволил принять меня в частной аудиенции, на коей я имел честь вручить Его Величеству известительную грамоту государя императора о кончине Его Императорского Высочества великого князя Михаила Николаевича<sup>1</sup>.

Королю благоугодно было при этом удостоить меня продолжительной беседой.

В течение её Его Величество соизволил высказать, что он относится вполне сочувственно к посещению Константинополя болгарской королевской четой, но, что, по полученным им сведениям, посещение это очень непопулярно в самой Болгарии.

Положение монарха южнославянского королевства, по мнению Его Величества, крайне затруднительно в настоящее время, ввиду господствующего в стране возбуж-

дения против короля Фердинанда и значительного усиления социалистического движения в Болгарии.

По словам августейшего моего собеседника, благодаря проискам болгарских социалистов румынскому правительству пришлось иметь довольно серьёзное объяснение с болгарским по делу о высланном из пределов Румынии социалисте, докторе Раковском<sup>2</sup>.

Совершенно частный и доверительный по поводу Раковского разговор румынского посланника в Софии<sup>3</sup> с болгарским министром внутренних дел<sup>4</sup> появился на следующий день в болгарских газетах и подвергся пересудам. Когда же румынский представитель напомнил, что он предупреждал о доверительном характере делаемого им сообщения, ему было отвечено, что разговор его с министром мог быть подслушан.

Послабление, оказываемое лицам, ведущим из Болгарии социалистическую пропаганду в Румынии, побудило короля, по утверждению Его Величества, настоять перед правительством о категорическом заявлении софийскому кабинету, что от отношения последнего к делу Раковского будет зависеть дальнейшее отношение Румынии к Болгарии.

Всегда спокойная и осторожная речь короля и в этот раз сопровождалась уверениями, что Румыния относится весьма благожелательно к Болгарии, но, если последняя находит возможным дать у себя полный простор развитию социализма, то весьма понятно желание Румынии оградить свою территорию от распространения на неё из Болгарии этого пагубного для государства учения.

Из предыдущих моих донесений Вашему Высокопревосходительству известно, что дело доктора Раковского состоит в том, что, желая избавиться от этого опасного агитатора, выдающего себя за румынского подданного, уроженца Добруджи, нынешнее румынское министерство представило на решение кассационного суда вопрос об его подданстве. Суд отверг принадлежность его к румынскому подданству и тем дал возможность правительству выслать его из Румынии как опасного иностранца.

Между тем, по уверениям болгарского моего коллеги, болгарское правительство не сомневается в том, что Раковский не болгарин, а румын, и что суждение бухарестского кассационного суда основано было на подложных документах.

Однако болгарский посланник всё же был уполномочен ответить румынскому министру иностранных дел на вышеприведённое категорическое его заявление, что болгарское правительство несравненно более дорожит добрыми отношениями с Румынией, чем каким-либо Раковским, и что оно примет меры к недопущению его вести социалистическую пропаганду в Румынии из пределов Болгарии.

То обстоятельство, что переговоры касательно Раковского последовали в скором времени после покушения на жизнь председателя румынского Совета министров, отчасти придавало им большее значение, но полагаю, что румынское правительство отнеслось к ним с особенной серьёзностью, главным образом под влиянием предвзятого чувства опасения неприязненных, будто бы, намерений болгар.

Неоднократно имел я уже случай доносить, что, искренно стремясь установить наилучшие отношения с Болгарией, здесь не могут, однако, отречься от убеждения, что соседнее молодое королевство мечтает захватить Добруджу.

К сожалению, убеждение это поддерживается воспитанием, получаемым юношеством в болгарских школах, в учебниках коих Добруджа причислена к болгарским землям.

Опасение за Добруджу побуждает здешнее правительство принимать меры к тому, чтобы возможно быстрее обрумынить эту область. Оно выкупает в ней земли славянского её населения и раздаёт румынам, главным же образом ветеранам войны 1877 года.

В этих же видах ныне предполагается стянуть в Добруджу некоторые резервные воинские части и образовать из них новую, десятую, дивизию.

Дивизия эта будет соединена с девятой дивизией, стоящей близ Констанцы, в отдельный армейский корпус – пятый, главная квартира коего будет находиться в Тульче. Вместе с тем, на первой очереди железнодорожных линий, подлежащих ныне же постройке, поставлена именно линия Тульча-Констанца, имеющая пересечь всю Добруджу с севера на юг.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 43–45 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Великий князь Михаил Николаевич (1832–1909) скончался в Каннах 5/18 декабря 1909 г.

<sup>2</sup> Имеется в виду Христиан Раковский. См. док. № 48 от 29 октября 1909 г., док. № 58 от 4 февраля 1910 г., док. № 63 от 17 марта 1910 г.

<sup>3</sup> Константин Диаманди.

<sup>4</sup> Михаил Такев (1864–1920).

## **București, 17 martie 1910, nr. 19. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Zilele acestea, Majestatea Sa regele Carol a binevoit să mă primească într-o audiență privată, în timpul căreia eu am avut onoarea să îi înmânez Majestății Sale scrisoarea oficială din partea împăratului care anunța decesul Alteței Sale Imperiale marelui duce Mihail Nikolaevici<sup>1</sup>.

Regele a binevoit, cu această ocazie, să îmi acorde onoarea unei conversații îndelungate.

Pe parcursul convorbirii, Majestatea Sa a binevoit să se exprime în sensul că el are o atitudine de deplină simpatie și înțelegere față de vizitarea Constantinopolului de către cuplul regal bulgar, dar că, în conformitate cu informațiile pe care le-a primit, această vizită este extrem de nepopulară în interiorul Bulgariei.

Situația monarhului acestui regat al slavilor de sud este, în opinia Majestății Sale, extrem de dificilă în prezent, din motivul agitației împotriva țarului Ferdinand care a pus acum stăpânire pe țară și din cauza intensificării semnificative a mișcării socialiste din Bulgaria.

După spusele augustului meu interlocutor, din cauza uneltirilor socialiștilor bulgari, guvernul român a fost nevoit să aibă un șir de discuții destul de serioase și neplăcute cu

guvernul bulgar referitor la cazul unui socialist expulzat de pe teritoriul României, și anume al doctorului Racovski<sup>2</sup>.

Convorbirea, având un caracter absolut privat și confidențial, în legătură cu Racovski, dintre trimisul român de la Sofia<sup>3</sup> și ministrul bulgar al Afacerilor Interne<sup>4</sup> a apărut, chiar a doua zi, în ziarele bulgare și a devenit obiectul unor bârfe și minciuni. Totodată, atunci când reprezentantul diplomatic român le-a amintit celor de la Sofia că el îi avertizase din timp cu privire la caracterul confidențial al comunicatului pe care l-a făcut, guvernul de la Sofia i-a răspuns că respectiva convorbire dintre el și ministru ar fi putut fi interceptată.

Prea marea îngăduință manifestată în cazul acelor persoane care organizează și dirijează propaganda socialistă în România de pe teritoriul Bulgariei l-ar fi făcut pe rege, așa cum a afirmat chiar Majestatea Sa, să insiste, pe lângă guvernul român, pentru emiterea unei declarații categorice, destinate cabinetului de la Sofia, conform căreia atitudinea viitoare a României față de Bulgaria va depinde de atitudinea guvernului bulgar față de dosarul lui Racovski.

Discursul regelui, care este întotdeauna cumpătat și prudent, a fost însoțit, și de această dată, de asigurările sale că România are o atitudine foarte binevoitoare față de Bulgaria, dar că, în cazul în care aceasta din urmă găsește posibil și de cuviință să ofere, pe teritoriul său, un spațiu absolut nelimitat pentru dezvoltarea socialismului, atunci este foarte de înțeleș dorința României să își protejeze propriul teritoriu față de răspândirea în cuprinsul acestuia, de pe teritoriul Bulgariei, a acestei doctrine nocive și nefaste pentru orice stat.

Din cuprinsul rapoartelor mele anterioare, Excelența Voastră cunoaște deja că dosarul doctorului Racovski constă în faptul că, din dorința de a se debarasa de acest agitator periculos, care, fiind originar din Dobrogea, se dă, de obicei, drept supus român, actualul guvern al României a prezentat spre examinare Curții de Casație, care trebuia să se pronunțe asupra acestei cauze, chestiunea privind cetățenia lui Racovski. Curtea a respins solicitarea lui Racovski de a-i fi recunoscută calitatea de cetățean român și, astfel, i-a oferit guvernului posibilitatea de a-l expulza de pe teritoriul României, în calitate de supus străin periculos.

Totodată, în conformitate cu asigurările colegului meu bulgar, guvernul bulgar nu are niciun fel de îndoială în privința faptului că Racovski nu este cetățean bulgar, ci român, și că verdictul judiciar al Curții de Casație de la București ar fi fost întemeiat pe documente false.

Totuși, trimisul bulgar de aici a fost, cu toate acestea, împuternicit să îi răspundă ministrului român al Afacerilor Străine, ca reacție la declarația categorică a celui din urmă care a fost menționată mai sus, că guvernul bulgar prețuiește cu mult mai mult relațiile sale bune cu România decât pe un oarecare Racovski și că guvernul de la Sofia va lua toate măsurile pentru a nu îi mai permite lui Racovski să ducă o propagandă socialistă organizată în România de pe teritoriul Bulgariei.

Acea circumstanță că negocierile privitoare la Racovski au fost inițiate la foarte puțin timp după atentatul la viața președintelui Consiliului de Miniștri al României explică, în parte, de ce acestor negocieri li s-a acordat o importanță ceva mai mare. Totuși, consider că guvernul român a manifestat o atitudine deosebit de serioasă față de aceste negocieri, mai cu seamă, fiind influențat de sentimentul preconcept de frică și de temerile față de pretinsele intenții dușmănoase și ostile ale bulgarilor.

Eu am avut deja ocazia să vă raportez, nu o singură dată, faptul că, manifestând o tendință sinceră de a stabili relațiile cele mai bune cu putință cu Bulgaria, cei de aici nu sunt, totuși, în stare să renunțe la convingerea, conform căreia tânărul țarat vecin visează să ocupe și să cotopească Dobrogea.

Din păcate, această convingere este susținută cumva de educația pe care o primește tineretul în școlile bulgare, în manualele cărora Dobrogea este considerată ca făcând parte din ansamblul pământurilor bulgare.

Aceste temeri pentru soarta Dobrogei determină guvernul de aici să ia anumite măsuri îndreptate spre românizarea, pe cât posibil mai rapidă, a acestei regiuni. Guvernul purcede, în această provincie, la răscumpărarea pământurilor deținute de populația slavă de acolo și repartizează aceste loturi unor români, în special, mai ales veteranilor războiului din anul 1877.

Pentru a atinge aceleași scopuri, în prezent se preconizează să fie concentrate, în Dobrogea, anumite unități militare de rezervă și să se formeze, pe baza acestora, o nouă divizie a armatei române, a zecea.

Această divizie va fi comasată cu cea de-a noua divizie, care este încartiruită în apropiere de Constanța, formând un corp separat de armată – corpul cinci, cantonamentul principal al căruia se va afla la Tulcea. Totodată, o prioritate la ordinea zilei în privința liniilor de cale ferată care urmează a fi construite în viitorul imediat este considerată anume linia ferată Tulcea – Constanța, care urmează să traverseze întreaga Dobrogea, de la nord la sud.

Binevoîți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 43–45 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Marele duce Mihail Nikolaevici (1832–1909). A decedat la Cannes pe data de 5/18 decembrie 1909.

<sup>2</sup> Cristian Racovski. A se vedea doc. nr. 48 din 29 octombrie 1909, doc. nr. 58 din 4 februarie 1910, doc. nr. 63 din 17 martie 1910.

<sup>3</sup> Constantin Diamandi.

<sup>4</sup> Mihail Takev (1864–1920).

## 64

**Бухарест, 17 марта 1910 г., № 20. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Императорскому правительству небезызвестно из переписки высочайше вверенной мне миссии, что как король Карл, так и выдающиеся политические деятели всех партий в Румынии следят с вниманием за событиями в Венгерском королевстве и относятся с большой отзывчивостью к участи румын Трансильвании, с политическими вождями коих они установили частые сношения.

Ввиду этого не удивительно, что скандалы, столь печально ознаменовавшие последние заседания венгерского парламента, не прошли здесь незамеченными.

Говоря мне о них не без чувства злорадства, Его Величество соизволил заметить, что, по крайней мере, ныне берлинские и лондонские друзья венгерцев убедятся, что эти последние вовсе не являются какими-то рыцарями доблести и чести. Под

впечатлением первого порыва негодования Его Величество предполагал послать сочувственную телеграмму графу Куэну<sup>1</sup>, но затем воздержался от этого, чтобы не навлечь на себя обвинения во вмешательстве во внутренние дела Венгрии.

Лично зная Куэна, король убеждён, что первый министр относится доброжелательно ко всем национальностям, входящим в состав Короны Святого Стефана. Он доказал, будто бы, таковые свои чувства во время пребывания своего в Кроации<sup>2</sup>. В прежнее время Тиса<sup>3</sup> отзывался о румынах Венгрии как о народе, заслуживающем уважения, а потому настоящие его выступления против них несколько удивляют короля<sup>4</sup>.

Его Величество полагает, что предстоящие выборы доведут число представителей румынской национальности в венгерском парламенте до двадцати, тогда как в прошлой палате их было всего двенадцать.

Было время, когда трансильванцы совершенно воздерживались от всякого участия в политической жизни Венгрии, выказывая этим протест против неуравнения их в правах с мадьярской национальностью.

Король Карл приписывает отчасти себе то обстоятельство, что они отказались от такой ложной тактики и убедились в необходимости настойчиво выступать, хотя бы только легальными путями, на защиту своих прав в области политической жизни страны.

Раздражение против Венгрии здесь усилилось за последнее время, отчасти из-за происходящей в ней национальной борьбы, отчасти же – вследствие непринятия ею до сих пор торгового соглашения, заключённого с Румынией.

Румыны не упускают здесь случая демонстрировать против неё.

Преувеличенные выражения горя по поводу кончины венского городского головы Люгера<sup>5</sup>, уличные манифестации в его честь в столице Румынского королевства и название его именем одной из улиц Бухареста<sup>6</sup> вызваны главным образом желанием демонстрировать против мадьяр.

Покорнейше прошу Ваше Высочество принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 46–47 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Граф Карой Куэн-Хедервари (1849–1918) – видный венгерский государственный деятель. Премьер-министр Венгрии в июне–ноябре 1903 г. и с января 1910 по апрель 1912 гг.

<sup>2</sup> Так в документе. Куэн был баном Хорватии.

<sup>3</sup> Иштван Тиса, граф (1861–1918) – крупный венгерский государственный деятель. Был премьер-министром Венгрии в 1903–1905 и 1913–1917 гг.

<sup>4</sup> См. также док. № 82 от 16 июля 1910 г.

<sup>5</sup> Карл Люэгер (1844–1910) был бургомистром Вены в 1897–1910 гг. Скончался 10 марта 1910 г. по новому стилю.

<sup>6</sup> В центральной части города.

**București, 17 martie 1910, nr. 20. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Din cuprinsul corespondenței misiunii diplomatice care mi-a fost încredințată de împărat, guvernul imperial cunoaște deja faptul că atât regele Carol, cât și cei mai remarcabili

oameni politici din componența tuturor partidelor din România urmăresc cu atenție evenimentele din Regatul Ungariei și au o atitudine foarte cordială și înțelegătoare față de soarta românilor din Transilvania, cu ai căror lideri politici românii din Regat au stabilit relații și contacte frecvente.

Având în vedere acest fapt, nu este de mirare că scandalurile care au marcat, într-un mod atât de trist, ultimele ședințe ale parlamentului maghiar, nu au putut trece neobservate aici.

Relatându-mi despre aceste evenimente, nu fără un anumit sentiment de bucurie răutăcioasă, Majestatea Sa a binevoit să observe că, cel puțin, la ora actuală, prietenii berlinezi și londonezi ai maghiarilor se vor convinge de faptul că aceștia din urmă nu sunt, absolut deloc, întruchipări ale unor cavaleri virtuoși și onorabili. Aflându-se sub impresia unui prim acces impulsiv de indignare, Majestatea Sa intenționa să îi trimită o telegramă de exprimare a simpatiei și solidarității sale contelui Khuen<sup>1</sup>, dar, după aceea, regele s-a abținut de la acest gest, pentru a nu atrage asupra sa anumite acuzații de amestec în treburile interne ale Ungariei.

Cunoscându-l personal pe Khuen, regele este ferm convins de faptul că prim-ministrul maghiar are o atitudine plină de bunăvoință față de toate naționalitățile care intră în componența teritoriilor Coroanei Sfântului Ștefan. Khuen ar fi demonstrat, chipurile, că este animat de asemenea sentimente în timpul mandatului său de Ban al Croației<sup>2</sup>. În vremurile trecute, Tisza<sup>3</sup>, exprimându-și părerea despre românii din Ungaria, îi califica drept un popor care merită tot respectul. Tocmai de aceea, actualele sale discursuri și manifestări împotriva lor îl uimesc, într-o oarecare măsură, pe rege<sup>4</sup>.

Majestatea Sa consideră că alegerile care urmează să aibă loc vor face ca numărul reprezentanților naționalității române în parlamentul maghiar să ajungă până la douăzeci de oameni, în timp ce în fosta Cameră maghiară numărul lor era de doar douăsprezece persoane.

A existat o perioadă în timpul căreia transilvănenii au renunțat complet să participe, sub orice formă, în viața politică a Ungariei, manifestându-și, în acest fel, protestul contra faptului că nu li se acorda egalitatea în drepturi cu naționalitatea maghiară.

Regele Carol își atribuie, parțial, meritul pentru acea circumstanță că ei au renunțat la această tactică eronată și că s-au convins de necesitatea de a se manifesta public, în mod insistent, fie și doar prin intermediul unor căi legale, pentru a-și apăra drepturile în ceea ce privește viața politică a țării lor.

Sentimentul de iritare împotriva Ungariei s-a intensificat aici, în ultimul timp, în parte, din cauza luptei pe tărâm național care are loc în interiorul Ungariei, iar în parte – ca urmare a faptului că acest stat refuză, până în prezent, să accepte prevederile acordului comercial care a fost încheiat cu România.

Românii nu pierd, aici, nicio ocazie pentru a organiza demonstrații împotriva Ungariei.

Expresiile și manifestările exagerate de durere și tristețe în legătură cu decesul primarului Vienei, Lueger<sup>5</sup>, manifestațiile de stradă organizate în onoarea sa în capitala Regatului României și redenumirea, prin atribuirea numelui său, a uneia dintre străzile din București<sup>6</sup> au fost provocate, în special, de dorința românilor de a organiza o demonstrație contra maghiarilor.

Binevoți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 46–47 verso.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Contele Károly Khuen-Héderváry (1849–1918), important om de stat maghiar. Prim-ministru al Ungariei în perioada iunie-noiembrie 1903 și ianuarie 1910 – aprilie 1912.

<sup>2</sup> Khuen a fost ban al Croației.

<sup>3</sup> István Tisza (1861–1918), important om de stat maghiar. A fost prim-ministru al Ungariei în anii 1903–1905 și 1913–1917.

<sup>4</sup> A se vedea și doc. nr. 82 din 16 iulie 1910.

<sup>5</sup> Karl Lueger (1844–1910). A fost primar al Vienei în anii 1897–1910. A decedat pe data de 10 martie st.n. 1910.

<sup>6</sup> În partea centrală a orașului.

65

**Бухарест, 19 марта 1910 г., № 21. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Если политические деятели Румынского королевства стали принимать живое участие в судьбе своих единоплеменников Венгрии и стремиться поддерживать национальные их чувства сравнительно с недавнего времени, то гораздо раньше, ещё с эпохи турецкого здесь владычества, румыны Трансильвании, наравне с румынами Буковины, приобрели влияние на духовное развитие жителей бывших княжеств Молдавии и Валахии, стоявших ниже их в культурном отношении. Ещё не так давно выходцы из румынских областей Австрии и Венгрии составляли значительную часть преподавательского персонала в учебных заведениях ныне независимой Румынии.

Не всегда, однако, влияние этого более культурного элемента оказывается благотворным.

Оно проявляется ныне в области религиозной жизни страны в форме, вполне как бы естественной, но тем не менее скрывающей цели, могущие, в случае их достижения, привести к серьёзным последствиям.

Мне приходилось уже указывать на стремление католических архиепископа Бухарестского и епископа Ясского поддерживать католическую пропаганду в Румынии.

Их деятельность на этом пути не имела до сих пор чувствительного успеха. Бывали, конечно, случаи тайного перехода из православия в католичество, но случаи эти оставались единичными явлениями, встречавшимися почти исключительно в среде молодого поколения высшего общества.

Ввиду малоуспешности таковой пропаганды весьма энергичный католический архиепископ<sup>1</sup> направил стремления свои к сплочению униатов-трансильванцев, проживающих в Бухаресте, и к побуждению их построить свою униатскую церковь в столице Румынии.

Под предлогом удовлетворения духовных вожделений двухтысячной паствы и при содействии влиятельного профессора университета, родом из Трансильвании, архиепископу удалось построить и освятить в начале текущего года первый униатский храм в Румынии<sup>2</sup>, обставленный им богослупно.

Мало кто здесь сомневается в том, что, в мыслях инициаторов этого дела, вновь сооружённый храм призван служить видам религиозной пропаганды, не лишённой и политического значения.

При нынешних обстоятельствах и настроении умов в Румынии трудно ожидать в настоящее время крупных результатов от таковой пропаганды. Обстоя-



тельства могут, однако, измениться, и роль католических проповедников может быть облегчена.

Вследствие таковой возможности, кою нельзя отрицать, румынскому правительству и румынскому Святейшему Синоду надлежало бы усиленно работать над поднятием нравственного уровня православного священства в стране, по своим познаниям и нравственным качествам стоящего несравненно ниже униатского духовенства.

Полагаю, что и нам, насколько возможно, избегая, конечно, вмешательства во внутренние дела соседнего королевства, надлежало бы прийти ему на помощь в борьбе, конечный результат коей нам никоим образом не может быть безразличен.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 48–49 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Раймунд Нецхаммер (1862–1945), католический архиепископ Бухареста в период с сентября 1905 по июль 1924 г.

<sup>2</sup> Церковь св. Василия. Была освящена 19 декабря 1909 г. по новому стилю.

## **București, 19 martie 1910, nr. 21. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Dacă oamenii politici din Regatul României au început să participe, într-un mod activ, în evoluția destinului naționalilor lor din Ungaria și să depună eforturi pentru a susține și sprijini sentimentele naționale ale acestora relativ nu foarte demult, atunci românii din Transilvania, de rând cu românii din Bucovina, au dobândit o anumită influență asupra dezvoltării spirituale a locuitorilor fostelor principate ale Moldovei și Țării Românești, care se aflau pe o treaptă inferioară față de ei, din punct de vedere al culturii, cu mult mai devreme, încă începând din epoca stăpânirii turcești pe aceste meleaguri. Încă relativ nu demult, persoanele originare din regiunile românești ale Austriei și Ungariei reprezentau o parte însemnată a personalului didactic din instituțiile de învățământ ale României, în prezent, independente.

Totuși, nu întotdeauna se poate spune că influența acestui element superior din punct de vedere cultural se dovedește binefăcătoare.

Această influență se manifestă, în prezent, în domeniul vieții religioase a țării, într-o formă, aparent, cu totul firească, dar care, cu toate acestea, camuflează anumite scopuri care ar putea, în caz dacă ar fi atinse și îndeplinite, să ducă la anumite consecințe foarte grave.

Eu am avut deja ocazia să atrag atenția asupra eforturilor celor doi prelați catolici, ale arhiepiscopului de București și ale episcopului de Iași, de a susține și sprijini propaganda catolică din România.

Activitatea lor pe acest făgaș nu a avut, până în acest moment, niciun succes important. Au existat, desigur, anumite cazuri de convertire secretă de la ortodoxie la catolicism, dar aceste cazuri rămâneau a fi fenomene izolate, care puteau fi întâlnite, aproape în mod exclusiv, doar în sânul tinerei generații din cadrul protipendadei locale.

Având în vedere succesul foarte limitat al unei asemenea propagande, arhiepiscopul catolic<sup>1</sup>, o persoană foarte energică, și-a îndreptat eforturile în direcția consolidării comunității greco-catolicilor transilvăneni care locuiesc la București, îndemnându-i, inclusiv, să își construiască propria lor biserică greco-catolică în capitala României.

Sub pretextul satisfacerii aspirațiilor spirituale ale unei turme care numără două mii de enoriași și cu sprijinul și contribuția unui profesor influent al universității bucureștene, originar din Transilvania, arhiepiscopul a reușit să construiască și să sfințească, la începutul anului curent, primul lăcaș de cult greco-catolic din România<sup>2</sup>, care a fost decorat și înfrumusețat de el într-un mod convenit și plăcut lui Dumnezeu.

Aici sunt puțini dintre cei care au vreo îndoială în privința faptului că, conform ideilor și opiniilor inițiatorilor acestui proiect, noul lăcaș de cult construit recent este menit să servească scopurilor propagandei religioase, propagandă care nu este lipsită și de o anumită semnificație politică.

Având în vedere actualele împrejurări și starea de spirit generală din România, ar fi puțin probabil să ne așteptăm, în acest moment, la anumite rezultate majore ca urmare a unei asemenea propagande. Aceste circumstanțe s-ar putea, totuși, schimba, iar poziția și rolul predicatorilor catolici ar putea beneficia de pe urma unor înlesniri.

Ca urmare a unei asemenea posibilități, care nu trebuie și nu poate fi contestată, guvernul român și Sfântul Sinod al Bisericii române ar trebui să lucreze, cu intensitate maximă, asupra creșterii și ridicării nivelului moral al preoțimii ortodoxe din țară, preoțime care, atât din punct de vedere al cunoștințelor, cât și din punct de vedere al calităților morale, se află pe o treaptă cu mult mai joasă de dezvoltare în comparație cu clerul greco-catolic.

Consider că și noi, evitând, desigur, în măsura posibilităților, orice amestec în treburile interne ale regatului vecin, ar trebui să îi venim în ajutor și să îl sprijinim în această luptă, rezultatul final al căreia nu ne poate fi, în niciun caz, indiferent.

Binevoii, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 48–49 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Raymund Netzhammer (1862–1945), arhiepiscop de București în perioada septembrie 1905 – iulie 1924.

<sup>2</sup> Biserica Sf. Vasile. A fost sfințită pe data de 19 decembrie st.n. 1909.

**Бухарест, 19 марта 1910 г., № 22. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

На последней частной аудиенции, назначенной мне королём, Его Величеству благоугодно было сообщить мне, что, питая чувство искренней приязни к Его Королевскому Высочеству князю Николаю Черногорскому<sup>1</sup>, Его Величество предполагает командировать в Цетинье, ко дню юбилея пятидесятилетия княжения черно-

горского монарха, приветственную миссию, поставив во главе её, вероятно, военного министра, генерала Крэйничану<sup>2</sup>.

Король заметил, что выбором для такового поручения одного из лучших своих генералов Его Величество желает оттенить, насколько он высоко ценит военную доблесть августейшего вождя черногорцев.

По словам Его Величества, лица, посетившие столицу Черногории, рассказывали ему, что дружба его к князю Николаю вполне взаимна и что на письменном столе Его Высочества красуется портрет короля.

Его Величество крайне чувствителен ко всяким проявлениям уважения к его военным способностям и государственной мудрости.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 50–50 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Никола I Петрович-Негош (1841–1921) – владетельный князь (с 1860 г.) и король (с августа 1910 г.) Черногории.

<sup>2</sup> Григоре Крэйничану.

### **București, 19 martie 1910, nr. 22. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În timpul ultimei audiențe private care mi-a fost acordată de către rege, Majestatea Sa a avut bunăvoința să îmi comunice faptul că, fiind animat de sentimentul celei mai sincere afecțiuni față de Alteța Sa Regală principele Nicolae al Muntenegrului<sup>1</sup>, Majestatea Sa intenționează să trimită în deplasare oficială la Cetinje, cu ocazia zilei festive a jubileului care marchează aniversarea a cincizeci de ani de domnie a monarhului muntenegrean, o misiune oficială de salut, urmând să îl numească în fruntea acesteia, cel mai probabil, pe ministrul de Război, generalul Crăiniceanu<sup>2</sup>.

Regele a remarcat că, alegându-l, pentru această însărcinare oficială, pe unul dintre cei mai buni generali ai săi, Majestatea Sa dorește să sublinieze, cât de înaltă este aprecierea sa pentru vitejia și virtuțile militare ale augustului conducător al muntenegrenilor.

După spusele Majestății Sale, persoanele care au vizitat capitala Muntenegrului i-au relatat faptul că prietenia sa față de principele Nicolae este în totalitate reciprocă și că, pe biroul din reședința Alteței Sale, se află, în văzul tuturor, portretul regelui.

Majestatea Sa este extrem de sensibil în raport cu orice manifestări de respect și admirație față de aptitudinile sale militare și față de înțelepciunea sa de om de stat.

Binevoîți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 50–50 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nikola I (1841–1921). Prinț suveran și rege al Muntenegrului (din august 1910).

<sup>2</sup> Grigore Crăiniceanu.

**Бухарест, 19 марта 1910 г., № 23. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Первого апреля текущего года в военном ведомстве Румынского королевства произойдут перемены, выходящие из сферы исключительно военных интересов.

В Добрудже, как доношу я в депеше за № 19<sup>1</sup>, будет сосредоточен вновь формирующийся армейский корпус, призванный не только защищать её со стороны Болгарии, но и служить средством обрумынить эту вновь приобретённую область, большинство населения коей всё ещё состоит из славян и турок.

В области высшего управления румынской армии предстоит учреждение новой должности генерал-инспектора войск, при коем будет состоять штаб из выдающихся офицеров.

На эту должность назначается Его Королевское Высочество наследный принц Фердинанд, покидающий командование вторым, Бухарестским, корпусом.

Говоря мне об этом предстоящем назначении, Его Величество соизволил высказать, что оно имеет целью поставить наследника престола в более близкие сношения не только с командуемым им ныне корпусом, но и со всеми войсками королевства. Только при таковых сношениях, заметил король, возможно полное единение между армией и престолом.

Его Величество всегда строго придерживался этого убеждения и применял его на практике.

С первого же года принятия правления страной он искал общения с войсками. Строго относясь к строевым их занятиям, Его Величество не избегал посещения офицерских собраний, где ближе знакомился с офицерами.

Результаты такого его отношения к ним обнаружились, по словам короля, в 1871 году, когда Его Величество, утомлённый направленными против него интригами румынских политиканов, послал в парламент письменное заявление о своём отречении от престола<sup>2</sup>.

Как только весть об этом распространилась в городе, все полковые командиры съехались во дворец и предоставили свои полки в полное распоряжение короля.

Его Величеству приходилось говорить о необходимости сближения с офицерством королю Георгу<sup>3</sup>, и он был удивлён, насколько эллинский монарх мало понимал его.

Передавая отзыв короля о причинах назначения его наследника<sup>4</sup> генерал-инспектором армии, я должен сказать, что правительство не исключительно ими руководствуется в данном случае.

Его Величество стареет и отстал в военном деле настолько, что армия не находит более в нём надлежащего руководительства.

Правительство предполагает, что принц Фердинанд проявит в этом отношении больше энергии и современного знания.

С другой стороны, резкий и властный характер Его Высочества приводил его к слишком частым стычкам с некоторыми офицерами его корпуса, возбуждая злобу против него.

Лица, близко стоящие к нему из военного же мира и имеющие бесспорное влияние на него, нашли предпочтительным при этих условиях убедить Его Высочество отстранить себя от ежедневных столкновений, неизбежных при командовании одной лишь воинской частью, и взять на себя лишь высшее, общее руководство всеми войсками.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 51–52 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 63 от 17 марта 1910 г.

<sup>2</sup> Об этом намерении впервые было открыто объявлено в письме, адресованном вымышленному другу и опубликованном в газете „Augustburger Allgemeine Zeitung” 15 января 1871 г.

<sup>3</sup> Георг I (1845–1913), король Греции в 1863–1913 гг.

<sup>4</sup> Имеется в виду наследный принц Фердинанд.

## **București, 19 martie 1910, nr. 23. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Pe data de întâi aprilie a anului curent, în cadrul Ministerului de Război al Regatului României vor avea loc anumite schimbări care depășesc sfera unor interese în exclusivitate militare.

Așa cum raportez în cuprinsul depeșei mele diplomatice nr. 19<sup>1</sup>, în Dobrogea va fi concentrat noul corp de armată, aflat în curs de formare, care va fi menit nu doar să apere această regiune din partea Bulgariei, ci și să servească drept un instrument de românizare a acestei regiuni recent dobândite, majoritatea populației căreia este, chiar și în prezent, compusă din slavi și turci.

În domeniul conducerii supreme a armatei române urmează să fie instituită o nouă funcție – cea de inspector general al trupelor, pe lângă persoana căruia va fi constituit un stat-major compus din ofițeri superiori talentați și remarcabili.

În această nouă funcție va fi numit Alteța Sa Regală principele moștenitor Ferdinand, care părăsește postul de comandant al corpului doi armată, dislocat lângă București.

Relatându-mi despre această viitoare numire în funcție, Majestatea Sa a binevoit să se exprime în acel sens că numirea respectivă are scopul să îl plaseze pe moștenitorul tronului în niște relații ceva mai apropiate nu doar cu corpul de armată pe care îl comandă în prezent, ci și cu toate trupele din Regatul României. Doar în cazul stabilirii unor asemenea relații, a observat regele, este posibilă asigurarea unei depline unități dintre armată și tron.

Majestatea Sa a urmat întotdeauna, cu strictete, această convingere și a aplicat-o consecvent în practică.

Chiar din primul an de când și-a asumat guvernarea acestei țări, el a căutat mereu să stabilească relații cu trupele sale. Având o atitudine strictă și severă față de exercițiile și antrenamentele lor de luptă, Majestatea Sa nu se eschiva de la a vizita periodic cluburile și adunările ofițerești, unde făcea cunoștință, mai îndeaproape, cu ofițerii.

Rezultatele unei asemenea atitudini, din partea sa, față de ei au ieșit la iveală, după spusele regelui, în anul 1871, când Majestatea Sa, fiind extenuat de intrigile politicianilor români lipsiți de scrupule, îndreptate împotriva sa, a trimis în parlament o declarație scrisă prin care își anunța abdicarea de la tron<sup>2</sup>.

Imediat ce vestea despre acest eveniment s-a răspândit prin oraș, toți comandanții militari superiori s-au adunat la palat și și-au pus regimintele lor la totala dispoziție a regelui.

Majestatea Sa a avut ocazia să îi vorbească despre necesitatea stabilirii unor relații apropiate cu corpul ofițeresc regelui George<sup>3</sup>, și el a fost uimit de faptul, în cât de mică măsură a fost înțeles de către monarhul elen.

Transmițându-vă opinia regelui despre motivele care au determinat numirea moștenitorului său<sup>4</sup> în funcția de inspector general al armatei, eu trebuie să spun că guvernul nu se conduce, în acest caz, în exclusivitate doar de aceste motive.

Majestatea Sa îmbătrânește, și el a rămas atât de mult în urmă în privința progreselor din domeniul artei militare, încât armata nu mai găsește deja, în persoana sa, conducerea și îndrumarea cuvenită.

Guvernul presupune că principele Ferdinand va manifesta, în această privință, ceva mai multă energie și familiaritate cu știința contemporană din acest domeniu.

Pe de altă parte, caracterul aspru și autoritar al Alteței Sale a avut ca urmare faptul că el s-a implicat în certuri și ciocniri prea frecvente cu unii dintre ofițerii corpului său de armată, provocând astfel ură și animozitate împotriva sa.

Anumite persoane care se află în relații apropiate cu el și care, la fel, fac parte din lumea militarilor, având și o influență incontestabilă asupra sa, au ajuns la concluzia că, în aceste condiții, ar fi preferabil să îl convingă pe Alteța Sa să se sustragă benevol de la acele ciocniri și conflicte cotidiene care sunt inevitabile atunci când cineva se află în funcția de comandant al unei singure unități militare și să își asume doar conducerea supremă, generală, a întregii armate.

Binevoii, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 51–52 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 63 din 17 martie 1910.

<sup>2</sup> Intenția a fost anunțată public pentru prima dată într-o scrisoare adresată unui prieten fictiv, publicată în ziarul „Augusburger Allgemeine Zeitung” pe data de 15 ianuarie 1871.

<sup>3</sup> George I (1845–1913), rege al Greciei în anii 1863–1913.

<sup>4</sup> Principele Ferdinand.

**Бухарест, 1 апреля 1910 г., № 24. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Со времени разрыва дипломатических сношений между Грецией и Румынией<sup>1</sup> румынские почтовые суда, содержащие рейсы между Констанцей и Александрией, перестали заходить в Пирей. Между тем, эллинские грузовые суда – как паровые, так и парусные – продолжали иметь свободный доступ в румынские порты даже в самый разгар репрессивных мер, принимавшихся здесь против Греции.

Румынские законодательные палаты, по примеру эллинского парламента, не преминули, конечно, разрешить правительству взимать с эллинского флага двойные сборы; но правительство не сочло, однако, нужным воспользоваться этим правом и ограничилось предъявлением к греческим судам требования о представлении ими судовых своих документов в румынском переводе, засвидетельствованном румынским консульством.

Таким образом, греческий флаг мог сохранить за собой и [д]о сих пор 22% всего румынского вывоза морским путём, следуя в этом отношении непосредственно за английским флагом, грузящим 41% румынского вывоза.

В прошлом году, ввиду наступившего успокоения во враждебных чувствах между обоими королевствами, прервавшими сношения между собой, румынское пароходное общество пожелало возобновить свои заходы в Пирей. Председатель румынского Совета министров, к которому оно обратилось за содействием в этом деле, не согласился, однако, войти в какие-либо объяснения с эллинским кабинетом. Он дал обществу совет послать в Афины своего уполномоченного для ведения переговоров непосредственно от имени общества, без всякого вмешательства в них румынского правительства.

Переговоры эти привели к подписанию в Афинах между уполномоченным пароходного общества и директором эллинских почт и телеграфов конвенции, распространяющей на румынские суда общества все преимущества, предоставляемые греческим законом 1892 года.

Конвенция выдержала три чтения в греческом парламенте и была одобрена последним.

Бывший первый министр Греции Мавромихалис<sup>2</sup> уведомил об этом официальным письмом, прилагаемым при сём в переводе<sup>3</sup>, греческого секретаря, состоящего при вверенной мне миссии, через коего ведутся её сношения с афинским министерством иностранных дел, присовокупив, что эллинское правительство предоставляет румынскому пароходному обществу права наиболее благоприятствуемой нации, исключительно с целью быть приятным Румынии.

Сообщение Мавромихалиса было передано мной здешнему кабинету, помещенному для приготовления общественного мнения в официозном французском своём органе заметку, констатирующую миролюбивые и доброжелательные намерения Греции. Вместе с тем Брэтиану доверительно поведал мне, что он ожидает лишь

закрытия законодательных палат для принятия и со своей стороны каких-либо примирительных мер по отношению к Греции.

Тем временем в Греции пало министерство Мавромихалиса. Вскоре по его удалении от власти заключённая им конвенция подверглась жестокой критике в эллинском парламенте со стороны политических его противников и в том числе нынешних эллинских министров.

В этой критике было вновь высказано много вражды против Румынии и политических её деятелей.

Прения закончились заявлением председателя Совета, Драгумиса<sup>4</sup>, что румынские суда будут облагаться в эллинских портах двойными портовыми и маячными сборами, так как, по его мнению, почтовая конвенция Мавромихалиса не могла избавить румынское пароходное общество от действия общего закона, в силу коего двойное обложение применяется к судам государств, не имеющих с Грецией торговых трактатов, в каковом положении находятся Румыния и Португалия.

Вашему Превосходительству угодно будет заметить, насколько таковое толкование конвенции, каковой, по-видимому, не было заключено с Португалией, противоречит письму предшественника господина Драгумиса.

Оно не могло, в связи с невоздержными речами господина Раллиса<sup>5</sup> в эллинском парламенте, не возбудить крайнего раздражения в румынском правительстве. Брэтиану и министр иностранных дел Джувара в частных беседах высказали мне, что в случае применения в Греции толкования Драгумиса они немедленно обложат двойными же сборами все греческие суда в румынских портах. Я посоветовал моим собеседникам не терять хладнокровия и не брать на себя инициативы применения на практике двойного обложения.

При всём том я убеждён, что нельзя будет удержать румынское правительство от принятия репрессивных мер по отношению к Греции, если в последней действительно румынские суда будут облагаться вдвойне.

Во всех отношениях мнение, заявленное господином Драгумисом, если оно действительно будет проведено в жизнь, является неуместным и пагубным для греческих же здесь интересов.

Оно лишает всякого смысла заключение с румынским пароходным обществом почтовой конвенции, одобренной греческим парламентом.

Оно явно противоречит заявлению эллинского же правительства, подписавшего конвенцию.

Оно не может быть приятно вверенной мне миссии, передавшей это заявление румынским министрам и уже четыре года успешно работающей здесь над защитой интересов греческих подданных в Румынии.

Оно нанесёт, наконец, тяжёлый удар эллинскому же здесь судоходству, удар, могущий совершенно погубить его.

Покорнейше прошу Ваше Превосходительство принять уверение в отличном моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

Приложение

К № 24. Бухарест, 1910 г.

*Traduction d'une lettre de Mr. Mavromihalīs, Président du Conseil des Ministres de Grèce, à Mr. Sicilianos, Secrétaire du Ministère des Affaires Étrangères de Grèce, attaché à la Légation Impériale de Russie à Bucarest, en date du 7 décembre 1909.*



La Compagnie de Navigation Roumaine a exprimé, à plusieurs reprises, le désir de reprendre l'escala du Pirée.

Pour accorder à la Compagnie Roumaine les avantages dont jouissent, en Grèce, les autres Compagnies de Navigation Etrangères, un Traité de Navigation, assimilant ses navires aux nationaux, devait exister. Or, la Convention entre la Grèce et la Roumanie a cessé, depuis longtemps, d'être en vigueur.

Un représentant de la Compagnie, venu dernièrement ici, a renouvelé cette demande, et le Gouvernement, malgré toutes les difficultés, a trouvé [un] moyen de conclure avec elle une convention postale qui accorde à la Compagnie Roumaine les avantages du traitement de la nation la plus favorisée.

Le Gouvernement a été amené à agir de la sorte uniquement par le désir d'être agréable à la Roumanie.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 53–56.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 26 от 29 мая 1909 г., док. № 27 от 29 мая 1909 г., док. № 113 от 3 февраля 1911 г., док. № 123 от 2 апреля 1911 г.

<sup>2</sup> Кирьякулис Мавромихалис (1850–1916) – премьер-министр Греции с 15 августа 1909 г. по 18 января 1910 г. по старому стилю.

<sup>3</sup> См. приложение к русской версии этого документа.

<sup>4</sup> Стефанос Драгумис (1842–1923), премьер-министр Греции с 18 января по 6 октября 1910 г.

<sup>5</sup> Димитриос Раллис (1844–1921) – видный греческий политический деятель, многократно занимал должность премьер-министра.

## **București, 1 aprilie 1910, nr. 24. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Din momentul întreruperii relațiilor diplomatice dintre Grecia și România<sup>1</sup>, navele de transport poștale românești care efectuează curse regulate între Constanța și Alexandria au încetat să mai facă escală în portul Pireu. Cu toate acestea, navele elene care transportă mărfuri – atât cele cu aburi, cât și cele cu pânze – continuau să beneficieze de acces liber în porturile românești chiar și în toiul aplicării măsurilor represive care au fost luate aici împotriva Greciei

Camerele legislative din România, urmând exemplul parlamentului elen, nu au pierdut ocazia, desigur, să îi acorde guvernului permisiunea de a încasa, de la navele aflate sub pavilion elen, taxe duble; însă guvernul nu a considerat, totuși, de cuviință să facă uz de acest drept și s-a limitat doar la formularea, față de navele grecești, a cerinței de a le prezenta autorităților documentele lor de parcurs și de bord, în traducere românească legalizată și autentificată de către un consulat românesc.

Astfel, navele sub pavilion grecesc au reușit să păstreze în mâinile lor, chiar și până în prezent, 22% din exportul românesc total transportat pe cale maritimă, urmând, în această privință, imediat după navele sub pavilion englez, care transportă 41% din încărcătura de mărfuri raportată la volumul total al exportului românesc.

Anul trecut, din motivul unei relative calmări a spiritelor care s-a instaurat în ceea ce privește sentimentele de ostilitate dintre cele două regate care și-au întrerupt relațiile între ele, Compania Română de Navigație și-a manifestat dorința de a relua cursele sale cu escală la Pireu. Președintele Consiliului de Miniștri al României, căruia compania i s-a adresat pentru a obține sprijin în susținerea acestui proiect, nu a fost însă de acord să inițieze orice fel de discuții cu cabinetul de miniștri elen. El i-a oferit Companiei sfatul să își trimită la Atena un reprezentant plenipotențiar pentru a iniția și duce negocieri, în mod direct, în numele propriu al Companiei, fără orice fel de amestec, în aceste tratative, din partea guvernului român.

Aceste negocieri au avut drept urmare semnarea, la Atena, între reprezentantul plenipotențiar al Companiei de Navigație și directorul elen al poștelor și telegrafului, a unei convenții care prevedea extinderea, asupra tuturor navelor românești care aparțineau Companiei, a tuturor avantajelor și privilegiilor acordate conform legii grecești din anul 1892.

Această convenție a trecut cu succes de trei lecturi consecutive în parlamentul grec și a fost aprobată de către acesta din urmă.

Fostul prim-ministru al Greciei, Mavromichalis<sup>2</sup>, l-a informat despre acest lucru, printr-o scrisoare oficială, care se anexează la acest raport, în traducere<sup>3</sup>, pe secretarul grec care este atașat pe lângă misiunea diplomatică ce îmi este încredințată și prin intermediul căruia se desfășoară contactele și relațiile misiunii rusești cu Ministerul Afacerilor Străine de la Atena. Prim-ministrul grec a adăugat că guvernul elen îi acordă Companiei Române de Navigație drepturile aferente națiunii celei mai favorizate, doar cu singurul scop de a-i fi agreabil României.

Informația comunicată de către Mavromichalis i-a fost transmisă de către mine cabinetului de aici. Pentru pregătirea preliminară a opiniei publice, acesta a plasat, în paginile organului său de presă oficios de limbă franceză, o scurtă notă, în care erau constatate intențiile pașnice, amicale și binevoitoare ale Greciei. Totodată, Brătianu mi s-a destăinuit, în mod confidențial, că el așteaptă doar închiderea sesiunii Camerelor Legislative pentru a lua, și din partea sa, anumite măsuri conciliante în ceea ce privește Grecia.

Între timp, în Grecia a căzut guvernul lui Mavromichalis. La puțin timp după înlăturarea acestuia de la putere, convenția încheiată de el a devenit ținta unor critici dure și înverșunate în plenul parlamentului elen din partea adversarilor săi politici și, inclusiv, din partea unor actuali miniștri ai guvernului elen.

În timpul formulării acestor critici, au fost din nou exprimate multe afirmații și sentimente ostile îndreptate împotriva României și a oamenilor săi politici.

Aceste dezbateri s-au încheiat printr-o declarație a președintelui Consiliului de Miniștri, Dragoumis<sup>4</sup>, conform căreia navele românești vor fi supuse, în porturile elene, plății unor taxe portuare și unor taxe pentru serviciile farurilor în quantum dublu, deoarece, după părerea sa, convenția poștală semnată de Mavromichalis nu putea să scutească Compania Română de Navigație de efectul prevederilor legislației generale, în virtutea căreia dubla impunere se aplică tuturor navelor acelor state care nu au tratate comerciale semnate cu Grecia, situație în care se află România și Portugalia.

Excelența Voastră va binevoi să observe, în ce măsură o asemenea interpretare a convenției, convenție care, din câte s-ar părea, nu a fost încheiată și cu Portugalia, intră în contradicție cu scrisoarea semnată de predecesorul domnului Dragoumis.

Mai ales în legătură cu discursurile și luările de cuvânt necumpătate ale domnului Rallis<sup>5</sup> în plenul parlamentului elen, această interpretare nu putea să nu provoace o reacție de extremă iritare în sânul guvernului român. Brătianu și ministrul Afacerilor Străine, Djuvara, în timpul unor conversații cu caracter privat, au afirmat, în fața mea, că, în cazul în

care în Grecia va fi aplicată interpretarea lui Dragoumis, ei vor recurge imediat la impunerea acelorasi taxe duble pentru toate navele grecești aflate în porturile românești. Eu i-am sfătuit pe interlocutorii mei să nu își piardă calmul și să nu își asume niciun fel de inițiativă în privința aplicării în practică a acestei duble impuneri.

Cu toate acestea, eu sunt convins de faptul că guvernul român nu va putea fi împiedicat, în intenția sa de a lua anumite măsuri represive în raport cu Grecia, în caz dacă aceasta din urmă va decide, totuși, într-adevăr, să aplice dubla impunere în cazul navelor românești.

În toate privințele, opinia care reiese din declarația domnului Dragoumis, dacă această opinie va fi, cu adevărat, tradusă în viață, se va dovedi nepotrivită și dăunătoare chiar, mai ales, pentru interesele grecești de aici.

Această opinie privează de orice sens încheierea convenției poștale cu Compania Română de Navigație, convenție care a fost aprobată de parlamentul grec.

Ea se află în evidentă contradicție cu declarația făcută chiar de guvernul elen care a semnat respectiva convenție.

Ea nu poate fi agreabilă nici pentru misiunea diplomatică ce mi-a fost încredințată, misiune care le-a transmis această declarație miniștrilor români și care, timp de patru ani deja, a lucrat, aici, cu succes pentru a asigura protecția intereselor supușilor greci din România.

Această opinie, în fine, va avea ca efect o gravă lovitură dată chiar navigației elene de aici, o lovitură care ar putea să o distrugă în totalitate.

Binevoiti, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 53–55 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 26 din 29 mai 1909, doc. nr. 27 din 29 mai 1909, doc. nr. 113 din 3 februarie 1911, doc. nr. 123 din 2 aprilie 1911.

<sup>2</sup> Kyriakoulis Mavromichalis (1850–1916), prim-ministru al Greciei în perioada 15 august 1909 – 18 ianuarie 1910 st.v.

<sup>3</sup> A se vedea anexa la versiunea în limba rusă a documentului.

<sup>4</sup> Stephanos Dragoumis (1842–1923), prim-ministru al Greciei în perioada 18 ianuarie 1910 – 6 octombrie 1910 st. v.

<sup>5</sup> Dimitrios Rallis (1844–1921). Important om politic grec. A deținut în mai multe rânduri funcția de prim-ministru.

**Бухарест, 1 апреля 1910 г., № 25. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Депешей от 19-го числа истекшего марта я имел честь доносить о стремлении католического архиепископства в Бухаресте поддерживать католическую пропаганду в Румынии. Ныне мне приходится отметить новую его попытку в том же направлении, произведшую сильное впечатление в стране.

Апостольский протонотарий<sup>1</sup> Бо<sup>2</sup>, временно управляющий архиепископством, адресовал румынской газете письмо<sup>3</sup>, в коем, отрицая вмешательство католического духовенства в ссорах, происходящих в лоне румынской православной церкви, он нашёл, однако, нужным заявить, будто бы скончавшийся в 1886 году митрополит-примас Унгро-Влахский, председатель румынского Святейшего Синода Калиник Миклеску<sup>4</sup> на смертном одре перешёл в католичество.

Заявление это вызвало бурю негодования среди православного духовенства и ревнителей православия из мирян, обвинявших католического викария в клевете<sup>5</sup>.

Правительству был сделан запрос как в нижней палате, так и в сенате. Председатель Совета министров ответил на него в обеих палатах весьма энергичным образом.

Брэтиану объявил депутатам, что считает утверждение касательно покойного митрополита Калиника наглой выдумкой, что католическая церковь не имеет никакого права вмешиваться в дела православной церкви и что если эта истина не понята лицами, не принадлежащими к православию, то правительство сумеет заставить их понять её.

В сенате, отвечая Ясскому митрополиту, председатель Совета был столь же решителен.

Он высказал, что во втором письме, появившемся, равным образом, в печати, каноник<sup>6</sup> Бо заявляет, что он был введён в заблуждение и что он не имеет в руках никаких документов, подтверждающих его первоначальное заявление.

Тем не менее, добавил Брэтиану, нельзя не удивляться легкомысленному поведению представителя чужеземного исповедания, решившегося взвести столь серьёзные обвинения. Правительство не потерпит подобных приёмов, могущих повлиять на добрые его сношения с католической церковью, так как никоим образом оно не допустит, чтобы представители иноземного исповедания приходили вмешиваться в румынские церковные дела, а тем более унижать обаяние национальной церкви. Она в течение веков давала силы румынам переносить самые тяжёлые испытания. Она веками сохраняла неприкосновенными принципы румынской национальности, и желать нанести ей удар равносильно оскорблению румын в их национальных чувствах.

Вместе с тем правительство вновь напечатало в официозных своих органах появившееся в 1886 году официальное описание кончины Высокопреосвящённого Калиника, из коего явствует, что на смертном одре он сподобился причастия Святых Тайн в православной вере, и что накануне смерти покойный митрополит при посещении его королём Карлом заявил Его Величеству, что в течение земной своей жизни он свято служил Престолу, Отечеству и Религии.

Канонику же Бо правительство предложило немедленно же выехать из Румынии, не дав ему возможности дожидаться приезда архиепископа, возвратившегося в Бухарест из поездки в Малую Азию два дня по отъезде временного его заместителя.

С целью же прекратить дальнейшие обвинения правительство побудило каноника отречься от своих слов в письме, прилагаемом при сём в газетной вырезке<sup>7</sup>, на кое и сослался Брэтиану в ответной своей речи в сенате.

Покорнейше прошу Ваше Превосходительство принять уверение в отличном моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 57–58 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Апостольский протонотарий – высокий титул в римско-католической церкви. При Папском дворе прелатам с этим титулом поручались регистрация и рассылка документов от имени Понтифика. От лат. *protonotarius*, фр. *protonotaire*.

<sup>2</sup> Жозеф Бо (Baud) (1859–1917) – викарий кафедральной коллегии (капитула), протонотарий, состоявший при католическом архиепископстве Бухареста.

<sup>3</sup> Письмо было направлено в редакцию газеты „Seara” 26 марта 1910 г.

<sup>4</sup> Калиник Миклеску (1822–1886) – митрополит Молдавии в 1865–1875 гг., митрополит Унговлахийский и митрополит-примас Румынской православной церкви в 1875–1886 гг.

<sup>5</sup> См. подробнее: *Bălan D. Națiune și confesiune la începutul secolului al XX-lea în Regatul României: „Afacerea Baud” // Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol», LV, 2018. P. 169–185.*

<sup>6</sup> В католической церкви: член коллегии священников, ответственных за совершение торжественных служб и занимающие руководящие должности в рамках епархии. От лат. *Canonicus*.

<sup>7</sup> Не публикуется.

## **București, 1 aprilie 1910, nr. 25. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Prin intermediul depeșei diplomatice din data de 19 a lunii martie, care s-a încheiat deja, eu am avut onoarea să raportez despre eforturile arhiepiscopiei catolice de la București de a susține și sprijini propaganda catolică din România. Acum, mă văd nevoit să remarc o nouă încercare a acesteia, îndreptată în aceeași direcție, încercare care a produs o puternică impresie în țară.

Protonotarul apostolic<sup>1</sup> Baud<sup>2</sup>, care a fost însărcinat cu administrarea temporară a arhiepiscopiei, i-a adresat unui ziar românesc o scrisoare<sup>3</sup>, în cuprinsul căreia, negând orice amestec al clerului catolic în conflictele care au loc în sânul Bisericii Ortodoxe Române, acesta a găsit, totuși, de cuviință să declare că mitropolitul primat al Ungro-Vlahiei, președintele Sfântului Sinod al bisericii române, Calinic Miclescu<sup>4</sup>, care a încetat din viață în anul 1886, s-ar fi convertit, chipurile, pe patul său de moarte, la catolicism.

Această declarație a provocat o întreagă furtună de indignare în rândurile clerului ortodox și ale apărătorilor zeloși ai ortodoxiei din sânul mirenilor, care l-au acuzat pe vicarul catolic de răspândirea unor calomnii<sup>5</sup>.

Guvernului i-a fost făcută o interpelare atât în Camera Inferioară, cât și în Senat. Președintele Consiliului de Miniștri a răspuns acestei interpelări, în ambele Camere, într-un mod extrem de energic.

Brătianu le-a declarat deputaților că el consideră afirmația făcută în privința defunctului mitropolit Calinic drept o minciună sfruntată, că Biserica Catolică nu are absolut niciun drept să se amestece în treburile Bisericii Ortodoxe și că, dacă acest adevăr nu a fost înțeles de către anumite persoane care nu aparțin de credința ortodoxă, atunci guvernul va fi în stare să le constrângă să îl înțeleagă.

În Senat, răspunzându-i mitropolitului de Iași, președintele Consiliului s-a dovedit a fi la fel de ferm și hotărât.

El a afirmat că, într-o a doua scrisoare, care a fost, de asemenea, publicată în presă, canonicul<sup>6</sup> Baud ar fi declarat că el ar fi fost indus în eroare și că el nu are, în mâinile sale, niciun fel de documente care ar confirma, într-un fel sau altul, declarația sa inițială.

Cu toate acestea, a adăugat Brătianu, nu putem să nu fim uimiți de acest comportament nehibzuit manifestat de către un reprezentant al unei confesiuni de origine străină, care s-a hotărât să formuleze niște acuzații atât de nedrepte și grave. Guvernul nu va tolera asemenea apucături, care ar putea să aibă o influență nefastă asupra bunelor sale relații cu Biserica Catolică, deoarece guvernul nu va permite, în niciun caz, ca reprezentanții unei confesiuni din străinătate să vină cu anumite tendințe de a se amesteca în treburile bise-

ricești din România și, cu atât mai mult, de a umili și jigni reputația bisericii naționale. Această biserică, pe parcursul secolelor, le-a dat românilor forțe pentru a suporta și cele mai grele încercări. Biserica a păstrat, timp de secole, intacte, principiile de bază ale caracterului național românesc, iar a dori să i se dea o asemenea lovitură echivalează cu o insultă adusă românilor în sentimentele lor naționale.

Totodată, guvernul a publicat din nou, în paginile organelor sale de presă oficioase, descrierea oficială a decesului Înalt Prea Sfințitului Calinic, tipărită prima oară în anul 1886, din care reiese, în mod evident, că, pe patul său de moarte, acesta s-a învrednicit de împărtășania cu Sfintele Taine conform credinței ortodoxe și că, în ajunul morții sale, defunctul mitropolit, atunci când a fost vizitat de către regele Carol, i-ar fi declarat Majestății Sale că, pe parcursul întregii sale vieți pământești, el a servit, cu pietate și evlavie, Tronul, Patria și Religia.

În ceea ce îl privește pe canonicul Baud, guvernul l-a sfătuit insistent să părăsească, imediat, teritoriul României, fără a-i oferi posibilitatea de a aștepta sosirea arhiepiscopului, care a revenit la București, dintr-o călătorie în Asia Mică, peste două zile după plecarea din țară a locțiitorului său temporar.

Totodată, cu scopul de a face să înceteze orice acuzații ulterioare, guvernul l-a impus pe canonic să renunțe la cuvintele sale inițiale printr-o scrisoare care se anexează la prezentul raport sub forma unui extras decupat din ziar<sup>7</sup>. Anume la această scrisoare a și făcut trimitere Brătianu în timpul discursului său de răspuns la interpelare pe care l-a ținut în Senat.

Binevoiiți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 57–58 verso.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Protonotar – prelat de la Curtea papală însărcinat cu înregistrarea și expedierea actelor pontificale. – Din lat. protonotarius, fr. protonotaire.

<sup>2</sup> Josef Baud (1859–1917). Vicarul capitulului și protonotar al Arhiediecezei catolice de București.

<sup>3</sup> Scrisoare trimisă ziarului „Seara”, pe data de 26 martie 1910.

<sup>4</sup> Calinic Miclescu (1822–1886). Mitropolit al Moldovei în anii 1865–1875 și Mitropolit primat al Ungro-Vlahiei în 1875–1886.

<sup>5</sup> Pentru detalii: Dinu Bălan, *Națiune și confesiune la începutul secolului al XX-lea în Regatul României: „Afacerea Baud”*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, LV, 2018, p. 169–185.

<sup>6</sup> (În Biserica catolică) Membru al unui colegiu de preoți însărcinat cu celebrarea slujbelor solemne și având funcția de conducere în dieceză. Din lat. *canonicus*.

<sup>7</sup> Nu se publică.

**Бухарест, 2 апреля 1910 г., № 26. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Инцидент с каноником Бо, описанный в предыдущем донесении моём, был в высшей степени неприятен королю Карлу, тем более что названное духовное лицо состояло духовником Его Величества.

Будучи лично убеждённым католиком, король тем не менее тщательно избегал оказывать какое-либо покровительство католической пропаганде в Румынии, чтобы тем не осложнить своего положения в православной стране, где в течение долгого времени он не пользовался популярностью. Его Величество пренебрёг даже гневом Римского престола, выразив согласие на крещение в православной вере всех детей наследного принца Фердинанда.

В вопросе же о митрополите Калинике положение короля становилось крайне щекотливым уже потому, что покойный глава румынской церкви был сперва в открытой вражде с католическим архиепископом Пальма<sup>1</sup> и что примирение между ними состоялось лишь при посредничестве Его Величества.

Совокупность этих обстоятельств побудила короля резко выступить против злосчастного письма католического vicария, по словам Его Величества, ошеломившего его.

Из весьма близких королю придворных сфер мне положительно известно, что Его Величество поощрил своё правительство изгнать каноника и вместе с тем послал из дворца предупредить последнего, чтобы он немедленно выехал за границу, не ожидая неминуемого изгнания, и выехал бы с уверенностью, что доступ в Румынию ему запрещён навсегда.

Король отказался принять католическую депутацию, намеревавшуюся ходатайствовать о заступничестве за любимого пастыря, приобретшего за тридцатилетнее своё пребывание в Бухаресте большое влияние в католической среде.

Каноник Бо пользовался до сих пор репутацией человека очень умного, ловкого и тактичного. Его неуместное заявление о мнимом переходе митрополита Калиника в католичество приписывается настоящему его, действительно болезненному состоянию, а главным образом настояниям окружавшей его немногочисленной клики румынской молодёжи высшего общества, обращённой им в католичество.

Во главе её стоит, быть может, не безызвестный Вашему Превосходительству Владимир Гика<sup>2</sup>, внук по матери адъютанта графа Киселёва<sup>3</sup>, Бларемберга<sup>4</sup>.

По-видимому, болезнью Бо желали воспользоваться и политические враги нынешнего министерства, допустившие печатание его письма в своей газете, полагая создать этим затруднение либералам.

Митрополит Калиник, насколько я мог узнать, был в нравственном отношении далеко не безупречен, но ничто не давало повода полагать, чтобы он мог бы изменить православию.

Сообщая об его кончине, один из моих предшественников<sup>5</sup> доносит депешей от 4 сентября 1886 года, что накануне смерти митрополит передал посетившему его королю духовное своё завещание, в коем умоляет Его Величество защищать церковь православную от происков католиков.

При всём том, как всякое сенсационное известие, обвинение, пущенное против бывшего главы румынской церкви, вводит некоторых в сомнение.

Многие задавали себе вопрос, на какие документы ссылается в первом своём письме каноник Бо, от коих он отказывается во втором?

Правительственные лица утверждают, что никаких документов он не мог представить и что у него оказалось лишь частное письмо к нему архиепископа Пальма, сообщающего, что в беседе с ним митрополит признал превосходство католической веры.

Желая воздействовать против впечатления, произведённого всем инцидентом, румынское духовенство, поощряемое правительством, вызывает внушительные демон-

страции против клеветы католического священника. Газеты переполнены протестами духовных лиц и корпораций, стремящихся доказать лживость обвинения. Начальники епархий принимают депутации, требующие изгнания католических священников, подозреваемых в пропаганде. Под адресом, поднесённым с этой же целью нынешнему митрополиту-примасу, Высокопреосвящённому Афанасию<sup>6</sup>, подписалось до восьми тысяч дам, из коих многие принадлежат к высшему бухарестскому обществу.

Покорнейше прошу Ваше Превосходительство принять уверение в отличном моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 61–63.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Паоло Джузеппе Пальма (1830–1892) – римско-католический архиепископ Бухареста в 1885–1892 гг.

<sup>2</sup> Владимир Гика (1873–1954) – принц, потомок молдавских господарей из рода Гика. Изучал политологию в Париже и теологию в Риме. В 1902 г. перешёл в католичество. Накануне балканских войн 1912–13 гг. и первой мировой войны занимался католической миссионерской деятельностью в Румынии, где основал (в Бухаресте) первую бесплатную больницу.

<sup>3</sup> Павел Дмитриевич Киселёв (1788–1872) – граф, крупный российский политический деятель. Во время русской военной администрации румынских княжеств, в 1829–1834 гг., был полномочным председательствующим в диванах Молдавии и Валахии. Был инициатором и основным автором Органических регламентов Валахии и Молдавии.

<sup>4</sup> Владимир Бларемберг (1811–1846).

<sup>5</sup> Михаил Александрович Хитрово (1837–1896) – посланник Российской империи в Румынии с июня 1886 г. по апрель 1891 г.

<sup>6</sup> В миру – Александру Миронеску. Был митрополитом-примасом Румынской православной церкви в 1909–1911 гг.

## **București, 2 aprilie 1910, nr. 26. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Incidentul legat de canonicul Baud, pe care l-am descris în raportul meu precedent, a fost neplăcut, în cel mai înalt grad, pentru regele Carol, cu atât mai mult cu cât fața bisericească menționată mai sus se afla în funcția de confesor al Majestății Sale.

Fiind, personal, un catolic convins, regele, cu toate acestea, s-a ferit, cu mare grijă, să acorde orice fel de protecție propagandei catolice din România, pentru a nu își complica, datorită acestui lucru, propria situație din această țară ortodoxă, unde, pe parcursul unui timp îndelungat, el nu s-a bucurat de popularitate. Majestatea Sa nu a luat în seamă nici măcar supărarea tronului papal de la Roma, exprimându-și acordul pentru botezul tuturor copiilor principelui moștenitor Ferdinand în credința ortodoxă.

În ceea ce privește chestiunea legată de mitropolitul Calinic, situația regelui devenea treptat extrem de delicată, chiar din acel motiv că defunctul șef ierarhic al bisericii române se afla, inițial, în relații de ostilitate deschisă cu arhiepiscopul catolic, Palma<sup>1</sup>, și pentru că reconcilierea dintre cei doi prelați a avut loc doar prin eforturile de mediere ale Majestății Sale.



Ansamblul acestor circumstanțe l-a determinat pe rege să se pronunțe, în mod clar și vehement, împotriva nefericitei scrisori a vicarului catolic, scrisoare care, după spusele Majestății Sale, l-a uluit și stupefiat.

Din anumite sfere din jurul curții regale, foarte apropiate de rege, eu cunosc, în mod absolut cert, faptul că Majestatea Sa și-a încurajat propriul guvern să îl expulzeze pe canonic și, totodată, a trimis pe cineva de la palat să îl avertizeze pe acesta din urmă ca el să plece, imediat, peste hotare, fără a mai aștepta expulzarea sa, devenită inevitabilă, și să plece din țară cu deplina certitudine că accesul în România îi va fi interzis pentru totdeauna.

Regele a refuzat să primească în audiență o delegație din partea comunității catolice, care avea intenția să intervină pe lângă el în favoarea îndrăgitului păstor duhovnicesc, care dobândise, pe parcursul celor treizeci de ani pe care îi petrecuse la București, o mare influență în sânul comunității catolice de acolo.

Canonicul Baud se bucura, până în acest moment, de reputația unui om foarte inteligent, abil și tacticos. Declarația sa extrem de nepotrivită cu privire la pretinsa și închipuita convertire a mitropolitului Calinic la catolicism este pusă pe seama stării sale actuale de sănătate, care este, într-adevăr, bolnăvicioasă, dar, în special, pe seama insistențelor provenite din sânul unei clii puțin numeroase a tineretului român originar din înalta societate care gravita în jurul său și pe care el o convertise la catolicism.

În fruntea acestui grup se află o persoană care îi este, se prea poate, cunoscută Excelenței Voastre, și anume Vladimir Ghika<sup>2</sup>, nepot, pe linie maternă, al aghiotantului contelui Kiseleff<sup>3</sup>, Blaremburg<sup>4</sup>.

După cum s-ar părea, de boala lui Baud au dorit să profite și anumiți inamici politici ai actualului guvern, care au îngăduit ca scrisoarea sa să fie tipărită în propriul lor ziar, având de gând să le creeze, astfel, anumite dificultăți liberalilor.

În măsura în care am putut să mă informez, mitropolitul Calinic nu a fost, nici pe departe, ireproșabil din punct de vedere moral, dar absolut nimic nu era de natură să justifice presupunerea că el ar fi fost în stare să trădeze ortodoxia.

Comunicând știrea despre decesul său, unul dintre predecesorii mei<sup>5</sup> raportează, prin intermediul depeșei diplomatice din data de 4 septembrie 1886, că, în ajunul morții sale, mitropolitul i-a transmis regelui, care îl vizitase, testamentul său duhovnicesc, în cuprinsul căruia el îl imploră pe Majestatea Sa să apere Biserica Ortodoxă de uneltirile și intrigile catolicilor.

Cu toate acestea, așa cum se întâmplă în cazul oricărei știri senzaționale, acuzația lansată împotriva fostului șef al Bisericii române le provoacă, unor persoane, anumite dubii și îndoieli.

Astfel, mulți și-au pus întrebarea: la ce fel de documente face trimitere, în prima sa scrisoare, canonicul Baud, documente pe care le repudiază, după aceea, în a doua scrisoare?

Anumite persoane din cercurile guvernamentale afirmă că el nu a putut să prezinte niciun fel de documente și că în posesia sa s-ar fi aflat doar o scrisoare cu caracter privat, care i-ar fi fost adresată de către arhiepiscopul Palma și care i-ar fi comunicat că, în timpul unei convorbiri cu el, mitropolitul ar fi recunoscut superioritatea și supremația credinței catolice.

Din dorința de a exercita o anumită influență contra impresiei produse de întregul incident descris mai sus, clerul românesc, fiind încurajat de guvern, provoacă demonstrații impresionante împotriva calomniilor lansate de acest preot catolic. Ziarele sunt arhipline de diverse proteste ale fețelor bisericești și ale diferitelor bresle și corporații, care încearcă să dovedească falsitatea acestor acuzații. Șefii eparhiilor primesc în audiență diverse delegații care solicită cu insistență expulzarea preoților catolici suspectați de propagandă. Sub adresa-

petiție care i-a fost înmănată, cu același scop, actualului Mitropolit Primat al României, Înalt Prea Sfințitului Atanasie<sup>6</sup>, și-au pus semnăturile aproape opt mii de doamne, multe dintre care aparțin celei mai înalte societăți bucureștene.

Binevoiiți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 61–63.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Paolo Giuseppe Palma (1830–1892), arhiepiscop romano-catolic de București în anii 1885–1892.

<sup>2</sup> Vladimir Ghika (1873–1954). Prinț, descendent al familiei princiare Ghika din Moldova. A studiat științe politice la Paris și teologie la Roma. În 1902 s-a convertit la catolicism. Înainte de războaiele balcanice, a fost misionar catolic în România, unde a înființat (la București) primul spital gratuit.

<sup>3</sup> Pavel Dmitrievici Kiselev (1788–1872), președinte plenipotențiar al divanurilor Moldovei și Valahiei în timpul administrației militare ruse din 1829–1834 și autor al Regulamentelor Organice ale Valahiei și Moldovei.

<sup>4</sup> Vladimir Blaremburg (1811–1846).

<sup>5</sup> Mihail Aleksandrovici Hitrovo (1837–1896), ministru plenipotențiar al Imperiului rus în România în perioada iunie 1886 – aprilie 1891.

<sup>6</sup> Cu numele de botez Alexandru Mironescu. A fost Mitropolit primat al Bisericii Ortodoxe Române în anii 1909–1911.

## 71

### Бухарест, 13 апреля 1910 г., № 28. Гирс – Сазонову

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Рядом королевских указов сессия румынских законодательных палат была продолжена после установленного законом срока, 15 февраля, до 10 апреля, когда и состоялось её закрытие.

Совершилось оно при условиях весьма неблагоприятных для нынешнего либерального министерства Брэтиану.

Я неоднократно уже имел честь доносить о слабости правительства, благодаря раздорам, происходящим между старо-либералами, сторонниками бывше[го] главы партии, Стурдзы, и приверженцами нынешнего её руководителя, исповедующими более радикальные принципы. То обстоятельство, что перемена главы партии состоялась в то время, когда она находилась у власти, сильно усложнило положение нового её вождя и придало обычным при такой перемене несогласиям значение более серьёзное, чем если бы партия была в оппозиции.

Брэтиану пришлось с первых же шагов своего правления столкнуться с требованиями как более умеренных, так и более крайних либералов, и стремиться мирить и удовлетворить их, тогда как, по своему прошлому, он был ещё слишком связан с крайними, из коих многие считались недавно ещё социалистами.

К тому же, подавив железной рукой крестьянское восстание<sup>1</sup>, молодой первый министр пожелал сгладить впечатление, произведённое принятыми им, хотя и необходимыми, но всё же крутыми, мерами. Он слишком смело вступил на путь

широких реформ в законодательной области. Представительные палаты были закиданы правительственными законопроектами, недостаточно основательно выработанными неопытными министрами, поторопившимися снискать себе популярность.

Против этих проектов усиленно выступили оппозиционные партии.

Против них же предприняли подпольную работу не в палатах, а в стране, умеренные либералы.

В результате всеобщее недовольство приняло такие размеры, что правительство, несмотря на подавляющее большинство, кое оно имеет в обеих палатах, вынуждено было взять обратно целую серию серьёзных законопроектов, проведение которых становилось для него в глазах общественного мнения как бы вопросом достоинства партии и в особенности министров, представивших эти проекты.

На этой почве министерство потерпело, несомненно, крупную неудачу, и оппозиция стремится не упустить случая воспользоваться ею для его свержения.

Не довольствуясь митингами, она прибегает и к уличным демонстрациям, стараясь воздействовать на короля.

Из доверительного источника мне известно, что на аудиенции, данной Его Величеством главе консерваторов Карпу, король дал последнему совет вновь сойтись с консерваторами-демократами, предводительствуемыми бывшим министром Таке Ионеску. Такой совет вполне отвечает убеждению Его Величества, что лишь при слиянии обеих консервативных партий они будут в состоянии образовать несколько прочное правительство. Если бы это слияние уже состоялось, консерваторы давно уже были бы у власти – до того пал за последнее время престиж либералов. Весьма возможно, однако, что, вопреки своему убеждению, королю всё же придётся призвать к правлению ту или другую консервативную партию, даже если бы они не согласились слиться. Такое правительство будет, бесспорно, весьма слабым и приведёт, вероятно, к возвращению в скором времени либералов. Пока же положение министерства Брэтиану крайне шаткое, и едва ли король решится поручить ему очередные выборы в законодательные палаты, состав коих должен быть возобновлён через несколько месяцев, если до того времени не установится полное единодушие в среде либералов.

Покорнейше прошу Ваше Превосходительство принять уверение в отличном моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 66–68.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Имеется в виду крестьянское восстание 1907 г.

**București, 13 aprilie 1910, nr. 28. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Printr-un șir de decrete regale, sesiunea Camerelor Legislative românești a fost prelungită dincolo de termenul stabilit de lege, 15 februarie, până pe data de 10 aprilie, când a și avut loc închiderea acestei sesiuni.

Închiderea sesiunii s-a produs în anumite condiții extrem de nefavorabile pentru actualul guvern liberal al lui Brătianu.

Eu am avut deja onoarea să raportez, nu o singură dată, despre slăbiciunea guvernului, care se datorează disensiunilor care au loc între „bătrânii liberali”, adeptii fostului șef al partidului, Sturdza, și partizanii actualului său lider, care împărtășesc anumite principii mai radicale. Acea împrejurare că schimbarea șefului de partid a avut loc în perioada în care acest partid se afla la putere a complicat destul de mult situația noului său conducător și le-a imprimat acelor dezacorduri care ar fi fost obișnuite, în condițiile unei asemenea schimbări, o însemnătate mai importantă decât în acel caz dacă partidul ar fi fost în opoziție.

Brătianu a fost nevoit, chiar de la primii pași pe care i-a făcut în guvernarea sa, să se confrunte cu cererile și revendicările formulate atât de către liberalii ceva mai moderați, cât și de facțiunea mai radicală a partidului, el încercând asiduu să îi împace și să le dea satisfacție tuturor, în timp ce, având în vedere trecutul său, el rămânea încă mult prea legat de facțiunea radicalilor extremi, mulți dintre care erau considerați, încă relativ nu demult, ca fiind socialiști.

În afară de aceasta, după ce a înăbușit, cu o mână de fier, răscoala țărănească<sup>1</sup>, tânărul prim ministru a dorit să atenueze cumva impresia creată de măsurile pe care le-a luat, măsuri, totuși, destul de aspre, chiar dacă necesare. El a pășit cu prea mare îndrăzneală pe făgașul unor reforme foarte vaste în domeniul legislativ. Camerele reprezentative au fost copleșite de diverse proiecte de legi prezentate de guvern, proiecte care nu erau elaborate și gândite în mod suficient de temeinic de către miniștrii lipsiți de experiență, care s-au grăbit să își câștige o anumită popularitate.

Împotriva acestor proiecte s-au manifestat public, în mod ferm și insistent, partidele de opoziție.

Împotriva acelorși proiecte au început să lucreze, în mod clandestin, liberalii moderați, care au organizat o campanie nu în plenul Camerelor, ci în țară.

Ca urmare a acestor evenimente, nemulțumirea generală a atins asemenea proporții, încât guvernul, în pofida majorității covârșitoare de care se bucură în ambele Camere, a fost nevoit să bată în retragere, renunțând la un întreg șir de proiecte de legi importante, adoptarea cărora devenise, pentru guvern, în ochii opiniei publice, un fel de chestiune de demnitate și onoare a partidului și, în special, a miniștrilor care prezentaseră respectivele proiecte.

Pe acest teren, guvernul a suferit, fără îndoială, un eșec de proporții, iar opoziția depune eforturi pentru a nu pierde ocazia de a profita de acest eșec, cu scopul de a răsturna guvernul.

Fără a se mulțumi cu obișnuitele mitinguri, opoziția recurge și la demonstrații de stradă, încercând asiduu să exercite o anumită influență asupra regelui.

Dintr-o sursă confidențială, eu cunosc faptul că, în timpul audienței pe care i-a acordat-o Majestatea Sa șefului de partid al conservatorilor, Carp, regele l-a sfătuit pe acesta din urmă să cadă din nou de acord cu conservatorii democrați, aflați sub conducerea fostului ministru Take Ionescu. Un asemenea sfat corespunde, pe deplin, convingerii Majestății Sale, conform căreia, doar cu condiția unirii ambelor partide conservatoare, acestea vor fi în stare să formeze un guvern cât de cât trainic și durabil. Dacă această contopire ar fi avut deja loc, atunci conservatorii ar fi ajuns deja demult la putere – într-atât de mult a scăzut, în ultimul timp, prestigiul liberalilor. Cu toate acestea, este foarte posibil că, în ciuda propriilor convingeri, regele va fi, totuși, nevoit să cheme la guvernare unul sau altul dintre cele două partide conservatoare, chiar și dacă acestea nu ar fi de acord să se reunească. Un asemenea guvern va fi, în mod incontestabil, foarte slab și va avea drept consecință, cel mai probabil, revenirea la putere, în timpul cel mai apropiat, a liberalilor.

Deocamdată însă, situația guvernului lui Brătianu este extrem de șubredă, și este foarte puțin probabil că regele se va încumeta să îi încredințeze acestui guvern sarcina de a organiza următoarele alegeri pentru Camerele Legislative, componența cărora ar trebui să fie reînnoită peste câteva luni, mai ales dacă, până în acel moment, nu se va instaura o unanimitate deplină de vederi în sânul Partidului Liberal.

Binevoți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 66–68.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Referință la răscoala din 1907.

72

**Бухарест, 14 апреля 1910 г., № 29. Гирс – Сазонову**

Весьма доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Прошлой осенью, рядом весьма доверительных донесений, я имел честь доводить до сведения императорского министерства, что Его Величество король Карл и его правительство надеялись, что государь император соизволит посетить румынского монарха в ответ на поездку, предпринятую королём в Санкт-Петербург в 189[8] году.

Надежда эта приняла особенно напряжённый характер с того времени, когда генерал барон Каульбарс по высочайшему повелению передал королю милостивые сожаления государя, что Его Императорскому Величеству не удалось ещё посетить Румынию<sup>1</sup>.

По-видимому, здесь сильно рассчитывают, что высочайшее посещение состоится в течение наступающего лета.

Ни король, ни министры не делали мне до сих пор ни малейшего по сему поводу намёка, но, по доходящим до меня стороной доверительным сведениям, здесь усиленно готовятся к приёму.

Король торопит (с) окончанием ремонта Синайского своего замка, назначив к тому сроком июнь месяц.

Вместе с тем Его Величество, носивший форму Вологодского<sup>2</sup>, своего имени, полка старого образца, заказал себе новый мундир.

Все эти меры, как ни стараются не придавать им гласности, всё же узнаются и возбуждают толки о приезде государя, как в румынских кругах, так и среди дипломатических представителей.

Я не считаю себя вправе не доносить о них Вашему Превосходительству.

Принципиально, с точки зрения русских интересов в Румынии, высочайший приезд явился бы, несомненно, счастливейшим событием.

Отсрочка же на неопределённое время такового бесконечно лестного для Румынии и маститого её монарха милостивого посещения, уязвляя их самолюбие, послужила бы, по мнению моему, в пользу Австро-Венгрии и Германии, облегчив им старания их вновь привлечь к себе симпатии румынского общественного мнения, обнаруживающего за последние годы стремление к большей национальной независимости.

Покорнейше прошу Ваше Превосходительство принять уверение в отличном моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 69–70.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 39 от 6 сентября 1909 г. и док. № 42 от 3 октября 1909 г.

<sup>2</sup> См. док. № 43 от 3 октября 1909 г.

### **București, 14 aprilie 1910, nr. 29. Giers către Sazonov**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Toamna trecută, printr-un șir de rapoarte foarte confidențiale, eu am avut onoarea să aduc la cunoștința ministerului imperial faptul că Majestatea Sa regele Carol și guvernul său sperau că împăratul va binevoi să îi facă o vizită monarhului român, în semn de răspuns la călătoria care a fost întreprinsă de către rege la Sankt-Petersburg, în anul 1898.

Această speranță a căpătat un caracter deosebit de intens din acel moment, în care generalul baron Kaulbars, din prea înalta poruncă a împăratului, i-a transmis regelui prea milostivele regrete ale monarhului nostru cu privire la faptul că Majestatea Sa Imperială nu a reușit încă să viziteze România<sup>1</sup>.

Din câte s-ar părea, cei de aici contează foarte mult pe faptul că vizita prea înaltului împărat va avea loc pe parcursul verii viitoare.

Nici regele, nici miniștrii nu mi-au făcut încă, până în acest moment, nici cea mai mică aluzie în legătură cu acest fapt, dar, conform unor informații confidențiale care au ajuns până la mine în mod indirect, pe ocolite, cei de aici se pregătesc intens de primirea înaltului oaspete.

Regele insistă pentru a grăbi încheierea lucrărilor de renovare și reparație a castelului său de la Sinaia, stabilind, drept termen final pentru aceste lucrări, luna iunie.

Totodată, Majestatea Sa, care purta, în trecut, uniforma de model vechi a Regimentului de Vologda<sup>2</sup>, numit în onoarea sa, și-a făcut comandă pentru o nouă uniformă festivă.

Toate aceste măsuri, în pofida tuturor eforturilor care se fac pentru a nu le da publicității, devin, totuși, cunoscute publicului și provoacă anumite zvonuri referitoare la sosirea împăratului, atât în cercurile politice românești, cât și în mediul reprezentanților diplomatici străini.

Eu consider că nu sunt în drept să nu vă raportez Excelenței Voastre despre aceste zvonuri și evenimente.

Din punct de vedere principial, mai ales din punctul de vedere al intereselor rusești din România, sosirea aici a înaltului monarh ar constitui, fără nicio îndoială, un eveniment dintre cele mai fericite.

Totodată, amânarea, pe un termen nedeterminat, a unei asemenea vizite din partea milostivului nostru împărat, vizită extrem de măgulitoare pentru România și pentru venerabilul ei monarh, fiind o jignire a amorului lor propriu, ar aduce anumite foloase, după părerea mea, mai ales Austro-Ungariei și Germaniei, facilitându-le eforturile depuse de ele pentru a atrage, din nou, de partea lor, simpatiile opiniei publice românești, opinie publică ce manifestă, în ultimii ani, o tendință spre o independență națională crescândă.

Binevoîți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 69–70.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 39 din 6 septembrie 1909 și doc. nr. 42 din 3 octombrie 1909.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 43 din 3 octombrie 1909.

### 73

**Бухарест, 14 апреля 1910 г., № 30. Гирс – Сазонову**

Весьма доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

В дополнение к предыдущему, весьма доверительному, донесению моему почитаю долгом уведомить Ваше Превосходительство, что, по дошедшим до меня сведениям из бесспорно верного источника, король Карл высказался перед приближенным ему лицом о возможности посещения его в нынешнем году германским императором.

Я не берусь судить, насколько это предположение короля основано на положительных данных.

До сих пор личные отношения между императором Вильгельмом и королём Карлом не отличались особенной сердечностью. Первоначальной причиной таковых отношений были вопросы, скорее, семейного свойства. Затем, в 1905 году, к ним примешалось недоразумение, возникшее по поводу отказа Румынии предоставить эксплуатацию своих государственных нефтяных источников немецким банкам, несмотря на обещания, данные в этом смысле бывшим первым министром Стурдзой.

В том же 1905 году королю Карлу пришлось встретиться с императором в Зигмарингене на похоронах принца Леопольда Гогенцоллернского<sup>1</sup> и, как рассказывал мне очевидец, германский монарх был до того сдержан с королём Карлом, что Его Величество, встречавший императора на вокзале, не поехал провожать его при его отъезде.

Здесь приписывали такое обращение императора влиянию донесений германского посланника Кидерлена-Вехтера, резко нападавшего на румынское правительство за нарушение слова, данного Стурдзой немецким банкам.

С тех пор, однако, политические обстоятельства несколько изменились и Кидерлен-Вехтер стал вновь усиленно работать на почве сближения обоих монархов.

Как я имел уже честь доносить в прошлом году, по поводу семидесятилетней годовщины рождения короля Карла император Вильгельм пожаловал королю фельдмаршальский жезл и послал в Румынию наследника германского престола передать его румынскому монарху<sup>2</sup>.

Весьма возможно, что, идя далее по тому же пути внимания к Румынии, император пожелает удостоить её своим посещением.

Покорнейше прошу Ваше Превосходительство принять уверение в отличном моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 71–72.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Леопольд Гогенцоллерн-Зигмаринген (1835–1905). Брат румынского короля Карла I.

<sup>2</sup> См. док. № 16 от 2 апреля 1909 г. и док. № 18 от 13 апреля 1909 г.

### **București, 14 aprilie 1910, nr. 30. Giers către Sazonov**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Suplimentar la raportul meu anterior, foarte confidențial, consider de datoria mea să o informez pe Excelența Voastră privind faptul că, în conformitate cu anumite informații care au ajuns până la mine, dintr-o sursă, în mod incontestabil, demnă de încredere, regele Carol s-ar fi exprimat, în fața unei persoane care îi este foarte apropiată, în sensul posibilității ca, pe parcursul anului curent, el să fie vizitat de către împăratul german.

Eu nu îmi asum responsabilitatea de a mă pronunța în privința faptului, în ce măsură această presupunere a regelui se bazează pe anumite informații certe și indubitabile.

Până în prezent, relațiile personale dintre împăratul Wilhelm și regele Carol nu s-au evidențiat printr-un caracter deosebit de cordial. Cauza inițială a unor asemenea relații avea legătură cu anumite chestiuni, mai degrabă, de natură familială. După aceea, în anul 1905, la acestea s-a adăugat neînțelegerea și dezacordul care a apărut în legătură cu refuzul României de a le acorda dreptul de exploatare asupra depozitelor și zăcămintelor sale de petrol, controlate până atunci de către stat, unor bănci germane, în pofida promisiunilor pe care le-ar fi făcut, în acest sens, fostul prim ministru, Sturdza.

În același an, 1905, regele Carol a avut ocazia să se întâlnească cu împăratul german la Sigmaringen, la funeraliile prințului Leopold de Hohenzollern<sup>1</sup>, și, așa cum mi-a povestit un martor ocular, monarhul german a fost într-atât de rezervat și reținut în comportamentul său față de regele Carol, încât Majestatea Sa, care, la sosire, îl întâmpinase pe împărat la gară, nu a mai mers să îl conducă la gară și la plecarea sa.



Un asemenea mod de a se comporta, din partea împăratului, îi este imputat, aici, influenței exercitate de către rapoartele trimisului german, Kiderlen-Waechter, care ataca vehement guvernul român pentru încălcarea cuvântului de onoare pe care Sturdza l-ar fi dat băncilor germane.

De atunci, însă, circumstanțele politice s-au schimbat, într-o oarecare măsură, și Kiderlen-Waechter a început, din nou, să lucreze cu intensitate maximă în vederea pregătirii terenului pentru apropierea dintre cei doi monarhi.

Așa cum am avut deja onoarea să raportez anul trecut, cu ocazia aniversării a șaptezeci de ani de la nașterea regelui Carol, împăratul Wilhelm i-a conferit regelui bastonul de feldmareșal al armatei prusiene și l-a trimis în România pe moștenitorul tronului german pentru a-l transmite, în mod solemn, monarhului român<sup>2</sup>.

Este foarte posibil că, urmând, în continuare, aceeași cale de creștere a atenției acordate României, împăratul va dori să onoreze această țară cu vizita sa.

Binevoîți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 71–72.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen (1835–1905). Fratele regelui Carol I al României.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 16 din 2 aprilie 1909 și doc. nr. 18 din 13 aprilie 1909.

74

**Бухарест, 12 мая 1910 г., № 35. Гирс – Извольскому**

Весьма доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Изложенная в предыдущем донесении моём<sup>1</sup> статья венской «Neue Freie Presse»<sup>2</sup>, отдающая отчёт о беседе её сотрудника с королём Карлом, возбудила весьма оживлённые толки и споры в Румынии.

Появилась она в самый разгар партийной борьбы между консерваторами и либералами из-за власти, и оппозиция не преминула воспользоваться ею, чтобы доказывать, что монарх страны не одобряет законопроекты либерального правительства<sup>3</sup> и потому дерзко со стороны последнего оставаться при этих условиях у кормила правления.

Вместе с тем подвергались обсуждению и приписываемые королю заявления в области внешних сношений Румынии.

Ввиду этих обстоятельств я почёл долгом в совершенно доверительном и частном разговоре с председателем Совета министров запросить его, как относится он к газетной статье господина Мюнца<sup>4</sup>.

Брэтиану ответил мне, что он лишь накануне имел возможность объясниться по её поводу с Его Величеством. Он и раньше сознавал, что венский журналист не

точно передавал мысли и выражения короля, из утверждений же Его Величества он окончательно убедился в недобросовестности господина Мюнца<sup>5</sup>.

Король никогда не думал критиковать в беседе с журналистом законопроекты, внесённые в палаты его правительством; на жалобы Мюнца, что ими стесняется иностранная промышленность в Румынии, он лишь заметил, что первоначальный законопроект подвергся уже изменению в сенате.

Король действительно говорил, что не существует военной конвенции с Австро-Венгрией и что сношения с ней Румынии весьма дружественные; но Его Величество никогда не придавал последним словам смысла, что эти сношения равносильны конвенции. (*Sa Majesté n'a jamais voulu dire que c'était tout comme.*)<sup>6</sup>.

В вопросе о Болгарии журналист равным образом тенденциозно уверяет, что из слов короля он мог заключить, что увеличение южнославянского королевства не соответствует интересам Румынии; король лишь заметил, что Румыния должна сказать своё слово в случае изменения статус-кво на Балканах.

Вообще Его Величество жаловался на нескромность и бестактность журналиста, упрекая Брэтиану в том, что он побудил короля принять Мюнца.

Председатель Совета высказал при этом, что он и сам упрекает себя в этой неосторожности, тем более что не в обычаях короля принимать корреспондентов.

Брэтиану руководствовался в данном случае предположением, что личность Мюнца, пользующегося известным положением и считающегося личным другом бывшего германского канцлера князя Бюлова<sup>7</sup>, представляет все гарантии добросовестности. К тому же Мюнц, ходатайствуя об аудиенции, говорил Брэтиану, что, собираясь писать о значении короля Карла в историческом развитии Румынии, он желал бы лишь видеть монарха, о коем будет писать. Ни о каком интервью не было тогда и речи.

В день доверительного моего разговора с председателем Совета в вечернем издании французского официозного органа правительства появилось прилагаемое при сём<sup>8</sup> опровержение заявлений, приписываемых королю сотрудником венской газеты.

Опровержение это вполне категорично.

При всём том я не могу не выразить некоторого сомнения, действительно ли существует такое противоречие между отчётом венского журналиста и убеждениями короля Карла?

Я склонен, скорее, думать, что ловкий еврейский журналист, знакомый, вероятно, с политическим направлением, вдохновлявшим деятельность короля за время многолетнего его царствования, сумел вызвать у Его Величества слова, соответствующие его, журналиста, целям и передать их, быть может, слишком в тенденциозном смысле.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 79–80 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Донесение № 34 от 12 мая 1910 г. Не публикуется.

<sup>2</sup> Имеется в виду интервью, которое венский журналист Зигмунд Мюнц (1859–1934) взял, в конце апреля 1910 г., у короля Румынии Карла I. Опубликовано в газете „Neue Freie Presse” от 5 мая 1910 г. по новому стилю (Л. 1–3) под заголовком «На аудиенции у короля Румынии Карла».

<sup>3</sup> Имеется в виду прежде всего Закон о поощрении национальной промышленности.

<sup>4</sup> В оригинале: Мюнц.

<sup>5</sup> В номере от 20 мая 1910 г. по новому стилю газеты „Neue Freie Presse,” на с. 4, Мюнц вернулся к этой теме, прояснив, что его беседа с королём Карлом I была опубликована с согласия последнего. По словам Мюнца, содержание беседы было воспроизведено в точности, лишь с одной невольной ошибкой: «Учитывая тот факт, что часть румынских газет склонна тенденциозно использовать мою беседу с королём Карлом в борьбе с тамошним правительством, хотелось бы уточнить, что я допустил лишь одну мелкую оплошность, а именно, в отношении закона о поощрении промышленности заявление о том, что он *претерпит существенные изменения*, следует понимать в том смысле, что он *существенные изменения уже претерпел*».

<sup>6</sup> Его Величество никогда не имел в виду, что речь шла о двух тождественных вещах (фр.).

<sup>7</sup> Бернгард фон Бюлов.

<sup>8</sup> Не публикуется.

### **București, 12 mai 1910, nr. 35. Giers către Izvolskii**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Articolul ziarului vienez „Neue Freie Presse”<sup>1</sup>, pe care l-am expus, în rezumat, în cuprinsul raportului meu precedent<sup>2</sup> și care prezintă o dare de seamă asupra convorbirii dintre colaboratorul acestui ziar și regele Carol, a provocat, în România, anumite zvonuri, discuții și controverse foarte aprinse.

Acest articol a apărut chiar în toiul luptelor de partid, pentru putere, dintre conservatori și liberali, iar opoziția nu a pierdut ocazia să profite de acest articol pentru a încerca să demonstreze că monarhul român, de fapt, nu și-ar da asentimentul pentru proiectele de legi prezentate de guvernul liberal<sup>3</sup> și că, de aceea, ar fi insolent, din partea acestuia din urmă, să mai rămână, în aceste condiții, la cârma statului.

Totodată, au fost supuse discuțiilor și dezbaterilor și declarațiile care i-au fost atribuite regelui referitor la domeniul politicii externe a României.

Având în vedere aceste circumstanțe, eu am considerat de datoria mea să îl întreb pe președintele Consiliului de Miniștri, în timpul unei convorbiri cu caracter absolut confidențial și privat pe care am avut-o cu el, care este atitudinea sa față de articolul de ziar al domnului Münz<sup>4</sup>.

Brătianu mi-a răspuns că, abia în ajunul convorbirii noastre, el a avut posibilitatea să discute, în legătură cu acest articol, cu Majestatea Sa. Chiar și mai înainte, el era conștient de faptul că jurnalistul vienez nu reda, în mod exact și fidel, ideile și expresiile regelui, iar acum, reieșind din afirmațiile Majestății Sale, el s-ar fi convins, în mod definitiv, de reaua credință a domnului Münz<sup>5</sup>.

Regele nu a avut niciodată intenția să critice, în timpul conversației sale cu jurnalistul, proiectele de legi prezentate Camerelor de către guvernul său; ca răspuns la plângerile lui Münz, conform cărora, prin aceste proiecte, s-ar fi limitat activitatea industriei de proveniență străină din România, regele a remarcat doar că versiunea inițială a proiectului de lege a suferit deja anumite modificări în Senat.

Regele ar fi spus, într-adevăr, că nu există nicio convenție militară între România și Austro-Ungaria și că relațiile acestui stat cu România sunt foarte amicale; însă Majestatea Sa

nu le-a atribuit niciodată acestor din urmă cuvinte acel sens că aceste relații ar fi, în fapt, echivalente cu o convenție militară. /Sa Majesté n'a jamais voulu dire que c'était tout comme<sup>6</sup>.

În ceea ce privește chestiunea referitoare la Bulgaria, jurnalistul, la fel, își asigură cititorii, în mod tendențios, că, din cuvintele regelui, el a putut să tragă concluzia că orice creștere teritorială a acestui regat al slavilor de sud nu ar corespunde intereselor României; regele făcuse doar observația că România trebuie să își spună cuvântul în cazul modificării statu-quo-ului din regiunea Balcanilor.

În general, Majestatea Sa s-a plâns de aroganța și lipsa de tact a acestui jurnalist, reproșându-i lui Brătianu faptul că anume el l-ar fi îndemnat pe rege să îl primească pe Münz în audiență.

Președintele Consiliului a afirmat, cu această ocazie, în fața mea, că și el însuși își reproșează această lipsă de precauție, cu atât mai mult, cu cât nu intră în obișnuința regelui să îi primească în audiență pe corespondenții din presa străină.

Brătianu s-a călăuzit, în acest caz, de supoziția că personalitatea lui Münz, care se bucură de o oarecare reputație și statut social înalt și care este considerat un prieten personal al fostului cancelar german, principele Bülow<sup>7</sup>, ar fi trebuit să prezinte toate garanțiile posibile ale buneii credințe. În afară de aceasta, Münz, atunci când a făcut demersurile pentru obținerea audienței, i-ar fi spus lui Brătianu că, având intenția de a scrie despre importanța regelui Carol în procesul de dezvoltare istorică a României, el ar dori doar să îl întâlnească personal pe monarhul despre care va scrie. Atunci nu a fost nici măcar vorba de organizarea vreunui interviu.

În aceeași zi în care am avut această convorbire confidențială cu președintele Consiliului, în ediția de seară a organului de presă oficios, de limbă franceză, al guvernului, a fost publicată o dezmințire, care se anexează la prezentul raport<sup>8</sup>, și care neagă declarațiile care i-au fost atribuite regelui de către colaboratorul ziarului vienez.

Această dezmințire este suficient de categorică.

Cu toate acestea, eu nu pot să nu îmi exprim o oarecare îndoială în privința faptului dacă, într-adevăr, ar exista oare o asemenea contradicție între darea de seamă a jurnalistului vienez și adevăratele convingeri ale regelui Carol?

Eu înclin să cred, mai degrabă, că abilul jurnalist evreu, care cunoaște, probabil, destul de bine acea orientare politică care a servit drept inspirație pentru activitatea regelui pe tot parcursul îndelungatei sale domnii, a știut să îl facă pe Majestatea Sa să pronunțe acele cuvinte care corespundeau perfect scopurilor urmărite de acest jurnalist, reproducând apoi aceste cuvinte, se prea poate, pentru a le reinterpreta într-un anumit sens mult prea tendențios.

Binevoîți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 79–80 verso.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Referință la un interviu al ziaristului vienez Siegmund Münz (Sigmund Minz, 1859–1934) cu regele Carol I de la sfârșitul lunii aprilie 1910, publicat pe data de 5 mai st.n. 1910, p. 1–3 (*În audiență la regele Carol al României*).

<sup>2</sup> Nr. 34 din 12 mai 1910. Nu se publică.

<sup>3</sup> În special Legea pentru încurajarea industriei naționale.

<sup>4</sup> În original: Munz.

<sup>5</sup> În nr. din 20 mai st.n. 1910 al ziarului „Neue Freie Presse” (p. 4), Münz a revenit cu o precizare, afirmând că discuția cu regele Carol I a fost relatată cu acordul acestuia din urmă. Potrivit lui Münz,

conținutul discuției a fost redat întocmai, cu o singură greșeală involuntară: „Având în vedere faptul că o parte a presei românești exploatează tendențios discuția mea cu regele Carol în lupta împotriva guvernului de acolo, în special o mică scăpare comisă, precizez că, în legătură cu Legea pentru încurajarea industriei, afirmația *legea va cunoaște o modificare substanțială* ar trebui să fie citită *legea a cunoscut o modificare substanțială*”.

<sup>6</sup> Majestatea Sa nu a vrut niciodată să spună că era vorba despre două lucruri absolut identice (fr.).

<sup>7</sup> Bernhard von Bülow.

<sup>8</sup> Nu se publică.

75

**Бухарест, 12 мая 1910, № 36. Гирс – Извольскому**

Весьма доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Сегодня вечером румынская военная миссия выезжает из Бухареста в Одессу и в Санкт-Петербург.

Я имел уже честь препроводить к товарищу Вашего Высокопревосходительства список офицеров, вошедших в её состав.

Позволяю себе ныне представить краткую характеристику более выдающихся из них.

Генерал-адъютант Вартиади<sup>1</sup> состоял очень долгое время начальником главной квартиры короля; в настоящее время он командует Бухарестским корпусом, заменив в этой должности наследного принца, недавно назначенного генерал-инспектором всей армии. Он пользуется расположением короля, но политического значения никакого не имеет. В военном отношении он не выделяется особенными способностями, но отличается своей тактичностью и осторожностью. Ему дана власть королём за малейшую бестактность немедленно выслать обратно в Румынию любого офицера миссии под предлогом болезни.

Командир I-го корпуса генерал Зоссима<sup>2</sup> по уму и по военному значению стоит выше генерала Вартиади. Он преклонных, однако, лет и, вероятно, в скором времени будет переведён в запас.

Отставной адмирал Мурджеску<sup>3</sup> считается героем войны 1877 года. Он находился на катере адмирала Дубасова<sup>4</sup>, взорвавшего турецкий монитор<sup>5</sup>. Одно время он стоял во главе морского дела в Румынии, но затем, по преклонному возрасту, был уволен в отставку.

Полковник Генерального Штаба Илиеску<sup>6</sup> из всех офицеров миссии пользуется, несомненно, наибольшим влиянием в Румынии. Он состоит начальником штаба генерал-инспектора армии, принца Фердинанда, и, будучи очень образованным и ловким, имеет влияние на Его Высочество. Вместе с тем он очень любим председателем Совета министров Брэтиану<sup>7</sup>, неоднократно обращавшим моё внимание на него.

Всякий знак внимания Вашего Высокопревосходительства по отношению к нему будет весьма приятен господину Брэтиану. При всём том почитаю долгом предупредить, что в политическом отношении полковник Илиеску, являющийся прежде всего карьеристом, не внушает доверия.

Вообще же, при выборе офицеров король и наследный принц стремились придать отправляемой к нам миссии чисто военный характер, связанный с воспоминаниями об историческом прошлом, исключив из состава её лиц, играющих какую-либо роль в вопросах внутренней или внешней политики.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоко моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 82–83.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Имеется в виду Панаит Вартиади (1846–1911). Его семья была македонского происхождения. Занимал разные важные должности в рамках румынской армии: был начальником королевского главного штаба (1900–1906 гг.), командиром 3-го армейского корпуса, базировавшегося в Галаце (1906–1910 гг.) и командиром 2-го армейского корпуса, базировавшегося в Бухаресте (1910–1911 гг.).

<sup>2</sup> Григоре Зоссима был назначен командиром 1-го армейского корпуса в 1910 г.

<sup>3</sup> Иоан Мурджеску (1846–1913) был командующим военно-морского флота Румынии в 1874–1877, 1877–1879 и 1888–1901 гг.

<sup>4</sup> Фёдор Васильевич Дубасов (1845–1912) во время войны 1877–1878 гг. был командиром парового минного катера «Цесаревич», успешно атаковавшего турецкие броненосцы.

<sup>5</sup> Имеется в виду затопление турецкого корабля-броненосца «Сейфи» на Дунае, близ Брэилы, в ночь на 14 мая 1877 г.

<sup>6</sup> Думитру Илиеску (1865–1940) занимал разные высокопоставленные должности в румынской армии.

<sup>7</sup> Д. Илиеску и И. И. К. Брэтиану были знакомы со времён их совместной учёбы в высшей политехнической школе в Париже (École Polytechnique) в 1884–1886 гг.

## **București, 12 mai 1910, nr. 36. Giers către Izvolskii**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În seara zilei de astăzi, misiunea militară românească pleacă din București spre Odesa și Sankt-Petersburg.

Eu am avut deja onoarea să îi expediez adjunctului Excelenței Voastre lista ofițerilor care au intrat în componența misiunii.

Acum, îmi permit libertatea de a vă prezenta o scurtă caracteristică a acelor ofițeri care mi se par mai remarcabili, din rândurile membrilor misiunii.

Generalul aghiotant Warthiadi<sup>1</sup> a ocupat, un timp foarte îndelungat, funcția de șef al cantonamentului principal de pe lângă persoana regelui; în prezent, el este comandantul corpului de armată dislocat lângă București, înlocuindu-l, în această funcție, pe principele moștenitor, care a fost numit, relativ recent, inspector general al întregii armate. Generalul se bucură de favoarea și simpatia regelui, însă nu are niciun fel de importanță din punct de vedere politic. Din punct de vedere militar, el nu se distinge prin anumite aptitudini și capacități deosebite, însă se evidențiază prin comportamentul său plin de tact și prin prudența sa. Regele i-a delegat întreaga putere de a îl expedia imediat, înapoi în România, pe

oricare dintre ofițerii misiunii militare, sub pretextul unei îmbolnăviri subite, pentru cea mai mică gafă sau lipsă de tact.

Comandantul Corpului I de armată, generalul Zossima<sup>2</sup>, atât ca inteligență, cât și ca importanță din punct de vedere militar, se află pe o treaptă superioară față de generalul Warthiadi. Cu toate acestea, el are o vârstă înaintată și, probabil, în timpul cel mai apropiat, va fi trecut în rezervă.

Amiralul în retragere Murgescu<sup>3</sup> este considerat un erou al războiului din anul 1877. El se afla atunci pe vedeta amiralului Dubasov<sup>4</sup>, care a aruncat în aer o navă-monitor turcească<sup>5</sup>. Un timp oarecare, el s-a aflat în fruntea marinei din România, dar mai apoi, din cauza vârstei sale venerabile, a fost demis și trecut în rezervă.

Colonelul Statului Major General, Iliescu<sup>6</sup>, dintre toți ofițerii misiunii militare, se bucură, fără îndoială, de cea mai mare influență în România. El ocupă funcția de șef al Statului Major al inspectorului general al armatei, prințului Ferdinand, și, fiind un om foarte bine educat, instruit și abil, are o mare influență asupra Alteței Sale. Totodată, el este foarte îndrăgit de către președintele Consiliului de Miniștri, Brătianu<sup>7</sup>, care mi-a atras atenția, nu o singură dată, asupra sa.

Orice semn de atenție deosebită pe care Excelența Voastră îl va manifesta față de el îi va fi extrem de agreabil domnului Brătianu. Cu toate acestea, consider de datoria mea să vă avertizez în privința faptului că, din punct de vedere politic, colonelul Iliescu, care este, înainte de toate, un om ambițios și arivist, nu poate inspira niciun fel de încredere.

În general însă, în procesul de selectare a ofițerilor, regele și principele moștenitor au încercat asiduu să îi imprime misiunii trimise la noi un caracter pur militar, care ar fi legat de amintirile care privesc trecutul istoric, eliminându-le din componența misiunii pe acele persoane care joacă un rol de oarecare însemnătate în privința chestiunilor de politică internă sau externă.

Binevoiti, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 82–83.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Panait Warthiadi (1846–1911). Dintr-o familie originară din Macedonia. A ocupat diverse funcții importante în armata română. Șef al Statului Major Regal (1900–1906), comandant al Corpului 3 Armată Galați (1906–1910), comandant al Corpului 2 Armată București (1910–1911).

<sup>2</sup> Grigore Zossima. A fost numit comandant al Corpului I de Armată în 1910.

<sup>3</sup> Ioan Murgescu (1846–1913). Comandant al Marinei Militare Române (1874–1877, 1877–1879 și 1888–1901).

<sup>4</sup> Fedor Vasilievici Dubasov (1845–1912). În timpul războiului din 1877–1878 a fost comandant al vedetei dragoare „Țesarevici” (Цесаревич).

<sup>5</sup> Referință la scufundarea navei-monitor turcești „Seifi”, pe Dunăre, lângă Brăila, în noaptea din 14 mai 1877.

<sup>6</sup> Dumitru Iliescu (1865–1940). A ocupat diverse funcții importante în armata română.

<sup>7</sup> D. Iliescu și I. I. C. Brătianu s-au cunoscut în timpul studiilor la Școala Politehnică din Paris în anii 1884–1886.

**Бухарест, 12 мая 1910 г., № 37. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Министр иностранных дел Джуvara посетил меня сегодня, чтобы доверительно прочесть мне письмо Его Величества короля Карла, кое начальник румынской военной миссии должен будет представить Его Императорскому Величеству государю императору<sup>1</sup>.

Генерал-адъютант Вартиади<sup>2</sup> снабжён, равным образом, и копией с этого письма.

К сожалению, в настоящее время я могу донести лишь вкратце о его содержании, успев лишь бегло ознакомиться с ним.

По словам министра, оно собственноручно отредактировано королём.

Его Величество благодарит в нём государя за присылку юбилейного издания *Истории Военного* нашего *министерства*<sup>3</sup>. Его Величество горячо благодарит государя за выраженное всемилостивейшим нашим монархом желание принять всех офицеров румынской военной миссии. Его Величеству было весьма приятно и лестно его избрание почётным членом Военно-Исторического нашего общества, почётным председателем коего состоит государь император. Все эти обстоятельства служат новым скреплением уз братства по оружию, связывающих обе армии. Письмо написано в весьма прочувственных выражениях.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 84–84 об.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. предыдущий документ.

<sup>2</sup> Панаит Вартиади.

<sup>3</sup> Имеется в виду издание: *Столетие Военного министерства. 1802–1902*. В 13 томах / Гл. ред-р ген. от кавалерии Д. А. Скалон. Санкт Петербург, 1902–1914.

**Bucureşti, 12 mai 1910, nr. 37. Giers către Izvolskii**

Confidenţial

Excelenţei Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Ministrul Afacerilor Străine, Djuvara, m-a vizitat astăzi pentru a-mi citi, în mod confidenţial, scrisoarea Majestăţii Sale regelui Carol pe care şeful misiunii militare româneşti va trebui să o prezinte, în mod solemn, Majestăţii Sale Imperiale împăratului Rusiei<sup>1</sup>.



Generalului aghiotant Warthiadi<sup>2</sup> i-a fost transmisă, de asemenea, și o copie făcută de pe această scrisoare.

Din păcate, în acest moment, eu pot să raportez doar, pe scurt, un sumar al conținutului scrisorii, deoarece am reușit să iau cunoștință de această scrisoare doar într-un mod superficial.

După spusele ministrului, scrisoarea a fost redactată, cu propria mână, de către rege.

În cuprinsul scrisorii, Majestatea Sa îi aduce mulțumiri împăratului pentru expedierea ediției jubiliare a *Istoriei Ministerului nostru de Război*<sup>3</sup>. Majestatea Sa îi mulțumește călduros împăratului pentru dorința, exprimată de către prea milostivul nostru monarh, de a-i primi în audiență pe toți ofițerii din componența misiunii militare românești. Majestății Sale i-a fost foarte agreabil și măgulitor faptul de a fi fost ales membru de onoare al Societății noastre de Istorie Militară, președinte onorific al căreia este, în prezent, Majestatea Sa împăratul. Toate aceste circumstanțe servesc drept o nouă dovadă a consolidării acelor legături, bazate pe frăția de arme, prin care sunt strâns unite cele două armate. Scrisoarea este redactată folosind cuvinte și expresii extrem de emoționante și adânc simțite.

Binevoîți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 84–84 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea documentul anterior.

<sup>2</sup> Panait Warthiadi.

<sup>3</sup> Referință la *Столетие Военного министерства. 1802–1902*, в 13 томах, Гл. ред., ген. от кавалерии Д. А. Скалон, Санкт Петербург, 1902–1914.

**Бухарест, 25 мая 1910 г., № 38. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

При депеше от 29-го прошлого апреля, № 69, императорский посол при Оттоманской Порте<sup>1</sup> препроводил к Вашему Высокопревосходительству доставленную ему из доверительного источника записку касательно причины поездки румынского военного министра в Константинополь<sup>2</sup>.

Сущность сведений, содержащихся в этой записке, коя не была, однако, приложена к полученным мною литографиям, сводится, по донесению гофмейстера Чарыкова, к тому, что румынское правительство возобновило будто бы попытку заключить с Турцией военную конвенцию, соответствующую интересам Тройственного союза и направленную против Болгарии.

Почитаю долгом доложить, что в моём распоряжении не имеется положительных данных, подтверждающих вышеприведённые сведения.

По румынской версии, поездка генерала Крэйничану, состоявшаяся во время парламентских вакаций, была вызвана личным приглашением его Махмудом-Шефкетом Пашой<sup>3</sup>, с коим румынский военный министр встретился в прошлом году на германских манёврах. Она не была связана ни с каким официальным поручением и не должна была иметь политического значения.

При всём том весьма правдоподобно, что генерал Крэйничану интересовался положением турецкой армии и входил с оттоманским своим коллегой в личные объяснения касательно возможности общих военных действий против Болгарии.

Таковой его образ действий оправдывался бы его военной специальностью и опасением завоевательных воцелений Болгарии и их короля, господствующим в Румынии.

Не думаю, однако, чтобы он был уполномочен вести переговоры о военной конвенции.

Здесь, как король, так и правительство относятся ещё весьма недоверчиво к нынешнему турецкому режиму и едва ли легко согласились бы связать себя по отношению к нему какими-либо серьёзными обязательствами.

Да и при прежнем режиме Румыния неоднократно отклоняла турецкие предложения о заключении военной конвенции, передаваемые сюда пресловутым Мунир-Пашой<sup>4</sup>, бывшим любимцем султана Абдул-Гамида<sup>5</sup>, несмотря на то, что в случае военного столкновения между Турцией и Болгарией сочувствие румын и тогда уже было бы на стороне первой.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 85–86.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Николай Чарыков.

<sup>2</sup> Григоре Крэйничану.

<sup>3</sup> Махмуд Шевкет-паша (1856–1913) – военный министр Османской империи с января 1910 г. по июль 1912 г.

<sup>4</sup> Салих Мюнир-паша (1859–1939) – османский политический деятель последнего периода существования империи. В 1895 г. был назначен послом в Париж и выполнял различные дипломатические миссии. Продвигал идею создания Балканского союза, в силу чего в этот период за ним закрепился символический титул «мирового посла». Был отстранён от своей должности вследствие младотурецкой революции 1908 г.

<sup>5</sup> Султан Абдул-Хамид II.

**București, 25 mai 1910, nr. 38. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În anexă la depeșa diplomatică din data de 29 a lunii aprilie, trecută deja, sub nr. 69, ambasadorul imperial pe lângă Poarta Otomană<sup>1</sup> i-a expediat Excelenței Voastre o notă,

care i-a fost furnizată prin intermediul unei surse confidentiale, și care se referă la motivul călătoriei ministrului de Război al României la Constantinopol<sup>2</sup>.

Esența informațiilor care se conțin în cuprinsul acestei note, notă care, totuși, nu a fost anexată la copiile litografice pe care le-am primit, se rezumă, conform raportului întocmit de către hofmeister-ul Ciarâkov, la faptul că guvernul român și-ar fi reînnoit, chipurile, încercările de a încheia cu Turcia o convenție militară care ar corespunde intereselor Triplei Alianțe și care ar fi îndreptată împotriva Bulgariei.

Consider de datoria mea să raportez că la dispoziția mea nu există niciun fel de date certe și categorice care să confirme informațiile menționate mai sus.

Conform versiunii românești, călătoria generalului Crăiniceanu, care a avut loc în timpul vacanței parlamentare, s-a produs ca urmare a invitației personale pe care i-a făcut-o Mahmud Şevket Paşa<sup>3</sup>, cu care ministrul de Război al României s-a întâlnit anul trecut, în timpul exercițiilor militare din Germania. Această călătorie nu ar fi avut nicio legătură cu vreo însărcinare cu caracter oficial și nu ar fi trebuit să aibă niciun fel de însemnătate politică.

Cu toate acestea, ar fi foarte verosimil faptul că generalul Crăiniceanu s-ar fi interesat de situația actuală a armatei turcești și că ar fi inițiat anumite discuții cu caracter privat cu colegul său otoman, discuții care se referă la posibilitatea unor ostilități militare comune împotriva Bulgariei.

Un asemenea mod de acțiune al ministrului ar putea fi justificat de specializarea sa din domeniul militar și de temerile privind tendințele și aspirațiile de cucerire ale Bulgariei și ale țarului acesteia, temeri care domină și prevalează în România.

Totuși, nu cred că ministrul ar fi fost împuternicit să inițieze și să ducă negocieri în privința convenției militare.

Cei de aici, atât regele, cât și guvernul, au încă o atitudine extrem de suspicioasă și lipsită de încredere față de actualul regim din Turcia, și este foarte puțin probabil că ei ar cădea de acord, cu ușurință, să își asume, în raport cu acest regim, orice fel de obligații și angajamente importante.

Mai mult, chiar și în timpul vechiului regim, România a respins, nu o singură dată, propunerile turcești privind încheierea unei convenții militare, propuneri care erau transmise aici de către fostul favorit, de tristă faimă, al sultanului Abdul Hamid<sup>4</sup>, Münir Paşa<sup>5</sup>, în pofida faptului că, în cazul unei confruntări militare dintre Turcia și Bulgaria, simpatia românilor, chiar și atunci deja, ar fi fost de partea primeia dintre ele.

Binevoîți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 85–86.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nikolai V. Ciarâkov.

<sup>2</sup> Grigore Crăiniceanu.

<sup>3</sup> Mahmud Şevket Paşa (1856–1913), ministru de Război al Imperiului otoman în perioada ianuarie 1910 – iulie 1912.

<sup>4</sup> Sultanul Abdul Hamid II.

<sup>5</sup> Salih Münir Paşa (1859–1939), om politic otoman din ultima perioadă de existență a Imperiului. În 1895 a fost numit ambasador la Paris și a îndeplinit diverse misiuni diplomatice. A promovat ideea constituirii unei alianțe balcanice. În epocă i s-a atribuit deseori titlul simbolic de „ambasador mondial”. A fost îndepărtat din funcție în urma revoluției Junilor Turci.

**Бухарест, 26 мая 1910 г., № 41. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Будапештская газета «Pester Lloyd» обвинила румынское правительство в том, что оно снабжает румын Трансильвании деньгами на ведение политической борьбы в Венгрии<sup>1</sup>.

Здесьнее министерство иностранных дел сочло нужным воздействовать против этого обвинения, напечатав в официозном своём французском органе опровержение, прилагаемое при сём в вырезке<sup>2</sup>.

Я, конечно, не берусь судить, высылаются ли из Румынии деньги на производство парламентских выборов в Венгрии или нет. Почитаю, однако, долгом подтвердить то, о чём неоднократно уже имел честь доносить Вашему Высокопревосходительству, а именно о живом участии, с коим следят как король Карл, так и большинство румынских политических деятелей, за национальной борьбой их единоплеменников в мадьярских пределах.

Ещё не так давно, депешей от 17 марта сего года, за № 20<sup>3</sup>, я отдавал отчёт о заявлениях короля Карла касательно национального вопроса в Венгрии и отмечал, что Его Величество приписывает отчасти себе то обстоятельство, что трансильванцы отказались от прежней своей тактики воздержания от участия в политической жизни Венгрии и стали настойчиво выступать на парламентских выборах на защиту легальными путями национальных своих прав.

Король выражал мне тогда надежду, что число представителей румынской национальности в венгерском парламенте будет доведено до двадцати, тогда как в прошлой палате их было двенадцать.

Между тем, последние выборы в Венгрии дали совершенно противоположные результаты и вызвали здесь большое разочарование. Разочарование это усиливается тем, что успеху Куэна<sup>4</sup> радуются не только в Пеште, но и, по-видимому, в Вене.

Здесь же всегда рассчитывали на нравственную поддержку Австрии национальным вожделям трансильванцев и привыкли кадить Вене настолько, насколько она находилась во вражде с Пештом.

Таковым отношением к соседней Двуетидной Монархии руководствовались большинство румын, за исключением нынешнего главы консерваторов Карпа<sup>5</sup> и некоторых других политических деятелей, убеждённых сторонников Австро-Венгрии.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 90–91.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Обвинения, часто встречавшиеся на страницах венгерской прессы того времени.

<sup>2</sup> Не публикуется.

<sup>3</sup> См. док. № 64 от 17 марта 1910 г.

<sup>4</sup> Карой Куэн-Хедервари. На парламентских выборах, состоявшихся в начале июня 1910 г., Партия Национального Действия, сформированная отчасти из бывших либералов, получила 256 мандатов из 413 (62% от всех мандатов). Существовавшая в венгерской части Австро-Венгерской монархии система цензового голосования была крайне дискриминационной как в отношении румынского населения, так и в случае других этнических меньшинств. На выборах 1910 г. Румынская Национальная Партия получила всего лишь 5 мандатов (1,2% голосов).

<sup>5</sup> П. П. Карп.

## **București, 26 mai 1910, nr. 41. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Ziarul budapestan „Pester Lloyd” a acuzat guvernul român de faptul că acesta i-ar asigura pe românii din Transilvania cu anumite sume de bani pentru organizarea și desfășurarea luptei politice din Ungaria<sup>1</sup>.

Ministerul Afacerilor Străine de aici a considerat necesar să contracareze această acuzație, publicând, în organul său de presă oficios de limbă franceză, o dezmințire, care se anexează la acest raport într-un extras decupat din ziar<sup>2</sup>.

Eu, desigur, nu îmi asum responsabilitatea de a mă pronunța în privința faptului dacă din România se expediază sau nu anumite sume de bani pentru realizarea și desfășurarea campaniei pentru alegerile parlamentare din Ungaria. Totuși, consider de datoria mea să confirm acele chestiuni, despre care am avut deja onoarea să vă raportez Excelenței Voastre nu o singură dată, și anume faptul că atât regele Carol, cât și majoritatea oamenilor politici români urmăresc, cu un viu interes și evidentă simpatie, lupta pe făgaș național a conaționalilor lor din cuprinsul teritoriilor maghiare.

Relativ nu demult încă, prin depeșa diplomatică din data de 17 martie a anului curent, sub nr. 20<sup>3</sup>, eu am raportat, în rezumat, despre declarațiile regelui Carol în privința chestiunii naționale din Ungaria și am remarcat faptul că Majestatea Sa își atribuie, parțial, meritul pentru acea circumstanță că transilvănenii au renunțat la vechea lor tactică care presupunea abținerea de la orice participare la viața politică a Ungariei și au început să se manifeste public, în mod insistent, în timpul alegerilor parlamentare, pentru a-și apăra, prin intermediul unor căi legale, drepturile lor naționale.

Regele își exprima, atunci, în fața mea, speranța că, în urma alegerilor, numărul reprezentanților naționalității române în parlamentul maghiar va ajunge până la douăzeci de oameni, în timp ce în fosta Cameră maghiară numărul lor era de douăsprezece persoane.

Cu toate acestea, recente alegeri desfășurate în Ungaria au produs niște rezultate totalmente opuse și contrare, provocând aici o mare dezamăgire. Această dezamăgire este intensificată și agravată de faptul că succesul lui Khuen<sup>4</sup> a stârnit bucurie nu doar la Pesta, ci și, din câte se pare, la Viena.

Cei de aici, dimpotrivă, au contat mereu pe susținerea și sprijinul moral al Austriei pentru aspirațiile și revendicările naționale ale transilvănenilor. Ei s-au obișnuit să se lingusească pe lângă Viena doar în măsura, în care aceasta din urmă se afla în relații ostile cu Pesta.

De o asemenea atitudine față de Dubla Monarhie vecină s-au ghidat și călăuzit majoritatea românilor, cu excepția actualului șef al Partidului Conservator, Carp<sup>5</sup>, și a altor câtorva oameni politici care sunt partizani și adepți convinși ai Austro-Ungariei.

Binevoîți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 90–91.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Acuzații frecvente în presa maghiară din epocă.

<sup>2</sup> Nu se publică.

<sup>3</sup> A se vedea doc. nr. 64 din 17 martie 1910.

<sup>4</sup> Károly Khuen-Héderváry. La alegerile parlamentare de la începutul lunii iunie 1910, Partidul Muncii Naționale, format în parte din foști liberali, a obținut 256 de mandate din 413 (62% din total). Sistemul cenșitar de vot din partea maghiară a Austro-Ungariei dezavantaja puternic populația românească și alte grupuri etnice. La respectivele alegeri, Partidul Național Român a obținut 5 mandate (1,2% din total).

<sup>5</sup> P. P. Carp.

## 79

**Бухарест, 27 мая 1910 г., № 42. Гирс – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Румынская военная миссия, ездившая в Россию, возвратилась третьего дня в Бухарест<sup>1</sup>.

Я не имел ещё случая видеть её, но председатель Совета министров Брэтиану и министр иностранных дел Джуvara вместе посетили меня немедленно по выслушании отчёта генерала Вартиади<sup>2</sup> и полковника Илиеску<sup>3</sup>, чтобы поделиться со мной радостным чувством, вызванным в них тёплой встречей, оказанной у нас румынским офицерам.

Сильное впечатление произвёл в Румынии милостивый и ласковый приём военной депутации государем императором. Брэтиану передавал мне, что, когда офицеры рассказывали ему, как милостиво Его Императорское Величество соизволил лично пожаловать адмиралу Мурджеску<sup>4</sup> георгиевский крест<sup>5</sup>, то они имели такой восторженный вид, как будто всемилостивейший монарх наш соизволил наградить их всех тем же орденом.

Румыны были в высшей степени тронуты тем обстоятельством, что во всех произнесённых речах и тостах памяти их участия в военных действиях 1877 года уделялась весьма лестная для них роль. До сих пор или, вернее, до приезда в Румынию барона Каульбарса<sup>6</sup> и его спутников здесь были убеждены, что мы относимся с презрением к их участию в освободительной войне и стремимся свести его на нет.

Брэтиану просил меня передать Вашему Высокопревосходительству глубокую его благодарность за милостивый отзыв о нём, высказанный Вами полковнику Илиеску.

Общее впечатление, вынесенное здесь от рассказов румынских офицеров об их чествовании у нас, нашло себе выражение в передовой статье, появившейся

сегодня в официозном французском органе румынского правительства<sup>7</sup>, статье, кою имею честь представить, при сём, в вырезке<sup>8</sup>.

По доходящим до меня сведениям, король Карл, равным образом, в высшей степени обрадован милостивым вниманием государя императора к его войску и крайне польщён упоминанием нашими военными о командовании им Плевненским отрядом.

Лично мне не пришлось ещё выслушивать впечатления короля, но могу судить о чувствах удовлетворения Его Величества по тому обстоятельству, что король соизволил по личной инициативе поручить министру иностранных дел принести мне пожалованный мне королём орден Румынской Звезды первой степени.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 93–94.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 75 от 12 мая 1910 г.

<sup>2</sup> Панаит Вартиади.

<sup>3</sup> Думитру Илиеску.

<sup>4</sup> Иоан Мурджеску.

<sup>5</sup> Георгиевский крест – российская военная награда для нижних чинов. Учреждена в 1807 г. С 1856 г. имела 4 степени.

<sup>6</sup> Александр фон Каульбарс. См. док. № 39 от 6 сентября 1909 г., док. № 42 от 3 октября 1909 г. и док. № 72 от 14 апреля 1910 г.

<sup>7</sup> „L'Indépendance Roumaine”.

<sup>8</sup> Не публикуется.

## **București, 27 mai 1910, nr. 42. Giers către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Misiunea militară românească care a călătorit în Rusia a revenit, acum două zile, la București<sup>1</sup>.

Eu nu am avut încă ocazia să mă întâlnesc cu ea, însă președintele Consiliului de Miniștri, Brătianu, și ministrul Afacerilor Străine, Djuvara, mi-au făcut o vizită, împreună, imediat după ce au audiat raportul generalului Warthiadi<sup>2</sup> și al colonelului Iliescu<sup>3</sup>, pentru a-și împărtăși cu mine sentimentul de bucurie pe care l-au simțit ca urmare a întâlnirii călduroase de care s-au bucurat, la noi, ofițerii români.

O impresie deosebit de puternică a fost produsă, în România, de primirea binevoitoare și amabilă a delegației militare de către împărat, suveranul nostru. Brătianu mi-a transmis că, atunci când ofițerii îi povesteau despre faptul, câtă bunăvoință a manifestat Majestatea Sa Imperială în momentul în care a binevoit să îi confere, personal, amiralului Murgescu<sup>4</sup>, Crucea Sfântului Gheorghe<sup>5</sup>, ei aveau o înfățișare atât de entuziasmată, încât se crea impresia că prea milostivul nostru monarh ar fi binevoit să îi decoreze, pe ei toți, cu același ordin.

Românii au fost mișcați, în cea mai mare măsură, de acea împrejurare că, în timpul tuturor discursurilor pronunțate cu ocazia acestei vizite și în timpul toasturilor care celebrau

memoria participării lor la operațiile militare din anul 1877, rolul care li se acorda era extrem de măgulitor și flatant pentru ei. Până în acest moment, sau, mai bine zis, până la sosirea în România a baronului Kaulbars<sup>6</sup> și a însoțitorilor săi, cei de aici erau convinși de faptul că noi avem o atitudine plină de dispreț față de participarea lor în războiul de eliberare și că tindem, în mod constant, să reducem contribuția lor la zero.

Brătianu m-a rugat să îi transmit Excelenței Voastre profunda sa recunoștință pentru părerea binevoitoare despre el pe care ați exprimat-o în fața colonelului Iliescu.

Impresia generală care s-a cristalizat aici în urma relatărilor făcute de ofițerii români cu privire la primirea festivă care li s-a făcut la noi și-a găsit expresia într-un articol editorial ce a fost publicat astăzi în organul de presă oficios, de limbă franceză, al guvernului român<sup>7</sup>. Am onoarea să vă prezint acest articol, în anexă la acest raport, într-un extras decupat din ziar<sup>8</sup>.

Conform anumitor informații care au ajuns, acum, până la mine, regele Carol ar fi, de asemenea, bucuros, în cel mai înalt grad, de atenția plină de bunăvoință manifestată de către împărat față de armata sa. În plus, regele este extrem de flatat de faptul că militarii noștri au amintit expres, că anume el exercita funcția de comandant al detașamentului de la Plevna.

Eu nu am avut încă ocazia să aud, în persoană, o expunere detaliată a impresiilor regelui, însă pot să îmi formez o opinie despre sentimentele de satisfacție ale Majestății Sale pe baza acelei circumstanțe că regele a binevoit, din inițiativa sa personală, să îi încredințeze ministrului Afacerilor Străine sarcina de a-mi aduce la reședință ordinul Steaua României de gradul I, care mi-a fost conferit de către rege.

Binevoți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 93–94.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 75 din 12 mai 1910.

<sup>2</sup> Panait Warthiadi.

<sup>3</sup> Dumitru Iliescu.

<sup>4</sup> Ioan Murgescu.

<sup>5</sup> Decorație militară rusă instituită în anul 1807 și împărțită în 1856 în patru clase.

<sup>6</sup> Alexander von Kaulbars. A se vedea doc. nr. 39 din 6 septembrie 1909, doc. nr. 42 din 3 octombrie 1909 și 72 din 14 aprilie 1910.

<sup>7</sup> „L'Indépendance Roumaine”.

<sup>8</sup> Nu se publică.

**Синяя, 24 июня 1910 г., № 44. Гирс – Извольскому**

Доверительно

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Вашему Высокопревосходительству хорошо известны все подробности переговоров касательно греко-румынского инцидента, вызванного бесчинствами, произ-



ведёнными греческой чернью в Пирейском порту, на румынском почтово-пассажирском пароходе «Император Траян»<sup>1</sup>.

Почитаю долгом вкратце резюмировать их в настоящем моём донесении.

Известие о Пирейском событии было получено в Бухаресте уже по приходе румынского судна в Константинополь телеграммой тамошней румынской миссии, передавшей подробный рапорт командира судна.

Немедленно был созван здесь Совет министров, на коем большинство министров стало требовать безотлагательного применения репрессивных мер по отношению к греческому торговому флоту в румынских водах и к греческим подданным. Однако председатель Совета Брэтиану настоял на том, чтобы предварительно было предъявлено Греции требование об удовлетворении и назначен срок для исполнения этого требования. В Совете возникло разногласие между председателем и министром иностранных дел относительно того, должно ли это требование быть предъявлено через меня или же через итальянского посланника в Афинах<sup>2</sup>, коему поручена защита интересов румынских подданных в Греции. Брэтиану пожелал выяснить этот вопрос в объяснениях со мной. Я возразил ему, что его министр иностранных дел<sup>3</sup> прав, так как инцидент произошёл в греческих водах с румынским судном, но что я, конечно, со своей стороны готов содействовать улажению дела.

Таковой мой ответ был вызван отчасти и стремлением не рисковать налаживающимися добрыми нашими сношениями с Румынией из-за случайных её недоразумений с Грецией. Нерешимость и мелкая придирчивость в переговорах, обнаруженные как с греческой, так и с румынской стороны, указали, насколько было бы нам неудобно играть роль официального передатчика не всегда основательных требований и возражений между двумя слабыми правительствами, опасаящимися ответственности перед своими же согражданами.

Первоначальные требования Румынии, изложенные в ноте её к итальянскому посланнику, были очень скромны, но, спохватившись затем, под впечатлением поднятого в стране шума бухарестский кабинет адресовал маркизу Беккария-Инчиза<sup>4</sup> дополнительную ноту, содержащую новые три пункта. Такой необычный образ действий, конечно, ничем не мог быть оправдан, и Румынии пришлось отказаться от большей части вновь выставляемых ею условий.

Более или менее удовлетворительный ответ Греции был получен лишь после трёхнедельного усиленного обмена телеграмм; он оставлял, однако, неразрешённым вопрос о способе определения суммы, подлежащей уплате Грецией за убытки, понесённые во время инцидента пароходом и его пассажирами.

Румыния желала назначить эту сумму своей властью; между тем как Греция предлагала предоставить её определение Гаагскому международному суду.

Стремясь найти выход из этого затруднения, итальянский посланник в Афинах предложил, чтобы сумма убытков была чисто формальным образом выяснена русским и итальянским генеральными консулами в Пирее.

Такое решение не могло быть здесь принято, поэтому я высказал моему итальянскому коллеге мысль принять нам обоим на себя медиацию в этом вопросе, но при условии, чтобы он предложил её румынам как личную его мысль, чтобы не вызывать здесь подозрения, что она через меня исходит из Афин. К сожалению, при обсуждении с румынским министром формулы предложения маркиз Беккария допустил выражение, что медиаторы определяют сумму после соглашения с румынским министром иностранных дел. Мой коллега понимал выражение это в том смысле, что мы официально принимаем на себя обязательство определить сумму в размере первоначального требования румын, между тем как румынский министр

иностранных дел утверждал, что медиация принята им при условии, что он участвует в ней третьим лицом и подписывает с нами акт медиации.

Немало труда стоило, чтобы обойти это недоразумение, и лишь вчера председатель Совета высказал нам согласие на ту формулу, коя и вошла в текст акта медиации. Она гласит, что «после соглашения с румынским министром иностранных дел и после тщательного рассмотрения переданных им нам документов мы, медиаторы, нашли и пр.»

Текст этого акта был передан по телеграфу в Афины, и нужно надеяться, что с греческой стороны не будет встречено более никаких препятствий к ликвидации столь не лестного для Греции же инцидента.

Я убеждён, что, если бы подобный конфликт случился между двумя великими державами, то они нашли бы выход из него в два или в три дня; тогда как, чтобы добиться какого-либо соглашения по подобному же поводу между Грецией и Румынией, понадобилось более четырёх недель.

Мне приятно свидетельствовать, однако, что, благодаря самым энергичным мерам, принятым господином Брэтиану, имя России не было примешено к необузданной травле, поднятой в румынской печати против греков, несмотря на то, что мы защищаем здесь интересы последних, и что малосведущая публика не умеет отличать покровительства исключительно интересам эллинских подданных от покровительства эллинскому государству.

При всём том Пирейский инцидент вновь доказал, насколько желательно для нашего здесь положения, чтобы мы были освобождены, возможно раньше, от защиты сложных и не всегда безупречных интересов многочисленных греков, проживающих в Румынии. Вверенная мне миссия и подведомственные ей консульства приветствовали бы с радостью всякое успокоение во взаимной вражде между Грецией и Румынией, дающее надежду на скорое возобновление непосредственных между ними дипломатических сношений.

В заключение почитаю не лишним донести Вашему Высокопревосходительству, как отнеслись пребывающие здесь иностранные представители к последнему греко-румынскому конфликту.

Со стороны великобританского посланника<sup>5</sup> итальянский мой коллега и я встретили самое деятельное содействие. По указаниям из Лондона представители Великобритании как здесь, так и в Афинах, преподавали советы благоразумия.

Французский посланник<sup>6</sup>, будучи серьёзно болен, не мог принимать никакого участия в деле.

Итальянский министр иностранных дел счёл долгом обратиться в Берлин и в Вену, чтобы и оттуда раздался призыв к умеренности в румынских требованиях.

Германский здесь посланник господин Кидерлен-Вехтер, действительно, неоднократно объяснялся в этом смысле с господином Брэтиану.

Венский же кабинет не признал нужным воздействовать на румынское правительство, и австро-венгерский посланник держал себя совершенно в стороне от всего вопроса.

Покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство принять уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 100–104 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 68 от 1 апреля 1910 г., док. № 93 от 28 сентября 1910 г. и док. № 128 от 9 апреля 1911 г.

<sup>2</sup> Андреа Карлотти ди Рипарбелла (1864–1920).

<sup>3</sup> Александру Г. Джуvara.

<sup>4</sup> Эмануэле Беккария Инчиза, посланник Италии в Бухаресте.

<sup>5</sup> Уильям Кониингхэм Грин.

<sup>6</sup> Жан-Камиль Блондель.

## **Sinaia, 24 iunie 1910, nr. 44. Giers către Izvolskii**

Confidențial

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Excelența Voastră cunoaște foarte bine toate detaliile negocierilor în privința incidentului greco-român care a fost provocat de nelegiuirile și excesele cauzate de plebea grecească în portul din Pireu, la bordul vaporului românesc, de poștă și de pasageri, „Împăratul Traian”<sup>1</sup>.

Consider de datoria mea să rezum, pe scurt, aceste chestiuni în cuprinsul prezentului meu raport.

Știrea despre evenimentele din Pireu a fost primită la București deja după sosirea navei românești la Constantinopol, prin intermediul unei telegrame trimise de misiunea diplomatică românească de acolo, care a transmis aici raportul detaliat al comandantului de vas.

Aici a fost convocat imediat Consiliul de Miniștri, în timpul căruia majoritatea miniștrilor au început să ceară insistent aplicarea neîntârziată de măsuri represive în raport cu flota comercială grecească din apele românești și față de supușii greci. Totuși, președintele Consiliului, Brătianu, a insistat asupra faptului ca, înainte de a se face acest lucru, Greciei să îi fie înaintată o revendicare formală privind satisfacția față de România și să fie stabilit un termen pentru îndeplinirea acestei revendicări. În Consiliu au apărut anumite disensiuni între președinte și ministrul Afacerilor Străine în privința faptului dacă această revendicare ar trebui să fie înaintată prin intermediul meu sau, mai curând, prin intermediul trimisului italian de la Atena<sup>2</sup>, care este însărcinat cu protejarea intereselor supușilor români în Grecia. Brătianu și-a exprimat dorința de a clarifica această chestiune în discuții directe cu mine. Eu i-am obiectat că ministrul său al Afacerilor Străine<sup>3</sup> are dreptate, deoarece acest incident a avut loc în apele teritoriale grecești și a presupus implicarea unei nave românești, dar că eu, desigur, din partea mea, sunt gata să îmi aduc întregul aport în sprijinul aplanării acestei chestiuni.

Un asemenea răspuns din partea mea a fost motivat, în parte, și de năzuința mea asiduă de a evita orice riscuri de deteriorare a bunelor noastre relații cu România, aflate în curs de ameliorare, din cauza unor divergențe ocazionale dintre aceasta din urmă și Grecia. Ezitările și săcăielile meschine din timpul negocierilor, care s-au manifestat atât din partea Greciei, cât și din partea României, au arătat clar, cât de incomod și jenant ar fi pentru noi să jucăm rolul unui transmițător și intermediar oficial al revendicărilor și obiecțiilor reciproce, nu întotdeauna întemeiate, formulate între aceste două guverne slabe, care se tem de asumarea oricărei responsabilități chiar și în fața propriilor lor concetățeni.

Revendicările inițiale ale României, expuse în nota expediată de guvernul român trimisului italian de aici, erau foarte modeste, însă după aceea, dându-și seama rapid de situație și fiind sub impresia gălăgiei și zarvei iscate în țară, cabinetul de la București i-a adresat marchizului Beccaria-Incisa<sup>4</sup> o notă adițională, care conținea trei noi puncte și

revendicări. Un asemenea mod de acțiune neobișnuit, desigur, nu putea avea niciun fel de justificare, iar România a fost nevoită să renunțe la cea mai mare parte a noilor condiții și revendicări pe care le-a formulat cu această ocazie.

Un răspuns mai mult sau mai puțin satisfăcător din partea Greciei a fost primit abia după un schimb intens de telegrame, care a durat trei săptămâni; acest răspuns lăsa, însă, nerezolvată chestiunea privind modalitatea de stabilire a sumei pe care Grecia urma să o plătească drept despăgubire pentru prejudiciile suferite, în timpul incidentului, de vaporul românesc și de pasagerii acestuia.

România își dorea să stabilească această sumă cu de la sine putere; Grecia, din contră, propunea ca stabilirea acestei sume să fie lăsată în competența Curții Internaționale de Justiție de la Haga.

Încercând asiduu să găsească o soluție pentru a depăși această situație dificilă, trimisul italian de la Atena a propus ca suma prejudiciului să fie calculată și stabilită, în mod pur formal, de către consulii generali rus și italian de la Pireu.

O asemenea decizie nu putea fi acceptată aici. De aceea, eu i-am expus colegului meu italian ideea ca noi doi să ne asumăm rolul de mediere a acestei chestiuni, dar numai cu condiția ca anume el să fie cel care le va propune românilor această soluție, ca o idee a sa personală, pentru a nu provoca aici vreo suspiciune că această idee, prin intermediul meu, și-ar avea originea la Atena. Din păcate, în timpul discutării formulei exacte a acestei oferte cu ministrul român, marchizul Beccaria a lăsat să-i scape expresia că mediatorii vor stabili suma exactă după ce vor ajunge la un acord cu ministrul român al Afacerilor Străine. Colegul meu a interpretat această frază în sensul în care noi suntem gata să ne asumăm, în mod officios, obligația de a stabili suma respectivă într-un quantum egal cu mărimea revendicărilor inițiale formulate de români, în timp ce ministrul român al Afacerilor Străine afirma că această mediere a fost acceptată de el doar cu condiția că el va participa la mediere drept terță persoană și va semna, împreună cu noi, actul de mediere.

A fost nevoie de multă muncă și de eforturi destul de mari pentru a depăși această neînțelegere. Abia ieri, președintele Consiliului și-a exprimat, în fața noastră, acordul său pentru acea formulă care a și fost introdusă în textul actului de mediere. Formula prevede faptul că, „după ce am ajuns la un acord cu ministrul român al Afacerilor Străine și după ce am examinat, în mod conștiincios, toate actele și documentele care ne-au fost remise de către el, noi, mediatorii, am stabilit că, etc.”.

Textul acestui act a fost transmis, prin intermediul telegrafului, la Atena, și ar trebui să sperăm că, din partea Greciei, nu ne vom confrunta, în continuare, cu niciun fel de obstacole în calea lichidării acestui incident, care este într-atât de puțin măgulitor, întâi de toate, chiar pentru Grecia.

Eu sunt convins de faptul că, dacă un asemenea conflict ar fi izbucnit între două Mari Puteri, acestea i-ar fi găsit soluția timp de două sau trei zile; pe de altă parte, pentru a obține încheierea unui acord oarecare, în legătură cu o chestiune similară, între Grecia și România, a fost nevoie de ceva mai mult de patru săptămâni.

Totuși, îmi face plăcere să depun mărturie asupra faptului că, datorită celor mai energice măsuri luate de către domnul Brătianu, numele Rusiei nu a fost implicat și discreditat în urma hărțuirii nestăvilite care a fost declanșată de către presa română împotriva grecilor, și asta în pofida faptului că noi protejăm aici interesele acestora din urmă, și că publicul neinformați și ignorant nu poate face distincția între protecția oferită, în exclusivitate, intereselor supușilor eleni și protecția acordată statului elen.

Cu toate acestea, incidentul de la Pireu a demonstrat, din nou, cât de dezirabil ar fi, pentru consolidarea situației noastre de aici, ca noi să fim eliberați, cât mai curând cu

putință, de povara de a apăra și proteja interesele, complicate și nu întotdeauna fără cusur, ale numeroșilor greci care locuiesc în România. Misiunea diplomatică ce mi-a fost încredințată și consulatelor care îi sunt subordonate ar saluta, cu mare bucurie, orice calmare și potolire a dușmăniei reciproce dintre Grecia și România, orice semn care ar oferi o anumită speranță pentru reluarea cât mai rapidă a relațiilor diplomatice directe între cele două țări.

În încheiere, consider că nu ar fi de prisos să vă raportez Excelenței Voastre despre atitudinea pe care au manifestat-o reprezentanții diplomați ai statelor străine care sunt acreditați aici față de cel mai recent conflict greco-român.

Din partea trimisului Marii Britanii<sup>5</sup>, atât eu, cât și colegul meu italian ne-am bucurat de un sprijin și suport dintre cele mai active. Conform instrucțiunilor primite de la Londra, reprezentanții diplomați ai Marii Britanii, atât cel de aici, cât și cel de la Atena, ofereau sfaturi de prudență și cumpătare.

Trimisul francez<sup>6</sup>, fiind grav bolnav, nu a putut lua parte, în niciun fel, la rezolvarea acestei chestiuni.

Ministrul italian al Afacerilor Străine a considerat de datoria sa să apeleze și să se adreseze celor de la Berlin și de la Viena, astfel încât, și de acolo, să fie auzit un apel clar la formularea unor revendicări moderate din partea României.

Trimisul german de aici, domnul Kiderlen-Waechter, a avut, într-adevăr, nu o singură dată, anumite discuții, în acest sens, cu domnul Brătianu.

Din contră, cabinetul vienez nu a găsit de cuviință că ar fi necesar să exercite vreo influență asupra guvernului român, iar trimisul Austro-Ungariei a adoptat un comportament de eschivare, ținându-se cu desăvârșire la o parte față de întreaga chestiune.

Binevoți, vă rog, Excelență, să primiți asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 100–104 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 68 din 1 aprilie 1910, doc. nr. 93 din 28 septembrie 1910 și doc. nr. 128 din 9 aprilie 1911.

<sup>2</sup> Andrea Carlotti di Riparbella (1864–1920).

<sup>3</sup> Alexandru G. Djuvara.

<sup>4</sup> Emanuele Beccaria Incisa, ministru plenipotențiar al Italiei la București.

<sup>5</sup> William Conyngham Greene.

<sup>6</sup> Jean-Camille Blondel.

## 81

**Синяя, 9 июля 1910 г., № 47. Лысаковский – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Как я имел честь телеграфировать Вашему Высокопревосходительству 2 сего июля, мною передан был румынскому министру иностранных дел доставленный эллинским правительством чек в 20 тысяч франков в возмещение за убытки, нанесённые в Пирее греческой чернью во время буйства последней на румынском

пароходе «Император Траян». Сумма эта была определена, как известно, императорским и итальянским посланниками в Бухаресте в протоколе медиации от 29 июня 1910 [года], копию с коего считаю долгом при сём препроводить<sup>1</sup>.

В разговоре со мной по этому поводу господин Джуvara выразил мне искреннюю признательность румынского правительства за принятое на себя гофмейстером Гирсом посредничество в этом инциденте, благодаря которому последний благополучно был разрешён.

Я воспользовался этим, чтобы спросить, не приведёт ли такое разрешение к улучшению отношений между Румынией и Грецией.

Министр мне доверительно ответил, что румынское правительство в последнее время сочувственно относилось к мысли восстановления дипломатических сношений с Грецией и что, не случись этот инцидент, оно готово было приступить к переговорам в этом смысле. Ныне же оно принуждено отложить на некоторое время это своё намерение до успокоения крайне возбуждённого Пирейским инцидентом общественного мнения. Господин Джуvara при этом высказал надежду, что, в случае искреннего желания Греции идти на примирение и нескольких благоприятных в этом отношении фактов, в течение лета, к осени вопрос мог бы быть разрешён в положительном смысле.

Несомненно, что слабое министерство Брэтиану не решается пока принять на себя почин в этом непопулярном в Румынии вопросе и предпочитает пока удовольствоваться улажением последнего инцидента, хотя оно и сознаёт, что разрыв для Румынии невыгоден; я полагаю, что при некоторых благоприятных обстоятельствах королевское правительство, как мне сказал господин Джуvara, всё же пойдёт на путь примирения.

Это предположение подтверждается принятым на днях здешним правительством решением снова восстановить рейсы румынских пароходов в Пирей.

Одним из таких благоприятных фактов могло бы быть непосредственное обращение Его Величества короля Георга к румынскому правителю по случаю инцидента. По дошедшим до меня из довольно верного источника слухам король Карл ожидал письма по этому поводу из Афин, тем более что династические отношения никогда не прекращались и носили, скорее, сердечный характер.

Письмо это, сказали мне далее, и ныне не явилось бы запоздалым, так как оно могло бы быть написано именно ввиду окончания инцидента, улаженного кабинетами, без участия монархов.

Я позволяю себе донести об этих слухах на случай, если Ваше Высочество признаете желательным содействовать восстановлению дипломатических сношений между Грецией и Румынией. Итальянский поверенный в делах доверительно передал мне, что римский кабинет готов самым деятельным образом этому способствовать и что им получены инструкции, преподанные также королевскому представителю в Афинах, приложить всяческие к этому старания.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Высочества покорнейшим слугой. А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 107–109.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. приложение к русской версии этого документа.

Приложение

К № 47. Синая, 1910 г.

Protocole

Les soussignés, Marquis di Beccaria Incisa, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire de Sa Majesté le Roi d'Italie auprès de Sa Majesté le Roi de Roumanie, et Monsieur de Giers, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire de Sa Majesté l'Empereur de Toutes les Russies auprès de Sa Majesté le Roi de Roumanie, ayant accepté, avec l'autorisation de leurs Gouvernements respectifs, des Gouvernements Roumain et Hellénique, la mission de procéder, par médiation amiable, à la détermination du montant des dommages causés, lors des faits survenus au Pirée, le 31 mai 1910, au paquebot roumain «Imperatul Trajan», à son équipage et aux passagers ;

Après s'être mis d'accord avec le Ministre Roumain des Affaires Etrangères et après avoir examiné consciencieusement tous les actes de constatation, réclamations et autres documents qui leur ont été remis par lui, et ci-annexés, ont établi, en leur qualité de médiateurs, que les dommages causés au paquebot, à son équipage et aux passagers, qui ont formulé, jusqu'ici, leurs prétentions au service roumain de navigation, s'élèvent aux sommes suivantes :

1. au paquebot – ...
2. à l'équipage – ...
3. aux passagers roumains – ...
4. aux passagers étrangers – ...

au total, donc, à la somme de 20 342 lei,

en chiffres ronds 20 000 lei, correspondant à la somme primitivement demandée par le Gouvernement Roumain à titre d'indemnité pour les dommages subis par «l'Imperatul Trajan» et son équipage, et pour satisfaire aux réclamations des passagers ci-dessus indiqués.

Le Gouvernement Hellénique devrait, par conséquent, verser les 20 000 lei susdits au Gouvernement Roumain, à Bucarest.

Le Gouvernement Roumain ayant déclaré se désintéresser de toute réclamation ultérieure des passagers, ces 20 000 une fois payés, il est bien entendu que le Gouvernement précité n'aura plus à faire valoir aucune prétention pécuniaire à l'égard du Gouvernement Hellénique du fait de l'incident du 31 mai.

En foi de quoi, les soussignés ont apposé leurs signatures et l'empreinte de leurs sceaux au présent acte ; fait à Sinaia, en double original, le 29 juin /12 juillet 1910.

/s/ Marquis di Beccaria Incisa /s/ de Giers

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 110–111.*

*Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

**Sinaia, 9 iulie 1910, nr. 47. Lâsakovskii către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Așa cum am avut onoarea să vă telegrafiez Excelenței Voastre pe data de 2 a lunii iulie curent, eu i-am transmis ministrului român al Afacerilor Străine cecul, în valoare de

douăzeci de mii de franci, care a fost expediat aici de către guvernul elen, echivalând cu suma compensației pentru prejudiciul care a fost cauzat, la Pireu, de către plebea grecească în timpul violențelor pe care aceasta din urmă le-a înfăptuit la bordul vaporului românesc „Împăratul Traian”. După cum se știe, această sumă a fost stabilită de către trimișii imperial rus și italian de la București, în cuprinsul protocolului de mediere din data de 29 iunie 1910, o copie a căruia consider de datoria mea să o expediez Excelenței Voastre, în anexă la acest raport<sup>1</sup>.

În timpul convorbirii pe care a avut-o cu mine în legătură cu această chestiune, domnul Djuvara a exprimat, în fața mea, sincera grațitudine a guvernului român pentru rolul de mediator pe care și l-a asumat hofmeister-ul Giers în cazul acestui incident, mediere, datorită căreia incidentul în cauză a fost rezolvat cu succes.

Eu am profitat de această ocazie pentru a-l întreba dacă această rezolvare a conflictului nu va avea cumva, drept urmare, îmbunătățirea relațiilor dintre România și Grecia.

Ministrul mi-a răspuns, în mod confidențial, că guvernul român, în ultimul timp, avea o atitudine plină de bunăvoință față de ideea de restabilire a relațiilor diplomatice cu Grecia și că, dacă nu ar fi avut loc acest incident, guvernul ar fi fost gata să înceapă anumite negocieri în acest sens. În prezent însă, guvernul este nevoit să amâne, pentru o anumită perioadă, această intenție a sa, cel puțin până la calmarea opiniei publice, care a fost extrem de excitată și iritată de incidentul de la Pireu. În același timp, domnul Djuvara și-a exprimat speranța că, în cazul în care Grecia va manifesta o dorință sinceră de a merge pe calea reconcilierii, dar și în caz dacă, pe parcursul verii, vor apărea cel puțin câteva fapte favorabile, în această privință, atunci, până la toamnă, această chestiune ar putea fi, probabil, rezolvată, într-un sens pozitiv și favorabil.

Nu există nicio îndoială că guvernul slab al lui Brătianu nu se poate hotărî, deocamdată, să își asume inițiativa în privința acestei chestiuni destul de nepopulare în România și preferă, deocamdată, să se mulțumească cu aplanarea acestui ultim incident, chiar dacă guvernul este perfect conștient de faptul că această ruptură diplomatică este defavorabilă pentru România; eu consider că, dacă se vor crea anumite circumstanțe favorabile, guvernul regal român, așa cum mi-a spus domnul Djuvara, va merge, totuși, pe calea reconcilierii.

Această presupunere este confirmată și de decizia, care a fost luată, zilele acestea, de guvernul de aici, de a restabili, din nou, cursele regulate ale vapoarelor românești spre Pireu.

Unul dintre acești factori favorabili ar putea fi o adresare directă și nemediată a Majestății Sale regelui George către conducătorul României, cu ocazia acestui incident. Conform unor zvonuri care au ajuns până la mine dintr-o sursă destul de demnă de încredere, regele Carol se afla în așteptarea unei scrisori de la Atena, în legătură cu această chestiune, cu atât mai mult, cu cât relațiile dinastice nu au încetat niciodată și și-au păstrat un caracter, mai degrabă, cordial.

Această scrisoare, mi s-a spus în continuare, nu ar apărea drept tardivă nici în prezent, deoarece aceasta ar putea fi scrisă tocmai avându-se în vedere încheierea acestui incident, care a fost aplanat de respectivele guverne, fără participarea monarhilor.

Eu îmi asum libertatea de a vă raporta despre aceste zvonuri în eventualitatea, în care Excelența Voastră veți găsi de cuviință că ar fi de dorit să vă acordați sprijinul pentru restabilirea relațiilor diplomatice dintre Grecia și România. Însărcinatul cu afaceri al Italiei mi-a transmis, în mod confidențial, informația că guvernul de la Roma este gata să ajute și să contribuie, în modul cel mai activ cu putință, la atingerea acestui scop și că el ar fi primit instrucțiuni clare, care i-au fost transmise, de asemenea, și reprezentantului diplomatic regal italian de la Atena, să depună toate eforturile și străduințele posibile în acest sens.



Cu profundă considerație și același devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 107–109.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea anexa la versiunea în limba rusă a acestui document.

82

**Синая, 16 июля 1910 г., № 49. Лысаковский – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

Речь, произнесённая на днях в венгерском парламенте графом Тиса<sup>1</sup>, в которой призывались к единению все национальности королевства, вызвала большие толки в здешнем общественном мнении, весьма чутко относящемся к судьбам зарубежных румын. Однако большинство здешних органов печати отнеслось скептически к словам бывшего премьера и сравнивает эту его речь с обвинениями в государственной измене тех, кто будет требовать новой избирательной системы, основанной на национальных началах. Нельзя при этом не отметить, что официальный орган румынского правительства отнёсся сочувственнее других газет к этой речи и приветствовал начало новой эры в политических взаимоотношениях между правительством и румынским элементом в Венгрии, основанных, как говорит «*Indépendance Roumaine*», на лояльной дружбе и плодотворном сотрудничестве. Это заключение заслуживает тем большего внимания, что, как Вашему Высокопревосходительству известно из депеш гофмейстера Гирса, мысль эта лишь недавно приобрела под собой почву в Румынии и всегда проводится королём Карлом.

Здесь печать, конечно, не преминула подчеркнуть лестные для Румынии слова графа Тисы по отношению к «гордому независимому королевству, которому суждено вместе с Венгрией удержать славянский поток», но к существованию этой политической программы часть прессы отнеслась довольно равнодушно, так как подобные теории уже не раз высказывались румынскими политическими деятелями.

Другая же часть прессы и, к тому же, более серьёзная, как, например, «*Minerva*», прямо возражала этому, говоря, что пора отказаться от немецкой опеки и вступить в тесную дружбу со славянством для отражения германизма, этого действительно надвигающегося потока на дунайские независимые земли. Последним необходимо дружно сплотиться для его отражения.

Эта точка зрения, столь новая в общем тоне местной прессы, бесспорно, заслуживает внимания, и для нас особенно интересно следить за её развитием.

С глубоким почтением и таковой же преданностью, имею честь быть, милостивый государь, Вашего Высокопревосходительства покорнейшим слугой. А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 114–115 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Речь Тисы была произнесена 11 июля 1910 г. Подробно см.: *Discursurile contelui Stefan Tisza, 1893–1915 (с предисловием, касающемся личности графа Тисы и его взгляда на румынский вопрос)*. Budapesta, Tipografia Poporul Român, [1915]. P. 40–59.

**Sinaia, 16 iulie 1910, nr. 49. Lâsakovskii către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

Discursul ținut, zilele acestea, în plenul parlamentului maghiar, de către contele Tisza<sup>1</sup>, în care oratorul a făcut apel la unitatea tuturor naționalităților Regatului Ungariei, a provocat multe vorbe și zvonuri în sânul opiniei publice de aici, care are o atitudine extrem de atentă și sensibilă față de destinele românilor din străinătate. Totuși, majoritatea organelor de presă de aici au adoptat o atitudine sceptică în raport cu cuvintele fostului prim-ministru, comparând acest discurs al său cu acuzațiile sale, conform cărora cei care vor înainta revendicarea de a instaura un nou sistem electoral, întemeiat pe principii naționale, ar fi vinovați de înaltă trădare. Nu putem, în același timp, să nu remarcăm că organul oficios de presă al guvernului român a manifestat o atitudine ceva mai binevoitoare și plină de simpatie, în comparație cu alte ziare, față de acest discurs și a salutat începutul unei noi ere în evoluția relațiilor politice reciproce dintre guvern și elementul românesc din Ungaria, relații care ar fi bazate, după cum afirmă „Indépendance Roumaine”, pe sentimente de amicitie loială și colaborare fructuoasă. Această concluzie merită o atenție cu atât mai mare, cu cât, așa cum Excelența Voastră cunoaște deja din cuprinsul depeșelor diplomatice ale hofmeisterului Giers, această idee și-a câștigat un teren relativ ferm în România abia de foarte puțin timp, fiind însă mereu enunțată și promovată de către regele Carol.

Presa de aici, desigur, nu a pierdut ocazia să scoată în evidență cuvintele contelui Tisza, destul de măgulitoare pentru România, cu privire la „regatul mândru și independent, căruia îi este sortit, împreună cu Ungaria, să stăvilească torentul slav”. Totuși, în privința conținutului și esenței acestui program politic, o parte din presa locală a manifestat o atitudine destul de indiferentă, deoarece asemenea teorii au fost exprimate deja, nu o singură dată, de către anumiți oameni politici români.

Cu toate acestea, o altă parte a presei, și, în plus, partea ceva mai serioasă a acesteia, precum ar fi, de exemplu, ziarul „Minerva”, a replicat și a contrazis, în mod direct, această opinie, afirmând că ar fi timpul ca România să renunțe la tutela Germaniei și să intre în relații de strânsă prietenie cu lumea slavă, pentru a respinge ofensiva germanismului, a acestui torent care, într-adevăr, se apropie tot mai mult, în mod ineluctabil, de pământurile dunărene independente. Acestea din urmă trebuie, în mod necesar, să se unească și să își strângă rândurile, în mod solidar, pentru a respinge ofensiva acestui torent.

Acest punct de vedere, atât de nou și neobișnuit în cadrul tonului general al presei locale, merită, fără doar și poate, o oarecare atenție, iar pentru noi ar fi deosebit de interesant să urmărim evoluția și dezvoltarea acestui curent de opinie.

Cu profundă considerație și același devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 114–115 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> 11 iulie 1910. A se vedea: *Discursurile contelui Stefan Tisza, 1893–1915*, cu o prefață despre personalitatea contelui Tisza și despre concepția lui asupra problemei românești, Budapesta, Tipografia Poporul Român, [1915], p. 40–59.

Синая, 18 июля 1910 г., № 50. Лысаковский – Извольскому

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

За последнее время, вероятно, под влиянием возможности осложнений между Турцией и Грецией, в Румынии снова оживился интерес к судьбам румын Македонии. Конечно, некоторое ухудшение турецко-болгарских отношений способствовало также возбуждению в румынском правительстве желания воспользоваться обстоятельствами для извлечения из них для себя выгоды.

Стремясь объединить куцо-влахский элемент в Македонии<sup>1</sup>, румынское правительство, естественно, должно было стремиться к образованию духовной их самостоятельности, для чего учреждение самостоятельной румынской епископии в пределах Турецкой Империи являлось необходимостью.

Необходимость эта была тем более настоятельна, что, благодаря разрыву дипломатических сношений с Грецией, Вселенский Патриарх<sup>2</sup> ещё ревностнее старался внедрять начала эллинизма в куцо-влахское население в Македонии.

Мечта об учреждении самостоятельной епископии, давно лелеянная здесь, стала принимать в последнее время более осязательную форму. Этому способствовал новый турецкий закон о церквах, на основании которого некоторые церкви в Македонии перешли от греков к румынам. Протестующее отношение к новому закону Вселенского Патриарха тоже облегчило почву для проведения в жизнь мысли о независимой епископии. В Монастире собирается румынское духовенство и этим кладёт начало организации солидарности румынского духовного элемента в Македонии.

Вместе с тем в Бухарест приезжала куцо-влахская депутация с инспектором румынских школ в Македонии во главе. Несомненно, что проезд этой депутации, принятой здесь очень сочувственно председателем Совета министров и некоторыми другими министрами, был подготовлен румынским правительством. Депутация прямо просила заступничества Румынии в установлении независимости румынской церкви в Македонии путём назначения куцо-влахского епископа в Битолию. На первых порах он мог бы быть даже в некоторой духовной зависимости от патриарха, но независимость его в деле управления должна была быть безусловной.

Румынское правительство обещало депутации своё содействие в правом их деле и, как мне удалось узнать, предписало румынскому посланнику в Константинополе возбудить ныне же вопрос о новой епископии, воспользовавшись благоприятным стечением обстоятельств.

С другой стороны, королевское правительство продолжает обращать внимание на румынские школы в Македонии и в этом году решило снова возвысить ассигнуемые на этот предмет средства.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Высокопревосходительства покорнейшим слугой. А. Лысаковский.

P.S. Сейчас доверительно узнал, что румынское правительство предполагает провести на должность арумынского, как здесь говорят, епископа в Битолии архи-

мандрита Фотия Баламача<sup>3</sup>, куцо-влаха по рождению, занимающего ныне преподавательскую кафедру в Бухарестской центральной семинарии.

Ut in litteris, А. Лысаковский

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 116–118.*

*Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. также док. № 26 от 29 мая 1909 г., док. № 89 от 20 августа 1910 г., док. № 91 от 14 сентября 1910 г., док. № 120 от 17 марта 1911 г. и док. № 124 от 2 апреля 1911 г.

<sup>2</sup> Иоаким III (1834–1912). Родился в Константинополе, в семье арумьнского происхождения из Крушево, в Македонии. Патриарх Константинопольский в 1878–1884 гг. и 1901–1912 гг. Выступал против использования арумьнского языка в богослужении.

<sup>3</sup> Фотие Баламаче (1872–1916). Заместитель директора центральной духовной семинарии Бухареста. В 1913 г. был одним из кандидатов на занятие поста управляющего арумьнской епископией Македонии.

### **Sinaia, 18 iulie 1910, nr. 50. Lâsakovskii către Izvolskii**

Excelenței Sale, А. Р. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În ultima perioadă, probabil, sub influența posibilității apariției unor complicații în relațiile dintre Turcia și Grecia, în România a reînviat, din nou, interesul față de destinele românilor din Macedonia. Desigur, o oarecare înrăutățire a relațiilor turco-bulgare a contribuit, de asemenea, la a stârni, în sânul guvernului român, dorința de a profita de aceste circumstanțe pentru a obține, în urma lor, anumite avantaje în propriul folos.

Depunând eforturi pentru a uni și consolida elementul cuțovlah din Macedonia<sup>1</sup>, guvernul român, firește, a trebuit să manifeste o tendință constantă spre crearea și constituirea autonomiei lor spirituale, scop în virtutea căruia instituirea unei episcopii românești independente pe teritoriul Imperiului turc reprezenta o necesitate.

Această necesitate era cu atât mai imperioasă pentru că, din cauza întreruperii relațiilor diplomatice cu Grecia, Patriarhul Ecumenic<sup>2</sup> se străduia, cu încă și mai mult zel, să înrădăcească principiile elenismului în rândurile populației cuțovlahe din Macedonia.

Acest vis și aspirația de a întemeia o episcopie autonomă, pe care cei de aici le nutreau de mult timp deja, a început să capete, în ultimul timp, o formă ceva mai palpabilă. Un factor care a contribuit la această evoluție a fost noua lege turcă cu privire la biserici, în temeiul căreia unele biserici din Macedonia au trecut de sub controlul grecilor sub cel al românilor. Atitudinea ostilă și protestul față de noua lege formulat de către Patriarhul Ecumenic a facilitat, de asemenea, crearea unui teren favorabil pentru traducerea în viață a ideii privind formarea unei episcopii independente. La Monastir se adună clerul românesc și, prin această acțiune, pune începuturile unei organizări temeinice a solidarității elementului spiritual românesc din Macedonia.

Totodată, la București a sosit recent o delegație cuțovlahă, în frunte cu inspectorul școlilor românești din Macedonia. Nu încapă nicio îndoială că sosirea acestei delegații, care a fost primită aici cu foarte mare simpatie și bunăvoință de către președintele Consiliului de Miniștri și de către o parte a celorlalți membri ai guvernului, a fost pregătită din timp de guvernul român. Delegația a solicitat, în mod direct, protecția și intervenția României în

favoarea instaurării și proclamării unei biserici românești independente în Macedonia, prin intermediul numirii unui episcop cuțovlah la Bitolia. Pentru început, acesta ar putea chiar să rămână într-o anumită poziție de dependență și subordonare duhovnicească față de patriarh, însă independența sa în chestiunile legate de administrație ar fi trebuit să fie necondiționată și absolută.

Guvernul român i-a promis delegației ajutorul și sprijinul său pentru cauza sa dreaptă și, după cum am reușit să aflui, i-a ordonat trimisului român de la Constantinopol să pună, chiar acum, problema cu privire la noua episcopie, profitând de acest concurs de împrejurări favorabil.

Pe de altă parte, guvernul regal român continuă să acorde o atenție permanentă școlilor românești din Macedonia. Astfel, anul acesta guvernul a decis să majoreze, din nou, volumul mijloacelor financiare care sunt alocate pentru acest scop.

Cu profundă considerație și același devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

P.S. Chiar acum am aflat, în mod confidențial, că guvernul român intenționează să îl promoveze în funcția de episcop aromân, așa cum se spune aici, la Bitolia, pe arhimandritul Fotie Balamace<sup>3</sup>, care este cuțovlah de origine și care ocupă, în prezent, o catedră de profesor în cadrul Seminarului Teologic Central de la București.

Ut in litteris, A. Lâsakovskii

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 116–118.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea și doc. nr. 26 din 29 mai 1909, doc. nr. 89 din 20 august 1910, doc. nr. 91 din 14 septembrie 1910, doc. nr. 120 din 17 martie 1911 și doc. nr. 124 din 2 aprilie 1911.

<sup>2</sup> Ioachim III (1834–1912). Născut la Constantinopol din păriți aromâni originari din Krușevo (Crușeva), în Macedonia. Patriarh de Constantinopol în anii 1878–1884 și 1901–1912. S-a opus folosirii limbii aromâne în biserică.

<sup>3</sup> Fotie Balamace (1872–1916). Subdirector al Seminarului Central din București. În 1913, va fi unul dintre candidații la conducerea episcopatului aromân din Macedonia.

**Синяя, 18 июля 1910 г., № 51. Лысаковский – Извольскому**

Его Высокопревосходительству А. П. Извольскому

Милостивый государь Александр Петрович,

В сентябре нынешнего года состоятся в Ольтенице большие манёвры румынской армии, в которых, как мне сказал начальник штаба главного инспектора армии, примут участие I корпус и часть II-го.

Полковник Илиеску<sup>1</sup> при этом добавил, что на эти манёвры будут приглашены иностранные военные агенты.

Ввиду отсутствия из Румынии нашего военного агента и дошедшего до меня известия о невозвращении полковника Занкевича<sup>2</sup> к своему нынешнему посту, позволяю себе выразить мысль, что было бы крайне желательно, в случае действительного

назначения полковника Занкевича на другую должность и невозможности для него присутствовать на манёврах, ускорить прибытие его заместителя или командировать, временно, другого офицера в Румынию.

Я позволяю себе высказаться в этом смысле ввиду того, что мне известно, насколько король Карл, гордясь созданной им армией, любит видеть на военных упражнениях иностранных офицеров и отчасти смотрит на присутствие военных агентов, как на знак оказания ему лично внимания.

Последние приёмы у нас и в Румынии военных делегаций, оживившие воспоминания об общем боевом прошлом, дают основание предполагать, что наш военный агент был бы особенно любезно встречен румынскими военными властями.

С другой стороны, открытое присутствие нашего офицера на манёврах могло бы сгладить дурное впечатление, произведённое на здешнее правительство, правда, замывшее этот инцидент, поездкой русских офицеров Ростковского<sup>3</sup> и Вязьмитинова<sup>4</sup>, о коей телеграфировал Вашему Высокопревосходительству гофмейстер Гирс 4 июня сего года.

В румынской прессе на днях был пущен слух, что, будто бы, манёвры произойдут не в Ольтенице, а между Романом и Яссами, и что к этому времени ожидается приезд германского императора.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Высокопревосходительства покорнейшим слугой. А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 119–120.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Думитру Илиеску.

<sup>2</sup> Михаил И. Занкевич.

<sup>3</sup> Георгий Николаевич Ростковский (1872–1931). Российский офицер. В тот период имел звание полковника и был начальником разведывательного отделения при штабе Одесского военного округа.

<sup>4</sup> Василий Ефимович Вязьмитинов (1874–1929). Российский офицер. В тот период имел звание подполковника и служил в разведывательном отделении при штабе Одесского военного округа.

### **Sinaia, 18 iulie 1910, nr. 51. Lâsakovskii către Izvolskii**

Excelenței Sale, A. P. Izvolskii

Stimate Domnule Alexandr Petrovici,

În luna septembrie a anului curent vor avea loc, la Oltenița, exerciții militare de proporții ale armatei române, în cadrul cărora, după cum mi-a spus șeful Statului Major al inspectorului general principal al armatei, vor lua parte Corpul I și o parte din Corpul II de armată.

În același timp, colonelul Iliescu<sup>1</sup> a adăugat că la aceste aplicații vor fi invitați să asiste agenții militari ai țărilor străine acreditați în România.

Având în vedere absența din România a agentului nostru militar, dar și informația, care a ajuns până la mine, cu privire la faptul că colonelul Zankevici<sup>2</sup> nu va mai reveni la postul său actual, îmi permit libertatea să exprim ideea că ar fi extrem de dezirabil, în cazul în care colonelul Zankevici a fost, într-adevăr, numit într-o altă funcție, și, astfel, va fi în imposibilitatea de a fi prezent personal la aceste aplicații, să se urgenteze sosirea aici a înlocuitorului său sau să se trimită în deplasare, în România, în mod provizoriu, un alt ofițer.

Eu îmi permit libertatea de a-mi exprima opinia în acest sens din acel motiv că eu cunosc destul de bine, cât de mult îi place regelui Carol, care se mândrește cu armata creată de el, să îi vadă prezenți, în timpul exercițiilor militare, pe ofițerii străini. Regele percepe, în parte, prezența agenților militari străini drept un semn de atenție deosebită care i se acordă lui personal.

Cele mai recente primiri solemne, atât la noi, cât și în România, ale delegațiilor militare, care au reînviat amintirile despre trecutul nostru militar și războinic comun, oferă un anumit temei pentru presupunerea că agentul nostru militar ar fi fost întâmpinat cu o amabilitate deosebită de către autoritățile militare românești.

Pe de altă parte, prezența deschisă și transparentă a ofițerului nostru la aceste aplicații militare ar putea să atenueze cumva proasta impresie ce a fost produsă asupra guvernului de aici, care, ce-i drept, a mușamalizat acest incident, de călătoria ofițerilor ruși Rostkovskii<sup>3</sup> și Viazmitinov<sup>4</sup>, despre care hofmeister-ul Giers v-a telegrafiat Excelenței Voastre pe data de 4 iunie a anului curent.

În presa românească a fost, zilele acestea, lansat un zvon, conform căruia, chipurile, manevrele militare vor avea loc nu la Oltenița, ci în regiunea dintre Roman și Iași. În plus, se zvonește că, aproximativ în acea perioadă, cei de aici ar fi în așteptarea sosirii împăratului german.

Cu profundă considerație și același devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 119–120.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Dumitru Iliescu.

<sup>2</sup> Mihail I. Zankevici.

<sup>3</sup> Gheorghii Nikolaevici Rostkovskii (1872–1931). Ofițer rus. La vremea respectivă avea rangul de colonel și era șef al Direcției de informații de pe lângă Districtul militar Odesa.

<sup>4</sup> Vasilii Efimovici Viazmitinov (1874–1929). Ofițer rus. La vremea respectivă avea rangul de locotenent-colonel și activa în Direcția de informații de pe lângă Districtul militar Odesa.

## 85

**Синяя, 31 июля 1910 г., № 54. Лысаковский – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Получив телеграмму гофмейстера Извольского<sup>1</sup> от 27 сего июля, я тотчас передал содержание её румынскому министру иностранных дел.

Господин Джувара вслед за этим поспешил опубликовать прилагаемую при сѣм *Зелѣную книгу*<sup>2</sup>, в коей помещена переписка между румынским правительством и итальянскими представителями в Афинах и Бухаресте<sup>3</sup>, вызванная Пирейским инцидентом 30 мая сего года, а также акт медиации императорского и итальянского посланников в Румынии, благодаря которому инцидент был окончательно улажен.

Оппозиция страстно нападала на кабинет Брѣтиану за слабость, проявленную им во время помянутого инцидента, и правительство очень желало поскорее доказать, что оно выказало большую твёрдость и достигло дипломатического успеха, выразившегося удовлетворением Грецией не только всех требований Румынии, но и удовлетворением их в той форме, в которой желал этого бухарестский кабинет.

C другой стороны, правительство, как мне сказал господин Джуvara, предпочитало опубликовать эту книгу во время парламентских каникул, дабы избежать прений в палате по этому поводу.

C глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства покорнейшим слугой. А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 123–124.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Александр П. Извольский.

<sup>2</sup> Сборники документов, опубликованные министерством иностранных дел Румынии по образцу «цветных книг», которые издавались другими европейскими государствами.

<sup>3</sup> *Documente diplomatice. Incidentul de la Pireu 30 mai/12 iunie 1910*, Ministerul Afacerilor Străine, București, Imprimeria Statului, 1910.

### **Sinaia, 31 iulie 1910, nr. 54. Lâsakovskii către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

În urma primirii telegramei hofmeister-ului Izvolskii<sup>1</sup> din data de 27 iulie curent, eu i-am transmis imediat conținutul acesteia ministrului român al Afacerilor Străine.

Domnul Djuvara, imediat după aceea, s-a grăbit să dea publicității *Cartea Verde*<sup>2</sup>, care este anexată la acest raport și în cuprinsul căreia este publicată corespondența dintre guvernul român și reprezentanții diplomatici italieni de la Atena și de la București<sup>3</sup>, corespondență care a apărut ca urmare a incidentului de la Pireu, din data de 30 mai a anului curent, precum și actul de mediere elaborat de trimișii imperial rus și italian din România, act, datorită căruia incidentul respectiv a fost aplanat și rezolvat în mod definitiv.

Opoziția a atacat cu pasiune și ardoare cabinetul lui Brătianu pentru slăbiciunea pe care ar fi manifestat-o acesta în timpul incidentului amintit mai sus, iar guvernul își dorea foarte mult să demonstreze, cât mai rapid cu putință, că acesta din urmă a dat dovadă de o mare fermitate și că a obținut un real succes diplomatic, care și-a găsit reflectarea în faptul că Grecia nu numai că a satisfăcut toate cerințele și revendicările României, dar și în faptul că le-a satisfăcut anume în acea formă, pe care și-o dorea cabinetul de miniștri de la București.

Pe de altă parte, guvernul, după cum mi-a spus domnul Djuvara, a preferat să dea publicității această *Carte Verde* anume în timpul vacanței parlamentare, mai ales pentru a evita dezbaterile din Camera Deputaților în legătură cu această chestiune.

Cu profundă considerație și același devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 123–124.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Aleksandr P. Izvolskii.

<sup>2</sup> Culegeri de documente publicate de Ministerul Afacerilor Străine al României, după modelul „cărților colorate” editate de alte state europene.

<sup>3</sup> *Documente diplomatice. Incidentul de la Pireu 30 mai/12 iunie 1910*, Ministerul Afacerilor Străine, București, Imprimeria Statului, 1910.



**Синая, 31 июля 1910 г., № 55. Лысаковский – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

На этой неделе через Румынию проехал великий визирь<sup>1</sup> и был принят Его Величеством королём Карлом в Синае.

Здесь общественное мнение склонно преувеличивать значение этого визита и ставит его в связь с недавним посещением Константинополя военным министром Крэйничану; я, однако, не думаю, хотя и не могу этого положительно утверждать, что приезд Хакки Паша в Румынию имел бы действительно серьёзный политический характер.

По словам здешнего турецкого посланника<sup>2</sup>, великий визирь не предполагал останавливаться в Румынии, а проехать прямо в Мариенбад, и лишь благодаря его сообщению о щепетильности короля Карла, любящего, чтобы его посещали, Хакки Паша в последнюю минуту решил остановиться в Румынии на один день.

Верность этих слов Сафа Бея подтверждается тем, что никаких приготовлений к приезду великого визиря не было сделано. На завтраке в честь последнего у короля не было ни одного из румынских министров. Во время пребывания в Румынии Хакки Паша виделся лишь с господином Джувара.

Несомненно, однако, что в последнее время здесь замечается некоторое улучшение отношений с Турцией, чему свидетельствует недавнее посещение Константинополя румынскими учителями и ожидаемый на днях приезд сюда не только османских преподавателей, с министром народного просвещения<sup>3</sup> во главе, но и нескольких политических деятелей.

Готовность здешнего правительства поддерживать наилучшие отношения с Константинополем объясняется в последнее время озабоченностью его относительно дальнейших действий Болгарии по поводу разоружения населения в Македонии.

С другой стороны, здесь опасаются, что недавним соглашением с Японией у нас будут развязаны руки для более активной деятельности на Ближнем Востоке<sup>4</sup> и что это будет также принято в соображение болгарским правительством, придав большую решительность его действиям.

Повторяю, однако, что здесь, вероятно, пока ограничились общими разговорами, во время которых Хакки Паша, как мне доверительно передавали, поразил короля Карла своим оптимистическим взглядом на положение дел в Македонии.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства покорнейшим слугой. А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 125–126 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Ибрагим Хакки-паша.

<sup>2</sup> Абдуллатиф Сафа-бей.

<sup>3</sup> Эмруллах Эфенди (1859–1914) – министр народного просвещения Османской империи с января 1910 г. по февраль 1911 г.

<sup>4</sup> Балканский полуостров.

**Sinaia, 31 iulie 1910, nr. 55. Lâsakovskii către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Pe parcursul acestei săptămâni, s-a aflat în trecere prin România marele vizir<sup>1</sup>, care a fost primit în audiență de către Majestatea Sa regele Carol, la Sinaia.

Opinia publică de aici are tendința să exagereze importanța acestei vizite și o pune în legătură directă cu recenta vizitare a Constantinopolului de către ministrul de Război, Crăiniceanu; eu, totuși, nu cred, chiar dacă nu pot să afirm acest lucru în mod cert și categoric, că sosirea lui Hakkı Paşa în România ar fi avut, cu adevărat, un caracter politic important și semnificativ.

După spusele trimisului turc acreditat aici<sup>2</sup>, marele vizir nu intenționa să facă vreo oprire în România, ci să plece mai departe, direct spre Marienbad, și doar datorită faptului că trimisul i-a comunicat informația privind caracterul delicat și dificil al regelui Carol, căruia îi place să fie vizitat, Hakkı Paşa, chiar în ultima clipă, a hotărât să facă o oprire de o singură zi în România.

Exactitatea acestor cuvinte ale lui Safa Bey este confirmată de faptul că nu au fost făcute niciun fel de pregătiri speciale pentru sosirea marelui vizir. La dejunul oferit, în onoarea acestuia din urmă, la reședința regelui, nu era prezent niciunul dintre miniștrii români. În timpul șederii sale din România, Hakkı Paşa a avut o întrevedere doar cu domnul Djuvara.

Nu există nicio îndoială, însă, că, în ultimul timp, aici se poate observa o oarecare îmbunătățire a relațiilor cu Turcia. O mărturie clară a acestui fapt este vizita recentă la Constantinopol a unei delegații de învățători români și sosirea aici, care este așteptată chiar zilele acestea, nu pur și simplu a unei delegații formate din cadre didactice otomane, în frunte cu ministrul Instrucțiunii Publice<sup>3</sup>, ci și a câtorva oameni politici otomani.

Disponibilitatea și consimțământul guvernului de aici de a menține și cultiva relații cât se poate de bune cu Constantinopolul se explică, mai ales în ultimul timp, prin îngrijorarea manifestată de guvernul român în ceea ce privește acțiunile de mai departe ale Bulgariei în legătură cu dezarmarea populației din Macedonia.

Pe de altă parte, cei de aici au temerea că, prin intermediul acordului nostru recent cu Japonia, noi vom avea, totalmente, mână liberă pentru intensificarea activității noastre în regiunea Orientului Apropiat<sup>4</sup> și că acest lucru va fi, de asemenea, luat în considerație de către guvernul bulgar, imprimând, astfel, o și mai mare fermitate și îndrăzneală acțiunilor sale.

Cu toate acestea, repet, că cei de aici s-au limitat, probabil, deocamdată, doar la anumite conversații cu caracter general, în timpul cărora Hakkı Paşa, după cum mi s-a transmis în mod confidențial, l-ar fi surprins și uimit pe regele Carol prin perspectiva și viziunea sa optimistă cu privire la actuala stare de lucruri din Macedonia.

Cu profundă considerație și același devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 125–126 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> İbrahim Hakkı Paşa (1863–1918).

<sup>2</sup> Abdüllatif Safa Bey.

<sup>3</sup> Emrullah Efendi (1859–1914), ministru al Instrucțiunii Publice al Imperiului otoman în perioada ianuarie 1910 – februarie 1911.

<sup>4</sup> Peninsula Balcanică.

87

**Синая, 17 августа 1910 г., № 56. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

В первых числах текущего августа месяца Её Величество королева болгарская<sup>1</sup> посетила румынскую королевскую чету.

По официальной версии, приезд Её Величества в Синаю был вызван исключительно её желанием свидеться с королевой Елизаветой, к коей болгарская монархиня питает чувства сердечной дружбы.

Правительственные и придворные сферы в Румынии полагают, однако, что приезд этот имел и другую цель.

По их мнению, король Фердинанд, выезжая на черногорские празднества<sup>2</sup>, возложил на августейшую свою супругу поручение проверить, не изменилось ли за последнее время отношение румынского двора к Болгарии в связи с распространяемыми слухами о состоявшемся будто бы сближении между Румынией и Оттоманской империей.

В этом предположении касательно причин, побудивших королеву Элеонору посетить Румынию, быть может, и есть некоторая доля правды.

Её Величество пробыла в Синае всего три дня.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 127–127 об.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Элеонора Рейсс-Кёстрицкая, царица Болгарии.

<sup>2</sup> Имеются в виду торжества по случаю 50-летия пребывания на престоле черногорского князя Николы I. В связи с этим юбилеем, в августе 1910 г. черногорский правитель провозгласил себя королём.

**Sinaia, 17 august 1910, nr. 56. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

În primele zile ale lunii august, aflată în curs, Majestatea Sa regina Bulgariei<sup>1</sup> i-a făcut o vizită cuplului regal român.

Conform versiunii oficiale, sosirea Majestății Sale la Sinaia a avut drept motiv, în mod exclusiv, doar dorința acesteia de a o revedea pe regina Elisabeta, pentru care suverana bulgară nutrește anumite sentimente de amicitie cordială.

Sferele politice din România, atât cele din cercurile guvernamentale, cât și cele din jurul Curții Regale, consideră, însă, că această sosire a avut și un alt scop.

După părerea lor, țarul Ferdinand, înainte de plecarea sa la festivitățile din Muntenegru<sup>2</sup>, i-a dat augustei sale consoarte însărcinarea de a verifica faptul dacă, în ultima perioadă, nu s-a modificat cumva atitudinea Curții Regale române față de Bulgaria, în legătură cu zvonurile, care se răspândesc în ultimul timp, cu privire la apropierea care ar fi avut loc, chipurile, între România și Imperiul otoman.

Se prea poate ca în această presupunere cu privire la motivele care ar fi determinat-o pe regina Eleonora să viziteze România să existe, totuși, și un anumit grăunte de adevăr.

Majestatea Sa s-a aflat la Sinaia doar timp de trei zile.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 127–127 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Eleonora (Eleonore Reuß zu Köstritz).

<sup>2</sup> Referință la festivitățile legate de aniversarea a 50 de ani de la urcarea pe tron a principelui Nikola I, devenit în august 1910 rege.

### **Синая, 19 августа 1910 г., № 57. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Румыны были в высшей степени польщены, что во главе великобританского чрезвычайного посольства, имевшего известить королевский их двор о кончине короля Эдуарда VII<sup>1</sup> и о восшествии на престол Георга V-го<sup>2</sup>, стояла столь выдающаяся личность, как фельдмаршал граф Робертс<sup>3</sup>, и главным образом тем обстоятельством, что то же посольство, решительно в том же составе, исполняло ту же миссию при дворах столь великих держав, как Россия и Германия.

Чувство удовлетворения короля Карла и его правительства, несомненно, отразилось на приёме, оказанном здесь англичанам, отличавшимся чрезвычайным вниманием.

На румынской границе их ожидал специальный королевский поезд, привезший их в Синаю, где в их распоряжение было предоставлено в королевском замке помещение, занимаемое в Бозе почившим великим князем Владимиром Александровичем<sup>4</sup> и эрцгерцогом Францем Фердинандом. Королевский же поезд доставил их при их отъезде из Синаи в Турну Северин, где их ожидала королевская яхта, на коей они совершили вверх по Дунаю двадцатичетырёхчасовой путь от западной границы Румынии до Белграда.

Во время пребывания в Синае графа Робертса короля Карла печаливало лишь одно обстоятельство, а именно незнание великобританским чрезвычайным послом<sup>5</sup> французского языка, между тем как король не говорит по-английски. Его Величество

горевал, что не имел возможности непосредственно обменяться воспоминаниями и впечатлениями с выдающимся солдатом, которого он ожидал с нетерпением.

Лорд Робертс, прибывший сюда прямо из России, отзывался в восторженных выражениях о ласковом приёме Их Императорских Величеств, милостиво соизволивших принять его не только в официальной обстановке, но и в семейном кругу.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 128–129.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Король скончался 6 мая 1910 г.

<sup>2</sup> 22 июня 1910 г.

<sup>3</sup> Фредерик Робертс (1832–1914).

<sup>4</sup> См. док. № 32 от 6 июля 1909 г.

<sup>5</sup> Имеется в виду граф Робертс.

### **Sinaia, 19 august 1910, nr. 57. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Românii au fost măguliți și flatați, în cel mai înalt grad, de faptul că, în fruntea misiunii diplomatice extraordinare trimise de Marea Britanie cu sarcina de a-i comunica, în mod oficial, Curții lor Regale știrea despre decesul regelui Eduard VII<sup>1</sup> și despre urcarea pe tron a lui George V<sup>2</sup>, s-a aflat o personalitate atât de proeminentă precum feldmareșalul conte Roberts<sup>3</sup>, dar, în special, de acea circumstanță că aceeași delegație diplomatică, având absolut aceeași componentă, a îndeplinit exact aceeași misiune pe lângă curțile regale ale unor Mari Puteri într-atât de importante precum Rusia și Germania.

Sentimentul de satisfacție pe care l-au avut regele Carol și guvernul său s-a reflectat, fără îndoială, și asupra primirii solemne care li s-a făcut, aici, englezilor și care s-a evidențiat prin anumite manifestări extraordinare de atenție și curtoazie.

La frontiera României aceștia au fost așteptați de un tren regal special, care i-a transportat până la Sinaia, unde li s-a pus la dispoziție, în incinta castelului regal, acea încăpere pe care au ocupat-o, în trecut, răposatul întru Domnul marele duce Vladimir Alexandrovici<sup>4</sup> și arhiducele Franz Ferdinand. La plecarea lor, ei au fost transportați, tot cu trenul regal, de la Sinaia până la Turnu Severin, unde erau așteptați de iahtul regal, la bordul căruia au efectuat o călătorie, cu durata de douăzeci și patru de ore, în amonteale Dunării, de la granița de vest a României până la Belgrad.

În timpul șederii contelui Roberts la Sinaia, regele Carol era întristat doar de o singură împrejurare, și anume de faptul că ambasadorul extraordinar al Marii Britanii<sup>5</sup> nu cunoaște limba franceză, în timp ce regele nu vorbește engleza. Majestatea Sa era îndurerat de faptul că nu avea posibilitatea să facă schimb de amintiri comune și impresii, în mod direct și nemediat, cu remarcabilul soldat și comandant de oști, vizita căruia o aștepta cu mare nerăbdare.

Lordul Roberts, care a sosit aici direct din Rusia, s-a exprimat, în cuvintele cele mai entuziaste, cu privire la primirea extrem de amabilă ce i s-a făcut de către Majestățile Lor

Imperiale, care au binevoit, în mărinimia lor, să îl primească nu numai într-o ambianță oficială, ci și într-un cadru privat, în sânul familiei.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 128–129.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Decedat pe data de 6 mai 1910.

<sup>2</sup> 22 iunie 1910.

<sup>3</sup> Frederick Roberts (1832–1914).

<sup>4</sup> A se vedea doc. nr. 32 din 6 iulie 1909.

<sup>5</sup> Referință la contele Roberts.

## 89

**Синая, 20 августа 1910 г., № 58. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Депешей за № 55<sup>1</sup> надворный советник Лысаковский, донося Вашему Превосходительству о проезде через Румынию оттоманского великого визиря, Хаккы Паши, принятого в Синае королём Карлом, высказал мнение, что проезд этот, неожиданный для румынского правительства, не имел серьёзного политического значения.

Собранные мной по возвращении к месту служения моего сведения вполне подтверждают этот отзыв временного моего заместителя.

По-видимому, в беседе с великим визирем король по своему обыкновению преподавал советы благоразумия, настаивая на необходимости полного беспристрастия в деле обезоружения македонского населения, распространяя эту меру, равным образом и в равной степени, и на мусульман.

На очень далёкие намёки Хаккы Паши о желательности политического соглашения по балканским вопросам между Турцией и Румынией, составлявшего предмет неоднократных домогательств султана Абдул-Гамида, Его Величество ограничился, будто бы, уклончивым ответом, что Порте следовало бы серьёзно подумать о скорейшем заключении торговой и консульской конвенций с Румынией, переговоры о коих были уже окончены ещё при прежнем режиме в Турции, но до сих пор не получили должного утверждения<sup>2</sup>.

Король, по-видимому, удивлён, что его беседа с Хаккы Пашой была дословно передана последним графу Эренталю, из чего здесь заключают, что великий визирь стремится установить возможно близкие сношения с Австро-Венгрией.

Как вполне справедливо замечает в своём донесении господин Лысаковский, король Карл и его правительство из опасения усиления Болгарии обнаруживают готовность поддерживать наилучшие отношения с Константинополем; но не питая

доверия к прочности нынешнего порядка вещей в Турции, едва ли Его Величество легко согласился бы связать себя с ней какими-либо политическими обязательствами.

Готовность дружить с Турцией выразилась особенно наглядно в приёме, оказанном здесь турецким экскурсионистам, посетившим на этих днях Румынию в числе трёхсот профессоров, студентов, гражданских чинов и военных.

Румыны чествовали их, насколько только могли, и, по словам турецкого моего коллеги, произвели на них самое отрадное впечатление.

Здесь надеются, что оно отразится благоприятным образом на положении куцо-влахов в Македонии.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 130–131 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 86 от 31 июля 1910 г.

<sup>2</sup> См. подробнее док. № 110 от 20 января 1911 г.

### **Sinaia, 20 august 1910, nr. 58. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Prin intermediul depeșei diplomatice sub nr. 55<sup>1</sup>, consilierul de curte Lâsakovskii, raportându-vă Excelenței Voastre despre aflarea în România, în trecere, a marelui vizir otoman, Hakkı Paşa, care a fost primit în audiență, la Sinaia, de către regele Carol, și-a exprimat opinia că această scurtă trecere prin țară, care a fost neașteptată pentru guvernul român, nu a avut nicio semnificație politică importantă.

Informațiile pe care le-am adunat, după revenirea mea în localitatea unde îmi exercit serviciul, confirmă pe deplin această părere a înlocuitorului meu temporar.

Din câte se pare, în timpul convorbirii cu marele vizir, regele, în conformitate cu obiceiul său, i-a oferit sfaturi de prudență și cumpătate, insistând asupra necesității de a manifesta o imparțialitate totală în privința chestiunii legate de dezarmarea populației din Macedonia, extinzând aplicarea acestei prevederi, în mod egal și în aceeași măsură, și asupra populației musulmane.

Referindu-se la aluziile foarte vagi și indirecte ale lui Hakkı Paşa cu privire la faptul că ar fi de dorit să se ajungă la un acord politic între Turcia și România, în legătură cu chestiunile balcanice, acord care a constituit obiectul unor stăruințe supărătoare și repetate din partea sultanului Abdul Hamid, Majestatea Sa s-ar fi limitat, chipurile, la un răspuns destul de evaziv, afirmând că Înalta Poartă ar trebui să se gândească, în mod serios, la încheierea cât mai grabnică a convențiilor comercială și consulară cu România, mai ales că negocierile în privința acestora fuseseră deja finalizate încă în timpul vechiului regim politic din Turcia, dar, până în prezent, aceste documente nu au primit confirmarea și aprobarea cuvenită<sup>2</sup>.

După cum se pare, regele este uimit de faptul că această conversație a sa cu Hakki Paşa i-a fost transmisă, literalmente, de către acesta din urmă, contelui Aehrenthal. Pe baza acestei întâmplări, cei de aici ajung la concluzia că marele vizir depune eforturi pentru a stabili relații cât se poate de apropiate cu Austro-Ungaria.

Așa cum observă, în mod cu totul just și corect, în raportul său, domnul Lâsakovskii, regele Carol și guvernul său, din cauza temerilor legate de posibila întărire și consolidare a Bulgariei, își manifestă disponibilitatea de a menține și cultiva relații cât se poate de bune cu Constantinopolul; însă, deoarece regele și guvernul nu au niciun fel de încredere în trăinicia și durabilitatea actualei orânduiri și ordini de lucruri din Turcia, este foarte puțin probabil că Majestatea Sa ar cădea de acord, cu ușurință, să își asume, în raport cu Turcia, orice fel de obligații și angajamente de natură politică.

Această disponibilitate de a stabili relații amicale cu Turcia și-a găsit exprimarea, într-un mod deosebit de evident și limpede, în primirea solemnă care i-a fost făcută aici unui grup de excursioniști din Turcia care au vizitat România, chiar zilele acestea. Acest grup, compus din trei sute de persoane, includea profesori universitari, studenți, funcționari civili de rang înalt și militari.

Românii i-au copleșit cu toate festivitățile și onorurile posibile, cum au știut ei mai bine, și, după spusele colegului meu turc de aici, au produs asupra acestor vizitatori impresia cea mai îmbucurătoare și plăcută cu putință.

Cei de aici speră că această impresie se va răsfrânge, în mod cât mai favorabil, asupra situației actuale a cuțovlahilor din Macedonia.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 130–131 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Doc. nr. 86 din 31 iulie 1910.

<sup>2</sup> Pentru detalii: doc. nr. 110 din 20 ianuarie 1911.

**Синая, 2 сентября 1910 г., № 59. Гирс – Сазонову**

Весьма доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Поставив себе долгом доносить императорскому министерству обо всех обстоятельствах, могущих служить указателями отношения к нам румынского монарха и его правительства, я не почитаю себя вправе умолчать о впечатлении, произведённом на Его Величество короля Карла высочайшим назначением короля Черногорского генерал-фельдмаршалом русской армии.

Как Вашему Превосходительству небезызвестно, король Карл относится весьма ревниво к военной своей деятельности на Плевнинских полях, когда он состоял командующим русскими и румынскими войсками, осаждавшими турецкую твердыню.



Его Величество не мирится с мыслью, что командование его было номинальным, и всякое напоминание о таковой номинальности и умаление значения помощи, оказанной нам молодой румынской армией, принимается им едва ли не за личную обиду, разделяемую, впрочем, и крайне честолюбивыми его подданными.

К сожалению, в появлявшихся в нашей печати без достаточного разбора исторических воспоминаниях участников кампании 1877 года отзывы о боевых качествах короля и его румынских войск не были благоприятными, что, несомненно, вызывало здесь раздражение против нас.

Было время, когда полемика между нашими и румынскими военными историками принимала столь резкий характер, что я счёл долгом доносить о нежелательном её влиянии на взаимные политические наши отношения.

Время это, однако, прошло и полемика улеглась, благодаря – насколько мне известно – распоряжениям нашего военного ведомства.

В прошлом же году военное честолюбие короля получило столь искомое им удовлетворение.

По случаю семидесятилетней годовщины его рождения германский император возвёл его в звание генерал-фельдмаршала прусской армии.

Хотя в императорской грамоте, вручённой кронпринцем, и не было речи о военной доблести короля и о турецкой войне, Его Величество не преминул, однако, в своём ответном слове кронпринцу упомянуть о последней, утверждая, что великая школа, пройденная им в юности в рядах германской армии, позволила ему вести свои войска к победе.

Смею думать, что фельдмаршальский жезл был бы ещё более приятен королю, если бы он был русский, так как Его Величество глубоко убеждён, что он действительно заслужил его, руководя нашими войсками на поле брани, и ему было бы дорого всякое подтверждение такового его убеждения с нашей стороны. Насколько Его Величество и весь румынский военный мир чувствительны к доброму нашему отношению к их участию в военных событиях 1877 года, указывает горячий приём, оказанный здесь прошлогодней депутации нашего военно-исторического общества и, бесспорно, громадное впечатление, произведённое лестными отзывами главы её, барона Каульбарса, о румынском военном нам содействии<sup>1</sup>.

Чувство некоторой зависти по отношению к черногорскому вождю<sup>2</sup> всегда сдержанный король Карл обнаруживает лишь частым возвращением в разговоре к вопросу о высочайшем пожаловании королю Николаю высшего нашего военного отличия, но я не сомневаюсь, что чувство это сильно.

Быть может, государь император милостиво соизволит принять это обстоятельство во внимание в случае высочайшего посещения Его Императорским Величеством Румынии.

Здесь продолжают усиленно мечтать о возможности высочайшего приезда в ближайшем будущем<sup>3</sup>.

Желая несколько успокоить здешнее нетерпение и не будучи официально уполномочен касаться этого вопроса, я в частных беседах указываю, что обычное осеннее пребывание Их Императорских Величеств в Ливадии в нынешнем году не состоится ввиду перестройки дворца.

Слова мои несколько охлаждают мечты, не убивая, однако, всякой надежды.

Объясняю себе это я тем, что нынешний председатель Совета министров Брэтиану, действительно более всех других политических деятелей Румынии поработавший на почве улучшения взаимных наших отношений, а вместе с тем и политические его единомышленники были бы счастливы, если бы высочайшее посещение

состоялось ещё при его нахождении у власти. Между тем, соображения внутренней политики могут побудить его в течение зимы временно отказаться от правления.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 133–136.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 39 от 6 сентября 1909 г. и док. № 42 от 3 октября 1909 г.

<sup>2</sup> Князь (король) Никола I.

<sup>3</sup> См. док. № 32 от 6 июля 1909 г., док. № 72 от 14 апреля 1910 г.

### **Sinaia, 2 septembrie 1910, nr. 59. Giers către Sazonov**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Asumându-mi datoria să raportez ministerului imperial despre toate acele circumstanțe care ar putea servi drept indicii pentru atitudinea monarhului român și a guvernului său față de noi, eu consider că nu sunt în drept să trec sub tăcere impresia care a fost produsă asupra Majestății Sale regelui Carol de numirea, de către înaltul nostru monarh, a regelui Muntenegrului drept general-feldmareșal al armatei ruse.

Așa cum Excelența Voastră cunoaște deja, regele Carol are o atitudine extrem de grijulie și chiar plină de gelozie față de activitatea sa militară de pe câmpurile de luptă de la Plevna, când el se afla în funcția de comandant al trupelor ruse și române care asediau fortăreața turcească.

Majestatea Sa nu se poate împăca cu ideea că rolul său de comandant era pur nominal, și orice reamintire a acestui caracter nominal sau orice minimalizare a importanței ajutorului pe care ni l-a acordat tânăra armată română este interpretată de el aproape drept o ofensă și jignire personală, sentiment împărtășit, de altminteri, și de către supușii săi, care sunt extrem de ambițioși și orgolioși.

Din păcate, în amintirile și memoriile istorice ale participanților la campania din anul 1877, care apăreau în trecut în presa noastră, fără o selecție preliminară și suficient discernământ, opiniile și aprecierile despre calitățile de luptă și însușirile militare ale regelui și ale trupelor sale românești nu erau favorabile, ceea ce, fără îndoială, provoca aici o oarecare iritare împotriva noastră.

A existat o perioadă, în timpul căreia polemica dintre istoricii militari de la noi și cei din România a căpătat un caracter atât de acut și pronunțat, încât eu am considerat de datoria mea să raportez despre influența nedorită a acestei polemici asupra relațiilor noastre politice reciproce.

Această perioadă însă a rămas în trecut, iar polemica respectivă s-a potolit, datorită – în măsura în care îmi sunt cunoscute faptele – unor dispoziții și ordine ale Ministerului nostru de Război.

Totuși, anul trecut ambițiile militare ale regelui au primit, în fine, prilejul de satisfacție pe care acesta l-a căutat atât de insistent.

Cu ocazia aniversării a șaptezeci de ani de la nașterea sa, împăratul german i-a conferit gradul de general-feldmareșal al armatei prusiene.

Deși în scrisoarea oficială a împăratului care i-a fost înmănată regelui de către prințul moștenitor german nu se vorbea deloc despre vitejia și virtuțile militare ale regelui sau despre războiul cu Turcia, Majestatea Sa nu a pierdut, totuși, ocazia să amintească, în alocuțiunea sa de răspuns adresată prințului moștenitor, despre acest din urmă război, afirmând că școala de mare tradiție militară pe care i-a fost dat să o urmeze, în tinerețe, în rândurile armatei germane, i-a permis să își conducă trupele spre victorie.

Îndrăznesc să cred că bastonul de feldmareșal i-ar fi fost încă și mai agreabil regelui dacă acest baston ar fi fost unul rusesc, deoarece Majestatea Sa are profunda convingere că el l-a câștigat, într-adevăr, pe merit, atunci când a condus trupele noastre pe câmpul de bătălie, și lui i-ar fi foarte dragă și prețioasă orice confirmare a acestei convingeri personale pe care ar primi-o din partea noastră. Măsura foarte mare în care Majestatea Sa și toți reprezentanții cercurilor militare românești sunt sensibili față de atitudinea noastră binevoitoare în raport cu participarea lor în cadrul evenimentelor militare din anul 1877 este demonstrată de primirea călduroasă care i s-a făcut aici, anul trecut, delegației sosite din partea Societății noastre de Istorie Militară, și, în mod indiscutabil, de impresia covârșitoare produsă, aici, de opiniile și aprecierile măgulitoare ale șefului acestei delegații, baronului Kaulbars, cu privire la ajutorul și sprijinul militar pe care ni l-a acordat România<sup>1</sup>.

Sentimentul unei anumite doze de invidie în privința conducătorului Muntenegrului<sup>2</sup> este manifestat de către mereu rezervatul și cumpătatul rege Carol doar prin revenirea frecventă, în timpul convorbirilor, la chestiunea legată de conferirea, de către înaltul nostru monarh, a celei mai înalte decorații militare de la noi regelui Nicolae. Totuși, eu nu am nicio îndoială că acest sentiment este destul de puternic.

Poate că împăratul va binevoi, în mărinimia sa, să ia în considerație această circumstanță în cazul organizării preainaltei vizite a Majestății Sale Imperiale în România.

Cei de aici continuă să viseze, destul de intens, la posibilitatea sosirii înaltului nostru monarh, în viitorul cel mai apropiat<sup>3</sup>.

Din dorința de a calma, într-o oarecare măsură, nerăbdarea ce se manifestă aici, dar nefiind împluternicit, în mod oficial, să mă refer la această chestiune, în timpul conversațiilor cu caracter privat pe care le am, eu atrag atenția asupra faptului că obișnuita ședere, din fiecare toamnă, a Majestăților Lor Imperiale de la Livadia nu va avea loc anul acesta, din motive legate de reconstrucția palatului de acolo.

Cuvintele mele temperează, într-o oarecare măsură, aceste visuri, fără a distruge, totuși, orice speranță în acest sens.

Eu îmi explic acest lucru prin faptul că actualul președinte al Consiliului de Miniștri, Brătianu, care, într-adevăr, a lucrat, mai mult decât oricine altcineva dintre oamenii politici din România, în direcția pregătirii terenului pentru îmbunătățirea relațiilor noastre reciproce, dar, totodată, și tovarășii săi de idei și partizanii săi politici, ar fi foarte bucuroși dacă această vizită a înaltului nostru monarh ar avea loc încă în perioada cât el se mai află la putere. În același timp, anumite considerații și rațiuni de politică internă l-ar putea determina pe Brătianu ca, pe parcursul iernii viitoare, să renunțe, temporar, la guvernare.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 133–136.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 39 din 6 septembrie 1909 și doc. nr. 42 din 3 octombrie 1909.

<sup>2</sup> Principele/regele Nikola I.

<sup>3</sup> Doc. nr. 32 din 6 iulie 1909, doc. nr. 72 din 14 aprilie 1910.

91

**Синая, 14 сентября 1910 г., № 61. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

В политических депешах моих мне так часто приходилось доносить об отношениях короля Карла к Болгарии и к Турции, что, не имея никаких определённых данных, могущих дать новое освещение этому вопросу, я не прибёг к телеграфу для передачи Вашему Превосходительству моих впечатлений касательно утверждения французской газеты «Matin» о заключении военной конвенции между оттоманским и румынским правительствами<sup>1</sup>.

Почитаю, однако, долгом представить их ныне, с очередным курьером, на милостивое Ваше усмотрение.

Известие парижской газеты сильно взволновало, по-видимому, европейскую политическую печать; оно встревожило и правительство Французской Республики, спешно запросившее здешнего своего посланника<sup>2</sup>, насколько известие справедливо.

Мой коллега случайно встретился в этот же день с румынским министром иностранных дел, заявившим ему, что он не отрицает и не подтверждает пущенного газетой слуха.

Смущённый двусмысленностью ответа, господин Блондель зашёл ко мне обменяться по его поводу мнениями.

Французский посланник утверждал, что, будучи знаком с Хаккы-Пашой по Риму, он виделся с ним во время проезда его через Румынию<sup>3</sup> и мог ежечасно следить за малейшим его передвижением. Великий визирь не имел, по словам моего сотоварища, никакой возможности вести здесь какие-либо серьёзные переговоры, тем более что он виделся всего раз с румынским министром иностранных дел, выехавшим на экскурсию в день его приезда, и имел одну аудиенцию у короля, на которой не присутствовал ни один румынский министр.

По предположениям господина Блонделя, если что-либо и было заключено между Турцией и Румынией, то, во всяком случае, не во время пребывания здесь Хаккы-Паши.

С этим мнением нельзя не согласиться.

Ваше Превосходительство изволите усмотреть, что оно подтверждается донесениями императорской миссии от 31 июля и 20 августа текущего года.

Я высказался перед моим коллегой в том же смысле, присовокупив, что вообще я сильно сомневаюсь в том, чтобы Румыния связала себя по отношению к Турции какой-либо политической конвенцией, а в особенности военной.

Действительно, она не могла бы извлечь из неё в настоящее время пользы и подвергла бы себя лишь опасности быть вовлечённой в рискованные предприятия

чужеземным правительством, не сумевшим ещё внушить доверия ни королю Карлу, ни его министрам.

Между тем, осторожный и до некоторой степени боязливый характер Его Величества всегда удерживает его от всякого риска и всякой политической авантюры, мало соответствующей исповедуемому убеждению короля, что при нынешних политических условиях Румыния должна всеми мерами содействовать великим державам в сохранении статус-кво на Балканском полуострове.

Турцию и Румынию связывает страх перед увеличением Болгарии. Но у турок страх этот основан на чувстве самосохранения, тогда как румыны опасаются главным образом нарушения равновесия на Балканском полуострове и потери преобладающего, по их мнению, своего положения. Они вовсе не прочь восстановить это равновесие на счёт той же Турции путём непосредственного соглашения с Болгарией, кое округлило бы их Добруджу.

Эта мысль весьма ясно просвечивается в излюбленном заявлении короля, неоднократно уже мною выслушанном, что Румыния никогда не допустит, чтобы что-либо было изменено на Балканах без того, чтобы она высказала своё слово.

Весьма вероятно – скажу более, не подлежит для меня сомнению – что король не преминул повторить таковое заявление и Хаккы Паше, имевшему полную возможность усмотреть в этом некоторую узду стремлениям, приписываемым им Болгарии.

К тому же, пока соглашение с Болгарией не состоится, Румыния вполне искренно будет провозглашать себя сторонницей сохранения статус-кво и мира на Балканах, а, следовательно, и неприкосновенности Турции; весьма естественно, будет она и дружить с Турцией, с которой у неё мало столкновений и от которой она ожидает улучшения участи куцо-влахов. Но от таковой дружбы до союзных отношений, могущих вызвать вражду Болгарии, далеко.

Как неоднократно доносил я уже, министерство Брэтиану, напротив, очень желает не раздражать болгар и жить с ними в наилучших отношениях.

Я мог вновь убедиться в этом из доверительных объяснений моих с господами Брэтиану и Джуvara по поводу телеграммы «*Matin*».

Министр иностранных дел высказал мне, что здесь очень ценят трезвое и спокойное отношение серьёзных болгарских политических кругов к измышлениям «*Matin*», не придавая им веры. Министр добавил, что сперва он не намеревался даже опровергать эти, по его словам, измышления, дабы не ставить сообщения своего правительства в зависимость от фантазии газетных репортёров.

То же самое сказал мне и председатель Совета министров.

Но рядом с этим румыны всё же были польщены впечатлением, произведённым в европейской печати известием об их союзе с Турцией. Официозные и оппозиционные органы их печати тщательно воспроизводят и до сих пор статьи иностранных газет, посвящённые этому вопросу.

Поднятый шум, льстя их честолюбию, приводит, однако, к некоторым последствиям, о которых нельзя не сожалеть.

За последние два года замечалось некоторое сближение между Румынией и Францией. Отзывы же французских газет по поводу известия «*Matin*», весьма враждебные Румынии, грозят вновь возбудить здесь в правящих кругах прежнее нерасположение к Франции.

Брэтиану и Джуvara говорили мне не без негодования о статьях «*Temps*». Поддаваясь чувству раздражения, министры высказывали мне едва ли на чём-либо

серьёзно основанные предположения, что сообщение «*Matin*» инспирировано французскими финансовыми кругами с целью иметь право быть более требовательными по отношению к Порте при переговорах о займе.

Поднятый шум является нежелательным ещё потому, что, ставя вновь на очередь вопрос о союзах, он играет лишь в руку довольно многочисленным среди румынских политических деятелей приверженцам полного присоединения Румынии к Тройственному союзу.

О взаимных отношениях между ней, Германией и Австро-Венгрией я имел честь доносить гофмейстеру Извольскому в весьма доверительной моей депеше от 11 января 1908 года, за № 2.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 139–143.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Информация об этом активно обсуждалась на страницах европейской печати на протяжении июля-сентября 1910 г. Гирс ссылается на статью: *La Turquie conclut une entente militaire secrète avec la Roumanie* // *Le Matin*, 17 сентября 1910, с. 1. См. также: *La convention secrète turco-roumaine* // *Le Matin*, 18 сентября 1910, с. 3; *L'Entente turco-roumaine* // *Le Matin* (Paris), 19 сентября 1910, с. 3; 20 сентября 1910, с. 3; 21 сентября 1910, с. 3; 23 сентября 1910, с. 3; *La convention turco-roumaine* // *Le Matin* (Paris), 22 сентября 1910, с. 3; 24 сентября 1910, с. 3.

<sup>2</sup> Блондель.

<sup>3</sup> См. док. № 86 от 31 июля 1910 г., док. № 89 от 20 августа 1910 г.

## **Sinaia, 14 septembrie 1910, nr. 61. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

În cuprinsul depeșelor mele politice, eu am fost nevoit să raportez atât de frecvent despre viziunea și atitudinea regelui Carol față de Bulgaria și Turcia, încât, din motivul că nu am la dispoziție niciun fel de informații certe și clare care ar putea contribui la o nouă reflectare și interpretare a acestei chestiuni, eu nu am recurs la serviciile telegrafului pentru a vă transmite Excelenței Voastre impresiile mele referitoare la afirmația ziarului francez „*Matin*” privind încheierea unei convenții militare între guvernele otoman și român<sup>1</sup>.

Consider, totuși, de datoria mea să vă prezint aceste impresii acum, expediindu-le prin intermediul următorului curier, la latitudinea și discreția binevoitoare a Domniei Voastre.

Știrea publicată de ziarul parizian, după cum se pare, a creat o agitație puternică în sânul presei politice europene; această știre a stârnit și îngrijorarea guvernului Republicii Franceze, care l-a întrebat de urgență pe trimisul său diplomatic de aici<sup>2</sup>, cât de adevărată și întemeiată este această știre.

Colegul meu s-a întâlnit, întâmplător, în aceeași zi, cu ministrul român al Afacerilor Străine, care i-a declarat că el nu poate nega, dar nici nu poate confirma zvonul lansat de acest ziar.

Fiind jenat și tulburat de ambiguitatea acestui răspuns, domnul Blondel a trecut pe la mine pentru a face schimb de opinii în legătură cu această chestiune.

Trimisul francez a afirmat că, cunoscându-l personal pe Hakkı Paşa încă de când ambii erau trimiși diplomatici la Roma, el a avut o întrevvedere cu acesta în timpul scurtei sale treceri prin România<sup>3</sup>, având posibilitatea să urmărească, aproape continuu, chiar și cea mai neînsemnată deplasare a lui Hakkı Paşa. După spusele colegului meu, marele vizir nu a avut niciun fel de posibilitate de a iniția sau desfășura, aici, anumite negocieri substanțiale și serioase, cu atât mai mult, cu cât el s-a întâlnit doar o singură dată cu ministrul român al Afacerilor Străine, care a plecat într-o excursie chiar în ziua sosirii marelui vizir. Hakkı Paşa a avut o singură audiență la rege, în timpul căreia nu a fost prezent niciun ministru român.

Conform presupunerilor domnului Blondel, chiar și dacă ar fi fost încheiat vreun acord între Turcia și România, atunci, în orice caz, acest lucru nu s-a întâmplat în timpul scurtei aflări aici a lui Hakkı Paşa.

Nu putem să nu fim de acord cu această opinie.

Excelența Voastră va binevoi să ia în considerație faptul că această opinie este confirmată și de rapoartele misiunii diplomatice imperiale din data de 31 iulie și 20 august a anului curent.

Eu am făcut o declarație, în același sens, în fața colegului meu, adăugând că, în general, eu mă îndoiesc foarte mult de faptul că România și-ar asuma, în raport cu Turcia, vre o obligație sau ar semna cu ea vre o convenție de natură politică și, mai cu seamă, de natură militară.

Într-adevăr, România nu ar putea, în prezent, să tragă niciun fel de foloase sau să obțină vreun avantaj în urma unei asemenea convenții, și s-ar expune, în schimb, doar pericolului de a fi implicată în anumite proiecte și întreprinderi riscante de către un guvern străin care nu a reușit încă să le inspire încredere nici regelui Carol, nici miniștrilor săi.

În același timp, caracterul prudent și chiar, într-o oarecare măsură, timid al Majestății Sale îl oprește, de regulă, mereu de la orice fel de acțiuni riscante și îl face reticent în fața oricărei aventuri de natură politică. Astfel de acțiuni nu corespund aproape deloc cu convingerea fermă, împărtășită de către rege, conform căreia, în condițiile politice actuale, România ar trebui să ajute și să sprijine, prin toate măsurile posibile, Marile Puteri în vederea păstrării statu-quo-ului pe teritoriul Peninsulei Balcanice.

Turcia și România sunt strâns legate de frica lor comună față de extinderea teritoriului Bulgariei. Dar, în cazul turcilor, această frică se bazează pe sentimentul și instinctul de autoconservare, în timp ce românii manifestă, în special, temerea legată de încălcarea echilibrului din Peninsula Balcanică și de pierderea situației și influenței lor actuale, care ar fi, în opinia lor, una precumpănitoare, din regiune. Ei nu ar fi câtuși de puțin împotriva să restabilească acest echilibru pe seama aceleiași Turcii, prin intermediul încheierii unui acord direct cu Bulgaria, acord care ar avea ca urmare „rotunjirea” teritorială a Dobrogei românești.

Această idee reiese foarte clar și destul de transparent din declarația preferată a regelui, pe care am avut ocazia să o aud deja nu o singură dată, conform căreia România nu va permite niciodată ca vre o schimbare să se producă în regiunea Balcanilor fără ca ea să își spună propriul cuvânt în acest sens.

Este foarte probabil – așa spune chiar mai mult, pentru mine nu există nicio îndoială în această privință – că regele nu a pierdut ocazia să îi repete această declarație și lui Hakkı Paşa, care a avut, pe deplin, posibilitatea să considere această afirmație drept o dovadă, într-o oarecare măsură, că regele ar dori să pună frâu acelor tendințe și aspirații pe care Majestatea Sa i le atribuie Bulgariei.

În afară de asta, atâta timp cât acest acord cu Bulgaria nu va avea loc, România va putea proclama, cu totală sinceritate, că este o adeptă convinsă a păstrării statu-quo-ului și a menținerii păcii în Balcani, și că pledează, în consecință, și pentru inviolabilitatea teritoriului Turciei; este foarte firesc că, în aceste condiții, România va avea și relații amicale cu Turcia, cu care aceasta are puține motive de ciocniri și conflicte și de la care România așteaptă îmbunătățirea situației și destinului cuțovlahilor. Totuși, ar fi o distanță lungă de la asemenea relații de prietenie până la relații și legături de alianță între ele, alianță care ar putea provoca ostilitatea Bulgariei.

Așa cum am avut ocazia să raportez deja nu o singură dată, guvernul lui Brătianu, dimpotrivă, dorește foarte mult să nu îi irite pe bulgari și să trăiască alături de ei, în condițiile celor mai bune relații cu putință.

Eu am putut să mă conving, din nou, de acest lucru ca urmare a discuțiilor confidențiale pe care le-am avut cu domnii Brătianu și Djuvara în legătură cu telegrama publicată de „Matin”.

Ministrul Afacerilor Străine a declarat, în fața mea, că cei de aici apreciază foarte mult atitudinea rezonabilă și calmă a cercurilor politice serioase din Bulgaria față de născocirile ziarului „Matin”, cărora nu le dau crezare. Ministrul a adăugat că, inițial, el nu intenționa nici măcar să dezmințască aceste calomnii, după cum le-a numit el, pentru a nu admite ca anumite comunicate oficiale ale guvernului său să fie emise în dependență de fantezia unor reporteri de ziar.

Același lucru mi l-a spus și președintele Consiliului de Miniștri.

Însă, de rând cu aceasta, românii, totuși, au fost măguliți de impresia care a fost produsă în sânul presei europene de știrea privind alianța lor cu Turcia. Organele de presă oficioase de aici, dar și ziarele de opoziție, reproduc cu minuțiozitate, chiar și până în prezent, articolele publicate în ziarele din străinătate care sunt dedicate acestei chestiuni.

Zgomotul și zarva stârnită cu această ocazie, flatându-le orgoliul și ambițiile, are însă drept rezultat anumite consecințe pe care nu putem decât să le regretăm.

Pe parcursul ultimilor doi ani, se putea observa o oarecare apropiere dintre România și Franța. Totuși, opiniile și aprecierile ziarelor franceze în legătură cu știrea publicată în paginile „Matin”, care sunt extrem de ostile și dușmănoase la adresa României, amenință să trezească din nou aici, în sânul cercurilor conducătoare, vechiul sentiment de antipatie și rea-voință față de Franța.

Brătianu și Djuvara îmi povesteau, nu fără o oarecare indignare, despre articolele publicate în ziarul „Temps”. Lăsându-se influențați de sentimentul de iritare și enervare, cei doi miniștri își exprimau, în fața mea, presupunerile lor, care, mai mult decât probabil, nu sunt întemeiate pe anumite informații serioase, că anunțul publicat în ziarul „Matin” ar fi fost tipărit la îndemnul și la instigare a unor persoane din cercurile financiare franceze care ar urmări scopul să obțină dreptul de a fi mai exigenți și mai categorici în cerințele lor față de Poarta Otomană, în timpul actualelor negocieri privind împrumutul extern.

Zarva iscată cu acest prilej nu este de dorit și din motivul că, punând din nou la ordinea zilei chestiunea referitoare la alianțe, această gălăgie nu face decât să le dea apă la moară partizanilor aderării totale și depline a României la Tripla Alianță, care sunt destul de numeroși în rândurile oamenilor politici români.

Despre relațiile reciproce dintre România, Germania și Austro-Ungaria am avut onoarea să îi raportez hofmeister-ului Izvolskii, în cuprinsul depeșei mele diplomatice foarte confidențiale din data de 11 ianuarie 1908, înregistrată sub nr. 2.



Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 139–143.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Informație vehiculată intens în presa europeană în lunile iulie–septembrie 1910. Referința lui Giers este la articolul *La Turquie conclut une entente militaire secrète avec la Roumanie*, în „Le Matin”, 17 septembrie 1910, p. 1. A se vedea și: *La convention secrète turco-roumaine*, în „Le Matin”, 18 septembrie 1910, p. 3; *L’Entente turco-roumaine*, în „Le Matin” (Paris), 19 septembrie 1910, p. 3, 20 septembrie 1910, p. 3, 21 septembrie 1910, p. 3, 23 septembrie 1910, p. 3; *La convention turco-roumaine*, în „Le Matin” (Paris), 22 septembrie 1910, p. 3, 24 septembrie 1910, p. 3.

<sup>2</sup> Blondel.

<sup>3</sup> A se vedea doc. nr. 86 din 31 iulie 1910, doc. nr. 89 din 20 august 1910.

92

**Синая, 27 сентября 1910 г., № 62. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Германский статс-секретарь по иностранным делам<sup>1</sup>, приехавший в Румынию для вручения Его Величеству королю Карлу отзывных своих грамот, выехал третьего дня из Синаи в Вену.

Господин Кидерлен-Вехтер пробыл в этот раз в Румынии около недели, в течение коей провёл три дня на охоте, устроенной в его честь румынским наследным принцем<sup>2</sup>.

Несмотря на то, что всего три месяца тому назад – при отъезде его в Берлин для принятия министерства – румынские высшие власти уже чествовали его прощальными банкетами, он не избег и теперь торжественных обедов и проводов.

Крайне честолюбивые румыны не упустили, конечно, случая вновь подчеркнуть на этих проводах, насколько они польщены тем обстоятельством, что после Бюлова<sup>3</sup>, Эренталя<sup>4</sup> и Голуховского<sup>5</sup> господин Кидерлен-Вехтер является четвёртым аккредитованным при румынском дворе представителем великой державы, призванным к управлению внешними сношениями своей родины.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 144–144 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Альфред фон Кидерлен-Вехтер. С 1908 г. был исполняющим обязанности госсекретаря министерства иностранных дел Германии, при этом сохранив прежнюю должность посланника в Румынии. С июня 1910 г. до декабря 1912 г. занимал должность госсекретаря германского министерства иностранных дел.

<sup>2</sup> Принц Фердинанд.

<sup>3</sup> Бернгард фон Бюлов был посланником Германии в Бухаресте в 1888–1893 гг.

<sup>4</sup> Алоиз Лекса фон Эренталь был посланником Австро-Венгрии в Бухаресте в 1895–1898 гг.

<sup>5</sup> Агенор Мария Адам Голуховский (1849–1921) – австро-венгерский государственный деятель польского происхождения. Был посланником Габсбургской монархии в Бухаресте в 1887–1894 гг. В 1895–1906 гг. занимал должность министра иностранных дел Австро-Венгрии.

## **Sinaia, 27 septembrie 1910, nr. 62. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Secretarul de stat german pentru Afaceri Străine<sup>1</sup>, care a sosit în România pentru a-i înmâna Majestății Sale regelui Carol scrisorile sale oficiale de rechemare din funcție, a plecat, acum două zile, de la Sinaia la Viena.

Domnul Kiderlen-Waechter a stat, de această dată, în România timp de aproximativ o săptămână, pe parcursul căreia a petrecut trei zile la o vânătoare care a fost organizată, în onoarea sa, de către principele moștenitor al tronului României<sup>2</sup>.

În pofida faptului că, doar cu trei luni în urmă – atunci când domnul Kiderlen-Waechter a plecat la Berlin pentru a-și prelua postul de la Ministerul Afacerilor Străine – autoritățile supreme din România i-au acordat deja cele mai înalte onoruri prin intermediul unor banchete și recepții de adio, el nu a putut evita, și de astă dată, anumite dineuri festive și ceremonii solemne de rămas bun.

Românii, care sunt extrem de ambițioși și orgolioși, nu au pierdut, firește, ocazia de a sublinia, încă o dată, în timpul acestor ceremonii festive de rămas bun, în ce măsură sunt ei flatați și măguliți de acea circumstanță că, după Bülow<sup>3</sup>, Aehrenthal<sup>4</sup> și Gołuchowski<sup>5</sup>, domnul Kiderlen-Waechter este al patrulea reprezentant diplomatic al unei Mari Puteri, acreditat pe lângă Curtea regală română, care este chemat să preia conducerea diplomației și a politicii externe a patriei sale.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 144–144 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Alfred von Kiderlen-Waechter. Din a fost 1908 secretar de stat ad-interim la Ministerul Afacerilor Străine al Germaniei, ocupând în continuare funcția de ministru plenipotențiar în România. Din iunie 1910 și până în decembrie 1912 a ocupat funcția de secretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine.

<sup>2</sup> Ferdinand.

<sup>3</sup> Bernhard von Bülow, a fost ministru plenipotențiar al Germaniei la București în anii 1888–1893.

<sup>4</sup> Alois Lexa von Aehrenthal a fost ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei la București în anii 1895–1898.

<sup>5</sup> Agenor Maria Adam Gołuchowski (1849–1921), om de stat austro-ungar, de origine poloneză. Ministru plenipotențiar al Imperiului habsburgic la București în anii 1887–1894. Între 1895 și 1906 a fost ministru de Externe al Austro-Ungariei.

**Синая, 28 сентября 1910 г., № 65. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Из донесений императорской миссии Вашему Превосходительству небезызвестно, что при ликвидации инцидента, происшедшего в Пирее с румынским почтовым судном «Император Траян»<sup>1</sup>, итальянский мой коллега<sup>2</sup> и я действовали в полном согласии и нашим посредничеством содействовали улажению затруднений, возникших по этому поводу между эллинским и румынским правительствами.

По-видимому, римский кабинет пожелал ныне же воспользоваться добытым результатом для полного примирения Греции и Румынии.

Недавно возвратившийся из отпуска маркиз ди Беккария Инчиза доверительно ознакомил меня с рядом депеш, полученных им, в этом смысле, из Рима, в коих ему сообщались отзывы греческого министра иностранных дел<sup>3</sup> касательно возможных условий примирения.

Мой коллега ответил своему правительству, что он не считал бы возможным выступать здесь с каким-либо предложением, не сговорившись предварительно со мной и не заручившись совместным моим с ним действием.

Я возразил итальянскому посланнику, что он может рассчитывать в полной мере на моё содействие, вполне соответствующее неоднократно получаемым мной указаниям о желательности прекращения греко-румынской распри и о пользе совместного выступления России и Италии в балканских делах.

Что же касается греческих отзывов, то, исходя из принципа, что примирение полезно лишь при предварительном устранении недоразумений, могущих в противном случае привести лишь к более крупному разрыву, господин Каллергис вновь настаивает на восстановлении в полной силе протокола, приложенного к прекратившей своё действие румыно-греческой торговой конвенции 1900 года<sup>4</sup>, протокола, окончательно признавшего права юридических лиц за эллинскими церквями и школами в Румынии.

Последний фазис вопроса о протоколе изложен в доверительном моём донесении от 29 мая прошлого года, № 39<sup>5</sup>, на кое позволяю себе обратить благосклонное Ваше внимание.

Как я имел честь писать, фактического значения не имеет восстановление протокола, право денонсировать который греки оспаривают у румын, так как даже во время самого разгара вражды с Грецией румынские власти, благодаря заступничеству вверенной мне миссии, не нарушали прав греческих церквей и школ. Ни одна из восьми церквей не подверглась гонению и богослужение продолжало беспрепятственно совершаться в них на греческом языке греческим духовенством. Из пяти же школ были закрыты лишь две под предлогом несоответствия занимаемых ими помещений с требованиями гигиены.

Принципиально же нынешнее министерство Брэтиану едва ли когда-либо допустит, чтобы предоставление прав юридического лица в Румынии, предоставление, входящее в сферу компетенции исключительно внутреннего законодательства страны, было обусловлено внешним соглашением и обусловлено на вечные времена.

Вышеизложенные обстоятельства побуждают меня, к сожалению, думать, что вследствие эллинских требований не настало ещё время возобновления дипломатических сношений между Грецией и Румынией и столь желательного конца нашему покровительству эллинским подданным и учреждениям в Румынии.

Желая, однако, проверить, насколько такое моё впечатление соответствует ныне действительности, и воспользовавшись первым свиданием с председателем Совета министров, я заметил ему, что, на мой взгляд, было бы своевременно сделать новый шаг на пути прекращения распри с Грецией.

Господин Брэтиану ответил, что, во внимание к нам, он распорядится об отмене запрещения к въезду в Румынию десяти греческих подданных, изгнанных из пределов королевства, но, что он должен быть осторожен в дальнейших своих мерах в этом направлении ввиду доходящих до него сведений, что греческое правительство продолжает смотреть на пресловутый протокол 1900 года как на вечное обязательство, принятое на себя румынским правительством.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 148–150 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 68 от 1 апреля 1910 г., док. № 80 от 24 июня 1910 г., док. № 81 от 9 июля 1910, док. № 85 от 31 июля 1910 г.

<sup>2</sup> Эмануэле Беккария Инчиза.

<sup>3</sup> Димитриос Каллергис (1868–1923) – министр иностранных дел Греции в январе-октябре 1910 г.

<sup>4</sup> Речь идёт о протоколе, приложенном к торговой конвенции, заключённой между Румынией и Грецией 19 декабря 1900 г. по старому стилю. Вышеупомянутый протокол содержал список греческих церквей на территории Румынии, за которыми признавался статус юридических лиц. См. также док. № 101 от 1 декабря 1910 г.

<sup>5</sup> Не публикуется.

## **Sinaia, 28 septembrie 1910, nr. 65. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Din cuprinsul rapoartelor misiunii diplomatice imperiale, Excelența Voastră cunoaște deja faptul că, în timpul lichidării incidentului care a avut loc, la Pireu, cu nava românească de poștă „Împăratul Traian”<sup>1</sup>, colegul meu italian<sup>2</sup> și cu mine am acționat în armonie și concordie deplină, iar, prin medierea noastră, noi am ajutat și am contribuit la aplanarea dificultăților care au apărut, în legătură cu acest incident, între guvernele elen și român.

După cum s-ar părea, cabinetul de la Roma și-ar fi dorit, chiar în acest moment, să profite de rezultatul obținut pentru a încerca o împăcare completă între Grecia și România.

Marchizul di Beccaria Incisa, care a revenit, nu demult, din concediu, mi-a făcut cunoștință, în mod confidențial, cu un șir de depeșe diplomatice pe care le-a primit, în acest sens, de la Roma, și prin care el era informat cu privire la opiniile și aprecierile ministrului grec al Afacerilor Străine<sup>3</sup> referitor la posibilele condiții pentru această împăcare reciprocă.

Colegul meu i-a răspuns guvernului său că el nu ar considera că ar fi posibil să vină, aici, cu vreo propunere concretă înainte de a cădea de acord în acest sens, în mod preliminar, cu mine și fără a se asigura de faptul că va fi posibilă inițierea unei acțiuni comune din partea noastră, a amândurora.

Eu i-am replicat trimisului italian că el poate conta, pe deplin, pe ajutorul și sprijinul meu, ceea ce ar corespunde, în totalitate, instrucțiunilor, pe care le primesc în mod repetat, privind faptul că ar fi de dorit să înceteze vrajba și conflictul dintre Grecia și România și privind foloasele și avantajele unor demersuri și acțiuni comune ale Rusiei și Italiei în ceea ce privește chestiunile balcanice.

Cu referire la opiniile și aprecierile grecești, se pare că, reieșind din acel principiu că o asemenea împăcare ar fi utilă și avantajoasă doar cu condiția ca să fie înlăturate, prealabil, toate acele diferende și neînțelegeri care ar putea, în caz contrar, să aibă drept urmare doar o ruptură reciprocă de proporții și mai mari, domnul Kallergis insistă, din nou, asupra restabilirii, cu reintrarea deplină în vigoare, a prevederilor protocolului care fusese anexat la convenția comercială româno-greacă din anul 1900<sup>4</sup>, convenție, validitatea căreia, între timp, a expirat. Acest protocol recunoștea, în mod final și definitiv, drepturile de persoană juridică în cazul bisericilor și școlilor elene din România.

Cea mai recentă fază a chestiunii privind acest protocol este expusă în cuprinsul raportului meu confidențial din data de 29 mai a anului trecut, sub nr. 39<sup>5</sup>, asupra căruia îmi permit libertatea să atrag atenția binevoitoare a Domniei Voastre.

Așa cum am avut onoarea să scriu atunci, restabilirea acestui protocol nu are o semnificație reală, *de facto*, cu toate că grecii le contestă românilor dreptul de a-l denunța. Și aceasta deoarece, chiar și în acea perioadă când ostilitatea și dușmănia față de Grecia atingea punctul culminant, autoritățile române, datorită intervenției în favoarea grecilor din partea misiunii diplomatice ce mi-a fost încredințată, nu au încălcat drepturile bisericilor și școlilor grecești. Niciuna dintre cele opt biserici elene nu a fost supusă prigonirilor și persecuțiilor, iar serviciul divin continua să fie oficiat, în incinta lor, fără nicio piedică, în limba greacă, de membrii clerului grec. Totodată, din cele cinci școli elene, au fost închise doar două, sub pretextul că încăperile pe care le ocupau nu corespundeau cu cerințele și normele de igienă.

În același timp, în mod principal, este foarte puțin probabil că actualul guvern al lui Brătianu va admite, vreodată, faptul că acordarea drepturilor aferente persoanei juridice, în România, procedură juridică ce intră în sfera exclusivă de competență a legislației interne a acestei țări, să fie condiționată sau reglementată de vreun acord de natură externă, și, cu atât mai puțin, să fie condiționată pentru totdeauna, pe vecie.

Circumstanțele pe care le-am expus mai sus mă fac să cred că, din păcate, drept rezultat al cerințelor și revendicărilor elene, nu a venit încă timpul pentru reluarea și restabilirea relațiilor diplomatice dintre Grecia și România, și nici pentru încheierea, atât de dezirabilă, de altfel, a protecției acordate de noi supușilor eleni și instituțiilor elene din România.

Totuși, din dorința de a verifica, în ce măsură această impresie a mea corespunde, în prezent, realității, și profitând de ocazia primei întrevederi personale, după revenirea mea la Sinaia, cu președintele Consiliului de Miniștri, eu am remarcat, în fața sa, că, în opinia mea, acum ar fi timpul oportun pentru a face un nou pas pe calea încetării vrajbei și conflictului cu Grecia.

Domnul Brătianu mi-a răspuns că, în semn de atenție și curtoazie față de noi, el va da dispoziția să fie anulată interdicția de intrare pe teritoriul României aplicată în cazul a zece supuși greci care fuseseră expulzați de pe teritoriul Regatului, dar că el trebuie să fie prudent și precaut în privința măsurilor pe care le va lua, în continuare, în această direcție,

având în vedere informațiile, care ajung până la el, conform cărora guvernul grec continuă să considere vestitul și infamul protocol din anul 1900 drept un angajament și o obligație veșnică, pe care guvernul român și-ar fi asumat-o pentru eternitate.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 148–150 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 68 din 1 aprilie 1910, doc. nr. 80 din 24 iunie 1910, doc. nr. 81 din 9 iulie 1910, doc. nr. 85 din 31 iulie 1910.

<sup>2</sup> Emanuele Beccaria Incisa.

<sup>3</sup> Dimitrios Kallergis (1868–1923), ministru al Afacerilor Străine al Greciei în perioada ianuarie 1910 – octombrie 1910.

<sup>4</sup> Referință la protocolul anexă la Convenția comercială încheiată între România și Grecia pe data de 19 decembrie st.v. 1900. Protocolul amintit conținea o listă a bisericilor grecești din România cărora le era recunoscută personalitatea juridică. A se vedea și doc. nr. 101 din 1 decembrie 1910.

<sup>5</sup> Nu se publică.

## 94

### **Синяя, 10 октября 1910 г., № 67. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

В предыдущей моей депеше<sup>1</sup> я имел честь доносить Вашему Превосходительству о вероятном в скором времени приходе ко власти консерваторов, руководимых их вождём Петром Карпом.

Трудно судить о предстоящей деятельности последнего по его прошлому. Несмотря на преклонный свой возраст – ему 74 года – он почти всю политическую свою жизнь провёл в оппозиции, пользуясь репутацией человека умного и энергичного, но в высшей степени своевольного, витающего в области теоретических принципов, мало применимых к действительной жизни.

От образованного им в 1900 году<sup>2</sup> министерства ожидали блестящего правления; между тем, оно пало по прошествии восьми месяцев, обнаружив полную административную несостоятельность главы кабинета.

В области внутренней политики он ставил своим идеалом установление сильной власти, учреждение в провинциях генерал-губернаторств и сокращение по всем ведомствам всех расходов, не вызываемых необходимостью, для увеличения денежных отпусков на армию.

Во внешней политике он всегда считался одним из самых убеждённых сторонников сближения с Тройственным союзом.

Ещё в прошлом году, нападая в парламенте на нынешнего председателя Совета, Брэтиану, он доказывал, что единственной разумной, будто бы, политикой для Румынии, окружённой со всех сторон громадным океаном славян, должно быть стремление ослабить силу расширения славянства, опираясь на славянском дуализме,

представительницей коего является Австро-Венгрия. В депеше от 9 декабря прошлого года, № 95<sup>3</sup>, я доносил о впечатлении, произведённом его неуместной выходкой.

Она смутила большинство консерваторов, от имени коих бывший их глава Кантакузин<sup>4</sup> тогда же посетил меня, чтобы засвидетельствовать, что большинство партии не разделяет взглядов Карпа на славянство и сумеет удержать вождя своего от враждебных славянству действий.

Те же заверения возобновляются мне консерваторами и ныне ввиду возможности прихода их ко власти.

Речь Карпа произвела весьма неблагоприятное впечатление и на Его Величество короля Карла.

Ею и тем обстоятельством, что во время министерства Карпа отношения между Румынией и Болгарией были крайне натянутые, и объясняется условие, кое ныне король ставит консерваторам, требуя от них сохранения наилучших отношений со всеми соседними государствами, не исключая и славянских.

Влияние Его Величества на внешнюю политику королевства настолько ещё сильно, что его требование, полагаю, будет исполнено.

Тем не менее, нельзя ожидать от будущего министерства Карпа того же стремления вести – насколько позволяют обстоятельства и вероятные прежние обязательства – независимую национальную политику, которой домогался Брэтиану.

При лучших условиях отношения Румынии к нам и к болгарам останутся в нынешнем их положении до весьма скорого, полагаю, возвращения к правлению молодого главы либералов Брэтиану, несомненно, работавшего до сих пор на пути укрепления дружбы как с нами, так и с Болгарией.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 155–157.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Не публикуется.

<sup>2</sup> С июля 1900 г. по февраль 1901 г.

<sup>3</sup> Док. № 52 от 9 декабря 1909 г.

<sup>4</sup> Георге Гр. Кантакузино.

## **Sinaia, 10 octombrie 1910, nr. 67. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

În cuprinsul depeșei mele diplomatice precedente<sup>1</sup>, eu am avut onoarea să vă raportez Excelenței Voastre despre probabila venire la putere, în timpul cel mai apropiat, a conservatorilor, aflați sub conducerea liderului lor actual, Petre Carp.

Este dificil să ne formăm o opinie clară despre viitoarea activitate politică a acestuia din urmă pe baza trecutului său. În pofida vârstei sale înaintate – el are 74 de ani –, și-a petrecut aproape întreaga sa viață politică în rândurile opoziției, bucurându-se de reputația unui om inteligent și energic, însă, totodată, foarte samavolnic și abuziv, a unui om care plutește undeva în sferile principiilor teoretice, destul de puțin aplicabile în viața reală.

Din partea guvernului format de el în anul 1900<sup>2</sup> toți așteptau o cârmuire strălucită; cu toate acestea, guvernul respectiv a căzut după doar opt luni, dând astfel la iveală totala incapacitate și inconsistență administrativă a șefului cabinetului de miniștri.

În domeniul politicii interne, el și-a propus drept ideal politic instaurarea unei guvernări puternice, instituirea, în provincii, a unor posturi de guvernatori generali și micșorarea, în cazul tuturor instituțiilor statului, a tuturor acelor cheltuieli care nu erau dictate de stricta necesitate, în scopul creșterii alocării de mijloace financiare pentru necesitățile armatei.

În domeniul politicii externe, el a fost mereu considerat unul dintre cei mai fermi și convingși adepți ai apropierii României față de Tripla Alianță.

Încă anul trecut, atunci când îl ataca, în plenul parlamentului, pe actualul președinte al Consiliului, Brătianu, Carp încerca să demonstreze că singura politică, chipurile, rațională pentru România, care este înconjurată, din toate părțile, de un enorm ocean al slavilor, trebuie să fie tendința permanentă de a slăbi forța de expansiune a slavismului, iar România ar trebui să se bazeze, în acest scop, pe dualismul slav, principala reprezentantă al căruia este Austro-Ungaria. În cuprinsul depeșei diplomatice din data de 9 decembrie a anului trecut, sub nr. 95<sup>3</sup>, eu am raportat despre impresia care a fost produsă de această ieșire necugetată și nepotrivită a lui Carp.

Această ieșire i-a jenat foarte mult pe majoritatea conservatorilor, din numele cărora m-a vizitat, chiar atunci, fostul lor șef de partid, Cantacuzino<sup>4</sup>, pentru a confirma, în fața mea, faptul că majoritatea membrilor partidului său nu împărtășesc opiniile și viziunile lui Carp asupra lumii slave și că ei îl vor putea opri pe conducătorul lor de la a întreprinde orice fel de acțiuni ostile la adresa țărilor și popoarelor slave.

Aceleași asigurări au fost reluate, în mod repetat, în fața mea, de către conservatori, și în prezent, avându-se în vedere posibilitatea venirii lor la putere.

Discursul lui Carp a produs o impresie extrem de nefavorabilă și asupra Majestății Sale regelui Carol.

Anume prin acest discurs și prin acea circumstanță că, în perioada primului guvern al lui Carp, relațiile dintre România și Bulgaria erau extrem de încordate, se și explică condiția pe care regele o înaintează, în prezent, conservatorilor, cerându-le insistent să păstreze cele mai bune relații cu putință cu toate statele vecine, inclusiv cu statele slave.

Influența Majestății Sale asupra politicii externe a Regatului este încă atât de puternică, încât eu presupun că această cerință și solicitare a sa va fi adusă la îndeplinire.

Cu toate acestea, nu ne putem aștepta la faptul că viitorul guvern al lui Carp va manifesta aceeași tendință permanentă de a promova – în măsura în care ar permite acest lucru circumstanțele și probabilele angajamente și obligații pe care și le-a asumat România în trecut – o politică națională independentă, asupra căreia stăruia insistent Brătianu.

În cele mai bune condiții imaginabile, relațiile și atitudinile României față de noi și față de bulgari vor rămâne în starea și situația lor actuală, cel puțin până la revenirea la guvernare, care, consider eu, va avea loc în foarte scurt timp, a tânărului conducător al liberalilor, Brătianu, care a depus, fără nicio îndoială, multe eforturi, până în acest moment, în vederea pregătirii unei căi pentru consolidarea unor relații amicale ale României atât cu noi, cât și cu Bulgaria.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 155–157.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nu se publică.

<sup>2</sup> Iulie 1900 – februarie 1901.



<sup>3</sup> Doc. nr. 52 din 9 decembrie 1909.

<sup>4</sup> Gheorghe Gr. Cantacuzino.

**Синая, 11 октября 1910 г., № 68. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Депешей за № 61 я имел честь доводить до сведения Вашего Превосходительства, что румынские министры очень ценили трезвое и спокойное отношение серьезных болгарских органов печати к пущенному газетой «*Matin*»<sup>1</sup> слуху о состоявшемся, будто бы, заключении военной конвенции между Турцией и Румынией.

К сожалению, отношение это, по-видимому, изменилось за последнее время.

Председатель Совета Брэтиану не без горечи жаловался мне на днях на травлю, коей подвергается ныне Румыния в болгарской прессе. Последняя радуется, будто бы, тому обстоятельству, что румынский военный министр<sup>2</sup> при падении с автомобиля сломал себе два ребра, видя в этом Божье наказание за мнимое подписание конвенции. Та же пресса обвиняет, будто бы, королеву Елизавету в том, что, желая отвлечь внимание Болгарии, Её Величество привлекла королеву Елеонору в Синаю в то время, когда вёлся заговор против молодого южно-славянского королевства.

Брэтиану видит признак раздражения болгарского правительства в той резкости, с коей было приступлено к обыску и закрытию румынской школы в Туртукае, обвинённой в привлечении к занятиям болгарских детей – румын по происхождению – помимо воли их родителей. Школа эта субсидируется румынским правительством со времени турецкого владычества, что было известно софийскому кабинету.

Председатель Совета не предполагает предпринять какие-либо дипломатические шаги по этому поводу в Софии, если он не будет вынужден к тому дальнейшим образом действий болгар.

Мой собеседник сожалеет, равным образом, что отозвание болгарского посланника в Бухаресте полковника Хесапчиева совпало с поднятым шумом по поводу мнимой конвенции, тем более что в заместители его прочат болгарского представителя в Белграде Тошева<sup>3</sup>, пользующегося репутацией беспокойного дипломата. Румыния не откажет принять его, но сожалеет о его назначении и поручит своему посланнику в Болгарии не скрывать этого чувства в доверительных объяснениях с болгарскими министрами.

В дальнейшем разговоре Брэтиану высказывался в том смысле, что его правительство не заслуживает такого отношения болгар, так как он более, чем кто-либо из румынских государственных деятелей, работал над укреплением дружбы с Болгарией. Если же юное славянское королевство пожелает вопреки стремлениям румын вступить ныне на путь недоброжелательных отношений, то от этого могут пострадать более болгарские интересы в Румынии, чем румынские в Болгарии.

Не могу судить, насколько справедливо обвинение в желании мстить Румынии, взводимое румынским председателем Совета на болгарских правителей и болгарскую прессу. Нельзя, однако, не отметить с прискорбием того факта, что, благодаря

инциденту касательно конвенции, во взаимных отношениях между Румынией и Болгарией чувствуется некоторая нервность.

Не вполне улеглось здесь ещё и раздражение против Франции. Брэтиану говорил мне, что некоторые представители её за границей поддерживают слух о существовании конвенции, намекая, по-видимому, на Палеолога<sup>4</sup>, которого он мне, однако, не назвал. Председатель Совета выразил мне при этом, насколько он был обрадован тёплым и сочувственным Вашим отзывом о Румынии в беседе Вашего Превосходительства с румынским поверенным в делах в Санкт-Петербурге<sup>5</sup>. Он присовокупил, что Вы изволили изложить господину Ману Ваше мнение, почему Румынии не следует связывать себя каким-либо военным соглашением с Турцией.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 158–160 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Док. № 91 от 14 сентября 1910 г.

<sup>2</sup> Григоре Крэйничану.

<sup>3</sup> Тошев. См. док. № 97. Андрей С. Тошев (1867–1944). Посланник Болгарии в Сербии в 1909–1913 гг. Премьер-министр Болгарии в 1935 г.

<sup>4</sup> Морис Палеолог (1859–1944). Некоторое время занимался дипломатической деятельностью. В 1907–1912 гг. был посланником Франции в Болгарии, а в 1914–1917 гг. был французским послом в России.

<sup>5</sup> Константин Г. Ману.

### **Sinaia, 11 octombrie 1910, nr. 68. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Prin intermediul depeșei diplomatice sub nr. 61, eu am avut onoarea să aduc la cunoștința Excelenței Voastre faptul că miniștrii români au apreciat foarte mult atitudinea rezonabilă și calmă a organelor serioase de presă din Bulgaria față de zvonul lansat de către ziarul „Matin”<sup>1</sup> cu privire la încheierea unei convenții militare care ar fi avut, chipurile, loc între Turcia și România.

Din păcate, această atitudine, din câte se pare, s-a schimbat pe parcursul ultimei perioade.

Președintele Consiliului, Brătianu, mi s-a plâns, zilele acestea, nu fără o oarecare amărăciune, cu privire la hărțuiala și persecuțiile la care este supusă România, în prezent, pe paginile presei bulgare. Aceasta din urmă s-ar bucura, pesemne, de acea împrejurare că ministrul român de Război<sup>2</sup>, în urma unei căderi din automobil, și-a fracturat două coaste, văzând în acest incident o pedeapsă divină pentru pretinsa semnare a acestei convenții. Aceeași presă o acuză, chipurile, pe regina Elisabeta de faptul că, din dorința de a distrage cumva atenția Bulgariei, Majestatea Sa ar fi atras-o și ademenit-o pe regina Eleonora la Sinaia, exact în perioada în care se organiza conspirația împotriva tânărului regat al slavilor de sud.

Brătianu vede un alt indiciu al iritării și enervării guvernului bulgar în modul brutal și brusc prin care au fost inițiate percheziții și a fost decisă închiderea școlii românești de la

Turtucaia, care a fost acuzată că îi atrăgea și îi ademenea să frecventeze lecțiile sale pe anumiți copii bulgari – români de origine – contrar voinței părinților lor. Această școală este subvenționată de către guvernul român încă de pe vremea stăpânirii turcești, fapt care îi era perfect cunoscut cabinetului de miniștri de la Sofia.

Președintele Consiliului nu intenționează să facă vreun pas sau să ia vreo măsură de natură diplomatică, în legătură cu acest incident, față de Sofia, dacă el nu va fi constrâns să facă acest lucru de modul ulterior de acțiune adoptat de către bulgari.

Interlocutorul meu regretă, de asemenea, că rechemarea trimisului bulgar de la București, colonelul Hesapciev, a coincis cu zarva stârnită în legătură cu această pretinsă convenție, cu atât mai mult, cu cât drept înlocuitor al său este desemnat reprezentantul diplomatic bulgar de la Belgrad, Toșev<sup>3</sup>, care are reputația unui diplomat turbulent și gălăgios. România nu va refuza să îl accepte drept trimis, dar Bucureștiul regretă numirea sa în funcție. Guvernul român îi va încredința trimisului său din Bulgaria sarcina de a comunica acest sentiment, în mod cât se poate de deschis, celor de la Sofia, în timpul discuțiilor confidențiale pe care le va avea trimisul român cu miniștrii bulgari.

În continuarea convorbirii noastre, Brătianu s-a exprimat, în fața mea, în acel sens că guvernul său nu merită o asemenea atitudine din partea bulgarilor, deoarece el, mai mult decât oricine altcineva din rândurile oamenilor de stat români, a lucrat asiduu pentru consolidarea relațiilor amicale cu Bulgaria. Dacă, totuși, tânărul regat slav își va manifesta dorința, în pofida năzuințelor și aspirațiilor românești, să meargă, în prezent, pe calea unor relații ostile, atunci, în urma acestei alegeri, ar putea suferi, în mai mare măsură, interesele bulgare din România decât interesele românești din Bulgaria.

Nu pot să îmi formez o părere certă în privința faptului, cât de justificată este această acuzație privind dorința bulgarilor de a se răzbuna pe România, care a fost formulată de către președintele Consiliului de Miniștri al României împotriva conducătorilor bulgari și a presei bulgare. Totuși, nu putem să nu remarcăm, cu mâhnire și regret, acel fapt că, din cauza incidentului referitor la convenție, în relațiile reciproce dintre România și Bulgaria se poate simți o oarecare nervozitate.

Aici nu s-a potolit încă, cu totul, nici iritarea și enervarea îndreptată împotriva Franței. Brătianu mi-a relatat că unii reprezentanți diplomatici ai Franței din străinătate mențin și cultivă, în continuare, zvonul privind existența convenției, făcând aluzie, din câte se pare, la *Paléologue*<sup>4</sup>, pe care însă Brătianu nu l-a numit direct, în fața mea. Președintele Consiliului s-a exprimat, în același timp, în fața mea, în legătură cu faptul, cât de mult s-a bucurat el din cauza opiniei și aprecierii călduroase și pline de simpatie la adresa României pe care ați formulat-o Domnia Voastră în timpul conversației pe care Excelența Voastră a avut-o cu însărcinatul cu afaceri al Regatului României la Sankt-Petersburg<sup>5</sup>. Brătianu a adăugat că Domnia Voastră ați binevoit să îi expuneți domnului Manu opinia Domniei Voastre în privința motivelor, pentru care România nu ar trebui să își asume vreun angajament, prin orice fel de acord de natură militară, față de Turcia.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 158–160 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Doc. nr. 91 din 14 septembrie 1910.

<sup>2</sup> Grigore Crăiniceanu.

<sup>3</sup> A se vedea doc. 97. Andrei S. Toșev (1867–1944). Ministru plenipotențiar al Bulgariei în Serbia în anii 1909–1913. Prim-ministru al Bulgariei în anul 1935.

<sup>4</sup> Maurice Paléologue (1859–1944). A activat un timp în diplomație. În anii 1907–1912 a fost ministru plenipotențiar al Franței în Bulgaria, iar în anii 1914–1917 ambasador în Rusia.

<sup>5</sup> Constantin G. Manu.

96

**Синая, 11 октября 1910 г., № 69. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Последний приезд в Румынию германского статс-секретаря по иностранным делам, принятого с большим радушием, оставил здесь довольно неприятное впечатление.

Господин Кидерлен-Вехтер беседовал в Бухаресте с корреспондентами одной из местных газет, известной своей недобросовестностью, и, отзываясь в самых лестных для Румынии выражениях о десятилетнем своём пребывании при румынском дворе, почёл нужным выступить с критикой против законопроекта о покровительстве национальной промышленности<sup>1</sup>, внесённого нынешним либеральным министерством в румынские законодательные палаты.

По словам германского министра иностранных дел, этот законопроект, обязывая иностранные промышленные предприятия принимать в число своих служащих крупный процент подданных румынского королевства, производит неблагоприятное впечатление за границей. Он может остановить прилив иностранных капиталов в Румынию.

Таковое необычное выступление в печати руководителя внешними сношениями великой державы против законодательных проектов правительства, оказывающего ему гостеприимство, не могло пройти незамеченным.

Оппозиционная печать воспользовалась им для усиления своих нападков на министерство.

Официозный же орган либеральной партии ограничился заявлением, что не входит в обсуждение статей, появляющихся на столбцах газеты, не заслуживающей уважения.

Говоря мне об этом инциденте, председатель Совета высказал удивление, что господин Кидерлен-Вехтер не опроверг до сих пор приписываемых ему слов. «Господин Кидерлен, добавил Брэтиану, может защищать интересы германских подданных, как он знает, но он не заставит меня отказаться от покровительства национальной румынской промышленности».

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 161–162 об.*

*Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Закон о поощрении национальной промышленности. См. док. № 74 от 12 мая 1910 г.

**Sinaia, 11 octombrie 1910, nr. 69. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Cea mai recentă sosire în România a secretarului de stat german pentru Afacerile Străine, care a fost primit cu o mare bunăvoință și ospitalitate, a lăsat aici o impresie destul de neplăcută.

Domnul Kiderlen-Waechter a avut o convorbire, la București, cu reporterii și jurnaliștii unuia dintre ziarele locale, care este cunoscut pentru reaua sa credință și, apreciind înalt, prin cuvintele și expresiile cele mai măgulitoare pentru România, aflarea sa, pe parcursul a zece ani, în funcția de trimis german acreditat pe lângă Curtea regală română, a considerat de cuviință să formuleze o poziție critică îndreptată împotriva proiectului de lege privind protecția industriei naționale<sup>1</sup>, proiect propus de către actualul guvern liberal spre dezbateră în plenul Camerelor Legislative românești.

După spusele ministrului german al Afacerilor Străine, acest proiect de lege, care ar obliga întreprinderile industriale cu capital străin să primească, în rândurile angajaților lor, un procent semnificativ format din supușii Regatului României, produce o impresie nefavorabilă în străinătate. Acest proiect ar putea opri fluxul de capitaluri străine îndreptate spre România.

O asemenea intervenție neobișnuită, în presă, a conducătorului politicii externe a unei Mari Puteri, intervenție îndreptată contra unor proiecte legislative propuse de către un guvern care îi acordă acestuia ospitalitate, nu a putut să treacă neobservată.

Presă de opoziție a profitat de această publicație pentru a-și intensifica atacurile împotriva guvernului.

Totodată, organul oficios de presă al Partidului Liberal s-a limitat doar la declarația că nu va intra în discuții cu privire la articolele care sunt publicate în coloanele unui ziar ce nu merită niciun fel de respect.

Relatându-mi despre acest incident, președintele Consiliului și-a exprimat uimirea în legătură cu faptul că domnul Kiderlen-Waechter nu a dezmințit încă, până în acest moment, cuvintele care i se atribuie. „Domnul Kiderlen”, a adăugat Brătianu, „poate să apere și să protejeze interesele supușilor germani cum știe el mai bine, dar el nu mă poate sili și constrânge să renunț la măsurile de protecție a industriei naționale românești”.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea deosebitului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 161–162 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Legea pentru încurajarea industriei naționale. A se vedea doc. nr. 74 din 12 mai 1910.

**Бухарест, 11 ноября 1910 г., № 70. Гирс – Сазонову**

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Доверительные отзывы председателя румынского Совета министров о нынешнем фазисе румынско-болгарских взаимных отношений стали несравненно спокойнее.

Здесь официальной печати дано было указание воздерживаться от слишком резкой полемики с болгарской прессой и, по-видимому, таковые же советы были преподаны последней болгарским правительством. С ослаблением газетной травли наступило и значительное успокоение общественного мнения, представляющее правительству возможность оценивать хладнокровнее сравнительно маловажные инциденты, возникшие, быть может, действительно вследствие раздражения, возбуждённого в болгарях лживыми слухами о заключении военной конвенции между Турцией и Румынией.

Как я имел честь доносить депешей прошлого октября месяца, № 68<sup>1</sup>, Брэтиану обвинял болгарское правительство в отозвании своего посланника в Бухаресте полковника Хесапчиева<sup>2</sup> со злостным намерением заместить его Тошевым<sup>3</sup>, нынешним представителем в Белграде, пользующимся почему-то здесь славой человека, неприятно настроенного к румынам. Председатель Совета видит, равным образом, стремление отомстить Румынии в том обстоятельстве, что болгарские власти обнаружили, будто бы, большую резкость при обыске и аресте преподавателей румынской школы в Туртукае.

Глава румынского министерства говорил мне тогда, что он не предполагает предпринимать в Софии какие-либо официальные дипломатические шаги по поводу этих инцидентов, но, что, выжидая дальнейший образ действий болгар, он всё же даст им понять, насколько их вызовы производят здесь неблагоприятное впечатление.

Он сообщил мне на этих днях, что румынский посланник в Софии в доверительной беседе обратил внимание секретаря короля Фердинанда на желательность устранить кандидатуру Тошева.

Здесь пока неизвестно, к каким результатам приведёт этот частный разговор румынского представителя, но болгары не запрашивали ещё согласия на назначение Тошева.

По словам Брэтиану, подтверждённым мне и из болгарских источников, по его приказанию была произведена строгая ревизия трёх болгарских школ в Бухаресте, в Браиле и в Констанце. Председатель Совета не намерен закрывать их, рассчитывая, что одна их ревизия послужит должным предостережением болгарам. Он утверждает, что школы найдены в таком состоянии, что в случае нужды всегда возможно будет подыскать законный предлог к их закрытию. Он полагает, однако, что не придётся прибегать к таковой мере, так как, по получаемым им сведениям, следует надеяться на возможность возобновления занятий в туртукайской школе. Она, в сущности, не была закрыта, а были арестованы её преподаватели, болгарские подданные румынского происхождения.

По объяснениям, данным мне пребывающей здесь болгарской миссией, арестованные преподаватели являются, будто бы, главными виновниками туртукайского инцидента.

Туртукай в полном смысле слова румынский центр в пределах Болгарии. Его жители находятся в непрестанных сношениях с Румынией и этим возбуждают сильное подозрение болгарского генерального штаба. Директор тамошней школы, получающей субсидию от румынского правительства, обратился по телеграфу к румынскому королю с жалобой на притеснения, чинимые школе болгарскими властями. Его телеграмма, появившаяся в румынских газетах, была сообщена болгарской миссией в Софию, где и сочли нужным привлечь к ответственности преподавателей – болгарских подданных, обратившихся к правителю чужеземной страны, что и послужило действительной причиной их ареста. Болгарская миссия полагает, однако, что это обстоятельство не приведёт к закрытию школы.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 163–164 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Док. № 95 от 11 октября 1910 г.

<sup>2</sup> Христофор Хесапчиев.

<sup>3</sup> Андрей Тошев.

### **București, 11 noiembrie 1910, nr. 70. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Opiniile și aprecierile confidentiale ale președintelui Consiliului de Miniștri al României privind actuala fază a relațiilor reciproce româno-bulgare au devenit cu mult mai calme și potolite.

Presei oficioase de aici i s-a dat instrucțiunea de a se abține de la orice polemică prea tăioasă și acută cu presa bulgară și, din câte se pare, sfaturi similare i-au fost date acesteia din urmă de către guvernul bulgar. Odată cu slăbirea acestei campanii de hărțuire din ziare, s-a și instalat o atmosferă de calmare și liniștire semnificativă a opiniei publice, ceea ce reprezintă o posibilitate, pentru guvern, de a evalua într-un mod mai calm și mai stăpânit acele incidente relativ neînsemnate care au apărut, se prea poate, într-adevăr, ca urmare a iritării și enervării provocate, în Bulgaria, de zvonurile false privind încheierea unei convenții militare între Turcia și România.

Așa cum am avut deja onoarea să vă raportez prin intermediul depeșei diplomatice din luna octombrie, trecută deja, sub nr. 68<sup>1</sup>, Brătianu a acuzat guvernul bulgar de rechemarea trimisului său de la București, colonelul Hesapciev<sup>2</sup>, având intenția dușmănoasă de a-l înlocui pe acesta cu Toșev<sup>3</sup>, actualul reprezentant diplomatic de la Belgrad, care are aici, nu se știe de ce, reputația unui om care este dispus în mod răuvoitor și ostil față de români. Președintele Consiliului vede, de asemenea, o tendință și năzuință a bulgarilor de a se răzbuna pe România și în acea împrejurare, că autoritățile bulgare ar fi manifestat, chipurile, o mare asprime și brutalitate în timpul perchezițiilor și arestării profesorilor de la școala românească din Turtucaia.

Șeful guvernului român îmi spunea, atunci, că el nu intenționează să facă vreun pas sau să ia vreo măsură oficială de natură diplomatică, în legătură cu aceste incidente,

față de Sofia, dar că, rămânând în așteptarea modului ulterior de acțiune adoptat de către bulgari, el le va da, totuși, de înțeles, în ce măsură provocările lor produc, aici, o impresie nefavorabilă.

Zilele acestea, el mi-a comunicat faptul că trimisul român de la Sofia, în timpul unei convorbiri confidențiale, i-a atras atenția secretarului personal al țarului Ferdinand asupra faptului că ar fi de dorit să se dea la o parte și să nu se mai ia în discuție candidatura lui Toșev.

Aici, deocamdată, sunt necunoscute rezultatele și consecințele exacte ale acestei conversații cu caracter privat inițiate de reprezentantul diplomatic român, însă bulgarii nu au solicitat încă oficial agreementul românilor pentru numirea în funcție a lui Toșev.

După spusele lui Brătianu, informații care mi-au fost confirmate și din anumite surse bulgare, la ordinul acestuia a fost efectuată o inspecție riguroasă a celor trei școli bulgare din București, Brăila și Constanța. Președintele Consiliului nu are intenția să le închidă, contând pe faptul că, până și doar simpla lor inspecție, va putea servi drept o avertizare cuvenită și potrivită pentru bulgari. El afirmă că inspectorii au găsit aceste școli într-o asemenea stare, încât, în caz de necesitate, se va putea întotdeauna găsi un pretext legal potrivit pentru închiderea lor. El consideră, totuși, că nu va fi nevoie să se recurgă la o asemenea măsură, deoarece, în conformitate cu informațiile pe care le primește, ar trebui să existe o speranță în privința posibilității reluării lecțiilor la școala din Turtucaia. Aceasta, de fapt, nici nu a fost închisă, ci au fost arestați profesorii de acolo, care sunt cetățeni bulgari de origine română.

Conform explicațiilor care mi-au fost oferite de către misiunea diplomatică bulgară care se află aici, profesorii arestați ar fi, chipurile, chiar ei principalii vinovați pentru incidentul de la Turtucaia.

Turtucaia este, în sensul deplin al acestui cuvânt, un centru românesc în cadrul teritoriului Bulgariei. Locuitorii acestui oraș se află în relații și contacte permanente cu România și, din această cauză, trezesc bănuieli și suspiciuni puternice din partea Statului Major General al armatei bulgare. Directorul școlii din Turtucaia, care primește o subvenție regulată din partea guvernului român, s-a adresat, prin intermediul telegrafului, către regele României, plângându-se de persecuțiile la care este supusă această școală din partea autorităților bulgare. Telegrama acestuia, care a fost publicată în ziarele românești, a fost comunicată, de către misiunea diplomatică bulgară, la Sofia, acolo unde s-a și considerat necesar de a-i trage la răspundere pe acești profesori – cetățeni bulgari, care s-au adresat direct către cârmuitorul unei țări străine. Anume acest lucru a și constituit adevărata cauză a arestării lor. Misiunea diplomatică bulgară consideră, cu toate acestea, că această circumstanță nu va avea drept urmare închiderea școlii.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 163–164 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Doc. nr. 95 din 11 octombrie 1910.

<sup>2</sup> Hristofor Hesapciiev.

<sup>3</sup> Andrei Toșev.



**Бухарест, 11 ноября 1910 г., № 71. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

В европейской печати появляются за последние дни телеграммы касательно поездки в Вену, в Берлин и в Париж румынского министра иностранных дел Джуvara. В том факте, что он посетил в этих столичных городах руководителей внешних сношений великих держав, газеты усматривают доказательство возложения на него румынским правительством секретной миссии.

Это обстоятельство побуждает меня донести Вашему Высокопревосходительству, что, если бы король Карл и глава нынешнего его министерства Брэтиану, нуждались в каких-либо тайных переговорах с Веной и с Берлином, то едва ли, по убеждению моему, возложили бы они их на Джувару, являющегося совершенно случайным министром иностранных дел, не сумевшим, при всём своём уме и обходительности, приобрести должного авторитета в области внешних сношений ни за границей, ни в самой Румынии.

Неоднократно в доверительных беседах Брэтиану предупреждал меня, чтобы по серьёзным политическим вопросам я обращался непосредственно к нему, председателю Совета. Перед выездом же Джувары в заграничный отпуск Брэтиану говорил мне и моим сотоварищам, что поездка министра имеет совершенно личный характер.

Действительно, полагаю, что крайне честолюбивый, как и большинство румын, министр пожелал главным образом воспользоваться тем, что, волею судеб и случайными требованиями партийной тактики, на его долю выпал портфель иностранных дел, чтобы, насколько возможно, показать себя в главных европейских центрах и насладиться в них почестями, связанными с его официальным положением.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 165–165 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

**București, 11 noiembrie 1910, nr. 71. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

În presa europeană sunt publicate, în ultimele zile, mai multe telegrame referitoare la călătoria efectuată la Viena, Berlin și Paris de către ministrul român al Afacerilor Străine,

Djuvara. În acel fapt că el i-a vizitat, în timpul aflării sale în aceste capitale, pe conducătorii politicii externe a Marilor Puteri, ziarele europene pretind să observe și să descopere o dovadă a faptului că guvernul român i-ar fi încredințat lui Djuvara sarcina unei misiuni secrete.

Această circumstanță mă face să vă raportez Excelenței Voastre despre faptul că, dacă regele Carol și șeful actualului său guvern, Brătianu, ar avea nevoie de orice fel de negocieri secrete cu Viena și cu Berlinul, atunci, după ferma mea convingere, ar fi foarte puțin probabil ca această sarcină să îi fie încredințată, de către ei, lui Djuvara, care este un ministru al Afacerilor Străine cu totul accidental și ocazional și care, în pofida întregii sale inteligențe și amabilități, nu a reușit, totuși, să obțină și să câștige autoritatea și prestigiul cuvenit, în domeniul diplomației și al politicii externe, nici în străinătate și nici chiar în România propriu-zisă.

Nu o singură dată, în timpul convorbirilor noastre confidentiale, Brătianu m-a avertizat că, în cazul apariției unor chestiuni politice serioase și grave, eu ar trebui să mă adresez, în mod direct, lui, în calitatea sa de președinte al Consiliului. Totodată, înainte de plecarea lui Djuvara în concediul său din străinătate, Brătianu ne-a spus, mie și colegilor mei diplomați, că această călătorie a ministrului are un caracter cu desăvârșire personal.

Într-adevăr, eu consider că ministrul, care este extrem de ambițios și orgolios, ca și majoritatea românilor, și-a dorit, întâi de toate, să profite de faptul că, prin capriciile sorții și datorită unor condiții și exigențe întâmplătoare dictate de tactica politicii de partid, lui i-a fost sortit să primească portofoliul Afacerilor Străine. El și-a dorit să se folosească de acest prilej pentru a se etala și, în măsura posibilităților, a se arăta în lume, în principalele centre politice europene, și pentru a gusta din plin din toate acele onoruri care i se cuvin, acolo, și care sunt legate de poziția și de funcția sa oficială.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 165–165 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

**Бухарест, 11 ноября 1910 г., № 73. Гирс – Сазонову**

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Я имел уже честь неоднократно доносить императорскому министерству о стремлении Его Величества короля Карла и его правительства создать военный флот постройкой не только речных судов для защиты румынских берегов Дуная, но и, насколько возможно, крупных морских единиц.

На этом пути румынские мечты сильно поощряются иностранными заводами, алчущими крупных заказов. По их внушениям и не без содействия австро-венгерских военных сфер здесь неоднократно уже вырабатывались программы постепенного сооружения флота и планы оборудования военной гавани на Чёрном море, соединением с последним озера Текир-Гьоль, лежащего в 15 километрах от порта Констанцы.

Но на подобные затеи необходимы значительные денежные средства, коими Румыния до сих пор не располагала. В настоящее время финансовое её положение

упрочилось; полагаю, однако, что не так легко палаты согласятся выдать на военноморское дело необходимые, по предварительным расчётам, двести пятьдесят миллионов франков.

Вследствие этого, первоначальные проекты, по-видимому, ныне сокращены и сводятся к предположению деятельнее готовить к всегда имевшемуся в виду обращению во вспомогательные военные крейсера трёх правительственных почтовых судов, совершающих рейсы между Констанцей и Египтом («Дачия», «Принцесса Мария» и «Румыния»), и купить шесть контрминоносцев и четыре подводные лодки.

Во исполнение этой программы заказан, будто бы, пока лишь один контрминоносец.

Сведения эти сообщены мне из доверительного источника и требуют всё же ещё проверки.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 167–167 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

### **București, 11 noiembrie 1910, nr. 73. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Eu am avut deja onoarea să raportez, nu o singură dată, ministerului imperial cu privire la năzuința și eforturile depuse de către Majestatea Sa regele Carol și de către guvernul său pentru crearea unei flote militare, prin construirea nu numai a unor nave fluviale, în vederea apărării malurilor românești ale Dunării, ci și, în măsura posibilităților, prin construcția unor unități navale maritime, de mari proporții.

Visurile românești de pe acest făgaș sunt încurajate puternic de către anumite uzine din străinătate, care își manifestă dorința arzătoare pentru noi comenzi de mari dimensiuni. Ca urmare a recomandărilor și sugestiilor insistente ale acestora și nu fără ajutorul și sprijinul sferelor militare din Austro-Ungaria, aici au fost deja elaborate, în mod repetat, programe pentru construirea treptată și graduală a flotei și anumite planuri de amenajare și echipare a unui port militar la Marea Neagră, prin intermediul creării unei conexiuni directe între mare și lacul Techirghiol, situat la o distanță de 15 kilometri de portul Constanța.

Dar, pentru a realiza o asemenea inițiativă, este nevoie de mijloace financiare importante, pe care România, până în acest moment, nu le avea la dispoziție. În prezent, starea și situația financiară a țării s-a consolidat; consider, totuși, că nu va fi atât de ușor să se obțină acordul Camerelor Legiuitoare pentru alocarea, în vederea dezvoltării domeniului marinei militare, a sumei de două sute cincizeci de milioane de franci, care ar fi necesară, în acest scop, conform unor calcule preliminare.

Ca urmare a acestui fapt, anvergura proiectelor inițiale, din câte se pare, a fost, în prezent, redusă, acestea limitându-se doar la intenția de a intensifica și activa pregătirile, care au fost avute mereu în vedere, pentru transformarea, în crucișătoare militare auxiliare, a trei dintre navele de poștă care aparțin guvernului și care efectuează, acum, curse regulate între Constanța și Egipt („Dacia”, „Principesa Maria” și „România”). Aceste proiecte mai prevăd cumpărarea a șase contratorpiloare și a patru submarine.

În vederea executării acestui program, deocamdată ar fi fost făcută, chipurile, doar o singură comandă, pentru un contratorpilor.

Aceste informații mi-au fost comunicate dintr-o sursă cu caracter confidențial, astfel că ar mai fi nevoie, cu toate acestea, de anumite verificări suplimentare.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 167–167 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

100

**Бухарест, 30 ноября 1910 г., № 78. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Депешей от 4-го марта 1908 года, № 13, я имел честь доносить, с каким напряжённым вниманием итальянский мой сотоварищ<sup>1</sup> следит за слухами, от времени до времени распространяемыми европейской печатью, о тайных соглашениях между Австро-Венгрией и Румынией, имеющих целью установить общность их действий в случае возникновения осложнений на Балканском полуострове.

Маркиз Беккария Инчиза воспользовался аудиенцией, данной ему на этих днях королём Карлом по случаю возвращения его из продолжительного отпуска, чтобы вызвать Его Величество на разговор по поводу мнимой румыно-турецкой военной конвенции и недавних объяснений главы консервативной партии Карпа с корреспондентом «Neue Freie Presse».

Нисколько не избегая беседы на эту щекотливую тему, Его Величество решительно, будто бы, заявил итальянскому посланнику, что он желал бы даже, чтобы его запросили касательно мнимой военной конвенции с Турцией, чем дали бы ему возможность категорически опровергнуть её существование. Сведения о ней, сообщённые газетой «Matin»<sup>2</sup>, не имеют, по словам короля, ни малейшего основания.

С нескрываемым раздражением отозвался Его Величество о венском интервью Карпа, изложенном в донесении моём за № 76<sup>3</sup>.

Король заявил маркизу Беккария, что Румыния никому не подчинена и что Его Величество вполне независим в своей политике.

Король присовокупил, что его отношения с Россией наилучшие и что он дорожит ими (et Je tiens à les maintenir telles<sup>4</sup>).

Его Величество выразил, будто бы, уже своё неодобрение Карпу через близких последнему политических деятелей, и если бы обстоятельства побудили Его Величество призвать консерваторов ко власти, то король сумеет заставить их вождя вести ту внешнюю политику, которая угодна Его Величеству.

Мой итальянский сотоварищ, с коим у нас установились наилучшие отношения, на следующий же день после аудиенции доверительно сообщил мне королевские слова.

Я допускаю даже возможность, что Его Величество, коему близкие наши отношения, вероятно, не безызвестны, был столь настойчив в своих заявлениях, предполагая, что доверительным путём они дойдут до меня.

Почитаю долгом довести о них до сведения Вашего Высокопревосходительства.

Они вполне сходятся с выраженным мною Вам мнением, что Румыния не связала себя каким-либо обязательством по отношению к Турции.

При всём том они не изменяют моего убеждения, что между Румынией и обеими империями центральной Европы установилась большая близость в области военных вопросов, близость, бесспорно, облегчающая возможность перехода к союзным отношениям.

Касательно последних я не имею достаточно положительных данных и потому продолжаю сомневаться в их существовании.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 691, Листы 176–177 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Эмануэле Беккария Инчиза.

<sup>2</sup> См. док. № 91 от 14 сентября 1910 г.

<sup>3</sup> Не публикуется. Донесение от 24 ноября 1910 г. Гирс информирует министра о политической ситуации в Румынии, о парламентских дебатах, касающихся румынской внешней политики и об интервью, которое П. П. Карп дал газете „Neue Freie Presse”.

<sup>4</sup> «И я приложу все старания, чтобы сохранить их такими» (фр.).

## **București, 30 noiembrie 1910, nr. 78. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Prin intermediul depeșei diplomatice din data de 4 martie 1908, sub nr. 13, eu am avut onoarea să raportez, cu câtă atenție încordată urmărește colegul meu italian<sup>1</sup> toate zvonurile care sunt răspândite, din când în când, de presa europeană, cu privire la existența unor acorduri secrete între Austro-Ungaria și România, acorduri care ar avea drept scop să stabilească repere pentru anumite acțiuni comune ale acestor țări în cazul apariției unor potențiale complicații în Peninsula Balcanică.

Marchizul di Beccaria Incisa a profitat de audiența care i-a fost acordată, zilele acestea, de către regele Carol, cu ocazia revenirii sale la București dintr-un concediu îndelungat, pentru a-l provoca pe Majestatea Sa la o conversație francă în legătură cu pretinsa convenție militară româno-turcă, dar și cu referire la recentele discuții pe care le-a avut șeful Partidului Conservator, Carp, cu corespondentul ziarului „Neue Freie Presse”.

Fără a se eschiva, câtuși de puțin, de la convorbirea pe această temă delicată și spinoasă, Majestatea Sa i-ar fi declarat, chipurile, în mod ferm și categoric, trimisului italian că el și-ar dori chiar să i se pună întrebări referitoare la pretinsa convenție militară a

României cu Turcia, pentru că acest lucru i-ar oferi posibilitatea să dezmință categoric existența acesteia. Informațiile cu privire la convenție care au fost comunicate de către ziarul „Matin”<sup>2</sup> nu au, după spusele regelui, nici măcar cel mai mic temei.

Majestatea Sa i-a vorbit trimisului, cu iritare și enervare fățișă și deschisă, despre interviul vienez al lui Carp, care a fost expus pe larg în raportul meu sub nr. 76<sup>3</sup>.

Regele i-a declarat marchizului Beccaria că România nu îi este supusă și subordonată nimănui și că Majestatea Sa este pe deplin independent în politica pe care o promovează.

Regele a adăugat, că relațiile sale cu Rusia sunt extrem de bune și că el le prețuiește și le apreciază mult (et Je tiens à les maintenir telles<sup>4</sup>).

Majestatea Sa i-ar fi exprimat, chipurile, deja dezaprobarea sa lui Carp, prin intermediul unor oameni politici apropiați de acesta din urmă, și, în acel caz dacă circumstanțele l-ar determina pe Majestatea Sa să îi cheme pe conservatori la guvernare, atunci regele va fi în stare să îl constrângă pe liderul acestora să promoveze acea politică externă care îi este convenabilă Majestății Sale.

Colegul meu italian, cu care eu am stabilit cele mai bune relații reciproce cu putință, chiar a doua zi după audiență mi-a comunicat, în mod confidențial, aceste cuvinte ale regelui.

Eu admit chiar și posibilitatea că Majestatea Sa, care, probabil, cunoaște destul de bine relațiile apropiate dintre noi doi, a fost atât de insistent și ferm în declarațiile sale deoarece el a presupus că, prin anumite căi confidențiale, aceste declarații vor ajunge până la mine.

Consider de datoria mea să aduc aceste declarații la cunoștința Excelenței Voastre.

Aceste afirmații coincid și se potrivesc pe deplin cu opinia, pe care am exprimat-o în fața Domniei Voastre, că România nu și-a asumat niciun fel de angajament sau obligație față de Turcia.

Cu toate acestea, declarațiile respective nu modifică deloc convingerea mea, conform căreia între România și ambele imperii ale Europei Centrale s-a produs și s-a statornicit o mare și profundă apropiere în domeniul chestiunilor militare, apropiere și afinitate care, în mod indiscutabil, înlesnește posibilitatea tranziției în direcția unor relații de alianță.

Referitor la aceste posibile relații de alianță, eu nu dispun de suficiente informații certe și categorice și, din acest motiv, am, în continuare, anumite dubii privind existența acestora.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 176–177 verso.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Emanuele Beccaria Incisa.

<sup>2</sup> A se vedea doc. 91 din 14 septembrie 1910.

<sup>3</sup> Nu se publică. Din 24 noiembrie 1910. Giers relatează despre situația politică din România, dezbaterile din Parlament privind politica externă a României și interviul acordat de P. P. Carp ziarului „Neue Freie Presse”.

<sup>4</sup> Și eu țin foarte mult la menținerea lor ca atare (fr.).

**Бухарест, 1 декабря 1910 г., № 79. Гирс – Сазонову**

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Мой итальянский сотоварищ воспользовался аудиенцией у короля, о коей я доношу в предшествующей моей депеше<sup>1</sup>, чтобы ознакомиться со взглядом Его Величества на вопрос о возобновлении дипломатических сношений между Румынией и Грецией.

Король соизволил высказать маркизу Беккария, что он готов ныне же идти на примирение с Грецией, если она заявит о том желание, но что Его Величество не может допустить восстановления в силе пресловутого протокола 1900 года<sup>2</sup>, предоставившего эллинским церквам и школам в Румынии права юридических лиц на вечные, будто бы, времена, так как таковой вечностью по румынским законам не пользуются и местные юридические лица.

Ваше Высокопревосходительство изволите усмотреть из королевского заявления, что и поныне главным тормозом к прекращению греко-румынской распри продолжают быть греческие требования касательно восстановления протокола, требования, кои не будут приняты ни одним румынским правительством. Фактически требования эти и не имеют серьёзного значения, так как, несмотря на уничтожение протокола при возникновении распри, эллинские церкви и школы и по сие время продолжают существовать, за исключением одной сулинской школы. Ещё на этих днях мне удалось добиться разрешения возобновить занятия в школе эллинской общины в Браиле, подвергнувшейся закрытию три года тому назад под предлогом неудовлетворения ею гигиеническим условиям, установленным законом.

Права же юридических лиц для церквей и школ, без присвоения им характера вечности, полагаю, легко будет выговорить по возобновлении дипломатических сношений непосредственными переговорами между враждующими ныне сторонами.

Полагаю, равным образом, что нетрудно будет обойти вопрос о том, кому делать первый шаг к взаимному назначению друг к другу дипломатических представителей – одновременным заявлением в этом смысле – моим, от имени эллинского правительства, в Бухаресте, и итальянского посланника в Афинах – от имени Румынии.

Такое мнение я высказал маркизу Беккария, получающему за последнее время настойчивые указания из Рима приложить старания к скорейшему прекращению распри.

Весьма возможно, что восстановление согласия между Грецией и Румынией до некоторой степени усложнит положение соседних им молодых балканских государств, нам единоплеменных. Усложнение это настолько, однако, ещё гадательно, что, полагаю, трудно ставить его на один уровень с ежедневными неудобствами, вытекающими из того обстоятельства, что мы тратим здесь свой авторитет на защиту чуждых нам и не всегда безупречных интересов подданных и учреждений эллинского королевства.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 178–179.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. предыдущий документ.

<sup>2</sup> Речь идёт о протоколе, приложенном к торговой конвенции, заключённой между Румынией и Грецией 19 декабря 1900 г. по старому стилю. Вышеупомянутый протокол содержал список греческих церквей на территории Румынии, за которыми признавался статус юридических лиц. См. также док. № 93 от 28 сентября 1910 г.

### **București, 1 decembrie 1910, nr. 79. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Colegul meu italian a profitat de audiența acordată de rege, despre care vă raportez în depeșa mea diplomatică precedentă<sup>1</sup>, pentru a lua cunoștință de opiniile și viziunile Majestății Sale asupra chestiunii privind reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Grecia.

Regele a binevoit să afirme, în fața marchizului Beccaria, că el este gata, chiar acum, să întreprindă anumiți pași pentru împăcarea cu Grecia, dacă aceasta din urmă va declara că dorește acest lucru, dar că Majestatea Sa nu poate admite să fie restabilit și repus în vigoare vestitul protocol din anul 1900<sup>2</sup>, care le-ar fi acordat, chipurile, bisericilor și școlilor elene din România drepturi de persoane juridice pentru vecie, deoarece de asemenea drepturi eterne, conform legilor românești, nu se bucură nici măcar persoanele juridice locale, din țară.

Excelența Voastră veți binevoi să observați, reieșind din această declarație a regelui, că, chiar și până în prezent, principala frână în calea încetării vrajbei și conflictului greco-român continuă să fie cerințele și revendicările grecești referitoare la restabilirea prevederilor protocolului, revendicări ce nu vor fi acceptate de absolut niciun guvern român. De fapt, aceste revendicări nici măcar nu au vreo semnificație importantă, deoarece, în pofida abolirii protocolului în momentul apariției acestui conflict, bisericile și școlile elene, chiar și până în prezent, continuă să existe, cu excepția unei singure școli de la Sulina. Chiar recent, zilele acestea, eu am reușit să obțin permisiunea și autorizația pentru reluarea lecțiilor în incinta școlii comunității elene din Brăila, care a fost nevoită să se închidă, acum trei ani, sub pretextul că aceasta nu ar fi satisfăcut cerințele și condițiile igienice stabilite de legislație.

Totodată, consider că va fi destul de ușor ca asupra drepturilor de persoană juridică, în cazul bisericilor și școlilor, fără a li se conferi acestor drepturi un caracter etern și necondiționat, să se convină deja după reluarea și restabilirea relațiilor diplomatice, prin negocieri directe între părțile care se află, actualmente, în relații ostile și conflictuale.

Consider, de asemenea, că nu va fi dificil să se ocolească și să se eludeze chestiunea referitoare la cine ar trebui să facă primul pas în privința numirii reciproce, respectiv, în cele două țări, a reprezentanților diplomați. Acest lucru ar putea fi făcut printr-o declarație simultană, în acest sens, pe care mi-aș asuma-o eu, din partea guvernului elen, la București, iar trimisul diplomatic italian de la Atena ar face același lucru din partea României.

Eu mi-am exprimat această opinie în fața marchizului Beccaria, care primește, în ultimul timp, instrucțiuni insistente de la Roma de a depune toate eforturile și străduințele posibile pentru încetarea cât mai rapidă și mai grabnică a acestui conflict.



Este foarte posibil cã restabilirea întelegerii și concordiei dintre Grecia și Româния va complica, cel puțin într-o anumită măsură, situația tinerelor state balcanice care se învecinează cu ele și care sunt de același neam cu noi. Aceste complicații sunt însă, deocamdată, încă atât de incerte și apropiate de simple presupuneri, încât eu consider cã ar fi dificil să le plasăm la același nivel cu inconvenientele zilnice care reies și rezultă din acea circumstanță cã noi ne irosim, aici, autoritatea și prestigiul nostru pentru apărarea și protecția intereselor cetățenilor și instituțiilor regatului elen, interese care ne sunt străine și care nu sunt întotdeauna fără cusur și ireproșabile.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 178–179.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea documentul anterior.

<sup>2</sup> Referință la protocolul anexă la Convenția comercială încheiată între Româния și Grecia pe data de 19 decembrie st.v. 1900. Protocolul amintit conținea o listă a bisericilor grecești din Româния cărora le era recunoscută personalitatea juridică. A se vedea și doc. nr. 93 din 28 septembrie 1910.

## 102

**Бухарест, 8 декабря 1910 г., № 81. Гирс – Сазонову**

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Прения в румынских законодательных палатах по поводу ответных их адресов на тронную речь короля<sup>1</sup> носили в нынешнем году совершенно исключительный характер.

Вместо обычных нападков на правительство и всегда пристрастной критики его административной и законодательной деятельности обе оппозиционные партии, консерваторов и консерваторов-демократов, направляли свои обвинения с парламентской кафедры главным образом друг против друга, упорно доказывая, каждая из них, исключительное своё право быть призванной ко власти и руководить предстоящими в скором времени законодательными выборами<sup>2</sup>.

Такое ненормальное положение вызвано тем обстоятельством, что нынешнее либеральное министерство удаляется по партийным соображениям в оппозицию и поэтому временно перестаёт быть серьёзным соперником для двух остальных политических партий, оспаривающих власть друг у друга.

Однако, как неоднократно имел я уже честь доносить, вопрос о том, кому король поручит правление страной и производство выборов, уже предрешён Его Величеством.

Придерживаясь убеждения, что в Румынии должны быть всего две партии – консервативная и либеральная – чередующиеся у власти, и избегая поощрять отпадение от них самостоятельных фракций, король стремился побудить консерваторов и отделившихся от них два года тому назад консерваторов-демократов вновь слиться.

Потерпев в этом неудачу, Его Величество, по-видимому, окончательно решил дать предпочтение консерваторам, предводительствуемым Карпом, и приход их ко власти ожидается приблизительно недели через две.

Этим нанесён, несомненно, тяжёлый удар молодым консерваторам-демократам и в особенности их вождю Таке Ионеску.

При обычных в Румынии условиях производства выборов большинство его нынешних приверженцев среди избирателей, весьма вероятно, отпало бы от него и вновь присоединилось бы к Карпу.

Стремясь не допустить этого, Таке Ионеску и ближайшие его политические сотрудники уже теперь агитируют в стране путём частых митингов, чтобы не дать распасться своей партии. При этом их удары направлены прежде всего на консерваторов, обвиняемых ими в ретроградстве и в неуважении народной воли, выразившейся на последних частичных выборах в парламент избранием сторонников Таке Ионеску. Обвинение это косвенным образом падает и на короля.

До последних крестьянских волнений я, не сомневаясь, выразил бы убеждение, что на предстоящих выборах консерваторы-демократы потерпят полное поражение.

Принимая, однако, во внимание обнаружившееся с того времени пробуждение некоторой самостоятельности среди избирателей, я не решаюсь ныне высказаться столь же определённо, считая, однако же, успех Таке Ионеску маловероятным.

Раздача правительственных мест производится в Румынии в весьма крупных размерах при перемене министерств и, несомненно, влияет на законодательные выборы, соблазняя избирателей.

При всём том я полагал бы, отстраняя вопрос о личных достоинствах Таке Ионеску, что появление на политическом горизонте Румынии более самостоятельной партии, черпающей свою силу из свежих народных масс, не может быть нам неблагоприятным.

Политические деятели, годами стоящие во главе двух так называемых здесь исторических партий, слишком воспитаны в духе неприязни к нам и поклонения западу, чтобы легко изменить традиционное своё отношение к нам.

Лишь за последнее время молодой вождь либералов Брэтиану стал проводником более независимой от запада национальной румынской политики и на этом пути должен был искать опору в сближении с нами.

Но его взгляды, конечно, далеко ещё не разделяются большинством политических деятелей либерального лагеря.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 181–183 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Это событие произошло 15/28 ноября 1910 г. (*Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914 / ed. Constantin C. Giurescu. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. P. 423–426; DAD, заседание от 15 ноября 1910 г. по старому стилю).

<sup>2</sup> См. в качестве примера: DAD, заседания от 24, 26, 27, 29, 30 ноября 1910 по старому стилю.

**București, 8 decembrie 1910, nr. 81. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Dezbaterile din plenul Camerelor Legislative românești în legătură cu mesajele de răspuns ale acestora față de Mesajul Tronului rostit de rege<sup>1</sup> au avut, anul acesta, un caracter cu totul excepțional.

În locul obișnuitelor atacuri împotriva guvernului și al criticii, întotdeauna partinitoare, a activității administrative și legislative a acestuia, ambele partide de opoziție, cel Conservator și cel Conservator-Democrat, și-au îndreptat acuzațiile lor, emise de la tribuna parlamentară, mai cu seamă, unul împotriva altuia, demonstrându-și cu încăpățănare, fiecare dintre ele, dreptul exclusiv al respectivului partid de a fi chemat la guvernare și de a conduce și gestiona alegerile legislative care urmează să aibă loc în timpul cel mai apropiat<sup>2</sup>.

O astfel de situație anormală este provocată de acea împrejurare, că actualul guvern liberal se retrage, din anumite considerente legate de viața de partid, în opoziție și, din această cauză, cel puțin temporar, încetează să mai reprezinte un rival serios pentru celelalte două partide politice, care își contestă, astfel, unul altuia dreptul de a veni la putere.

Cu toate acestea, așa cum am avut deja onoarea să raportez nu o singură dată, chestiunea privind partidul, căruia regele îi va încredința sarcina de a guverna țara și de a organiza și desfășura alegerile a fost deja demult hotărâtă de către Majestatea Sa.

Având convingerea profundă că în România trebuie să existe doar două partide – Partidul Conservator și Partidul Liberal – care ar trebui să alterneze la guvernare, și evitând orice încurajare a desprinderii de aceste partide a unor facțiuni separate sau autonome, regele a depus eforturi pentru a-i determina pe conservatori și pe conservatorii-democrați, care s-au separat de primii acum doi ani, să fuzioneze din nou. Suferind un eșec în această încercare, din câte se pare, Majestatea Sa a decis, în mod definitiv, să le dea preferință conservatorilor, aflați sub conducerea lui Carp, iar venirea la putere a acestora este așteptată peste, aproximativ, vreo două săptămâni.

Prin această decizie, le-a fost dată, fără îndoială, o grea lovitură tinerilor conservatori-democrați și, în mod special, conducătorului acestora, Take Ionescu.

În condițiile obișnuite ale desfășurării alegerilor din România, majoritatea adeptilor și partizanilor săi actuali – din rândurile alegătorilor – s-ar fi desprins și ar fi renunțat, foarte probabil, la el, și s-ar fi raliat, din nou, în jurul lui Carp.

Făcând eforturi asidue pentru a nu admite acest lucru, Take Ionescu și colaboratorii săi politici cei mai apropiați fac deja, chiar în acest moment, agitație în țară, prin intermediul unor mitinguri frecvente, pentru a nu permite ca partidul lor să se destrame. În același timp, atacurile și loviturile lor sunt îndreptate, înainte de toate, împotriva conservatorilor, pe care adeptii lui Ionescu îi acuză că ar fi retrograzi și că nu ar respecta voința poporului, care s-ar fi exprimat, în timpul ultimelor alegeri parțiale pentru parlament, prin alegerea în Camere a partizanilor și adeptilor lui Take Ionescu. Această acuzație cade și se reflectă, în mod indirect, și asupra regelui.

Înainte de ultima revoltă țărănească, eu, fără a avea vreun dubiu, mi-aș fi exprimat convingerea că, la viitoarele alegeri, conservatorii-democrați ar fi suferit o înfrângere totală.

Totuși, luând în considerație deșteptarea unei anumite doze a spiritului de independență care s-a manifestat, începând din acea perioadă, în rândurile alegătorilor, eu nu mă pot hotărî, în clipa de azi, să îmi exprim o opinie la fel de certă și limpede, deși consider, cu toate acestea, că succesul lui Take Ionescu în alegeri este destul de puțin probabil.

Distribuirea posturilor și funcțiilor în instituțiile guvernamentale se desfășoară, în România, la scară foarte largă, în timpul schimbărilor de guvern și, fără nicio îndoială, influențează asupra alegerilor legislative, atrăgându-i și ademenindu-i pe alegători.

Cu toate acestea, eu aș considera că, lăsând la o parte chestiunea privind calitățile și meritele personale ale lui Take Ionescu, apariția, la orizontul politic din România, a unui partid ceva mai independent, care își trage forța din energia vie și nouă a maselor populare, nu ne poate fi nefavorabilă nouă.

Oamenii politici români care se află, de ani de zile, în fruntea celor două așa-numite, pe aici, partide istorice, sunt educați mult prea adânc în spiritul ostilității și animozității față de noi și al ploconirii și venerației față de Occident pentru a-și modifica, cu ușurință, atitudinea lor tradițională față de noi.

Doar în ultimul timp, tânărul conducător al liberalilor, Brătianu, a devenit promotor al unei politici naționale românești, ceva mai independente față de Occident, iar pe acest făgaș el a fost nevoit să caute un oarecare sprijin și suport în apropierea față de noi.

Însă, desigur, opiniile și viziunile sale nu sunt încă, nici pe departe, împărtășite de către majoritatea oamenilor politici români din sânul taberei liberale.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 181–183 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> 15/28 noiembrie 1910 (*Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 423–426; *DAD*, ședința din 15 noiembrie st.v. 1910).

<sup>2</sup> A se vedea, pentru exemplificare: *DAD*, ședințele din 24, 26, 27, 29, 30 noiembrie st.v. 1910.

## 103

**Бухарест, 8 декабря 1910 г., № 83. Гирс – Сазонову**

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

В своё время я имел честь доносить императорскому министерству о деятельности нынешнего либерального правительства в области аграрных реформ.

Деятельность эта, последовавшая после крутого подавления крестьянских волнений и имевшая целью улучшить быт крестьян и регулировать отношения между ними и помещиками, была в высшей степени напряжённой и, быть может, слишком спешной.

Она подвергается сильной критике со стороны консерваторов, утверждающих, что она далеко не привела к ожидавшимся результатам.

В защиту реформ выступил на этих днях председатель Совета министров Брэтиану при обсуждении нижней палатой ответного её адреса королю<sup>1</sup>.

Брэтиану отрицал справедливость уверений консерваторов, что закон об общинных пастбищах применяется с трудом, ввиду недоброжелательного отношения к нему как помещиков, так и крестьян.

Закон этот был издан, чтобы уравновесить средства давления помещиков на крестьян и побудить последних увеличить посевы кормовых трав.

Закон оказался, по словам председателя Совета, целесообразным и вполне применимым.

Помещиками было предложено около двух тысяч пастбищ для продажи общинам.

Из этих предложений высший совет земледелия<sup>2</sup> и правительство одобрили соглашения касательно 900 пастбищ, занимающих 116.000 гектаров земли и представляющих стоимость в 72 миллиона франков. На них пасётся уже до 230.000 голов крестьянского скота. Средняя стоимость гектара купленного пастбища равняется 679 франкам.

Равным образом, закон о сельскохозяйственных контрактах несколько не уменьшил количества земли, арендуемой крестьянами у помещиков.

В 1908 году последние сдавали крестьянам 600.000 гектаров земли, в 1909 году – уже 900.000 гектаров, а в 1910 году – более миллиона гектаров.

При этом число крестьян, заключивших контракты с помещиками, возросло неимоверно.

Закон о контрактах оказался, таким образом, по утверждению министра, орудием справедливости.

Правительство строго преследовало нарушение нового закона и в течение трёх лет было 1.400 наказаний по преступлениям, которых закон прежде не ведал.

Брэтиану утверждал, что за время пребывания своего у власти он поднял положение крестьян не только в экономическом, но и в нравственном отношении.

Число кабаков уменьшено, число же школ и больниц значительно увеличено. За три года было построено более одной тысячи школ, а число санитарных агентов и фельдшериц в сёлах учетверилось.

Председатель Совета заключил свою речь заявлением, что он убеждён, что консерваторы, когда они будут призваны ко власти, не приступят к ломке аграрных его реформ, так как роль представителей консервативной идеи не состоит в потрясении социальных отношений ломкой законов, оправдавших свою целесообразность.

Необдуманным шагом назад консерваторы могут только побудить других сделать два шага вперёд.

Председатель Совета оповестил о скором появлении в печати отчёта о деятельности высшего совета земледелия, руководящего применением реформ.

Полагаю, что отчёт этот даст возможность составить себе более правильное представление об успехах деятельности либерального министерства.

Речь Брэтиану произвела некоторое впечатление в стране, но она далеко, однако, не рассеяла господствующего здесь убеждения, что до сих пор, по крайней мере, его аграрная политика не дала всего им обещанного и главным образом создала между крестьянами и помещиками такие отношения, которые не устраняют возможности возобновления крестьянского движения.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 187–189 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> DAD, заседание от 1 декабря 1910 г. по старому стилю.

<sup>2</sup> Совет по Сельскому Хозяйству.

**București, 8 decembrie 1910, nr. 83. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

La timpul oportun, eu am avut onoarea să raportez ministerului imperial despre activitatea actualului guvern liberal în domeniul reformelor agrare.

Această activitate, care s-a manifestat ca urmare a reprimării, cu asprime, a revolțelor țărănești și care avea scopul de a îmbunătăți viața cotidiană a țăranilor și de a reglementa relațiile dintre aceștia din urmă și moșieri, a fost, în cel mai înalt grad, extrem de încordată și, se prea poate, mult prea grăbită și pripită.

Această activitate este supusă unor critici puternice din partea conservatorilor, care afirmă că aceste reforme nu au dus, nici pe departe, la rezultatele așteptate și scontate.

Zilele acestea, președintele Consiliului de Miniștri, Brătianu, a ținut un discurs în apărarea reformelor, în timpul discutării, în plenul Camerei Inferioare, a mesajului ei oficial de răspuns la mesajul tronului rostit de rege<sup>1</sup>.

Brătianu a respins și a negat justetea asigurărilor, date de conservatori, precum că legea privind pășunile și islazurile comunale este aplicată cu dificultate, din motivul atitudinii răuvoitoare și ostile față de această lege atât din partea moșierilor, cât și a țăranilor.

Această lege a fost aprobată și promulgată pentru a echilibra cumva mijloacele de presiune pe care le aveau la dispoziție moșierii în raport cu țăranii și pentru a-i determina pe aceștia din urmă să crească volumul semănăturilor de plante furajere.

Această lege s-a dovedit a fi, după spusele președintelui Consiliului, utilă, oportună și pe deplin aplicabilă.

Moșierii au propus aproximativ două mii de pășuni și islazuri pentru a fi scoase spre vânzare către obștile țărănești.

Dintre aceste propuneri, Consiliul Superior al Agriculturii<sup>2</sup> și guvernul au aprobat acorduri de vânzare în privința a 900 de pășuni, care ocupau o suprafață totală de 116.000 hectare de pământ arabil și care reprezentau bunuri în valoare totală de 72 de milioane de franci. Pe aceste islazuri pasc deja până la 230.000 de capete de vite cornute care aparțin țăranilor. Valoarea medie a unui hectar de pășune cumpărat în aceste condiții echivalează cu suma de 679 franci.

La fel, legea privind contractele și învoielile agricole nu a micșorat absolut deloc volumul și cantitatea de pământ arabil care era luată în arendă de către țărani de la moșieri.

În anul 1908, aceștia din urmă le dădeau în arendă țăranilor 600.000 de hectare de pământ, în anul 1909 era vorba deja de 900.000 de hectare, iar în anul 1910 – de peste un milion de hectare.

În același timp, numărul țăranilor care au încheiat contracte și învoieli cu moșierii a crescut extraordinar de mult.

Legea privind contractele agricole s-a dovedit a fi, astfel, conform afirmațiilor ministrului român, un mijloc și un instrument pentru instaurarea dreptății.

Guvernul a urmărit și a pedepsit cu strictețe orice abateri și încălcări ale noii legi, iar pe parcursul ultimilor trei ani au fost emise și pronunțate 1.400 de pedepse legate de anumite infracțiuni și delict care, în trecut, nu intrau sub incidența legii.

Brătianu afirma că, în perioada aflării sale la guvernare, el a ridicat și a ameliorat starea țăranilor nu doar din punct de vedere economic, ci și din punct de vedere moral.

Numărul cărciumilor a fost redus, în timp ce numărul școlilor și cel al spitalelor a fost mărit în mod semnificativ. Timp de trei ani, au fost construite peste o mie de școli, iar numărul agenților sanitari rurali și cel al dispensarelor cu felceri a crescut, în sate, de patru ori.

Președintele Consiliului și-a încheiat discursul prin declarația, conform căreia el este ferm convins de faptul că conservatorii, atunci când vor fi chemați la guvernare, nu vor purcede imediat la distrugerea reformelor sale agrare, deoarece rolul reprezentanților ideii conservatoare nu constă în zguduirea și zdruncinarea relațiilor sociale prin anularea și distrugerea acelor legi, care și-au justificat oportunitatea și utilitatea.

Prin orice pas înapoi făcut în mod nechibzuit, conservatorii ar putea doar să îi determine pe alții să facă doi pași înainte.

Președintele Consiliului a informat audiența că, în cel mai scurt timp, în presă va fi publicat un raport privind activitatea Consiliului Superior al Agriculturii, organ care dirijează și coordonează aplicarea reformelor.

Consider, că acest raport ne va oferi posibilitatea să ne facem o opinie și o idee ceva mai corectă și mai adecvată despre succesele activității guvernului liberal.

Discursul lui Brătianu a produs o oarecare impresie în țară, dar această alocuțiune nu a spulberat, totuși, nici pe departe, convingerea, care este dominantă aici, că, cel puțin până în acest moment, politica sa în domeniul agrar nu a produs toate rezultatele pe care el le promisese inițial și că, mai cu seamă, această politică a creat, între țărani și moșieri, asemenea relații, care nu elimină cu totul posibilitatea reînceperii și reizbucnirii mișcărilor și revoltelor țărănești.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 187–189 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> DAD, ședința din 1 decembrie st.v. 1910.

<sup>2</sup> Consiliul Agricol.

**Бухарест, 9 декабря 1910 г., № 84. Гирс – Сазонову**

Одно приложение

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Вопрос о призвании ко власти главы консерваторов Карпа, по-видимому, уже окончательно решён.

Старания короля принудить обе консервативные партии вновь слиться не увенчались успехом главным образом благодаря вопросам личного самолюбия между обоими их вождями.

Тогда как Карп заявил готовность приступить к переговорам о соглашении лишь после своего прихода ко власти, Таке Йонеску ставил непременным условием, чтобы соглашение состоялось до образования консервативного министерства.

Ввиду их упорства Его Величество поручит, вероятно, Карпу составить правительство исключительно из своих приверженцев.

Предстоящие затем законодательные выборы укажут, поскольку такое правительство будет в состоянии продержаться у власти.

Карп рассчитывает, что ему удастся раздавить консерваторов-демократов и затем привлечь их к себе.

Между тем, Таке Ионеску представляет собой крупную и умелую избирательную силу, способную оказать серьёзное противодействие.

Почитаю долгом представить при сём вероятный список будущих министров.

Личность Карпа, полагаю, достаточно уже освещена в прежних моих донесениях.

Из предполагаемых его будущих сослуживцев позволяю себе указать на Майореску<sup>1</sup>, Маргиломана<sup>2</sup> и Филипеску<sup>3</sup>, как на более выдающихся.

Будущий министр иностранных дел Майореску, семидесятилетний старик, трансильванец по происхождению, считается одним из лучших профессоров Бухарестского университета и пользуется репутацией человека вполне порядочного и честного.

Он воспитывался в Германии и, по-видимому, преклоняется перед ней. В отличие от Карпа он не ярый, однако, приверженец Австро-Венгрии.

Будущий министр внутренних дел Маргиломан занимал, обыкновенно, до сих пор в министерствах Карпа портфель иностранных дел. Но ввиду того обстоятельства, что при нём и по его вине состоялось крайнее обострение румыно-болгарских отношений, грозившее разрывом, ему ныне поручается ведомство внутреннего правления. Обладая весьма крупным состоянием, он занимается политикой более в качестве дилетанта, но влияние его при законодательных выборах, благодаря его денежным средствам, по-видимому, довольно сильное.

Более выдаётся по способностям и главным образом по своей независимости будущий военный министр Филипеску.

Человек, любящий работу и притом крайне горячий, он из тех консерваторов, с коими Карпу приходится серьёзно считаться.

В области внешней политики Филипеску – убеждённый националист, придерживающийся мнения, что Румыния должна держать себя в стороне от всяких союзов и направлять усилия к усовершенствованию своей армии.

Если ему удастся сохранить власть на некоторое время, его пребывание в военном министерстве, вероятно, не пройдёт бесследно. Благодаря его влиянию в партии ему легко будет добиться увеличения бюджета своего ведомства.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности. М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Листы 190–192.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Титу Майореску (1840–1917) – крупный румынский учёный, деятель культуры, публицист и государственный деятель.

<sup>2</sup> Александру Маргиломан.

<sup>3</sup> Николае Филипеску (1862–1916) – видный румынский политический деятель. Занимал должность мэра Бухареста, был депутатом парламента, а также занимал различные министерские посты.



Приложение

К № 84. Бухарест, 1910 г.

П. Карп – председатель Совета и министр финансов.

А. Маргиломан – министр внутренних дел.

Н. Филипеску – военный министр.

Т. Майореску – министр иностранных дел.

К. Арион<sup>1</sup> – министр народного просвещения и исповеданий.

И. Лаховари<sup>2</sup> – министр государственных имуществ и земледелия.

М. Кантакузин<sup>3</sup> – министр юстиции.

Делавранча<sup>4</sup> – министр публичных работ.

Неницеску<sup>5</sup> – министр промышленности и торговли.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 691, Лист 193.*

*Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Константин К. Арион (1855–1923) – румынский учёный, адвокат, политический деятель и дипломат.

<sup>2</sup> Ион Н. Лаховари (1844–1915) – румынский политический деятель. Был депутатом парламента, сенатором, а также занимал различные министерские посты.

<sup>3</sup> Михаил Г. Кантакузино (1867–1928) – видный румынский политический деятель, сын Георге Гр. Кантакузино. Среди прочего, был мэром Бухареста, депутатом, а также занимал различные министерские посты.

<sup>4</sup> Барбу Штефэнеску Делавранча (1858–1919), происходил из бедной семьи, испытывавшей материальные трудности. Известный румынский писатель, юрист, профессор и политический деятель. Занимал должность мэра Бухареста, неоднократно был министром и депутатом.

<sup>5</sup> Дмитрие С. Неницеску (1861–1930), румынский адвокат. Неоднократно был депутатом парламента и министром.

## **București, 9 decembrie 1910, nr. 84. Giers către Sazonov**

О anexă

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Chestiunea privind chemarea la guvernare a șefului Partidului Conservator, Carp, a fost, din câte se pare, decisă deja în mod definitiv.

Eforturile și străduințele regelui de a sili și constrânge ambele partide conservatoare să fuzioneze din nou nu au fost încununuate de succes, mai cu seamă din cauza unor chestiuni legate de amorul propriu și orgoliul personal apărute între cei doi conducători ai partidelor.

În timp ce Carp a declarat că ar fi fost gata să înceapă negocierile privind un acord politic doar după ce el ar fi venit la putere, Take Ionescu a înaintat, ca o condiție obligatorie, revendicarea ca acest acord să aibă loc înainte de formarea unui guvern conservator.

Având în vedere încăpățânarea acestora, Majestatea Sa îi va încredința, probabil, lui Carp sarcina de a alcătui un guvern format, în exclusivitate, din adepții și partizanii săi.

Alegerile legislative, care urmează să aibă loc după aceea, vor servi drept un indiciu al faptului, în ce măsură un asemenea guvern va fi în stare să se mențină mult la putere.

Carp contează pe faptul că el va reuși să îi zdrobească pe conservatorii democrați pentru ca, după aceea, să îi atragă de partea sa.

Cu toate acestea, Take Ionescu reprezintă o forță politică electorală de mari dimensiuni și foarte abilă, care este capabilă să opună o rezistență serioasă.

Consider de datoria mea să vă prezint, în anexă la acest raport, lista probabilă a viitorilor miniștri.

Personalitatea lui Carp, cred eu, a fost deja suficient pusă în lumină și analizată de mine în rapoartele mele anterioare.

Dintre prezumtivii săi viitori colegi de guvern, îmi permit libertatea să vă atrag atenția asupra domnilor Maiorescu<sup>1</sup>, Marghiloman<sup>2</sup> și Filipescu<sup>3</sup>, aceștia fiind cei mai remarcabili dintre ei.

Viitorul ministru al Afacerilor Străine, Maiorescu, este un bătrân în vârstă de șaptezeci de ani, transilvănean de origine, și este considerat unul dintre cei mai buni profesori ai Universității din București. El se bucură de reputația unui om absolut corect, cinstit și onest.

El a fost educat în Germania și, după cum se pare, admiră și venerază această țară. Totuși, spre deosebire de Carp, el nu este un adept și partizan înflăcărat al Austro-Ungariei.

Viitorul ministru al Afacerilor Interne, Marghiloman, a ocupat, de obicei, până în prezent, în componența guvernelor lui Carp, portofoliul Afacerilor Străine. Însă, din cauza acelei circumstanțe că, în timpul mandatului său și din vina sa, a avut loc o tensionare extremă a relațiilor româno-bulgare, ce amenința să degeneze într-o ruptură totală, acum lui Marghiloman i-a fost încredințată sarcina de a conduce ministerul administrației interne. Dispunând de o avere foarte mare, el a început să se preocupe de politică mai curând în calitate de diletant, însă influența sa în timpul alegerilor legislative, datorită mijloacelor sale financiare considerabile, este, din câte s-ar părea, destul de puternică.

Ceva mai mult se remarcă și se distinge, prin capacitățile sale, dar, mai ales, prin independența sa, viitorul ministru de Război, Filipescu.

Fiind un om căruia îi place munca și, în același timp, un om extrem de aprins și înfocat, el face parte dintre acei conservatori, de părerea cărora Carp este nevoit să țină cont cu adevărat și în mod serios.

În domeniul politicii externe, Filipescu este un naționalist convins, care este de părerea că România trebuie să se țină la o parte și departe de orice fel de alianțe și să își îndrepte toate eforturile în direcția îmbunătățirii și ameliorării armatei sale.

Dacă el va reuși să păstreze puterea în mâinile sale pentru o anumită perioadă mai lungă de timp, aflarea sa în fruntea Ministerului de Război, probabil, nu va rămâne fără anumite urmări. Grație influenței sale din sânul partidului, lui Filipescu îi va fi destul de ușor să obțină o majorare a bugetului pentru ministerul său.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, filele 190–192.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Titu Maiorescu (1840–1917), important om de știință, om de cultură, publicist și om de stat român.

<sup>2</sup> Alexandru Marghiloman.

<sup>3</sup> Nicolae Filipescu (1862–1916), important om politic român. A fost primar al Bucureștiului, deputat în Parlament și a deținut diverse portofolii ministeriale.

**Anexă la raportul nr. 84.** București, 1910.

P. Carp – Președinte al Consiliului și Ministru al Finanțelor.

A. Marghiloman – Ministru al Afacerilor Interne.

N. Filipescu – Ministru de Război.

T. Maiorescu – Ministru al Afacerilor Străine.

C. Arion<sup>1</sup> – Ministru al Cultelor și al Instrucțiunii Publice.

I. Lahovary<sup>2</sup> – Ministru al Agriculturii și al Domeniilor Statului.

M. Cantacuzino<sup>3</sup> – Ministru al Justiției.

Delavrancea<sup>4</sup> – Ministru al Lucrărilor Publice.

Nenițescu<sup>5</sup> – Ministru al Industriei și Comerțului.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 691, fila 193.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Constantin C. Arion (1855–1923), om de știință, avocat, om politic și diplomat român.

<sup>2</sup> Ion N. Lahovari (Lahovary) (1844–1915), om politic român. A fost deputat și senator și a deținut portofolii ministeriale.

<sup>3</sup> Mihail G. Cantacuzino (1867–1928), important om politic român, fiul lui Gheorghe Gr. Cantacuzino. A fost primar al Bucureștiului, deputat și a deținut portofolii ministeriale.

<sup>4</sup> Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858–1919), născut într-o familie de condiții modeste. Scriitor, jurist, profesor și om politic român. A fost primar al Bucureștiului, ministru și deputat.

<sup>5</sup> Dimitrie S. Nenițescu (1861–1930), avocat, deputat și ministru.

105

**Бухарест, 3 января 1911 г., № 1. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

В течение последнего месяца пребывания своего у власти бывшее министерство Брэтиану провело через законодательные палаты два законопроекта, имевшие заключить напряженную его деятельность в области аграрных реформ.

Первый из них санитарный закон<sup>1</sup>, второй – закон об осушении полей, заливаемых водами Дуная и Прута<sup>2</sup>.

Санитарное состояние румынских городов, и в особенности деревень, весьма плачевное. За последние годы усиленно свирепствовали среди сельского населения заразные болезни, не исключая и проказы. Они привели к тому результату, что, занимая одно из первых мест среди европейских народов по процентному отношению рождаемых, Румыния стоит едва ли не на последнем месте по процентному числу умирающих.

Новый закон призван бороться против такого положения дел.

Он вводит широкую санитарную организацию во всем крае, подчиняя её строгому контролю администрации<sup>3</sup>. Им значительно увеличивается число врачей и фельдшерниц в сёлах. Им воспрещается городам заключать какие-либо займы для своего украшения и приступать к сооружению каких-либо зданий, за исключением

школ и церквей, пока города эти не будут снабжены водою, канализацией и скотобойнями.

Он устанавливает тщательный надзор за продажей съестных продуктов.

Строгое применение этого закона потребует, несомненно, крупных денежных средств. Павшее правительство утверждало, что оно увеличит смету расходов всего на 7 миллионов франков. По оценке же оппозиции, это увеличение достигнет 15 миллионов франков.

Не менее серьёзным является закон об осушении земельных участков, заливаемых Дунаем. Закон этот касается, конечно, не дельты Дуная, лежащей, отчасти, ниже уровня моря и потому не поддающейся осушению, а земель, расположенных выше дельты у устьев Прута и занимающих пространство приблизительно в 900.000 гектаров. Большая часть из них принадлежит правительству и лишь 200.000 гектаров составляют собственность частных лиц. Земли эти в высшей степени плодородны, когда они не залиты водами, и осушение их приведёт к увеличению пахотной территории Румынии приблизительно в размере двух румынских дистриктов.

Закон не допускает производства работ по осушению при помощи иностранных концессионеров, он возлагает это дело на синдикат из частных владельцев и, крупной долей, правительства, имеющий финансироваться в румынском поземельном банке<sup>4</sup>.

Первоначальный законопроект предполагал обязать частных владельцев войти участниками в синдикат, но затем он был изменен палатами в том смысле, что частным владельцам предоставляется выбор между участием в синдикате или обязательным отчуждением их земель, подлежащих осушению, в пользу правительства.

Не подлежит сомнению, что большинство частных владельцев пожелает присоединиться к синдикату, так как отчуждение их земель было бы произведено ныне по весьма низкой оценке, между тем, как по осушении их, те же земли приобретут большую ценность.

Проведение в жизнь и этого закона потребует расходов, как со стороны частных владельцев, так и, главным образом, со стороны самого крупного владельца – правительства. Но министерство Брэтиану привело финансовое положение Румынии в блестящее состояние и потому оно не боялось подобных расходов.

Оно заключает нынешний бюджетный год с излишком в доходах в 27 миллионов франков и оставляет своим заместителям в государственном казначействе наличными деньгами от бюджетных излишков прежних годов – сто шестьдесят миллионов франков.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 2–4 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Также известен как «закон Кантакузино». Был опубликован в газете «Monitorul Oficial», № 211 от 20 декабря 1910 г. Претерпел изменения в мае 1911 г. и, соответственно, в апреле 1913 г.

<sup>2</sup> «Закон об освоении земель в зоне затопления Дуная». Был опубликован в «Monitorul Oficial», № 212 от 21 декабря 1910 г. и претерпел изменения в апреле 1914 г.

<sup>3</sup> В соответствии с санитарным законом 1910 г. были основаны следующие учреждения: 1) генеральное управление санитарной службы; 2) региональные санитарные инспекции; 3) Агентство по Общественному Здравоохранению в сельской местности.

<sup>4</sup> Основан в 1894 г.

**București, 3 ianuarie 1911, nr. 1. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

În ultima sa lună în funcție, fostul guvern Brătianu a trecut, prin cele două camere legislative, două proiecte de lege, cu scopul de a încheia demersurile dificile în domeniul reformelor agrare.

Primul dintre cele două proiecte este Legea sanitară<sup>1</sup>, iar cel de-al doilea este Legea privind drenarea terenurilor inundate de apele Dunării și Prutului<sup>2</sup>.

Starea sanitară a orașelor românești, și în special a satelor, este foarte precară. În ultimii ani, bolile contagioase, inclusiv lepra, au afectat în mod alarmant populația rurală. Deși România se află printre primele locuri în Europa în ceea ce privește procentul de nașteri, bolile o așază aproape pe ultimul loc în ceea ce privește ponderea deceselor.

Noua lege are menirea de a lupta împotriva acestei situații.

Ea introduce o nouă și amplă organizare sanitară în întreaga țară, fiind supusă unui control administrativ strict<sup>3</sup>. Crește semnificativ numărul de medici și asistente medicale în sate și se interzice orașelor să facă împrumuturi pentru decorarea lor și inițierea unor noi construcții, cu excepția școlilor și a bisericilor, până când acestea nu vor fi dotate cu rețele de apă, canalizare și abatoare.

Se mai stabilește o supraveghere strictă asupra vânzării produselor alimentare.

Implementarea riguroasă a acestei legi va necesita, fără îndoială, resurse financiare semnificative. Fostul guvern susținea că va crește bugetul total cu doar 7 milioane franci, dar, potrivit opoziției, creșterea va fi de 15 milioane franci.

La fel de importantă este și Legea privind drenarea terenurilor inundate de apele Dunării. Această lege se referă, desigur, nu la Delta Dunării, care se află, în parte, sub nivelul mării și, prin urmare, nu poate fi desecată, ci la terenurile situate mai sus de deltă, la gurile Prutului, cu o suprafață de aproximativ 900.000 hectare. Cea mai mare parte dintre ele se află în proprietatea statului și doar 200.000 hectare sunt deținute de persoane private. Aceste terenuri sunt extrem de fertile, atunci când nu sunt inundate, iar desecarea lor va duce la creșterea suprafeței arabile a României cu aproximativ dimensiunea a două județe românești.

Legea nu permite desfășurarea lucrărilor de desecare cu ajutorul concesionarilor străini, ci pune această responsabilitate în mâinile unei asocieri formate din proprietari privați și statul român, căruia îi revine o parte importantă, care urmează a fi finanțată prin Banca Agricolă<sup>4</sup>.

Inițial, proiectul de lege prevedea obligarea proprietarilor privați de a deveni membri ai asocierii, dar ulterior a fost modificat de către camerele legislative în sensul că proprietarilor privați li se oferă opțiunea între a adera la asociere sau a-și vinde statului terenurile supuse desecării.

Nu există nicio îndoială că majoritatea proprietarilor privați vor dori să se alătore asocierii, deoarece vânzarea terenurilor s-ar face acum la valori foarte scăzute, în timp ce desecarea le va conferi o valoare mai mare.

Implementarea acestei legi va presupune cheltuieli atât din partea proprietarilor privați, cât și, în special, din partea celui mai mare proprietar – statul. Cu toate acestea, guvernul Brătianu a adus România într-o situație financiară deosebit de bună și, prin urmare, nu s-a lăsat stânjenit de astfel de cheltuieli.

Guvernul încheie anul bugetar cu un excedent de 27 de milioane de franci și lasă pentru trezoreria statului, din excedentele bugetare ale anilor anteriori, o sută șaiszeci milioane de franci.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 2–4 verso.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Cunoscută și ca „Legea Cantacuzino”. A fost publicată în „Monitorul Oficial” nr. 211 din 20 decembrie 1910 și a fost modificată în mai 1911, respectiv aprilie 1913.

<sup>2</sup> „Legea pentru punerea în valoare a pământurilor din zona de inundație a Dunării”. A fost publicată în „Monitorul Oficial” nr. 212 din 21 decembrie 1910 și a fost modificată în aprilie 1914.

<sup>3</sup> Prin Legea sanitară din 1910 au fost înființate: 1) Direcțiunea Generală a Serviciului Sanitar; 2) inspectoratele regionale sanitare; 3) Casa Sănătății Publice Rurale.

<sup>4</sup> Înființată în 1894.

## 106

**Бухарест, 5 января 1911 г., № 2. Гирс – Сазонову**

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

В Тронном слове, обращенном к законодательным палатам четыре года тому назад, либеральное Министерство, приходя ко власти, дало обещание внести проект реформы, направленной к более справедливому распределению налогов<sup>1</sup>.

Обещание это было исполнено лишь накануне падения кабинета Брэтиану, внесением в нижнюю палату министром финансов Костинеску проекта прогрессивного подоходного налога.

Весьма вероятно, что этому проекту не будет дано никакого хода во всё время нахождения у власти министерства Карпа, тем не менее господа Брэтиану и Костинеску пожелали передать его нынешним палатам до их роспуска, отчасти, чтобы не навлечь на себя упрека в неисполнении обещания, данного народным представителям, отчасти же из опасения, чтобы другая политическая партия не восхитила у них инициативы в этом деле.

Сущность проекта Костинеску<sup>2</sup> сводится к замене шести прямых налогов, дающих казне 32.800.000 франков в год, одним налогом, облагающим чистый доход плательщиков.

По расчёту министра финансов, налог этот даст 36.480.000 франков в год.

Уплате налога подвергаются все румынские подданные и румынские юридические лица, равно как и иностранцы, и иностранные юридические лица, имеющие дела в Румынии или взимающие доходы на румынской территории.

Каждый плательщик облагается на основании общей суммы его доходов со всех категорий его занятий и прибылей.

Размер обложения ежегодных доходов следующий:

до 400 фр.	– 1%
от 400 до 600	– 1,25%
600–800	– 1,50%
800–1.200	– 1,75%
1.200–3.000	– 2,25%
3.000–6.000	– 2,50%
6.000–12.000	– 3%
12.000–50.000	– 3,25%
50.000 и выше	– 3,5%

Доход, включённый уже в общую сумму доходов плательщика, но получаемый от поземельной сельской собственности, обладает дополнительной таксой в 2,50%, если поземельная собственность обрабатывается самим владельцем, и в 3%, если она отдаётся в аренду.

Сдача в аренду крестьянам, если они берут её общиной, или индивидуально участками, или товариществом, половина участников коего состоит из крестьян, живущих на данной земельной собственности, сравнена с обработкой собственности самим владельцем.

Доход, получаемый со строений, облагается дополнительной таксой в 2,5%. Доходы с ипотечных бумаг облагаются дополнительно в размере 2%, доходы с капиталов, вложенных в государственные, деструктивные и общинные займы, в акции без определенного дивиденда, в торговые и в промышленные предприятия, облагаются дополнительной таксой в 1,50%.

Плательщик, живущий за границей более шести месяцев в году, облагается двойным налогом и дополнительной таксой на доход с поземельной собственности за исключением тех случаев, когда он задержан за границей для своего образования или для принесения пользы Румынии.

С валового дохода плательщика вычитываются для определения чистой его прибыли, подлежащей обложению, все расходы по приобретению этого дохода и все платежи по долговым и ипотечным обязательствам.

Я резюмирую в настоящем донесении проект бывшего министра финансов лишь в главных его чертах, предоставляя себе препроводить к Вашему Высокопревосходительству полный текст проекта, как только будет мне доставлен французский его перевод.

В случае проведения этой финансовой реформы, когда Брэтиану будет вновь призван к правлению, ближайшим его последствием будет уменьшение обложения крестьян на 35%.

Для большей ясности привожу пример.

Доход крестьянина, владеющего двумя гектарами земли, был бы определён, на основании средней арендной стоимости земли размера его участка, в 100 франков. Предполагая, что он зарабатывает стороной 200 франков, его чистый доход был бы исчислен в 300 франков.

Он был бы обложен 1% с дохода, то есть налогом в 3 франка, к коему надлежит прибавить добавочную таксу в 2,5% с поземельного дохода, то есть 2 фр. 50 с., и в общем он платил бы всего 5 фр. 50 с. в год.

Ныне тот же крестьянин платит 4,50 франков поземельного налога и 4 франка подушной подати, то есть 8,50 франков.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 5–8.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> В контексте недавнего крестьянского восстания.

<sup>2</sup> Эмиль Костинеску.

## **București, 5 ianuarie 1911, nr. 2. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

În Mesajul Tronului, adresat camerelor legiuitoare, în urmă cu patru ani, atunci când a preluat puterea, guvernul liberal a promis să introducă un proiect de reformă prin care se urmărea o repartizare mai echitabilă a impozitelor<sup>1</sup>.

Această promisiune a fost onorată însă abia în ajunul căderii cabinetului Brătianu, prin proiectul de impozitare progresivă a veniturilor, introdus în Camera inferioară de către ministrul de Finanțe, Costinescu.

Este foarte probabil ca acest proiect să nu fie promovat în timpul mandatului guvernului Carp. Totuși, domnii Brătianu și Costinescu<sup>2</sup> au dorit să-l depună în Parlament înainte de dizolvarea celor două camere, parțial pentru a nu li se reproșa faptul că nu au dat curs propriilor promisiuni, făcute în fața parlamentarilor, parțial de teamă că un alt partid politic va prelua inițiativa în această privință.

Esența proiectului lui Costinescu se rezumă la înlocuirea a șase impozite directe, care oferă anual bugetului 32.800.000 de franci, cu un impozit unic, prin care se impozitează venitul net al contribuabililor.

Potrivit calculelor ministrului de Finanțe, această taxă va genera 36.480.000 de franci anual.

Sunt supuși impozitului toți cetățenii români și persoanele juridice române, precum și străinii și persoanele juridice străine care au afaceri în România sau care încasează venituri pe teritoriul României.

Fiecare plătitor este impozitat pe baza sumei veniturilor, din toate categoriile de ocupații și profituri.

Cota anuală a impozitului pe venit este următoarea:

Până la 400 fr.	– 1%
de la 400 la 600	– 1,25%
600–800	– 1,50%
800–1.200	– 1,75%
1.200–3.000	– 2,25%
3.000–6.000	– 2,50%
6.000–12.000	– 3%
12.000–50.000	– 3,25%
peste 50.000	– 3,5%



Venitul inclus în cuantumul total al veniturilor plătitorului, dar obținut prin valorificarea terenurilor agricole, este supus unui impozit suplimentar de 2,50%, dacă terenul este prelucrat de proprietar, și de 3% dacă este arendat.

Cedarea terenurilor în arendă către țărani, dacă aceștia le iau în obște, sau individual în parcele, sau în parteneriat, dintre care jumătate dintre participanți sunt formați din țărani care locuiesc pe terenul respectiv, se asimilează cu cultivarea proprietății de către proprietarul însuși.

Veniturile obținute din valorificarea imobilelor sunt supuse unui impozit suplimentar de 2,5%. Veniturile rezultate din titlurile ipotecare se impozitează cu o cotă suplimentară de 2%; iar veniturile obținute din capitalul investit în împrumuturi de stat, județene sau comunale, în acțiuni fără dividend specificat, în întreprinderi comerciale și industriale, sunt supuse unui impozit suplimentar de 1,50%.

Un contribuabil care domiciliază în străinătate mai mult de șase luni pe an este supus unui impozit dublu și unei taxe suplimentare pe venitul obținut din valorificarea proprietăților agricole, cu excepția situației în care se află în străinătate pentru studii sau este delegat de către statul român.

În vederea determinării venitului net, din venitul brut al contribuabilului se deduc cheltuielile aferente obținerii acestui venit și toate plățile aferente obligațiilor ipotecare.

În acest raport prezint doar sub formă de rezumat proiectul fostului ministru al Finanțelor, în elementele sale de bază, rezervându-mi posibilitatea de a transmite Excelenței Voastre textul integral al proiectului de îndată ce voi intra în posesia traducerii în limba franceză.

Dacă această reformă fiscală va fi implementată, atunci când Brătianu va prelua din nou guvernarea, impozitele achitate de țărani vor cunoaște o reducere cu 35%.

Pentru o clarificare în plus, voi oferi un exemplu.

Venitul unui țăran care deține în proprietate două hectare de pământ ar fi calculat pe baza valorii medii de arendare a terenului, adică de 100 de franci. Presupunând că respectivul mai câștigă 200 de franci din alte activități, venitul său net ar fi calculat la 300 de franci.

El ar fi impozitat cu 1% pe venit, adică cu 3 franci, la care ar trebui adăugată o taxă suplimentară de 2,5% pe venitul din terenuri, adică 2,50 franci și ar achita în final doar 5,50 franci pe an.

În prezent același țăran achită 4,50 franci impozit pe teren și 4 franci impozit pe cap de locuitor, adică 8,50 franci.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 5–8.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> În contextul răscoalei țărănești.

<sup>2</sup> Emil Costinescu.

**Бухарест, 5 января 1911 г., № 3. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Министерство Карпа начинает свою деятельность при весьма неблагоприятных обстоятельствах. Ему приходится готовиться к новым парламентским выборам, имея против себя две сильные оппозиционные партии, начавшие ожесточенную против него борьбу с первого же дня его вступления во власть.

К тому же эти партии, либеральная и консервативно-демократическая, установили уже между собою картели во многих провинциальных центрах с целью поддерживать друг друга на предстоящих выборах.

Нет сомнения, что подобные местные соглашения не останутся без влияния на результаты выборов.

Я не считаю, однако, доводы оппозиционной прессы достаточно убедительными, чтобы заключить вместе с ней о неминуемости полного поражения консервативной партии Карпа. В Румынии выборы производятся по куриям<sup>1</sup>, из коих самая многочисленная – третья, состоящая из крестьян, находилась, по крайней мере до сих пор, в полном расположении правительства и всегда голосовала по его указаниям. Не вижу пока достаточно причин предполагать, что в этот раз третья курия окажется независимее, тем более, что, по-видимому, консервативное правительство не откажется ни от каких мер давления на крестьян, лишь бы достичь успеха.

При всем том, обеим оппозиционным партиям удастся, однако, провести в законодательные палаты многих своих единомышленников по первым двум куриям. Сами консерваторы допускают в доверительных беседах возможность избрания в парламент до пятидесяти оппозиционеров.

По установившимся же в Румынии порядкам ни одно правительство не может долго править страной, имея в палатах сильную оппозицию.

Ввиду этих условий полагаю, что пребывание Карпа у кормила правления не будет продолжительным.

Главное обвинение, взводимое либералами и консерваторами-демократами на Карпа, состоит в том, что призыв его партии ко власти является результатом не указаний общественного мнения, так как на всех последних частичных парламентских выборах партия эта терпела поражения, а лишь односторонним решением короля. Оппозиция заключает из этого, будто бы нынешнее министерство в строгом смысле слова неконституционное.

К сожалению, от нападок на Карпа оппозиционные органы печати начинают переходить к нападкам на короля.

Из переписки ныне вверенной мне миссии императорскому министерству не безызвестно, что в первые года своего правления Его Величество далеко не был популярен в Румынии. Благодаря же свойственным его характеру настойчивости и хладнокровию и его умению ослаблять личный престиж руководителей политических партий, Его Величество сумел приобрести в стране никем более не оспариваемый авторитет.

Нынешние нападки на него не могут быть, конечно, сравнены с теми грубыми выходками, кои румыны позволяли себе против Его Величества не далее, как лет

пятнадцать тому назад. Они все же до некоторой степени умаливают личность короля, что нельзя не признать нежелательным явлением, ввиду преклонности лет Его Величества и возможности в сравнительно, быть может, недалёком будущем перехода верховного правления к наследнику престола. Было бы печально, если бы принцу Фердинанду, не сумевшему до сих пор снискать себе особенного расположения румын, пришлось унаследовать королевскую власть, потерявшую хотя бы часть того обаяния, коего достиг король Карл.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 9–11 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> В соответствии с избирательным законом 1884 г. были образованы три избирательные курии по выборам в палату депутатов. Первую курию составляли избиратели с годовым доходом не менее 1.200 леев, получаемым от земельной собственности (или, соответственно, от городской собственности или предпринимательства). Во вторую курию входили горожане, платившие налог в сумме не менее 20 леев (наряду с лицами свободного труда, отставными офицерами и лицами, имеющими начальное образование). Третью коллегию составляло в основном зажиточное крестьянство, платившее налоги. Избиратели третьей курии голосовали не напрямую, а через выборщиков. При выборах в сенат избиратели делились на две курии. В первую курию входили лица с годовым доходом не менее 2.000 леев (от выполнения этого условия освобождались бывшие и действующие председатели обеих палат, депутаты и сенаторы как минимум двух созывов, генералы и полковники, бывшие министры и дипломаты, обладатели степени доктора и других младших учёных степеней, а также члены Румынской академии). Во вторую курию входили избиратели с ежегодным доходом в размере от 800 до 2.000 леев, а также торговцы и промышленники, уплатившие патент (роялти). В канун Первой мировой войны правом голоса обладало около 17,5% населения Румынии.

### **București, 5 ianuarie 1911, nr. 3. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Guvernul Carp își începe activitatea în circumstanțe deloc favorabile. Acesta este obligat să se pregătească pentru noi alegeri parlamentare, având drept adversare două partide puternice de opoziție, care au declanșat o luptă acerbă împotriva sa chiar din prima zi a venirii la putere.

În plus, aceste două partide, liberal și conservator-democrat, au creat deja alianțe în multe centre regionale, cu scopul de a se susține reciproc la viitoarele alegeri.

Nu există nicio îndoială că respectivele înțelegeri vor influența rezultatele alegerilor.

Totuși, consider că argumentele presei de opoziție nu sunt suficient de convingătoare pentru a concluziona, alături de aceasta, că înfrângerea fără dubii a partidului conservator al lui Carp este inevitabilă. În România, alegerile se desfășoară în trei colegii electorale<sup>1</sup>, dintre care cel mai numeros – al treilea –, format din țărani, a fost, cel puțin până în prezent, la dispoziția totală a guvernului și a votat întotdeauna conform indicațiilor acestuia. Încă nu văd suficiente motive pentru a presupune că, de data aceasta, cel de-al treilea colegiu va dovedi mai multă independență, mai ales că guvernul conservator nu va face abstracție de la nicio pârgie de presiune asupra țăranilor cu scopul de a-și asigura succesul.

Cu toate acestea, cele două partide de opoziție vor reuși să se asigure de alegerea în camerele legislative, prin primele două colegii, a multora dintre reprezentanții lor. În discuții confidențiale, conservatorii înșiși admit posibilitatea intrării în Parlament a până la 50 de membri ai opoziției.

Potrivit obiceiurilor înrădăcinate în România, niciun guvern nu poate governa mult timp țara, având o opoziție puternică în cele două camere.

În aceste condiții, opinez că rămânerea lui Carp la cârma guvernului nu va dura mult timp.

Acuzația principală adusă lui Carp de către liberali și conservatori-democrați este că chemarea la guvernare a partidului său nu reflectă dorința opiniei publice, ci o decizie unilaterală a regelui, deoarece la toate alegerile parlamentare anterioare acest partid a suferit doar înfrângeri. Opoziția deduce, de aici, că actualul guvern este, în sensul strict al cuvântului, neconstituțional.

Din păcate, de la atacurile asupra lui Carp, organele de presă ale opoziției încep să treacă la atacuri împotriva regelui.

Din corespondența anterioară a legației care mi-a fost încredințată, Ministerul imperial are cunoștință de faptul că, în primii ani ai domniei sale, Majestatea Sa a fost departe de a fi popular în România. Însă, grație persistenței și calmului ce îl caracterizează, precum și capacității sale de a slăbi influența liderilor partidelor politice, Majestatea Sa a reușit să dobândească o autoritate pe care nu o contestă nimeni în țară.

Atacurile actuale la adresa sa nu pot fi, desigur, comparate cu acele ieșiri urâte pe care românii și le-au permis împotriva Majestății Sale acum cincisprezece ani de zile. Totuși, într-o oarecare măsură, acestea subminează autoritatea regelui, ceea ce reprezintă, desigur, o stare nedorită, având în vedere vârsta înaintată a Majestății Sale și probabilitatea ca într-un viitor relativ apropiat puterea să fie transferată către moștenitorul tronului. Ar fi păcat dacă prințul Ferdinand, care nu a reușit încă să câștige simpatia deosebită a românilor, ar trebui să moștenească puterea regală odată cu pierderea măcar a unei părți din farmecul pe care l-a dobândit regele Carol.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 9–11 verso.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Prin Legea electorală din 1884 au fost instituite trei colegii electorale pentru alegerea Adunării Deputaților. Colegiul I era format din alegători cu venit funciar sau urban anual de cel puțin 1.200 lei, colegiul II din orășeni cu un impozit de cel puțin 20 lei (alături de persoane cu activități liberale, ofițeri în retragere și absolvenți ai școlilor primare), iar colegiul III mai ales din țărani plătitori de impozite. Alegătorii din colegiul III votau în mod indirect. Pentru alegerea Senatului, alegătorii erau împărțiți în două colegii. Din colegiul I făceau parte persoanele cu un venit anual de cel puțin 2.000 lei (de îndeplinirea acestei condiții fiind scutiți foștii și actualii președinți ai celor două camere, deputați și senatori cu două legislaturi la activ, generali și colonei, foști miniștri și diplomați, posesori ai unor diplome de doctor sau licențiați, membri ai Academiei Române), iar din colegiul II alegătorii cu un venit anual cuprins între 800 și 2.000 lei (plus comercianții și industriașii care plăteau patentă). În ajunul Primului Război Mondial avea drept de vot circa 17,5% din populația României.

**Бухарест, 5 января 1911 г., № 4. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Вчера состоялся первый дипломатический прием у нового министра иностранных дел, Майореску.

Обращаясь ко мне, министр просил верить, что со стороны его и председателя Совета, Карпа, я встречу всегда искренность и готовность оказывать мне полное и предупредительное содействие в деле укрепления наилучших отношений между нашими правительствами.

Я возразил министру, что принимаю его заявление к сведению.

Старание министерства придать значение едва ли не каждому слову своего заявления не дает возможности сомневаться, что оно было предписано ему королем, ввиду не столь уже давних по времени выходов против славянства главы кабинета Карпа, находившегося тогда в оппозиционном правительству лагере.

Оно является как бы подтверждением заявления, сделанного мне от имени Его Величества бывшим министром иностранных дел Джувара<sup>1</sup> и переданного Вашему Высокопревосходительству секретною телеграммою от 31 прошлого декабря месяца. Заявление это было вызвано самим Джувара.

Бывший министр, прощаясь со мною по случаю оставления им своего поста, высказывал убеждение, что Его Величество до того проникнут желанием поддерживать самые дружественные отношения с нами, что какое бы министерство не стояло у власти, оно должно будет беспрекословно следовать этой политике, твердо намеченной королем. Джувара на последнем своем докладе доложил Его Величеству о высказанном им уверении и просил дозволения подтвердить его от имени короля, на что ему дано было разрешение.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 12–13.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Александру Г. Джувара.

**București, 5 ianuarie 1911, nr. 4. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Ieri a avut loc prima recepție diplomatică la noul ministru al Afacerilor Străine, Maiorescu.

Adresându-se mie, ministrul m-a rugat să am în vedere faptul că voi găsi mereu la el, precum și la președintele Consiliului, Carp, sinceritatea și disponibilitatea de a mi se

oferi asistență deplină și utilă în consolidarea celor mai bune relații între guvernele noastre.

Am răspuns ministrului că iau în considerare asigurările sale.

Eforturile ministrului de a pune în lumină fiecare cuvânt din declarația sa întăresc convingerea că aceasta i-a fost cerută de către rege, având în vedere cunoscutele ieșiri împotriva lumii slave ale șefului guvernului, Carp, care, la vremea respectivă, se afla în opoziție.

Declarația reprezintă, fără îndoială, o confirmare a asigurărilor date, în numele Majestății Sale, de către fostul ministru al Afacerilor Străine Djuvara<sup>1</sup>, aduse la cunoștința Excelenței Voastre prin telegrama secretă din 31 decembrie a anului trecut. Respectivele asigurări au fost inițiate de însuși Djuvara.

Luându-și rămas bun cu ocazia părăsirii postului, fostul ministru și-a afirmat convingerea că Majestatea Sa este atât de mult pătruns de dorința de a întreține cele mai amicale relații cu noi, încât, indiferent de culoarea sa, guvernul va trebui să urmeze fără abatere linia politică stabilită de către rege. La ultima întrevedere cu Majestatea Sa, Djuvara i-a adus la cunoștință asigurările date mie și a cerut acordul de a fi confirmate în numele regelui, fapt pentru care a și obținut permisiunea.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 12–13.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Alexandru G. Djuvara.

**Бухарест, 6 января 1911 г., № 5. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Сербский министр иностранных дел Милованович<sup>1</sup> провел в Бухаресте Рождественские праздники в семье жены, румынки по рождению<sup>2</sup>.

Несмотря на частный характер его приезда, совпавший к тому же с министерским кризисом в Румынии, Милованович виделся со многими румынскими политическими деятелями и мог, по его словам, убедиться в расположении их к Сербии и специально к предположению соединить сербские и румынские рельсовые пути мостом через Дунай не у Турну Северина, а у Груи<sup>3</sup>. Ввиду министерского кризиса беседы эти не могли, конечно, иметь значения официальных обязательств. По-видимому, приезд сербского министра был до некоторой степени связан с желанием подготовить посещение румынского монарха королём Петром.

По крайней мере еще накануне своего приезда Милованович просил господина Калиндеро<sup>4</sup>, доверительное лицо короля Карла, чрез сербского посланника, принять его на следующий же день и, как в разговоре с Калиндеро, так и на данной ему затем королём Карлом аудиенции, коснулся вопроса о посещении Румынии его государем.

Миловановичу было отвечено, что король Петр будет принят здесь с удовольствием и что самым удобным временем для его приезда следует считать будущий май месяц.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 14–15.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Милован Милованович.

<sup>2</sup> Его жена, Мария, была дочерью банкира Димитрие Германи.

<sup>3</sup> В настоящее время находится в уезде Мехединць (Румыния).

<sup>4</sup> Иоан Калиндеру.

### **București, 6 ianuarie 1911, nr. 5. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Ministrul sârb al Afacerilor Străine, Milovanović<sup>1</sup>, și-a petrecut Sărbătorile de Crăciun în București, în sânul familiei soției sale, româncă după naștere<sup>2</sup>.

În ciuda caracterului privat al vizitei sale, care a coincis și cu criza guvernamentală din România, Milovanović s-a întâlnit cu mulți oameni politici români, având ocazia să se convingă, potrivit propriilor cuvinte, de simpatiile acestora față de Serbia și, mai ales, de interesul de a lega căile ferate sârbe și române cu un pod peste Dunăre, nu la Turnu Severin însă, ci la Gruia<sup>3</sup>. Având în vedere criza guvernamentală, aceste conversații nu s-au materializat în obligații oficiale. Este foarte probabil ca sosirea ministrului sârb să fi fost legată, într-o oarecare măsură, de dorința de a se pregăti vizita regelui Petru la monarhul român.

În orice caz, încă în ajunul sosirii sale, Milovanović l-a rugat pe domnul Kalinderu<sup>4</sup>, un confident al regelui Carol, prin trimisul sârb, să-l primească chiar a doua zi și, atât în discuția cu Kalinderu, cât și în audiența oferită mai apoi de către regele Carol, a atins problema vizitei în România a suveranului său.

Lui Milovanović i s-a spus că regele Petru va fi primit aici cu plăcere și că cea mai convenabilă perioadă pentru vizita sa ar fi luna mai a acestui an.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 14–15.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Milovan Milovanović.

<sup>2</sup> A fost căsătorit cu Maria, fiica bancherului Dimitrie Ghermani.

<sup>3</sup> În prezent în județul Mehedinți (România).

<sup>4</sup> Ioan Kalinderu.

**Бухарест, 20 января 1911 г., № 8. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Я имел уже честь доносить императорскому министерству, что переговоры между Турцией и Румынией по вопросу о заключении торговой и консульской конвенции и соглашения касательно вознаграждения мусульманского населения, выселившегося из Добруджи, за недвижимые имущества, покинутые им в этой ныне румынской области, были совершенно закончены накануне падения старого режима в Османской империи<sup>1</sup>.

Случайные обстоятельства помешали, однако, своевременному подписанию конвенции и соглашения.

С наступлением же Константинопольских событий 1908 года весь вопрос об их подписании был отложен.

В прошлом году нынешнее османское правительство возобновило переговоры, стремясь добиться некоторых изменений в проектах как конвенции, так и соглашения.

Румынское же министерство Брэтиану держалось того принципа, что выработанные сообща проекты, получившие в свое время одобрение обоих правительств, должны быть признаны окончательными.

После довольно продолжительных препирательств обе стороны условились внести некоторые изменения лишь в тарифные ставки торговой конвенции.

На этой почве переговоры велись довольно успешно и ко времени падения в Румынии кабинета Брэтиану оставался спорным лишь вопрос о размере пошлины на изюм, ввозимый из Турции. Румыны настаивали на обложении его в размере 4 франков за 100 кило, тогда как турки требовали уменьшения этого обложения на 1 франк, то есть 3 франка вместо 4 франков.

Со вступлением во власть нынешнего консервативного министерства мой турецкий коллега<sup>2</sup> возобновил свои настояния в смысле турецкого требования, но ему было отвечено, что переговоры должны быть отложены до окончания волнующих ныне страну парламентских выборов.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 22–23 об.*

*Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Имеется в виду установление в Турции режима конституционной монархии вследствие младотурецкой революции 1908 г.

<sup>2</sup> Абдуллатиф Сафа-бей.



**București, 20 ianuarie 1911, nr. 8. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Am avut deja onoarea de a informa guvernul imperial despre faptul că negocierile dintre Turcia și România pe tema încheierii unei convenții comerciale și consulare, precum și a unui acord privind despăgubirea populației musulmane strămutate din Dobrogea pentru proprietățile imobile lăsate în urmă de aceasta în respectiva regiune, devenită românească, au fost finalizate în totalitate în ajunul căderii vechiului regim în Imperiul otoman<sup>1</sup>.

Condițiile politice care au urmat au împiedicat însă semnarea la timp a convenției și a acordului.

Odată cu declanșarea evenimentelor de la Constantinopol din 1908, semnarea acestora a fost amânată.

Anul trecut, actualul guvern otoman a reluat negocierile, încercând să impună unele modificări, atât în proiectul convenției, cât și al acordului.

Guvernul român, condus de Brătianu, a susținut că proiectele elaborate în comun, care fuseseră aprobate la vremea respectivă de ambele părți, trebuiau acceptate ca fiind definitive.

După discuții prelungite, ambele părți au convenit să facă unele modificări, referitoare însă doar la tarifele aferente convenției comerciale.

Plecând de la această bază, negocierile s-au purtat cu destul succes, astfel încât, la căderea guvernului Brătianu, rămânea de stabilit doar mărimea tarifelor la stafidele importate din Turcia. Românii insistau pentru o taxă vamală de 4 franci la 100 kilograme, în timp ce turcii cereau reducerea acesteia cu 1 franc, adică stabilirea unui plafon de 3 franci în loc de 4 franci.

Odată cu venirea la putere a actualului guvern conservator, colegul meu turc<sup>2</sup> și-a reînnoit insistențele în sensul solicitării turcești, răspunsul părții române fiind că negocierile trebuie amânate până după alegerile parlamentare, care sunt de mare actualitate pentru țară.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 22–23 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Trimitere la instituirea regimului constituțional în Turcia, ca urmare a revoluției Junilor Turci din 1908.

<sup>2</sup> Abdüllatif Safa Bey.

**Бухарест, 21 января 1911 г., № 10. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Пущенный газетой «Vossische Zeitung»<sup>1</sup> слух о раскрытии заговора против наследника австро-венгерского престола во время пребывания эрцгерцога Франца-Фердинанда в Синае<sup>2</sup> произвел неблагоприятное впечатление в Румынии.

Его Величество король Карл заговорил о нём со мною на последнем придворном балу, выражая свое негодование по поводу ни на чём не основанной выдумки, к коей к тому же было дерзко припутано имя сербского принца Георгия<sup>3</sup>.

В правительственной румынской печати появилось официальное опровержение этого слуха, перепечатанного и в румынских газетах.

По-видимому, появление последнего на столбцах румынской прессы вызвало жалобы со стороны пребывающего здесь австро-венгерского представителя<sup>4</sup>.

Правительственное опровержение было опубликовано отчасти вследствие обращения князя Шенбурга к румынскому министру иностранных дел.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 24–24 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Газета либерального направления, выходившая в Берлине.

<sup>2</sup> Речь идёт о визите эрцгерцога Франца Фердинанда и его жены, Софии, в Синаю в конце июня 1909 г.

<sup>3</sup> Имеется в виду принц Георгий Карагеоргиевич (1887–1972), наследник сербского престола в 1903–1909 гг.

<sup>4</sup> Йоганн фон Шёнбург-Хартенштейн.

### **București, 20 ianuarie 1911, nr. 8. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Un zvon pus în circulație de ziarul „Vossische Zeitung”<sup>1</sup> despre descoperirea unei conspirații împotriva moștenitorului tronului austro-ungar, în timpul aflării arhiducelui Franz Ferdinand la Sinaia<sup>2</sup>, a creat o impresie nefavorabilă în România.

Majestatea Sa, regele Carol, a invocat acest zvon în discuția avută cu mine la ultimul bal de la Curte, exprimându-și indignarea față de invenția nefondată, de care este legat, cu obraznicie, numele prințului sârb Gheorghe<sup>3</sup>.

O dezmințire oficială a acestui zvon a apărut în presa guvernamentală română, dezmințire care a fost retipărită și în alte ziare românești.

Din câte se pare, apariția acestei dezmințiri în paginile presei românești a stârnit plângeri din partea reprezentantului austro-ungar de aici<sup>4</sup>.

Dezmințirea guvernului a fost publicată parțial ca urmare a intervenției prințului Schönburg pe lângă ministrul român al Afacerilor Străine.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 24–24 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Ziar de orientare liberală care apărea la Berlin.

<sup>2</sup> Este vorba despre vizita arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale, Sophie la Sinaia, la sfârșitul lunii iunie 1909.

<sup>3</sup> Referință la Gheorghe Karageorgevici (Karageorgević/Karadjordjević) (1887–1972). A fost printț moștenitor al tronului sârb în anii 1903–1909.

<sup>4</sup> Johann von Schönburg-Hartenstein.

112

**Бухарест, 3 февраля 1911 г., № 12. Гирс – Сазонову**

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Мой сербский сотоварищ ознакомил меня с содержанием указаний, получаемых им на этих днях от господина Миловановича, касательно сооружения моста, имеющего соединить через Дунай сербские и румынские рельсовые пути<sup>1</sup>.

Руководитель внешними сношениями сербского королевства предписывает господину Ристичу<sup>2</sup> ныне же вновь приступить к переговорам с румынским правительством по вопросу об изменении конвенции 1898 года<sup>3</sup> в той её статье, коей определяется, что мост должен быть построен между Турну Северином и Кладовой.

Как известно Вашему Высокопревосходительству, Сербия стала добиваться за последние годы сооружения его между Груей и Радуевацем. Не возражая принципиально против возможности изменения конвенции в этом смысле, министерство Брэтиану встречало, однако, затруднения согласиться на сербское предложение ввиду того обстоятельства, что румынам пришлось бы в таком случае израсходовать до двадцати миллионов франков на соединение железнодорожной линией своего незначительного порта на Дунае, Груи, с румынским городом Крайова. Между тем, Турну Северин находится уже на главной румынской магистрали.

Настаивая в своих указаниях на немедленном возобновлении объяснений с румынскими министрами, Милованович сообщает Ристичу, что переговоры между Сербией и Турцией касательно Адриатической линии находятся ныне в самом разгаре и что согласие Румынии на Груевский проект может значительно содействовать благоприятному исходу этих переговоров<sup>4</sup>.

Ввиду категоричности полученного им предписания, Ристич воспользовался первым свиданием с румынским министром иностранных дел, чтобы вновь заговорить о сербском предложении. Ему было, однако, отвечено, что до окончания парламентских выборов румынские министры не имеют ни времени, ни возможности приступить к серьёзному обсуждению вновь возбуждаемого им вопроса.

Другого ответа трудно было и ожидать, так как действительно вся деятельность румынских политических лиц поглощена в настоящее время исключительно предвыборной кампанией. Сами же выборы начнутся 16-го февраля.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 25–26 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. также док. № 109.

<sup>2</sup> Михайло Ристич.

<sup>3</sup> Румыно-сербское соглашение, предусматривавшее сооружение моста через Дунай в районе Кладово / Турну Северина было подписано 18 января 1898 г. Его подписали Д. А. Стурдза и К. Н. Христич.

<sup>4</sup> См. док. № 127 от 9 апреля 1911 г. и док. № 140 от 21 августа 1911 г.

### **București, 3 februarie 1911, nr. 12. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S.D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Colegul meu sârb mi-a adus la cunoștință instrucțiunile pe care le-a primit zilele trecute de la domnul Milovanović privind construirea unui pod de legătură peste Dunăre între căile ferate sârbe și române<sup>1</sup>.

Conducătorul Ministerului Afacerilor Străine al Regatului sârb îi solicită domnului Ristić<sup>2</sup> să inițieze de îndată negocieri cu guvernul român în chestiunea modificării convenției din 1898<sup>3</sup>, cu privire la articolul care prevede construirea unui pod între Turnu Severin și Kladovo.

Așa cum este cunoscut Excelenței Voastre, Serbia a insistat în ultimii ani ca podul respectiv să se construiască între Gruia și Radujevac. Deși nu s-a opus în mod fundamental posibilității de a schimba convenția în acest sens, Guvernul Brătianu nu s-a dovedit interesat de propunerea sârbă, având în vedere faptul că românii ar trebui să cheltuiască până la douăzeci de milioane de franci pentru conectarea acestui port puțin important de pe Dunăre, de la Gruia, cu orașul românesc Craiova. Între timp, Turnu Severin se află deja pe principala magistrală de cale ferată românească.

Insistând în instrucțiunile sale pe ideea reluării imediate a discuțiilor cu miniștrii români, Milovanović îi comunică lui Ristić că negocierile dintre Serbia și Turcia privind linia Adriatică se află în plină desfășurare și că acceptarea de către România a proiectului Gruia ar putea contribui semnificativ la un rezultat favorabil al acestor negocieri<sup>4</sup>.

Ținând cont de indicațiile categorice pe care le-a primit, Ristić a profitat de prima sa întâlnire cu ministrul român al Afacerilor Străine pentru a aduce din nou în discuție propunerea sârbă. I s-a răspuns însă că, înainte de încheierea alegerilor parlamentare, miniștrii români nu au nici timpul și nici posibilitatea de a trece la o discuție serioasă privind problema pe care acesta o ridică din nou.

Ar fi fost și foarte dificil să ne așteptăm la un alt răspuns, întrucât, într-adevăr, toată activitatea politicianilor români este dedicată în prezent exclusiv campaniei electorale. Alegerile în sine vor începe pe 16 februarie.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 25–26 verso.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea și doc. nr. 109.

<sup>2</sup> Mihailo Ristić.

<sup>3</sup> Convenția româno-sârbă care prevedea construcția unui pod peste Dunăre la Kladovo/Turnu Severin a fost semnată pe data de 18 ianuarie 1898 de către D. A. Sturdza și K. N. Hristić.

<sup>4</sup> A se vedea doc. nr. 127 din 9 aprilie 1911 și doc. nr. 140 din 21 august 1911.

**Бухарест, 3 февраля 1911 г., № 13. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Заявление эллинского правительства нашему и итальянскому посланникам в Афинах об искреннем своем желании возобновить отношения с Румынией, не ставя более к тому условием восстановление протокола 1900 года<sup>1</sup>, было принято весьма сочувственно как нынешним консервативным министерством Карпа, так и Его Величеством королём Карлом.

Секретною телеграммою от 11-го минувшего января, № 1<sup>2</sup>, я имел честь донести Вашему Высокопревосходительству, что министр иностранных дел Майореску сообщил мне и итальянскому моему сотоварищу о решении Бухарестского кабинета ныне же доказать на деле готовность свою идти навстречу эллинским примирительным стремлениям.

В этих видах он выразил согласие ныне же исполнить большую часть пожеланий греческого правительства.

Действительно, греческая школа в Сулине уже открыта; разрешён и доступ в Румынию эллинских газет.

По вопросу же возвращения в Румынию греческих подданных, высланных из её пределов, господин Майореску заявил, что обратный въезд будет разрешён тем из них, кто будет ходатайствовать об этом и кто был выслан по политическим соображениям, а не вследствие своей порочности или предосудительного своего поведения, не имеющего ничего общего с греко-румынскими политическими отношениями.

Такое решение не отвечает надеждам Греции об одновременной отмене всех декретов о высылках, но на моё замечание по этому поводу румынский министр возразил, не без некоторой доли основания, что греческие подданные высылались не вследствие какого-либо общего декрета, но каждый из них отдельно, по причинам, хотя часто и тенденциозным, всё же объясняемым личным его поведением.

Весьма возможно, что осторожность, проявляемая правительством в этом вопросе, несколько смягчится по окончании предстоящих парламентских выборов, но в настоящее время оно довольно упорно отстаивает свою точку зрения.

Желая, однако, воспользоваться примирительным его настроением, хотя бы только в предлагаемой им форме, я передал министру список девяти из высланных эллинских подданных, запросив его, могут ли они возвратиться в Румынию. Министр выразил согласие на возвращение шести из них, отложив ответ касательно трёх остальных до получения от местных властей дополнительных справок о причинах их высылки.

Составить общий список всех высланных довольно затруднительно, так как высылки производились часто по представлению провинциальных властей и в центральном ведомстве не сохранились следы о них. Полагаю, однако, что из высланных большинству уже разрешён въезд в Румынию и лишь незначительное число из них находится под действием касающихся их декретов об их изгнании из страны.

Что же касается признания за греческими школами и церквями в Румынии прав юридических лиц, то, как я имел честь доносить в секретной моей телеграмме,

нынешнее румынское министерство придерживается того убеждения, что означенные церкви и школы и поныне сохранили за собою права юридических лиц, предоставленные им законодательным порядком на основании румынского закона, а не вследствие договорного акта 1900 года.

Если бы со стороны какого-либо румынского судебного учреждения встретилось сомнение в признании таковых прав греческих учреждений, правительство не преминет дать ему необходимые в этом смысле указания.

Из всего вышеизложенного вам угодно будет, милостивый государь, усмотреть, что длящаяся столь много же лет греко-румынская распря близится к благоприятному разрешению. Нужно надеяться, что никакой новый инцидент не усложнит дела и что с окончанием парламентских выборов в Румынии оба заинтересованные правительства признают своевременным вступить вновь в непосредственные уже между собою сношения, назначив друг к другу дипломатических представителей.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 27–29 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Имеется в виду протокол, который был приложением к торговому соглашению между Румынией и Грецией от 19 декабря 1900 г. по старому стилю. См. док. № 93 от 28 сентября 1910 г. и док. № 101 от 1 декабря 1910 г.

<sup>2</sup> Не публикуется.

### **București, 3 februarie 1911, nr. 13. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S.D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Declarația guvernului elen adresată trimisului nostru și celui italian de la Atena privitoare la dorința sa sinceră de a relua relațiile cu România, fără a le mai condiționa de restabilirea protocolului din 1900<sup>1</sup>, a fost primită cu multă înțelegere, atât de către actualul guvern conservator Carp cât și de către Majestatea Sa regele Carol.

Prin telegrama secretă din data de 11 ianuarie c., nr. 1<sup>2</sup>, am avut onoarea să aduc la cunoștință Excelenței Voastre faptul că ministrul Afacerilor Străine, Maiorescu, ne-a informat, pe mine și pe colegul meu italian, despre decizia guvernului de la București de a dovedi acum prin fapte disponibilitatea de a da curs aspirațiilor elene de conciliere.

În acești termeni, el și-a exprimat acordul de a implementa de îndată majoritatea dorințelor guvernului grec.

Într-adevăr, școala greacă din Sulina este deja deschisă; este permis și accesul în România a ziarelor elene.

Cu privire la chestiunea reînțoarcerii în România a supușilor greci, expulzați de aici, domnul Maiorescu a afirmat că acest lucru va fi permis doar celor care solicită aceasta și care au fost expulzați din motive politice, iar nu din cauza activităților imorale și reprobabile, care nu au nicio legătură cu relațiile politice greco-române.

O astfel de decizie nu corespunde așteptărilor Greciei, de abrogare simultană a tuturor decretelor privind expulzările, însă, la observația mea privitoare la această chestiune, ministrul român a obiectat, nu fără a avea și anumite motive, că supușii greci erau expulzați

nu ca urmare a unui decret comun, ci fiecare separat, din motive, deși adesea tendențioase, determinate de comportamentele lor.

Este foarte posibil ca prudența guvernului în această chestiune să se atenueze oarecum după viitoarele alegeri parlamentare, totuși, în momentul de față, acesta își susține cu destulă consecvență punctul de vedere.

Dorind însă să profit de deschiderea către dialog, măcar în forma adusă în discuție de acesta, i-am transmis ministrului o listă cu nouă supuși eleni expulzați, întrebându-l dacă aceștia s-ar putea întoarce în România. Ministrul a fost de acord cu acceptarea a șase dintre aceștia, cerând o amânare a deciziei privindu-i pe ceilalți trei până la obținerea unor informații suplimentare de la autoritățile locale privitoare la motivele expulzării.

Este destul de dificil să se întocmească o listă generală a tuturor celor expulzați, deoarece expulzările erau adesea decise la propunerea autorităților locale, fără a putea fi documentate la nivel central. Presupun, totuși, că, dintre cei expulzați, majorității i-a fost permisă deja intrarea în România și doar un număr mic dintre aceștia continuă să intre sub incidența decretelor privind expulzarea din țară.

În ceea ce privește recunoașterea drepturilor de persoane juridice pentru școlile și bisericile grecești din România, așa cum am avut onoarea să raportez în telegrama mea secretă, actualul guvern român este de părere că respectivele biserici și școli posedă și în prezent drepturile prevăzute pentru persoanele juridice, acordate acestora prin lege, în baza legislației românești, și nu ca urmare a acordului din 1900.

Dacă vreo instanță judecătorească românească ar pune la îndoială recunoașterea unor astfel de drepturi pentru entitățile grecești, guvernul nu ar ezita să-i dea instrucțiunile necesare în acest sens.

Din cele expuse mai sus, veți avea disponibilitatea, Stimate Domnule, să observați că disputa greco-română, care durează de atâția ani, se apropie de o soluționare convenabilă. Ar trebui să sperăm că niciun nou incident nu va complica lucrurile și că, odată cu încheierea alegerilor parlamentare din România, ambele guverne vor recunoaște oportunitatea reluării relațiilor directe dintre ele, prin desemnarea simultană a unor reprezentanți diplomatici în cele două țări.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 27–29 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Referință la protocolul anexă la Convenția comercială încheiată între România și Grecia pe data de 19 decembrie st.v. 1900. A se vedea doc. nr. 93 din 28 septembrie 1910 și 101 din 1 decembrie 1910.

<sup>2</sup> Nu se publică.

**Бухарест, 13 февраля 1911 г., № 14. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Почитаю долгом донести до сведения Вашего Высокопревосходительства, что румынское военное ведомство заказало на этих днях заводу Круппа сто двадцать

восемь полевых орудий образца 1904 года для пехотных частей и четырнадцать орудий образца 1908 года для кавалерии.

Так как батареи в румынских войсках состоят из четырёх орудий, то настоящим законом румынская артиллерия будет увеличена на 35 батарей.

Новые орудия должны быть доставлены в 1912 году, когда вся румынская действующая армия, то есть десять её дивизий, входящие в состав пяти корпусов, и обе резервные дивизии, окажется вполне снабженной артиллерией нового образца.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 30–30 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

**București, 13 februarie 1911, nr. 14. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Consider că este de datoria mea de a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că Ministerul român de Război a comandat recent la uzina Krupp o sută douăzeci și opt de tunuri de campanie, modelul 1904, pentru unitățile de infanterie și paisprezece tunuri, modelul 1908, pentru cavalerie.

Întrucât bateriile din unitățile militare românești sunt formate din patru tunuri, prin prezenta lege artileria română va fi mărită cu 35 de baterii.

Noile tunuri ar trebui să fie livrate în 1912, când toată armata română activă, adică cele zece divizii ale sale, care fac parte din cinci corpuri de armată, și ambele divizii de rezervă, vor fi complet echipate cu noul tip de artilerie.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 30–30 verso.  
Copie la ANIC, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

115

**Бухарест, 18 февраля 1911 г., № 15. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Во французской газете «Фигаро» появился прилагаемый при сём отчёт о беседе одного из её редакторов с румынским председателем Совета министров Карпом<sup>1</sup>.

Личность последнего, его симпатии к Тройственному союзу и неудержимое его влечение к газетным репортерам настолько уже известны императорскому прави-



тельству из предшествующих моих донесений, что содержание нынешней его беседы не могло, полагаю, удивить Ваше Высокопревосходительство. Ещё в прошлом году, в донесении за № 76, я высказал убеждение, что в течение кратковременного, надеюсь, пребывания Карпа у власти нам всегда возможно ожидать неуместных ораторских выходов с его стороны.

Однако в этот раз его бестактные излияния перед французским репортером, появившиеся в печати во время производства парламентских выборов в Румынии, оказались особенно нежелательными по соображениям внутренней политики.

Председатель Совета распространялся в них по поводу двух вопросов, весьма чувствительных для национального самолюбия большинства румын.

Он высказал, что в Румынии всегда находятся новички в области политики, готовые скроить себе популярность, выступая в защиту своих трансильванских братьев. Но нелегко было бы доказать, какую пользу подобная пропаганда могла бы принести этим трансильванским братьям, положение коих значительно, будто бы, улучшилось за последнее время.

Он выступил затем в защиту румынских евреев, утверждая, что нынешние законоположения, их касающиеся и несколько не соответствующие требованиям Берлинского конгресса<sup>2</sup>, должны быть изменены.

Таковые уверения председателя Совета не могли не произвести тяжёлого впечатления на членов его же правительства и политической партии, поспешивших официально опровергнуть верность отчёта французского репортера<sup>3</sup>.

Между тем, никто не сомневается, что всё то, что редактор «Фигаро» влагает в уста Карпа, было действительно сказано последним.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 31–32 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Имеется в виду беседа журналиста Раймона Рекули (Raymond Recouly) с П. П. Карпом, вышедшая в печать в газете «Le Figaro», № 54 от 23 февраля 1911 г. по новому стилю (с. 2). Заметка была опубликована под заголовком «*En Roumanie. Les partis & leurs chefs*» («В Румынии. Партии и их лидеры»).

<sup>2</sup> 1878.

<sup>3</sup> Среди тех, кто опроверг утверждения П. П. Карпа, был и Титу Майореску (См. об этом: «Adevărul», 15 февраля 1911 г., с. 1). В парламенте высказывания Карпа были подвергнуты резкой критике со стороны Таке Ионеску (*DAD*, 1910–1911, № 12, с. 111–113).

### **București, 18 februarie 1911, nr. 15. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

În ziarul francez „Le Figaro” a apărut un rezumat al discuției unuia dintre redactori cu președintele Consiliului de Miniștri român, Carp<sup>1</sup>.

Personalitatea acestuia din urmă, simpatiile sale pentru Tripla Alianță și pasiunea sa puternică față de presă sunt deja atât de bine cunoscute guvernului imperial din rapoartele

mele anterioare, încât conținutul conversației sale actuale nu ar putea, cred, să o surprindă pe Excelența Voastră. Anul trecut, în raportul nr. 76, mi-am exprimat deja convingerea că, în timpul scurtei aflări a lui Carp la putere, ne putem aștepta oricând la excese oratorice nepotrivite din partea sa.

Totuși, de data aceasta, efuziunile sale lipsite de tact în fața unui ziarist francez, apărute în presă în timpul alegerilor parlamentare din România, s-au dovedit a fi deosebit de problematice din motive de politică internă.

În discuția amintită, președintele Consiliului a invocat două chestiuni foarte sensibile pentru mândria națională a majorității românilor.

El a afirmat că în România se găsesc mereu începători în ale politicii, care sunt gata să câștige popularitate vorbind în apărarea fraților lor transilvăneni. Dar nu este deloc ușor de demonstrat ce beneficii ar putea aduce o asemenea propagandă acestor frați transilvăneni, a căror situație s-ar fi ameliorat simțitor în ultima vreme.

Totodată, el s-a poziționat în apărarea evreilor români, susținând că prevederile legale actuale privitoare la aceștia, care nu corespund în niciun caz stipulărilor Congresului de la Berlin<sup>2</sup>, ar trebui modificate.

Astfel de afirmații, venite din partea președintelui Consiliului, nu puteau să nu provoace nedumeriri serioase din partea membrilor propriului guvern și partid politic, care s-au grăbit să infirme oficial acuratețea relatărilor ziaristului francez<sup>3</sup>.

Indiferent de aceasta, nimeni nu se îndoiește de faptul că toate afirmațiile atribuite de către ziaristul de la „Le Figaro” lui Carp au și fost făcute de către cel din urmă.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 31–32 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Referire la o discuție a lui Raymond Recouly cu P. P. Carp, apărută în „Le Figaro”, nr. 54 din 23 februarie 1911 (stil nou), p. 2, la rubrica *En Roumanie. Les partis & leurs chefs*.

<sup>2</sup> 1878.

<sup>3</sup> Printre cei care au dezmințit afirmațiile lui P. P. Carp s-a numărat și Titu Maiorescu (a se vedea „Adevărul”, 15 februarie 1911, p. 1). În Parlament, opiniile exprimate de Carp au fost aspru criticate de către Tache Ionescu (*DAD*, 1910–1911, nr. 12, p. 111–113).

## 116

**Бухарест, 19 февраля 1911 г., № 16. Гирс – Сазонову**

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

С шестнадцатого числа текущего месяца происходят по всей Румынии парламентские выборы. До сих пор избраны лишь народные представители в нижнюю палату<sup>1</sup> по двум первым куриям.

Предположение, кое я имел честь высказать в моем донесении № 3<sup>2</sup>, оправдалось в том отношении, что правительство прибегло к самым решительным и законом не дозволенным мерам воздействия на избирателей и достигло успеха.

По первым двум куриям в нижнюю палату было избрано всего восемнадцать депутатов оппозиции. На предстоящих перебаллотировках в некоторых округах число их будет доведено до двадцати.

Так как почти тот же состав избирателей, что участвует в выборах в палату депутатов по первым двум куриям, посылает своих представителей и в Сенат, то, вероятно, оппозиция проведёт в верхнюю палату приблизительно столько же своих единомышленников, сколько и в нижнюю. Таким образом, общее число оппозиционистов во всём парламенте, то есть в обеих палатах, достигнет, вероятно, сорока, что можно считать редким явлением в парламентской жизни Румынии, где обыкновенно законодательные палаты состояются почти исключительно из сторонников политической партии, стоящей у власти.

Не подлежит, однако, сомнению, что оппозиция рассчитывала провести в парламент несравненно большее число своих сторонников и потерпела неудачу.

При всём том общеполитическое положение в стране мало изменилось. Правительство продолжает быть слабым и непопулярным. Своим ничем не сдерживаемым давлением на избирателей оно лишь сильнее обозлило против себя вождей обеих оппозиционных партий – либеральной и консервативно-демократической. К сожалению, раздражение последних отчасти направлено и на короля, призвавшего Карпа ко власти и вполне предоставившего ему руководить выборами.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 34–35 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Палата депутатов.

<sup>2</sup> Донесение от 5 января 1911 г. (док. № 107).

## **București, 19 februarie 1911, nr. 16. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Începând cu data de 16 a acestei luni, au loc alegeri parlamentare în toată România. Până în prezent, au fost votați doar aleșii poporului din Camera inferioară<sup>1</sup> pentru primele două colegii electorale.

Presupunerea pe care am avut onoarea s-o exprim în raportul meu nr. 3<sup>2</sup> a fost confirmată prin faptul că guvernul a recurs la măsurile cele mai hotărâte și nepermise de lege pentru a influența alegătorii, obținând succes.

În primele două colegii, în Camera inferioară au fost aleși doar optsprezece deputați ai opoziției. La viitorul tur de vot din unele județe numărul acestora va crește la douăzeci.

Întrucât aproape aceiași alegători care participă la alegerile pentru Adunarea deputaților în primele două colegii votează și pentru reprezentanții din Senat, este probabil ca opoziția să trimită aproximativ la fel de mulți tovarăși de idei și în Camera superioară, precum în cea inferioară. Astfel, numărul total al opozanților din întregul Parlament, adică din ambele Camere, va ajunge probabil la patruzeci, ceea ce poate fi considerat un fenomen

rar în viața parlamentară din România, unde, de obicei, Camerele legislative sunt compuse aproape exclusiv din adepți ai partidului politic aflat la putere.

Totuși, nu există niciun dubiu că opoziția a sperat să treacă în Parlament un număr considerabil mai mare de susținători, eșuând însă în această încercare.

Chiar și așa, situația politică generală din țară s-a schimbat prea puțin. Guvernul continuă să fie slab și nepopular. Prin presiunea asupra alegătorilor, necontrolată de nimeni, el nu a făcut decât să-i enerveze și să-i ridice împotriva sa pe liderii ambelor partide de opoziție – liberal și conservator-democrat. Din păcate, iritația celor din urmă este îndreptată parțial și împotriva regelui, care l-a chemat pe Carp la putere și a lăsat pe deplin la discreția acestuia organizarea alegerilor.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 34–35 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Adunarea deputaților.

<sup>2</sup> 5 ianuarie 1911 (doc. nr. 107).

**Бухарест, 2 марта 1911 г., № 17. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Ввиду предстоящего отъезда моего в высочайше разрешенный кратковременный отпуск в Россию, король Карл румынский соизволил принять меня в частной аудиенции.

Его Величеству благоугодно было заявить мне, что он поторопился принять меня, несмотря на то, что еще не совсем оправился от простуды, узнав, что я еду в С. Петербург.

Король просил при этом в случае, если я буду удостоен счастья представиться государю императору, повергнуть перед августейшим нашим монархом чувства преданности и сердечной дружбы короля.

Переходя затем к настоящим событиям в области внутренней политики Румынии, Его Величество заметил, что он доволен тем обстоятельством, что на не вполне еще оконченных парламентских выборах оппозиция провела в законодательные палаты около пятидесяти своих единомышленников, между тем как еще десять лет тому назад либералы допустили в нижнюю палату всего одного консерватора. Все партии, по словам короля, одинаково нетерпимы к политическим своим противникам и не было выборов в Румынии без того, чтобы кандидаты оппозиции не закидывали Его Величество телеграммами, содержащими самые невероятные

жалобы на произвол и злодеяния администрации. По проверке же эти жалобы являются, будто бы, на три четверти плодом возбуждённого воображения.

Касаясь политической программы, излагаемой нынешними министрами перед избирателями, Его Величество заметил, что она мало отвечает консервативным принципам. Король при своем искреннем желании облегчить участь крестьян не может сочувствовать освобождению от всякой поземельной подати владельцев земельных участков, не превышающих по размеру шести гектаров. Таковое полное освобождение, по мнению короля, может внушить крестьянам ложное понятие об их долге перед государством.

Замечание Его Величества касательно программного воззвания консервативного министерства, бесспорно, вполне справедливо, но во время выборной кампании румынские государственные деятели стремятся более завлечь избирателей, чем отстаивать политические свои убеждения, к тому же лишь редко устойчивые.

Я позволил себе воспользоваться вступлением короля на путь обсуждения политической программы министерства Карпа, чтобы высказать Его Величеству, насколько я рад, что руководство внешними сношениями Румынии сосредоточивается исключительно в его руках и насколько я ему благодарен за то, что он уполномочил бывшего министра иностранных дел кабинета Брэтиану заявить мне от его, короля, имени, что с переменой министерства несколько не изменится внешняя политика Румынии.

Я счёл нужным затронуть этот вопрос, желая, с одной стороны, проверить, насколько действительно господин Джуvara был уполномочен сделать мне подобное заявление, а, с другой, привлечь внимание Его Величества на то обстоятельство, что публичные заявления господина Карпа о своей привязанности к Тройственному союзу, хотя и искренние, но тем не менее неуместные, не проходят незамеченными. Ввиду этого я добавил, что сожалею о появлении в газетах ряда интервью лица, стоящего ныне у власти, интервью, производящие всё же некоторое впечатление на общественное мнение<sup>1</sup>.

Королю было угодно решительным образом подтвердить всё, что было передано мне по его поручению господином Джуvara, при этом Его Величество присовокупил, что лица, переходя из оппозиции ко власти, отчасти меняют свои взгляды, да к тому же газетные репортеры в изложении интервью часто оттеняют не вполне добросовестно то, что им на руку.

Его Величеству приходилось, будто бы, неоднократно убеждаться в этом по личному опыту, когда он принимал газетных редакторов, имеющих даже европейскую известность.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 36–38 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. также документы № 115 и № 118.

**București, 2 martie 1911, nr. 17. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Având în vedere preconizata mea plecare în Rusia, în scurtul concediu aprobat prin bunăvoința Excelenței Voastre, regele Carol al României a binevoit să mă primească într-o audiență privată.

Aflând că plec la Sankt-Petersburg, Majestatea Sa a avut plăcerea să-mi spună că s-a grăbit să mă primească, deși nu și-a revenit încă pe deplin după o răceală.

În cazul în care voi avea onoarea de a fi primit de către Majestatea Sa Împăratul, regele m-a rugat să transmit sentimentele de loialitate și de prietenie cordială față de Augustul nostru Monarh.

Trecând apoi la evenimentele curente din politica internă a României, Majestatea Sa a observat că este mulțumit de faptul că, în alegerile parlamentare încă neîncheiate, opoziția a reușit să treacă în camerele legislative circa cincizeci dintre susținătorii săi, în timp ce acum zece ani liberalii au permis intrarea în Camera inferioară a doar unui conservator. Potrivit afirmațiilor regelui, toate partidele manifestă la fel de multă intoleranță față de adversarii lor politici. Nu a existat niciun scrutin parlamentar în România fără ca opoziția să nu trimită Majestății Sale telegrame conținând cele mai neverosimile plângeri privind abuzurile și nedreptățile partidului aflat la putere. Totuși, după ce erau analizate, toate aceste plângeri se dovedeau a fi, în proporție de trei sferturi, rodul unei imaginații exacerbate.

Trecând apoi la programul politic propus alegătorilor de către actualii miniștri, Majestatea Sa a remarcat că acesta răspunde doar în mică măsură principiilor conservatoare. Cu toată dorința sa sinceră de a ușura soarta țăranilor, regele nu poate fi de acord cu scutirea totală de orice impozit funciar pentru deținătorii de terenuri ce nu depășesc suprafața de șase hectare. În opinia regelui, o astfel de scutire totală ar putea induce țăranilor o percepție greșită despre datoria lor față de stat.

Remarca Majestății Sale privind programul guvernului conservator este, fără îndoială, pe deplin corectă, dar în timpul campaniei electorale, oamenii politici români tind mai mult să dea satisfacție așteptărilor alegătorilor decât să își apere convingerile politice, care, oricum, sunt rareori stabile.

Mi-am permis să profit de aducerea în discuție de către rege a programului politic al guvernului Carp, pentru a-i declara Majestății Sale cât de bucuros sunt de faptul că gestionarea relațiilor externe ale României se concentrează exclusiv în mâinile sale și cât de recunoscător îi sunt pentru că l-a mandatat pe fostul ministru de externe al cabinetului Brătianu să-mi declare în numele său, al regelui, că schimbarea guvernului nu va schimba cu nimic politica externă a României.

Am considerat necesar să aduc în discuție această chestiune dorind, pe de o parte, să verific cât de autorizat a fost domnul Djuvara să facă o astfel de declarație și, pe de altă parte, să atrag atenția Majestății Sale asupra faptului că declarațiile publice ale domnului Carp despre atașamentul său față de Tripla Alianță, deși sincere, sunt totuși inoportune și nu trec neobservate. De aceea, am adăugat că regret apariția în ziare a unei serii de interviuri ale unei persoane aflate în prezent la putere, interviuri care au, totuși, o anumită influență asupra opiniei publice<sup>1</sup>.

Regelui i-a făcut plăcere să confirme ferm tot ceea ce mi-a fost transmis în numele său de către domnul Djuvara, Majestatea Sa adăugând că oamenii, trecând de la opoziție la putere, își schimbă parțial punctele de vedere și că ziaristii, în prezentarea interviurilor, accentuează adesea doar ceea ce le convine.

Aparent, din experiența personală, Majestatea Sa a trebuit să se convingă de acest lucru de mai multe ori, atunci când a discutat cu redactori de ziare cu reputație chiar și europeană.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 36–38 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea și doc. nr. 115 și 118.

## 118

**Бухарест, 2 марта 1911 г., № 18. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Превосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

На вчерашнем очередном дипломатическом приеме господина Майореску нынешний министр иностранных дел заявил мне, что король передал ему высказанное мною Его Величеству убеждение, что внешняя политика Румынии подчинена исключительному руководству Его Величества, министр добавил, что он считает долгом подтвердить мне и от имени правительства уверения короля, что внешними сношениями королевства руководит, действительно, Его Величество.

Не подлежит сомнению, что министр получил от короля приказание сделать мне это заявление.

Оно не могло быть ему особенно приятно, тем более, что на этих днях он сам принимал корреспондента венской «Neue Freie Presse» и не выказал особенной тактичности в беседе с ним. Почитаю долгом приложить при сём извлечение из этой беседы, появившееся в здешнем французском оппозиционном органе «l'Indépendance Roumaine»<sup>1</sup>.

Министр, принимавший корреспондента газеты, в ней не назван, но весь способ изложения мысли вполне соответствует складу ума и речи господина Майореску и, полагаю, вполне выражает его убеждения.

В этой беседе указывается, между прочим, что Греция выразила первая желание возобновить дипломатические сношения с Румынией. Я обратил внимание министра на неуместность этого утверждения, могущего вызвать справедливые нарекания со стороны эллинского правительства.

Переходя тогда на тон совершенно частного и доверительного объяснения, Майореску поведал мне, что принимал корреспондента, действительно, никто другой,

как он, полагая беседовать с серьёзным человеком, но что этот последний поместил в своей телеграмме так много «глупости», что министр может только удивляться этому. Министр вообще не одобряет многого высказываемого в печати и хотел бы обелить в этом отношении даже своего друга и председателя Совета, Карпа, но иногда ему остаётся только удивляться его речам.

Не скрою от Вашего Высокопревосходительства, что я вынес из моего объяснения с господином Майореску весьма неблагоприятное для него впечатление в смысле отсутствия в нём, скажу, искренности, чтобы не сказать порядочности.

Это объяснение лишь подтверждает неоднократно уже высказанное мною убеждение, что в деле дальнейшего нашего сближения с Румынией наступил застой, который, вероятно, продолжится, пока будут стоять у кормила правления господа Карп и Майореску, оба убеждённые сторонники присоединения Румынии к Тройственному союзу.

Их политические взгляды соответствовали направлению высшей<sup>2</sup> политики Румынии в течение многих лет и, быть может, и по настоящую пору соответствуют отношениям, связывающим королевство с Австро-Венгрией и Германией. Лишь за последние годы стало более настойчиво обнаруживаться стремление к более независимой национальной политике, как со стороны короля, так и в особенности в среде более молодых элементов, всплывающих на горизонте политической жизни Румынии, одним из представителей коих является глава либералов Брэтиану, но встречающихся одинаково и в других политических партиях, не исключая и консервативной, ныне правящей страной.

Почитаю равным образом не лишним при сем оценку интервью господ Карпа и Майореску, появившуюся в органе либеральной партии «l'Indépendance Roumaine».

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 39–41.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Не публикуется.

<sup>2</sup> Так в оригинале. Правильно «внешней».

**București, 2 martie 1911, nr. 18. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

La recepția diplomatică de ieri, domnul Maiorescu, actualul ministru de externe, mi-a declarat că regele i-a transmis opinia mea exprimată Majestății Sale că politica externă a României este de competența exclusivă a Majestății Sale. Ministrul a adăugat că el consideră de datoria sa să confirme, și în numele guvernului, asigurările regelui, potrivit cărora relațiile externe ale regatului sunt, într-adevăr, conduse de Majestatea Sa.



Nu există nicio îndoială că ministrul a primit dispoziție de la rege să facă această declarație.

Acest lucru nu i-a făcut probabil o plăcere deosebită, mai ales că a acordat recent un interviu unui corespondent al ziarului vienez „Neue Freie Presse” și nu a dat dovadă de prea mult tact în discuția cu acesta. Consider de datoria mea să atașez aici un extras din această conversație, din organul de presă de opoziție publicat în limba franceză, „L’Indépendance Roumaine”<sup>1</sup>.

Numele ministrului care l-a primit pe corespondentul ziarului nu este amintit expres în articol, dar întregul mod de exprimare a ideilor corespunde pe deplin stilului de gândire și discurs al domnului Maiorescu și, consider, reflectă pe deplin convingerile sale.

În această conversație se menționează, printre altele, că Grecia a fost prima care și-a exprimat dorința de a relua relațiile diplomatice cu România. Am atras atenția ministrului asupra inoportunității unei astfel de afirmații, care ar putea provoca reproșuri justificate din partea guvernului elen.

Apoi, trecând într-un registru cu totul personal și confidențial, Maiorescu mi-a spus că el însuși l-a primit pe ziarist, considerând că discută cu un om serios, dar că acesta din urmă a inclus în telegrama sa atât de multe „prostii”, încât el nu poate decât să se mire de acest lucru. Ministrul, în general, nu aprobă multe din cele apărute în presă și ar dori să-l disculpe în acest sens chiar și pe prietenul său, șeful guvernului, Carp, dar uneori nu poate decât să se mire de afirmațiile acestuia.

Nu voi ascunde de Excelența Voastră faptul că am rămas, în urma discuțiilor cu domnul Maiorescu, cu o impresie foarte nefavorabilă pentru el în ceea ce privește lipsa de sinceritate, ca să nu spun de onestitate.

Această discuție doar confirmă, încă o dată, convingerea pe care am exprimat-o deja că în privința apropierii noastre de România a intervenit un blocaj, care, probabil, nu va fi înlăturat atâta timp cât la cârma guvernului vor fi domnii Carp și Maiorescu, ambii susținători convinși ai aderării României la Tripla Alianță.

Vederile lor politice sunt în concordanță cu direcțiile mari ale politicii externe<sup>2</sup> a României de-a lungul multor ani și corespund, și în prezent, relațiilor care leagă Regatul de Austro-Ungaria și Germania. Doar în ultimii ani a început să se manifeste tendința către o politică națională mai independentă, atât din partea regelui, cât și, în special, din partea elementelor mai tinere care apar la orizontul vieții politice a României, unul dintre reprezentanții cărora este liderul liberalilor, Brătianu, dar care se întâlnesc, deopotrivă, și în alte partide politice, inclusiv în cel conservator, care guvernează în prezent țara.

Consider, de asemenea, util să atașez aici evaluarea interviului domnilor Carp și Maiorescu, apărută în organul partidului liberal „L’Indépendance Roumaine”.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 39–41.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nu se publică.

<sup>2</sup> În documentul original în limba rusă: „высшей политики” (politicii înalte).

**Бухарест, 17 марта 1911 г., № 19. Лысаковский – Нератову<sup>1</sup>**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатольевич,

7-го сего марта Его Величество король Карл лично открыл сессию законодательных палат, в состав которых вошли только что избранные на всеобщих выборах депутаты.

Тронная речь, полный текст которой почитаю долгом препроводить при сём в газетной вырезке<sup>2</sup>, отличалась краткостью и не являлась широкой политической программой, какую являются, большею частью, подобные выступления здешнего правительства. Это объясняется тем, что предстоящая сессия будет очень непродолжительной и что правительство намерено лишь провести бюджет и подвергнуть обсуждению те законопроекты, коими оно рассчитывает добиться популярности. Это – мероприятия, направленные к улучшению быта нынешнего состава служащих казённых железных дорог, увеличение содержания преподавателям низших и средних школ и, наконец, проект освобождения крестьян, владеющих менее 6 гектаров земли, от всех государственных повинностей. Последний, несомненно, является самым радикальным и опасным, так как, очевидно, должен вселить уверенность в крестьянах в их привилегированном положении в государстве и вызвать всеобщее стремление этого класса добиться полного освобождения крестьянской земли от налогов. Действительно, отчего владелец 6-ю гектарами не будет уплачивать повинность, а владеющий 7-ю – будет? Крайне опасный путь этот далеко не был одобрен королём, который лишь после долгих колебаний согласился на внесение его в тронную речь. Мероприятие это вызовет уменьшение в доходности бюджета на 3 миллиона франков приблизительно. Весьма вероятно, как это зачастую бывает, что при проведении этого закона через палаты само правительство постарается его настолько изменить, что из широкообещательного обещания будет выполнена лишь самая незначительная доля.

Насколько мне известно, король Карл подверг критике и другие части составленной председателем Совета, Карпом, тронной речи. В последнюю первоначально были включены слова, обращённые к народным представителям: «вы избраны на всеобщих свободных выборах страны». Его Величество настоял на исключении слова «свободных», которое действительно и не упоминалось в речи. На самом деле таковое заявление не могло бы не вызвать всеобщей насмешки, ввиду всем известного явного давления правительства на выборах.

В области внешней политики последняя речь представляет некоторый интерес, так как, кроме обычной ссылки на существование хороших отношений с другими государствами, она содержит указание на то, что это достигнуто благодаря мудрой политике, которой следует Румыния в течение более четверти века. Между тем, 25 лет тому назад особенных факторов в истории Румынии не было, но эпоха эта как раз совпала с сближением юного королевства с Австро-Венгрией, сближение, близкое сердцу теперешнего председателя румынского Совета министров.

Тронная речь была встречена в палате бурными аплодисментами, но в оппозиционной печати вызвала живейшую критику, что, впрочем, в порядке вещей в Румынии<sup>3</sup>. Одна часть её в особенности вызвала нарекания, а именно слова о согласии

между троном и правительством. Здесь всё более утверждается действительно конституционная точка зрения, что король вне партий и что быть в оппозиции к правительству вполне совместно с полной преданностью престолу. Связывая же себя с короной, консервативная партия тем самым вовлекает её в партийную борьбу, умаляя этим её достоинство; до сих пор умудрённый долгим опытом король Карл всегда тщательно избегал всего того, что могло бы быть истолковано как личное расположение к той или иной политической партии.

Между тем, в последнее время, как правительственная, так и оппозиционная партия зачастую вмешивают корону в политическую распря; это возвращение к старым приёмам тем более опасно, что преклонный возраст нынешнего её носителя, пользующегося высоким авторитетом в стране, заставляет предполагать возможность перехода её в недалёком будущем к наследнику престола, не пользующегося таким авторитетом, а, наоборот, скорее непопулярного в этой стране.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 44–46 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Анатолий Анатольевич Нератов (1863–1938) – российский политический деятель и дипломат. В 1910–1916 гг. был заместителем (по терминологии того времени, товарищем) министра иностранных дел Российской империи.

<sup>2</sup> Тронная Речь была зачитана 7/20 марта 1911 г. (*Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914 / ed. Constantin C. Giurescu. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. P. 429–430).

<sup>3</sup> DAD, заседания от 7, 8, 12, 14, 15 и 16 марта 1911 г.

### **București, 17 martie 1911, nr. 19. Lâsakovskii către Neratov<sup>1</sup>**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Pe data de 7 martie curent, Majestatea Sa, regele Carol, a deschis personal sesiunea camerelor legislative, în care au intrat deputații abia aleși la alegerile generale.

Mesajul Tronului, al cărui text complet consider de datoria mea să-l transmit anexat în acest extras din ziar<sup>2</sup>, s-a remarcat prin concizie, fără a fi fost un program politic dezvoltat, așa cum sunt de obicei discursurile de acest gen ale guvernului de aici. Acest lucru se explică prin faptul că sesiunea parlamentară actuală va fi foarte scurtă, guvernul intenționând doar să adopte bugetul și să supună dezbaterii acele proiecte de lege prin care speră să câștige popularitate. Sunt măsuri menite să amelioreze condițiile de viață ale angajaților de la căile ferate de stat, să majoreze salariile profesorilor din școlile primare și secundare și, în sfârșit, este avut în vedere un proiect de scutire a țăranilor care dețin mai puțin de 6 hectare de pământ de toate obligațiile față de stat. Ultima măsură este, fără îndoială, cea mai radicală și periculoasă, deoarece va insufla, evident, țăranilor convingerea că s-ar afla într-o poziție privilegiată în stat, încurajând tentația generală a acestei clase de a obține scutirea totală a suprafețelor agricole țărănești de impozite. Într-adevăr, de ce s-ar impune ca proprietarul unei suprafețe de 6 hectare să nu plătească impozit, în timp ce acela

care deține 7 hectare să plătească? Acest gen de abordare, care este deosebit de periculoasă, nu a fost deloc acceptată de către rege, care abia după lungi ezitări a fost de acord cu includerea chestiunii respective în Mesajul Tronului. Măsura amintită va reduce veniturile bugetare cu aproximativ 3 milioane de franci. Este însă foarte posibil, așa cum se întâmplă de multe ori, ca, în timpul adoptării legii de către cele două camere, guvernul însuși să încerce să o modifice atât de mult încât din promisiunea deosebit de generoasă să fie realizată doar o parte nesemnificativă.

Din câte cunosc, regele Carol a criticat și alte părți ale Mesajului Tronului, redactat de către președintele consiliului, Carp. În forma sa inițială, Mesajul conținea afirmația adresată reprezentanților poporului: „ați fost aleși de către țară în urma unor alegeri generale libere”. Majestatea Sa a insistat asupra eliminării cuvântului „libere”, care, într-adevăr, nu a mai fost păstrat în Mesaj. De fapt, o astfel de declarație nu ar fi putut să nu provoace decât un amuzament general, având în vedere bine-cunoscuta imixtiune a guvernului în alegeri.

În domeniul politicii externe, ultimul Mesaj prezintă un anumit interes, deoarece, pe lângă referința obișnuită la existența unor bune relații cu alte state, include și afirmația că acest lucru a fost posibil grație politicii înțelepte pe care o urmează România de mai bine de un sfert de secol. Pe de altă parte, acum 25 de ani nu existau factori speciali în istoria României, dar epoca respectivă s-a suprapus exact peste apropierea tânărului regat de Austro-Ungaria, apropiere scumpă inimii actualului președinte al Consiliului de Miniștri român.

Mesajul Tronului a fost întâmpinat în Cameră cu aplauze furtunoase, stârnind însă critici vii în presa de opoziție, ceea ce este, de altfel, normal în România<sup>3</sup>. O parte a Mesajului a provocat obiecții în mod special, și anume cuvintele despre înțelegerea dintre Tron și guvern. Aici se impune tot mai mult perspectiva cu adevărat constituțională că regele este deasupra partidelor și că opoziția față de guvern este pe deplin în acord cu loialitatea deplină față de Tron. Prin asocierea sa cu Coroana, partidul conservator o implică astfel în lupta de partid, diminuându-i prestigiul; până acum, regele Carol, învățat din experiența îndelungată, a evitat întotdeauna cu grijă tot ceea ce ar putea fi interpretat ca o favorizare personală a vreunui partid politic.

Între timp, în ultima vreme, atât partidul de guvernământ, cât și cel de opoziție implică adesea Coroana în disputele politice; această revenire la vechile metode este cu atât mai periculoasă cu cât vârsta înaintată a actualului suveran, care se bucură de o mare autoritate în țară, sugerează posibilitatea ca, în viitorul apropiat, Coroana să treacă la moștenitorul Tronului, care nu se bucură de aceeași autoritate, ci, dimpotrivă, este mai degrabă nepopular în această țară.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 44–46 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Anatolii Anatolievici Neratov (1863–1938), om politic și diplomat rus. În anii 1910–1916 a fost adjunct al ministrului Afacerilor Externe al Rusiei.

<sup>2</sup> Din 7/20 martie 1911 (*Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 429–430).

<sup>3</sup> *DAD*, ședințele din 7, 8, 12, 14, 15 și 16 martie 1911.

**Бухарест, 17 марта 1911 г., № 20. Лысаковский – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Как телеграфировал Вашему Превосходительству гофмейстер Гирс 11 сего марта, № 26, желание Румынии возобновить дипломатические сношения с Грецией не настолько сильно, чтобы новые промедления и переговоры не могли бы не повлиять на успех этого дела.

Действительно, в случае дальнейшего отложения этого вопроса следует предположить, что румынское правительство откажется от этой мысли. Внутренняя политика в этом отношении может сыграть немаловажную роль. Нынешний кабинет Карпа и теперь не очень силен, и авторитет его при здешних политических нравах должен в ближайшем времени ещё уменьшиться. Вполне естественно, что он через некоторое время тем менее охотно пойдёт на акт внешней политики, несомненно, мало популярный в стране.

Что касается куцо-влахской депутации, приехавшей недавно в Бухарест, то она, по вполне достоверным сведениям, была принята нынешним правительством весьма холодно и уехала отсюда крайне недовольная отношением к ней председателя Совета министров Карпа.

Здесь же правительство уже наметило своего кандидата на пост румынского посланника в Афинах, в лице господина Александра Флореску<sup>1</sup>.

Последний по окончании образования служил в министерстве иностранных дел, но дважды покидал его, чтобы заниматься политикой, и был одно время депутатом. В 1900 господин Флореску, будучи генеральным секретарём министерства иностранных дел, принимал ближайшее участие в составлении пресловутого протокола того времени о греческих школах<sup>2</sup>. Это обстоятельство, по мнению здешнего правительства, является доказательством его расположения к Греции. С другой стороны, руководствуясь этим при выборе кандидата, румынское министерство думает подчеркнуть свою готовность идти на возобновление дипломатических сношений с Грецией.

Независимо от сего, выбор господина Флореску нельзя не признать удачным. Он человек обходительный, спокойный, прекрасно образованный, принадлежит к одному из лучших здешних семейств<sup>3</sup>. Господин Флореску будет искренно стараться сглаживать могущие возникнуть недоразумения между обоими государствами, что будет ему значительно облегчено его прекрасным положением здесь как в правительственных, так и в общественных кругах.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 48–49 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Александру Г. Флореску (1867–1925), румынский дипломат.

<sup>2</sup> Док. № 113 от 3 февраля 1911 г.

<sup>3</sup> Семья, упоминаемая в письменных источниках как в Валахии, так и в Молдавии начиная с XV в.

**București, 17 martie 1911, nr. 20. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Așa cum domnul hofmeister Giers a telegrafiat Excelenței Voastre pe data de 11 martie c., nr. 26, dorința României de a relua relațiile diplomatice cu Grecia nu este atât de puternică încât să nu poată influența întârzierea și succesul acestei chestiuni.

Într-adevăr, în cazul amânării acestei probleme pentru o perioadă ulterioară, este de presupus că guvernul român va renunța în totalitate la idee. În această privință, politica internă poate avea un impact semnificativ. Cabinetul actual al lui Carp nu este foarte puternic nici în prezent, iar autoritatea sa, ținând cont de moravurile politice de aici, se așteaptă să scadă și mai mult în viitorul apropiat. În mod firesc, cu timpul, acesta va fi și mai puțin dispus să se angajeze într-o acțiune de politică externă care este, fără îndoială, nepopulară în țară.

Potrivit unor surse de încredere, în ceea ce privește delegația cuțovlahă, care a vizitat recent Bucureștiul, aceasta a fost primită foarte rece de guvernul actual, plecând de aici extrem de nemulțumită de atitudinea față de ea a prim-ministrului Carp.

Guvernul de aici a identificat deja candidatul său pentru postul de trimis român la Atena, în persoana domnului Alexandru Florescu<sup>1</sup>.

După ce și-a terminat studiile, acesta a lucrat la Ministerul Afacerilor Străine, dar l-a părăsit de două ori pentru a se implica în politică, fiind, la un moment dat, deputat. În 1900, în calitate de Secretar General al Ministerului Afacerilor Străine, domnul Florescu a luat parte activă la redactarea protocolului de tristă amintire referitor la școlile grecești<sup>2</sup>. Conform guvernului de aici, această implicare reprezintă dovada deschiderii sale favorabile față de Grecia. Pe de altă parte, prin alegerea acestui candidat, guvernul român dorește să sublinieze disponibilitatea sa de a relua relațiile diplomatice cu Grecia.

Indiferent de aceasta, alegerea domnului Florescu trebuie văzută ca fiind una de succes. El este un om politicos, reținut și bine educat, care aparține uneia dintre cele mai bune familii de aici<sup>3</sup>. Domnul Florescu va depune eforturi sincere pentru a depăși orice neînțelegeri care ar putea apărea între cele două state, ceea ce îi va fi ușurat, în bună măsură, de poziția sa privilegiată atât în cercurile guvernamentale, cât și în cele publice de aici.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 48–49 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Alexandru G. Florescu (1867–1925), diplomat român.

<sup>2</sup> Doc. nr. 113 din 3 februarie 1911.

<sup>3</sup> Familie atestată în Valahia și Moldova începând cu secolul XV.

**Бухарест, 17 марта 1911 г., № 21. Лысаковский – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Каждое государство имеет своего соперника в той или другой области жизни. Для Румынии в международном политическом отношении таким государством является Болгария. Ко всем мероприятиям последней, могущим нарушить нынешний статус-кво, Румыния относится с большою нервностью. Закрытие румынской школы в Туртукае, о коей доносил своевременно гофмейстер Гирс<sup>1</sup>, побудило здешнее правительство усилить меры строгости по отношению к существующим в Румынии болгарским школам. На днях закрыты под предлогом неисполнения школьного регламента начальная болгарская школа и прогимназия<sup>2</sup> в Констанце; той же участи подверглась болгарская школа в Брэиле и на днях предстоит рассмотрение в совете народного просвещения жалобы румынских инспекторских властей на существование, будто бы, беспорядка в болгарской школе в Бухаресте. Несомненно, что последует и её закрытие. Румыны тем охотнее приступают к этим мерам, что не без основания видят в этих школах крупный тормоз романизации болгарского элемента в королевстве, особенно сильного в Добрудже.

С другой стороны, из опасения перед усилением этого элемента правительство издало в последнее время, под предлогом прошлогодних случаев холеры в Болгарии, строгие правила относительно перехода границы болгарскими рабочими, весной и летом, в количестве нескольких тысяч, переправляющихся из царства в Румынию на заработки. Кроме стремления уменьшить тяготение румын болгарского происхождения к их прежнему отечеству, королевское правительство боится революционной пропаганды приходящих из Болгарии рабочих в местном сельском населении.

Здешнему болгарскому посланнику<sup>3</sup> поручено протестовать против этих мероприятий, но до сих пор им не достигнуто их отмены; также неудачны были попытки господина Калинкова добиться открытия вновь школы в Констанце.

Конечно, это не очень серьёзные инциденты, всё же они, до некоторой степени, волнуют общественное мнение и вносят известную неприязнь в отношения между двумя соседними Дунайскими монархиями, наружно, впрочем, всегда готовыми заявить о существовании искренней между ними дружбы.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 50–51 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

<sup>1</sup> См. док. № 95 от 11 октября 1910 г. и док. № 97 от 11 ноября 1910 г.

<sup>2</sup> В 1911 г. образовательная система в Румынии была организована в соответствии с Законом о среднем и высшем образовании от 1898 г., с изменениями, внесёнными в 1900 г. (*Antologia legilor învățământului*. București: Institutul de Științe ale Educației, 2004. P. 72 и следующие).

<sup>3</sup> Георгий Калинков. Подробно о политическом контексте см.: Cain D. *Un diplomat bulgar la București: Gheorghii Kalinkov (1911–1913)* // Studii și materiale de istorie modernă, XXVII. 2014. P. 73–84.

**București, 17 martie 1911, nr. 21. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Fiecare stat își are propriul rival în unul sau altul dintre domeniile vieții. Pentru România, pe planul politicii internaționale, acest stat este Bulgaria. România urmărește cu multă nervozitate toate acțiunile acesteia din urmă, acțiuni care ar putea afecta *status quo*-ul actual. Închiderea școlii românești din Turtucaia, despre care a raportat, la vremea respectivă, hofmeister-ul Giers<sup>1</sup>, a determinat guvernul de aici să înăsprească, de acum încolo, condițiile de funcționare a școlilor bulgare existente în România. Recent, sub pretextul nerespectării prevederilor regulamentului școlar, au fost închise școala primară și gimnaziul<sup>2</sup> bulgar din Constanța; aceeași soartă a avut și școala bulgară din Brăila, iar în perioada următoare urmează a fi examinată, de către conducerea Ministerului Instrucțiunii Publice, plângerea inspectorilor școlari români cu privire la presupusele nereguli de la școala bulgară din București. Va urma, fără îndoială, și închiderea acesteia. Românii sunt cu atât mai dispuși să ia aceste măsuri cu cât văd în aceste școli, nu fără motiv, un obstacol major în calea românizării elementului bulgar din Regat, deosebit de puternic mai ales în Dobrogea.

Pe de altă parte, de teama întăririi acestui element, guvernul a stabilit recent, sub pretextul cazurilor de holeră de anul trecut din Bulgaria, reglementări stricte privind traversarea frontierei de către muncitorii bulgari, care primăvara și vara trec în număr de câteva mii din Țarat în România pentru munci sezoniere. În afară de dorința de a reduce atracția românilor de origine bulgară față de vechea lor patrie, guvernul regal se teme de propaganda revoluționară desfășurată de muncitorii veniți din Bulgaria în rândul populației rurale locale.

Reprezentantul bulgar de aici<sup>3</sup> a primit dispoziția de a protesta împotriva acestor măsuri, fără a reuși însă, până la această dată, anularea lor; de asemenea, lipsite de succes au fost și tentativele domnului Kalinkov de a obține redeschiderea școlii din Constanța.

Fără îndoială, acestea nu reprezintă incidente foarte grave; totuși, întrucâtva, ele agită opinia publică și induc o anumită stare de încordare în relațiile dintre cele două monarhii dunărene vecine, care, de ochii lumii, sunt întotdeauna gata să vorbească despre existența unei prietenii cordiale între ele.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 50–51 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 95 din 11 octombrie 1910 și doc. nr. 97 din 11 noiembrie 1910.

<sup>2</sup> În original: „pro-gimnaziul”. În 1911, sistemul educațional din România era organizat conform „Legii asupra învățământului secundar și superior” din 1898, cu modificările din 1900 (*Antologia legilor învățământului*, București, Institutul de Științe ale Educației, 2004, p. 72 și urm.).

<sup>3</sup> Gheorghii Kalinkov. Pentru contextul politic: Daniel Cain, *Un diplomat bulgar la București: Gheorghii Kalinkov (1911-1913)*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, XXVII, 2014, p. 73-84.



**Бухарест, 23 марта 1911 г., № 528. Лысаковский – Аргиропуло**

Доверительно

Его Превосходительству К. Э. Аргиропуло

Милостивый государь Кимон Эммануилович,

22 сего марта, за № 5599, румынский министр иностранных дел<sup>1</sup> обратился ко мне с нотой, в копии при сём прилагаемой, в коей изложена жалоба румынского рыболовного надзора на ловлю нашими рыбаками рыбы в запретной зоне у Старого Стамбула<sup>2</sup>.

Предварительно ответа господину Майореску я обратился к господину Бессарабскому губернатору<sup>3</sup> с просьбой сообщить, насколько, по имеющимся у наших властей сведениям, жалобы эти основательны.

Почитаю долгом уведомить о вышеизложенном Ваше Превосходительство на случай возможного по сему делу обращения румынского посланника при высочайшем дворе в императорское министерство и одностороннего его освещения, как это было в деле нанесения раны рыбаку Витенко.

Примите, милостивый государь, уверение в отличном моём почтении и совершенной преданности, А. Лысаковский.

**Копия ноты румынского министра иностранных дел на имя императорского поверенного в делах в Бухаресте от 22 марта 1911 г., № 5599.**

D'un rapport en date du 14 de ce mois adressé par l'agent des pêcheries de l'Etat au Ministère de l'Agriculture et des Domaines, il résulte qu'à cette date des pêcheurs de la Bessarabie ont été surpris exerçant la pêche dans la zone prohibée devant l'embouchure de Stari Stamboul.

En vous communiquant ce qui précède j'ai l'honneur de recourir à Votre extrême obligeance pour vous prier de vouloir bien intervenir où de droit afin que les pêcheurs en question soient empêchés de continuer cette pêche illicite.

Veillez...

С подлинным верно.

Секретарь миссии: Н. Щербачёв<sup>4</sup>

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 52–53.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Титу Майореску.

<sup>2</sup> Старый Стамбул. Рукав в дельте Дуная. Согласно статье XLV Берлинского трактата (1878 г.), устье Старого Стамбула являлось частью границы между Россией и Румынией в дельте Дуная. Технические аспекты демаркации границы были определены протоколом, подписанным между двумя государствами 23 ноября/ 5 декабря 1878 г. (*The Map of Europe by Treaty. Showing the Various Political and Territorial Changes Which Have Take Place Since the General Peace of 1814*, vol. IV, 1875 to 1891 / ed. by Sir Edward Hertslet. London, 1891. № 540. P. 2842–2843). Вопрос демаркации границы в зоне дельты Дуная представлял собой, вплоть до Первой мировой войны, предмет разногласий в российско-румынских отношениях, в том числе с точки зрения доступа к рыбным промыслам, что также нашло отражение в донесениях российских дипломатов из Румынии. 9 февраля 1901 г. Россия и Румыния

заклучили соглашение об охране и эксплуатации рыбных промыслов в водах Дуная. См. более подробно: Ardeleanu C. *The European Commission of the Danube, 1856–1948. An Experiment in International Administration*. Leiden: Brill, 2020. P. 102–104, 144–145).

<sup>3</sup> Иван Викторович Канкрин (1855 – после 1917 г.) был губернатором Бессарабии в период с октября 1908 г. по май 1912 г.

<sup>4</sup> Никита Юрьевич Щербачёв.

## **București, 23 martie 1911, nr. 528. Lâsakovskii către Arghiropulo**

Confidențial

Excelenței Sale, K. E. Arghiropulo

Stimate Domnule Kimon Emanuilovici,

Pe data de 22 martie c., sub nr. 5599, ministrul român al Afacerilor Străine<sup>1</sup> mi-a trimis o notă, atașată aici în copie, în care este exprimată plângerea autorității românești de supraveghere a pescuitului privitoare la activitățile de pescuit ale pescarilor noștri în zona interzisă de lângă Stambulul Vechi<sup>2</sup>.

Înainte de a-i răspunde domnului Maiorescu, m-am adresat guvernatorului Basarabiei<sup>3</sup> cu rugămintea de a ni se comunica în ce măsură sunt, conform informațiilor deținute de autoritățile noastre, întemeiate aceste plângeri.

Cred că este de datoria mea de a vă informa pe dumneavoastră, Excelență, despre cele de mai sus, în eventualitatea unei posibile solicitări privind această problemă adresate Ministerului Imperial de către trimisul român de pe lângă înalta Curte și a unei interpretări unilaterale a acesteia, așa cum s-a întâmplat în cazul rănirii pescarului Vitenko.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

### **Copie după nota din 22 martie 1911 a ministrului român al Afacerilor Străine adresată însărcinatului imperial cu afaceri la București.**

Dintr-un raport din data de 14 a acestei luni, trimis de către agentul pescăriilor statului la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, reiese că la această dată anumiți pescari din Basarabia au fost surprinși pescuind în zona interzisă din fața gurii de vărsare [a Dunării] Stari Stambul.

Comunicându-vă cele de mai sus, am onoarea de a vă ruga extrem de respectuos să binevoiți a interveni acolo unde este cazul pentru ca pescarii în cauză să fie împiedicați să continue acest pescuit ilegal.

Binevoiți să...

Conform cu originalul.

Secretarul misiunii: N. Șerbacev<sup>4</sup>

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 52–53.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Titu Maiorescu.

<sup>2</sup> Stari Stambul. Braț în Delta Dunării. Potrivit articolului XLV al Tratatului de la Berlin (1878), gura Stambulul Vechi a reprezentat o parte a graniței din Delta Dunării dintre Rusia și România. Aspectele tehnice

privind delimitarea granițelor au fost stabilite prin printr-un proces-verbal semnat de cele două state pe data de 23 noiembrie / 5 decembrie 1878 (*The Map of Europe by Treaty. Showing the Various Political and Territorial Changes Which Have Take Place Since the General Peace of 1814*, vol. IV, 1875 to 1891, ed. by Sir Edward Hertslet, London, 1891, nr. 540, p. 2842–2843). Chestiunea delimitării graniței în Delta Dunării a reprezentat, până la Primul Război Mondial, un motiv de controverse în relațiile româno-ruse, inclusiv din perspectiva accesului la resursele piscicole, reflectate și în rapoarte ale diplomaților ruși din România. Pe data de 9 februarie 1901, Rusia și România au încheiat o convenție privitoare la conservarea și exploatarea pescuitului în apele Dunării. (Pentru unele detalii: Constantin Ardeleanu, *The European Commission of the Danube, 1856–1948. An Experiment in International Administration*, Leiden, Brill, 2020, p. 102–104, 144–145.)

<sup>3</sup> Ivan Viktorovici Kankrin (1855 – după 1917). A fost guvernator al Basarabiei în perioada octombrie 1908 – mai 1912.

<sup>4</sup> Nikita Iurievici Șerbacev.

## 123

### Бухарест, 2 апреля 1911 г., № 22. Лысаковский – Нератову

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Как я имел честь телеграфировать Вашему Превосходительству, королевский министр иностранных дел<sup>1</sup> уведомил меня, что сегодня состоялось назначение господина Флореску румынским чрезвычайным посланником и политическим министром при Его Величестве короле эллинов. Назначение это будет опубликовано лишь 5-го апреля, с одной стороны, потому, что *Moniteur Officiel* не выходит по воскресеньям, а с другой – иметь возможность получить сообщение об одновременном назначении греческого посланника в Бухаресте.

Состоявшееся, таким образом, возобновление дипломатических сношений между двумя королевствами после шестилетнего разрыва будет встречено здесь сочувственно, но без энтузиазма.

Ненависть к грекам слишком ещё сильна; в Румынии до сих пор живы воспоминания о фанариотах, посланных Константинополем для управления обоими придунайскими княжествами и разорвавших их; в народе всё ещё помнят злоупотребления этих правителей и их многочисленных ставленников – греки, оставшиеся в Румынии, за исключением аристократских элементов, слившихся с румынами, заняли особое положение, захватив экономическую жизнь в свои руки. В прошлом столетии все мелочные торговцы, кабатчики, банкиры, все ростовщики в городах и деревнях были греками или евреями, и народная ненависть была даже сильнее по отношению к первым. Это чувство, конечно, уменьшилось со временем, но далеко не исчезло. Понемногу эта ненависть с экономической почвы перешла на национальную и выразилась в двух разрывах дипломатических сношений с Грецией, имевших место за последние 20 лет. И поныне здесь существует неприязнь ко всему эллинскому и при новых препирательствах она снова может принять острую форму.

К прекращению разрыва склонялись, однако, ныне все политические партии в Румынии. Как Вашему Превосходительству известно, уже последнее либеральное правительство в минувшем году готово было идти на путь примирения; консерваторы-демократы тоже сочувственно отнеслись к этой мысли и их лидер Таке Йонеску открыто высказался за неё в палате. Однако, из партийных соображений, такистская

часть оппозиции может быть постарается и в настоящем шаге правительства найти тему для нападков.

Само же нынешнее правительство считало необходимым прекратить разрыв, главным образом, по теоретическим, так сказать, соображениям. Действительно, нынешний румынский кабинет состоит по большей части из людей не молодых, воспитывавшихся за границей, воспринявших иностранную культуру и чуждых всякого шовинизма. Они считают недостойным для современного цивилизованного государства не иметь дипломатических сношений с близким, почти соседним королевством. С другой стороны, у нынешнего правительства, несомненно, существует стремление уменьшить все возможные поводы к международным осложнениям, могущим вовлечь Румынию в политическую авантюру.

Как мне говорил господин Майореску, румынское правительство особенно ценит примирительную роль императорского и итальянского правительства в этом вопросе. Уже сегодня в разговоре со мною он выразил мне искреннюю признательность за счастливый, официально хотя ещё не оформленный, исход этого дела.

Несомненно, желательное для нас ныне установление нормальных сношений между Грецией и Румынией не поведет, однако, к более тесному их сближению между собою, в противность славянским государствам Ближнего Востока. Здесь не имеют доверия ни к силам Греции, ни к спокойствию её правителей и, наоборот, боятся, чтобы она не явилась разрушительницей общеевропейского мира. К тому же в эллинском элементе в Македонии здесь постоянно видят опасного врага для куцо-влахов. На днях в частном разговоре со мною министр иностранных дел сказал мне, что восстановление дипломатических сношений с Грецией даёт ему надежду добиться от патриарха, при содействии эллинского правительства, некоторых льгот для арумын. Я возразил ему, что, ввиду деликатности этого вопроса, его ныне преждевременно, мне кажется, поднимать и что нужно сначала покончить с разрывом и дать возможности восстановившимся сношениям вполне окрепнуть.

Господин Майореску ответил мне, что вполне разделяет моё мнение, и лишь со временем, и при соблюдении крайней осторожности, приступит к переговорам по этому предмету.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 54–57.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Александр Г. Флореску. См. док. № 121 от 17 марта 1911 г.

**București, 2 aprilie 1911, nr. 22. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Așa cum am avut onoarea să telegrafiez Excelenței Voastre, ministrul Afacerilor Străine al Regatului m-a informat că astăzi a avut loc numirea domnului Florescu<sup>1</sup> în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României pe lângă Majestatea Sa,

regele grecilor. Această numire va fi publicată abia pe data de 5 aprilie, deoarece, pe de o parte, „Monitorul Oficial” nu apare duminică, iar pe de altă parte pentru a avea posibilitatea de a primi, în același timp, o notificare cu privire la numirea simultană a trimisului grec la București.

Reluarea în acest fel a relațiilor diplomatice dintre cele două regate, după o pauză de șase ani, va fi receptată aici cu înțelegere, dar fără entuziasm.

Ura față de greci este încă prea puternică; în România sunt încă vii amintirile despre fanarioții trimiși de la Constantinopol pentru a governa cele două Principate Dunărene, pe care le-au și devastat; lumea își amintește încă de abuzurile acelor guvernanți și de cele ale numeroșilor lor exponenți – greci, care au rămas în România. Cu excepția elementelor aristocratice care s-au topit în sânul românilor, aceștia au ocupat, de-a lungul timpului, o poziție privilegiată, preluând controlul asupra vieții economice. În secolul trecut, toți micii negustori, crâșmarii, bancherii, toți cămătarii din orașe și sate erau greci sau evrei, iar ura populară era chiar mai puternică față de cei dintâi. Cu toate că în timp acest sentiment s-a diluat, el nu a dispărut totuși în întregime. Treptat, ura de natură economică s-a transformat în una națională, manifestându-se și în cele două ruperi ale relațiilor diplomatice cu Grecia din ultimii douăzeci de ani. Și în zilele noastre, aici există o antipatie față de tot ceea ce este grecesc, iar în cazul unor noi dispute această ură ar putea redeveni acută.

Totuși, în prezent, toate partidele politice din România înclină în favoarea depășirii acestei rupturi. După cum cunoașteți, Excelența Voastră, anul trecut, chiar ultimul guvern liberal era gata să pășească pe calea reconcilierii; conservatorii-democrați au sprijinit și ei această idee, iar conducătorul lor, Take Ionescu, s-a exprimat deschis în acest sens în Parlament. Totuși, din rațiuni de partid, opoziția takistă ar putea încerca să folosească acest demers al guvernului ca temă pentru atacuri.

Guvernul în funcție a considerat necesar să pună capăt acestei rupturi în principal din rațiuni pur teoretice, pentru a ne exprima astfel. De fapt, actualul guvern român este format în mare parte din oameni nu tocmai tineri, instruiți în străinătate, care au asimilat cultura străină și care sunt lipsiți de orice influență șovină. Ei consideră că este nedemn pentru un stat civilizat modern să nu aibă relații diplomatice cu un regat aproape vecin, de care se simte legat. Totodată, actualul guvern este interesat, fără îndoială, de eliminarea oricăror motive pentru complicații internaționale care ar putea atrage România într-o aventură politică.

Așa cum mi-a spus domnul Maiorescu, guvernul român apreciază în mod deosebit rolul de intermediar jucat de către guvernul imperial și de către cel italian în această chestiune. Chiar astăzi, în discuția pe care am avut-o, el și-a exprimat recunoștința sinceră pentru soluționarea favorabilă, deși încă neoficială, a acestei dispute.

Fără îndoială, stabilirea unor relații normale între Grecia și România, care sunt de dorit pentru noi în condițiile actuale, nu va conduce însă la o apropiere specială între ele, în dauna statelor slave din Balcani. Aici nu se pune foarte mult preț pe puterea Greciei, nici pe calmul conducătorilor săi, ci, dimpotrivă, sunt exprimate temeri că aceasta ar putea perturba pacea europeană. Mai mult, elementul grecesc din Macedonia este văzut ca un adversar periculos pentru cuțovlahi. Acum câteva zile, într-o conversație particulară, ministrul Afacerilor Străine mi-a spus că restabilirea relațiilor diplomatice cu Grecia îi dă speranță că va putea obține de la Patriarh, cu sprijinul guvernului elen, anumite privilegii pentru aromâni. Având în vedere delicatetea acestei chestiuni, i-am răspuns că mi se pare prematur ca aceasta să fie ridicată acum și că ar trebui încheiată mai întâi ruptura, astfel încât, odată restabilite, relațiile să se poată consolida pe deplin.

Domnul Maiorescu mi-a răspuns că împărtășește întru totul opinia mea și că doar cu timpul, prin impunerea unei prudențe deosebite, va iniția discuții pe această temă.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 54–57.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Alexandru G. Florescu. A se vedea doc. nr. 121 din 17 martie 1911.

## 124

### Бухарест, 2 апреля 1911 г., № 23. Лысаковский – Нератову

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Как я имел честь высказать в последней моей депеше за № 22, нынешнее румынское правительство искренно стремится к удалению всех поводов к возникновению международных осложнений. Лишённая шовинизма и чуждая идеи о великой Румынии политика его по отношению к зарубежным румынам принимает ту же миротворную окраску. В особенности же это видно по отношению к Македонии.

В бюджете на 1911 год суммы, ассигнованные на школы и церкви в Македонии, уменьшены с 110.000 до 76.000 франков. Правительство считает, что в дружественном государстве, каким является Турция, политическая пропаганда недопустима; могут быть содержаны, однако, школы и церкви и то лишь ввиду того, что турецкое правительство относится к этому без неприязни. Несомненно, что рядом с этим действительным желанием вести менее активную иностранную политику румынское правительство желает подчеркнуть свою корректность по отношению к Турции и доказать ей искренность питаемой к ней дружбы.

В связи с уменьшением бюджета уничтожено несколько должностей учебно-политического характера в Македонии.

Серьёзных возражений эти мероприятия здесь не встретили. Однако довольно многочисленные в Бухаресте куцо-влахи, сплоченные в Македонско-Румынское Культурное Общество<sup>1</sup>, во главе которого стоит доктор Леонте<sup>2</sup> и одним из главных членов коего является доктор Сундиа<sup>3</sup>, попробовали начать агитацию против них и отправили депутацию к министру иностранных дел. Последний принял её очень холодно и даже посоветовал её участникам держать себя более спокойно. В собрании Общества Культуры на днях сообщение этого ответа вызвало бурю негодования; было решено энергично бороться за дальнейшие культурные идеалы румын в Македонии и послать особую депутацию к председателю Совета министров и королю. Надо предполагать, что ни та, ни другая не достигнут никакой цели, так как на самом деле политические и общественные круги современной Румынии настроены крайне миролюбиво.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 58–59 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Было основано в сентябре 1879 г. Среди основателей Общества были: В.А. Урека, Михаил Когэлничану, Думитру Брэтиану, К. А. Росетти, Ион Кымпиняну, Джордже Кицу, Титу Майореску, Якоб Негруци, Кристиан Телл. В канун Первой мировой войны Общество насчитывало около 1.200 членов. О его деятельности даёт подробное представление фонд «Македоно-румынское культурное общество», находящийся в Национальном Историческом центральном архиве (Бухарест). Опись 2005.

<sup>2</sup> Д-р А. Леонте («Влаху»). Один из основателей и финансовых спонсоров Общества. Был главным врачом больницы «Багдат» в городе Рымнику-Сэрат (Hâciu A. N. *Aromâni. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*. Focșani: Tipografia Cartea Putnei, 1936. P. 609–610).

<sup>3</sup> Вероятно, речь идёт о докторе Ташку Шунда. Родился в Македонии, в городе Крушево. Одно время занимался врачебной практикой в Салониках. В 1909-1910 гг. издавал в Бухаресте журнал «Viața albano-română» (См.: Gica A. *O mare „mică istorie”*. Haralambie Balamace. Constanța: Editura Cartea Aromână, 2015. P. 48, 106–107).

### **București, 2 aprilie 1911, nr. 23. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Așa cum am avut onoarea să relatez în ultima mea depeșă nr. 22, guvernul actual român dorește sincer să elimine orice motive care ar putea genera complicații internaționale. Politica sa față de românii din afara granițelor, lipsită de șovinism și străină ideii unei Români Mari, se înscrie pe aceeași linie pacifistă. În mod particular acest lucru poate fi observat în relația cu Macedonia.

Fondurile alocate din bugetul aferent anului 1911 pentru școlile și bisericile din Macedonia au fost reduse de la 110.000 la 76.000 franci. Guvernul consideră că într-un stat prieten, așa cum este Turcia, propaganda politică este inadmisibilă; totuși, pot fi susținute școli și biserici, atâta timp cât guvernul turc nu este ostil acestui lucru. Fără îndoială, pe lângă această dorință reală de a avea o politică externă mai puțin activă, guvernul român dorește să pună în evidență atitudinea sa corectă față de Turcia și să-i demonstreze sinceritatea prieteniei.

Din cauza limitărilor bugetare, au fost desființate câteva posturi cu caracter politico-educational în Macedonia.

Toate aceste măsuri nu au întâmpinat obiecții serioase aici. Totuși, cuțovlahii, prezenți în număr mare în București, organizați în Societatea de Cultură Macedo-Română<sup>1</sup>, în fruntea căreia se află doctorul Leonte<sup>2</sup>, avându-l ca membru important și pe doctorul Șunda<sup>3</sup>, au încercat să inițieze o campanie împotriva acestor măsuri, trimițând și o delegație la ministrul Afacerilor Străine. Acesta din urmă i-a primit foarte rece, recomandându-le chiar să fie mai reținuți în acțiunile lor. Într-o ședință a Societății de Cultură, care a avut loc zilele trecute, această reacție a provocat un val de indignare; s-a decis să fie continuată lupta energetică pentru idealurile culturale ale românilor din Macedonia și să fie trimisă o delegație specială la președintele Consiliului de Miniștri și la rege. Se poate bănuși că niciuna dintre aceste

acțiuni nu va avea succes, deoarece cercurile politice și opinia publică din România de astăzi sunt dominate puternic de ideile pacifiste.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 58–59 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A fost înființată în septembrie 1879, iar printre fondatori s-au numărat V. A. Urechia, Mihail Kogălniceanu, Dumitru Brătianu, C. A. Rosetti, Ion Câmpineanu, George Chițu, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Cristian Tell. În ajunul Primului Război Mondial, Societatea avea circa 1.200 de membri. Pentru activitatea acesteia, a se vedea fondul „Societatea de Cultură Macedo-Română” de la Arhivele Naționale Istorice Centrale (București), Inventar 2005.

<sup>2</sup> Dr. A. Leonte („Vlahu”). Unul dintre fondatorii și finanțatorii Societății. A fost medic-șef al Spitalului „Bagdat” din Râmnicu Sărat (Anastase N. Hâciu, *Aromânii. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Focșani, Tipografia Cartea Putnei, 1936, p. 609–610).

<sup>3</sup> Referință probabilă la doctorul Tașcu Șunda (Shunda). Născut în Macedonia, la Crușova (Kruševo), a practicat un timp medicina la Salonic. În anii 1909–1910 a publicat la București revista „Viața albanoromână” (Alexandru Gica, *O mare „mică istorie” Haralambie Balamace*, Constanța, Editura Cartea Aromână, 2015, p. 48, 106–107).

## 125

**Бухарест, 2 апреля 1911 г., № 24. Лысаковский – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Текущая сессия румынских законодательных палат представляет из себя обычную картину для здешней страны. Правительство, располагая большинством голосов в обеих палатах, с головокружительной быстротой проводит свои законопроекты, которые принимаются покорным большинством почти без прений<sup>1</sup>. Так, через палату депутатов прошли за 20 дней сессии «закон об удешевлении жизни», представляющий из себя довольно коренное изменение экономических условий страны, закон об унификации государственного бюджета, изменения некоторых статей закона о государственной отчетности, изменения некоторых статей законов о местном управлении; кроме того принята картельная конвенция с Люксембургом, изъявлено согласие на участие в международной конвенции об автомобильном движении и принят бюджет. Последний был проведен в палате депутатов в 3 заседания.

Так как, согласно румынским законам, бюджет рассматривается лишь в палате депутатов, то главные работы, которые предстояли законодательным учреждениям в этой сессии, почти закончены и после пасхальных вакаций они соберутся лишь на самое короткое время. Благодаря сложившимся здесь условиям политической жизни, партия, пришедшая ко власти, всегда довольно сильна после выборов, когда она, благодаря обещаниям, подкупам и т.д., успела приобрести себе многочисленных сторонников. После же прихода ко власти правительство отчасти забывает обещания, отчасти же действительно не в состоянии их выполнить и понемногу её приверженцы



переходят к оппозиции. Силы же последней соответственно с этим растут. При теперешних обстоятельствах этот процесс должен пройти довольно быстро и уже к осенней сессии правительство должно встретиться с серьезными затруднениями в палатах, в особенности же в сенате. Оно может укрепнуть лишь путем соглашения с конституционно-демократической частью оппозиции. Однако на днях как господин Карп, так и господин Таке Ионеску заявили о невозможности примирения. Весьма вероятно, что они всё же найдут осенью путь к соглашению.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 60–61 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См.: DAD, заседания от 12, 16, 18, 21, 22, 23, 24 и 26 марта 1911 г.

### **București, 2 aprilie 1911, nr. 24. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Sesiunea actuală a camerelor legislative românești reflectă imaginea obișnuită pentru această țară. Guvernul, care dispune de o majoritate de voturi în ambele camere, adoptă propriile proiecte de lege cu o viteză amețitoare, acestea fiind aprobate de majoritatea obedientă aproape fără dezbateri<sup>1</sup>. Astfel, prin Camera Deputaților au fost trecute, în 20 de zile, „Legea privind ieftinirea traiului”, care reprezintă o schimbare destul de radicală a condițiilor economice ale țării, „Legea privind unificarea bugetului statului”, modificarea unor articole din „Legea pentru întrebuițarea excedentului financiar disponibil”, modificarea unor articole din legile privind administrația locală; în plus, a fost acceptată convenția de extrădare cu Luxemburg, s-a dat acordul pentru participarea la convenția internațională privitoare la circulația automobilelor și a fost adoptat bugetul. Acesta din urmă a fost aprobat în Camera Deputaților în trei ședințe.

Conform legislației românești, bugetul este discutat doar în Camera Deputaților, astfel încât legiferările principale avute în vedere de către cele două camere ale Parlamentului în această sesiune sunt aproape încheiate, iar după vacanța de Paște acestea se vor reuni doar pentru o perioadă foarte scurtă. În condițiile politice încetățenite aici, partidul care ajunge la putere este întotdeauna destul de puternic după alegeri, când, datorită promisiunilor, coruperii etc., reușește să își atragă numeroși susținători. După ce ajunge însă la putere, guvernul uită parțial de promisiunile făcute, sau chiar nu poate să le onoreze cu adevărat, astfel încât unii dintre adepții săi se alătură opoziției. Respectiv, forța acesteia crește. În situația actuală, această mișcare ar trebui să se desfășoare destul de rapid și, până la sesiunea de toamnă, guvernul ar trebui să se confrunte cu dificultăți serioase în camere, în special în Senat. El și-ar putea consolida poziția doar printr-o înțelegere cu partea constituțional-democratică a opoziției. Însă, recent, atât domnul Carp, cât și domnul Take Ionescu au declarat că reconcilierea este imposibilă. Totuși, pare destul de verosimil ca aceștia să găsească la toamnă o cale pentru înțelegere.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 60–61 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea *DAD*, ședințele din 12, 16, 18, 21, 22, 23, 24, 26 martie 1911.

126

**Бухарест, 2 апреля 1911 г., № 25. Лысаковский – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Албанская колония в Бухаресте довольно многочисленна и до сих пор поддерживает живые сношения с родиной: большинство её членов люди состоятельные – среди них несколько банкиров. С 1887 года здесь существует албанское общество «Дрита»<sup>1</sup>, преследующее культурные цели и стремящееся к установлению албанской автономии мирными путями, главным образом, устройством школ и поддержанием церквей в Албании, для чего оно собирает довольно значительные денежные средства<sup>2</sup>. Представителем его является богатый хлебный торговец Начо Николай<sup>3</sup>, уроженец Горицы<sup>4</sup>. Общество это издавало раньше собственную газету<sup>5</sup>; в последнее время она не выходит и вообще деятельность общества в упадке.

В 1908 году в Бухаресте образовалось другое албанское общество, «Башким»<sup>6</sup>, поставившее себе более широкие цели, чем первое. Оно стремится к независимости Албании и присоединению к ней некоторых частей трёх македонских вилайетов. Вполне сочувствуя нынешнему албанскому восстанию<sup>7</sup>, оно находится в общении с главарями его и оказывает им материальную поддержку. Из доверительного источника мне известно, что сюда недавно приезжали два эмиссара албанских повстанцев. Им были переданы здешними албанцами довольно значительные суммы на поддержание восстания. Надо сказать, что, как председатель общества «Башким» – фабрикант Тома Чами<sup>8</sup>, так и некоторые члены этого общества – Пётр Тарно, банкир Коста Ефтимiu<sup>9</sup>, обладают достаточными материальными средствами и действительно горячо относятся к судьбам восставшей ныне родины.

Румынское правительство вряд ли отнеслось бы сочувственно к такого рода деятельности названного общества, но пока оно, по-видимому, не осведомлено о ней. Открыто же общество это пока ещё не выступало. До сих пор же пребывающие здесь албанцы пользуются почётом и даже идёт речь о предоставлении им одной церкви для богослужения на их родном языке.

Наконец, в Бухаресте живёт пресловутый князь Гика<sup>10</sup>, о коем я считаю долгом упомянуть лишь ввиду ссылки на его деятельность в донесении императорского поверенного в делах в Цетине от 12-го января сего года, № 2. Это действительно один из отпрысков княжеского рода Гика. Не располагая материальными средствами, он стал добывать их разными незаконными путями и попался в мошенничество.

Репутация его как беспринципного человека вполне установлена. Судя по здешним данным, кандидатура его на албанский престол не могла бы иметь никакого успеха. Да и сам он интересуется ею, поскольку он может извлечь себе из этого предприятия денежную выгоду<sup>11</sup>. Среди здешних албанцев он слишком хорошо известен и, как между прочим говорит надворный советник Обнорский, его притязания не пользуются среди них никакими симпатиями.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 62–64.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. также: *ДДРПР, 1888–1898*, док. № 21, с. 214–216.

<sup>2</sup> См. также: *ДДРПР, 1899–1905*, док. № 7, с. 129–130; док. № 13, с. 150–151; док. № 17, с. 164–165; док. № 24, с. 181–183; док. № 41, с. 230–231.

<sup>3</sup> Николай Начо. Одно время жил в Египте, но в 1884 г. осел в Бухаресте. Группа, сформировавшаяся вокруг Начо, выступала за сотрудничество албанцев с арумынами, ставя своей целью даже создание, в будущем, общего государства.

<sup>4</sup> Славянское название города Корча (*Korçë*, алб.; *Curceaia*, арум.; *Κορτσά*, гр.; *Görice*, тур.) в современной Албании.

<sup>5</sup> Имеется в виду газета «*Shqiptari*» («Албанец»), основанная в 1888 г.

<sup>6</sup> В 1907 г. филиал этого общества был создан и в Констанце. Об обществе «Башкими» и об активизации деятельности албанского движения в Румынии в начале XX в. см.: Iancovici S. *Relations roumano-albanaises à l'époque de la Renaissance et de l'émancipation du peuple albanais* // *Revue des Études Sud-Est Européennes*, tome IX, 1971, № 1, p. 5–44, в особенности: p. 43–46; Skendi S. *The Albanian National Awakening, 1878–1912*. Princeton: Princeton University Press, 1967. P. 145 etc.

<sup>7</sup> Имеется в виду восстание, вспыхнувшее на севере Албании и в Косово, поддержанное Черногорией.

<sup>8</sup> Уроженец Эпира. Вице-председателями Общества были Кристо Мекси и Пандели Еванжели.

<sup>9</sup> Ефtimi.

<sup>10</sup> Альберт Гика (1868–1928). Был также известен под именем Джика.

<sup>11</sup> Об общем контексте см. подробнее: Skendi S. *The Albanian National Awakening, 1878–1912*. Princeton: Princeton University Press, 1967. P. 325–331.

## **București, 2 aprilie 1911, nr. 25. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Colonia albaneză din București este destul de numeroasă și menține până în prezent legături vii cu patria: majoritatea membrilor acesteia sunt oameni înstăriți – printre care și câțiva bancheri. Din 1887, aici există societatea albaneză „Drita”<sup>1</sup>, care urmărește scopuri culturale și vizează obținerea autonomiei albaneze prin mijloace pașnice, în principal prin înființarea de școli și susținerea bisericilor din Albania, pentru care strânge fonduri destul de consistente<sup>2</sup>. Reprezentantul său este bogatul negustor de cereale, Nikolla Naço<sup>3</sup>, originar din Gorița<sup>4</sup>. Această societate a publicat mai înainte un ziar propriu<sup>5</sup>; în ultimul timp acesta nu mai apare însă, iar, în general, activitatea societății este în declin.

În 1908, la București a fost constituită o altă societate albaneză, „Bashkimi”<sup>6</sup>, care și-a stabilit obiective mai ambițioase decât cea dintâi. Aceasta urmărește independența

Albaniei și anexarea la ea a unor părți din cele trei vilaiete macedonene. Susținând în totalitate actuala revoltă albaneză<sup>7</sup>, aceasta este în contact cu liderii ei, oferindu-le sprijin material. Dintr-o sursă demnă de încredere, am aflat că, recent, au venit aici doi emisari ai rebelilor albanezi. Aceștia le-au fost transmise de către albanezii de aici sume considerabile pentru susținerea revoltei. Ar mai trebui spus că atât președintele Societății „Bashkimi”, fabricantul Thoma Çami<sup>8</sup>, cât și unii membri ai acestei societăți, Petru Tarno, bancherul Costa (Constantin) Eftimiu<sup>9</sup>, dispun de suficiente resurse materiale și, într-adevăr, sunt cu sufletul aproape de soarta patriei lor ridicate la luptă.

Guvernul român nu ar fi privit probabil cu simpatie acest tip de activitate a societății amintite, dar, deocamdată, se pare că nu este informat despre aceasta. Nici respectiva societate nu s-a exprimat încă public. Până recent, albanezii stabiliți aici s-au bucurat de respect, discutându-se chiar despre punerea la dispoziția lor a unei biserici pentru slujbe religioase în limba lor maternă.

În sfârșit, în București locuiește celebrul prinț Ghica<sup>10</sup>, pe care consider că este de datoria mea să-l amintesc doar în contextul invocării activității sale în raportul trimis de însărcinatul imperial cu afaceri la Cetinje din 12 ianuarie anul curent, nr. 2. Acesta este, într-adevăr, unul dintre descendenții familiei princiare Ghica. Neavând resurse materiale, el a încercat să le obțină prin diverse metode ilegale, fiind prins cu activități de înșelăciune. Reputația sa ca om lipsit de scrupule este bine cunoscută. Judecând după informațiile disponibile aici, încercarea sa de a obține tronul albanez ar fi fost sortită eșecului. Chiar și el însuși își declară interesul pentru acesta doar cu scopul obținerii unui profit financiar din respectiva întreprindere<sup>11</sup>. Printre albanezii de aici acesta este bine cunoscut și, conform spuselor consilierului de curte Obnorskii, pretențiile sale nu se bucură de nicio simpatie din partea acestora.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 62–64.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea și *RDRR, 1888–1898*, doc. nr. 21, p. 214–216.

<sup>2</sup> A se mai vedea și *RDRR, 1899–1905*, doc. nr. 7, p. 129–130; doc. nr. 13, p. 150–151; doc. nr. 17, p. 164–165; nr. 24, p. 181–183; doc. nr. 41, p. 230–231.

<sup>3</sup> A locuit un timp în Egipt, iar în 1884 s-a stabilit la București. Grupul din jurul lui Naço promova colaborarea albanezilor cu aromânii și avea în vedere chiar constituirea unui stat comun.

<sup>4</sup> Oraș în Albania, cunoscut și sub numele de Corcea. Korçë – în limba albaneză; Curceaua în aromână; Корча în bulgară și macedoneană, Κορυτσά în greacă, Görice în turcă.

<sup>5</sup> Referință la ziarul „Shqiptari” („Albanezul”), înființat în anul 1888.

<sup>6</sup> În anul 1907 a apărut și o filială a acesteia la Constanța. Pentru Societatea „Bashkimi” și activitatea albanezilor din România la începutul secolului XX: Sava Iancovici, *Relations roumano-albanaises à l'époque de la Renaissance et de l'émancipation du peuple albanais*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, tome IX, 1971, nr. 1, p. 5–44, în special p. 43–46; Stavro Skendi, *The Albanian National Awakening, 1878–1912*, Princeton, Princeton University Press, 1967, p. 145 și urm.

<sup>7</sup> Referință la revolta din nordul Albaniei și Kosovo, susținută de Muntenegru.

<sup>8</sup> Originar din Epir. I-a avut ca vicepreședinți pe Kristo Meksi și Pandeli Evangjeli.

<sup>9</sup> Eftimi.

<sup>10</sup> Albert Ghica (1868–1928), cunoscut și cu numele Gjika.

<sup>11</sup> Pentru context: Skendi, *The Albanian National Awakening, 1878–1912*, p. 325–331.

**Бухарест, 9 апреля 1911 г., № 27. Лысаковский – Нератову**

Доверительно

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Депешей от 3-го февраля сего года, № 12, гофмейстер Гирс доносил об указаниях, полученных здешним сербским посланником, возобновить переговоры с румынским правительством о новом месте постройки моста на Дунае для соединения рельсовым путём обоих государств<sup>1</sup>.

По окончании последних выборов в Румынии господин Ристич, как он мне сам доверительно передавал, не преминул возбудить снова эти переговоры. По его словам, министр иностранных дел совершенно определённо заявил ему, что румынское правительство готово изменить пункт конвенции в желательном для Сербии смысле, но при условии окончания сперва переговоров между Турцией и Сербией об Адриатической линии<sup>2</sup>. Тотчас же по окончании этих переговоров румынское правительство, добавил господин Майореску, приступит к сооружению моста в месте, удобном для Сербии. Господин Ристич удовлетворился вполне этим ответом и не настаивал на письменном его оформлении. Посланник полагает, что с окончанием постройки железной дороги от Дуная до Ниша для румын станет наглядна выгода прямого сообщения на Солунь и что в их собственных интересах будет согласиться на изменение места соединения их железных дорог с сербскими. При новом направлении железнодорожного соединения, Груя – Радуевац, Румынии придётся построить небольшую линию и вознаградить чем-нибудь город Турну Северин, рассчитывающий ныне на всю выгоду постройки моста в своих пределах; вопрос о том, потребует ли себе Румыния компенсацию за этот новый расход, не вызываемый строгим выполнением конвенции, ныне не будет затронут.

При сохранении за господином Майореску портфеля министра иностранных дел и пребывания нынешнего кабинета у власти, надо полагать, что вопрос этот окончится вполне благоприятно для Сербии, так как мне положительно известно, что ответ сербскому посланнику был дан лишь после обсуждения его в Совете министров.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 65–66 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 109 от 6 января 1911 г. и док. № 112 от 3 февраля 1911 г.

<sup>2</sup> См. док. № 44 от 7 октября 1909 г. и док. № 140 от 21 августа 1911 г.

**București, 9 aprilie 1911, nr. 27. Lâsakovskii către Neratov**

Confidențial

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Prin depeșa din 3 februarie a acestui an, nr. 12, domnul Hofmeister Giers a raportat deja despre instrucțiunile primite de către trimisul sârb de aici de a relua negocierile cu guvernul român privitoare la noul loc de construcție a podului peste Dunăre, cu scopul conectării celor două state printr-o cale ferată<sup>1</sup>.

La încheierea ultimelor alegeri din România, domnul Ristić, după cum mi-a comunicat în mod confidențial, nu a ezitat să reia aceste negocieri. Potrivit spuselor sale, ministrul Afacerilor Străine i-a declarat foarte clar că guvernul român este dispus să modifice prevederea convenției într-un mod favorabil Serbiei, dar cu condiția ca, mai întâi, să fie încheiate negocierile dintre Turcia și Serbia privind calea ferată adriatică<sup>2</sup>. Imediat după încheierea acestor negocieri, guvernul român, a adăugat domnul Maiorescu, va începe construcția podului într-un loc convenabil Serbiei. Domnul Ristić a rămas pe deplin mulțumit de acest răspuns și nu a insistat asupra formalizării sale în scris. Trimisul consideră că, odată cu finalizarea construcției căii ferate de la Dunăre la Niș, pentru români va deveni evident avantajul unei legături directe cu Salonicul și că va fi în interesul lor să fie de acord cu schimbarea locului de conectare a propriilor căi ferate cu cele sârbești. Odată cu noul nod de legătură, Gruia – Radujevac, România va trebui să construiască o scurtă linie cu interconectare și să ofere o anumită recompensă orașului Turnu Severin, care mizează în prezent pe toate beneficiile construcției podului pe teritoriul său; chestiunea dacă România va solicita sau nu o compensație pentru aceste noi cheltuieli, neprevăzute prin aplicarea întocmai a convenției, nu va fi abordată pentru moment.

În cazul în care domnul Maiorescu își va păstra funcția de ministru al Afacerilor Străine, în condițiile rămânerii la putere a guvernului actual, se poate presupune că această chestiune se va încheia într-un mod favorabil pentru Serbia, deoarece, așa cum cunosc cu certitudine, răspunsul a fost comunicat trimisului sârb abia după ce a fost discutat în Consiliul de Miniștri.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 65–66 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 109 din 6 ianuarie 1911 și doc. nr. 112 din 3 februarie 1911.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 44 din 7 octombrie 1909 și doc. nr. 140 din 21 august 1911.

**Бухарест, 9 апреля 1911 г., № 28. Лысаковский – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Согласно указаниям Вашего Превосходительства, я не преминул выразить румынскому министру иностранных дел удовольствие и поздравления императорского правительства по поводу возобновления дипломатических сношений между Румынией и Грецией<sup>1</sup>. Господин Майореску в весьма сердечных выражениях благодарил меня за это сообщение и просил передать Вашему Превосходительству искреннюю признательность румынского правительства за дружеское содействие России к мирному улажению этого вопроса.

Господин Майореску вспомнил при этом благотворную роль России и Италии во время Пирейского инцидента в прошлом году<sup>2</sup>. Затем он снова вернулся к желательности со временем улучшить отношения Вселенского патриархата с Афинским кабинетом. Вполне сознавая щекотливый характер этих переговоров, господин Майореску ныне предвидит, что ему придётся встретиться с большими затруднениями при их ведении; он возлагает, однако, большую надежду на благосклонное отношение к этим переговорам России, которая, он искренно надеется, не откажется служить и далее могущественной посредницей между Грецией и Румынией. В заключение министр обратился ко мне с просьбой донести до сведения императорского правительства о питаемой в этом смысле Бухарестским кабинетом надежде. Я ответил моему собеседнику, что сочту своим долгом сообщить Вашему Превосходительству о содержании нашего разговора.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 67–68.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Это произошло 2/15 апреля 1911 г. Инициатива принадлежала Греции.

<sup>2</sup> Имеется в виду серьёзный инцидент, который произошёл 30 мая/12 июня 1910 г. на борту пакебота «Император Траян». Возмущённые присутствием на борту дезертира румынской армии, этнического грека, несколько сот человек, в присутствии греческих гражданских и военных властей, поднялись на борт корабля, где они оскорбляли, грабили и издевались над членами экипажа и пассажирами, среди которых было очень много иностранцев. В урегулировании конфликта важную роль сыграл итальянский посланник в Греции, маркиз Карлотти (Racovițan R., Crețu D. *Din istoricul relațiilor româno-elene. Incidentul de la Pireu (30 mai/12 iunie 1910)* // *Studia Universitatis Cibiniensis, Seria Historica*, 17 (2020), p. 177–183). М. Гирс был напрямую вовлечён в переговоры относительно выплаты Грецией компенсации за ущерб, причинённый кораблю «Император Траян» и его пассажирам.

**București, 9 aprilie 1911, nr. 28. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Conform instrucțiunilor primite de la Excelența Voastră, nu am întârziat să exprim ministrului Afacerilor Străine român plăcerea și felicitările guvernului imperial cu privire la reluarea raporturilor diplomatice dintre România și Grecia<sup>1</sup>. Domnul Maiorescu mi-a mulțumit cu multă căldură pentru această informare și m-a rugat să transmit Excelenței Voastre recunoștința sinceră a guvernului român pentru contribuția prietenească a Rusiei în soluționarea pașnică a amintitei chestiuni.

Cu această ocazie, domnul Maiorescu a adus în discuție rolul benefic al Rusiei și Italiei în timpul incidentului de la Pireu de anul trecut<sup>2</sup>. Apoi a revenit la dorința de a îmbunătăți în timp relațiile dintre Patriarhia Ecumenică și Cabinetul de la Atena. Fiind pe deplin conștient de caracterul delicat al acestor negocieri, domnul Maiorescu anticipează că va întâmpina mari dificultăți în desfășurarea lor; totuși, el își pune mari speranțe în atitudinea favorabilă a Rusiei față de aceste negocieri, care, așa cum speră sincer, nu va refuza să-și ofere în continuare serviciile de mediator puternic între Grecia și România. În încheiere, ministrul mi-a adresat rugămintea de a aduce la cunoștința guvernului imperial speranța pe care Cabinetul de la București o nutrește în acest sens. I-am răspuns interlocutorului meu că voi considera că este de datoria mea să o informez pe Excelența Voastră despre conținutul discuției noastre.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 67–68.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> 2/15 aprilie 1911. Inițiativa a aparținut Greciei.

<sup>2</sup> Referință la incidentul grav din 30 mai/12 iunie 1910 de la bordul pachebotului „Împăratul Traian”. Supărați de aflarea la bord a unui dezertor de origine etnică greacă din armata română, în prezența autorităților civile și militare elene, la bord au urcat câteva sute de persoane care au maltratat și jefuit membrii echipajului și pasagerii, dintre care foarte mulți erau străini. În aplanarea conflictului, un rol important l-a jucat ministrul plenipotențiar al Italiei în Grecia, marchizul Carloti (Radu Racovițan, Daniel Crețu, *Din istoricul relațiilor româno-elene. Incidentul de la Pireu (30 mai/12 iunie 1910)*, în „Studia Universitatis Cibiniensis”, Seria Historica, 17 (2020), p. 177–183). M. Giers a fost implicat în discuțiile privitoare la plata de către Grecia a despăgubirilor pentru daunele provocate vasului „Împăratul Traian” și pasagerilor acestuia.

**Бухарест, 14 мая 1911 г., № 30. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатоліевич,

По возвращении из двухнедельной поездки по Дунаю и в Констанцу Его Величество король Карл соизволил принять меня в частной аудиенции.



Находясь ещё совершенно под впечатлением виденного им на Дунае и в морском порту, на сооружение коего Румыния тратит громадные суммы, Его Величество с чувством полного удовлетворения и гордости соизволил описывать мне радующую его картину быстрого развития румынского государства.

Король помнит то сравнительно недавнее время, когда румынский торговый флаг развевался всего над тремя речными судами, теперь же Румыния обладает на Дунае торговой флотилией в 112 судов, успешно соперничающих с судами великих держав.

Такой результат мог быть достигнут лишь благодаря усиленному покровительству, оказываемому румынским правительством своему пароходному обществу<sup>1</sup>, и той упорной борьбе, не останавливающейся даже перед нарушением международных обязательств, кою оно ведёт в своих портах против иностранного флага.

В депеше за № 26<sup>2</sup> коллежский советник Лысаковский донёс Вашему Превосходительству о целом ряде незаконных распоряжений Румынии на этом пути. Я должен вполне подтвердить сведения, сообщённые вам временным моим заместителем, и, к тому же, свидетельствовать, что, к сожалению, не замечается общность действий между державами, заинтересованными, казалось бы, в защите свободы судоходства на международной реке. Таковая свобода не обеспечивается и европейской Дунайской комиссией<sup>3</sup>, опасаящейся выступить из рамок своей компетенции, производства технических работ и полицейского наблюдения на нижнем Дунае, в особенности, когда её выступление может привести её к столкновению с Румынией, гостеприимством коей комиссия пользуется в Галаце.

Короля Карла радует развитие не только его речного флота, но и морского. Его Величеству благоугодно было высказать мне, что он признаёт совершенно недостаточным нынешнее число румынских судов, ходящих из Констанцы в Константинополь, Пирей и Египет. Он настаивает на приобретении еще двух крупных быстроходных судов для установления ежедневного сообщения между Констанцей и столицей Османской империи. Тогда, добавил Его Величество, кратчайший путь из Лондона в Константинополь пройдет не через Вену, а через Берлин и Констанцу.

Вашему Превосходительству небезызвестно, что морские суда правительственного румынского пароходного общества построены с таким расчётом, чтобы служить в военное время вооружёнными быстроходными разведочными крейсерами. При этих условиях появление двух новых подобных судов в черноморских водах не может быть оставлено нами без внимания.

Его Величество коснулся и положения румынского государства на Пруте.

По словам Его Величества, и там румынские дела идут блестяще, чему, будто бы, радуются и наши прибрежные помещики, имея возможность, с увеличением числа шаланд, сплавлять свой хлеб по реке дешевле. Успех румын на этом пограничном водном пути для нас особенно чувствителен и, скажу более, обиден. Располагая несравненно большими средствами, нам бесспорно надлежало бы обеспечить за собою господство на граничной реке. За последние три года Дунайское наше пароходное общество несколько увеличило число своих шаланд на Пруте, но все-же их несоизмеримо мало в сравнении с иностранными судами, и на это обстоятельство я неоднократно уже позволял себе обратить благосклонное внимание императорского правительства.

Маститый румынский монарх, принимая в посещённых им портах румынских общественных деятелей, заявлял им, по его словам, что Румыния, завоевав уже политическую свою независимость, должна ныне, не покладая рук, стремиться к полной экономической независимости.

Но, полагаю, на этом поприще победа ещё далека. В политической борьбе Румыния встретила с одной Турцией, одновременно разгромленной нашими могучими силами. На экономической же арене ей предстоит вырваться из цепких австро-германских клещей, успевших уже глубоко захватить почти все отрасли экономической её жизни.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 69–71 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Румынское общество речного судоходства. Основано указом короля Карла I в 1890 г.

<sup>2</sup> Не публикуется.

<sup>3</sup> Подробно о деятельности Европейской Дунайской Комиссии см.: Ardeleanu C. *The European Commission of the Danube, 1856–1948. An Experiment in International Administration*. Leiden: Brill, 2020.

### **București, 14 mai 1911, nr. 30. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

La întoarcerea dintr-o călătorie de două săptămâni pe Dunăre și la Constanța, Majestatea Sa Regele Carol a binevoit să mă primească într-o audiență privată.

Aflându-se încă sub impresia celor văzute pe Dunăre și în portul de la mare, pentru a cărui construcție România cheltuie sume enorme, Majestatea Sa, cu un sentiment de satisfacție deplină și de mândrie, a binevoit să-mi descrie tabloul încântător al dezvoltării rapide a statului român.

Regele își amintește de timpurile relativ recente când steagul comercial românesc flutura doar pe trei nave fluviale, în timp ce în prezent România deține pe Dunăre o flotilă comercială de 112 nave, care concurează cu succes navele Marilor Puteri.

Un astfel de rezultat a putut fi atins doar datorită protecției speciale acordate de guvernul român propriei societăți de navigație<sup>1</sup> și luptei acerbe, care nu se oprește nici măcar în fața încălcării obligațiilor internaționale, pe care aceasta o duce în porturile sale împotriva pavilionului străin.

În raportul nr. 26<sup>2</sup>, consilierul colegial Lâsakovskii a raportat Excelenței Voastre despre o serie de dispoziții ilegale ale României în această privință. Trebuie să confirm pe deplin informațiile comunicate de înlocuitorul meu temporar și, în plus, să mărturisesc că, din păcate, aparent, nu se întrevede nicio acțiune comună a Puterilor interesate în protejarea libertății navigației pe un fluviu internațional. O astfel de libertate nu este asigurată nici de Comisia Europeană a Dunării<sup>3</sup>, care este preocupată să nu depășească limitele competenței sale, de desfășurare a unor lucrări tehnice și de supraveghere polițienească la Dunărea de Jos, mai ales când o astfel de acțiune ar putea duce la un conflict al acesteia cu România, în condițiile ospitalității de care Comisia se bucură la Galați.

Regele Carol este încântat nu doar de dezvoltarea flotei sale fluviale, ci și a celei maritime. Majestatea Sa a binevoit să-mi spună că, din punctul său de vedere, numărul actual de nave românești care navighează din Constanța către Constantinopol, Pireu și Egipt este absolut insuficient. El va insista asupra achiziționării a încă două nave mari de viteză

pentru a stabili o legătură zilnică între Constanța și capitala Imperiului otoman. Atunci, a adăugat Majestatea Sa, cel mai scurt drum de la Londra către Constantinopol nu va trece prin Viena, ci prin Berlin și Constanța.

Excelenței Voastre îi este cunoscut faptul că navele maritime ale societății de stat românești de navigație sunt construite astfel încât să poată fi transformate în caz de război în crucișătoare de recunoaștere înarmate și de mare viteză. În aceste condiții, apariția a două noi nave similare în apele Mării Negre nu poate rămâne fără atenție din partea noastră.

Majestatea Sa a atins și problema poziției statului român la Prut.

Potrivit Majestății Sale, și acolo situația se prezintă strălucit din perspectivă românească, lucru de care s-ar bucura și moșierii noștri din regiunea riverană, care, odată cu creșterea numărului de barje, au posibilitatea de a-și transporta cerealele pe râu mai ieftin. Succesul românilor pe această rută acvatică de frontieră este deosebit de sensibil pentru noi și, aș spune chiar, ofensator. Având la dispoziție mijloace incomparabil mai mari, noi ar fi trebuit, fără îndoială, să ne asigurăm dominația asupra acestui râu de frontieră. În ultimii trei ani, societatea noastră de navigație de pe Dunăre a mărit oarecum numărul barjelor sale pe Prut, dar, totuși, acestea sunt incomparabil mai puține în comparație cu navele străine, iar asupra acestui aspect mi-am permis să atrag de mai multe ori atenția binevoitoare a guvernului imperial.

Venerabilul monarh al României, la întâlnirile cu personalități publice române, organizate în porturile vizitate de el, a declarat, după spusele sale, că România, după ce și-a câștigat independența politică, trebuie să urmărească acum, fără încetare, obținerea independenței economice depline.

Cred însă că în această privință victoria este încă departe. În lupta politică, România s-a confruntat doar cu Turcia, care a fost în același timp înfrântă devastator de forțele noastre copleșitoare. Pe arena economică însă, ei îi revine sarcina să scape din strânsoarea cleștelor puternice austro-germane, care au reușit să acapareze deja aproape toate ramurile vieții economice.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 69–71 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Societatea de Navigație Fluvială Română, înființată prin decretul regelui Carol I în 1890.

<sup>2</sup> Nu se publică.

<sup>3</sup> Pentru activitatea acesteia: Constantin Ardeleanu, *The European Commission of the Danube, 1856–1948. An Experiment in International Administration*, Leiden, Brill, 2020.

**Бухарест, 14 мая 1911 г., № 31. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Телеграммой от 9-го числа текущего месяца<sup>1</sup> я имел честь доносить о предполагавшейся поездке королевы румынской в Болгарию. Её Величество изволила

вчера выехать морским путем в Евксиноград<sup>2</sup> для ответного посещения королевы Элеоноры<sup>3</sup>, приезжавшей в Румынию уже два раза со времени бракосочетания своего с болгарским монархом.

Говоря мне об отъезде августейшей своей супруги, король Карл заметил, что ему неизвестно, будет ли присутствовать на свидании обеих королей болгарский царь, переезжающий с места на место очень часто и всегда неожиданно.

По-видимому, Его Величество надеется, что король Фердинанд найдёт нужным быть в Евксинограде во время пребывания в летней его резиденции высочайшей посетительницы.

Переходя затем к положению дел в соседнем южно-славянском королевстве, король Карл высказал своё удовольствие приходу ко власти Гешова<sup>4</sup> и Данева<sup>5</sup>, единственных, по его мнению, государственных людей в Болгарии. Его Величество вспомнил по этому поводу, что он неоднократно принимал Гешова в Бухаресте, когда нынешний болгарский председатель Совета министров был в опале. Это обстоятельство раздражало, будто бы, болгарского монарха, но Его Величество был убеждён, что настанет время, когда король Фердинанд должен будет вновь прибегнуть к Гешову, и прибёт он к нему, побуждаемый необходимостью.

В отзывах короля Карла о правителе Болгарии звучали всегдашние по отношению к последнему сдержанность и недоверие. При всём том, сознавая неудобство возбуждать против себя столь беспокойную и талантливую личность<sup>6</sup>, король Карл стремится сохранить наилучшие с ним личные отношения и их встречи отличаются крайней приветливостью с обеих сторон.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 72–73.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Не публикуется.

<sup>2</sup> Летняя резиденция болгарских царей, расположенная поблизости от Варны.

<sup>3</sup> Элеонора Рейсс-Кёстрицкая, вторая жена царя Болгарии Фердинанда.

<sup>4</sup> Иван Е. Гешов. Был назначен премьер-министром Болгарии 16/29 марта 1911 г.

<sup>5</sup> Стоян П. Данев. Неоднократно занимал должности премьер-министра и председателя парламента.

<sup>6</sup> Речь идёт о болгарском царе Фердинанде.

## **București, 14 mai 1911, nr. 31. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Prin telegrama din data de 9 a lunii curente<sup>1</sup>, am avut onoarea de a raporta despre călătoria planificată a reginei României în Bulgaria. Majestatea Sa a decis să plece ieri pe cale maritimă către Euxinograd<sup>2</sup>, pentru a face o vizită de răspuns țarinei Eleonora<sup>3</sup>, care, după căsătoria cu monarhul bulgar, a vizitat România în două rânduri.

Relatându-mi despre plecarea augustei sale soții, regele Carol a remarcat că nu știe dacă țarul bulgar va fi prezent la întâlnirea celor două regine, ținând cont de faptul că acesta se deplasează foarte des, și mereu neașteptat, dintr-un loc în altul. Se pare că Majestatea Sa

speră că țarul Ferdinand va considera necesar să fie în Euxinograd în timpul aflării în reședința sa de vară a înaltei vizitatoare.

Trecând apoi la situația din țaratul sud-slav vecin, regele Carol și-a exprimat satisfacția față de venirea la putere a lui Gheșov<sup>4</sup> și Danev<sup>5</sup>, singurii, în opinia sa, oameni de stat din Bulgaria. Majestatea Sa și-a amintit cu această ocazie că l-a primit de mai multe ori pe Gheșov la București, când actualul președinte al Consiliului de Miniștri al Bulgariei era în dizgrație. Acest lucru îl irita, se pare, pe monarhul bulgar, dar Majestatea Sa era convins că va veni timpul când țarul Ferdinand va trebui să apeleze din nou la Gheșov, și monarhul a apelat la el, constrâns de necesitate.

În comentariile regelui Carol privitoare la conducătorul Bulgariei se simțea mereu reținerea și neîncrederea față de acesta. Totuși, conștient de riscul de a ridica împotriva sa o personalitate atât de agitată și talentată<sup>6</sup>, regele Carol încearcă să mențină cele mai bune relații personale cu acesta, iar întâlnirile dintre cei doi sunt marcate de o amabilitate deosebită din ambele părți.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 72–73.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nu se publică.

<sup>2</sup> Reședința de vară a țarilor bulgari, situată în apropiere de Varna.

<sup>3</sup> Eleonora Reuß zu Köstritz, cea de-a doua soție a țarului Ferdinand.

<sup>4</sup> Ivan E. Gheșov. A fost numit prim-ministru pe data de 16/29 martie 1911

<sup>5</sup> Stoian P. Danev. A deținut în mai multe rânduri funcția de prim-ministru și de președinte al Parlamentului.

<sup>6</sup> Referință la țarul Ferdinand.

## 131

**Бухарест, 12 июня 1911 г., № 34. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Секретною телеграммою я имел честь донести Вашему Превосходительству о высшей степени радушном приёме, оказанном в Румынии комиссии Одесского отдела нашего военно-исторического общества<sup>1</sup>.

Поездке этой комиссии на румынское поле, для избрания места для постановки памятника Суворову<sup>2</sup>, не придавалось у нас никакого официального значения.

Между тем, Его Величество король Карл, как только узнал об ещё ожидавшемся тогда её приезде в Румынию, соизволил предупредить меня, что им сделано распоряжение об её встрече.

Встреча эта была действительно тёплая и торжественная. К генералу Романенко<sup>3</sup>, председателю комиссии, и к пяти его спутникам было прикомандировано четыре румынских офицера. На Галацкой пристани его официально принимал командир румынского корпуса, ему показывали войска, как в Галаце, так и в Брэиле и в Бухаресте. Всё пребывание комиссии на румынской территории было принято на

румынский счёт. Везде её чествовало румынское офицерство банкетами. Они удостоились приглашения к столу как к наследному принцу, так и в Синае, к Его Величеству королю<sup>4</sup>.

По отзывам наших офицеров, в отношении к ним их румынских братьев по оружию чувствовалась даже большая теплота и откровенность, чем во время пребывания в Румынии депутации генерала барона Каульбарса<sup>5</sup>. Румынские офицеры, видимо, были под впечатлением блестящего приёма, оказанного им в прошлом году в России<sup>6</sup>, и высокомилоостивого к ним отношения августейшего нашего монарха.

Не меньшее стремление угодить Одесской нашей комиссии обнаружило румынское военное министерство в деле выбора места для памятника Суворову. Художественное изображение великого нашего полководца будет доминировать над всей окружающей местностью в ближайшем соседстве от рельсового пути. Оно будет стоять на земле, принадлежащей ныне крестьянам, не имеющим по закону права её отчуждать. С целью обойти это затруднение румынское правительство отведёт крестьянам участок, равный по размеру, несколько дальше; место же памятника останется собственностью румынского правительства, отданное в распоряжение военно-исторического нашего общества.

Немедленно вслед за отъездом Одесской военной комиссии румынское военное министерство было предупреждено о прибытии экскурсии из 30 воспитанников С. Петербургского первого кадетского корпуса.

Всё их пребывание в Румынии и путешествие в пределах королевства румынское правительство, равным образом, взяло на свой счёт.

Нашим кадетам показывают сегодня артиллерийское учение. К каждому из них приставлен румынский кадет, и их разместили в румынском военном учебном заведении.

О таковых проявлениях сочувствия к нашим войскам со стороны румынских военных сфер, проявлениях, производящих впечатление в Румынии, почитаю приятным долгом донести.

Непосредственное участие в них в качестве представителя правительства и влиятельного его члена принимает военный министр Филипеску<sup>7</sup>.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 74–74 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Одесский отдел Императорского военно-исторического общества.

<sup>2</sup> Памятник был воздвигнут в сельской коммуне Думбрэвень (бывшее село Плэинешть), расположенной между городами Рымнику Сэрат и Фокшань. Открытие памятника состоялось в 1913 г.

<sup>3</sup> Иван Андреевич Романенко. Руководитель комиссии по сооружению и установлению памятника Суворову.

<sup>4</sup> Этот приём состоялся 5/18 июня 1911 г.

<sup>5</sup> Александр фон Каульбарс.

<sup>6</sup> В мае 1910 г. См. док. № 75.

<sup>7</sup> Николае Филипеску.

**București, 12 iunie 1911, nr. 34. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Prin telegrama secretă, am avut onoarea de a raporta Excelenței Voastre despre primirea extrem de cordială oferită în România comisiei secției din Odesa a societății noastre militar-istorice<sup>1</sup>.

Călătoriei acestei comisii pe teritoriul românesc, pentru a alege locul de amplasare a monumentului dedicat lui Suvorov<sup>2</sup>, nu i s-a atribuit la noi nicio semnificație oficială.

Între timp, Majestatea Sa regele Carol, de îndată ce a aflat despre sosirea acesteia în România, a binevoit să mă informeze că a făcut demersurile necesare pentru întâmpinarea ei.

Primirea a fost într-adevăr călduroasă și solemnă. Generalului Romanenko<sup>3</sup>, președintele comisiei, și celor cinci însoțitori ai săi le-au fost alocați patru ofițeri români. La cheiul din Galați, acesta a fost întâmpinat oficial de către comandantul garnizoanei românești, au fost trecute în revistă trupele, atât la Galați, cât și la Brăila și București. Toate cheltuielile șederii delegației pe teritoriul românesc au fost suportate de către partea română. În toate locurile, aceasta a fost onorată prin banchete de către ofițerii români. Au fost invitați la masă atât la Prințul Moștenitor, cât și la Sinaia, la Majestatea Sa regele<sup>4</sup>.

Potrivit părerilor ofițerilor noștri, în atitudinea fraților lor de arme români față de ei s-a simțit chiar mai multă căldură și deschidere decât în timpul șederii în România a delegației generalului baron Kaulbars<sup>5</sup>. Ofițerii români păreau a fi sub impresia primirii strălucite oferite lor anul trecut în Rusia<sup>6</sup> și a atitudinii extrem de binevoitoare a augustului nostru monarh față de ei.

Ministerul român de Război a arătat un zel la fel de mare în dorința de a fi pe plac comisiei noastre de la Odesa în ceea ce privește alegerea locului pentru amplasarea monumentului dedicat lui Suvorov. Reprezentarea artistică a marelui nostru comandant de oști va domina întreaga zonă învecinată, în proximitatea imediată a căii ferate. Monumentul va fi amplasat pe un teren ce aparține în prezent țăranilor, care nu au dreptul legal de a-l înstrăina. Pentru a depăși această problemă, guvernul român va aloca țăranilor un teren de dimensiuni egale în apropiere; locul desemnat pentru amplasarea monumentului va rămâne în proprietatea guvernului român, fiind pus la dispoziția societății noastre militar-istorice.

Imediat după plecarea comisiei militare din Odesa, Ministerul român de Război a fost informat despre sosirea în excursie a 30 de cursanți ai Primului Corp de Cadeți din Sankt Petersburg.

Întreaga lor ședere în România și călătoria pe teritoriul Regatului au fost, de asemenea, acoperite de către guvernul român.

Astăzi, cadeților noștri li se prezintă un exercițiu de artilerie. Fiecărui cadet rus i-a fost alocat un cadet român, iar aceștia au fost cazați într-o școală militară românească.

Consider că este de datoria mea de a raporta despre aceste manifestări de simpatie din partea cercurilor militare românești față de armata noastră, care produc impresie în România.

În aceste activități, în calitate de reprezentant al guvernului și membru influent al acestuia, este implicat direct și ministrul de Război Filipescu<sup>7</sup>.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 74–74 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Secția din Odesa a Societății Imperiale Militar-Istorice.

<sup>2</sup> În comuna Dumbrăveni (fostă Plăinești), situată între Râmnicu Sărat și Focșani. Statuia a fost inaugurată în 1913.

<sup>3</sup> Ivan Andreevici Romanenko. A coordonat comisia de elaborare și amplasare a monumentului dedicat lui Suvorov.

<sup>4</sup> Pe data de 5/18 iunie 1911.

<sup>5</sup> Alexander von Kaulbars.

<sup>6</sup> În luna mai 1910. A se vedea doc. nr. 75.

<sup>7</sup> Nicolae Filipescu.

## 132

### Синая, 5 июля 1911 г., № 36. Гирс – Нератову

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

В предыдущей депеше моей я имел честь доносить Вашему Превосходительству о прискорбных обстоятельствах, при коих румынский Святейший Синод приступил к суду над митрополитом-примасом Афанасием и епископом романским Герасимом<sup>1</sup>, взводившими друг на друга обвинения самого позорного свойства<sup>2</sup>.

Перед началом судебного следствия, произведённого тремя епископами, Синод постановил просить обоих иерархов добровольно удалиться на покой для восстановления мира в церкви.

С тою же просьбою Синод вторично обратился к митрополиту и к епископу Романскому по окончании судебного разбирательства, желая избежать необходимости вынести какой-либо приговор.

Но как в том, так и в другом случае оба подсудные иерарха наотрез отказались подавать прошение об отставке, заявляя, что они не боятся суда.

Таким образом, Синод был поставлен в необходимость категорически высказаться касательно виновности иерархов, косвенно им, казалось бы, уже признанной при двукратном официальном его обращении к ним с просьбою удалиться с занимаемых ими высоких церковных кафедр.

К тому же правительство в лице министра исповеданий<sup>3</sup>, присутствующего на всех заседаниях Синода, требовало от членов последнего, чтобы решение его было принято единогласно, дабы усилить значение этого решения, какое бы оно ни было.

При этих условиях Синод не решился осудить митрополита-примаса, он вынес ему оправдательный приговор, прилагаемый при сём во французском переводе<sup>4</sup>. По отношению же к епископу Романскому Синод поступил более сурово и лишил его епархии, оставив его в архиерейском сане<sup>5</sup>.

По-видимому, на решение Синода повлияло доверительное сообщение правительства, что оно заручилось обещанием митрополита-примаса удалиться на покой, как только он будет оправдан.

Действительно, Высокопреосвящённый Афанасий вручил королю прошение об его увольнении, немедленно принятое Его Величеством.

Почитаю долгом приложить, равным образом, текст этого прошения во французском переводе<sup>6</sup>.

Митрополит объясняет в нём своё решение тем обстоятельством, что, исполнив свой долг перед церковью и защитив его достоинство и достоинство занимаемого им



высокого положения, он считает ныне свою роль оконченной и, утомлённый пережитыми им за последнее время испытаниями, просит его уволить.

Таким образом, с формальной стороны прискорбный инцидент, омрачивший жизнь румынской церкви, ныне исчерпан.

Но Синодальное решение мало кого удовлетворило.

Обе оппозиционные политические партии открыто восстают против него.

Либералы, ставленником коих был бывший митрополит, негодуют на правительство за принуждение главы церкви к отставке, вызванной нисколько не обвинениями епископа Романского, ничем, будто бы, не подтверждёнными, а исключительно политической мезтью.

Консерваторы-демократы, взявшие епископа Романского под своё покровительство, ведут усиленную агитацию в пользу осуждённого иерарха, пострадавшего, будто бы, за бесстрашную защиту чистоты православных догматов.

Весьма печально, если перенесённые на церковную почву политические страсти не улягутся ко времени выбора нового митрополита-примаса в соединённом заседании Святейшего Синода и обеих законодательных палат.

Выбор этот состоится, вероятно, лишь поздней осенью, при открытии очередной сессии палат.

Какой бы ни был его результат, и при самом даже удачном избрании заместителя уволенного митрополита, весьма, однако, сомнительном ввиду отсутствия вполне достойного кандидата, всё же последний церковный скандал может привести к весьма нежелательным последствиям.

Он поощрит политические партии в их стремлении подчинить своим интересам высших иерархов церкви и будет служить пагубным прецедентом смены главы церкви со сменой правительства.

Он, несомненно, не послужит к укреплению религиозных чувств и к утверждению православия в единой нам стране, где эти чувства без того уже шатки и где ведётся усиленная католическая пропаганда, преследующая, отчасти, и политическую цель окончательного отделения румын от славянского мира и укрепления в них сознания их исключительного, будто бы, латинского происхождения.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 79–82.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Герасим Сафирин. Епископ Романский в 1900–1911 гг.

<sup>2</sup> Поводом к этому конфликту послужил Закон 1909 г. о выборах митрополитов и епархиальных архиереев (епископов), в соответствии с которым была также учреждена высшая церковная Консистория. Закон, принятый с согласия митрополита-примаса Афанасия, был оспорен и отрицательно воспринят частью духовенства, в особенности из-за некоторых его положений, ограничивающих церковную автономию. Епископ Романский Герасим отказался признать законность высшей церковной Консистории, объявив её антиканонической. См. подробнее об этом: Țuscanu A. F. *Episcopul Gherasim Safirin (1849–1922)* // *Oltenia. Studii și Comunicări, seria Arheologie-Istorie (Craiova)*, 26 (2019), p. 333–340.

<sup>3</sup> Константин К. Арион, министр народного просвещения и вероисповеданий.

<sup>4</sup> Не публикуется.

<sup>5</sup> Решение было официально обнародовано 24 июня 1911 г.

<sup>6</sup> Не публикуется.

**Sinaia, 5 iulie 1911, nr. 36. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

În raportul meu anterior, am avut onoarea de a raporta Excelenței Voastre despre circumstanțele regretabile în care Sfântul Sinod Român a început procesul împotriva Mitropolitului primat Atanasie și a episcopului de Roman, Gherasim<sup>1</sup>, care își aduceau acuzații reciproce de cea mai rușinoasă natură<sup>2</sup>.

Înainte de începerea anchetei judiciare, administrată de către trei episcopi, pentru a restabili pacea în Biserică, Sinodul a decis să le ceară ambilor ierarhi să se retragă voluntar.

În dorința de a preveni pronunțarea unei sentințe, în timpul anchetei judiciare, Sinodul a adresat din nou mitropolitului și episcopului de Roman o solicitare similară.

Însă, atât în primul, cât și în al doilea caz, ambii ierarhi aflați sub acuzație au refuzat categoric să depună cererea de demisie, declarând că nu le este frică de judecată.

Astfel, Sinodul a fost pus în situația de a se pronunța clar cu privire la vinovăția celor doi ierarhi, vinovăție care fusese deja oricum recunoscută indirect prin cele două solicitări oficiale de a se retrage din înaltele lor demnități ecleziastice.

Mai mult chiar, guvernul, pentru a da o mai mare greutate acestei decizii, indiferent de soluție, prin intermediul ministrului Cultelor<sup>3</sup>, care a participat la toate ședințele Sinodului, a cerut membrilor acestuia ca decizia să fie luată în unanimitate.

În aceste condiții, Sinodul nu a îndrăznit să-l condamne pe Mitropolitul primat, formulând o sentință de achitare, pe care o anexez aici în traducere în limba franceză<sup>4</sup>. În ceea ce-l privește pe episcopul de Roman, chiar dacă nu a fost caterisit, Sinodul a fost mult mai intransigent, depunându-l din Tronul eparhiei sale<sup>5</sup>.

Se pare că decizia Sinodului a fost influențată de asigurarea confidențială venită din partea guvernului, conform căreia acesta a obținut promisiunea Mitropolitului primat de a se retrage de îndată ce va fi achitat.

Într-adevăr, Înaltpreasfințitul Atanasie a înaintat regelui cererea de demisie, care a și fost imediat acceptată de către Majestatea Sa.

Cred că este de datoria mea să anexez și textul acestei cereri în traducere în limba franceză<sup>6</sup>.

În cererea de demisie, mitropolitul își explică decizia prin faptul că, după ce și-a îndeplinit datoria față de Biserică și a apărat demnitatea sa și a înaltei funcții pe care o ocupa, rolul său este acum încheiat și că, obosit de încercările prin care a trecut în ultima vreme, solicită să fie eliberat din funcție.

În acest fel, din punct de vedere formal, incidentul regretabil care a umbrat viața Bisericii românești a fost încheiat.

Cu toate acestea, decizia Sinodului a mulțumit foarte puțină lume.

Ambele partide politice de opoziție se pronunță vehement deschis împotriva acesteia.

Liberalii, al căror protejat era fostul mitropolit, sunt indignați de guvern pentru faptul că l-a forțat pe capul Bisericii să demisioneze, considerând că demiterea nu a fost cauzată de acuzațiile aduse de episcopul de Roman, care ar fi fost oricum nefondate, ci exclusiv de o răfuială politică.

Conservatorii-democrați, care l-au luat sub protecția lor pe episcopul de Roman, desfășoară o agitație febrilă în favoarea ierarhului condamnat, susținând că acesta a suferit pentru apărarea fără frică a purității dogmelor ortodoxe.

Este foarte trist dacă patimile politice, transferate pe tărâm bisericesc, nu se vor liniști până la alegerea noului Mitropolit primat, la ședința comună a Sfântului Sinod și a celor două camere legislative.

Alegerea respectivă va avea loc, probabil, abia la sfârșitul toamnei, odată cu deschiderea sesiunii ordinare a camerelor.

Oricare ar fi rezultatul, chiar și în condițiile alegerii unui înlocuitor potrivit pentru mitropolitul demisionar, ceea ce pare a fi destul de problematic, în lipsa unui candidat cu adevărat demn, ultimul scandal bisericesc poate avea consecințe foarte serioase.

Disputa va încuraja partidele politice în tentația de a subordona înalții ierarhi ai Bisericii propriilor interese, constituind un precedent periculos pentru schimbarea capului Bisericii odată cu schimbarea guvernului.

Cu certitudine, oricum, aceasta nu va contribui la întărirea sentimentelor religioase și la afirmarea ortodoxiei, într-o țară de aceeași credință cu a noastră, unde aceste sentimente sunt puse deja la îndoială și unde se desfășoară o intensă propagandă catolică, prin care se urmărește, în parte, separarea definitivă a românilor de lumea slavă și inocularea conștiinței originii lor exclusiv latine.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 79–82.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Gherasim Safirin. Episcop de Roman în anii 1900–1911.

<sup>2</sup> Disputa a fost declanșată de Legea din 1909 privind alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, prin care era înființat și un Consistoriu superior bisericesc. Legea, adoptată cu acordul Mitropolitului primat Atanasie, a fost contestată de către o parte a clerului, în special din cauza unor prevederi care limitau autonomia bisericească. Episcopul de Roman, Gherasim, a refuzat să recunoască Consistoriul superior bisericesc, pe care l-a numit anticanonice. Pentru context: Aurel Florin Țuscanu, *Episcopul Gherasim Safirin (1849–1922)*, în „Oltenia. Studii și Comunicări”, seria Arheologie-Istorie (Craiova), 26 (2019), p. 333–340.

<sup>3</sup> Constantin C. Arion, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

<sup>4</sup> Nu se publică.

<sup>5</sup> Decizia a fost pronunțată pe data de 24 iunie 1911.

<sup>6</sup> Nu se publică.

**Синяя, 6 июля 1911 г., № 37. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Депешею за № 25 коллежский советник Лысаковский доносил Вашему Превосходительству о деятельности албанской колонии в Бухаресте и об образовании из её среды двух обществ, из коих одно преследует исключительно культурные цели, а другое принимает более активное участие в служении стремлениям албанцев к независимости<sup>1</sup>.

На этих днях румынскому правительству стало известно, что двое из проживающих в Бухаресте албанцев стали закупать ружья и отправляют их в Албанию.

Произведённое следствие обнаружило, что ружья эти приобретались из складов двух полков, расположенных в столице королевства, путём подкупа нижних их чинов.

Как виновные албанцы, так и три унтер-офицера румынской армии были немедленно арестованы и ныне преданы суду.

По-видимому, албанцам удалось купить из складов всего тридцать ружей, из коих часть была здесь конфискована местными властями.

Не подлежит сомнению, что, в угоду турецким правящим сферам, румынское правительство примет меры к более серьёзному наблюдению за действиями албанцев в пределах Румынии.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 85–86.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 126 от 2 апреля 1911 г.

### **Sinaia, 6 iulie 1911, nr. 37. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Prin raportul cu nr. 25, consilierul colegial Lâsakovskii a relatat Excelenței Voastre despre activitatea coloniei albaneze din București, precum și despre constituirea din membrii acesteia a două societăți, dintre care una urmărește exclusiv scopuri culturale, în timp ce cealaltă se implică mai activ în sprijinirea aspirațiilor albanezilor pentru independență<sup>1</sup>.

Zilele trecute, guvernul român a aflat că doi dintre albanezii care locuiesc în București au început să cumpere puști, pe care le trimit în Albania. În urma unei anchete, s-a descoperit că aceste puști erau achiziționate din depozitele a două regimente dislocate în capitala regatului, prin mituirea unor militari cu grade inferioare.

Atât albanezii vinovați cât și cei trei subofițeri ai armatei române au fost imediat arestați și predați acum justiției.

În total, se pare că albanezii au reușit să cumpere din depozite treizeci de puști, dintre care o parte au fost confiscate de către autoritățile locale.

Nu există nicio îndoială asupra faptului că, pentru a face pe plac cercurilor conducătoare turcești, guvernul român va lua măsuri în vederea unei mai stricte supravegheri a activităților albanezilor pe teritoriul României.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 85–86.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 126 din 2 aprilie 1911.

**Синая, 6 июля 1911 г., № 38. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Японский фельдмаршал Ноги<sup>1</sup> прибыл вчера в Бухарест на пути из Лондона в Константинополь.

Тщеславные румыны в высшей степени польщены, что воин, составивший себе имя, тот, которого во всех своих газетах они ныне величают героем Порт-Артура, удостоил их столицу двухдневным в ней пребыванием, хотя, вероятнее, остановка фельдмаршала в Румынии вызвана личным приглашением наследного принца Фердинанда, встретившегося с Ноги на Лондонских коронационных празднествах<sup>2</sup>.

Как бы то ни было, но румынские военные власти встречают Ноги и его спутников с тем же почётом, который был оказан ими ещё так недавно русским офицерам<sup>3</sup>.

К нему прикомандировано несколько человек офицеров; ему показывают румынскую артиллерию и Бухарестские форты; военный министр<sup>4</sup> даёт ему сегодня вечером банкет; Его Величество король принимает его завтра в Синайском своём дворце.

В тот же вечер Ноги выезжает в Констанцу для дальнейшего следования в столицу Османской империи.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 87–87 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Ноги Марэсукэ.

<sup>2</sup> Имеется в виду коронация короля Георга V, состоявшаяся 22 июня 1911 г.

<sup>3</sup> См. док. № 131 от 12 июня 1911 г.

<sup>4</sup> Н. Филипеску.

**Sinaia, 6 iulie 1911, nr. 38. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Aflându-se în drum de la Londra la Constantinopol, mareșalul armatei japoneze Nogi<sup>1</sup> a sosit ieri la București.

Românii, plini de sine, sunt extrem de măguliți de faptul că războinicul care și-a construit un nume, și pe care ziarele lor îl numesc acum eroul Port Arthur-ului, le-a onorat capitala cu o ședere de două zile, deși, foarte probabil, oprirea mareșalului în România se explică prin invitația personală venită din partea Prințului Moștenitor Ferdinand, care s-a întâlnit cu Nogi la festivitățile de încoronare de la Londra<sup>2</sup>.

În orice caz, autoritățile militare române îl găzduiesc pe Nogi și pe însoțitorii săi cu același respect care a fost rezervat recent ofițerilor ruși<sup>3</sup>.

Acestuia i-au fost alocați câțiva ofițeri; lui i se demonstrează artileria română și forturile din jurul Bucureștiului; ministrul de Război<sup>4</sup> oferă în această seară un banchet în onoarea sa; Majestatea Sa regele îl primește mâine la palatul său din Sinaia.

În aceeași seară, Nogi va pleca spre Constanța pentru a-și continua drumul spre capitala Imperiului otoman.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 87–87 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nogi Maresuke.

<sup>2</sup> Referință la încoronarea regelui George al V-lea din 22 iunie 1911.

<sup>3</sup> A se vedea doc. nr. 131 din 12 iunie 1911.

<sup>4</sup> N. Filipescu.

## 135

### Синяя, 13 июля 1911 г., № 41. Гирс – Нератову

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Как не безызвестно императорскому министерству из предыдущих моих донесений, находящееся ныне у власти консервативное министерство Карпа, желая привлечь на свою сторону избирателей третьей, крестьянской курии, обещало перед последними парламентскими выборами улучшить экономическое положение крестьянского сословия<sup>1</sup>.

В этих видах оно провело уже через парламент закон об освобождении от всякого поземельного налога владельцев земельных участков размером не более шести гектаров каждый<sup>2</sup>.

С этою же целью оно предполагает внести в осеннюю сессию законодательных палат законопроект о выкупе государством у благотворительных учреждений выморочных имений<sup>3</sup> и о продаже их участками крестьянам.

Законопроект этот вырабатывается ныне министром земледелия<sup>4</sup>, любезно сообщившим мне главные его положения, могущие представить для нас некоторый интерес.

Правительство предполагает, что ему возможно будет располагать до 400.000 гектаров земли выморочных имений, находящихся во владении благотворительных учреждений, и до 150.000 гектаров, коими владеет государство. Следовательно, ему представляется возможность увеличить площадь крестьянской земли на 550.000 гектаров.

При предшествовавших раздачах крестьянам земель, как государственных, так и отобранных у монастырей, прежние правительства разбивали эти земли на участки в пяти гектаров каждый и затем, так как охотников на участки было всегда много,

несравненно больше, чем участков, то между желающими их приобрести кидался жребий.

Такой порядок раздачи приводил, однако, к нежелательным последствиям. Жребий указывал иногда на совершенно безземельного крестьянина или даже на цыгана, спешившего немедленно перепродать случайно выпавший на его долю участок сельскому кулаку.

Нынешнее министерство стремится устранить возможность повторения таких случайностей, тем более, что ближайшею его целью является создание класса владельцев земельною собственностью среднего размера.

Оно предполагает разбить выморочные земли на участки не менее десяти или пятнадцати гектаров каждый. Оно будет требовать от крестьян, желающих их приобрести, предварительного денежного взноса в размере 15% их стоимости.

Желая, насколько возможно, ускорить переход этих земель в крестьянские руки, правительство намерено избежать долгой процедуры их оценки.

Оно воспользуется данными, имеющимися в высшем аграрном совете, оценившем земли почти во всех дистриктах Румынии три года тому назад для проведения в жизнь закона либерального министерства Брэтиану об образовании коммунальных пастбищ для крестьян<sup>5</sup>.

Так как за последние три года цена земли сильно поднялась в Румынии, то правительство предполагает увеличить оценку высшего аграрного совета на 10%.

По таковой увеличенной оценке участки будут продаваться крестьянам.

Для расчёта же с благотворительными учреждениями правительство предлагает выдать им беспспорные государственные обязательства, гарантирующие им в полном размере их нынешний доход с земель.

Но так как доходность этих земель со временем, несомненно, возросла бы в их руках, то правительство думает увеличить каждые десять лет уплачиваемую им благотворительным учреждениям сумму на 10%.

Такое увеличение должно производить в течение тридцати лет, когда, по предположениям правительства, установится более или менее постоянная цена гектара земли в Румынии.

Почитаю долгом вновь оговорить, что настоящий проект не внесён ещё в законодательные палаты.

Трудно представить, суждено ли ему принять силу закона. В Румынии политические страсти захватывают все области народной жизни и достаточно выработки какого-либо проекта одной политической партии, чтобы вызвать против него ожесточённые нападки политических её противников. Между тем, положение настоящего министерства Карпа весьма шаткое и едва ли сможет оно долго ещё продержаться у власти.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 90–92 об.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 107 от 5 января 1911 г. и док. № 116 от 19 февраля 1911 г.

<sup>2</sup> См. док. № 106 от 5 января 1911 г., док. № 117 от 2 марта 1911 г. и док. № 119 от 17 марта 1911 г.

<sup>3</sup> Имена, лишившиеся собственников и перешедшие под контроль государства. Их переход в государственную собственность был урегулирован специальным законом в марте 1912 г.

<sup>4</sup> Ион Н. Лаховари, министр сельского хозяйства и государственных имуществ.

<sup>5</sup> Имеется в виду закон о сельскохозяйственных арендных договорах от 23 декабря 1907 г., с изменениями от 22 апреля 1908 г. Раздел III, касающийся общинных пастбищ и выпаса скота.

## **Sinaia, 13 iulie 1911, nr. 41. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

După cum este bine cunoscut guvernului imperial din rapoartele mele anterioare, actualul guvern conservator Carp, în dorința de a atrage de partea sa alegătorii din cel de-al treilea colegiu electoral, cel țărănesc, a promis înainte de ultimele alegeri parlamentare să îmbunătățească situația economică a clasei țărănești<sup>1</sup>.

Pentru aceasta, guvernul a trecut deja prin Parlament o lege care scutește de orice impozit funciar proprietarii de terenuri cu o suprafață de până la șase hectare fiecare<sup>2</sup>.

În același scop, el intenționează să introducă în sesiunea de toamnă a Camerelor Legislative un proiect de lege privind răscumpărarea de către stat a moșiilor fără moștenitori<sup>3</sup>, deținute în prezent de instituții de binefacere, și vânzarea acestora în loturi către țărani.

La respectivul proiect de lege lucrează în prezent ministrul Agriculturii<sup>4</sup>, care mi-a comunicat, cu amabilitate, principalele sale principii, ce ar putea prezenta un oarecare interes pentru noi.

Guvernul anticipează că va putea avea la dispoziție până la 400.000 hectare de teren din moșiile fără moștenitori, aflate în proprietatea instituțiilor de binefacere, și până la 150.000 hectare aflate în proprietatea statului. Drept urmare, este avută în vedere posibilitatea de a crește suprafața terenurilor țărănești cu până la 550.000 hectare.

În distribuiri anterioare de terenuri către țărani, atât din proprietatea statului, cât și din cea preluată de la mănăstiri, fostele guverne împărțeau aceste terenuri în loturi a câte cinci hectare fiecare și, deoarece numărul doritorilor era, de fiecare dată, mult mai mare decât numărul loturilor disponibile, se organiza o tragere la sorți între cei interesați de achiziționarea lor.

Însă, o astfel de distribuire avea consecințe nedorite. Prin tragerea la sorți, uneori era ales un țăran lipsit în totalitate de pământ sau chiar un țigan, al cărui singură grijă era să revândă imediat unui chiabur local lotul, în proprietatea căruia a intrat în mod întâmplător.

Guvernul actual încearcă să elimine posibilitatea ca astfel de situații să se repete, mai ales că obiectivul său imediat este crearea unei clase de proprietari de pământ de mărime medie.

Acesta intenționează să împartă terenurile fără moștenitori în suprafețe de cel puțin zece sau cincisprezece hectare fiecare. Drept urmare, el va solicita țăranilor care intenționează să le achiziționeze să avanseze în numerar 15% din valoarea acestora.

Dorind să grăbească cât mai mult posibil transferul respectivelor terenuri către țărani, guvernul își propune să evite procedura lungă de evaluare a acestora.

El va apela la datele disponibile la Consiliul Superior al Agriculturii, care, acum trei ani, a evaluat terenurile din aproape toate județele României, în timpul implementării legii guvernului liberal Brătianu privind crearea pășunilor comunale pentru țărani<sup>5</sup>.



În condițiile în care, în ultimii trei ani, prețul terenurilor a crescut semnificativ în România, guvernul are în vedere majorarea evaluărilor stabilite de Consiliul Superior al Agriculturii cu 10%.

Pământurile vor fi vândute țăranilor ținând cont de aceste ajustări ale prețurilor. Privitor la plățile făcute către instituțiile de binefacere, guvernul propune să li se ofere obligațiuni de stat, prin care li se garantează, în totalitate, venitul actual din exploatarea terenurilor.

Însă, având în vedere faptul că rentabilitatea acestor terenuri ar crește neîndoielnic cu timpul, guvernul intenționează să mărească suma plătită către instituțiile de binefacere cu 10% la fiecare zece ani.

Respectiva creștere ar trebui să se aplice pentru o perioadă de treizeci de ani, timp în care, conform previziunilor guvernului, în România se va impune un preț mai mult sau mai puțin stabil pentru un hectar de pământ.

Consider că este de datoria mea de a aminti din nou că acest proiect nu a fost încă introdus în camerele legislative.

Este greu de anticipat dacă acest proiect va deveni și lege. Pasiunile politice acoperă în România toate domeniile vieții publice și este suficientă doar elaborarea de către un partid politic a unui proiect de lege pentru a atrage atacuri în forță din partea adversarilor politici. Situația actualului guvern Carp este oricum foarte precară, fiind foarte greu de imaginat ca acesta să poată rămâne la putere pentru mult timp.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 90–92 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 107 din 5 ianuarie 1911 și doc. nr. 116 din 19 februarie 1911.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 106 din 5 ianuarie 1911, doc. nr. 117 din 2 martie 1911 și doc. nr. 119 din 17 martie 1911.

<sup>3</sup> „Moșiile de mână moartă”. Trecerea acestora în proprietatea statului a fost reglementată prin lege în martie 1912.

<sup>4</sup> Ion N. Lahovari (Lahovary), ministru al Agriculturii și Domeniilor.

<sup>5</sup> Referință la Legea pentru învoielile agricole din 23 decembrie 1907, cu modificările din 22 aprilie 1908, cap. III „Izlazul comunal (imașuri) și pășunatul”.

**Синяя, 13 июля 1911 г., № 42. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

На вчерашнем дипломатическом приёме недавно возвратившийся из заграничного отпуска министр иностранных дел Майореску заговорил со мною об албанских делах.

Он сообщил мне, что, как молодой и неопытный румынский поверенный в делах в Белграде<sup>1</sup>, так и всегда отлично осведомлённый посланник в Софии<sup>2</sup> одина-

ково настойчиво доносят ему об усиленном недоверии, с коим относятся к Австро-Венгрии в обоих славянских королевствах, по поводу албанского движения. Это недоверие к двуединой монархии, по словам моего собеседника, является ныне господствующим настроением на всём Балканском полуострове.

В Софии, где глубоко убеждение в стараниях России обеспечить мир, особенно внимательно навести уши по отношению к Вене и король Фердинанд, выехавший за границу, вероятно, не будет путешествовать спокойно.

Лишь бы, добавил министр, он не выкинул вновь какой-нибудь неожиданности, любя готовить свои планы во время пребывания своего вне пределов Болгарии и принуждать своих министров исполнять их во время своего отсутствия.

Не без некоторого раздражения Майореску заметил затем, что он неприятно поражён, что часть австро-венгерской прессы, и он надеется, что это только мелкая пресса, пользуется Румынией как пугалом по отношению к Болгарии, ставя последней всё на вид какую-то общность действия Румынии и Турции.

Никакой конвенции с Турцией у румын нет и таковая не имела бы никакого смысла. Румыния желает прежде всего сохранения мира и нынешнего статус-кво на Балканском полуострове.

Конечно, если на Балканах произошли бы крупные изменения, то Румыния отнеслась бы к ним как того потребуют её интересы, но она нисколько не намерена, сказал Майореску, создавать новые вопросы.

Министр не понимает, чего, в сущности, добиваются в Албании, населённой не одними албанцами, но и сербами, болгарами, греками и даже, добавил он, куцувлахи.

Я возразил моему собеседнику, что ему, только что побывавшему в Вене, быть может удалось выяснить там, чего хотят австро-венгерцы.

В Вене действительно, ответил Майореску, он виделся с графом Эренталем<sup>3</sup>, заявившим сперва ему, что в Албании положение, как будто бы, улучшается, что обрадовало моего собеседника; но граф прибавил, что если оно осложнится, то великим державам нужно будет обсудить, какие принять меры, что менее понравилось румынскому министру.

Вашему Превосходительству небезызвестно, что главные деятели нынешнего министерства, Карп и Майореску, всегда отличались австрофильскими тенденциями. От них они, вероятно, не избавились и теперь, но, по-видимому, и их начинает раздражать роль «пугала», как выразился министр, по отношению к Болгарии, роль неблагодарная, ежечасно навязываемая румынам австро-венгерской прессой не всегда с их согласия, роль, направляющая на них гнев болгар, к коим они относятся не без некоторого опасения, роль, не принёсшая им до сих пор, судя по тому, что произошло при аннексии Боснии и Герцеговины и провозглашении болгарского королевства, никакой прямой выгоды.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 93–95.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> В это время посланником Румынии в Белграде был Георге Филалити.

<sup>2</sup> Константин Диаманди.

<sup>3</sup> Алоиз Лекса фон Эренталь. В тот период являлся министром иностранных дел Австро-Венгрии.

**Sinaia, 13 iulie 1911, nr. 42. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

La recepția diplomatică de ieri, ministrul Afacerilor Străine, Maiorescu, care a revenit recent dintr-un concediu în străinătate, abordându-mă, a adus în discuție chestiunile albaneze.

El mi-a spus că atât tânărul și încă neexperimentatul însărcinat român cu afaceri de la Belgrad<sup>1</sup>, cât și mereu foarte bine informatul trimis de la Sofia<sup>2</sup>, îl informează, la fel de insistent, despre neîncrederea tot mai mare cu care este văzută Austro-Ungaria în ambele regate slave, în legătură cu mișcarea albaneză. Potrivit interlocutorului meu, neîncrederea față de Monarhia dualistă reprezintă acum sentimentul dominant în întreaga Peninsulă Balcanică.

La Sofia, unde există o convingere profundă privind eforturile Rusiei de a asigura pacea, Vienei îi este acordată o atenție deosebită, astfel încât țarul Ferdinand, plecat în străinătate, nu va avea probabil parte de o călătorie în liniște.

„Doar să nu ne ofere o nouă surpriză,” a completat ministrul, „în condițiile în care îi place să își elaboreze planurile în timpul aflărilor în afara Bulgariei și să își forțeze miniștrii să le pună în aplicare în lipsa sa”.

Nu fără o oarecare iritare, Maiorescu a menționat apoi că este neplăcut surprins de faptul că o parte a presei austro-ungare, și speră că este vorba doar de presa marginală, folosește România pe post de sperietoare în relația cu Bulgaria, inoculându-i celei din urmă ideea existenței unei presupuse acțiuni comune a României și Turciei.

România nu are nicio înțelegere cu Turcia, iar o astfel de înțelegere nu ar avea, oricum, niciun sens. România își dorește, înainte de toate, păstrarea păcii și a *status quo*-ului în Peninsula Balcanică.

Desigur, dacă în Balcani s-ar produce schimbări majore, România s-ar poziționa față de acestea în funcție de propriile interese, dar în niciun caz nu își propune, a spus Maiorescu, să creeze noi probleme.

Ministrul nu înțelege ce anume se urmărește în Albania, locuită nu doar de albanezi, ci și de sârbi, bulgari, greci și chiar, a adăugat el, cuțovlahi.

I-am replicat interlocutorului meu că poate, în timpul aflării sale recente la Viena, el a reușit să afle ce își doresc austro-ungarii.

Maiorescu a răspuns că la Viena el s-a întâlnit, într-adevăr, cu Conte Aehrenthal<sup>3</sup>, care i-a spus inițial că situația din Albania pare a se ameliora, lucru care l-a bucurat pe interlocutorul meu; însă Conte a mai spus că, dacă situația se va complica, Marile Puteri vor fi obligate să discute despre măsurile care ar trebui luate, lucru care a fost mai puțin pe placul ministrului român.

Excelența Voastră cunoaște bine faptul că principalii actori ai actualului guvern, Carp și Maiorescu, s-au remarcat dintotdeauna prin tendințe austrofile. Este de presupus că ei nu s-au debarasat de acestea nici în prezent, dar se pare că și pe ei începe să îi irite rolul de „sperietoare”, cum s-a exprimat ministrul, în relația cu Bulgaria, un rol ingrat, impus fără întrerupere românilor de către presa austro-ungară, fără a avea mereu acordul lor, un rol prin care este atrasă asupra lor mânia bulgarilor, față de care ei au o oarecare teamă, un rol care, până acum, judecând după cele petrecute la anexarea Bosniei și Herțegovinei și proclamarea Regatului bulgar, nu le-a adus niciun avantaj direct.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 93–95.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> În perioada respectivă ministru plenipotențiar al României la Belgrad era Gheorghe Filaliti.

<sup>2</sup> Constantin Diamandi.

<sup>3</sup> Alois Lexa von Aehrenthal. La vremea respectivă ministrul al Afacerilor Străine al Austro-Ungariei.

137

**Синая, 16 июля 1911 г., № 44. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Большие осенние манёвры при участии двух корпусов состоятся в нынешнем году в северной Молдавии после двадцатого сентября старого стиля.

Так как в нынешнем году истекает пятидесятилетие со времени соединения княжеств Валахии и Молдавии, в каковом политическом событии молдаване играли крупную роль, королевская семья предполагает выехать после манёвров, то есть в первых числах октября месяца, в Яссы и принять участие в юбилейных празднествах Яссского университета, основанного 50 лет тому назад<sup>1</sup>.

Его Величество король Карл намерен присутствовать как на манёврах, так и на празднествах в Яссах. Но, конечно, поездка Его Величества в Молдавию будет зависеть от состояния его здоровья, в настоящее время вполне благополучного.

Осмеливаюсь высказать мнение, что, в случае если поездка эта осуществится<sup>2</sup>, было бы весьма желательно, чтобы, по примеру прежних лет, государь император милостиво соизволил командировать в Яссы господина Бессарабского губернатора<sup>3</sup>, для приветствования от высочайшего имени нашего монарха Его Величества короля румынского.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 99–99 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Университет в г. Яссы был основан в октябре 1860 г. Осенью 1910 г. приезд короля Карла I в Яссы был отменён из-за состояния здоровья монарха.

<sup>2</sup> См. док. № 142 от 26 сентября 1911 г., док. № 145 от 27 сентября 1911 г. и док. № 153 от 23 ноября 1911 г.

<sup>3</sup> Иван Викторович Канкрин.

**Sinaia, 16 iulie 1911, nr. 44. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

În acest an, după data de douăzeci septembrie pe stil vechi, în nordul Moldovei vor avea loc manevre militare de toamnă de amploare, cu participarea a două corpuri de armată.

Deoarece în acest an se împlinesc cincizeci de ani de la unirea principatelor Valahiei și Moldovei, acțiune politică în care moldovenii au jucat un rol major, familia regală intenționează să meargă după manevre, adică în primele zile ale lunii octombrie, la Iași, pentru a participa la festivitățile jubileului Universității din Iași, fondate acum 50 de ani<sup>1</sup>.

Majestatea Sa, regele Carol, intenționează să fie prezent atât la manevre, cât și la festivitățile de la Iași. Însă, desigur, călătoria Majestății Sale în Moldova va depinde de starea sa de sănătate, care este în prezent destul de bună.

Îndrăznesc să exprim părerea că, în cazul în care această călătorie va avea loc<sup>2</sup>, ar fi de dorit ca, urmând exemplele din anii din urmă, împăratul să binevoiască în a dispune deplasarea la Iași a guvernatorului Basarabiei<sup>3</sup>, pentru a-l saluta pe Majestatea Sa regele românilor în numele cel mai înalt al monarhului nostru.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 99–99 verso.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Universitatea din Iași a fost creată în octombrie 1860. În toamna anului 1910, vizita lui Carol I la Iași a fost contramandată din cauza stării de sănătate a regelui.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 142 din 26 septembrie 1911, nr. 145 din 27 septembrie 1911 și nr. 153 din 23 noiembrie 1911.

<sup>3</sup> Ivan Viktorovici Kankrin.

**Синяя, 16 июля 1911 г., № 45. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Стоящая ныне у власти консервативная партия образовалась всего четыре года тому назад, после крестьянского восстания, вследствие слияния некоторых старо-консерваторов с так называвшимися жунимистами<sup>1</sup>, главою коих состоял нынешний председатель Совета Карп<sup>2</sup>.

Слияние это, вызванное опасением резни помещиков крестьянами, никогда не отличалось искренностью; обе слившиеся стороны косились друг на друга до прихода ко власти; по распределению же между собою министерских постов, при чём старо-консерваторы были обсчитаны, рознь между ними стала ещё чувствительнее. Министры, бывшие старо-консерваторы, продолжая состоять членами кабинета,

занимаются почти исключительно каждый своим ведомством, отстраняя от себя ответственность за действия столпов министерства – бывших жунимистов Карпа, Маргиломана<sup>3</sup> и Ариона<sup>4</sup>. Особенно заметно держит себя в стороне от них военный министр Филипеску, не стесняющийся иногда даже критиковать политическую их деятельность.

Такое отсутствие солидарности в кабинете, непонятное в конституционной стране, значительно ослабляет правительство, положение коего без того уже весьма шаткое.

Министры всё же до сих пор довольно спокойно правили страну главным образом потому, что либеральная партия, передавшая им власть<sup>5</sup>, не торопилась, из-за партийных внутренних соображений, возвратиться к кормилу правления.

Глава либералов Брэтиану, подавая в отставку, настаивал перед королём, чтобы правление было передано именно исключительно консерваторам Карпа, опасаясь прихода ко власти тогда популярных консерваторов-демократов, или же образования коалиционного министерства последних с карпистами, чего добивался Его Величество.

Во время парламентских выборов состоялось соглашение между либералами и консерваторами-демократами, но оно было временное и имело исключительно целью составить общий список кандидатов оппозиции в народные представители.

В действительности же Брэтиану чувствовал необходимость перейти на некоторое время в оппозицию, чтобы спокойнее преобразовать свою партию и помирить враждовавшие в ней радикальные элементы с умеренными либералами; поэтому он особенно и не тревожил нынешних правителей.

Но за последнее время министр внутренних дел Маргиломан стал пользоваться властью, чтобы ослабить положение либералов и вести против них агрессивную политику.

Одним из главных орудий влияния либералов в стране являются их финансовые и промышленные предприятия. Большинство национальных банков и акционерных обществ в Румынии в их руках. Играя на националистических чувствах и стремясь не без успеха учреждать национальные предприятия в противовес иностранным, либералы сохраняют в них за собою руководящую роль, не допуская к ней политических своих соперников. Служа, несомненно, национальным целям и интересам политической своей партии, некоторые выдающиеся либералы не забывают, однако, в этих предприятиях и личных своих выгод.

Этой слабой стороной их деятельности стремится воспользоваться Маргиломан для преследования их предприятий и ослабления влияния последних.

Два года тому назад было образовано либералами национальное общество для эксплуатации трамваев в Бухаресте<sup>6</sup> и выкупа их у бельгийцев.

Статуты этого общества были утверждены либеральным Советом министров<sup>7</sup>. На днях Маргиломан провёл через консервативный Совет министров постановление об отмене этих статут<sup>8</sup> ввиду того, что городское правление извлекло бы больше пользы, если бы оно приняло эксплуатацию трамваев в свои руки.

Такое постановление, не выходящее, по-видимому, из пределов законности, привело, однако, в смущение акционеров национального общества, связанных уже денежными обязательствами. Оно привело в негодование главарей либеральной партии, усмотревших в нём политический шаг, направленный против них.

Брэтиану, говоря мне о нём с едва сдерживаемым раздражением, сообщил, что отныне его отношение к правительству совершенно изменится.

Он берёт его, пока оно не действовало вызывающим образом, но теперь главный комитет либеральной партии решил с окончанием летних вакансий начать ожесточённую против консерваторов борьбу и добиваться их низвержения.

Вашему Превосходительству небезызвестно, что политические страсти достигают в Румынии невероятных размеров.

Они теперь усиленно разжигаются и обещают весьма бурное время в области внутренней политической жизни королевства.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 96–98 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См.: Bulei I. *Conservatori și conservatorism în România*. București, Editura Enciclopedică, 2000. P. 349–396.

<sup>2</sup> Петре П. Карп, председатель Совета министров.

<sup>3</sup> Александру Маргиломан, министр внутренних дел.

<sup>4</sup> Константин К. Арион, министр народного просвещения и вероисповеданий.

<sup>5</sup> В декабре 1910 г.

<sup>6</sup> Бухарестское трамвайное общество. Было основано в соответствии с законом, принятым в апреле 1909 г.

<sup>7</sup> В 1909 г., в то время, когда мэром Бухареста был Винтилэ И. К. Брэтиану, брат Иона И. К. Брэтиану. Винтилэ Брэтиану был одним из основных акционеров Бухарестского трамвайного общества.

<sup>8</sup> Это дело дошло до судебного разбирательства. В начале 1912 г. суд вынес решение в пользу Бухарестского трамвайного общества. Главным последствием этого конфликта стала отставка председателя Совета Министров, Петре П. Карпа, в марте 1912 года.

### **Sinaia, 16 iulie 1911, nr. 45. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Partidul Conservator, care se află în prezent la putere, s-a constituit cu doar patru ani în urmă, după răscoala țărănească, prin fuziunea unor vechi conservatori cu așa-numiții junimiști<sup>1</sup>, al căror lider era actualul președinte al Consiliului, Carp<sup>2</sup>.

Această fuziune, cauzată de teama violențelor țăranilor la adresa moșierilor, nu a fost niciodată sinceră; până la preluarea puterii, ambele părți ale fuziunii se priveau cu suspiciune; iar după împărțirea între ele a posturilor ministeriale, în care vechii conservatori au fost înșelați, ruptura a devenit și mai pronunțată. Miniștrii, foști conservatori, continuând să fie membri ai Cabinetului, se interesează aproape exclusiv de ministerele lor, evitând a-și asuma responsabilitatea pentru acțiunile figurilor centrale ale guvernului – foștii junimiști Carp, Marghiloman<sup>3</sup> și Arion<sup>4</sup>. Ministrul de Război, Filipescu, se ține în mod demonstrativ la distanță de aceștia și nu ezită să critice chiar uneori activitatea lor politică.

O astfel de lipsă de solidaritate în Cabinet, de neînțeles într-o țară constituțională, reduce în mod semnificativ din puterea guvernului, a cărui situație este deja oricum destul de precară.

Totuși, până în prezent, miniștrii au guvernat țara în destulă liniște, mai ales pentru că Partidul Liberal, care le-a predat puterea<sup>5</sup>, nu se grăbea, din motive interne de partid, să revină la cârma guvernării.

În momentul prezentării demisiei, conducătorul liberalilor, Brătianu, a insistat în fața regelui ca guvernarea să fie cedată exclusiv conservatorilor lui Carp, fiindu-i frică de venirea la putere a popularilor conservatori-democrați de atunci sau de formarea unui guvern de coaliție între aceștia și carpiști, ceea ce și dorea Majestatea Sa.

La alegerile parlamentare s-a ajuns la un acord între liberali și conservatorii-democrați, însă acesta a fost de scurtă durată, având ca singur scop stabilirea unei liste comune de candidați ai opoziției pentru reprezentare în Parlament.

De fapt, Brătianu simțea nevoia trecerii pentru o oarecare vreme în opoziție, pentru a-și putea reforma în liniște partidul și a reuși o împăcare a elementelor radicale din cadrul acestuia cu liberalii moderați; de aceea el nici nu i-a deranjat prea mult pe actualii conducători.

Însă, recent, ministrul de Interne, Marghiloman, a început să folosească puterea pentru a slăbi poziția liberalilor și a desfășura o politică agresivă la adresa acestora.

În țară, unul dintre principalele instrumente de influență ale liberalilor este reprezentat de afacerile lor financiare și industriale. Majoritatea băncilor locale și a societăților pe acțiuni din România se află în mâinile lor. Apelând la sentimentele naționaliste și urmărind, nu fără succes, să înființeze afaceri locale în opoziție cu cele străine, liberalii păstrează în acestea un rol decisiv, fără a permite accesul rivalilor lor politici. Servind cu siguranță scopurilor naționale și intereselor partidului lor politic, unii liberali de seamă nu uită, totuși, de profiturile personale în aceste afaceri.

Anume de această slăbiciune a activității lor încearcă să se folosească Marghiloman, cu scopul urmăririi afacerilor și slăbirii influenței acestora din urmă.

Acum doi ani, liberalii au constituit o societate națională pentru exploatarea tramvaielor în București<sup>6</sup> și răscumpărarea lor de la belgieni.

Statutele respectivei societăți au fost aprobate de către Consiliul de Miniștri liberal<sup>7</sup>. Acum câteva zile, invocând faptul că administrația orașului ar fi avut mai mult de profitat dacă ar fi preluat exploatarea tramvaielor, Marghiloman a trecut prin Consiliul de Miniștri conservator o decizie prin care statutele amintite au fost anulate<sup>8</sup>.

O astfel de hotărâre, care, în aparență, nu depășește limitele legale, a provocat însă neliniștea acționarilor societății naționale, legați de aceasta prin diferite obligații financiare. Respectiva decizie a provocat indignarea conducătorilor Partidului Liberal, care au văzut în ea un gest politic îndreptat împotriva lor.

Relatându-mi despre aceasta cu o iritare ținută cu greu sub control, Brătianu mi-a declarat că, de acum înainte, atitudinea sa față de guvern se va modifica în totalitate.

El a protejat guvernul atâta timp cât acesta nu a luat decizii provocatoare, însă acum conducerea Partidului Liberal a decis ca, odată cu încheierea vacanței de vară, să înceapă o luptă fără menajamente împotriva conservatorilor, cu scopul îndepărtării lor de la putere.

Excelența Voastră cunoaște bine faptul că pasiunile politice ating în România proporții greu de imaginat.

În prezent, ele sunt intens alimentate, anticipând o perioadă foarte turbulentă în viața politică internă a Regatului.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 96–98 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea: Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism în România*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 349–396.

<sup>2</sup> Petre P. Carp, președinte al Consiliului de Miniștri.



<sup>3</sup> Alexandru Marghiloman, ministru de Interne.

<sup>4</sup> Constantin C. Arion, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

<sup>5</sup> În decembrie 1910.

<sup>6</sup> Societatea de Tramvaie București. A fost înființată prin lege în aprilie 1909.

<sup>7</sup> În 1909, în mandatul de primar al lui Vintilă I. C. Brătianu, fratele lui Ion I. C. Brătianu. Vintilă Brătianu a fost unul dintre acționarii importanți ai Societății de Tramvaie din București.

<sup>8</sup> Litigiul a ajuns în fața instanței, care a decis, la începutul anului 1912, în favoarea Societății de Tramvaie București. Urmarea acestui conflict a fost demisia președintelui Consiliului de Miniștri, Petre P. Carp, în martie 1912.

139

**Синая, 4 августа 1911 г., № 49. Лысаковский – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Как я имел честь донести Вашему Превосходительству депешей от 3-го сего августа, за № 47<sup>1</sup>, здешнее правительство не пожелало вступить с Черногорией в переговоры относительно заключения судоходной и торговой конвенции, ссылаясь на тревожное настроение, царившее до сих пор на Ближнем Востоке<sup>2</sup>. Румынское правительство, по-видимому, на самом деле озабочено этим настроением, причина коего, по его мнению, во всё уменьшающейся возможности действительного обновления Турции. В разговоре со мною господин Майореску неоднократно высказывал мне своё недоверие к жизнеспособности младотурецкого режима, причём указывал на возможность осложнений, вызванных именно крахом последнего. Недоверие это является отчасти отголоском подобного же мнения Его Величества короля Карла, долготелный опыт коего в международной политике признаётся здесь всеми. Эта озабоченность тем более заслуживает внимания, что она не находится в исключительной связи с последним восстанием в Албании, сведения об успокоении коей получались уже некоторое время тому назад.

На днях господин Майореску вернулся к этой теме и присовокупил, что, по известиям, только что полученным им из Вены от председателя Совета министров<sup>3</sup>, граф Эренталь в беседе с последним заявил ему о своём беспокойстве относительно нынешнего состояния Турции и возможности внутренних в ней осложнений. Господин Карп, будто бы, заметил, что австро-венгерский министр иностранных дел очень озабочен этой возможностью.

Как доносил гофмейстер Гирс, нынешнее правительство<sup>4</sup> стремится лишь к сохранению статус-кво, но оно ныне, несомненно, обеспокоено теми вождедениями, которые должны возгореться у соседних с ней балканских держав в случае окончательной несостоятельности нынешней Турции, и, конечно, видит в Болгарии первую нарушительницу мира.

Существует, однако, здесь и другое воззрение. С окончанием «албанского восстания» начнётся постепенное развитие «албанской автономии». Для этой цели необходим открытый мир и «мирная работа» в Албании и Константинополе. Может быть, эти соображения и сыграли некоторую роль в окончании открытого восстания албанских племён. Пользуясь увеличивающимся ослаблением младотурецкого режима,

Албания получит некоторую обособленность. При усиленной поддержке Австро-Венгрии эта обособленность может легко перейти в автономию и тогда на Ближнем Востоке образуется новое неславянское полу-государство, в котором австрийское влияние будет в той или другой форме первенствующим. Роль этого государства на западной части Ближнего Востока будет схожа с ролью Румынии на восточной.

К этой мысли здесь отнесутся, несомненно, симпатично, так как, благодаря её осуществлению, прибавится новый элемент равновесия среди маленьких государств, основанных на развалинах турецкой империи. С другой стороны, увеличатся неславянские силы на Ближнем Востоке и это всего более может улыбнуться ныне стоящему у власти кабинету Карпа.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 100–102.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Не публикуется.

<sup>2</sup> Т. е. Балканы.

<sup>3</sup> П. П. Карп.

<sup>4</sup> Т. е. румынское правительство.

#### **Sinaia, 4 august 1911, nr. 49. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Așa cum am avut deja onoarea de a aduce la cunoștința Excelenței Voastre, prin raportul din 3 august curent, nr. 47<sup>1</sup>, guvernul de aici nu și-a manifestat dorința de a intra în negocieri cu Muntenegru pentru încheierea unei convenții privind navigația și comerțul, invocând starea de agitație care a domnit până recent în Orientul Apropiat<sup>2</sup>. Se pare că guvernul român este, cu adevărat, îngrijorat de această stare, a cărei cauză este, după părerea sa, șansa tot mai mică pentru o reînnoire reală a Turciei. În discuția purtată cu mine, domnul Maiorescu mi-a împărtășit în mod repetat neîncrederea în viabilitatea regimului Junilor Turci, invocând chiar posibilitatea unor complicații provocate de prăbușirea acestuia. Această neîncredere reprezintă, în parte, reflectarea opiniei similare a Majestății Sale, regele Carol, a cărui experiență îndelungată în politica internațională este recunoscută aici de toată lumea. Această îngrijorare merită cu atât mai mult atenție, cu cât ea nu este pusă exclusiv în legătură cu ultima revoltă din Albania, în condițiile în care veștile privitoare la calmarea lucrurilor acolo sunt de dată mai veche.

Zilele trecute, domnul Maiorescu a revenit la acest subiect, adăugând că, potrivit știrilor primite recent de la Viena, de la președintele Consiliului de Miniștri<sup>3</sup>, Conte Aehrenthal și-a exprimat la o întrevedere cu acesta îngrijorarea cu privire la situația actuală din Turcia și posibilitatea unor complicații interne. Domnul Carp ar fi observat că ministrul Afacerilor Străine austro-ungar este foarte îngrijorat de această posibilitate.

Așa cum a raportat deja hofmeister-ul Giers, actualul guvern<sup>4</sup> urmărește doar menținerea *status quo*-ului, fiind acum, fără îndoială, preocupat de pasiunile politice puternice

care ar putea să cuprindă statele balcanice vecine, în cazul unei prăbușiri definitive a Turciei în starea sa actuală, văzând, desigur, Bulgaria drept principală cauză în perturbarea păcii.

Totuși, aici există și o altă opinie. Potrivit acesteia, odată cu sfârșitul „revoltei albaneze”, vom asista la dezvoltarea treptată a „autonomiei albaneze”. Pentru atingerea acestui scop este nevoie de liniște și „muncă pașnică” în Albania și la Constantinopol. Poate că tocmai aceste considerente au determinat încheierea fazei fierbinți a revoltei clanurilor albanezilor. Profitând de slăbirea continuă a regimului Junilor Turci, Albania va obține o anumită autonomie. Cu sprijinul puternic al Austro-Ungariei, această individualizare poate trece ușor în autonomie, iar atunci se va forma în Orientul Apropiat un nou cvasi-stat neslav, în care influența austriacă va fi, într-o formă sau alta, predominantă. Rolul acestui stat în partea de vest a Orientului Apropiat va fi asemănător cu rolul României în partea de est.

Desigur, această idee va fi privită cu simpatie aici, fiindcă prin punerea ei în practică va apărea un nou element de echilibru între statele mici născute pe ruinele Imperiului turc. În același timp, acest lucru va conduce la consolidarea forțelor neslave din Orientul Apropiat, fapt care va fi și mai mult pe placul guvernului actual al lui Carp.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lăsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 100–102.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nu se publică.

<sup>2</sup> Balcani.

<sup>3</sup> P. P. Carp.

<sup>4</sup> Adică guvernul român.

## 140

**Бухарест, 21 августа 1911 г., № 51. Лысаковский – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

По получении известия о подписании турецким министром общественных работ<sup>1</sup> и представителем Дунайско-Адриатического синдиката<sup>2</sup> договора о производстве изысканий для названной железной дороги<sup>3</sup> я счёл своим долгом выяснить отношение румынского правительства к этому событию.

Из разговора с министром иностранных дел я заключил, что общее недоверчивое отношение к стойкости нынешнего турецкого режима, о котором я имел честь доносить Вашему Превосходительству с прошлой экспедицией<sup>4</sup>, заставляет румынское правительство относиться несколько сдержанно к этому известию.

Предоставление права изысканий, несомненно, большой шаг вперёд, заявил мне при этом господин Майореску; однако нельзя ещё считать, что вопрос о постройке решён окончательно, и поэтому преждевременно поднимать вопрос о начатии сооружения моста через Дунай для соединения наших железных дорог с сербскими. Из дальнейшего разговора я, однако, вынес впечатление, что в случае

действительного приступления к сооружению Адриатической линии румынское правительство, руководствуясь собственными интересами, охотно пойдёт навстречу сербским желаниям, как мною уже отмечено было в депеше от 9-го апреля сего года, № 27<sup>5</sup>.

Сербский посланник вынес из разговора с румынским министром иностранных дел на эту тему такое же впечатление.

По-видимому, как в этом вопросе, так и во всех, касающихся политического положения на Ближнем Востоке, Румыния решила придерживаться строго выжидательного положения.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 103–104.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Бедрос Халлачян, министр торговли и общественных работ Османской империи.

<sup>2</sup> Консорциум был сформирован на основе русского, французского, итальянского и сербского капитала (Vojinović M. *Breaking the Isolation. Kingdom of Serbia and the Adriatic Railroad 1906–1908 // Balcanica*, LIV, 2023. P. 94).

<sup>3</sup> См. об этом также док. № 112 от 3 февраля 1911 г. и док. № 127 от 9 апреля 1911 г. Имеется в виду маршрут дороги между сербско-румынской границей по Дунаю и Адриатическим морем, которая должна была соединиться с железнодорожной линией Берлин – Багдад. Вследствие переговоров, которые были начаты в 1908 г., было решено, что этот маршрут будет следовать, по территории Османской империи, через населённые пункты Мердаре – Приштина – Призрен – Дибра (Дибер), Сан Джованни ди Медуа (Шенгин), а по территории Сербии будет придерживаться линии от Мердаре на Ниш, затем будет проходить через Заичар, Неготин (и после пересечения Дуная – через Кладово или Радубеца). См.: *Военная энциклопедия*, Т. 9: [Двина Западная – Елец Ю. Л.] / под ред. К. И. Величко и др. Москва: Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1912. P. 241–242; Đorđević D. *Projekt Jadranske železnice u Srbiji (1896–1912) // Istorijski glasnik (Belgrad)*, 1956. № 3–4. P. 3–35. До Первой мировой войны проект был реализован лишь частично, на территории Сербии. Вследствие балканских войн и Первой мировой войны, проект по сооружению этой железнодорожной линии, включая строительство моста через Дунай между Сербией и Румынией, был заброшен и забыт (См.: Catana V. *Relații româno-sârbe, 1875–1913. Târgoviște: Cetatea de Scaun*, 2012. P. 136–149).

<sup>4</sup> Док. № 139 от 4 августа 1911 г.

<sup>5</sup> Док. № 127 от 9 апреля 1911 г.

## **București, 21 august 1911, nr. 51. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

După primirea veștii privind semnarea de către ministrul turc al Lucrărilor Publice<sup>1</sup> și reprezentantul Consorțiului dunăreano-adriatic<sup>2</sup> a acordului privind efectuarea studiilor pentru calea ferată menționată<sup>3</sup>, am considerat că este de datoria mea să prezint câteva elemente privind atitudinea guvernului român față de acest eveniment.

Din conversația avută cu ministrul Afacerilor Străine, am observat că atitudinea generală, de neîncredere în stabilitatea actualului regim turc, despre care am avut onoarea să raportez Excelenței Voastre în raportul anterior<sup>4</sup>, constrânge guvernul român să rămână oarecum rezervat față de această veste.

Domnul Maiorescu mi-a declarat că acordarea dreptului de a efectua studii reprezintă, fără îndoială, un pas mare înainte; totuși, acest lucru nu înseamnă că chestiunea construcției a fost definitiv rezolvată și, prin urmare, este prematur să punem acum problema începerii ridicării unui pod peste Dunăre, cu scopul conectării căilor noastre ferate cu cele sârbești. În continuarea discuției, mi-am creat impresia că, în cazul în care se va trece efectiv la construirea liniei Adriatice, guvernul român, ghidat de propriile interese, va da cu plăcere curs doleanțelor sârbe, așa cum am și menționat deja în raportul meu din 9 aprilie, anul curent, nr. 27<sup>5</sup>.

Din discuția cu ministrul român al afacerilor Străine privitoare la chestiunea amintită, trimisul sârb a rămas cu aceeași părere.

Se pare că, atât în această chestiune, cât și în toate celelalte privitoare la situația politică din Orientul Apropiat, România a decis să adopte o poziție de strictă expectativă.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 103–104.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Bedros Hallaçyan, ministru al Comerțului și Lucrărilor Publice.

<sup>2</sup> Consorțiul era format din capital rus, francez, italian și sârb (Miloš Vojinović, *Breaking the Isolation. Kingdom of Serbia and the Adriatic Railroad 1906–1908*, în „Balcanica”, LIV, 2023, p. 94).

<sup>3</sup> A se vedea și doc. nr. 112 din 3 februarie 1911 și 127 din 9 aprilie 1911. Referință la ruta dintre granița sârbo-română pe Dunăre și Marea Adriatică, ce urma să fie conectată la linia de cale ferată Berlin – Bagdad. În urma negocierilor, care au început în 1908, s-a stabilit ca traseul să urmeze, pe teritoriul Imperiului otoman, punctele Merdare – Priština – Prizren – Dibra (Dibër) – San Giovanni di Medua (Shëngjin), iar pe teritoriul Serbiei linia Merdare – Niš/Niš – Zaicear/Zaječar – Negotin (cu trecere peste Dunăre la Kladovo sau Radujevac). Vezi *Военная энциклопедия*, Т. 9: [Двина Западная – Елец Ю. Л.], под ред. К. И. Величко и др., Москва, Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1912, p. 241–242; D. Đorđević, *Projekt Jadranske železnice u Srbiji (1896–1912)*, în „Istorijski glasnik” (Belgrad), 1956, nr. 3–4, p. 3–35. Înainte de Primul Război Mondial, proiectul a fost realizat doar parțial pe teritoriul Serbiei. Din cauza războaielor balcanice și a Primului Război Mondial, proiectul construirii acestei linii de cale ferată, inclusiv a unui pod peste Dunăre între Serbia și România, a fost abandonat (Bogdan Catana, *Relații româno-sârbe, 1875–1913*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2012, p. 136–149).

<sup>4</sup> Doc. nr. 139 din 4 august 1911.

<sup>5</sup> Doc. nr. 127 din 9 aprilie 1911.

**Бухарест, 21 августа 1911 г., № 52. Лысаковский – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Судя по здешним газетным известиям, Его Величество король Карл, узнавши около шести недель тому назад о предстоящем посещении турецким наследником Германии, пригласил его остановиться по дороге в Берлин в Синае.

В этом, хотя и случайном визите нельзя не видеть общего стремления обоих правительств достигнуть возможного сближения с целью сохранения равновесия на Ближнем Востоке.

Отказавшись от грандиозных планов, некогда лелеемых им, когда, судя по собственным его мемуарам, частью уже изданным<sup>1</sup>, ему мерещилась византийская корона, король Карл ищет ныне лишь сохранения за Румынией её теперешнего политического положения среди второстепенных держав этой части света.

С другой стороны, не особенно доверяя нынешнему младотурецкому режиму, как Его Величество, так и его правительство, вряд ли бы пошли в настоящее время, как, впрочем, доносил гофмейстер Гирс еще в минувшем году, на более определенное политическое соглашение с Турцией.

Пребывание принца Юсуф Изеддина<sup>2</sup> в Румынии ограничилось выходом на берег в Констанцу<sup>3</sup>, при обычной торжественной обстановке, и 24-часовым пребыванием в Синае<sup>4</sup>. Во время парадного обеда король и наследник обменялись тостами, взаимно предварительно сообщёнными; в обоих текстах имеется ссылка на взаимное удовлетворение, вызываемое сближением между обоими государствами, долженствующим служить поддержкою мира. Эта мысль о поддержании мира<sup>5</sup> является, несомненно, основой взаимных стремлений к дружбе, ввиду общей боязни нарушения его Болгарией.

Как в здешней, так и в иностранной печати появился слух, в связи с визитом принца Юсуф Изеддина, о посещении королём румынским Константинополя, на что последовало здесь категорическое опровержение. На самом деле вряд ли самолюбивый король Карл сделал бы первый визит султану, вступившему после него на престол. Весьма, однако, вероятно, что румынский наследник<sup>6</sup> отправится с ответным визитом в Турцию. Как мною сказано было выше, здесь распространено мнение, что почин посещения исходил от румынского двора. В разговоре со мною министр иностранных дел категорически и, по-видимому, вполне искренно отрицал это, указывая, наоборот, что мысль о визите принадлежит Константинополю. Господин Майореску добавил при этом, что и известие об обмене телеграмм между ним и великим визирем<sup>7</sup> является сплошным вымыслом.

Лично принц не произвёл здесь особенно благоприятного впечатления. Не будучи сопровождаем серьезным государственным деятелем, вряд ли он вёл во время своего пребывания в Синае какие-нибудь политические переговоры и, весьма вероятно, ограничился лишь выражением радости по поводу развития дружбы между Румынией и Турцией.

С глубоким почтением и таковой же преданностью имею честь быть, милостивый государь, Вашего Превосходительства, покорнейшим слугою, А. Лысаковский.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 105–107.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Имеется в виду издание: *Memoriile regelui Carol I al României (de un martor ocular)*. 17 volume. București: Editura tipografiei ziarului „Universul”, 1909–1912.

<sup>2</sup> Даты жизни: 1857–1916. Старший сын султана Абдул-Азиза. С 1909 г. носил титул наследника османского престола.

<sup>3</sup> Утром 27 августа 1911 г.

<sup>4</sup> 27/28 августа 1911 г. по новому стилю. Его сопровождал генерал Салих-паша.

<sup>5</sup> Текст тоста короля Карла I был опубликован в сборнике: *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*. Vol. II, 1887-1914 / ed. Constantin C. Giurescu. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. P. 436.

<sup>6</sup> Имеется в виду румынский наследный принц Фердинанд.

<sup>7</sup> Ибрагим Хаккы-паша.

**București, 21 august 1911, nr. 52. Lâsakovskii către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Judecând după știrile din ziarele de aici, Majestatea Sa, regele Carol, aflând, acum aproximativ șase săptămâni, despre preconizata vizită a moștenitorului turc în Germania, l-a invitat să se oprească, în drum spre Berlin, la Sinaia.

Deși întâmplătoare, nu putem să nu vedem în această vizită o dorință comună a ambelor guverne de a realiza o posibilă apropiere, cu scopul de a menține echilibrul în Orientul Apropiat.

Renunțând la planurile de preamărire, cultivate cândva de el, când, chiar potrivit propriilor *Memorii*, publicate deja parțial<sup>1</sup>, se vedea purtând pe cap coroana bizantină, regele Carol încearcă acum doar să păstreze poziția politică a României printre puterile secundare din această parte a lumii.

În altă ordine de idei, deoarece nu au prea multă încredere în regimul actual al junilor turci, atât Majestatea Sa, cât și guvernul său, nu par dispuși în acest moment, așa cum raporta, printre altele, hofmeister-ul Giers încă de anul trecut, să accepte o înțelegere politică mai cuprinzătoare cu Turcia.

Aflarea prințului Yusuf Izzeddin<sup>2</sup> în România s-a limitat la coborârea de pe vas la Constanța<sup>3</sup>, într-un cadru festiv obișnuit, și la o ședere de 24 de ore la Sinaia<sup>4</sup>. În timpul unui dîneu oficial, regele și moștenitorul au făcut schimb de toasturi, pe care și le-au comunicat în prealabil; în ambele discursuri a fost menționată, printre altele, satisfacția reciprocă provocată de apropierea dintre cele două state, a cărei menire este consolidarea păcii<sup>5</sup>. Ideea de menținere a păcii reprezintă, fără îndoială, punctul de plecare al aspirațiilor reciproce de prietenie, având în vedere teama comună că aceasta ar putea fi perturbată de Bulgaria.

În legătură cu vizita prințului Yusuf Izzeddin, atât în presa de aici, cât și în cea străină, a circulat zvonul privitor la o călătorie a regelui Carol la Constantinopol, zvon care a fost însă dezmințit categoric. În realitate, este puțin probabil ca regele Carol, recunoscut pentru mândria sa, să-l viziteze mai întâi pe sultan, în condițiile în care acesta din urmă a urcat după el pe tron. Este însă, mai degrabă, posibil ca moștenitorul tronului român<sup>6</sup> să facă o vizită de răspuns în Turcia. După cum am spus mai sus, aici se consideră că inițiativa vizitei a venit din partea Casei Regale române. În discuția pe care am avut-o cu ministrul Afacerilor Străine, acesta a infirmat categoric și, se prea poate, cu sinceritate acest lucru, afirmând, dimpotrivă, că ideea vizitei a aparținut Constantinopolului. Domnul Maiorescu a mai spus că și știrea despre schimbul de telegrame dintre el și marele vizir<sup>7</sup> este o invenție de la cap la coadă.

În ceea ce-l privește, prințul nu a lăsat aici o impresie prea bună. Fără să fi fost însoțit de vreun important om de stat, este puțin probabil ca el să fi purtat negocieri politice în timpul aflării la Sinaia, limitându-se, mai degrabă, în a exprima bucuria pentru dezvoltarea prieteniei dintre România și Turcia.

Cu profundă considerație și deplin devotament, am onoarea de a fi, stimate domn, supusul fidel al Excelenței Voastre. A. Lâsakovskii.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 105–107.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Referință la *Memoriile regelui Carol I al României (de un martor ocular)*, 17 volume, București, Editura tipografiei ziarului „Universul”, 1909–1912.

<sup>2</sup> 1857–1916. Fiul mai mare al sultanului Abdülaziz. Din 1909 a purtat titlul de Moștenitor al Tronului.

<sup>3</sup> În dimineața zilei de 27 august 1911.

<sup>4</sup> 27/28 august 1911 st. n. A fost însoțit de generalul Salih Pașa.

<sup>5</sup> Textul toastului lui Carol I: *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 436.

<sup>6</sup> Referința la Principele Ferdinand al României.

<sup>7</sup> İbrahim Hakkı Pașa.

## 142

### Синая, 26 сентября 1911 г., № 53. Гирс – Нератову

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Итальянский ультиматум по вопросу о Триполи и последовавшая немедленно затем война<sup>1</sup> произвели сильное впечатление в Румынии. Они вызвали недоумение и плохо скрываемую досаду против Италии в здешних общественных и правительственных сферах.

Сохранение статус-кво на Балканах, являясь основой внешней политики королевства, всякое событие, могущее поколебать нынешнее положение дел на полуострове, не может не внушать здесь некоторого опасения. В особенности же неприятно румынам ослабление Турции, связанное в их понятиях с усилением Болгарии, мечтающей, будто бы, о захвате Добруджи.

К этому чувству зависти по отношению к молодому славянскому королевству присоединяется и некоторый страх за будущность самой Румынии, вызываемый столь решительным и не вполне чуждым произвола образом действий сильной Италии по отношению к слабой Турции. Восторженное общественное мнение в Румынии стало опасаться, что подобные приёмы в международных отношениях могут привести к самовольному поглощению великими державами второстепенных государств.

Чувство досады по отношению к Италии проявил и король Карл в беседе, коей удостоил меня Его Величество по случаю приёма им офицеров нашей Черноморской эскадры.

Всегда хорошо осведомлённый, король сообщил мне, что ещё за два дня до начала войны он получил извещение от Кидерлена-Вехтера<sup>2</sup>, весьма, будто бы, спокойное по тону, в коем, касаясь африканских дел, германский статс-секретарь высказывал предположение, что вопрос о Триполи окончится, вероятно, арендным договором (*L'affaire sera terminée probablement par un bail*)<sup>3</sup>. Ввиду такого извещения король, по-видимому, надеялся, что война будет всё же избегнута.

Отчасти, вероятно, под влиянием успокоительных сведений, получаемых из Берлина, но, главным образом, полагаю, благодаря хладнокровию и большой политической опытности короля, Его Величество высказывал надежду, что мир на Балканах не будет нарушен. С тех пор надежда эта в нём выросла и перед выездом на юбилейные празднества в Яссы<sup>4</sup> она уже значительно окрепла.

Взгляды Его Величества определили отношение к войне и правительства. Король потребовал, чтобы никаких исключительных мер не было принято по её поводу и чтобы министерство в полном составе последовало за ним на университетские празднества в Яссах.



Предварительно, однако, был вызван сюда румынский посланник в Софии Диаманди для выяснения отношения Болгарии к событиям в Турции.

Сообщённые им сведения сводятся к тому, что молодое королевство не воспользуется нынешними затруднениями в Османской империи и зашевелится лишь в случае возникновения революционных беспорядков в Константинополе.

Революция в столице империи считается здесь всегда возможной, но то обстоятельство, что она не вспыхнула немедленно по объявлении войны, побуждает предполагать, что в настоящее, по крайней мере, время она будет избегнута.

Образ действий Болгарии определит и поведение Румынии.

Я неоднократно уже имел честь доносить, что в случае мобилизации болгарских войск здесь неминуемо приступят к сосредоточению румынских войск к Дунаю для принуждения Болгарии считаться с румынскими интересами и вожделениями.

Таковая зависимость дальнейших действий Румынии от политики Болгарии довольно прозрачно указывалась в статье румынской официозной прессы, заявляющей, не называя соседнего королевства, что в случае нужды Румыния сумеет выступить в защиту своих интересов на Балканах.

Я счёл долгом в доверительной беседе обратить внимание министра иностранных дел на неуместность слишком настойчивого повторения подобных заявлений, содержащих в себе, несомненно, угрозу по отношению к молодому государству, не дающему тому никакого повода.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 108–110 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Италия объявила войну Османской империи 29 сентября 1911 г. по новому стилю.

<sup>2</sup> Альфред фон Кидерлен-Вехтер, министр иностранных дел (статс-секретарь по иностранным делам) Германии. Имеется в виду письмо от 21 сентября 1911 г. по новому стилю.

<sup>3</sup> «Дело, вероятно, закончится сдачей в аренду» (фр.)

<sup>4</sup> См. док. № 145 от 27 сентября 1911 г. и док. № 146 от 28 сентября 1911 г.

### **Sinaia, 26 septembrie 1911, nr. 53. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatoliei Antolievici,

Ultimatumul italian în chestiunea Tripoli și războiul care a urmat imediat după aceasta<sup>1</sup> au produs o impresie puternică în România. În opinia publică și cercurile guvernamentale de aici, acestea au provocat o stare de nedumerire și nemulțumire greu de ascuns față de Italia.

Deoarece păstrarea *status quo*-ului în Balcani reprezintă fundamentul politicii externe a Regatului, orice eveniment care ar putea afecta situația actuală din Peninsula nu poate decât să inducă aici o anumită stare de teamă. Slăbirea Turciei este greu de acceptat pentru români mai ales în condițiile în care aceasta este pusă în legătură cu întărirea Bulgariei, care ar visa, se crede, la cucerirea Dobrogei.

Acestui sentiment de invidie față de tânărul țarat slav i se adaugă și o anumită teamă pentru viitorul însăși al României, provocată de modul de acțiune atât de hotărât și nu în

totalitate lipsit de arbitrar al unei Italii puternice față de o Turcie slăbită. Exaltatei opinii publice din România a început să-i fie teamă de faptul că astfel de metode de acțiune în relațiile internaționale ar putea conduce la înghițirea prin forță a statelor de rangul doi de către Marile Puteri.

În discuția pe care am avut onoarea să o port cu Majestatea Sa, cu ocazia primirii ofițerilor escadrei noastre din Marea Neagră, și regele Carol a exprimat sentimentul de nemulțumire față de Italia.

Bine informat ca de obicei, regele mi-a spus că, cu două zile înainte de începutul războiului, a primit o informare de la Kiderlen-Waechter<sup>2</sup>, ce părea a fi destul de liniștitoare ca ton, în care, referindu-se la evoluțiile din Africa, secretarul de stat german a exprimat presupunerea că chestiunea Tripoli se va încheia, probabil, cu un contract de închiriere (*L'affaire sera terminée probablement par un bail*<sup>3</sup>). Se pare că, în baza acestei informări, regele a sperat ca războiul să fie totuși evitat.

Influențat în parte de informațiile liniștitoare sosite de la Berlin, dar mai ales, cred, grație calmului și bogatei experiențe politice a regelui, Majestatea Sa nutrea speranța că pacea din Balcani nu va fi perturbată. De atunci, această speranță s-a întărit, iar înaintea plecării la festivitățile aniversare de la Iași<sup>4</sup> devenise deja considerabil mai puternică.

Punctul de vedere al Majestății Sale față de războiul amintit influențează și atitudinea guvernului. Regele a cerut să nu fie luate măsuri speciale în legătură cu războiul și ca întregul guvern să-l însoțească la festivitățile universitare de la Iași.

În prealabil însă, pentru a clarifica poziția Bulgariei față de evenimentele din Turcia, a fost chemat acasă trimisul român la Sofia, Diamandi.

Informațiile furnizate de către acesta indică asupra faptului că tânărul țarat nu va profita de dificultățile actuale ale Imperiului otoman și că se va agita doar în cazul apariției unor mișcări revoluționare la Constantinopol.

Aici se consideră că o revoluție în capitala Imperiului este oricând posibilă, dar faptul că aceasta nu a izbucnit imediat după declararea războiului sugerează că, cel puțin pentru moment, ea va fi evitată.

Modul în care va acționa Bulgaria va determina și reacția României.

Așa cum am avut onoarea să raportez de mai multe ori, în cazul mobilizării trupelor bulgare, aici se va trece inevitabil la concentrarea trupelor române la Dunăre, cu scopul de a obliga Bulgaria să țină cont de interesele și așteptările României.

Despre legătura dintre politica Bulgariei și acțiunile viitoare ale României s-a discutat deschis într-un articol apărut în presa oficioasă română, în care se afirmă, fără a fi menționat expres țaratul vecin, că, în caz de nevoie, România va și să-și apere interesele în Balcani.

Într-o discuție confidențială, am considerat că este de datoria mea să atrag atenția ministrului Afacerilor Străine asupra inoportunității reluării prea insistente a unor astfel de declarații, care conțin, fără îndoială, o amenințare la adresa tânărului stat, care nu oferă niciun motiv pentru aceasta.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 108–110 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Italia a declarat război Imperiului otoman pe data de 29 septembrie 1911 st.n.

<sup>2</sup> Alfred von Kiderlen-Waechter, ministru al Afacerilor Străine al Germaniei. Scrisoare din 21 septembrie 1911 st. n.

<sup>3</sup> Afacerea va fi probabil încheiată printr-un contract de închiriere.

<sup>4</sup> A se vedea doc. nr. 145 din 27 septembrie 1911 și doc. nr. 146 din 28 septembrie 1911.

**Синая, 27 сентября 1911 г., № 54. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Телеграфные агентства оповестили о пожаловании султану румынского ордена короля первой степени<sup>1</sup>.

Известие это встревожило моих болгарского и сербского сотоварищей, обратившихся к румынскому министру иностранных дел с запросом о значении подобного знака внимания к монарху одной из воюющих ныне держав<sup>2</sup>.

Сообщая мне об этом, господин Майореску присовокупил, что он успокоил господ Калинкова<sup>3</sup> и Ристича, разъяснив им, что пожалование ордена не имеет никакой связи с войной и состоялось уже несколько недель тому назад. Передача же его совершенно случайно состоялась только теперь, так как лишь на днях вновь назначенный румынский посланник при Порте<sup>4</sup> мог отправиться в Константинополь.

Действительно, при посещении Румынии наследником Османской империи<sup>5</sup> здесь затруднялись пожаловать ему орден короля I степени, ввиду того, что султан не имел ещё этого ордена. Для устранения этого препятствия тогда же было решено одновременно с пожалованием ордена наследнику престола уведомить Порту о предстоящей передаче его также и Его Величеству султану.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 111–112.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Орден короля Карла I, учреждён в 1906 г. Первая степень соответствовала титулу «командора» (*Ordine, cruci și medalii române. Istorice, legi și regulamente / întocmit de Vintilă Ivănceanu ș.a. București: Imprimeria Statului, 1927. P. 7–24*).

<sup>2</sup> Имеется в виду турецко-итальянский конфликт.

<sup>3</sup> Георгий Калинков, посланник Болгарии в Румынии в период с января 1911 г. по июль 1913 г.

<sup>4</sup> Николае Мишу, посланник Румынии в Константинополе в период с октября 1911 г. по декабрь 1912 г.

<sup>5</sup> Юсуф Изеддин. См. док. № 141 от 21 августа 1911 г.

**Sinaia, 27 septembrie 1911, nr. 54. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatoliei Antolievici,

Agențiile de telegraf au difuzat știrea despre faptul că sultanului i-a fost decernat Ordinul românesc al regelui de gradul 1<sup>1</sup>. Vestea respectivă i-a îngrijorat pe colegii mei bulgar și sârb, care au adresat ministrului român al Afacerilor Străine o interpelare privitoare la semnificația unui astfel de semn de atenție față de monarhul uneia dintre puterile aflate în prezent în război<sup>2</sup>.

Informându-mă despre acest lucru, domnul Maiorescu mi-a comunicat că i-a liniștit pe domnii Kalinkov<sup>3</sup> și Ristić, explicându-le că acordarea ordinului nu are nicio legătură cu războiul, deoarece a avut loc acum câteva săptămâni. Transmiterea acestuia s-a produs doar întâmplător acum, fiindcă noul trimis român la Poartă<sup>4</sup> a putut să plece spre Constantinopol abia zilele trecute.

De fapt, cu ocazia vizitei în România a moștenitorului [tronului] Imperiului otoman<sup>5</sup>, cei de aici nu erau siguri dacă ar trebui să-i decerneze Ordinul regelui de gradul 1, în condițiile în care sultanul însuși nu deținea încă respectiva distincție. Pentru a găsi o soluție la această dilemă, s-a decis ca, simultan cu acordarea ordinului moștenitorului tronului, să se notifice Poarta despre acordarea acestuia și Majestății Sale, sultanul.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 111–112.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Ordinul Carol I, instituit în anul 1906. Gradul 1 corespundea gradului de „comandor” (*Ordine, cruci și medalii române. Istoric, legi și regulamente*, întocmit de Vintilă Ivănceanu ș.a., București, Imprimeria Statului, 1927, p. 7–24).

<sup>2</sup> Referință la conflictul turco-italian.

<sup>3</sup> Gheorghii Kalinkov, ministru plenipotențiar al Bulgariei în România în perioada ianuarie 1911 – iulie 1913.

<sup>4</sup> Nicolae Mișu, ministru plenipotențiar al României la Constantinopol în perioada octombrie 1911 – decembrie 1912.

<sup>5</sup> Yusuf Izzeddin. A se vedea doc. nr. 141 din 21 august 1911.

## 144

### **Синая, 27 сентября 1911 г., № 55. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Семнадцатого числа текущего месяца черноморская наша эскадра прибыла в порт Констанца.

По приказанию короля наследник румынского престола<sup>1</sup> выехал в Констанцу для посещения эскадры от имени Его Величества.

В тот же день начальник действующего нашего флота<sup>2</sup> и тридцать офицеров эскадры были приглашены на банкет, данный в военном собрании в их честь командиром корпуса, расположенного в Добрудже<sup>3</sup>.

На следующее утро вице-адмирал Бострём в сопровождении тридцати офицеров выехал в королевском поезде в Синаю, где были приняты Его Величеством в частной аудиенции.

Вслед за тем в Синайском замке состоялся парадный завтрак, на коем король Карл провозгласил тост за драгоценное здоровье августейшего нашего монарха.

Почитаю долгом представить при сём в газетной вырезке французский текст тоста, произнесённого Его Величеством<sup>4</sup>.

Король отнёсся к прибывшим в Синаю нашим морякам крайне внимательно, удостоив каждого из них разговором и наградив их всех румынскими орденами.

Общий же характер приёма, оказанного нашей эскадре в Констанце, не был чужд некоторой официальности, хотя и был весьма предупредительным, в особенности со стороны представителей румынских военных сфер.

Само румынское правительство не принимало в приёме непосредственного участия, как то было при двукратном посещении Бухареста членами Одесского отделения Военно-исторического общества<sup>5</sup>, если не считать таковым присутствие на парадном завтраке во дворце министра иностранных дел.

Впечатление, произведённое в стране появлением нашего Черноморского флота в румынских водах, было весьма нам сочувственное и благоприятное.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 113–114.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Принц Фердинанд.

<sup>2</sup> Иван Фёдорович Бострём (1857–1934), командующий российским Черноморским флотом. 19 сентября 1911 г. по старому стилю, при отходе из порта Констанца, два корабля русской военной эскадры сели на мель. Вследствие этого происшествия, 11 октября 1911 г. Бострём был отправлен в отставку. См. об этом инциденте: Мельников П. М. „Пантелеймон” – „Борец за свободу” в мировой войне и революции // Гангут. Санкт-Петербург, 2002, № 31.

<sup>3</sup> 5-й армейский корпус.

<sup>4</sup> Текст тоста короля Карла I опубликован в сборнике: Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914. Vol. II, 1887–1914 / ed. Constantin C. Giurescu. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. P. 436–437.

<sup>5</sup> См. док. № 131 от 12 июня 1911 г.

## **Sinaia, 27 septembrie 1911, nr. 55. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Pe data de 17 a lunii în curs, escadra noastră de la Marea Neagră a sosit în portul Constanța.

Din dispoziția regelui, pentru a saluta escadra în numele Majestății Sale, la Constanța s-a deplasat moștenitorul Tronului românesc<sup>1</sup>.

În aceeași zi, comandantul flotei noastre<sup>2</sup> și treizeci de ofițeri ai escadrei au fost invitați la un banchet, oferit în onoarea lor la clubul militar de către comandantul corpului de armată din Dobrogea<sup>3</sup>.

În dimineața următoare, viceamiralul Boström, însoțit de treizeci de ofițeri, a plecat cu trenul regal spre Sinaia, unde au fost primiți într-o audiență privată de către Majestatea Sa.

După aceea, la castelul Peleş din Sinaia, a avut loc un mic dejun oficial, la care regele Carol a ridicat un toast în sănătatea prețioasă a augustului nostru monarh.

Consider că este de datoria mea să prezint aici textul toastului în limba franceză, așa cum a fost rostit de Majestatea Sa<sup>4</sup>.

Regele i-a tratat pe marinarii noștri care au făcut călătoria la Sinaia cu o atenție deosebită, discutând în parte cu fiecare dintre ei și decorându-i pe toți cu ordine românești.

Deși a fost destul de călduroasă, primirea escadrei noastre la Constanța nu a fost lipsită de o anumită latură oficială, în special din partea reprezentanților cercurilor militare române.

Cu excepția prezenței ministrului Afacerilor Străine, la micul dejun oficial de la palat, guvernul român însuși nu a participat direct la festivități, așa cum s-a întâmplat în timpul celor două vizite la București ale membrilor filialei din Odesa a Societății Militar-Istorice<sup>5</sup>.

Impresia creată în țară de prezența în apele românești a flotei noastre de la Marea Neagră a fost destul de favorabilă și plină de simpatie față de noi.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 113–114.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Principele Ferdinand.

<sup>2</sup> Ivan Feodorovici Boström (1857–1934), comandant al Flotei imperiale ruse de la Marea Neagră. Pe data de 19 septembrie 1911 st. v., la plecarea din portul Constanța, două dintre navele escadrei ruse au eșuat. Drept urmare, pe data de 11 octombrie 1911, Boström a fost demis. Despre incident, a se vedea: P. M. Мельников, „Пантелеймон” – „Борец за свободу” в мировой войне и революции, în „Гангут” (Sankt-Petersburg), 2002, nr. 31.

<sup>3</sup> Corpul V de Armată.

<sup>4</sup> Textul toastului: *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 436–437.

<sup>5</sup> A se vedea doc. nr. 131 din 12 iunie 1911.

## 145

**Синая, 27 сентября 1911 г., № 56. Гирс – Нератову**

Доверительно

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Мне неоднократно уже приходилось доносить императорскому правительству о твёрдо установившемся у Его Величества короля Карла убеждении в необходимости для блага Румынии существования в ней лишь двух крупных политических партий – консервативной и либеральной, правильно чередующихся у кормила правления каждые четыре года, когда истекают полномочия народных представителей в законодательных палатах.

Для достижения этой цели Его Величество усиленно стремится побудить находящихся ныне у власти консерваторов вновь слиться с отпавшими от них консерваторами-демократами, предводительствуемыми бывшим министром финансов Таке Ионеску.

По сведениям, полученным из источника, заслуживающего полного доверия, новая весьма энергичная попытка в этом направлении была сделана королём на этих днях.

Призвав министров, Его Величество заявил им, что первые медовые месяцы их правления прошли и что ныне предстоит им приступить к серьёзной законодательной работе, в коей едва ли могут они рассчитывать на успех, имея в оппозиции две сильные партии, консерваторов-демократов и либералов. Ввиду этого король потребовал, чтобы они приложили старание войти в соглашение с приверженцами Таке Ионеску и образовать ныне же общее с последними министерство.

Таковое своё желание Его Величество подкрепил теми ещё доводами, что усложняющееся внешнее, международное положение требует присутствия у власти сильного правительства; преклонный же возраст Его Величества принуждает его озаботиться об облегчении и в области внутренней политики деятельности, предстоящей его наследнику, быть может, в скором будущем.

Председатель Совета министров Карп и его сотоварищи не могли согласиться с мнением короля о слабости министерства, утверждая, что, опираясь на послушное им значительное большинство в парламенте, они вполне в состоянии справиться со всякою законодательною работой.

Тем не менее, покоряясь воле Его Величества, они выразили готовность войти в переговоры с такистами.

Действительно, Карп вошёл в сношение с Таке Ионеску, но после первого же их свидания переговоры были прерваны. Вождь консерваторов-демократов поставил непременным условием вступления своего в министерство роспуск нынешних палат и пересмотр конституции.

На столь радикальные меры нелегко согласятся ни король, ни консерваторы.

Обладая ныне Его Величество прежнею силою воли, я высказал бы убеждение, что он никогда не допустит роспуска палат после первой же их сессии, пока они находятся в согласии с правительством.

Но воля Его Величества за последние годы, несомненно, ослабла, что вносит большую неопределённость в дальнейшем развитии внутренней политической жизни Румынии.

На ослабление этой воли рассчитывает, полагаю, главным образом, и Таке Ионеску, заявивший мне в частной беседе, что он принял твёрдое, будто бы, решение ни в каком случае не отступаться от поставленных им Карпу двух условий.

Близкое, полагаю, будущее покажет, какая из двух сторон пойдёт на уступки.

Однако один тот факт, что Карп, по настоянию короля, должен был начать переговоры с консерваторами-демократами, наносит уже сильный удар обаянию нынешнего правительства и ослабляет без того шаткое его положение в стране.

К тому же Его Величество уже открыто продолжает действовать по намеченному им себе пути слияния двух консервативных партий.

Третьего дня, на Ясских университетских празднествах, он обратился к молдавским народным представителям, сторонникам Таке Ионеску, убеждая их в необходимости соглашения с консерваторами Карпа ввиду могущих наступить весною осложнений в области внешних международных вопросов<sup>1</sup>.

Его Величество прибегает к подобным публичным выступлениям лишь когда в нём сильна вера в достижимость преследуемой им цели, и он, несомненно, насколько позволят ему силы, будет продолжать стремиться к её достижению.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 116–118 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Так в документе.

## **Sinaia, 27 septembrie 1911, nr. 56. Giers către Neratov**

Confidențial

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Am avut de mai multe ori ocazia să relatez guvernului imperial despre convingerea fermă pe care o are Majestatea Sa, regele Carol, privind necesitatea existenței în România a doar două partide politice mari – conservator și liberal –, care alternează la conducerea guvernării, la fiecare patru ani, odată cu expirarea mandatului aleșilor poporului în camerele legislative.

Urmărind atingerea acestui scop, Majestatea Sa încearcă insistent să-i determine pe conservatori, aflați acum la putere, să se unească din nou cu conservatorii-democrați, ce s-au despărțit de ei și care sunt conduși de fostul ministru de finanțe Take Ionescu.

Conform informațiilor obținute dintr-o sursă care merită toată încrederea, regele a întreprins zilele trecute un nou demers destul de energic în această direcție.

După ce i-a convocat, Majestatea Sa le-a declarat miniștrilor că primele luni de miere ale guvernării au trecut deja și că a venit timpul ca aceștia să treacă la o activitate legislativă susținută, în care cu greu pot spera să aibă succes, având în opoziție două partide puternice, pe conservatorii-democrați și liberali. Drept urmare, regele le-a cerut să depună toate eforturile pentru a ajunge la o înțelegere cu adepții lui Take Ionescu și pentru a forma de îndată un guvern comun cu aceștia.

Majestatea Sa a susținut această dorință și cu argumente ce țin de situația externă, internațională, complicată, care ar impune aflarea la putere a unui guvern puternic; vârsta înaintată a Majestații Sale l-ar obliga să se îngrijească de ușurarea activităților succesorului său și în domeniul politicii interne, poate chiar în viitorul apropiat.

Președintele Consiliului de Miniștri, Carp, și colegii săi nu au putut fi de acord cu opinia regelui privind slăbiciunea guvernului, susținând că, bazându-se în Parlament pe o majoritate consistentă și ascultătoare, sunt pe deplin capabili să facă față oricărei activități legislative.

Totuși, supunându-se voinței Majestații Sale, ei și-au exprimat disponibilitatea de a intra în negocieri cu tachiștii.

Drept urmare, Carp a luat legătura cu Take Ionescu, însă, după prima lor întrevedere, negocierile au fost întrerupte. Conducătorul conservatorilor-democrați a pus drept condiție obligatorie pentru intrarea sa în guvern dizolvarea celor două camere și revizuirea constituției.

Nici regele și nici conservatorii nu vor accepta prea ușor aceste măsuri atât de radicale.



Dacă Majestatea Sa ar fi posedat, la fel ca în trecut, aceeași fermitate a voinței, eu aș fi exprimat convingerea că nu va permite niciodată dizolvarea camerelor chiar după prima lor sesiune, atâta timp cât acestea sunt în acord cu guvernul.

Însă, în ultimii ani, voința Majestății Sale a slăbit neîndoielnic, fapt care induce o stare de mare incertitudine privitoare la evoluția în continuare a vieții politice interne din România.

În principal, pe slăbirea acestei voințe se bazează, cred, și Take Ionescu, care, într-o discuție confidențială, mi-a declarat că, aparent, a decis ferm să nu renunțe în niciun caz la cele două condiții puse lui Carp.

Consider că viitorul apropiat va arăta care dintre cele două părți va face concesii.

Totuși, prin simplul fapt că, la insistențele regelui, Carp a fost obligat să inițieze discuții cu conservatorii-democrați, prestigiul actualului guvern i-a fost aplicată deja o lovitură puternică, ce afectează și mai mult poziția sa și așa instabilă în țară.

În plus, Majestatea Sa continuă să acționeze deja deschis conform planului său de unificare a celor două partide conservatoare.

Acum două zile, cu ocazia festivităților Universității din Iași, invocând anumite complicații pe planul politicii internaționale externe<sup>1</sup>, care ar putea apărea în primăvară, el s-a adresat parlamentarilor moldoveni, susținători ai lui Take Ionescu, încercând să-i convingă de necesitatea semnării unui acord cu conservatorii lui Carp.

Majestatea Sa recurge la astfel de demersuri publice doar atunci când este ferm convins de reușita atingerii scopului său, astfel încât, fără îndoială, în măsura în care îi vor permite forțele, el va continua să urmărească realizarea acestuia.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 116–118 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Sic.

**Синяя, 28 сентября 1911 г., № 57. Гирс – Нератову**

Секретно

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

В предыдущих телеграфных и депешных моих донесениях касательно доверительных моих переговоров с румынским правительством по вопросу о выкупе нами бессарабских имений госпиталя Св. Спиридона<sup>1</sup> я имел честь донести до сведения Вашего Превосходительства, что румынский министр иностранных дел был уполномочен Советом министров согласиться на выкуп нами этих имений за восемь миллионов франков, включая в эту сумму хранящиеся, будто бы, у нас денежные депозиты, принадлежащие Св. Спиридону<sup>2</sup>.

Господин Майореску объяснил мне, что сумма эта является, по мнению румынского правительства, минимальною, ввиду того обстоятельства, что с 1912 года должны вступить в силу новые контракты по сдаче в аренду бессарабских земельных участков госпиталя, заключённые уже на сумму в 600.000 франков, что поднимает стоимость этих участков, при капитализации из 5%, до 12 миллионов франков.

На моё замечание, что новые контракты не могут иметь никакого значения, в особенности если, как я тогда предполагал, они заключены, как то бывало раньше, с подставными лицами, за коими скрываются евреи, господин Майореску выразил готовность представить более подробные данные об этих контрактах.

По уверениям, высказанным им мне на днях, данные эти неоспоримо, однако, устанавливают, что из пяти новых контрактов четыре заключены с местными крестьянами, держащими и теперь земельные участки в аренде.

При всём том министр после некоторого колебания согласился с моими доводами о возможности уменьшения запрошенных им 8 миллионов за имения до 7 миллионов франков, оговаривая, что он выражает мне лишь личное своё мнение, могущее иметь силу только в случае утверждения его Советом министров. Подобная же оговорка была сделана мною, причём я вновь указал, что и весь вопрос подлежит у нас ещё законодательному решению.

Полагаю, что в случае согласия румынского правительства удовлетвориться суммою в семь миллионов нам не следует уменьшать её из политических видов, чтобы не навлекать на нас нареканий в умышленном нанесении ущерба популярному благотворительному учреждению в Румынии.

Сумма эта значительно ниже тех трёх миллионов рублей, кои имелись в виду нашим Советом министров.

Во время наших переговоров господин Майореску запросил меня, насколько справедлив дошедший до него из Ясс слух, будто бы мы намерены не выплачивать госпиталю Св. Спиридона капитала по выкупу имений, а хранить его в России, выдавая госпиталю лишь проценты с него.

Я возразил министру, что я в первый раз слышу о такой комбинации, мне вполне неизвестной.

Полагаю, что Ваше Превосходительство вполне согласитесь со мною, что она в данном случае была бы крайне прискорбною и совершенно изменила бы благоприятный для нас в политическом отношении характер наших переговоров с румынским правительством по настоящему вопросу.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 119–121.*

*Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Госпиталь был основан в середине XVIII века, при церкви св. Спиридона в Яссах. Значительная часть имущества этого госпиталя долгое время формировалась из доходов имений, расположенных в Бессарабии. См.: Rășcanu V. *Istoricul Spitalului Orășenesc Clinic de Adulți din Iași, în cadrul evolutiv al fostelor așezăminte Sf. Spiridon*. București, Editura Medicală, 1956.

<sup>2</sup> РГИА Ф. 1276 Оп. 3 Д. 943. *О выкупе у румынского правительства за счет Крестьянского поземельного банка восьми имений госпиталя святого Спиридона в городе Яссах Бессарабской губернии. 6 октября 1907 года – 12 апреля 1914 года.*

**Sinaia, 28 septembrie 1911, nr. 57. Giers către Neratov**

Secret

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

În legătură cu discuțiile mele confidențiale avute cu guvernul român, în chestiunea răscumpărării de către noi a moșiilor din Basarabia aparținând spitalului Sf. Spiridon<sup>1</sup>, prin rapoartele mele telegrafice și depeșele anterioare am avut onoarea să o informez pe Excelența Voastră despre faptul că ministrul român al Afacerilor Străine a fost autorizat de către Consiliul de Miniștri să fie de acord cu răscumpărarea de către noi a acestor moșii pentru opt milioane de franci, incluzând în această sumă și depozitele bănești care sunt păstrate, pare-se, la noi și aparțin Sf. Spiridon<sup>2</sup>.

Domnul Maiorescu mi-a explicat că, din punctul de vedere al guvernului român, această sumă este minimul despre care se poate discuta, ținând cont de faptul că, în 1912, urmează să intre în vigoare noile contracte de arendare a pământurilor basarabene ale spitalului, contracte semnate deja pentru suma de 600.000 de franci, ceea ce ridică valoarea acestor terenuri, prin capitalizare la 5%, la 12 milioane de franci.

La observația mea că noile contracte nu pot avea nicio relevanță pentru discuția în curs, mai cu seamă dacă, așa cum presupuneam atunci, acestea au fost încheiate, la fel ca înainte, prin persoane interpuse, în spatele cărora se ascund evrei, domnul Maiorescu și-a exprimat deschiderea de a pune la dispoziție informații mai detaliate despre aceste contracte.

Potrivit asigurărilor pe care mi le-a oferit zilele trecute, informațiile respective arată însă, fără dubii, că patru din cele cinci contracte noi au fost încheiate cu țărani locali, care dețin și în prezent terenurile în arendă.

Cu toate acestea, după o oarecare ezitare, ministrul a fost de acord cu argumentele mele privind posibilitatea reducerii sumei cerute pentru moșii de la 8 milioane de franci la 7 milioane de franci, menționând însă că aceasta este doar opinia sa personală, care ar putea fi luată în considerare doar dacă va fi aprobată de către Consiliul de Miniștri. O observație identică a fost făcută și de mine, cu mențiunea că eu am subliniat din nou faptul că această întreagă chestiune urmează a fi supusă, la noi, unei decizii legislative.

În cazul în care guvernul român va fi de acord să se mulțumească cu suma de șapte milioane, consider că, din rațiuni politice, nu ar trebui să cerem reducerea acesteia, pentru a nu atrage asupra noastră critici privind provocarea intenționată de daune unei instituții de caritate populare în România.

Respectiva sumă este considerabil mai mică decât cele trei milioane de ruble pe care le avea în vedere consiliul nostru de miniștri.

În timpul discuțiilor, domnul Maiorescu m-a întrebat cât de adevărat este zvonul ajuns la el din Iași, conform căruia am avea intenția de a nu achita spitalului Sf. Spiridon capitalul pentru răscumpărarea moșiilor, ci să-l păstrăm în Rusia, plătind spitalului doar dobânzile aferente.

I-am răspuns ministrului că aud pentru prima dată despre o astfel de intenție, care îmi este complet necunoscută.

Sunt de părere că Excelența Voastră veți fi pe deplin de acord cu mine că o astfel de abordare ar fi extrem de regretabilă în acest caz, deoarece, din punct de vedere politic, ar modifica în totalitate atmosfera favorabilă nouă în negocierile cu guvernul român pe această temă.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 119–121.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Înființat la mijlocul secolului XVIII, pe lângă biserica Sf. Spiridon din Iași. O parte importantă a proprietăților spitalului a fost formată mult timp din moșiile situate în Basarabia (Vasile Rășcanu, *Istoricul Spitalului Orășenesc Clinic de Adulți din Iași, în cadrul evolutiv al fostelor așezăminte Sf. Spiridon*, București, Editura Medicală, 1956).

<sup>2</sup> A se vedea documentele din dosarul 943, inv. 3, fondul 1276 de la Arhiva Istorică de Stat a Federației Ruse (RGIA) (Sankt-Petersburg) (*О выкупе у румынского правительства за счет Крестьянского поземельного банка восьми имений госпиталя святого Спиридона в городе Яссах Бессарабской губернии. 6 октября 1907 года – 12 апреля 1914 года = Despre răscumpărarea de la Guvernul României prin Banca Agricolă Țărănească a opt moșii aparținând spitalului Sf. Spiridon din orașul Iași, gubernia Basarabiei. 6 octombrie 1907 – 12 aprilie 1914*).

147

**Синая, 26 октября 1911 г., № 58. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Депешою за № 56<sup>1</sup> я имел честь доносить Вашему Превосходительству о стараниях Его Величества короля Карла принудить находящихся ныне у власти консерваторов и отделившихся от них консерваторов-демократов вновь слиться и образовать министерство, могущее опираться на все консервативные элементы страны.

Переговоры, начатые было по этому поводу между Карпом и Таке Ионеску, были, однако, вскоре прерваны вследствие предъявленных последним требований о роспуске нынешнего парламента и пересмотре конституции.

С того времени прошло более месяца, не принёсшего существенного изменения во взаимных отношениях обеих партий.

Правящие консерваторы, чувствуя, что почва уходит из-под ног, продолжают негласно настаивать перед Таке Ионеску, чтобы побудить его отказаться от тяжёлого для них условия роспуска палат.

Вождь же консерваторов-демократов упорно до сих пор отстаивает невозможность для него помириться с нынешним составом народных представителей, избрание коего под палкой правительства он открыто признавал преступным. В действительности же им руководит не столько стремление защитить принцип свободы парламентских выборов, всегда сомнительной в Румынии, сколько сознание, что, не имея в палатах большинства из лично преданных ему единомышленников, он не будет играть преобладающей роли в правительстве.

Между тем, пятнадцатого ноября состоится открытие очередной сессии палат, после коего слияние обеих консервативных партий станет более затруднительным, так как каждая из них должна будет к тому времени выступить со своею политическою программою и противопоставить её программе своей соперницы, ввиду нахождения одной из них у кормила правления, а другой – в оппозиции.

Консерваторы-демократы и либералы уже теперь выдвигают два вопроса, кои будут служить орудием их нападков на правительство на парламентской почве: вопрос о скандальном процессе в Св. Синоде над митрополитом-примасом, подавшим немедленно по оправданию его в отставку<sup>2</sup>, и вопрос об отмене Советом министров концессии на эксплуатацию трамваев в Бухаресте<sup>3</sup>, выданной в законном порядке предыдущим либеральным правительством акционерам, состоящим в большинстве влиятельными членами либеральной партии.

Действия министерства в обоих этих вопросах, несомненно, дают многочисленные поводы к жёсткой и вполне основательной критике, и разоблачения оппозиции могут нанести ему сильный нравственный удар. Но в Румынии министерства падают не вследствие голосования в парламенте, где они всегда располагают значительным большинством. Они устраняются от власти королём, руководствующимся соображениями как личными, так и вытекающими из внутреннего политического положения в стране.

Ввиду этого оппозиционные партии стремятся, главным образом, воздействовать на Его Величество, что им иногда и удаётся вследствие чуткости и впечатлительности короля.

На эту впечатлительность рассчитывают ныне и либералы, руководимые Брэтиану, и сторонники Таке Ионеску.

Их старания направлены к созданию вокруг министерства Карпа грозной атмосферы вражды к последнему и шумного против него протеста, атмосферы, имеющей влиять на решения Его Величества.

По всем видимостям, они достигнут своей цели благодаря слабости нынешнего министерства. Но трудно определить, когда король решит расстаться с ним, тем более, что, как я неоднократно имел уже честь доносить, преклонный возраст и шаткое здоровье Его Величества поколебали прежнюю непреклонность его воли.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 122–124.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 145 от 27 сентября 1911 г.

<sup>2</sup> См. док. № 132 от 5 июля 1911 г.

<sup>3</sup> См. док. № 138 от 16 июля 1911 г.

## **Sinaia, 26 octombrie 1911, nr. 58. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Prin raportul cu nr. 56<sup>1</sup>, am avut deja onoarea de a informa Excelența Voastră despre eforturile Majestății Sale, regele Carol, de a-i forța pe conservatori, aflați în prezent la putere, și pe conservatorii-democrați, care s-au separat de ei, să se reunească și să formeze un guvern capabil a se baza pe toate elementele conservatoare din țară.

Însă, negocierile inițiate în acest sens între Carp și Take Ionescu au fost rapid întrerupte, din cauza condițiilor puse de acesta din urmă privind dizolvarea actualului parlament și revizuirea constituției.

De atunci, a trecut mai mult de o lună, timp în care nu s-au înregistrat schimbări importante în relațiile dintre cele două partide.

Simțind că le fuge pământul de sub picioare, conservatorii aflați la putere continuă să insiste neoficial pe lângă Take Ionescu, încercând să-l determine să renunțe la condiția dificilă pentru ei de dizolvare a camerelor.

Totuși, conducătorul conservatorilor-democrați continuă să susțină faptul că o împăcare cu actuala componență a aleșilor poporului este imposibilă, deoarece a considerat alegerea lor, ce a avut loc sub presiunea guvernului, ca fiind ilegală. În realitate însă, el nu este ghidat de dorința de a apăra principiul libertății alegerilor parlamentare, ca de obicei discutabil în România, cât de conștientizarea faptului că, în condițiile în care susținătorii săi loiali nu sunt în majoritate în camere, nu va putea juca un rol determinant în guvern.

Între timp, pe data de cincisprezece noiembrie, va avea loc deschiderea sesiunii ordinare a camerelor, moment după care fuziunea celor două partide conservatoare va deveni și mai problematică, având în vedere faptul că fiecare dintre ele va trebui să propună până atunci propriul program politic, în opoziție cu programul rivalilor, în condițiile în care unul dintre partide se află la cârma guvernului, iar celălalt în opoziție.

Conservatorii-democrați și liberalii aduc deja în discuție, pe teren parlamentar, două probleme care vor servi drept arme în atacurile lor împotriva guvernului: chestiunea procesului scandalos în Sfântul Sinod împotriva Mitropolitului primat, care a demisionat imediat după ce a fost achitat<sup>2</sup>, și problema anulării de către Consiliul de Miniștri a concesiunii pentru exploatarea tramvaielor în București<sup>3</sup>, acordată acționarilor în mod legal de către fostul guvern liberal, acționari care erau, în majoritate, membri influenți ai Partidului Liberal.

În ambele chestiuni, acțiunile guvernului oferă, fără îndoială, numeroase pretexte pentru critici dure și pe deplin justificate, astfel încât dezvoltările opoziției pot reprezenta o lovitură morală puternică pentru acesta. Pe de altă parte, în România, guvernele nu cad ca urmare a votului în parlament, unde ele dispun întotdeauna de o majoritate consistentă. Acestea sunt înlăturate de la putere de către rege, care este ghidat atât de considerente personale, cât și de rațiuni ce țin de situația politică internă a țării.

Din această cauză, în principal, partidele de opoziție încearcă să-l influențeze pe Majestatea Sa, ceea ce uneori și reușesc, datorită emotivității și sensibilității regelui.

Pe această sensibilitate mizează acum și liberalii, conduși de Brătianu, la fel ca și susținătorii lui Take Ionescu.

Eforturile lor sunt dirijate către crearea în jurul guvernului Carp a unei atmosfere amenințătoare de ostilitate față de acesta, a unui protest zgomotos împotriva lui, atmosferă ce are menirea de a influența deciziile Majestății Sale.

Se poate presupune că, din cauza slăbiciunii actualului guvern, aceștia își vor atinge scopul. Pe de altă parte, este însă dificil de stabilit momentul în care regele va decide să se despartă de el, mai ales că, așa cum am avut deja onoarea să raportez de mai multe ori, vârsta înaintată și sănătatea șubredă a Majestății Sale au afectat rezistența de altădată a voinței sale.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 122–124.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 145 din 27 septembrie 1911.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 132 din 5 iulie 1911.

<sup>3</sup> A se vedea doc. nr. 138 din 16 iulie 1911.

**Синая, 27 октября 1911 г., № 59. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Хотя переговоры о слиянии консерваторов с такистами официально и прерваны между вождями обеих партий, тем не менее, не без ведома Карпа и Таке Ионеску, второстепенные деятели этих партий продолжают искать почву для возможного соглашения.

Старания их, быть может, не так скоро увенчиваются успехом; при всём том считаю нелишним ныне же отметить некоторые пункты, не возбуждающие более разногласия между ними.

В случае разрешения вопросов о возобновлении палат и пересмотре конституции Таке Ионеску, по-видимому, согласится войти в состав нынешнего кабинета с некоторыми из личных своих приверженцев при сохранении председательства в Совете министров за Карпом. При этих условиях нынешнему вождю консерваторов-демократов будет предоставлено министерство иностранных дел.

Ввиду хотя бы только возможности составления такого кабинета возникает вопрос, насколько внешняя его политика отличалась бы от австро-германских тенденций министерства, стоящего в настоящее время у власти.

Оговариваю вновь, что направление внешней политики даётся королём и роль в ней министров пока минимальна, но и эта минимальность, конечно, заслуживает внимания, тем более, что она будет расти в значении по мере увеличения преклонного возраста Его Величества.

Личность Таке Ионеску господствовала бы в таком случае в кабинете. Он, бесспорно, самый талантливый политический деятель в Румынии, подчинявший своему влиянию все министерства, в состав коих он входил до сих пор.

Будучи весьма скромного происхождения<sup>1</sup>, он выдвинулся благодаря своему уму и ловкости. Стремясь достичь преобладающего положения в стране, он отличается в политической своей деятельности крайним оппортунизмом.

Полагаю, что тот же оппортунизм руководил бы его убеждениями и действиями в области внешних сношений его отечества.

В этом отношении он представлял бы, бесспорно, больше гарантий независимости, чем Карп, являющийся убеждённым и открытым поклонником Тройственного союза.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 125–126.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Таке Ионеску родился в октябре 1858 г. в семье торговца зерном из Плоешть по имени Георге Ион. При крещении будущий политик получил имя Думитру Ион.

**Sinaia, 27 octombrie 1911, nr. 59. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Deși discuțiile dintre liderii ambelor partide privind fuziunea conservatorilor cu takiștii au fost întrerupte oficial, totuși, nu fără știrea lui Carp și Take Ionescu, personalități de plan-secund ale acestor partide continuă să lucreze la identificarea unor puncte de plecare pentru încheierea unui posibil acord.

Poate că eforturile acestora nu vor fi încununuate prea curând de succes; cu toate acestea, consider că este important să aduc acum în discuție câteva aspecte care nu mai provoacă dezacorduri între ei.

În cazul depășirii dezacordurilor privitoare la re alegerea celor două camere și revizuirea constituției, se pare că Take Ionescu va fi de acord să intre în actualul cabinet, alături de câțiva dintre susținătorii săi apropiați, cu păstrarea funcției de președinte al Consiliului de Miniștri pentru Carp. În aceste condiții, conducătorului actual al conservatorilor-democrați i se va oferi Ministerul Afacerilor Străine.

Având în vedere măcar și posibilitatea formării unui astfel de cabinet, ne putem întreba cât de mult s-ar deosebi politica sa externă de orientarea austro-germană a guvernului aflat în prezent la putere.

Subliniez din nou faptul că direcția politicii externe este stabilită de rege, iar rolul miniștrilor în acest domeniu este deocamdată secundar, dar și acest impact minim merită desigur atenție, cu atât mai mult cu cât va crește în importanță pe măsura înaintării în vârstă a Majestății Sale.

În acest caz, prin personalitatea sa, Take Ionescu ar domina cabinetul. El este, fără îndoială, cel mai talentat om politic din România, care a supus influenței sale toate guvernele din care a făcut parte până acum.

Fiind de origine foarte modestă<sup>1</sup>, el și-a croit cale grație inteligenței și abilității sale. Încercând să obțină o poziție dominantă în țară, în activitatea sa politică el se remarcă printr-un oportunism dus la extrem.

Consider că același oportunism i-ar ghida convingerile și acțiunile sale în domeniul relațiilor externe ale patriei sale.

Din această perspectivă, el ar putea oferi, fără îndoială, mai multe garanții de independență decât Carp, care este un adept convins și deschis al Triplei Alianțe.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 125–126.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Născut în octombrie 1858, cu numele de botez Dumitru Ion, în familia unui negustor de cereale din Ploiești, Gheorghe Ion.



**Синая, 27 октября 1911 г., № 60. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Весною текущего года румынское министерство иностранных дел уведомило меня, что муниципалитет города Калараша, вынужденный уничтожить старое городское кладбище<sup>1</sup>, обратился к министру с запросом, как поступить с могилою генерал-адъютанта Шильдера<sup>2</sup>, скончавшегося от ран в 1853<sup>3</sup> году и похороненного на этом кладбище.

Сообщение господина Майореску было передано через нашего военного агента военному нашему ведомству, известившему полковника Искрицкого<sup>4</sup> о решении гвардейского сапёрного батальона, коим командовал генерал-адъютант Шильдер, перенести прах покойного в С. Петербург<sup>5</sup>.

С этой целью был командирован в Румынию флигель-адъютант Его Императорского Величества капитан граф Тотлебен<sup>6</sup>.

Румынскими властями были приняты все меры для облегчения графу исполнения возложенного на него поручения и отдания воинских почестей смертным остаткам одного из выдающихся наших полководцев.

На румынской границе, в Унгенах, граф Тотлебен был встречен прикомандированным к нему офицером румынской армии. В его распоряжение был предоставлен специальный вагон. Он был принят в аудиенции, в Синае, Его Величеством королём Карлом и приглашён к высочайшему столу. Как в Яссах, так и в Калараше, его встречали на вокзалах офицеры местных гарнизонов. Румынские войска, расположенные в Калараше, были собраны на кладбище для сопровождения праха генерал-адъютанта Шильдера до железнодорожной станции, причём на гроб покойного был возложен венок от румынского военного министра.

Почитаю долгом донести о вышеизложенном Вашему Превосходительству.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 127–128.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Старое кладбище находилось при церкви св. Николая.

<sup>2</sup> Карл Андреевич Шильдер (1786–1854) – российский военный инженер, с 1833 г. генерал-адъютант. В 1854 г. участвовал в разгроме османского флота при Русе и в осаде Силистрии. Был ранен в ногу вследствие взрыва гранаты и скончался 11/23 июня 1854 г. в госпитале в городе Кэлэрашь (Валахия).

<sup>3</sup> Правильно: 1854.

<sup>4</sup> Евгений Андреевич Искрицкий (1879–1949). Был русским военным агентом в Румынии в 1911–1913 гг.

<sup>5</sup> Инициатива принадлежала военному историку Г. С. Габаеву. Прах Шильдера был перезахоронен в церкви Св. Косьмы и Дамиана при лейб-гвардии Сапёрного батальона в Санкт-Петербурге Петербурге (разрушен в советское время, в 1933 г.).

<sup>6</sup> Николай Эдуардович Тотлебен (1874–1945), сын генерала Эдуарда Ивановича Тотлебена.

**Sinaia, 27 octombrie 1911, nr. 60. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Doamnăle Anatoliei Antolievici,

În primăvara acestui an, Ministerul Afacerilor Străine al României mi-a adus la cunoștință faptul că municipalitatea orașului Călărași, fiind nevoită să desființeze vechiul cimitir al orașului<sup>1</sup>, a adresat ministrului o interpelare privitoare la modul cum ar trebui să procedeze cu mormântul generalului aghiotant Schilder<sup>2</sup>, decedat în 1853<sup>3</sup> din cauza rănilor și înmormântat în acel cimitir.

Informarea venită de la domnul Maiorescu a fost transmisă, prin agentul nostru militar, către Ministerul nostru de Război, care l-a informat pe colonelul Iskrițkii<sup>4</sup> despre decizia batalionului geniu de gardă, al cărui comandant a fost generalul aghiotant Schilder, de a transfera osemintele decedatului la Sankt-Petersburg<sup>5</sup>.

În acest scop, a fost trimis în România flighel aghiotantului Majestații Sale Imperiale, căpitanul Conte Totleben<sup>6</sup>.

Autoritățile române au luat toate măsurile pentru a facilita contelui îndeplinirea misiunii care i-a fost încredințată și pentru a acorda onorurile militare rămășițelor unuia dintre cei mai remarcabili comandanți de oști ai noștri.

La granița românească, la Ungheni, Contele Totleben a fost întâmpinat de un ofițer al armatei române, desemnat pentru a-l însoți. La dispoziția sa a fost pus un vagon special. A fost primit în audiență, la Sinaia, de către Majestatea Sa regele Carol, și invitat la masa regală. Atât la Iași, cât și la Călărași, a fost întâmpinat în gări de către ofițeri ai garnizoanelor locale. Trupele române, dislocate în Călărași, s-au reunit la cimitir pentru a însoți osemintele generalului aghiotant Schilder până la stația de cale ferată, iar pe sicriul defunctului a fost depusă o coroană din partea ministrului român de Război.

Consider că este de datoria mea să aduc cele de mai sus la cunoștința Excelenței Voastre.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 127–128.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> De la Catedrala Sfântul Nicolae.

<sup>2</sup> Karl Andreevici Schilder (Șilder) (1786–1854). Inginer militar rus, din 1833 general aghiotant. În 1854 a participat la distrugerea flotei otomane la Ruse și la asediul Silistrei. A fost rănit la picior de explozia unei grenade și a decedat pe data de 11/23 iunie 1854 într-un spital din Călărași (Valahia).

<sup>3</sup> Corect: 1854.

<sup>4</sup> Evghenii Andreevici Iskrițkii (1879–1949). A fost atașat militar al Rusiei în România în anii 1911–1913.

<sup>5</sup> La inițiativa istoricului militar G. S. Gabaev. A fost reînhumat la biserica Sfinților Cosma și Damian a Batalionului de Geniu din Sankt-Petersburg (distrusă în perioada sovietică, în 1933).

<sup>6</sup> Nikolai Eduardovici Totleben (1874–1945), fiul generalului Eduard Ivanovici Totleben.

**Синая, 8 ноября 1911 г., № 62. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Хотя румынское правительство и продолжает относиться сравнительно спокойно к событиям, происходящим в Триполи<sup>1</sup>, тем не менее оно не перестаёт по привычке усердно прислушиваться к оценке германским и австро-венгерским кабинетами вытекающего из этих событий политического положения.

За последнее время оно было несколько озадачено тем обстоятельством, что сведения, исходящие из Берлина и Вены по поводу итальянско-турецкой войны, не всегда тождественны.

В начале прошлой недели министр иностранных дел доверительно сообщил мне, что им получена телеграмма от румынского посланника при германском дворе<sup>2</sup>, уведомляющего его, что в Берлине опасаются военных действий итальянского флота в Эгейском море.

Почти одновременно с получением столь тревожного, по словам Майореску, известия от обыкновенно хорошо осведомлённого румынского представителя в Германии прибыл из Вены вновь назначенный в Софию румынский посланник Гика<sup>3</sup>, передавший господину Майореску от имени графа Эренталя, что итальянский флот не прибегнет ни к каким активным выступлениям в Архипелаге.

Господин Майореску хотел бы убедиться, что уверения графа Эренталя более согласны с истиною, но разногласие между отзывами Берлина и Вены всё же кажется ему симптоматичным и не предвещающим достаточно энергичных совместных действий в пользу мира.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 129–130.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 142 от 26 сентября 1911 г.

<sup>2</sup> Александру А. Белдиман (1855–1924), посланник Румынии в Берлине в период 1896–1916 гг.

<sup>3</sup> Димитрие И. Гр. Гика (1875–1967), посланник Румынии в Софии в период 1911–1913 гг.

**Sinaia, 8 noiembrie 1911, nr. 62. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A.A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Deși guvernul român continuă să trateze cu relativ calm evenimentele în desfășurare la Tripoli<sup>1</sup>, acesta nu ezită, totuși, conform obișnuinței, să urmărească, cu atenție, evaluările cabinetelor german și austro-ungar referitoare la situația politică rezultată în urma acestor evenimente.

În ultima vreme, guvernul român a fost, oarecum, nedumerit de faptul că informațiile primite de la Berlin și Viena cu privire la războiul italo-turc nu sunt întotdeauna identice.

La începutul săptămânii trecute, ministrul Afacerilor Străine mi-a comunicat confidențial că a primit o telegramă de la trimisul român de pe lângă Curtea germană<sup>2</sup>, prin care era informat că la Berlin există temeri față de posibile acțiuni militare ale flotei italiene în Marea Egee.

Potrivit lui Maiorescu, aproape simultan cu primirea acestei vești îngrijorătoare de la reprezentantul român din Germania, care este de obicei bine informat, a sosit de la Viena nou-numitul trimis român la Sofia, Ghika<sup>3</sup>, care i-a comunicat domnului Maiorescu, din partea Contelui Aehrenthal, că flota italiană nu va recurge la niciun fel de acțiuni active în Arhipelag.

Domnul Maiorescu ar dori să se convingă că asigurările Contelui Aehrenthal sunt mai aproape de adevăr, însă dezacordul dintre opiniile Berlinului și Vienei, care i se pare totuși simptomatic, nu prevestește acțiuni comune suficient de energice în favoarea păcii.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 129–130.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 142 din 26 septembrie 1911.

<sup>2</sup> Alexandru A. Beldiman (1855–1924), ministru plenipotențiar al României la Berlin în perioada 1896–1916.

<sup>3</sup> Dimitrie I. Gr. Ghika (1875–1967), ministru plenipotențiar al României la Sofia în perioada 1911–1913.

## 151

**Синяя, 8 ноября 1911 г., № 63. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

На последнем очередном приёме в румынском министерстве иностранных дел итальянский посланник<sup>1</sup> принёс министру жалобу на тон румынской периодической печати, отзывающейся враждебно о действиях Италии в Триполи<sup>2</sup>. Барон Фашотти присовокупил, что его предместники постоянно доносили в Рим об искренних симпатиях, питаемых, будто бы, румынами к Италии, но что ныне ему приходится разъяснить своему правительству, что эти симпатии очень относительны.

Господин Майореску выразил итальянскому моему сотоварищу, что последнее его заключение неосновательно, и что если румынское общественное мнение несколько сдержано в вопросе о Триполи, не видя основания возбуждать против себя турок, то это несколько не значит, что оно перестало смотреть на Италию как на страну родственную и всегда доброжелательную Румынии.

Передавая мне о вышеизложенном инциденте, как председатель Совета министров, так и министр иностранных дел, не без иронии заметили, что барон Фашотти

требует от них энтузиазма, нисколько не оправдываемого образом действий Римского кабинета по отношению к Османской империи.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 131–131 об.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Карло Фашиотти (1870–1958), посланник Италии в Бухаресте в период 1911–1919 гг.

<sup>2</sup> См. док. № 142 от 26 сентября 1911 г. и док. № 150 от 8 ноября 1911 г.

### **Sinaia, 8 noiembrie 1911, nr. 63. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

La ultima recepție oficială de la Ministerul Afacerilor Străine al României, trimisul italian<sup>1</sup> s-a plâns ministrului de tonul adoptat de presa periodică românească, care se exprimă ostil față de acțiunile Italiei în Tripoli<sup>2</sup>. Baronul Fasciotti a adăugat că predecesorii săi au raportat constant la Roma despre simpatiile sincere pe care românii le-ar avea, se pare, față de Italia, dar că acum este obligat să explice guvernului său că aceste simpatii sunt foarte relative.

Domnul Maiorescu i-a spus colegului meu italian că cea din urmă concluzie nu este întemeiată și că, dacă opinia publică românească are anumite rezerve în chestiunea Tripoli, din dorința de a nu-i provoca pe turci, acest lucru nu înseamnă, în niciun fel, că a încetat să privească Italia ca pe o țară înrudită, întotdeauna binevoitoare față de România.

Aducându-mi la cunoștință incidentul de mai sus, atât președintele Consiliului de Miniștri, cât și ministrul Afacerilor Străine, au remarcat, nu fără ironie, că Baronul Fasciotti le cere să dea dovadă de entuziasm, care nu este deloc justificat de comportamentul cabinetului de la Roma față de Imperiul otoman.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 131–131 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Carlo Fasciotti (1870–1958), ministru plenipotențiar al Italiei la București în perioada 1911–1919.

<sup>2</sup> A se vedea doc. nr. 142 din 26 septembrie 1911 și doc. nr. 150 din 8 noiembrie 1911.

**Синая, 8 ноября 1911 г., № 64. Гирс – Нератову**

Весьма доверительно

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

При последней беседе моей с румынским министром иностранных дел касательно политического положения на Балканском полуострове господин Майореску весьма доверительно сообщил мне, что на прошлой неделе румынский поверенный в делах в Софии<sup>1</sup> просил по телеграфу разрешения съездить на сорок восемь часов в Константинополь по весьма важному и спешному делу.

Запрошенный о причине таковой необычной поездки, господин Рэшкану ответил, что итальянский представитель в Софии<sup>2</sup>, пользуясь близкими отношениями, установившимися между господином Рэшкану и нынешним министром иностранных дел Османской империи<sup>3</sup>, во время пребывания последнего в Болгарии<sup>4</sup> просил господина Рэшкану съездить в Константинополь для передачи в руки Ассим-бея весьма секретного пакета<sup>5</sup>.

Получив на то разрешение своего правительства, румынский поверенный в делах исполнил просьбу итальянского своего коллеги, причём уведомил господина Майореску, что Ассим-бей, приняв пакет, не нашёл, будто бы, возможным входить ныне в обсуждение его содержания.

Вслед за тем последовали со стороны итальянского министра иностранных дел<sup>6</sup> весьма тёплые выражения благодарности господину Рэшкану за оказанное им содействие. Теплота их побуждает господина Майореску предположить, что итальянское правительство желает обеспечить себе возможность вновь воспользоваться тем же путём сношения с Ассим-беем, избегая посредничества великих держав.

Почитаю долгом донести о вышеизложенном, возлагая на румынского министра иностранных дел ответственность за правдивость доверительно сообщённого им мне обстоятельства.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 132–133.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Константин Ланга-Рэшкану.

<sup>2</sup> Алессандро де Босдари (1867–1929), посланник Италии в Софии в период 1910–1913 гг.

<sup>3</sup> Мустафа Асым-бей (1869/1870–1937), министр иностранных дел Османской империи с октября 1911 г. по июль 1912 г.

<sup>4</sup> С июня 1909 г. по октябрь 1911 г.

<sup>5</sup> Более подробно см. также: Crețu V. D., Racovițan R. S. *Attempts of Diplomatic Mediations of the Romanian State Regarding the Italo-Turkish Conflict (1911–1912) // Turkey & Romania. A History of Partnership and Collaboration in the Balkans* / ed. by Florentina Nițu et al. Istanbul: TDBB, 2016. P. 397–398.

<sup>6</sup> Антонино ди Сан Джулиано (1852–1914), министр иностранных дел Италии в 1905–1906 гг. и в 1910–1914 гг.

**Sinaia, 8 noiembrie 1911, nr. 64. Giers către Neratov**

Foarte confidențial

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

În timpul ultimei mele discuții cu ministrul român al Afacerilor Străine, referitoare la situația politică din Peninsula Balcanică, domnul Maiorescu mi-a comunicat, în mod confidențial, că, săptămâna trecută, însărcinatul român cu afaceri la Sofia<sup>1</sup> a cerut prin telegraf permisiunea de a se deplasa pentru patruzeci și opt de ore la Constantinopol, într-o chestiune foarte importantă și urgentă.

Fiind întrebat despre motivul acestei călătorii neobișnuite, domnul Rășcanu a răspuns că trimisul italian la Sofia<sup>2</sup>, profitând de relațiile strânse stabilite între domnul Rășcanu și actualul ministru al Afacerilor Străine al Imperiului otoman<sup>3</sup>, în timpul mandatului acestuia din urmă în Bulgaria<sup>4</sup>, l-a rugat pe domnul Rășcanu să meargă la Constantinopol pentru a îi înmâna personal lui Asım Bey un plic cu un conținut foarte secret<sup>5</sup>.

După ce a obținut permisiunea guvernului său, însărcinatul român cu afaceri a dat curs rugămintii colegului său italian, informându-l pe domnul Maiorescu că, acceptând plicul, Asım Bey nu ar fi considerat de cuviință să discute conținutul acestuia la momentul respectiv.

După aceea, pentru ajutorul oferit, au urmat din partea ministrului italian al Afacerilor Străine<sup>6</sup> mulțumiri cordiale la adresa domnului Rășcanu. Cordialitatea acestor mulțumiri îl face pe domnul Maiorescu să presupună că guvernul italian dorește să-și asigure posibilitatea de a apela din nou la acest mijloc de comunicare cu Asım Bey, evitând astfel intermedierea Marilor Puteri.

Atribuind ministrului român al Afacerilor Străine responsabilitatea pentru veridicitatea circumstanțelor comunicate mie în mod confidențial, consider că este de datoria mea să informez despre cele de mai sus.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 132–133.*

*Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Constantin Langa-Rășcanu.

<sup>2</sup> Alessandro de Bosdari (1867–1929), ministru plenipotențiar al Italiei la Sofia în perioada 1910–1913.

<sup>3</sup> Mustafa Asım Bey (1869/1870–1937), ministru al Afacerilor Străine al Imperiului otoman în perioada octombrie 1911 – iulie 1912.

<sup>4</sup> Iunie 1909 – octombrie 1911.

<sup>5</sup> Pentru detalii, a se vedea și: Victor Daniel Crețu, Radu Ștefan Racovițan, *Attempts of Diplomatic Mediations of the Romanian State Regarding the Italo-Turkish Conflict (1911–1912)*, în *Turkey & Romania. A History of Partnership and Collaboration in the Balkans*, ed. by Florentina Nițu et al., Istanbul, TDBB, 2016, p. 397–398.

<sup>6</sup> Antonino di San Giuliano (1852–1914), ministru al Afacerilor Străine al Italiei în anii 1905–1906 și 1910–1914.

**Бухарест, 24 ноября 1911 г., № 66. Гирс – Нератову**

Доверительно

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Почитаю долгом донести Вашему Превосходительству, что сравнительно спокойное до сих пор отношение Румынии к итало-турецкой войне<sup>1</sup> стало принимать за последнее время несколько нервный характер.

На последнем дипломатическом приёме министр иностранных дел заметил мне, что не видит войне конца. В случае же, если она затянется до весны, трудно будет рассчитывать на сохранение мира на Балканском полуострове. Опасения его разделяются, сказал мне министр, Его Величеством королём.

Действительно, на следующий же день, на данной мне королём аудиенции я смог убедиться, что Его Величество взирает с некоторой тревогою на сравнительно даже близкое будущее.

Его Величество полагает, что опасность даст себя знать уже в феврале или в марте месяце, если до того времени великие державы не успеют примирить воюющие стороны. Тогда усилится движение банд в Македонии, как болгарских, так и греческих; вновь станет волноваться Албания, что может снова возбудить воинственно настроенное воображение короля Чёрной Горы<sup>2</sup>.

Если осенью Италия энергично присоединила свой голос к предостережениям, данным в Цетине, то неизвестно ещё, будет ли ей выгодно придерживаться того же образа действия весной. Турция принуждена будет прибегнуть к мобилизации своих войск, а Болгария теперь уже заявляет, что она немедленно же тогда последует её примеру.

Между тем, нынешняя своеобразная война без решительных битв, не требующая даже мобилизации турецкой армии, может затянуться без конца. Король не видит ей исхода вне энергичного вмешательства великих держав, могущего, быть может, дать нравственное удовлетворение Турции некоторым приращением её территории на какой-либо другой границе. Король назвал сперва Эритрею, но назвал и персидскую границу, забывая, что последнее решение служило бы лишь более авторитетною санкцией политики захвата сильным государством территории более слабого; политики, против коей сам же он в принципе протестует, опасаясь за судьбу Румынии.

Беспокойство Его Величества усугубляется тем обстоятельством, что, по получаемым им сведениям, в Константинополе нет прочного правительства; положение военного министра<sup>3</sup> поколеблено политическими его противниками, не сознающими необходимости сохранения его у власти, ввиду бесспорного его престижа в армии.

В беседе с Его Величеством я стремился, насколько возможно, умалить значение причин его опасения. Я высказывался в том смысле, что слишком настойчиво проведённое убеждение в неминуемости осложнений создаёт наэлектризованную атмосферу. Атмосфера эта уже сама по себе опасна и может иметь последствием те же беды, предотвратить кои имелось в виду.



При всём том не считаю себя вправе скрыть от Вашего Превосходительства, что взгляды короля на положение дел, созданное итало-турецким конфликтом, излагаются им за последние дни довольно настойчиво и, несомненно, вносят некоторую тревогу в суждения Его Величества и настроение общественного мнения в Румынии.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 139–141.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 142 от 26 сентября 1911 г., док. № 150 от 8 ноября 1911 г. и док. № 151 от 8 ноября 1911 г.

<sup>2</sup> Николы I.

<sup>3</sup> Махмуда Шевкета-паши.

### **București, 24 noiembrie 1911, nr. 66. Giers către Neratov**

Confidențial

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Consider că este de datoria mea să o informez pe Excelența Voastră despre faptul că atitudinea României față de războiul italo-turc<sup>1</sup>, relativ calmă până recent, a început să capete, în ultima vreme, un caracter oarecum precipitat.

La ultima recepție diplomatică, ministrul Afacerilor Străine mi-a spus că nu vede niciun sfârșit pentru acest război. În cazul în care acesta se va prelungi totuși până în primăvară, va fi dificil să se mai mențină pacea în Peninsula Balcanică. Ministrul mi-a mai spus că temerile sale sunt împărtășite și de către Majestatea Sa, regele.

Într-adevăr, chiar a doua zi, la audiența acordată de rege, am putut constata că Majestatea Sa privește cu o oarecare îngrijorare chiar și viitorul relativ apropiat.

Dacă Marile Puteri nu vor reuși să împace părțile aflate în conflict, Majestatea Sa crede că pericolul va deveni real încă din luna februarie sau martie. La acea vreme se va intensifica activitatea bandelor din Macedonia, atât bulgărești, cât și grecești; Albania va începe să se agite din nou, ceea ce poate provoca iarăși imaginația belicoasă a regelui Muntenegrului<sup>2</sup>.

Chiar dacă toamna trecută Italia și-a alăturat energic vocea avertismentelor date la Cetinje, acum nu este încă clar dacă îi va conveni să urmeze aceeași cale de acțiune și în primăvară. Turcia va fi obligată să recurgă la mobilizarea trupelor sale, iar Bulgaria declară deja că va urma imediat exemplul acesteia.

Între timp, acest război ciudat, desfășurat fără bătălii decisive, care nici măcar nu necesită mobilizarea armatei turce, poate continua la nesfârșit. Regele nu vede nicio ieșire din această situație fără intervenția energetică a Marilor Puteri, care ar putea să ofere probabil Turciei o satisfacție morală printr-o oarecare lărgire a teritoriului său la o altă graniță. Regele a menționat, mai întâi, Eritreea, dar a amintit și granița persană, ignorându-se faptul că o astfel de soluție ar servi doar ca o sancționare și mai autoritară a politicii de anexare a

teritoriului unui stat mai slab de către unul mai puternic; în mod principial, el însuși este împotriva unei astfel de politici, de teamă pentru soarta României.

Îngrijorarea Majestății Sale este întărită de faptul că, potrivit informațiilor pe care le primește, la Constantinopol nu există un guvern stabil; poziția ministrului de Război<sup>3</sup> este subminată de adversarii săi politici, care, în ciuda prestigiului incontestabil de care se bucură în armată, nu înțeleg nevoia menținerii acestuia la putere.

Pe cât posibil, în discuția cu Majestatea Sa, am încercat să relativizez importanța motivelor pentru temerile sale. Am exprimat ideea că insistarea excesivă asupra inevitabilității complicațiilor creează o atmosferă electricizată. Prin sine însăși, această atmosferă este periculoasă și poate avea ca rezultat chiar tragediile care se intenționează a fi prevenite.

În tot acest context, nu cred că sunt în drept să ascund de Excelența Voastră faptul că viziunile regelui asupra situației create de conflictul italo-turc sunt reluate de el cu destulă insistență în ultima vreme, inducând, fără îndoială, o anumită stare de neliniște în judecățile Majestății Sale și în starea de spirit a opiniei publice din România.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 139–141.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 142 din 26 septembrie 1911, doc. nr. 150 din 8 noiembrie 1911 și doc. nr. 151 din 8 noiembrie 1911.

<sup>2</sup> Nikola I.

<sup>3</sup> Mahmud Şevket Paşa.

## 154

**Бухарест, 24 ноября 1911 г., № 67. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

На этих днях последовало совершенно неожиданно назначение генерала Авереску, бывшего военного министра павшего в прошлом году либерального кабинета, начальником румынского генерального штаба.

Я предоставил бы полковнику Искрицкому<sup>1</sup> донести военному нашему ведомству о таком назначении, если бы оно не было вызвано главным образом соображениями политического свойства, имеющими касательство к ожидающимся здесь последствиям итало-турецкой войны.

Генерал Авереску должен был выйти из состава либерального кабинета ещё за год до его падения вследствие ожесточённых нападков на него в парламенте тогдашнего лидера оппозиции, а ныне весьма влиятельного министра внутренних дел консервативного правительства Маргиломана<sup>2</sup>.

Генерал Авереску обвинялся последним в самых тяжёлых служебных преступлениях.

При этих обстоятельствах нынешнее назначение его на столь почётный и ответственный пост теми же консерваторами не могло не вызвать общего удивления.

По сведениям, заслуживающим полного доверия, оно состоялось вследствие настояний короля, потребовавшего его от консервативного министерства ввиду ожидаемых им весной осложнений на Балканском полуострове и необходимости поставить своевременно во главе генерального штаба наиболее выдающегося румынского генерала<sup>3</sup>.

Его призыв к столь активной деятельности служит серьёзным показателем намерения Румынии идти и далее по пути приготовления своей армии к возможным в близком будущем военным событиям. На этом пути генерал Авереску будет, вероятно, усердствовать, чтобы оправдать доверие, хотя отчасти и вынужденное, оказываемое ему нынешним правительством.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 142–143.  
Копия в ЦНИА, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Военный агент Искрицкий. См. док. № 149 от 27 октября 1911 г.

<sup>2</sup> Это произошло 4/17 марта 1909 г. См. док. № 14 от 5 марта 1909 г. и док. № 23 от 30 апреля 1909 г.

<sup>3</sup> В российских дипломатических донесениях после 1900 г. Авереску, как правило, характеризовался как один из лучших румынских офицеров. См., к примеру, док. № 105 от 10 мая 1903 г.: ДДРПР, 1899–1905. См. также док. № 14 от 3 марта 1909 г., опубликованный в этом томе.

### **București, 24 noiembrie 1911, nr. 67. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Zilele trecute a avut loc numirea complet neașteptată a generalului Averescu, fost ministru de Război din cabinetul liberal care a căzut anul trecut, în funcția de șef al Statului Major General român.

Aș fi lăsat pe seama colonelului Iskrițkii<sup>1</sup> să raporteze ministerului nostru de război despre respectiva numire, dacă aceasta nu ar fi fost determinată, în principal, de considerații de natură politică, legate de consecințele anticipate aici ale războiului italo-turc.

Generalul Averescu a fost obligat să părăsească guvernul liberal cu un an înainte de căderea acestuia, din cauza atacurilor acerbe asupra sa în Parlament din partea liderului opoziției de atunci, Marghiloman, în prezent ministru de Interne foarte influent al guvernului conservator<sup>2</sup>.

Generalul Averescu a fost acuzat de acesta din urmă de cele mai grave abuzuri în serviciu.

În aceste condiții, actuala sa numire într-o funcție atât de onorabilă și responsabilă de către aceiași conservatori nu putea să nu provoace uimirea generală.

Numirea sa a avut loc, potrivit informațiilor demne de încredere deplină, la insistențele regelui, care a cerut acest lucru guvernului conservator, având în vedere compli-

cațiile la care se așteaptă în primăvară în Peninsula Balcanică și necesitatea de a-l pune la timp în fruntea Statului Major General pe cel mai important general român<sup>3</sup>.

Chemarea sa într-o activitate atât de solicitantă reprezintă un indiciu revelator privind intenția României de a continua pe calea pregătirii armatei sale pentru posibilele evenimente militare din viitorul apropiat. Probabil că, pășind pe această cale, generalul Averescu va da dovadă de foarte mult zel în dorința de a justifica încrederea, deși parțial forțată de împrejurări, acordată lui de actualul guvern.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 142–143.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Atașatul militar Iskrițkii. A se vedea doc. nr. 149 din 27 octombrie 1911.

<sup>2</sup> 4/17 martie 1909. A se vedea doc. nr. 14 din 5 martie 1909 și doc. nr. 23 din 30 aprilie 1909.

<sup>3</sup> În rapoartele diplomaților ruși de după 1900, Averescu a fost caracterizat drept unul dintre cei mai buni ofițeri români. A se vedea, de pildă, doc. nr. 105 din 10 mai 1903 din *RDRR, 1899–1905*. A se vedea și doc. nr. 14 din 3 martie 1909 din acest volum.

## 155

**Бухарест, 25 ноября 1911 г., № 68. Гирс – Нератову**

Его Превосходительству А. А. Нератову

Милостивый государь Анатолий Анатолиевич,

Мне приходилось уже доносить Вашему Превосходительству о заявлениях, делаемых пребывающим здесь итальянским посланником<sup>1</sup> румынскому министру иностранных дел, по поводу резких нападок румынской печати на действия Италии в Триполитании<sup>2</sup>.

С того времени тон газетных статей несколько смягчился, но, по-видимому, прежняя резкость не прошла незамеченной в Риме.

Румынскому военному агенту в Италии<sup>3</sup> было отказано в разрешении сопровождать итальянские войска на театр военных действий.

Отказ этот очень чувствителен королю, живо интересующемуся военным вопросом. Его Величество сообщил мне о нём не без раздражения, присовокупляя, что он поручил своему представителю узнать частным образом действительную причину отказа. Королю было донесено из частного источника, будто бы итальянцы приняли в соображение близкие отношения румынского военного агента к Шефкет-паше<sup>4</sup>, коему он приходится шурином. Но эта причина едва ли заслуживает внимания, тем более, что, по утверждению Его Величества, румынский военный агент давно известен в Риме и пользовался до сих пор значительным доверием итальянцев.

Вообще же признаки недовольства Италией производят здесь впечатление, так как она, без всякого сомнения, очень популярна в Румынии, привыкшей рассчитывать на её благожелательность.

Популярность эта сильна не только среди интеллигентных сфер, но и в политических кругах; временное же возбуждение против Италией основано, главным

образом, на страхе, что её не вызванное необходимостью выступление в северной Африке приведёт к осложнениям на Балканском полуострове, коими может воспользоваться Болгария в ущерб значения Румынии.

Возбуждение это и теперь велико, несмотря на большую сдержанность прессы. На вчерашней аудиенции король горячо доказывал мне, что Италия сделала две ошибки, непростительные в политическом отношении. Она заявила, что никоим образом не допустит сохранения за султаном каких-либо верховных прав в Триполитании, и затем издала эдикт о присоединении этой области к Италии.

Этим она закрыла путь к двум исходам из нынешнего тревожного положения, с коими она<sup>5</sup> могла бы примириться: к сохранению хотя бы фиктивных верховных прав за султаном или же к выделению незначительной части триполитанской территории, которую Турция удовлетворялась бы.

Его Величество, находясь в постоянных сношениях с Берлином и в личной переписке с Кидерлен-Вехтером<sup>6</sup>, весьма часто основывает свои заключения на получаемых оттуда сведениях; весьма вероятно, что и в данном вопросе его взгляды являются отражением того, что думают в Берлине.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 144–145 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Карло Фашиотти. См. док. № 151 от 8 ноября 1911 г.

<sup>2</sup> Там же.

<sup>3</sup> Майор Георге Влэдеску.

<sup>4</sup> Махмуд Шевкет-паша. См. док. № 154 от 24 ноября 1911 г.

<sup>5</sup> Турция.

<sup>6</sup> См. док. № 142 от 26 сентября 1911 г.

## **București, 25 noiembrie 1911, nr. 68. Giers către Neratov**

Excelenței Sale, A. A. Neratov

Stimate Domnule Anatolii Antolievici,

Am avut deja ocazia să raportez Excelenței Voastre despre declarațiile făcute de către trimisul italian de aici<sup>1</sup> ministrului român al Afacerilor Străine cu privire la atacurile dure ale presei românești față de acțiunile Italiei în Tripolitania<sup>2</sup>.

De atunci, tonul articolelor de ziar s-a mai atenuat, însă se pare că duritatea de odinioară nu a trecut neobservată la Roma.

Agentului militar român din Italia<sup>3</sup> i s-a refuzat permisiunea de a însoți trupele italiene pe teatrul de operațiuni.

Acest refuz este foarte sensibil pentru rege, care este preocupat intens de chestiunea militară. Majestatea Sa mi-a comunicat acest lucru nu fără iritare, adăugând că a cerut reprezentantului său să afle pe cale personală adevăratul motiv al refuzului. Regele a fost informat, dintr-o sursă particulară, că italienii au fost influențați de relațiile strânse ale agentului militar român cu Șefket Pașa<sup>4</sup>, căruia îi este cumnat. Acest motiv nu merită însă

nicio atenție, cu atât mai mult cu cât, conform Majestății Sale, agentul militar român este cunoscut de mult timp la Roma și s-a bucurat până acum de o mare încredere din partea italienilor.

Ar trebui menționat faptul că semnalele de nemulțumire trimise de Italia produc aici o impresie puternică, deoarece Italia se bucură, fără îndoială, de o mare simpatie în România, care s-a obișnuit să conteze pe bunăvoința ei.

Această simpatie este puternică nu doar în mediile intelectuale, ci și în cercurile politice; agitația de moment împotriva Italiei este provocată, în principal, de teama că intervenția sa nejustificată în nordul Africii va duce la complicații în Peninsula Balcanică, de care Bulgaria ar putea profita în detrimentul influenței României.

În ciuda reținerii de care dă dovadă presa, această agitație este încă mare. La audiența de ieri, regele îmi demonstra cu insistență faptul că, din punct de vedere politic, Italia a făcut două greșeli impardonabile. Aceasta a declarat că nu va permite în niciun fel păstrarea pentru sultan a oricăror drepturi suverane în Tripolitania, pentru a emite mai apoi un decret privind anexarea acestei regiuni la Italia.

Prin aceasta, ea a închis calea pentru două soluții de ieșire din actuala situație alarmantă, cu care ea<sup>5</sup> ar fi putut să se împace: păstrarea măcar și a unor drepturi suverane formale pentru sultan, sau ruperea unei părți nesemnificative a teritoriului Tripolitaniei, cu care Turcia s-ar fi mulțumit.

Fiind în contact permanent cu Berlinul și într-o corespondență personală cu Kiderlen-Waechter<sup>6</sup>, Majestatea Sa își fundamentează adesea concluziile pe informațiile primite de acolo, iar în această chestiune este foarte probabil ca opiniile sale să reflecte ceea ce se gândește de fapt la Berlin.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 144–145 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Carlo Fasciotti. A se vedea doc. nr. 151 din 8 noiembrie 1911.

<sup>2</sup> *Ibidem.*

<sup>3</sup> Maiorul Gheorghe Vlădescu.

<sup>4</sup> Mahmud Şevket Paşa. A se vedea doc. nr. 154 din 24 noiembrie 1911.

<sup>5</sup> Turcia.

<sup>6</sup> A se vedea doc. nr. 142 din 26 septembrie 1911.

## 156

**Бухарест, 8 декабря 1911 г., № 69. Гирс – Сазонову**

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Со времени возобновления заседаний законодательных палат обострилась и борьба между политическими партиями в Румынии.

Она была перенесена с газетных столбцов на парламентскую арену и приняла характер ожесточения, выливавшегося не раз в весьма грубую форму.

Из донесений вверенной мне миссии Вашему Высокопревосходительству неизвестно, что каждая новая сессия румынских законодательных палат начинает свою деятельность с обсуждения ответного адреса на тронную речь короля.

Вожди политических партий пользуются этим обстоятельством для изложения политических своих программ и вожделий, причём прения по их поводу затягиваются иногда целыми неделями.

В нынешнем году представители обеих оппозиционных партий, либеральной и консервативно-демократической, заявили в сенате и в нижней палате, что, признавая политическое положение, созданное образом действий правительства, ненормальным, они не примут участия в обсуждении ответного адреса; они демонстративно вышли при этом из заседаний.

Считаю долгом приложить при сём французский перевод с текста их заявления<sup>1</sup>.

Таковой их шаг не приведёт, конечно, непосредственно к практическим последствиям ввиду господствующей в Румынии избирательной системы, при коей всякое правительство проводит в народные представители своих сторонников в громадном большинстве. Принятие адресов и представление их палатами королю были таким шагом только ускорены. Он произвёл, однако, впечатление в стране в ущерб нравственному обаянию министерства Карпа, стоящему и без того уже не на высоком уровне.

Правительство стремилось придать заявлению оппозиции окраску дерзкого выступления против короля; но таковое толкование не соответствует создавшемуся здесь политическому положению, при коем тронное слово, хотя и произнесённое королём, исходит не от Его Величества, а от стоящей у власти политической партии.

Так смотрит на тронную речь<sup>2</sup> и на ответ на неё и король Карл, неоднократно соизволивший высказаться в этом смысле.

Вслед за инцидентом по поводу ответного адреса оппозиция внесла запрос о незаконных действиях правительства по отношению к трамвайной компании в Бухаресте<sup>3</sup>, запрос, занимающий и до сих пор палаты, вызвавший обмен весьма резких обвинительных речей между Брэтиану и Карпом и неожиданно принявший характер крупного события, поглощающего в настоящий момент почти всю политическую жизнь Румынии.

Позволю себе посвятить ему следующее моё донесение.

При всей шаткости положения нынешнего министерства свергнут его с власти не нападки оппозиции. Оно не может оказаться в меньшинстве при каком-либо голосовании в палатах. Оно падёт только тогда, когда Его Величество король найдёт нужным потребовать его отставки.

Старания оппозиции направлены к тому, чтобы привести Его Величество к сознанию необходимости предъявления этого требования.

Трудно определить, когда именно и при каких условиях ей возможно будет достичь этой цели, тем более, что король, несмотря на личное свое нерасположение к Карпу, избегает, насколько возможно, слишком частых парламентских выборов, всегда волнующих страну и причиняющих беспокойство и Его Величеству.

По-видимому, оппозиционные партии сговариваются о сложении с себя депутатских полномочий и коллективном выходе из парламента. Они рассчитывают, что вслед за таковым выходом, подкреплённым в случае крайней нужды уличными демонстрациями, производящими обыкновенно впечатление на Его Величество, министерство Карпа не продержится и трёх месяцев у кормила правления. Расчёт этот, основанный на гадательных данных, может, однако, и не так скоро оправдаться, как того желали бы господа Брэтиану и Таке Ионеску.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 146–148 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Не публикуется.

<sup>2</sup> Тронная речь короля от 15/28 ноября 1911 г. опубликована в сборнике: Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914. Vol. II, 1887–1914 / ed. Constantin C. Giurescu. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939. P. 441–444.

<sup>3</sup> См. док. № 138 от 16 июля 1911 г.

### **București, 8 decembrie 1911, nr. 69. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

De la reluarea sesiunilor camerelor legislative, s-a intensificat și lupta dintre partidele politice din România.

Aceasta a fost transferată din coloanele ziarelor în arena Parlamentului, devenind înverșunată și manifestându-se adesea într-o formă foarte grosolană.

Din rapoartele anterioare ale misiunii încredințate mie, Excelenței Voastre vă este cunoscut faptul că fiecare nouă sesiune a camerelor legislative românești este deschisă cu discutarea adresei de răspuns la Mesajul Tronului rostit de rege.

Conducătorii partidelor politice folosesc această ocazie pentru a-și prezenta programele și aspirațiile politice, dezbaterile pe aceste teme întinzându-se uneori pe parcursul mai multor săptămâni.

În acest an, reprezentanții ambelor partide de opoziție, liberal și conservator-democrat, au declarat în Senat și în Camera Deputaților că, apreciind situația politică creată prin acțiunile guvernului ca fiind anormală, nu vor participa la discutarea adresei de răspuns; aceștia au și părăsit demonstrativ ședințele.

Consider că este de datoria mea să anexez la prezentul document traducerea în limba franceză a declarației lor<sup>1</sup>.

Având în vedere sistemul electoral practicat în România, prin care orice guvern își trece reprezentanții în parlament în majoritate covârșitoare, acest pas nu va avea, desigur, consecințe practice. Astfel a fost doar grăbită aprobarea răspunsurilor și prezentarea lor regelui de către camere. Totuși, gestul a avut un impact în țară, afectând ținuta morală a guvernului condus de Carp, care nu mai este oricum la un nivel înalt.

Guvernul a încercat să atribuie declarației făcute de opoziție tenta unei acțiuni obraznice la adresa regelui; însă o astfel de interpretare nu corespunde situației politice create aici, în care Mesajul Tronului, deși rostit de rege, nu vine de la Majestatea Sa, ci de la partidul politic aflat la putere.

Mesajul Tronului<sup>2</sup> și răspunsul la acesta este văzut în acest mod și de către regele Carol însuși, care a avut de mai multe ori ocazia de a se exprima în acest sens.

În urma incidentului legat de răspuns, opoziția a depus o interpelare privind acțiunile ilegale ale guvernului față de Societatea de Tramvaie din București<sup>3</sup>, interpelare care



rămâne încă pe ordinea de zi a camerelor parlamentare și care a provocat un schimb de discursuri acuzatoare între Brătianu și Carp, transformându-se pe neașteptate într-un eveniment major ce consumă în prezent aproape întreaga viață politică din România.

Îmi permit să dezvolt acest subiect în raportul ce urmează.

În ciuda poziției precare a actualului guvern, acesta nu va fi răsturnat în urma atacurilor opoziției. Guvernul nu poate ajunge în minoritate în urma vreunui vot în camerele Parlamentului. Acesta va cădea doar atunci când Majestatea Sa, regele, va considera necesar să-i solicite demisia.

Sensul eforturilor opoziției este de a-l determina pe Majestatea Sa să conștientizeze urgența acestei cereri.

Este dificil de anticipat când și în ce condiții își va putea atinge opoziția acest obiectiv, cu atât mai mult cu cât regele, în ciuda antipatiei personale față de Carp, evită, pe cât posibil, să organizeze prea des alegeri parlamentare, care reprezintă mereu un motiv de agitație în țara, provocând neliniște Majestății Sale.

Se prea poate că partidele de opoziție negociază demisia în bloc și părăsirea în grup a Parlamentului. Ele se așteaptă ca, în urma acestei demisii, susținută în caz de nevoie maximă și de demonstrații de stradă, care de obicei produc impresie asupra Majestății Sale, guvernul Carp să nu reziste la guvernare mai mult de trei luni. Această estimare, bazată pe simple supoziții, poate să nu devină însă realitate atât de repede pe cât și-ar dori domnii Brătianu și Take Ionescu.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 146–148 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Nu se publică.

<sup>2</sup> Mesajul Tronului din 15/28 noiembrie 1911 în: *Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 441–444.

<sup>3</sup> A se vedea doc. nr. 138 din 16 iulie 1911.

**Бухарест, 8 декабря 1911 г., № 70. Гирс – Сазонову**

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Одна из отличительных черт деятельности либеральной политической партии в Румынии состоит в стремлении захватить в свои руки финансовые и промышленные предприятия в королевстве. Стремление это в значительной степени увенчивается успехом, благодаря энергии и работоспособности большинства её членов, из коих многие составили себе на этом пути довольно крупные состояния.

Во время нахождения своего у власти партия эта создала несколько предприятий на началах сотоварищества государства или городских обществ, с одной

стороны, и частных лиц – с другой; причём громадное большинство акций частных лиц попадали в руки либералов.

Таковой порядок вещей, оправдываемый либералами патриотическим желанием оказывать покровительство национальному капиталу в ущерб иностранному, давал им возможность чрез посредство создаваемых ими финансовых учреждений влиять на политическую жизнь страны даже во время пребывания своего в оппозиции.

Но порядок этот не мог не раздражать консерваторов, терявших под собою почву и не обладающих достаточною личною инициативою для борьбы теми же экономическими средствами с более предприимчивыми политическими своими противниками.

Нынешний глава консервативного министерства Карп и его министр внутренних дел Маргилومان решили воспротивиться административными мерами дальнейшему росту влияния либералов на этом поприще.

Последнее выступление на нём либералов состоялось в прошлом году, когда они находились ещё у власти. По предложению министерства Брэтиану, преданный ему парламент принял законопроект об образовании для эксплуатации трамваев в Бухаресте акционерного общества, половина акций коего предназначалась Бухарестскому городскому управлению<sup>1</sup>.

Закон предоставлял этому управлению выработать совместно с частными акционерами подробный статут общества, который был затем законным путём утверждён либеральным Советом министров. Общество приступило к сооружению новых трамвайных линий.

С приходом консерваторов Карп и Маргилومان по соглашению с новым городским управлением, меняющимся в своём составе с переменою министерства, пришли к выводу, что статут общества не соответствует, будто бы, закону об образовании общества, одобренному парламентом, так как он предоставляет финансовые преимущества частным акционерам в ущерб городу. Они приостановили производившиеся работы и потребовали от общества изменения статутов, утверждённых предшествующим либеральным Советом министров.

Общество обратилось в суд, но на суде адвокаты министерства внутренних дел стали затягивать разбирательство дела, чтобы дать правительству возможность провести новый статут чрез парламент законодательным путём и тем изъять дело из ведения суда.

По открытию сессии законодательных палат оппозиция внесла запрос по этому поводу, что привело к обмену весьма резких речей между главою правительства и вождём либералов Брэтиану.

Карп открыто обвинил либералов в стремлении обогатиться за счёт государства вовлечением его в предприятия, в коих весь риск на его стороне, а большая доля выгоды на стороне либеральных дельцов, и отстаивал своё право изменить статут. Брэтиану возражал обвинением правительства в демагогических приёмах правления и в стремлении в политических видах опорочить честь своей либеральной партии.

Парламент и поныне поглощён ожесточёнными препирательствами, возникшими на этой почве между обеими политическими партиями, препирательствами, возбуждающими страсти и в самой стране.

Они вредят нравственному обаянию как либералов, несомненно, захватывающих в свои руки большинство экономических предприятий страны, как и консерваторов, прибегающих к приёмам правления, не могущим быть одобренными.

Из столь неосторожно поднятой бури, принявшей не свойственный трамвайному делу политический характер, извлекают пользу одни только консерваторы-демократы,

предводительствуемые Таке Ионеску. Не замешанные в экономических делах либералов, они тем не менее настойчиво поддерживают их в требовании не нарушать авторитета судебной власти изъятием административным путём дела, находящегося у неё в производстве.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 150–152 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 138 от 16 июля 1911 г. и док. № 156 от 8 декабря 1911 г.

### **București, 8 decembrie 1911, nr. 70. Giers către Sazonov**

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Una dintre trăsăturile specifice ale activității partidului politic liberal din România constă în dorința sa de a prelua controlul asupra afacerilor financiare și industriale din Regat. Această dorință este în mare măsură încununată de succes, grație energiei și capacității de muncă a majorității membrilor săi, dintre care mulți și-au construit prin aceasta averi considerabile.

În timpul aflării la putere, acest partid a înființat mai multe întreprinderi pe baza parteneriatului dintre stat și comunitățile orășenești, pe de o parte, și persoane private, pe de altă parte; majoritatea covârșitoare a acțiunilor persoanelor private ajungând în mâinile liberalilor.

Această stare de lucruri, explicată de către liberali prin dorința patriotică de a sprijini capitalul național în detrimentul celui străin, le oferea posibilitatea de a influența, prin intermediul instituțiilor financiare create de ei, viața politică a țării, chiar și în timpul aflării în opoziție.

Situația descrisă nu putea să nu-i irite însă pe conservatori, care simțeau cum le fuge pământul de sub picioare, în condițiile în care nu dispuneau de suficientă inițiativă personală pentru a lupta cu aceleași mijloace economice împotriva adversarilor lor politici mult mai întreprinzători.

Carp, actualul conducător al guvernului, și Marghiloman, ministrul său de interne, au decis să se opună prin măsuri administrative creșterii continue a influenței liberalilor în acest domeniu.

Ultima acțiune a liberalilor în acest sens a avut loc anul trecut, pe vremea când se mai aflau la putere. La propunerea guvernului Brătianu, parlamentul loial acestuia a adoptat un proiect de lege privind înființarea unei societăți pe acțiuni pentru exploatarea tramvaielor din București, jumătate din acțiunile acesteia fiind destinate administrației municipale a Bucureștiului<sup>1</sup>.

Legea oferea acestei administrații dreptul de a elabora, împreună cu acționarii privați, un statut al societății, care a fost apoi aprobat prin procedură legală de către Consiliul de Miniștri liberal. Societatea a și inițiat construirea noilor linii de tramvai.

Odată cu venirea la putere a conservatorilor, Carp și Marghiloman, în acord cu noua administrație a orașului, care se schimbă în același timp cu înlocuirea guvernului, au ajuns la concluzia că statutul societății nu ar fi conform cu legea de înființare a societății, aprobată de Parlament, deoarece ar oferi avantaje financiare acționarilor privați în detrimentul orașului. Ei au suspendat lucrările aflate în derulare și au cerut societății să modifice statutele, aprobate de către precedentul consiliu de miniștri liberal.

Societatea s-a adresat instanței, însă, în timpul procesului, avocații Ministerului de Interne au început să tergiverseze procedurile, pentru a oferi guvernului posibilitatea de a adopta un nou statut prin Parlament, pe cale legislativă, intenționând să extragă astfel cazul de sub jurisdicția instanței.

La deschiderea sesiunii camerelor legislative, opoziția a depus o interpelare în această privință, ceea ce a dus la un schimb foarte dur de replici în plen între șeful guvernului și liderul liberalilor, Brătianu.

Apărând dreptul de a modifica statutul, Carp a acuzat deschis liberalii de dorința de a se îmbogăți pe seama statului, prin implicarea statului în afaceri în care tot riscul era asumat de acesta, în timp ce cea mai mare parte a profitului era rezervată afaceriștilor liberali. Brătianu a contraargumentat, acuzând guvernul de demagogie și de dorința de a discredita, din rațiuni politice, onoarea partidului său liberal.

Și în prezent, Parlamentul este absorbit de disputele acerbe dintre cele două partide politice, generate de acest subiect, dispute care stârnesc pasiuni și în rândul populației.

Acestea afectează atât statutul moral al liberalilor, care, fără îndoială, pun mâinile pe majoritatea afacerilor din țară, cât și pe cel al conservatorilor, care recurg la metode reprobabile de guvernare.

De pe urma acestei furtuni, provocate de gesturi necugetate, care a căpătat deja un caracter politic, necaracteristic dosarului tramvaielor, beneficiază doar conservatorii-democrați conduși de Take Ionescu. Fără a fi implicați în afacerile liberalilor, ei susțin totuși cu insistență cererea acestora de a nu submina autoritatea puterii judiciare, prin extragerea pe cale administrativă a cazului de sub jurisdicția acesteia.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 150–152 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 138 din 16 iulie 1911 și doc. nr. 156 din 8 decembrie 1911.

**Бухарест, 9 декабря 1911 г., № 71. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Румынский посланник в Париже<sup>1</sup> донёс своему правительству, что по сведениям, сообщённым французским посланником при Венском дворе<sup>2</sup>, король болгарский

обратился во время пребывания своего в Вене к графу Эренталю с просьбой оказать содействие улучшению румыно-болгарских взаимных отношений. Руководитель австро-венгерским ведомством внешних сношений обещал, будто бы, Его Величеству принять все необходимые меры к исполнению его желаний.

По получении донесения господина Лаховари министр иностранных дел посетил пребывающего здесь австро-венгерского представителя<sup>3</sup> с целью узнать от него, насколько сообщение господина Крозье справедливо.

Князь Фюрстенберг взялся запросить об этом по телеграфу графа Эренталья и на следующий же день передал господину Майореску категорический ответ графа, что во время пребывания короля Фердинанда в Вене не было, будто бы, и речи о Румынии.

Сообщая мне об этом инциденте в доверительной беседе, Майореску высказал удивление о постоянном возбуждении вопроса о румыно-болгарских отношениях.

Со времени образования в Софии министерства Гешова<sup>4</sup> отношения эти стали вполне дружественными и во всяком случае несравненно спокойнее, нежели при Малинове<sup>5</sup>, обнаруживавшем большую придирчивость к Румынии.

Нет никакой нужды, прибавил министр, чтобы Вена занялась примирением нас<sup>6</sup>.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Описание 482, Дело 693, Листы 153–154.*

*Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Александру Эмануил Лаховари (1855–1950), посланник Румынии в Париже в период с октября 1908 г. по октябрь 1917 г.

<sup>2</sup> Филипп Крозье (Crozier) (1857–1944), посол Франции в Австро-Венгрии в период с октября 1907 г. по май 1912 г.

<sup>3</sup> Карл Эмиль цу Фюрстенберг (1867–1945), посланник Австро-Венгрии в Бухаресте в период с марта 1911 г. по октябрь 1913 г.

<sup>4</sup> Иван Е. Гешов. См. док. № 130 от 14 мая 1911 г.

<sup>5</sup> Александр П. Малинов.

<sup>6</sup> Речь идёт о румыно-болгарских отношениях.

## **București, 9 decembrie 1911, nr. 71. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Trimisul român la Paris<sup>1</sup> a informat guvernul său că, potrivit informațiilor transmise de ambasadorul francez pe lângă Curtea de la Viena<sup>2</sup>, țarul Bulgariei, în timpul șederii sale la Viena, s-a adresat contelui Aehrenthal cu rugămintea de a sprijini îmbunătățirea relațiilor bilaterale româno-bulgare. Conducătorul Ministerului austro-ungar al Afacerilor Străine a promis, se pare, Majestății Sale să ia toate măsurile necesare pentru a da curs dorințelor sale.

După primirea raportului domnului Lahovary, ministrul Afacerilor Străine i-a făcut o vizită reprezentantului austro-ungar de aici<sup>3</sup>, cu scopul de a afla de la el dacă informația domnului Crozier corespunde realității.

Prințul Fürstenberg s-a angajat să-l întrebe despre aceasta pe Contele Aehrenthal prin telegraf și, în ziua următoare, i-a transmis domnului Maiorescu răspunsul categoric al Contelui, potrivit căruia, în timpul șederii țarului Ferdinand la Viena, nu s-a discutat deloc despre România.

Informându-mă despre acest incident într-o discuție confidențială, Maiorescu și-a exprimat uimirea cu privire la agitarea permanentă a chestiunii relațiilor româno-bulgare.

De la formarea guvernului Gheșov<sup>4</sup> la Sofia, aceste relații au devenit în totalitate amicale și, în orice caz, incomparabil mai liniștite decât în timpul lui Malinov<sup>5</sup>, care manifestase o atitudine mult mai critică față de România.

Ministrul a rezumat, afirmând că nu este deloc necesar ca Viena să se ocupe de reconcilierea noastră<sup>6</sup>.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 153–154.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> Alexandru Emanuel Lahovari (Lahovary) (1855–1950), ministru plenipotențiar al României la Paris în perioada octombrie 1908 – octombrie 1917.

<sup>2</sup> Philippe Crozier (1857–1944), ambasador al Franței în Austro-Ungaria în perioada octombrie 1907 – mai 1912.

<sup>3</sup> Karl Emil zu Fürstenberg (1867–1945), ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei la București în perioada martie 1911 – octombrie 1913.

<sup>4</sup> Ivan E. Gheșov. A se vedea doc. nr. 130 din 14 mai 1911.

<sup>5</sup> Aleksandăr P. Malinov.

<sup>6</sup> Referință la relațiile româno-bulgare.

## 159

**Бухарест, 9 декабря 1911 г., № 72. Гирс – Сазонову**

Секретно

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Секретным письмом от 16-го прошлого ноября месяца императорскому министерству иностранных дел благоугодно было поручить мне проверить полученное им сведение, будто один румынский полк в Яссах приведен в боевую готовность и будто король Карл, призвав вождей оппозиции, просил их сохранять все известия о мобилизации в полной тайне.

Депешею от 24-го ноября<sup>1</sup> по поводу назначения генерала Авереску начальником генерального штаба я имел честь доносить, что оно служит серьезным показателем намерения Румынии идти по пути приготовления своей армии к возможным в близком будущем военным осложнениям.

С того времени министр иностранных дел Майореску подтвердил мне в частной беседе, что нынешним кабинетом было израсходовано в течение года около

тридцати восьми миллионов франков на удовлетворение неотложных требований войска и пополнение боевых его снарядов, имевшихся в крайне ограниченном количестве.

Из секретного источника<sup>2</sup> военный наш агент полковник Искрицкий узнал, что последовал новый заказ пулемётов, предназначаемых, вероятно, для резервных частей, так как регулярные войска снабжены уже ими, что два офицера румынского генерального штаба секретно выехали в Варну, что предстоит ещё новый крупный заказ снарядов и что предполагается испросить кредит в тридцать пять миллионов франков на укрепление берегов Чёрного моря около Констанцы, причём работы по укреплению должны быть произведены в пятилетний срок.

Эти сведения представляются мне правдоподобными, так как они вполне соответствуют настроению, господствующему здесь в настоящее время.

Его Величество король Карл не скрывает своего опасения, что итало-турецкая война<sup>3</sup> в случае, если она затянется до марта или даже февраля месяца, приведёт к серьёзным осложнениям на Балканском полуострове. Опасения Его Величества, без всякого сомнения, отражаются, по его настояниям, на деятельности военного здесь ведомства.

Что же касается слухов о мерах, принимаемых в Ясском военном округе, то я почёл долгом обратить на них внимание генерального нашего консула в Яссах<sup>4</sup> ещё в первых числах прошлого ноября месяца. Действительный статский советник Пустошкин донёс мне в ответе, прилагаемом при сём в копии весьма секретным письмом, что слухи эти не подтверждаются тщательно собранными им справками.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

К № 72, Бухарест, 1911

**Копия с весьма секретного письма российского императорского генерального консула в Яссах Д. С. С. Пустошкина от 16-го ноября 1911 года, № 608.**

В ответ на письмо от 9-го ноября, за № 2068, поспешаю донести Вашему Превосходительству на основании тщательно собранных справок, что в войсках 4-го корпуса, расположенных в Яссах, ничего не известно о сообщённом газетами призыве запасных контингента 1893 года, и приказа по корпусу об оттачивании холодного оружия даваемо не было.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 155–157.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 154 от 24 ноября 1911 г.

<sup>2</sup> Подробнее о русском военном шпионаже в Румынии в годы, предшествующие Первой мировой войне, см.: Каширин В. Б. *Дозорные на Балканах. Русская военная разведка в странах Балканского полуострова накануне и в годы Первой мировой войны*. Москва: Викмо-М, 2014. С. 145 и следующие.

<sup>3</sup> См. док. № 142 от 26 сентября 1911 г., док. № 150 от 8 ноября 1911 г., док. № 151 от 8 ноября 1911 г.

<sup>4</sup> Константин Павлович Пустошкин (1859–1922).

**București, 9 decembrie 1911, nr. 72. Giers către Sazonov**

Secret

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Printr-o scrisoare secretă din 16 noiembrie trecut, Ministerul Imperial al Afacerilor Străine a decis să-mi ceară să verific informațiile primite de acesta, conform cărora un regiment românesc din Iași a fost adus în stare de alertă și că regele Carol, convocând liderii opoziției, le-ar fi cerut să păstreze toate informațiile despre mobilizare în strict secret.

Prin raportul din 24 noiembrie<sup>1</sup>, referitor la numirea generalului Averescu în calitate de șef al Statului Major General, am avut onoarea să raportez că această numire reprezintă un indiciu serios privitor la intenția României de a-și pregăti armata pentru eventuale complicații militare în viitorul apropiat.

Între timp, într-o conversație privată, ministrul Afacerilor Străine, Maiorescu, mi-a confirmat faptul că actualul cabinet a cheltuit, în decursul unui an, aproximativ treizeci și opt de milioane de franci pentru a satisface solicitările urgente ale armatei și pentru a completa stocurile de muniții de luptă, care erau extrem de limitate.

Dintr-o sursă secretă<sup>2</sup>, agentul nostru militar, colonelul Iskrițkii, a aflat că a fost plasată o nouă comandă pentru mitraliere, destinate probabil unităților de rezervă, deoarece trupele regulate sunt deja echipate cu acestea, că doi ofițeri ai Statului Major General român au plecat în secret la Varna, că urmează să fie plasată o nouă comandă importantă de muniții și că se intenționează a se solicita un credit de treizeci și cinci de milioane de franci pentru întărirea coastei Mării Negre în apropiere de Constanța, urmând ca lucrările de fortificare să fie încheiate în termen de cinci ani.

Aceste informații mi se par plauzibile, deoarece reflectă pe deplin starea de spirit dominantă aici în prezent.

Majestatea Sa, regele Carol, nu își ascunde teama că războiul italo-turc<sup>3</sup>, dacă se va prelungi până în martie sau chiar februarie, va conduce la complicații serioase în Peninsula Balcanică. Drept urmare, temerile Majestății Sale influențează, fără îndoială, activitatea Ministerului de Război de aici.

În ceea ce privește zvonurile despre măsurile luate în districtul militar Iași, am considerat de datoria mea, încă de la începutul lunii noiembrie, trecute deja, să atrag atenția asupra acestora consulului nostru general din Iași<sup>4</sup>. Consilierul de stat efectiv Pustoșkin mi-a raportat în răspunsul său, anexat mai jos în copie după o scrisoare foarte secretă, că aceste zvonuri nu sunt confirmate de informațiile adunate cu grijă de el.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

La nr. 72, București, 1911

**Copie după scrisoarea foarte secretă a consulului general imperial rus la Iași, C. S. E. Pustoșkin, din 16 noiembrie 1911, nr. 608.**

Răspunzând la scrisoarea din 9 noiembrie, cu nr. 2068, pe baza informațiilor adunate cu grijă, mă grăbesc să o informez pe Excelența Voastră că în rândul trupelor



Corpului 4, dislocate în Iași, nu se știe nimic despre convocarea rezerviștilor din contingentul anului 1893, anunțată în ziare, precum și că nu a fost dat niciun ordin la nivelul Corpului privind ascuțirea armelor albe.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 153–154.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 154 din 24 noiembrie 1911.

<sup>2</sup> Pentru spionajul militar rus în România în anii premergători Primului Război Mondial, a se vedea: В. Б. Каширин, *Дозорные на Балканах. Русская военная разведка в странах Балканского полуострова накануне и в годы Первой мировой войны*, Москва, Викмо-М, 2014, p. 145 și urm.

<sup>3</sup> A se vedea doc. nr. 142 din 26 septembrie 1911, doc. nr. 150 din 8 noiembrie 1911, doc. nr. 151 din 8 noiembrie 1911.

<sup>4</sup> Constantin Pavlovici Pustoșkin (1859–1922).

## 160

**Бухарест, 22 декабря 1911 г., № 74. Гирс – Сазонову**

Доверительно

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

За истекшие две недели со времени отправления последней политической моей экспедиции к Вашему Высокопревосходительству не произошло никакого изменения в отношении румынского правительства к итало-турецкой войне.

По-прежнему оно опасается влияния Триполийских событий на дела Балканского полуострова<sup>1</sup>. По-прежнему оно почти уверено в возникновении осложнений на Балканах, если мир обеими ныне воюющими сторонами не будет восстановлен до весны.

Уверенность эта особенно сильна во взглядах Его Величества короля Карла, мнение коего в вопросах внешней политики отражается решающим образом на деятельности его министерств.

Опасения короля касательно возможных осложнений нашли себе на этих днях новое подтверждение.

Я имел уже честь доносить о личной переписке, установившейся между Его Величеством и германским статс-секретарём по иностранным делам<sup>2</sup>, пробывшим более десяти лет германским представителем в Бухаресте<sup>3</sup>.

Господин Кидерлен-Вехтер многим обязан королю, так как во время его немилости в Берлине Его Величество оказывал ему по мере возможности поддержку. Король просил об оставлении его посланником при румынском дворе, когда его положение было настоль мало прочно, что Его Величество был доверительно запрошен из Берлина, будет ли отозвание Кидерлена ему приятно.

Встав во главе германского ведомства внешних сношений<sup>4</sup>, нынешний статс-секретарь вступил в частную переписку с Его Величеством, в коей касается и политических вопросов.

Король неоднократно соизволил говорить мне, что письма Кидерлена представляют для него большой интерес.

Из секретного источника, заслуживающего полного доверия, я осведомился, что на этих днях германский статс-секретарь писал королю, что он далеко не убеждён в возможности сохранения весною мира на Ближнем Востоке.

Весьма вероятно, что, хорошо зная самолюбие короля, верующего в непогрешимость своих суждений, Кидерлен-Вехтер несколько и преувеличил свои опасения; при всём том он не говорил бы о них, если бы в его утверждениях не было доли правды.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 158–159 об.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 142 от 26 сентября 1911 г., док. № 150 от 8 ноября 1911 г., док. № 151 от 8 ноября 1911 г. и док. № 155 от 25 ноября 1911 г.

<sup>2</sup> Альфред фон Кидерлен-Вехтер. См. док. № 142 от 26 сентября 1911 г. и док. № 155 от 25 ноября 1911 г.

<sup>3</sup> В 1900-1908 гг. Подробнее о биографии Кидерлен-Вехтера см.: Forsbach R. *Alfred von Kiderlen-Wächter (1852-1912). Ein Diplomatenleben im Kaiserreich*, zwei Bände. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1997.

<sup>4</sup> В ноябре 1909 г.

## **București, 22 decembrie 1911, nr. 74. Giers către Sazonov**

Confidențial

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

În ultimele două săptămâni, după expedierea ultimului meu raport politic către Excelența Voastră, nu s-a produs nicio schimbare în atitudinea guvernului român față de războiul italo-turc.

Guvernul român se teme în continuare de impactul evenimentelor din Tripoli asupra afacerilor din Peninsula Balcanică<sup>1</sup>. În cazul în care pacea între cele două părți combatante nu va fi restabilită până în primăvară, acesta este, în continuare, aproape sigur de apariția complicațiilor în Balcani.

Respectiva convingere se regăsește foarte puternic în viziunile Majestății Sale, regele Carol, a cărui opinie în chestiunile de politică externă se reflectă în mod decisiv în activitatea guvernelor sale.

Temerile regelui referitoare la posibile complicații și-au găsit, în aceste zile, o nouă confirmare.

Am avut deja onoarea de a raporta despre corespondența personală stabilită între Majestatea Sa și secretarul de stat german pentru Afaceri Străine<sup>2</sup>, care a fost timp de peste zece ani trimis german la București<sup>3</sup>.

Domnul Kiderlen-Waechter îi datorează multe regelui, deoarece, în timpul aflării sale în dizgrație la Berlin, Majestatea Sa l-a sprijinit pe cât posibil. Regele a cerut să fie

menținut ca trimis pe lângă Curtea română, în momentul în care poziția sa era atât de nesigură, încât Majestatea Sa a fost întrebat în mod confidențial de la Berlin dacă ar fi de acord cu rechemarea lui Kiderlen.

După ce a preluat conducerea Ministerului german al Afacerilor Străine<sup>4</sup>, actualul secretar de stat a inițiat o corespondență privată cu Majestatea Sa, în care abordează și chestiuni politice.

Regele mi-a spus în repetate rânduri că scrisorile lui Kiderlen sunt de mare interes pentru el.

Dintr-o sursă secretă, demnă de încredere deplină, am aflat că, în aceste zile, secretarul de stat german i-a scris regelui, informându-l că el nu este pe deplin convins de posibilitatea menținerii păcii în Orientul Apropiat începând din primăvară.

Cunoscând bine orgoliul regelui, care crede în infailibilitatea judecăților sale, este foarte probabil că Kiderlen-Waechter și-a exagerat oarecum temerile personale; cu toate acestea, el nu le-ar fi adus în discuție, dacă afirmațiile sale nu ar fi conținut și un sâmbure de adevăr.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 158–159 verso.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 142 din 26 septembrie 1911, doc. nr. 150 din 8 noiembrie 1911, doc. nr. 151 din 8 noiembrie 1911 și doc. nr. 155 din 25 noiembrie 1911.

<sup>2</sup> Alfred von Kiderlen-Waechter. A se vedea doc. nr. 142 din 26 septembrie 1911 și doc. nr. 155 din 25 noiembrie 1911.

<sup>3</sup> 1900–1908. Pentru biografia lui Kiderlen-Waechter: Ralf Forsbach, *Alfred von Kiderlen-Wächter (1852–1912). Ein Diplomatenleben im Kaiserreich*, zwei Bände, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1997.

<sup>4</sup> În noiembrie 1909.

## 161

**Бухарест, 22 декабря 1911 г., № 75. Гирс – Сазонову**

Секретно

Его Высокопревосходительству С. Д. Сазонову

Милостивый государь Сергей Дмитриевич,

Секретною депешою от 9 декабря, № 72<sup>1</sup>, я имел честь доносить о мерах, принимаемых румынским правительством для приготовления своей армии к возможным весной внешним осложнениям.

По сведениям военного нашего агента<sup>2</sup>, за последние дни было сделано по румынскому генеральному штабу секретное распоряжение о приобретении подробных карт Болгарии. Вместе с тем было спешно сообщено всем поставщикам армии, что данные им заказы должны быть исполнены к марту месяцу.

Сведениям этим я придаю веру, так как здесь опасение осложнений значительно усиливается.

Как неоднократно я уже докладывал, румынское правительство, не питая предвзятых враждебных чувств к Болгарии, живёт под страхом нарушения равновесия на Балканах чрезмерным усилением соседнего молодого королевства в ущерб обаянию Румынии.

Готовится оно ко всяким случайностям, по убеждению моему, не столько с целью удержать болгар от военных действий против Турции, сколько с расчётом продать им свой нейтралитет возможно дороже.

Трудно теперь же определить размер румынских требований, размер, зависящий от того сопротивления, кое болгары встретили бы со стороны Турции.

По равным образом весьма правдоподобным данным, секретно сообщённым полковнику Искрицкому, меры, принимаемые ныне по отношению к IV-ому румынскому корпусу, расположенному в Молдавии, носят исключительно оборонительный характер.

Примите, милостивый государь, уверение в глубоком моём уважении и совершенной преданности, М. Гирс.

*АВПРИ, Фонд 151 Политархив, Опись 482, Дело 693, Листы 160–161.  
Копия в ЦНИА, Colectia Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> См. док. № 159 от 9 декабря 1911 г.

<sup>2</sup> Имеется в виду Е. А. Искрицкий.

## **București, 22 decembrie 1911, nr. 75. Giers către Sazonov**

Secret

Excelenței Sale, S. D. Sazonov

Stimate Domnule Serghei Dmitrievici,

Prin raportul secret nr. 72 din 9 decembrie<sup>1</sup>, am avut onoarea să raportez despre măsurile luate de guvernul român pentru pregătirea armatei sale în vederea unor posibile complicații externe în primăvară.

Conform informațiilor agentului nostru militar<sup>2</sup>, Statul Major General român a emis recent un ordin secret privind procurarea unor hărți detaliate ale Bulgariei. În același timp, toți furnizorii armatei au fost anunțați de îndată că comenzile contractate trebuie să fie finalizate până în luna martie.

Având în vedere faptul că temerile legate de posibilele complicații se intensifică semnificativ aici, sunt obligat să dau crezare acestor informații.

Așa cum am raportat în repetate rânduri, fără a nutri sentimente ostile preconceptuate față de Bulgaria, guvernul român trăiește cu teama perturbării echilibrului în Balcani, din cauza întăririi excesive a tânărului regat vecin, în detrimentul influenței României.

După părerea mea fermă, prin măsurile luate, guvernul român urmărește evitarea oricăror situații neprevăzute, nu atât cu scopul de a-i descuraja pe bulgari de la acțiuni militare împotriva Turciei, cât pentru negocierea neutralității sale la un preț cât mai bun.

Este greu de estimat acum dimensiunea pretențiilor românești, care vor depinde de rezistența pe care bulgarii o vor întâmpina din partea Turciei.

Potrivit unor informații la fel de plauzibile, comunicate în secret colonelului Iskrițkii, măsurile luate în prezent în ceea ce privește Corpul IV român, dislocat în Moldova, sunt de natură exclusiv defensivă.

Vă rog să primiți, stimate domn, asigurarea profundului meu respect și a deplinului meu devotament. M. Giers.

*APEIR, Fond 151 Politarhiv, opis 482, dosar 693, filele 160–161.  
Copie la ANIC, Colecția Xerografii Rusia, Pachetul XVIII.*

---

<sup>1</sup> A se vedea doc. nr. 159 din 9 decembrie 1911.

<sup>2</sup> Iskrițkii.

## BIBLIOGRAFIE / БИБЛИОГРАФИЯ

Bibliografia de mai jos oferă reperele principale pentru o mai bună înțelegere a raporturilor internaționale la începutul secolului XX și, în mod special, a locului României și Rusiei în sistemul relațiilor internaționale. Aceasta include ediții documentare, instrumente de lucru și sinteze. O parte a acestei bibliografii a fost folosită la redactarea notelor și comentariilor de la sfârșitul documentelor.

Приведённая ниже библиография предлагает исследователю перечень основной литературы для лучшего понимания международной обстановки начала XX века и, в частности, места Румынии и России в системе международных отношений. Она включает в себя документальные издания, энциклопедии, словари и обобщающие работы. Часть этой библиографии была использована при составлении примечаний к документам.

### Ediții documentare / Документальные издания

- Aus dem Leben König Karls von Rumänien. Aufzeichnungen eines Augenzeugen*, [hrsg. von Marie Charlotte Kremnitz,], vierter Band, Stuttgart, J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger, 1900. În limba română / на румынском языке: *Memoriile Regelui Carol I al României, de un martor ocular*, București, Editura Tipografiei Ziarului Universul, 1909; București, ErcPress, 2011.
- Carol I. Corespondența personală (1878–1912)*, volum publicat de Sorin Cristescu, București, Tritonic, 2005.
- Cuvântările regelui Carol I, 1866–1914*, vol. II, 1887–1914, ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939.
- I documenti diplomatici italiani*, quarta serie, 1908-1914, vol. I-VII, Roma, Istituto poligrafico dello stato, 1964 –.
- Gheorghe Rosetti-Solescu. Corespondență diplomatică personală și oficială (1895-1911). Petersburg*, editori Rudolf Dinu, Adrian-Bogdan Ceobanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016.
- Die große Politik der europäischen Kabinette 1871–1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes*, im Auftrage des Auswärtigen Amtes, hrsg. von Johannes Lepsius u.a., 40 Bände, Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte m.b.H, 1922-1927.
- Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente*, volumul I, 1859–1919, ediție îngrijită de Ion Mamina, București, Fundația Europeană Titulescu, 2004.
- Österreich-Ungarns Aussenpolitik. Von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch-Ungarischen Ministeriums des*

*Äusseren*, bearbeitet von Ludwig Bittner und Hans Uebersberger, acht Bände, Wien – Leipzig, Österreichischer Bundesverlag, 1930.

**Rapoarte diplomatice ruse din România (1888–1898)**, editori Flavius Solomon, Adrian-Bogdan Ceobanu, Andrei Cușco, Grigorii Șkundin / *Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1888–1898)*, издатели Флавиус Соломон, Адриан-Богдан Чеобану, Андрей Кушко, Григорий Шкундин, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014.

**Rapoarte diplomatice ruse din România (1899–1905)**, editori Flavius Solomon, Andrei Cușco, Grigorii Șkundin, Alexandr Stăkalin / *Дипломатические документы российских представителей в Румынии (1899–1905)*, редакторы-составители Флавиус Соломон (главный редактор-составитель), Андрей Кушко, Григорий Шкундин, Александр Стыкалин, București – Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2020.

**1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român**, vol. I, *Documente externe. 1879-1916*, ed. Ion Ardeleanu ș.a., București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

**Международные отношения в эпоху империализма. Документы из архивов Царского и Временного правительств, 1878-1917**, серия вторая: 1900-1913, подготовил к печати А. С. Ерусалимский, Москва, Государственное издательство политической литературы, 1938-1940.

#### **Instrumente de lucru și sinteze / Энциклопедии, словари и обобщающие работы**

**Afflerbach**, Holger, *Der Dreibund. Europäische Großmacht- und Allianzpolitik vor dem Ersten Weltkrieg*, Wien, Böhlau, 2002.

**Angelow**, Jürgen, *Kalkül und Prestige. Der Zweibund am Vorabend des Ersten Weltkrieges*, Köln, Böhlau Verlag, 2000.

**Ardeleanu**, Constantin, *The European Commission of the Danube, 1856–1948. An Experiment in International Administration*, Leiden, Brill, 2020.

**Between Three Empires. Consular Network of Romania (1879–1918)**, ed. by Adrian-Bogdan Ceobanu and Silvana Rachieru, Istanbul, The Isis Press, 2024.

**Bridge**, F.R., *From Sadowa to Sarajevo. The Foreign Policy of Austria-Hungary, 1866–1914*, London, Routledge and K. Paul, 1972.

**Bulei**, Ion, *Conservatori și conservatorism în România*, București, Editura Enciclopedică, 2000.

**Bunghez**, Sebastian-Dragoș, *Parlamentul și politica externă a României (1899–1914)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2018.

**Cain**, Daniel, *Diplomați și diplomație în sud-estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*, București, Editura Academiei Române, 2012.

**Canis**, Konrad, *Die bedrängte Großmacht. Österreich-Ungarn und das europäische Mächtesystem. 1866/67–1914*, Leiden, Brill, 2016.

**Catana**, Bogdan, *Relații româno-sârbe, 1875-1913*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2012.

**Căzan**, Gheorghe N.; Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță, 1878–1914*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

**Cliveti**, Gheorghe, *România modernă și „apogeul Europei”, 1815–1914*, București, Editura Academiei Române, 2018.

- Cușco**, Andrei, *A Contested Borderland. Competing Russian and Romanian Visions of Bessarabia in the Late Nineteenth and Early Twentieth Century*, Budapest – New York, Central European University Press, 2017.
- Dinu**, Rudolf, *Diplomația Vechiului Regat, 1878-1914. Studii*, București, Monitorul Oficial, 2014. Ediția a II-a, adăugită: Chișinău, Editura Cartier, 2024.
- Dinu**, Rudolf, *Studi Italo-Romeni. Diplomazia e societă, 1879-1914 / Italian-Romanian Studies. Diplomacy and Society, 1879–1914*, București, Editura Militară, 2009.
- Diplomați români în vreme de război (1914–1918). Catalog**, coordonatori Cătălin Botoșineanu, Adrian-Bogdan Ceobanu, Ionuț Nistor, Adrian Vițalaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017.
- Enciclopedia de istorie a României**, ed. Ioan Scurtu et al., București, Editura Meronia, 2001.
- Forsbach**, Ralf, *Alfred von Kiderlen-Wächter (1852–1912). Ein Diplomatenleben im Kaiserreich*, zwei Bände, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1997.
- Giurescu**, Dinu C.; Rudolf Dinu; Laurențiu Constantiniu, *O istorie ilustrată a diplomației românești, 1862–1947*, București, Monitorul Oficial, 2011.
- Hughes**, Michael, *Diplomacy before the Russian Revolution. Britain, Russia and the Old Diplomacy, 1894–1917*, London, Macmillan Press, 2000.
- Iordache**, Anastasie, *Criza politică din România și războaiele balcanice, 1911–1913*, București, Editura Paideia, 1998.
- Iordache**, Anastasie, *Viața politică în România, 1910-1914*, București, Editura Științifică, 1972.
- Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918**, autori Nichita Adăniloiaie, Paraschiva Cîncea, Anastasie Iordache et al., București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983.
- Istoria politicii externe românești în date**, coordonator Ion Calafeteanu, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Kent**, Marian, *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire*, Second Edition, London, Frank Cass, 1994.
- Kieβling**, Friedrich, *Gegen den „großen” Krieg? Entspannung in den internationalen Beziehungen 1911-1914*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2002.
- Kimerling Wirtschafter**, Elise, *From Victory to Peace: Russian Diplomacy after Napoleon*, Ithaca, Northern Illinois University Press, 2021.
- Kocho-Williams**, Alastair, *Russian and Soviet Diplomacy, 1900–1939*, New York, Palgrave Macmillan, 2012.
- Milojković-Djurić**, Jelena, *The Eastern Question and the Voices of Reason. Austria-Hungary, Russia, and the Balkan States, 1875–1908*, New York, Columbia University Press, 2002.
- Mitzen**, Jennifer, *Power in Concert. The Nineteenth-Century Origins of Global Governance*, Chicago, The University of Chicago Press, 2013.
- Neagoe**, Stelian, *Istoria guvernelor României. De la începuturi (1859) până în zilele noastre (1995)*, București, Editura Machiavelli, 1995.
- Nistor**, Ionuț, „Problema aromână” în raporturile României cu statele balcanice, 1903–1913, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.
- Politica externă a României. Dicționar cronologic**, autori Mircea Babeș ș.a, coord. Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- Puttkamer**, Joachim von, *Schulalltag und nationale Integration in Ungarn. Slowaken, Rumänen und Siebenbürger Sachsen in der Auseinandersetzung mit der ungarischen Staatsidee. 1867–1914*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2003.



- România și statele vecine la începutul Primului Război Mondial. Viziuni, percepții, interpretări**, volum editat de Flavius Solomon, Andrei Cușco, Mihai-Ștefan Ceaușu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016.
- Rossos**, Andrew, *Russia and the Balkans. Inter-Balkan Rivalries and Russian Foreign Policy, 1908–1914*, Toronto, University of Toronto Press, 1981.
- Sédouy**, Jacques-Alain de, *Le concert européen. Aux origines de l'Europe, 1814–1914*, Paris, Fayard, 2009.
- Topor**, Claudiu-Lucian, *Germania, România și războaiele balcanice (1912–1913)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008.
- Vesa**, Vasile, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea (1900–1916)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.
- Voices and Profiles of Romanian Diplomacy in Italy. His Majesty's Envoys in the Eternal City (1909–1947)*, ed. by Emanuela Costantini, Rudolf Dinu, Adrian Vițalariu, Roma, Aracne, 2023.
- Авдеев**, В. Е., *А. П. Извольский – глава внешнеполитического ведомства России: 1906–1910 гг.*, Диссертация на соискание учёной степени кандидата исторических наук, Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, Москва, 2006.
- Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии: Документы и материалы*, Авторы и составители В. Н. Виноградов, М. Д. Ерещенко, Т. А. Покивайлова, Л. Е. Семёнова, Москва, «Индрик», 1996.
- Бестужев**, И.В., *Борьба в России по вопросам внешней политики. 1906–1910*, Москва, Издательство АН СССР, 1961.
- Болгария в XX веке. Очерки политической истории*, отв. ред. Е. Л. Валева, Москва, «Наука», 2003.
- Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII – начало XX в.*, отв. ред. Н. С. Киняпина, Москва, Издательство «Наука», 1978.
- История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века (от русско-французского союза до Октябрьской революции)*, отв. ред. А. В. Игнатьев, Москва, «Международные отношения», 1997.
- История дипломатии*, том второй, *Дипломатия в новое время, 1871–1914*, автор тома В. М. Хвостов, Москва, Государственное издательство политической литературы, 1963.
- Каширин**, В. Б., *Дозорные на Балканах. Русская военная разведка в странах Балканского полуострова накануне и в годы Первой мировой войны*, Москва, «Викмо-М», 2014.
- Кострикова**, Е. Г., *Геополитические интересы России и славянский вопрос. Идеиная борьба в российском обществе в начале XX века*, Москва, «Кучково поле», 2017.
- Кострикова**, Е. Г., *Российское общество и внешняя политика накануне Первой мировой войны. 1908–1914 гг.*, Москва, ИРИ РАН, 2007.
- Кострикова**, Е. Г., *Русская пресса и дипломатия накануне Первой мировой войны, 1907–1914 гг.*, Москва, ИРИ РАН, 1997.
- Лунева**, Ю. В., *Босфор и Дарданеллы. Тайные провокации накануне Первой мировой войны (1908–1914)*, Москва, «Квадрига», 2010.
- Мадиевский**, С. А., *Политическая система Румынии. Последняя треть XIX – начало XX века. Монархия, парламент, правительство*, Москва, Издательство «Наука», 1980.

- Модернизация vs. война. Человек на Балканах накануне и во время Балканских войн (1912–1913)**, отв. ред. Р. П. Гришина, А. Л. Шемякин, Москва, Институт славяноведения РАН, 2012.
- Очерки истории Министерства Иностранных Дел России**, том первый, 860–1917 гг., отв. ред. А. Н. Сахаров, Москва, «Олма-Пресс», 2002.
- Очерки истории Министерства Иностранных Дел России**, том третий, *Биографии министров иностранных дел, 1802–2002*, отв. ред. А. Ю. Мешков, Москва, «Олма-Пресс», 2002.
- Писарев, Ю. А.**, *Великие державы и Балканы накануне Первой мировой войны*, Москва, Издательство «Наука», 1985.
- Россия в начале XX века**, под редакцией академика А. Н. Яковлева, Москва, «Новый хронограф», 2002.
- Шацлло, К. Ф.**, *От Портсмутского мира к Первой мировой войне. Генералы и политика*, Москва, РОССПЭН, 2000.



## INDICE DE NUME DE PERSOANE<sup>1</sup>

### A

- Abdul Hamid (Abdülhamid) II, sultan al Imperiului Otoman (1876-1909) – 77, 89  
Abdüllatif Safa Bey, diplomat otoman – 55, 86, 110  
Aehrenthal, Alois Lexa von – 4, 33, 37, 40, 41, 57, 89, 92, 136, 139, 150, 158  
Alexandru II, împărat al Rusiei (1855–1881) – 43  
Alexandru Ioan Cuza, domnitor al Principatelor Unite (1859-1866) – 5  
Apponyi, Albert, conte – 37  
Arghiropulo, Kimon Emmanuilovici, diplomat rus – 122  
Arion, Constantin C. – 104, 132, 138  
Atanasie (Mironescu), mitropolit primat al României (1909–1911) – 70, 132, 147  
Averescu, Alexandru – 14, 23, 49, 154, 159

### B

- Badeni, Kazimir von – 33  
Balamace, Fotie, arhimandrit – 83  
Baltatzis, Georgios – 27  
Baud, Josef, preot catolic, protonotar apostolic la București – 69, 70  
Baumgarten, Max Hugo, finanțist român – 56  
Beccaria Incisa, Emanuele, diplomat italian – 28, 55, 61, 80, 81, 93, 100, 101  
Beldiman, Alexandru A., diplomat român – 150  
Bethmann-Hollweg, Theobald von – 40  
Blaremburg, Vladimir, aghiotant al contelui Kiseleff – 70  
Blondel, Jean Camille, diplomat francez – 45, 80, 91  
Bosdari, Alessandro de, diplomat italian – 152  
Boström, Ivan Feodorovici, viceamiral rus – 144  
Brătianu, Ion C. – 3, 53  
Brătianu, Ion I. C. (Ionel) – 1–3, 7–15, 17, 19–21, 23, 26–28, 31, 32, 36, 39–42, 44–55, 57–61, 68, 69, 71, 74, 75, 79, 80, 85, 90, 91, 93–98, 102, 103, 105, 106, 110, 112, 117, 118, 135, 138, 147, 156, 157  
Bülow, Bernhard von – 33, 40, 74, 92

### C

- Calinic (Miclescu), mitropolit al Moldovei (1864–1875) și mitropolit primat al Ungro-Vlahiei între 1875 și 1886 – 69, 70  
Çami, Thoma, președinte al Societății „Bashkimi” – 126  
Cantacuzino, Gheorghe Grigore – 22, 94  
Cantacuzino, Mihail Gh. – 104  
Carlotti di Riparbella, Andrea, diplomat italian – 80  
Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, rege al României – 1, 2, 4–6, 14, 16, 18–20, 22–25, 30–35, 37, 39, 41–45, 52, 55, 58–60, 63, 64, 66, 69, 70, 72–76, 78, 79, 81, 82, 84, 86, 88–92, 94, 98–102, 104, 107–109, 111, 113, 117–119, 129–131, 134, 137, 139, 141, 142, 144, 145, 147, 149, 153, 155, 156, 159, 160  
Carol, prințul, fiul lui Ferdinand și al Mariei – 24, 43  
Carp, Anton – 49  
Carp, Petre P. – 22, 52, 71, 78, 94, 100, 102, 104, 106–108, 113, 115–120, 125, 135, 136, 138, 139, 145, 147, 148, 151, 156, 157  
Ciarâkov, Nikolai Valerievici, diplomat rus – 9, 23–25, 55, 77  
Coman, conte, pseudonim al prințului Carol – 43  
Constantinescu, Alexandru C. – 49  
Conyngham Greene, William, diplomat britanic – 21, 80  
Costinescu, Emil – 31, 51, 55, 106  
Crăiniceanu, Grigore – 31, 49, 55, 60, 66, 77, 86, 95  
Crozier, Philippe, diplomat francez – 158  
Cuza, A. C. – 38
- ### D
- Danev, Stoian P. – 130  
Delavrancea, Barbu Ștefănescu – 104  
Diamandi, Constantin, diplomat român – 47, 63, 95, 97, 136, 142  
Djuvara, Alexandru G. – 23, 38, 49, 50, 52, 55, 62, 68, 76, 79–81, 85, 86, 91, 98, 108, 117

<sup>1</sup> Trimiterea se face la numărul documentului. Pentru repere biografice, a se vedea notele de subsol la prima menționare în documente.

- Dolgorukov, Nikolai Sergheevici, diplomat rus – 57
- Dragoumis, Stephanos – 68
- Dubasov, Feodor Vasilievici, amiral rus – 75
- E**
- Eduard VII, rege al Marii Britanii (1901–1910) – 36, 40, 88
- Eftimiu (Eftimi), Costa (Constantin), bancher, activist național albanez – 126
- Eitel Friedrich de Prusia, prinț – 16
- Eleonora (Eleonore Reuß zu Köstritz), regină a Bulgariei – 87, 95, 130
- Elisabeta, regina României – 87, 95, 130
- Emrullah Efendi, demnitar otoman – 86
- F**
- Fasciotti, Carlo, diplomat italian – 151, 155
- Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen, principe moștenitor al tronului României – 25, 31, 42, 67, 70, 75, 92, 107, 119, 131, 134, 141, 144
- Ferdinand de Saxa-Coburg-Gotha, principe și țar al Bulgariei (1887–1918) – 7, 10, 20, 40, 46, 47, 60, 63, 87, 97, 130, 136, 158
- Filaliti (Filality), Gheorghe, diplomat român – 136
- Filipescu, Nicolae – 104, 131, 134, 138
- Fleva, Nicolae – 2
- Florescu, Alexandru, diplomat român – 120, 123
- Franz Ferdinand de Habsburg, principe moștenitor al tronului austro-ungar – 19, 25, 30, 31, 33, 37, 42, 88, 111
- Franz Josef de Habsburg, împărat al Austriei și rege al Ungariei (1848–1916) – 19, 25, 29, 32, 33, 37, 41, 57
- Friedrich Wilhelm de Prusia, principe moștenitor al tronului german – 16, 18, 19, 22, 42, 90
- Frumușanu, Titu D. – 33
- Fürstenberg, Karl Emil zu, diplomat austro-ungar – 158
- G**
- Gaudernack von Kis-Demeter, Josef, general austriac – 35
- George I, rege al Greciei (1863–1913) – 67, 81, 123
- George V, rege al Marii Britanii (1910–1936) – 88
- Gheorghe Karagheorghevici (Karageorgević/Karadjordjević), principe moștenitor al Serbiei (1903–1909) – 111
- Gherasim (Safirin), episcop de Roman (1900–1911) – 132
- Gheșov, Ivan Evstratiev – 130, 158
- Ghica, Albert, prinț – 126
- Ghika, Dimitrie I. Gr., diplomat român – 150
- Ghika, Vladimir – 70
- Giers, Mihail Nikolaevici – 1–35, 38–82, 84, 87–118, 120, 121, 127, 129–139, 141–161
- Gołuchowski, Agenor Maria, conte, diplomat și om politic austriac – 92
- Guicciardini, Francesco – 57
- H**
- Habsburg, dinastia – 31
- Hallaçyan, Bedros, demnitar otoman – 140
- Hesapciiev, Hristofor Gheorghiev, diplomat bulgar – 6, 10, 20, 21, 44, 95, 97
- Hitrovo, Mihail Aleksandrovici, diplomat rus – 70
- Hohenberg, Sophie, principesă de, soție morganică a arhiducelui Franz Ferdinand – 19, 25, 30, 31
- Hohenzollern, dinastia și casa regală de – 16, 24, 31, 43
- Hüseyin Hilmi Pașa, demnitar otoman – 55
- I**
- İbrahim Hakkı Pașa, demnitar otoman – 86, 89, 91, 141
- Iliescu, Dumitru, general român – 75, 79, 84
- Imperiali, Guglielmo, diplomat italian – 55
- Ioachim III, Patriarh Ecumenic al Constantinopolului – 83
- Ionescu, Take – 14, 48, 54, 71, 102, 104, 123, 125, 145, 147, 148, 156, 157
- Iorga, Nicolae – 38
- Iskrițkii, Evghenii Andreevici, agent militar al Rusiei în România – 149, 154, 159, 161
- Izvolskii, Alexandr Petrovici – 1–22, 26–35, 39–43, 48–67, 74–85, 91
- K**
- Kalinderu, Ioan Lazăr – 109
- Kalinkov, Gheorghe, diplomat bulgar – 121, 143
- Kallergis, Dimitrios – 93
- Kankrin, Ivan Viktorovici – 122, 137
- Kartamâșev, Petr Alekseevici, diplomat rus – 9
- Kaulbars, Aleksandr Vasilievici (Alexander von), baron, general rus – 39, 42, 72, 79, 90, 131
- Khuen-Héderváry de Hédervár, Károly, conte – 64, 78

- Kiderlen-Waechter, Alfred von, diplomat și om politic german – 16, 24, 73, 80, 92, 96, 142, 155, 160  
 Kiseleff, Pavel, conte – 70  
 Kokovčov, Vladimir Nikolaevici – 56
- L**  
 Lahovari (Lahovary), Alexandru Emanuel, diplomat român – 158  
 Lahovary, Ion N. – 104, 135  
 Langa-Rășcanu, Constantin, diplomat român – 152  
 Lâsakovskii, Aleksandr Iosifovici, diplomat rus – 34–39, 41, 81–86, 89, 119–129, 133, 139–141  
 Leonte, A. („Vlahu”), doctor, activist aromân – 124  
 Leopold de Hohenzollern, principe – 73  
 Lueger, Karl – 64
- M**  
 Mahmud Şevket Paşa, demnitar otoman – 77, 153, 155  
 Maiorescu, Titu – 104, 108, 113, 118, 122–124, 127, 128, 139–141, 143, 144, 146, 149–153, 155, 158, 159  
 Malinov, Aleksandur – 158  
 Manu, Constantin G., diplomat român – 95  
 Marghiloman, Alexandru – 14, 104, 138, 154, 157  
 Maria Pavlovna (Romanova), mare ducesă, prințesă de Mecklenburg-Schwerin – 32  
 Maria de Edinburgh, principesa moștenitoare a României – 35, 42  
 Mavromichalis, Kyriakoulis – 68  
 Mehmet V Resat, sultan al Imperiului Otoman (1909-1918) – 143  
 Mehmet Djavid Bey, demnitar otoman – 55  
 Mihail Nikolaevici (Romanov), mare duce rus – 63  
 Mille, Constantin – 48  
 Milovanović, Milovan – 61, 109, 112  
 Missir, Basil M. – 54  
 Mișu, Nicolae, diplomat român – 143  
 Möhrlen, Arnold – 43  
 Moruzi, Dimitrie – 54  
 Münz, Siegmund (Sigmund Minz), jurnalist austriac – 74  
 Murgescu, Ioan, amiral român – 75, 79  
 Mustafa Asım Bey, demnitar otoman – 152
- N**  
 Naço, Nikolla, activist național albanez – 126  
 Nenițescu, Dimitrie – 104  
 Neratov, Anatolii Anatolievici, diplomat rus – 119–121, 123–155
- Netzhammer, Raymund, arhiepiscop catolic de București (1905–1924) – 65  
 Nicolae II, împărat al Rusiei (1894-1917) – 32, 34, 41, 42, 57, 60, 63, 72, 76, 79, 90, 117, 131, 137, 144  
 Nicolae (Nikola) I Petrović-Njegoš, principe și rege al Muntenegrului – 66, 90, 153  
 Nicolae, prinț, fiul lui Ferdinand și al Mariei – 57  
 Nogi, Maresuke – 134
- O**  
 Obnorskii, Nikolai Aleksandrovici, diplomat rus – 126  
 Orleanu, Mihail G. – 49
- P**  
 Paléologue, Maurice, diplomat francez – 95  
 Pallavicini, Johann (János) von, diplomat austro-ungar – 40  
 Palma, Paolo Giuseppe, arhiepiscop catolic de București (1885-1892) – 70  
 Papiniu, Ioan (Ion) N., diplomat român – 46  
 Paprikov, Stefan Gh., general bulgar – 60  
 Pašić, Nikola – 61  
 Petru/Petar I Karageorghevici (Karageorgević/Karadjordjević), rege al Serbiei și al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (1903–1921) – 61, 109  
 Pherekyde, Mihail – 54, 57  
 Protopopescu, Dumitru (Tache), senator român – 56  
 Pustoșkin, Konstantin Pavlovici, diplomat rus – 159
- R**  
 Racovski, Cristian – 48, 58, 63  
 Radovici, Alexandru G. – 54  
 Rallis, Dimitrios – 68  
 Ristić, Mihailo G., diplomat sârb – 7, 51, 112, 127, 140, 143  
 Roberts, Frederick, lord – 88  
 Romanenko, Ivan Andreevici, general rus – 131  
 Rosetti-Solescu, Gheorghe, diplomat român – 13, 15  
 Rostkovskii, Gheorghii Nikolaevici, ofițer rus – 84  
 Rouvier, Maurice – 56  
 Rudolf de Habsburg, arhiduce – 25
- S**  
 Salih Münir Paşa – 77  
 San Giuliano, Antonino di – 152  
 Sazonov, Serghei Dmitrievici – 36–38, 44–47, 68–73, 85–118, 156–161

- Schilder (Șilder), Karl Andreevici, general aghiotant rus – 149  
Schönburg-Hartenstein, Johann von, diplomat austro-ungar – 4, 8, 12, 13, 25, 31, 37, 111  
Sfântul Ștefan, coroana – 31, 64  
Sicilianos – 68  
Stancev *a se vedea* Racovski, Cristian – 48  
Stanciov, Konstantin Konstantinov, atașat militar bulgar la București – 21  
Stelian, Toma – 14, 23  
Stere, Constantin – 3, 23, 49  
Stoenescu-Jelea, Gheorghe – 53  
Sturza, Dimitrie Alexandru – 1–4, 9, 10, 23, 44, 49, 62, 71, 73  
Suvorov, Alexandr Vasilievici – 131
- Ș**  
Șcerbacev, Nikita Iurievici, diplomat rus – 122  
Șunda (Shunda), Tașcu, doctor și farmacist, activist aromân – 124
- T**  
Takev, Mihail – 63  
Tarno, Petru, activist național albanez – 126  
Tisza, István – 64, 82
- Toșev, Andrei Slavov, diplomat bulgar – 95, 97  
Totleben, Nikolai Eduardovici – 149  
Traian, împărat roman (98-117) – 80, 81, 93
- V**  
Viazmitinov, Vasili Efimovici, ofițer rus – 84  
Vitenko, pescar rus – 122  
Vladimir Alexandrovici (Romanov), mare duce rus – 32, 88  
Vlădescu, Gheorghe, maior – 155
- W**  
Warthiadi, Panait, general român – 75, 76, 79  
Wilhelm al II-lea de Hohenzollern, împărat german (1888-1918) – 16, 18, 22, 73, 90
- Y**  
Yusuf Izzeddin, principe otoman – 141, 143
- Z**  
Zankevici, Mihail Ippolitovici, agent militar rus în România – 39, 84  
Zappa, Vanghelie – 27  
Zossima, Grigore, general român – 75

## УКАЗАТЕЛЬ ИМЁН<sup>1</sup>

### А

- Абдул Хамид II, султан Османской Империи (1876–1909) – 77, 89  
Абдуллатиф Сафа Бей, османский дипломат – 55, 86, 110  
Авереску, Александру – 14, 23, 49, 154, 159  
Александр II, император Российской Империи (1855–1881) – 43  
Александру Иоан Куза, князь Объединённых Княжеств (1859–1866) – 5  
Аппони, Альберт, граф – 37  
Аргиропуло, Кимон Эммануилович, российский дипломат – 122  
Арион, Константин К. – 104, 132, 138  
Афанасий (Миронеску), митрополит-примас Румынии (1909–1911) – 70, 132, 147

### Б

- Бадени, Казимир фон – 33  
Баламаче, Фотий, архимандрит – 83  
Балтатзис, Георгиос – 27  
Баумгартен, Макс Хуго, румынский финансист – 56  
Беккария Инчиза, Эмануэле, итальянский дипломат – 28, 55, 61, 80, 81, 93, 100, 101  
Белдиман, Александру А., румынский дипломат – 150  
Бетманн-Гольвег, Теобальд фон – 40  
Бларемберг, Владимир, адъютант графа Киселёва – 70  
Блондель, Жан Камиль, французский дипломат – 45, 80, 91  
Бо, Жозеф, католический священник, апостольский протонотарий в Бухаресте – 69, 70  
Босдари, Алессандро де, итальянский дипломат – 152  
Бострём, Иван Фёдорович, российский вице-адмирал – 144  
Брэтиану, Ион И. К. (Ионел, младший) – 1–3, 7–15, 17, 19–21, 23, 26–28, 31, 32, 36, 39–42, 44–55, 57–61, 68, 69, 71, 74, 75, 79,

80, 85, 90, 91, 93–98, 102, 103, 105, 106, 110, 112, 117, 118, 135, 138, 147, 156, 157

- Брэтиану, Ион К. (старший) – 3, 53  
Бюлов, Бернгард фон – 33, 40, 74, 92

### В

- Вартиади, Панаит, румынский генерал – 75, 76, 79  
Вильгельм II Гогенцоллерн, император Германии (1888–1918) – 16, 18, 22, 73, 90  
Витенко, русский рыбак – 122  
Владимир Александрович (Романов), российский великий князь – 32, 88  
Влэдеску, Георге, майор – 155  
Вязьмитинов, Василий Ефимович, российский офицер – 84

### Г

- Габсбурги, династия – 31  
Гаудернак фон Киш-Деметер, Йозеф, австрийский генерал – 35  
Гвиччардини, Франческо – 57  
Георг I, король Греции (1863–1913) – 67, 81, 123  
Георг V, король Великобритании (1910–1936) – 88  
Георгий Карагеоргиевич, наследный принц Сербии (1903–1909) – 111  
Герасим (Сафирин), епископ Романский (1900–1911) – 132  
Гешов, Иван Евстратиев – 130, 158  
Гика, Альберт, принц – 126  
Гика, Владимир – 70  
Гика, Димитрие И. Гр., румынский дипломат – 150  
Гирс, Михаил Николаевич – 1–35, 38–82, 84, 87–118, 120, 121, 127, 129–139, 141–161  
Гогенцоллерны, династия и королевский дом – 16, 24, 31, 43  
Голуховский, Агенор Мария, граф, австрийский дипломат и политик – 92

<sup>1</sup> Сноска даётся на номер соответствующего документа. Биографические сведения указываются в подстрочных примечаниях при первом упоминании данного исторического лица в документе.



**Д**

Данев, Стоян П. – 130  
 Делавранча, Барбу Штефэнеску – 104  
 Джувара, Александру Г. – 23, 38, 49, 50, 52, 55, 62, 68, 76, 79–81, 85, 86, 91, 98, 108, 117  
 Диаманди, Константин, румынский дипломат – 47, 63, 95, 97, 136, 142  
 Долгоруков, Николай Сергеевич, российский дипломат – 57  
 Драгумис, Стефанос – 68  
 Дубасов, Фёдор Васильевич, российский адмирал – 75

**Е**

Елизавета, королева Румынии – 87, 95, 130  
 Ефtimiу (Ефtimi), Коста (Константин), банкир, албанский национальный активист – 126

**З**

Занкевич, Михаил Ипполитович, российский военный агент в Румынии – 39, 84  
 Заппа, Вангелис – 27  
 Зоссима, Григоре, румынский генерал – 75

**И – Й**

Ибрагим Хаккы Паша, османский великий визирь – 86, 89, 91, 141  
 Извольский, Александр Петрович – 1–22, 26–35, 39–43, 48–67, 74–85, 91  
 Илиеску, Думитру, румынский генерал – 75, 79, 84  
 Имперали, Гуглиелмо, итальянский дипломат – 55  
 Иоаким III, (Вселенский) патриарх Константинопольский – 83  
 Ионеску, Таке – 14, 48, 54, 71, 102, 104, 123, 125, 145, 147, 148, 156, 157  
 Искрицкий, Евгений Андреевич, российский военный агент в Румынии – 149, 154, 159, 161  
 Йорга, Николае – 38

**К**

Калиндеру, Иоан Лазэр – 109  
 Калиник (Миклеску), митрополит Молдавии (1864–1875) и митрополит-примас Румынии (1875–1886) – 69, 70  
 Калининков, Георгий, болгарский дипломат – 121, 143  
 Каллергис, Димитриос – 93

Канкрин, Иван Викторович – 122, 137  
 Кантакузино, Георге Григоре – 22, 94  
 Кантакузино, Михаил Г. – 104  
 Карл I Гогенцоллерн-Зигмаринген, король Румынии – 1, 2, 4–6, 14, 16, 18–20, 22–25, 30–35, 37, 39, 41–45, 52, 55, 58–60, 63, 64, 66, 69, 70, 72–76, 78, 79, 81, 82, 84, 86, 88–92, 94, 98–102, 104, 107–109, 111, 113, 117–119, 129–131, 134, 137, 139, 141, 142, 144, 145, 147, 149, 153, 155, 156, 159, 160  
 Карл Гогенцоллерн-Зигмаринген, принц, сын наследного принца Фердинанда и принцессы Марии – 24, 43  
 Карлотти ди Рипарбелла, Андреа, итальянский дипломат – 80  
 Карп, Антон – 49  
 Карп, Петре П. – 22, 52, 71, 78, 94, 100, 102, 104, 106–108, 113, 115–120, 125, 135, 136, 138, 139, 145, 147, 148, 151, 156, 157  
 Картамышев, Пётр Алексеевич, российский дипломат – 9  
 Каульбарс, Александр Васильевич (Александр фон), барон, российский генерал – 39, 42, 72, 79, 90, 131  
 Кидерлен-Вехтер, Альфред фон, германский дипломат и политик – 16, 24, 73, 80, 92, 96, 142, 155, 160  
 Киселёв, Павел Дмитриевич, граф – 70  
 Коковцов, Владимир Николаевич – 56  
 Коман, граф, псевдоним принца Карла – 43  
 Конингхэм Грин, Уильям, британский дипломат – 21, 80  
 Константинеску, Александру К. – 49  
 Костинеску, Эмиль – 31, 51, 55, 106  
 Крозье, Филипп, французский дипломат – 158  
 Крэйничану, Григоре, румынский генерал – 31, 49, 55, 60, 66, 77, 86, 95  
 Куза, Александру К. – 38  
 Куэн-Хедервари де Хедервар, Карой, граф – 64, 78

**Л**

Ланга-Рэшкану, Константин, румынский дипломат – 152  
 Лаховари, Александру Эмануил, румынский дипломат – 158  
 Лаховари, Ион Н. – 104, 135  
 Леонте, А. («Влаху»), доктор, арумынский активист – 124  
 Леопольд, принц Гогенцоллерн-Зигмарингенский – 73

- Лысаковский, Александр Иосифович, российский дипломат – 34–39, 41, 81–86, 89, 119–129, 133, 139–141  
 Люэгер, Карл – 64
- М**  
 Мавромихалис, Кирьякулис – 68  
 Майореску, Титу – 104, 108, 113, 118, 122–124, 127, 128, 139–141, 143, 144, 146, 149–153, 155, 158, 159  
 Малинов, Александр – 158  
 Ману, Константин Г., румынский дипломат – 95  
 Маргилومان, Александру – 14, 104, 138, 154, 157  
 Мария Павловна (Романова), российская великая княгиня, принцесса Мекленбург-Шверинская – 32  
 Мария Эдинбургская, наследная принцесса Румынии – 35, 42  
 Махмуд Шевкет Паша, османский министр – 77, 153, 155  
 Мёрлен, Арнольд – 43  
 Мехмет V Ресат, султан Османской Империи (1909–1918) – 143  
 Мехмет Джавид-Бей, османский министр – 55  
 Милле, Константин – 48  
 Милованович, Милован – 61, 109, 112  
 Миссир, Базиль М. – 54  
 Михаил Николаевич (Романов), российский великий князь – 63  
 Мишу, Николае, румынский дипломат – 143  
 Морузи, Димитрие – 54  
 Мурджеску, Иоан, румынский адмирал – 75, 79  
 Мустафа Асым Бей, османский министр – 152  
 Мюнц (Минц), Зигмунд, австрийский журналист – 74
- Н**  
 Начо, Николай (Николла), албанский национальный активист – 126  
 Неницеску, Димитрие – 104  
 Нератов, Анатолий Анатольевич, российский дипломат – 119–121, 123–155  
 Нецхаммер, Раймунд, католический архиепископ Бухареста (1905–1924) – 65  
 Николае, принц, сын наследного принца Румынии, Фердинанда, и принцессы Марии – 57  
 Николай I Петрович-Негош, князь (затем – король) Черногории – 66, 90, 153
- Николай II, император Российской Империи (1894–1917) – 32, 34, 41, 42, 57, 60, 63, 72, 76, 79, 90, 117, 131, 137, 144  
 Ноги, Марэсукэ – 134
- О**  
 Обнорский, Николай Александрович, российский дипломат – 126  
 Орляну, Михаил Г. – 49
- П**  
 Палеолог, Морис, французский дипломат – 95  
 Паллавичини, Иоганн (Янош) фон, австро-венгерский дипломат – 40  
 Пальма, Паоло Джузеппе, католический архиепископ Бухареста (1885–1892) – 70  
 Папиниу, Иоан (Ион) Н., румынский дипломат – 46  
 Паприков, Стефан Г., болгарский генерал – 60  
 Пашич, Никола – 61  
 Пётр I Карагеоргиевич, король Сербии и Королевства СХС (1903–1921) – 61, 109  
 Протопопеску, Думитру (Таке), румынский сенатор – 56  
 Пустошкин, Константин Павлович, российский дипломат – 159
- Р**  
 Радович, Александру Г. – 54  
 Раковски (Раковский), Христиан – 48, 58, 63  
 Раллис, Димитриос – 68  
 Ристич, Михайло Г., сербский дипломат – 7, 51, 112, 127, 140, 143  
 Робертс, Фредерик, лорд – 88  
 Романенко, Иван Андреевич, российский генерал – 131  
 Росетти-Солеску, Георге, румынский дипломат – 13, 15  
 Ростковский, Георгий Николаевич, российский офицер – 84  
 Рувье, Морис – 56  
 Рудольф Габсбург, эрцгерцог – 25
- С**  
 Сазонов, Сергей Дмитриевич – 36–38, 44–47, 68–73, 85–118, 156–161  
 Салих Мюнир Паша – 77  
 Сан Джулиано, Антонино ди – 152  
 Св. Стефана (корона) – 31, 64  
 Сицилианос (Sicilianos) – 68

- София, принцесса Гогенберг, морганатическая жена эрцгерцога Франца Фердинанда – 19, 25, 30, 31
- Станчев *см.* Раковски (Раковский), Христиан – 48
- Станчов, Константин Константинов, болгарский военный атташе в Бухаресте – 21
- Стелиан, Тома – 14, 23
- Стере, Константин – 3, 23, 49
- Стоенеску-Желя, Георге – 53
- Стурдза, Димитрие Александру – 1–4, 9, 10, 23, 44, 49, 62, 71, 73
- Суворов, Александр Васильевич – 131
- Т**
- Такев, Михаил – 63
- Тарно, Пётр, албанский национальный активист – 126
- Тиса, Иштван – 64, 82
- Тотлебен, Николай Эдуардович – 149
- Тошев, Андрей Славов, болгарский дипломат – 95, 97
- Траян, римский император (98–117) – 80, 81, 93
- Ф**
- Фашиотти, Карло, итальянский дипломат – 151, 155
- Фердинанд Гогенцоллерн-Зигмаринген, наследный принц Румынии – 25, 31, 42, 67, 70, 75, 92, 107, 119, 131, 134, 141, 144
- Фердинанд Саксен-Кобург-Готский, князь и царь Болгарии (1887–1918) – 7, 10, 20, 40, 46, 47, 60, 63, 87, 97, 130, 136, 158
- Ферекиде, Михаил – 54, 57
- Филалити, Георге, румынский дипломат – 136
- Филипеску, Николае – 104, 131, 134, 138
- Флева, Николае – 2
- Флореску, Александру, румынский дипломат – 120, 123
- Франц Иосиф Габсбург, император Австрии и король Венгрии (1848–1916) – 19, 25, 29, 32, 33, 37, 41, 57
- Франц Фердинанд Габсбург, наследный принц Австро-Венгрии – 19, 25, 30, 31, 33, 37, 42, 88, 111
- Фридрих Вильгельм Прусский, наследный принц германского престола – 16, 18, 19, 22, 42, 90
- Фрумушану, Титу Д. – 33
- Фюрстенберг, Карл Эмиль цу, австро-венгерский дипломат – 158
- Х**
- Халлачян, Бедрос, османский министр – 140
- Хесапчиев, Христофор Георгиев, болгарский дипломат – 6, 10, 20, 21, 44, 95, 97
- Хитрово, Михаил Александрович, российский дипломат – 70
- Хусейн Хильми Паша, османский великий визирь – 55
- Ч**
- Чами, Тома, председатель Общества «Башкими» – 126
- Чарыков, Николай Валерьевич, российский дипломат – 9, 23 – 25, 55, 77
- Ш – Щ**
- Шёнбург-Хартенштейн, Иоганн фон, австро-венгерский дипломат – 4, 8, 12, 13, 25, 31, 37, 111
- Шильдер, Карл Андреевич, российский генерал-адъютант – 149
- Шунда, Ташку, врач и фармацевт, арумьнский активист – 124
- Щербачёв, Никита Юрьевич, российский дипломат – 122
- Э**
- Эдуард VII, король Великобритании (1901–1910) – 36, 40, 88
- Эйтель Фридрих Прусский, принц – 16
- Элеонора Рейсс-Кёстрицкая, царица Болгарии – 87, 95, 130
- Эмруллах Эфенди, османский министр – 86
- Эренталь, Алоиз Лекса фон – 4, 33, 37, 40, 41, 57, 89, 92, 136, 139, 150, 158
- Ю**
- Юсуф Иззеддин, османский принц, наследник престола – 141, 143

## INDICE DE NUME GEOGRAFICE<sup>1</sup>

### A

Africa – 142, 155  
Albania – 126, 133, 136, 139, 153  
Alexandria, port în Egipt – 68  
Arhipelag – 150  
Asia Mică – 69  
Atena – 68, 80, 81, 85, 101, 113, 120, 128  
Austria – 30, 37, 65, 78  
Austro-Ungaria (Imperiul Austro-Ungar, Monarhia Dualistă) – 7, 8, 12, 13, 15, 20, 22, 28, 31–34, 39–42, 49, 52, 55–57, 72, 74, 78, 80, 89, 91, 94, 99, 100, 104, 118, 119, 136, 139, 158

### B

Baden – 41  
Balcani (regiune) – 7, 21, 40, 55, 60, 74, 91, 123, 136, 142, 160, 161  
Balcanică, Peninsula – 6, 7, 91, 100, 136, 142, 152–155, 159, 160  
Basarabia, gubernia – 1, 3, 14, 23, 38, 122, 137, 146  
Belgrad – 38, 51, 88, 95, 97, 136  
Berlin – 11, 14, 16, 22, 36, 40, 45, 64, 80, 92, 98, 115, 129, 141, 142, 150, 155, 160  
Bitolia (Monastir), oraș în Macedonia – 83  
Bosnia și Herțegovina – 136  
Brăila (*Braila*) – 56, 97, 101, 121, 131  
Bucovina – 38, 65  
București – *passim*  
Budapesta – 29, 78  
Bulgaria – 6, 7, 10, 20, 21, 26, 33, 40, 44, 46, 47, 55, 60, 61, 63, 67, 74, 77, 86, 87, 89, 91, 94, 95, 97, 121, 130, 136, 139, 141, 142, 152, 153, 155, 158, 161

### C

Carpați, munții – 52  
Călărași – 149  
Cernavodă – 44  
Cetinje, capitala Muntenegrului – 66, 126, 153  
Chișinău – 23

Constantinopol (Istanbul) – 15, 26, 34, 38, 40, 46, 55, 62, 63, 77, 80, 83, 86, 89, 110, 123, 129, 134, 139, 141–143, 152, 153  
Constanța – 10, 34, 41, 44, 48, 63, 68, 97, 99, 121, 129, 134, 141, 144, 159  
Corabia – 46  
Craiova – 51, 112  
Croatia – 64

### D

Delta Dunării – 105  
Dobrogea – 9, 48, 62, 63, 67, 91, 110, 121, 142, 144  
Dunărea, fluviu – 4, 10, 33, 44, 46, 47, 51, 61, 88, 99, 105, 109, 112, 122, 127, 129, 140, 142  
Dunărea de Jos – 9, 129  
chestiunea dunăreană – 4, 11, 129

### E

Egipt – 99, 129  
Eritreea – 153  
Europa – 13, 22, 40, 105  
Europa Centrală – 100  
Euxinograd, reședința de vară a țărilor bulgari – 130  
Extremul Orient – 23

### F

Franța – 22, 45, 91, 95

### G

Galați (*Galatz*) – 9, 45, 56, 129, 131  
Germania (Imperiul German) – 1, 3, 18, 20, 22, 32, 33, 42, 49, 56, 72, 77, 82, 88, 91, 92, 96, 104, 118, 141, 150, 160  
Giurgiu – 44  
Gorița (Corcea, Korçë) – 126  
Grecia (Regatul Elen) – 27, 32, 40, 68, 80, 81, 83, 85, 93, 101, 113, 118, 120, 123, 128  
Gruia – 44, 46, 51, 61, 109, 112, 127

<sup>1</sup> Trimiterea se face la numărul documentului.

## H

Haga – 80

## I

Iași – 29, 38, 65, 69, 84, 137, 142, 145, 146, 149, 159

Imperiul Otoman (Turcia) – 6, 21, 26, 40, 55, 60, 62, 77, 83, 86, 87, 89–91, 95, 97, 100, 110, 112, 124, 127, 129, 133, 134, 136, 139, 141–143, 150–153, 155, 159, 160, 161

Islaz – 44

Ismail – 56

Italia – 11, 14, 28, 32, 34, 41, 57, 81, 93, 128, 142, 150, 151, 153, 155, 159, 160

## J

Japonia – 86, 134

## K

Karlsbad (Karlovy Vary), stațiune balneară în Boemia – 19, 41

Kiel – 52

Kiustendil, oraș în Bulgaria – 44

Kladova (Kladovo) – 46, 112

## L

Livadia (Ialta) – 90

Londra – 64, 80, 129, 134

Luxemburg – 125

## M

Macedonia – 7, 26, 38, 83, 86, 89, 123, 124, 153

Marea Adriatică – 44, 46, 61, 112, 127, 140

Marea Britanie (Anglia) – 11, 21, 36, 40, 80, 88

Marea Egee – 150

Marea Neagră – 34, 60, 99, 129, 142, 144, 159

Marienbad (Mariánské Lázně), localitate în Boemia / Cehia – 36, 40, 86

Moldova (Principat și regiune a României) – 5, 23, 65, 137, 161

Muntenegru – 66, 87, 90, 139, 153

## N

Nicopole – 44

Niș, oraș în Serbia – 127

## O

Odesa – 39, 42, 45, 75, 131, 144

Oltenița – 84

Orientul Apropiat (Balcani) – 6, 7, 15, 86, 139, 140, 141, 160

## P

Paris – 1, 45, 56, 91, 98, 158

Peleş, castelul – 144

Persia – 153

Pesta – 78

Pireu, port în Grecia – 68, 80, 81, 85, 93, 128, 129

Plevna – 18, 43, 79, 90

Poarta Otomană (Înalta Poartă) – 46, 77, 89, 91, 143, a se vedea: Imperiul Otoman

Port-Arthur – 134

Portugalia – 68

Porțile de Fier – 33

Principatele Dunărene – 1, 5, 123

Prusia – 24

Prut, râul – 56, 105, 129

## R

Racconigi, castelul – 52

Radujevac, localitate în Serbia – 112, 127

Râmnic – 39

Roma – 2, 26, 28, 55, 57, 81, 91, 93, 101, 151, 155

Roman – 84, 132

România – *passim*

România Mare – 38, 124

Rusciuc (Ruse) – 10, 20

Rusia (Imperiul Rus) – *passim*

## S

Salonic (Thessaloniki) – 127

Sandžak, regiune în Bosnia – 40

Sankt-Petersburg – 15, 32, 34, 60, 61, 72, 75, 95, 117, 131, 149

Schönbrunn, palat imperial – 37, 41

Serbia – 7, 13, 15, 33, 44, 46, 51, 61, 109, 112, 127, 140

Sf. Spiridon, spitalul – 146

Siberia – 23, 49

Sigmaringen – 73

Sinaia – 19, 25, 30 – 41, 45, 72, 80 – 96, 111, 131 – 139, 141 – 152

Sofia, capitala Bulgariei – 21, 38, 44, 47, 63, 95, 97, 136, 142, 150, 152, 158

Somovit (Somovița) – 44

Stambulul Vechi (Stari Stambul), braț al Dunării – 122

Sulina – 101, 113

## Ș

Șiștov (Sviștov) – 10, 44

**T**

Târgu-Jiu – 51  
Techirghiol, lac în Dobrogea – 99  
Torino – 28  
Transilvania (Ardeal) – 26, 30, 31, 33, 34, 37, 38, 52, 64, 65, 78  
Tripoli (Tripolitania) – 142, 150, 151, 155, 160  
Tulcea – 63  
Turnu Măgurele – 44, 46  
Turnu Severin – 44, 46, 51, 61, 88, 109, 112, 127  
Turcia v. Imperiul Otoman  
Turtucaia, oraș în Bulgaria – 95, 97, 121

**U**

Ungaria (Regatul Ungariei) – 29, 30, 33, 35, 40, 41, 48, 51, 52, 57, 64, 65, 78, 82

Ungheni – 149  
Ungro-Vlahia – 69

**V**

Valahia (Țara Românească), Principatul – 5, 65, 137  
Varna, oraș în Bulgaria – 159  
Vidin – 10  
Viena – 4, 8, 13, 22, 31, 36, 37, 40, 41, 52, 57, 64, 74, 78, 80, 92, 98, 100, 118, 129, 136, 139, 150, 158  
Vologda (regiment militar rus de) – 43, 72

**Z**

Zimnicea – 10, 44



## УКАЗАТЕЛЬ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ<sup>1</sup>

### А

Австрия – 30, 37, 65, 78  
Австро-Венгрия (Австро-Венгерская Империя, Двуетная Монархия) – 7, 8, 12, 13, 15, 20, 22, 28, 31–34, 39–42, 49, 52, 55–57, 72, 74, 78, 80, 89, 91, 94, 99, 100, 104, 118, 119, 136, 139, 158  
Адриатическое море, Адриатика – 44, 46, 61, 112, 127, 140  
Албания – 126, 133, 136, 139, 153  
Александрия, порт в Египте – 68  
Архипелаг – 150  
Афины – 68, 80, 81, 85, 101, 113, 120, 128  
Африка – 142, 155

### Б

Баден – 41  
Балканский полуостров – 6, 7, 91, 100, 136, 142, 152–155, 159, 160  
Балканы (регион) – 7, 21, 40, 55, 60, 74, 91, 123, 136, 142, 160, 161  
Белград – 38, 51, 88, 95, 97, 136  
Берлин – 11, 14, 16, 22, 36, 40, 45, 64, 80, 92, 98, 115, 129, 141, 142, 150, 155, 160  
Бессарабия, Бессарабская губерния – 1, 3, 14, 23, 38, 122, 137, 146  
Битолия (Монастир), город в Македонии – 83  
Ближний Восток (см. Балканы) – 6, 7, 15, 86, 139, 140, 141, 160  
Болгария – 6, 7, 10, 20, 21, 26, 33, 40, 44, 46, 47, 55, 60, 61, 63, 67, 74, 77, 86, 87, 89, 91, 94, 95, 97, 121, 130, 136, 139, 141, 142, 152, 153, 155, 158, 161  
Босния и Герцеговина – 136  
Брэила (Браила) – 56, 97, 101, 121, 131  
Будапешт – 29, 78  
Буковина – 38, 65  
Бухарест – *passim*

### В

Валахия, Валашское княжество – 5, 65, 137  
Варна, город в Болгарии – 159  
Великая Румыния – 38, 124

Великобритания, Англия – 11, 21, 36, 40, 80, 88  
Вена – 4, 8, 13, 22, 31, 36, 37, 40, 41, 52, 57, 64, 74, 78, 80, 92, 98, 100, 118, 129, 136, 139, 150, 158  
Венгрия, Венгерское Королевство – 29, 30, 33, 35, 40, 41, 48, 51, 52, 57, 64, 65, 78, 82  
Видин, город в Болгарии – 10  
Вологда (Вологодский полк) – 43, 72

### Г

Гаага – 80  
Галац – 9, 45, 56, 129, 131  
Германия, Германская империя – 1, 3, 18, 20, 22, 32, 33, 42, 49, 56, 72, 77, 82, 88, 91, 92, 96, 104, 118, 141, 150, 160  
Горица (Корча) – 126  
Греция, Эллинское Королевство – 27, 32, 40, 68, 80, 81, 83, 85, 93, 101, 113, 118, 120, 123, 128  
Грюя – 44, 46, 51, 61, 109, 112, 127

### Д

Дальний Восток – 23  
Дельта Дуная – 105  
Джурджу – 44  
Добруджа – 9, 48, 62, 63, 67, 91, 110, 121, 142, 144  
Дунай, река – 4, 10, 33, 44, 46, 47, 51, 61, 88, 99, 105, 109, 112, 122, 127, 129, 140, 142  
Дунайские Княжества – 1, 5, 123  
«дунайский вопрос» – 4, 11, 129

### Е

Евксиноград, летняя резиденция болгарских царей – 130  
Европа – 13, 22, 40, 105  
Египет – 99, 129

### Ж

Железные Ворота – 33

<sup>1</sup> Сноска даётся на номер соответствующего документа.



- З**  
 Зигмаринген – 73  
 Зимнича (Зимница) – 10, 44
- И**  
 Излаз – 44  
 Измаил – 56  
 Италия – 11, 14, 28, 32, 34, 41, 57, 81, 93, 128, 142, 150, 151, 153, 155, 159, 160
- К**  
 Карлсбад (Карловы Вары), курорт в Богемии / Чехии – 19, 41  
 Карпаты (горы) – 52  
 Киль – 52  
 Кишинёв – 23  
 Кладово (Кладова) – 46, 112  
 Константинополь (Стамбул) – 15, 26, 34, 38, 40, 46, 55, 62, 63, 77, 80, 83, 86, 89, 110, 123, 129, 134, 139, 141–143, 152, 153  
 Констанца – 10, 34, 41, 44, 48, 63, 68, 97, 99, 121, 129, 134, 141, 144, 159  
 Корабия – 46  
 Крайова – 51, 112  
 Кэлэрашь (Калараш) – 149  
 Кюстендил (Кюстенджиль), город в Болгарии – 44
- Л**  
 Ливадия (Ялта) – 90  
 Лондон – 64, 80, 129, 134  
 Люксембург – 125
- М**  
 Македония – 7, 26, 38, 83, 86, 89, 123, 124, 153  
 Малая Азия – 69  
 Мариенбад (Марианске-Лазне), курорт в Богемии / Чехии – 36, 40, 86  
 Молдавия (княжество и историческая область Румынии) – 5, 23, 65, 137, 161
- Н**  
 Нижний Дунай – 9, 129  
 Никополь – 44  
 Ниш, город в Сербии – 127
- О**  
 Одесса – 39, 42, 45, 75, 131, 144  
 Олтеница – 84  
 Османская империя (Турция) – 6, 21, 26, 40, 55, 60, 62, 77, 83, 86, 87, 89–91, 95, 97, 100, 110, 112, 124, 127, 129, 133, 134, 136, 139, 141–143, 150–153, 155, 159, 160, 161
- П**  
 Париж – 1, 45, 56, 91, 98, 158  
 Пелеш (Синайский замок) – 144  
 Персия – 153  
 Пешт – 78  
 Пирей, порт в Греции – 68, 80, 81, 85, 93, 128, 129  
 Плевна – 18, 43, 79, 90  
 Порта, Оттоманская (Высокая) Порта – 46, 77, 89, 91, 143 (также см. Османская империя)  
 Порт-Артур – 134  
 Португалия – 68  
 Пруссия – 24  
 Прут, река – 56, 105, 129
- Р**  
 Радуетац, город в Сербии – 112, 127  
 Ракониджи, замок – 52  
 Рим – 2, 26, 28, 55, 57, 81, 91, 93, 101, 151, 155  
 Роман – 84, 132  
 Россия, Российская империя – *passim*  
 Румыния, Румынское Королевство – *passim*  
 Руцук (Русе) – 10, 20  
 Рымник – 39
- С**  
 Салоники – 127  
 Санджак, регион в Боснии – 40  
 Санкт-Петербург – 15, 32, 34, 60, 61, 72, 75, 95, 117, 131, 149  
 Св. Спиридон, больница в Яссах – 146  
 Сербия – 7, 13, 15, 33, 44, 46, 51, 61, 109, 112, 127, 140  
 Сибирь – 23, 49  
 Синая – 19, 25, 30 – 41, 45, 72, 80 – 96, 111, 131 – 139, 141 – 152  
 Систов (Систово, Свиштов) – 10, 44  
 Сомовит (Сомовица) – 44  
 София, столица Болгарии – 21, 38, 44, 47, 63, 95, 97, 136, 142, 150, 152, 158  
 Старый Стамбул, рукав Дуная – 122  
 Сулина – 101, 113
- Т**  
 Текиргёл (Текир-Гьоль), озеро в Добрудже – 99  
 Трансильвания (Ардял) – 26, 30, 31, 33, 34, 37, 38, 52, 64, 65, 78

- Триполи (Триполитания) – 142, 150, 151, 155, 160  
Тулча – 63  
Турин – 28  
Турну Мэгуреле – 44, 46  
Турну Северин – 44, 46, 51, 61, 88, 109, 112, 127  
Туртукая (Тутракан), город в Болгарии – 95, 97, 121  
Турция см. Османская империя  
Тыргу Жиу – 51
- У**  
Унгены – 149  
Унгро-Влахия – 69
- Ф**  
Франция – 22, 45, 91, 95
- Х**  
Хорватия (Кроация) – 64
- Ц**  
Центральная Европа – 100  
Цетинье (Цетине), столица Черногории – 66, 126, 153
- Ч**  
Чернаводэ – 44  
Черногория – 66, 87, 90, 139, 153  
Чёрное море – 34, 60, 99, 129, 142, 144, 159
- Ш**  
Шёнбрунн, императорский дворец в Вене – 37, 41
- Э**  
Эгейское море – 150  
Эритрея – 153
- Я**  
Япония – 86, 134  
Яссы – 29, 38, 65, 69, 84, 137, 142, 145, 146, 149, 159

Printre istoricii profesioniști s-a configurat de multă vreme un *consensus omnium*, potrivit căruia accesarea la performanțele profesionale elevate nu este posibilă decât prin utilizarea unor loturi cât mai cuprinzătoare de izvoare, prospectate cu acribie și acuitate. Alcătuirea lucrărilor savante este de neconceput fără accesul direct la surse, iar textele ce ignoră acest precept axiomatic se sustrag de la statutul de opera științifică și rămân pe palierul scrierilor de popularizare. Departe de noi ideea că simplul contact cu izvorul este suficient pentru încheierea operelor docte, identificarea și decriptarea surselor reprezentând doar o primă etapă – care este însă obligatorie – a travaliului anevoios și persuasiv al specialistului ce tinde spre analiză și sinteză.

Nivelul unei istoriografii este conferit în mare parte de anvergura eforturilor de valorificare și sistematizare a surselor, de exigențele actului de editare. Editorii competenți generează autori competenți, pavându-le calea spre realizări de substanță. Reciproca enunțului este și ea cel puțin în parte veridică, în sensul că necesitățile de documentare reclamate de autori stimulează demersurile editorilor.

Reactivarea colecției de documente Hurmuzaki sub egida Academiei Române considerăm că este pe deplin rațională, pentru motivul că vizează dinamizarea și eficientizarea recoltării mărturiilor externe referitoare la istoria spațiului carpato-dunărean începând din Evul Mediu și până la cel de-al Doilea Război Mondial. Fără îndoială că în acest moment istoriografia românească nu mai revendică aceeași necesitate acută de surse documentare străine precum în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, întrucât s-au găsit editori competenți și sârguincioși care au depus eforturi perseverente pentru a le colecta din arhive ori din colecții de acte elaborate în străinătate și a le publica în volume speciale sau în paginile periodicelor de profil. Totodată, în diferite țări europene au apărut, de asemenea, volume ce cuprind materiale relevante asupra unor secvențe ale istoriei românilor și ale etniilor cu care aceștia au conviețuit vremelnice sau durabil. Totuși, pentru numeroase aspecte ale trecutului teritoriilor românești există cerințe de augmentare a bazei documentare, cu atât mai mult cu cât și dezideratele cercetării au sporit constant.

În noua serie din *Documente privind istoria românilor. Colecția Eudoxiu Hurmuzaki* am preconizat să fie incluse materiale arhivistice referitoare nu numai la evenimentele de natură istorică, ci și la aspectele de ordin cultural, artistic, ecleziastic, demografic, cartografic etc., mai ales că deținem informații concrete despre consistentele resurse documentare încă nevalorificate depozitate în așezăminte de profil din multe centre de pe mapamond. În funcție de oportunitățile concrete, textele redactate în limbi cu o audiență mai limitată ar urma să fie prevăzute cu traduceri în limba română.

*Victor Spinei, Ionel Căndea*

